

ნოე ჟოხიძის

•

სახელწოდება

შეადგინა, წინასიტყვაობა და
შენიშვნები დაურთო
გურამ შარაიამ

კრებულში შეტანილია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი პრეზიდენტის ნოე ჟორდანიას რჩეული პუბლიცისტური წერილები. ისინი დაწერილი და გამოქვეყნებულია სხვადასხვა დროს; მკაფიოდ გვიჩვენებენ ავტორის მსოფლმხედველობას, მის დამოკიდებულებას ჩვენი საუკუნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმდინარეობებისადმი.

წ. ჟორდანიას რჩეული ნაწერების წინამდებარე კრებული პირველად იბეჭდება ჩვენს ქვეყანაში. დემოკრატიის, საჯაროობისა და პლურალიზმის პირობებში ეს კრებული წეროვან სამსახურს გაუწევს ისტორიკოსებს და მკითხველთა ფართო წრეს.

0503000000—057

 უ ————— 6—90

M 601 (08) 90

ISBN 5-529

© გამომცემლობა „საქართველო“, 1990.

ნოე ჟორდანიას

«Поддерживаю предложение тов. Кострова, именно: необходимо вставить требование о переходе земель в собственность хизанов, временнообязанных и проч.» — ასე დაუჭირა მხარი აგრარულ საკითხში ვ. ი. ლენინმა რსდმპ II ყრილობაზე, 1903 წელს, ამხანაგ კოსტროვს, რომელიც იყო ნოე ჟორდანიას პარტიული ფსევდონიმი, თან ისე, რომ სიზუსტისათვის ქართული სიტყვა „ხიზანი“ მტკიცედ დამკვიდრდა ვ. ი. ლენინის ლექსიკონში (იხ. ვ. ი. ლენინი, თხზ. სრ. კრებული, ტ. 7, მოსკოვი, 1979, გვ. 285).

მაგრამ ეს იყო 1903 წლის 1(14) აგვისტოს. მერე და მერე მათი გზები საბოლოოდ გაიყარა...

ნოე ნიკოლოზის ძე ჟორდანიას დაიბადა 1868 წლის ორიანვარს, ლანჩხუთში, ხელმოკლე აზნაურის ოჯახში.

ნოე ჟორდანიას დედა ქრისტინე მეგრელის ქალი ყოფილა, გვარად ჩიქოვანი. თანამედროვეთა გადმოცემით, „ნ. ჟორდანიას განსაკუთრებით აფასებდა დედას. ამ მხრივ ის იყო აკაკი წერეთლის მიმდევარი“. აღსანიშნავია, რომ 1921 წელს ნ. ჟორდანიას დედამ არ დატოვა საქართველო, როცა მისი შვილი ემიგრაციაში წავიდა. 1924 წლის აჯანყების დროს კი იგი ნოეს უფროს ქალიშვილ ასმათთან ერთად დაუტუსაღებიათ და ბათუმის ციხეში ჩაუსვამთ. ერთი კვირის შემდეგ მათთან მისულა სერგო ქავთარაძე ვარდებით და შოკოლადებით და განუცხადებია: უნდა წაზვიდეთ უცხოეთში ნოესთან, მე თქვენი მფარველობა აღარ შემიძლია, ხომ ხედავთ რა ხდებაო! მაგრამ ნოეს დედას კატეგორიული უარი უთქვამს: „კი მენატრება ჩე-

მი ბიჭის ნახვა, მარა ჩემი შინა აქ არის და მას უნდა შეეუ-
ნახო“...

პირველდაწყებითი განათლება ნ. ჟორდანიამ მიიღო ლანჩხუ-
თის სოფლის სკოლაში, აქედან გადავიდა ოზურგეთის სასუ-
ლიერო სასწავლებელში. როგორც თვითონ გვემოწმება თავის
მოგონებებში (ჩემი წარსული, პარიზი, 1953, გვ. 7-8; წინამდე-
ბარე ბიოგრაფიული ნარკვევი ძირითადად ამ წიგნზეა დამყარე-
ბული) მისი პირველი საკითხავი წიგნები ყოფილა იაკობ გო-
გებაშვილის „დედა-ენა“, „როდნოე სლოვო“ და „ბუნების
კარი“...

ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემ-
დეგ ნ. ჟორდანიამ მშობლებს გამოუცხადა თბილისში სწავლის
გაგრძელების სურვილი. მამამისს წისკვილთან მდებარე ორი
ქცევა მიწა გაუყიდა და ამ ფულით 1884 წელს შეიღო
თბილისში წამოუყვანია და სემინარიაში მიუბარებია.

თბილისის სასულიერო სემინარიაში 80-იან წლებში სწავ-
ლის დროს ნ. ჟორდანია წევრია მოსწავლეთა არალეგალური
წრისა, ერთხანს მისი ხელმძღვანელიც. არ აკმაყოფილებს
სემინარიის წიგნები, ბერს კითხულობს აკრძალულ რუს
რევოლუციონერ-დემოკრატებს (ნ. ჩერნიშევსკი, გერცენი...),
ხალხოსნურ რევოლუციურ-მატერიალისტური შინაარსის
ლიტერატურასა და ჟურნალ-გაზეთებს („Бог в природе“,
„Что делать“, „Колокол“...), რომლითაც მას უმთავრესად
ამარაგებს ცნობილი ქართველი მწიგნობარი ზაქარია ჭიჭინაძე;
ეცნობა ხელმწიფისა და მისი მთავრობის წინააღმდეგ ბრძო-
ლას. ასე რომ, უკვე სასულიერო სემინარიაში ჩამოუყალიბდა
ნ. ჟორდანიას მტკიცე აზრი: „მეფე ისეთივე გამოგონილი
ავტორიტეტია, როგორც ღმერთი. ეს ორთავე ერთ დონეზე
დავაყენე, ათეიზმი და რესპუბლიკანიზმი ერთიმეორის ტყუპათ
დაესახე“, — წერს იგი (გვ. 12) და განაგრძობს: „თუ რუსული
ლიტერატურიდან ვეცნობოდი რევოლუციურ აზრებს, პოლი-
ტიკურ და სოციალურ მიმდინარეობას, ქართულიდან ვეცნობო-
დი ნაციონალურ და პატრიოტულ სულისკვეთებას... აკაკის
ლექსებიდან გამოგვქონდა დასკვნები, რომ საქართველო უნდა
იყოს თავისუფალი“ (გვ. 14).

სემინარიელი ნ. ჟორდანია მესამე კლასიდან ოცნებობს

ევროპაში მოხვედრაზე. ამ მიზნის მისაღწევად კიდეც შეიქმნა ლადო აღნიაშვილის ცნობილ „ზიროში“ და მონაწილეობა მიუღია გუნდის მიერ 1887 წელს თბილისის სახაზინო თეატრში გამართულ პირველ კონცერტში იმ იმედით, რომ, როგორც ლადო აღნიაშვილი აღუთქვამდა, თუ გუნდის საქმე კარგად წავიდა, წავალთ ევროპაშიაც და მას მოვივლით კონცერტებითო. ნ. ჟორდანიას იმდენად დაჯერებული ყოფილა მიზნის მიღწევაში, რომ ერთხანს ა. მირიანაშვილთან ფრანგული ენის შესწავლაც დაუწყია, ვინაშე ევროპაში მოვხვდე, იქ დამჭირდებაო! მაგრამ, სამწუხაროდ, მაშინ აქედან არაფერი გამოვიდა.

1889 წელს ნ. ჟორდანიას მონაწილეობა მიუღია სემინარიელთა ერთკვირიან გაფიცვაში და მოუთხოვიათ სემინარიაში ქართული ენის, საქართველოს ისტორიისა და ქართული ლიტერატურის სწავლების შემოღება. ასევე მონაწილეობდა იგი სემინარიის ხელნაწერ ჟურნალებში — „სინათლესა“ და „ყვავილში“, სადაც პირველი შეტაკება-პაექრობა მოუხდა სემინარიელ ფილიპე მახარაძესთან...

ასე რომ, ჯერ კიდევ თბილისის სემინარიის კედლებში გახდა ნ. ჟორდანიას „სოციალისტ-ნაროდნიკი“, მომხრე რევოლუციისა, მაგრამ არ აკმაყოფილებდა ნაროდნიკული დოქტრინა, რომელიც აღიარებდა რევოლუციას, მაგრამ არა დემოკრატიულს, არამედ პირველადვე სოციალისტურს; ყოველი გარდამავალი საფეხური გამორიცხული იყო, რაც მასში ეჭვს იწვევდა. ნ. ჟორდანიას აღიარებს: „მიუხედავად ყველა ამ ეჭვებისა, მე მაინც აქეთ მქონდა პირი. არაყითარი სხვა ხასიათის რევოლუციური მიმართულება და ლიტერატურა არ იყო, არც გამეგონა. უნდა ამომერჩია ორში ერთი: ან ეს ხაზი, ან ხუცობა. უკანასკნელი იყო თავიდანვე მიუღებელი, ურწმუნო მღვდელი შეუძლებელია. დამრჩა პირველი გზა. დედაჩემს დიდი იმედი ქონდა ჩემი — მღვდელი იქნება, მიწირავს და მაცხოვნებსო“ (გვ. 24).

1890 წელს ასეთი პოლიტიკური განწყობილებით ამთავრებს ნ. ჟორდანიას თბილისის სასულიერო სემინარიას და 1891 წლის ზაფხულში მიემგზავრება ვარშავაში, სადაც შედის ვეტერინარულ ინსტიტუტში, თუმცა, ნამდვილი ზრახვები სულ სხვა ჰქონია, რასაც იგი ასე გვიმჟღავნებს:

„ვეტერინარობა არ მაინტერესებდა, არც მინდოდა, და თუ შეევიდი ამ ინსტიტუტში — იმიტომ, რომ აქ გვიღებდნენ სემინარიელებს, ისიც პირველი ხარისხით გათავებულთ. და ფიქრობდი ამ შემთხვევით სარგებლობას ჩემთვის საინტერესო განათლების მისაღებად. ჩამოსვლისთანავე მოვაწყვე ორი სამეცადინო წრე — ქართველ სტუდენტების ქართულ ენაზე, რუს-ქართველ სტუდენტების — რუსულ ენაზე. პირველისათვის დავწერე მოხსენება „რა არის პროგრესი“ (პ. გელეიშვილს ჩავაბარე) ნაროდნიკული მიმართულებით. ეს იყო ჩემი უკანასკნელი ნააზრევი რუსული სოციალიზმის ფარგლებში. 1892 წელი კი დაიწყო ჩემთვის სრული რევოლუციით ამ სფეროში“ (გვ. 24-25).

რაში გამოიხატა ეს „სრული რევოლუციური“ გარდატეხა ნ. ჟორდანიას შეგნებაში? თურმე, იგი ეზიარა მარქსიზმს! მაგრამ სჯობს მოვუსმინოთ თვითონ მას:

„რუსული წრე შედგებოდა მხოლოდ რუს სტუდენტებისაგან; ამათ შორის ვიყავი ერთი ქართველი. პირველ ყოვლისა, წავიკითხეთ კაუცკის „მარქსის ეკონომიური მოძღვრება“, რუსული გამოცემა, პირველი ნაწილი. ამ ბროშურამ ჩემზე ვერ მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება და ჩემს ეჭვებს არ უპასუხებდა. ამ ბროშურის შემდეგ წრის ერთმა რუს-ებრაელმა, გვარად ვიტკინდ, მოიტანა იმავე ავტორის მეორე წიგნი გერმანულ ენაზე, სადაც იყო ახსნილი და განმარტებული ისტორიული მატერიალიზმი. ვიტკინდი ამას კითხულობდა და იქვე გვითარგმნიდა რუსულათ. აი ამ დღიდან დაიწყო ჩემში სწრაფი ევოლუცია. ერთი ნაროდნიკული სკამიდან მეორეზე, მარქსისტულ სკამზე გადაჯდომა. აქ პირველათ დავინახე, რომ რუსული სოციალიზმი ნამდვილი უტოპიური და რეაქციონური მიმდინარეობაა და თუ ის მართლა განხორციელდა სადმე, დავექანებით უკან ბარბაროსობაში. ეს ერთი.

მეორეთ, ნამდვილი ევროპიული სოციალიზმის მატარებელი და განმახორციელებელი ყოფილა მრეწველობაში ჩაბმული მუშა ხალხი, ეს მისი მოძღვრებაა და, მამასადაძემ, ყოველნაირი ფართე მოქმედება პოლიტიკურ ასპარეზზე უნდა იქნეს დაწყებული მუშათა კლასის გაცნობიერებით და ასპარეზზე გამოყვანის...

მესამე, რაც მთავარია, აქ გავიგე, რომ ჩამორჩენილ ქვეყნებში, პირველ ყოვლისა, უნდა მოხდეს პოლიტიკური რევოლუცია, დამკვიდრდეს დემოკრატია და მხოლოდ შემდეგ, ეკონომიურათ განვითარების გაძლიერების და ფართო ორგანიზაციების შექმნებით მივაღწიოთ სოციალურ რევოლუციამდე. ამით ისპობოდა ნაროდნიკული სოციალიზმის ძირი: პირდაპირ სოციალიზმი, ძირს პოლიტიკაო.

ამ სამმა დებულებამ სამუდამოთ მოკლა ჩემში იმდენი წლის შეთვისებული რუსული სოციალიზმი და გადამიყვანა ევროპიულ ნიადაგზე. ამით ტაქტიკაც აშკარათ დავინახე: მონარქისტულ გლეხს ინტელიგენცია ვერ ვუღებოთ, მაგრამ მისი მოძმე ქარხნის მუშა ადვილათ მიუდგება და მას ჩაბერავს ახალ აზრებს. აღმოჩნდა გლეხობის გადასაბრუნებელი საჭე“ (გვ. 25-26).

ამის შემდეგ ნ. ჟორდანიას დაუწყია შესაფერისი ლიტერატურის ძებნა და გაცნობა. ამ მხრივ მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია გ. პლეხანოვის ბროშურას „Горе Тихомирову“ (ვაი ტიხომიროვს). შესაბამისად ნ. ჟორდანია მის მსოფლმხედველობაში მომხდარ არსებით ძვრებს ვარშავიდან ატყობინებდა საქართველოში დარჩენილ მის თანამოაზრეებს — ცნობილ ქართველ მწერალს ევნატე ინგოროყვას (ნინოშვილს) და სილიბისტრო ჯიბლაძეს.

ვარშავაში, გარდა მარქსიზმისა და მარქსისტული ლიტერატურისა, ნ. ჟორდანია გაეცნო და ეზიარა პოლონეთის ეროვნულ დარაზმულობას, რომელიც იბრძოდა პოლონეთის ავტონომიისათვის, რადგან 1863 წლის აჯანყების შემდეგ პოლონელი საზოგადოებიდან გაქრა პოლონეთის დამოუკიდებლობის მოთხოვნა და ბრძოლა უფრო კულტურის ფარგლებში (პოლონური ენა, პოლონური სკოლა, პოლონური ადმინისტრაცია), ერთი სიტყვით, შინაური ავტონომიის მისაღწევად წარმოებდა.

პოლონეთის მდგომარეობა ნ. ჟორდანიას თავისი სამშობლოს სურათს აგონებდა, ოღონდ მას არ აკმაყოფილებდა მხოლოდ ავტონომიის მოპოვებისათვის ბრძოლა, ხოლო ქვეყნის სრული დამოუკიდებლობა თავის პროგრამაში წამოაყენა პოლონეთის სოციალისტურმა პარტიამ 1893 წელს, როცა ნ. ჟორდანია ვარშავაში უკვე აღარ იმყოფებოდა.

აუღმყოფობის გამო ნ. ჟორდანიას 1892 წლის აკვისტოს დასაწყისში იძულებული გახდა სამშობლოში დაბრუნებულიყო. ევროპული სოციალისტური იდეებით შეიარაღებული ნ. ჟორდანიას 1892 წლის დეკემბრის მიწურულში, ყვირილაში (დაბა ზესტაფონში), მცირე საინიციატივო ჯგუფთან ერთად, რომელშიც შედიოდნენ კარლო ჩხეიძე, ეგნატე ინგოროყვა (ნინო-შვილი), ევგენი ვაწაძე, მიხა ცხაკაია, იოსებ კაკაბაძე, რაჟდენ კალაძე, დიმიტრი კალანდარიშვილი, ისიდორე რამიშვილი, არსენ წითლიძე და ისიდორე კვიციანიძე (მათ ბოლოს შეუერთდა კახეთიდან დაგვიანებით ჩამოსული სილიბისტრო ჯიბლაძე), იწვევს პირველ კონფერენციას მშრომელი ხალხის ინტერესების დაცვისათვის ბრძოლის ტაქტიკის შესამუშავებლად (იხ. ზ. ჩიჩუა, საქართველოს ს.-დემ. მუშ. პარტიის მოკლე ისტორია, პარიზი, 1933, გვ. 7; შდრ: საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ. 1971; იხ. აგრეთვე: ლ. გორგილაძე, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიიდან, თბ., 1961; ი. კაჭარავა, ქართული ისტორიოგრაფიის საკითხები, თბ., 1962; ა. სურგულაძე, ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ამიერკავკასიაში, თბ., 1957; გ. ჯანგველაძე, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ბრძოლა ბურჟუაზიული და წვრილბურჟუაზიული პარტიების იდეური და ორგანიზაციული განადგურებისათვის (1903-1923 წწ.), თბ., 1974; ა. ბენდიანიშვილი, სოციალისტური რევოლუციის წანამძღვრები საქართველოში, თბ., 1971), მაგრამ საბოლოოდ ვერ შეთანხმდნენ და სამოქმედო პროგრამის შედგენა მიენდო ნოე ჟორდანიას, რომელიც იგონებს: „საკითხი თითქოს გადაწყდა, მაგრამ მე მაინც არ მოვეშვი და ს. ჯიბლაძესთან და ეგნატესთან ერთად გადავწყვიტეთ ხელახლა შეყრა. შეუუღქით მოხსენების დაწერას... უნდა მომენახა ისეთი ღერძი, რომლითაც შეიძლებოდა ძველი საზოგადოების გადატრიალება. ასეთ პიონერათ მიმართ მუშები და ეს ელემენტები უნდა მომენახა ჩვენს ცხოვრებაში“ (გვ. 30). მაგრამ ამას საქართველოს სინამდვილეში ემატებოდა ნაციონალური საკითხიც: „თუკი პიროვნება უნდა იყოს თავისუფალი, თუ მთელი საზოგადოება თავის თავს უნდა მართავდეს, რატომ ერი, როგორც

დიდი ეთნიური საზოგადოება, არ უნდა მართავდეს თავის თავს, არ ქონდეს თავისი სახელმწიფო“ (გვ. 31).

ასეთი სამოქმედო პროგრამის პროექტით წარსდგა ნ. ჟორდანიას 1893 წლის თებერვალში ზემონახსენები ჯგუფის უმრავლესობის მონაწილეობით თბილისში საიდუმლო ბინაზე გამართულ მეორე კონფერენციაზე, რომელიც საერთოდ მიღებულ იქნა და შემდეგ (1894 წელს) დაიბეჭდა კიდეც ჟურნალ „მოამბეში“.

პროგრამას საფუძვლად ედო შემდეგი დებულება: „1. ნიეთიერი კეთილდღეობა, როგორც დედაბოძი ადამიანის ცხოვრებისა; 2. თავისუფლება მთელი ერისა და თვითეული პიროვნებისა, როგორც ხელშემწყობი პირობა უმთავრესი სურვილის მისაღწევათ და როგორც უახლოვესი საგანი მოწინავე დასის მოქმედებისა; აქედან 3. ეროვნული გრძნობა მთელი ხალხისა და ადამიანური უფლებანი, კაცური ღირსებანი თვითეული პირისა აღზრდილი და აღორძინებული უნდა იქმნას ეკონომიურ ნიადაგზე...“ (შდრ. ნ. ჟორდანიას, რჩეული ნაწერები, თფ., 1911, გვ. 57; მისივე, თხზულებანი, ტ. I, თფ., 1920, გვ 71, 72).

ამ ფარულ გუნდს „მესამე დასი“ ეწოდა. მისი ფართო საზოგადოების წინაშე წარდგომა და სამოქმედო პროგრამის გამოშვებება თავდაპირველად მოხდა 1894 წლის 7 მაისს, გურიასში, გუნდის ერთ-ერთი დამაარსებლის, ცნობილი ქართველი მწერლის ეგნატე ნინოშვილის დასაფლავების დღეს. ცხედრის წინაშე წარმოთქმულ სიტყვაში სილიბისტრო ჯიბლაძემ (ნოე ჟორდანიას ამ დროს ევროპაში ემიგრაციაში იმყოფებოდა) ასე დაახასიათა ფარული გუნდის მოძღვრება და სამოქმედო პროგრამა:

„ჩვენი აწინდელი ცხოვრება წარმოადგენს ორს ახალს, ერთი მეორის მოწინააღმდეგე წოდებას, ანუ კლასს. ერთი მხრით — ფიზიკური და გონებრივი შრომის წარმომადგენელი, მეორე მხრით — მუქთახორა ბურჟუა-კაპიტალისტები. პირველთა ხვედრია აუტანელი შრომა-გარჯა, მეორეთა კი — დასაკუთრება ამ შრომის ნაყოფისა. აი, სად ტყდება ხიდი ჩვენში და ზოგან კი კარგა ხანია ჩატეხილიცაა. აი, სად ირღვევა უფსკრული და ბევრგან კარგა ხანია გარღვეულიცაა. ამ უკუღმართობის დასამარცხებლად არის, ერთის მეცნიერის სიტყვით.

რომ ვთქვათ, ორსულად ახლანდელი ჟამთა ვითარება. ამ მშობიარობის დასაჩქარებლად და გასაადვილებლად იღვწიან და უნდა იღვწოდენ კიდევაც საუკეთესო წარმომადგენელნი ახალი თაობისა“ (იხ. ჟურნ. „კვალი“, 1894 წ., №22; ეს ისტორიული დღე აღწერილი აქვს იქ დამსწრე ვლასა მგელაძესაც თავის წიგნში: 26 მაისი, პარიზი, 1934, გვ. 33-35).

კლასთა ბრძოლის ლოზუნგი უკვე ნასროლი იყო!

...ამ ამბამდე ერთი წლით ადრე, ვარშაველი ამხანაგების დაჭერის შემდეგ მოსალოდნელი დაპატიმრების შიშით, ნ. ჟორდანიას 1893 წლის მაისში ბათუმიდან ევროპაში გაემგზავრა. მართლაც კარგ დროს გაასწრო: ცოტა ხნის შემდეგ ლანჩხუთში მოვიდა ბრძანება ნ. ჟორდანიას დაჭერის შესახებ, მაგრამ ნ. ჟორდანიას ამ დროს უკვე ჟენევაში იყო და ასე გახდა იგი პირველად ძალაუნებურად ემიგრანტი. აქ ნ. ჟორდანიამ პირადად ნახა ჟენევის მარქსისტთა მცირერიცხოვანი ჯგუფი — გ. პლექსანოვი, ვერა ზასულიჩი, ლევ დეიჩი, გუკოვსკი... იგი შეუდგა მარქსისტული ლიტერატურისა და შვეიცარიელი გლეხობისა და მუშების ყოფა-ცხოვრების გაცნობას, ხოლო თავის შთაბეჭდილებებს საქართველოში აგზავნიდა და „ივერიასა“ და „კვალში“ ბეჭდავდა... (იხ. მოგზაურობა შვეიცარიაში, „ივერია“, 1893, № 254; „კვალი“, 1894, №№ 8; 10, 14, 15, 21, 22, 31, 40-42). ნ. ჟორდანიას ლექციებს ისმენს ჟენევის უნივერსიტეტში, ესწრება ორიენტალისტთა X საერთაშორისო კონგრესს ქ. ჟენევაში (იხ. მისი წერილი, „კვალი“, 1894, №42-45).

1895 წელს ნ. ჟორდანიას პარიზში წავიდა, რათა შეეცადა ჟენევის უნივერსიტეტში მიღებული ცოდნა. ამ მიზნით იგი სამი თვის განმავლობაში დიდიდან საღამომდე მეცადინეობდა პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში, წერილიც გამოგზავნა „კვალში“ გამოსაქვეყნებლად (იხ. პარიჟი, „კვალი“, 1895, №№2, 3, 7, 8, 9, 15), თან ინახულა პოლ ლაფარგი, ჟიულ გედი და სხვა ფრანგი სოციალისტები: „დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე ლაფარგმა. მას უყვარდა ლაპარაკი სოციალურ თემებზე, ვსერილობდით ნასადილევს მისი სოფლის მიდამოებში და ჩემს კითხვებზე დაწვრილებით და დალაგებით მიპასუხებდა. გავატარე მასთან ოთხი თუ ხუთი კვირა დღე და ბევრი ვისწავლე.“ — წერს ნ. ჟორდანიას (გვ. 35) და განაგრძობს

ქობს: „პარიჟში დავრჩი ოთხი თვე; დავბრუნდი ჟენევაში და იქიდან პირდაპირ გავემგზავრე გერმანიაში. აქ ძვედა მარქსიზმის სამშობლო, აქ ცხოვრობდნენ საუკეთესო მისი იდეოლოგები და ჩემი განათლების შესავსებათ აუცილებელი იყო აქ ცხოვრება და სწავლა.

დავსახლდი ქ. შტუტგარტში ორი მოსაზრებით: აქ ცხოვრობდა კ. კაუცკი. აქ არ მყავდა არც ერთი ნაცნობი არც რუსი, არც ქართველი, რომ ხელი შეეშალა გერმანულის ენის შესწავლაში. ორივე ეს მოსაზრება გამიმართლდა. კაუცკის გავეცანი თავიდანვე, კარგად ლაპარაკობდა ფრანგულათ, კვირაობით ვსერირობდით ტეგერლოსის ტყეში, ჩვენთან ერთად ხშირად იყო ჰელპანდი (პარუხსი) და ვმუსაიფობდით შინაურულათ, გულახდილათ. კაუცკიმ მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება ჩემზე თავისი თავმდაბლობით, უბრალოებით, ნათელი აზრით და ცოდნით. მისგან ბევრი ვისწავლე. ხშირათ ვიყავი მის ოჯახშიაც. მე მაინც სოფელი და სოფლის ხალხი მაინტერესებდა და ზაფხულში გავსწიე პროვინციებისაკენ. ჩემი დაკვირვებანი იბეჭდებოდა „კვალში“ და აქ სიტყვას არ გაეაგრძელებ“ (გვ. 36).

ბურჟუაზიული პოლიტიკური ეკონომიის გაცნობის მიზნით ნ. ჟორდანიას შტუტგარტიდან მიუნხენში გადავიდა. აქ ჩაეწერა უნივერსიტეტში და განსაკუთრებული გულმოდგინებით უსმენდა პროფ. ბრენტანოს. 1896 წლის დასაწყისში ნ. ჟორდანიას ტოვებს მიუნხენს, მიდის ბერლინში, სადაც ორი სემესტრი ესწრებოდა პროფ. ვაგნერის, შმოლერისა და ზიბელის ლექციებს.

გერმანიაში ყოფნის პერიოდში ნ. ჟორდანიამ დაწერა და ჟურნალ „კვალში“ გამოაქვეყნა „ფრიდრიხ ენგელსი“ (1895, №39-41), „სოფელი და სასოფლო შკოლა გერმანიაში“ (1895, №51-53; 1896, №3-5, 38-53), „პოლიტიკური პარტიები გერმანიაში“ (დასაწყისი დაიბეჭდა „ივერიაში“, გაგრძელდა „კვალში“, 1897, №6-8, 10-14), აგრეთვე „ბისმარკი“ (1898, №33).

1897 წლის მარტში ნ. ჟორდანიამ გასწია ლონდონისაკენ, რადგან ინგლისის უნახავად სამშობლოში დაბრუნება დაუშვებლად მიაჩნდა. ლონდონიდან გამოგზავნილი მისი წერილებიც

დაიბეჭდა ქართულ პრესაში (წერილები ინგლისიდან. „კვალი“, 1897, № 25-35, 41-47; ვილიამ გლადსტონი. „კვალი“, 1898, №21). აქ იგი ცხოვრობდა ვარლამ ჩერქეზიშვილის ნაცნობ ერთი ფოტოგრაფის, გვარად ვილსონის ოჯახში. სამი თვის მასთან ყოფნის შემდეგ ნ. ჟორდანიას ჩინებულად კითხულობდა და ლაპარაკობდა ინგლისურად. ბრიტანეთის მუზეუმში ნ. ჟორდანიას გაეცნო მდიდარ ლიტერატურას, მათ შორის, საქართველოს შესახებ (იხ. მისი, საქართველოს ისტორიის მასალა — ერეკლე II-ის შესახებ, „კვალი“, 1898, №4). ზაფხულში ცხოვრობდა სოფელში, რიდინგის ახლოს, სადაც საშუალება მიეცა დაკვირვებოდა ინგლისური სოფლის ცხოვრების პირობებს.

ევროპაში ოთხი წლისა და ექვსი თვის ყოფნის (1893-1897 წწ.) შემდეგ ნ. ჟორდანიას ინგლისიდან პირდაპირ საქართველოში გამოემგზავრა და 1897 წლის ოქტომბერში უკვე სამშობლოშია.

ნ. ჟორდანიას საქართველოში არყოფნის პერიოდში, 1895-1896 წლებში სილ. ჯიბლამის ხელმძღვანელობით დურგალი ვ. ცაბაძე, ზეინკალი არ. არავიასვილი, მემანქანე კალ. გოგუა, ასოთამწყობი ვლასა მგელაძე, მბეჭდავი ერ. ჩანტლაძე, ჟურნალისტი სევ. ჯულელი, ლ. კეცხოველი და სხვები შეუდგნენ მუშათა საიდუმლო წრეების მოწყობას და მათ შორის სოციალ-დემოკრატიული აზრების სიტყვიერად გავრცელებას... ფარული ჯგუფის თითოეული წევრი პარტიული ორგანიზაციის საღაროსათვის ხელფასის ორნახევარ პროცენტს იხდიდა და ეს წესად დაინერგა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, ხოლო ხელმძღვანელ ორგანოებს ირჩევდნენ ძირიდან და არავითარ დანიშვნას მაღლიდან არ უშვებდნენ (შდრ. ზ. ჩიჩუა, დას. წიგნაკი, გვ. 10-11).

კლასთა ბრძოლის პრინციპის ნიადაგზე ძველსა და ანალთაობას შორის მწერლობაში და საზოგადოებაშიაც მწვავე დაკა და ბრძოლა ატყდა. საქართველოში დაბრუნებულ ნ. ჟორდანიას სამშობლო ფაქტიურად ორ ბანაკად დახვდა გაყოფილი: ერთი მხრივ, ილია ჭავჭავაძის „ივერიელთა“ ბანაკი, მეორე მხრივ კი „კვალის“ ბანაკი ერთმანეთს შორის გაჩაღებულ ბრძოლაში არის ჩაბმული. „კვალელებს“ უკვე მოუსწრიათ რკინიგზის სახელოსნოს და სტამბის მუშების, აგრეთვე ხე-

ლოსნების თუ სხვა ფენის მუშათა აყოლიება არა მარტო თბილისში, არამედ ბათუმში, ქუთაისში...

ნ. ჟორდანიას ჯერ ლანჩხუთში, შემდეგ კი თბილისში (1897 წლის ნოემბერში) მიხა და ლალო დარჩიაშვილებთან აწყობს შეხვედრას, რომელსაც დაესწრნენ მისი ძველი მეგობრები (კარლო ჩხეიძე, ბეგლარ მელია და ლუზინი — ბათუმიდან, სამ. კილაძე — ქუთაისიდან, სილ. ჯიბლაძე — თბილისიდან და სხვ.) და გადაწყვიტეს არალეგალურ მუშაობას დამატოს ლეგალური მუშაობა. ამ მიზნით მათ მოლაპარაკება გამართეს „კვალის“ პატრონებთან — ოფიციალურ რედაქტორ ანასტასია თუმანიშვილთან და მის მეუღლესთან — ფაქტიურ რედაქტორ გიორგი წერეთელთან ჟურნალის შესაძენად, ხოლო რედაქტორობა თავის თავზე აიღო ნოე ჟორდანიამ...

ქართველ საზოგადოებაში მაშინვე ხმა გავარდა, რომ „კვალი“ სოციალ-დემოკრატების ხელში გადადისო... და აი, ნოე ჟორდანიას მოგვითხრობს ძლიერ საინტერესო ამბავს, რომელიც ამ დროს მომხდარა:

„ერთ დღეს მოვიდა ჩემთან ალ. ყიფშიძე და გადმომცა, ილია ჭავჭავაძეს სურს თქვენი ნახვა და ხვალ დილით გელის თავის სახლშიო. ძალიან გამიკვირდა, არავისათვის არ გამიმხელია. მეორე დღეს წავედი. მიმიღო თავის სამუშაო კაბინეტში. გავეცანი, დაჯდომისთანავე დაიწყო: შეგაწუხეთ ერთი საქმისათვის. მე მსურს თქვენ გახდეთ „ივერიის“ ხელმძღვანელი, რედაქტორი სრული უფლებით, მხოლოდ როცა ჩვენს შორის იქნება აზრების დიდი განსხვავება — მე ჩემსას დაუბუჭდავ, თქვენ თქვენსასო. მე სხვები მოხოვენ გაზეთის გადაცემას, მათ არ გადავცემ, გამოცდილებით ვიცი მათი ამბავი, თქვენ თუ აიღებთ, მზათ ვარ გადმოგცეთო. ეს წინადადება იყო ჩემთვის სრულიად მოულოდნელი. მაშინვე გადავწყვიტე ჩემთვის წინადადებაზე უარი მეთქვა, მაგრამ რომ ეს უხეშათ არ გამოსულიყო, ვუპასუხე: დიდ მადლობას გწირავთ ასეთი ნდობისათვის. მე ეს არ დამიმსახურებია. წინადადება ისეთი მოულოდნელია, რომ საჭიროა მოფიქრება, მეგობრების ნახვა და ამ ორ დღეში პასუხს მოგახსენებთ-თქვა. ლაპარაკის დროს გამოირკვა, რომ მას სთხოვენ გაზეთის ხელმძღვანელობის გადაცემას გ. ლასხიშვილი, კ. აბაშიძე და ნაკაშიძე. გ. წერეთლისათვის არ მითქ-

ვამს. მეორე დღესვე დაპირებისამებრ წავედი ილიასთან ბანაკში და გადავეცა უარი (საბუთებათ). პასუხათ მითხრა: თქვენი ნებაა, იმედი მაქვს ერთმანეთს ხელს არ შევეშლითო. მე ეს გავიგე ისე, რომ ერთიმეორეს თავს არ დავესხმით. მეც პირობა ზივეცი. პირობა შეეასრულე. საკმარისია გადახედოთ „კვალის“ 1898 წლის ნომრებს, რომ დარწმუნდეთ, „კვალი“ თავს ესხმის „ივერიას“ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც „ივერიაში“ აუტყნა კამათი.

ამნაირათ, პირველი იანვრიდან (1898 წ.) „კვალი“ გახდა ქართველი მარქსისტების პირველი ლეგალური ორგანო. ეს იყო იმავე დროს პირველი მაგალითი მთელ რუსეთის იმპერიაში — არსად სოციალისტებს ლეგალური ორგანო არ ქონდათ“ (გვ. 44—45). ნ. ჟორდანიას იქვე დასძენს: „გ. წერეთელმა გადმომცა სრული რედაქტორობა, სრულიად არ ერეოდა სარედაქციო საქმეებში და თუ რამეს დასწერდა — მე გადმომცემდა გასაცნობათ და ნების დასართავათ“ (გვ. 46).

1900 წელს „ივერიისა“ და „კვალის“ ფურცლებზე ქართული სათავადაზნაურო ბანკის გამო გაჩაღდა მწვევე პოლემიკა ილია ჭავჭავაძესა და ნოე ჟორდანიას შორის. „ივერიაში“ „ახალმოსულის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნდა ილიას შემდეგი საპოლემიკო წერილები:

1. უმეცრობის ფართი-ფურთი, „ივერია“, 1900, № № 60, 61, 62.

2. პატარა საუბარი, „ივერია“, 1900, № 65, № 76, № 84.

3. ახალნი უმეცრობანი ბ-ნ ნოე ჟორდანიასი, „ივერია“, 1900, № 73.

4. ქარაფშუტობა, ორთავიანობა და ორპირობა უმეცარისა, „ივერია“, 1900, № 81.

5. ისევ და ისევ ბ-ნ ჟორდანიას უმეცრობანი და მისი წაჯგ-უკუჯგობანი, „ივერია“, 1900, № 87.

ნ. ჟორდანიასეული კრიტიკული დახასიათება ილია ჭავჭავაძის, როგორც „ივერიის“ რედაქტორისა და მისი ეროვნული მიმართულებისა, აგრეთვე, როგორც წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარისა და, საერთოდ, როგორც პუბლიცისტისა ადრეც გვხვდებოდა (იხ. მისი, გახ. „ივერია“ და ეროვნება, „კვალი“, 1895, № 11; „მოამბე“, „ივე-

რია“ და ეროვნება, „კვალი“, 1895, № 28–30, 32, 34, 35; ადგილობრივი პრესა წარსულ წელს, „კვალი“, 1899, № 3; პრესა, „კვალი“, 1900, № 5, № 7, № 9, № 11, № 13, № 16, № 21, № 23, № 25, № 26), მაგრამ საკუთრივ „ახალმოსულის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნებული ილიას წერილების წინააღმდეგ მან გაილაშქრა შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. გზა და გზა, „კვალი“, 1900, № 13, № 15, № 16, № 17, № 18.

2. წერილი „ივერიის“ რედაქციის მიმართ, „ივერია“, 1900, № 84.

ქართული სოციალ-დემოკრატები მარქსისტულ წერილებს ათავსებდნენ ლეგალურ ჟურნალ „კვალში“, მაგრამ თავიანთი აზრების გასაკრცელებლად ისინი არალეგალურ ასპარეზზეც მუშაობდნენ, კერძოდ, სცემდნენ არალეგალურ ფურცლებს, პროკლამაციებს და ბროშურებს, ხოლო შემდეგ გაზეთებსაც. პირველი დაბეჭდილი პროკლამაცია ქართულად 1899 წელს გამოიცა. ეს იყო პირველი სოციალ-დემოკრატიული პროკლამაცია არა მარტო თბილისისათვის, არამედ საზოგადოდ, ამიერკავკასიისათვისაც. იგი ეხებოდა მუშების დღესასწაულს, პირველ მაისს და ურჩევდა მათ ევროპის მუშებთან შეერთებას. პროკლამაცია დაწერილი იყო ნოე ჟორდანიას მიერ, ხოლო დაბეჭდა ვლასა მგელაძემ (შდრ. ნ. ჟორდანია, გვ. 47; ზ. ჩიჩუა, გვ. 11). პარტიის უახლოესი პოლიტიკური მოთხოვნილება გახდა თვითმპყრობელობის დამხობა და დემოკრატიული რესპუბლიკის დამყარება. ძლიერ აქტიურობდა 1898 წელს თბილისში დაარსებული მუშათა პირველი სოციალ-დემოკრატიული კომიტეტი, რომლის წევრები იყვნენ: სილ. ჯიბლაძე, სევ. ჯუღელი, ალ. შატილოვი, ვასო ცაბაძე, დიმ. კალანდარიშვილი, რაჟ. კალაძე, ზაქ. ჩოდრიშვილი, არაქ. ოქუაშვილი და მიხ. ბოჭორიძე. ორგანიზაცია იმდენად გაძლიერდა, რომ მუშაობა სხვა ქალაქებშიც გადაიტანა, პირველ რიგში, ბაქოში... აღნიშნულმა კომიტეტმა საერთაშორისო მუშათა დღესასწაული პირველი მაისი 1899 წელს თბილისში, ქალაქგარეთ პირველად იდღესასწაულა. ასეთივე დღესასწაული თბილისის კომიტეტმა მეორე წელსაც (1900 წ.) გადაიხადა ორ ადგილას ქალაქგარეთ, სადაც გამოიტანეს წიოელი დროშები და მარქსის, ენგელსის,

ლასალის სურათები... ამას გარდა, 1899 წელს მოეწყო თბილისის რკინიგზის მუშათა დიდი გაფიცვა, რომელიც 1900 წელსაც გაიმეორეს, ხოლო 1901 წელს კვლავ აღნიშნეს პირველმაისობა, ოღონდ ამჯერად არა ქალაქგარეთ, არამედ თბილისის მოედანზე... მოხდა შეტაკება მუშებსა და ჯარს შორის, მრავალი სცემეს და დაჭრეს, ასევე დაატუსაღეს და რუსეთში გადასახლეს. გაჩხრიკეს „კვალის“ რედაქციაც, ხოლო რედაქტორი ნ. ჟორდანიას პოლიციამ დააპატიმრა. ნ. ჟორდანიას იგონებს: „მეტეხის ციხეში ყოფნა გამოვიყენე ერთი ნაკლის შესავსებათ. ვკითხულობდი ბელეტრისტიკას, რაიცა ბლომათ მოიპოვებოდა ციხის სამკითხველოში. დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა შექსპირმა და ვიქტორ ჰიუგომ. მეტეხის ყველა სართული სავსე იყო ამხანაგებით. ყველა აღფრთოვანებული იყო შექსპირით“ (გვ. 53).

1902 წლის თებერვალში ბათუმში მოხდა ყველა ქარხნის მუშათა გაფიცვა, მოხდა შეტაკება პოლიციასა და ჯართან, მოკლეს 12 მუშა. ასეთი გაფიცვა ბათუმელმა მუშებმა გაიმეორეს ერთი წლის შემდეგ, ხოლო ბაქოში 1903 წლის ზაფხულში დაწყებული მუშათა გაფიცვა მთელ ამიერკავკასიას მოედო. ახლა მთავარი საკითხი იყო გლეხობის მიმხრობა. ამ მიზნით 1903 წელს დაარსდა გურიის გლეხთა კომიტეტი, რომელიც გლეხთა მოძრაობას ჩაუდგა სათავეში. მანამდე კი უნდა შევნიშნოთ, რომ 1902 წლის დასაწყისში, ნ. ჟორდანიას ციხეში ყოფნისას, მოხდა ქართველ სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციული გაერთიანება რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიასთან (რასაც ნ. ჟორდანიას უარყოფითად შეხვდა), აგრეთვე, გაერთიანება ამიერკავკასიის ყველა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციისა და ერთი ადგილობრივი საოლქო ცენტრის შექმნა.

1902 წლის ივნისში ნ. ჟორდანიას მეტეხის ციხიდან გამოუშვეს და საცხოვრებლად ლანჩხუთი მიუჩინეს. მაგრამ ამ დროს გურიაში გაძლიერებული იყო გლეხთა მოძრაობა, რომელსაც სოციალ-დემოკრატები მეთაურობდნენ. კვლავ დაიწყო ახალი მასობრივი დაპატიმრებანი. ნ. ჟორდანიაც დააპატიმრეს და ქუთაისის ციხეში ჩასვეს, აქედან ფოთში გადაიყვანეს, მაგრამ მალე გამოუშვეს და განჯაში გაასახლეს საცხოვრებლად პოლი-

ციის მეთვალყურეობის ქვეშ. აქედან იგი მაინც ახერხებდა ჩუმად ზოგჯერ თბილისში ჩამოსვლას და პარტიულ მუშაობაში მონაწილეობის მიღებას. ამიტომ განჯის ჟანდარმერიამ ნ. ჟორდანიას ვიატკის გუბერნიაში სამი წლით გადასახლება გადაუწყვიტა. მაშინ ნ. ჟორდანია პარტიული ამხანაგების (გ. წულუკიძე და სხვ.) დახმარებით საზღვარგარეთ გაიქცა ბათუმიდან: ჯერ ჩავიდა ლონდონში და იქ რომ ნაცნობი ვერავინ ნახა, გამოსწია პარიზში. აქედან იგი გ. პლეხანოვის სანახავად ჟენევაში ჩავიდა. ნ. ჟორდანიამ გ. პლეხანოვის ცოლისგან საიდუმლოდ გაიგო, რომ ბრიუსელში ტარდება რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ყრილობა და სათათბირო ხმით ხართ მიწვეულიო. ნ. ჟორდანია ბრიუსელში ჩავიდა, სადაც დახედა ამიერკავკასიიდან ჩასული სამი დელეგატი: დ. თოფურიძე, ბ. კუნინიანი და არ. ზურაბოვი. მაგრამ დიდი ხნით ყოფნა ბრიუსელში მათ არ დასცალდათ, რადგან ადგილობრივმა პოლიციამ ყრილობა აკრძალა. ამიტომ იძულებულნი გახდნენ ლონდონს გადაბარგებულიყვნენ.

1903 წელს ლონდონში გაიმართა სრულიად რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის II ყრილობა, სადაც ნაცევლად შეერთებისა, რაც ყრილობის მიზანს შეადგენდა, მოხდა პარტიაში უდიდესი გათიშვა. წარმოიშვა ბოლშევიზმი (ვ. ი. ლენინი) და მენშევიზმი (გ. პლეხანოვი). ნ. ჟორდანია გ. პლეხანოვის მხარეს დადგა. თუმცა, როგორც უკვე შევნიშნეთ, ამ ყრილობაზე ვ. ი. ლენინმა მხარი დაუჭირა ნ. ჟორდანიას მოთხოვნას ზიზნებისთვის მიწის გადაცემის შესახებ (ვ. ი. ლენინი, თხზ. სრ. კრებ., ტ. 7, მოსკოვი, 1979, გვ. 285).

ყრილობა დასრულდა. ნ. ჟორდანია ისევ ჟენევაში დაბრუნდა, სადაც იგი გაეცნო ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტებს (არჩ. ჯორჯაძე და სხვ.) და 1904 წლის აპრილში დაესწრო ქართველ რევოლუციონერთა პირველ კონფერენციას, რომელიც მალე დატოვა სოციალ-ფედერალისტებთან და მათ სამოქმედო პროგრამასთან უარყოფითი დამოკიდებულების გამო.

1905 წლის იანვარში რუსეთში რომ რევოლუცია დაიწყო, 18 იანვარს ნ. ჟორდანია დაუყოვნებლივ ბულგარელი იგნატოვის სახელზე გაკეთებული ყალბი პასპორტით პირდაპირ პეტერბურგისკენ გამოემშურა, სადაც მას ელოდებოდა ახლადშერ-

თული ცოლი, პარტიული ამხანაგი ინა კორენევა (ის ჟენევი-
დან რამდენიმე თვით ადრე წამოვიდა). აქედან კი ცოლთან ერ-
სად ბაქოში ჩავიდა, სადაც ინა დატოვა, ხოლო თვითონ თბი-
ლისისკენ გამოსწია. თბილისში მას სულ სხვა სურათი გადა-
ეშალა თვალწინ: ილია ჭავჭავაძის ბანაკი დაშლილიყო, „ივე-
რიაც“ ახალი ხალხის ხელში გადასულიყო (ფ. გოგიჩაიშვი-
ლი), „ცნობის ფურცელს“ სოციალისტ-ფედერალისტები და-
პატრონებოდნენ, ხოლო მთავრობის მიერ დახურული „კვალის“
ნაცვლად ფ. მახარაძის რედაქტორობით „მოგზაური“ გამოდი-
ოდა, რომელიც ბოლშევიზმის პლატფორმაზე იდგა და ვ. ი. ლე-
ნინის საორგანიზაციო დოქტრინას იზიარებდა...

ამ დროს ბაქოში პოლიციამ ინა კორენევა დააპატიმრა.
ნ. ჟორდანიას სასწრაფოდ ჩავიდა ბაქოში, სთხოვა ციხის ექიმს—
ცნობილ ქართველ საზოგადო მოღვაწეს ივანე ელიაშვილს, ჩე-
მი ცოლია, ფეხმძიმედაა და დამეხმარე მის განთავისუფლება-
შიო. ივანე ელიაშვილმა თხოვნა შეუსრულა. 1905 წლის აპ-
რილში ინა წავიდა ლანჩხუთში, სადაც მათ პირველი ასული —
ასმათი შეეძინათ. ნ. ჟორდანიას კი ამ დროს თბილისშია და გა-
ჩაღებული ბრძოლა აქვს ქართველ ბოლშევიკებთან... ამნაირად,
1905 წელს ჩამოყალიბდა ქართული მენშევიზმი, რომლის სა-
კუთარი ორგანო გახდა არალეგალური გაზეთი „სოციალ-დემოკ-
რატი“, შემდეგ ლეგალური ყოველდღიური გაზეთი „სხივი“
(ორივე გამოდიოდა ნ. ჟორდანიას რედაქტორობით), ჰქონდათ
აგრეთვე სხვა ლეგალური გაზეთებიც: „განთიადი“, „ელვა“...

ამასობაში ნიკოლოზ II დაადგა ქვეყნის ვითომცდა პარლა-
მენტარიზაციის გზას, გამოიცა ბრძანება სახელმწიფო სათათ-
ბიროს მოწვევის შესახებ. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულმა
პარტიამ, კერძოდ, ბოლშევიკებმა და მენშევიკებმაც, ბოიკოტი
გამოუცხადეს მას, ნ. ჟორდანიას კი ცდილობდა ხელიდან არ გა-
ეშვა ლეგალური პარლამენტარული ბრძოლის ტაქტიკა და I
სახელმწიფო სათათბიროში საქართველოს სოციალ-დემოკრა-
ტიულმა პარტიამ 1906 წლის მაისში აირჩია ხუთი დეპუტატი.
ნ. ჟორდანიას გახდა I სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი
თბილისიდან და სათათბიროში სოციალ-დემოკრატიული ფრაქ-
ციის ლიდერი (რუსეთის მომდევნო ყველა სათათბიროში სო-
ციალ-დემოკრატიული ფრაქციის მეთაურები იყვნენ საქართ-

ველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენლები: მეორე სათათბიროში — ირ. წერეთელი, მესამეში — კარლო ჩხეიძე და ევგენი გეგეჭკორი, მეოთხეში — კარლო ჩხეიძე და აკაკი ჩხენკელი).

მანამდე, 1906 წელს სტოკჰოლმში გაიმართა სრულიად რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის IV ყრილობა, რომლის მთავარ მიზანს პარტიის გაერთიანება შეადგენდა. ამ ყრილობაზე ნ. ჟორდანია გ. პლენხანოვთან ერთად მხარს უჭერდა „მიწის მუნიციპალიზაციის“ (თვითმმართველობის) პროგრამას. სტოკჰოლმის ყრილობამ ნ. ჟორდანია ცენტრალურ კომიტეტში აირჩია და I სახელმწიფო სათათბიროს გარეკვის შემდეგ იგი არალეგალურად პეტერბურგში დარჩა სამუშაოდ.

ამასობაში II სახელმწიფო სათათბიროში მონაწილეობის მიღების ტაქტიკის გამოსარკვევად პარტიამ მოიწვია კონფერენცია ტამერფოსში. ნ. ჟორდანიას რჩევით ირ. წერეთელი დათანხმდა კენჭი ეყარა II სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატობაზე.

პარტიის მორიგი V ყრილობა შედგა ლონდონში, 1907 წელს, რომელსაც საქართველოდან 29 დელეგატი დაესწრო, მათ შორის ნ. ჟორდანიაც. თავის მოგონებებში ნ. ჟორდანია მოგვითხრობს ლონდონის ყრილობის „კულისების ამბავს“:

„მივდივარ ქუჩაზე, ხმა შემომესმა უკანიდან: კასტროვ (ეს ჩემი პსევდონიმი იყო), მოიცადეთ ერთ წუთს. მოვიხედე, ლენინია. დავიცადე და ერთად გადავედით ქუჩის მეორე ნაპირას. მან მითხრა სიტყვა-სიტყვით შემდეგი: ქართველები ნუ ერევით რუსების საქმეში, თქვენ არ იცნობთ ჩვენს ხალხს, მის პსიხოლოგიას, მის ყოფა-ცხოვრებას და რატომ ხელს გვიშლით ჩვენ ჩვენი საქმეები ჩვენებურათ, რუსულათ მოვაგეაროთ. მიიღეთ ავტონომია, აკეთეთ საქართველოში რაც და როგორც გსურთ, ჩვენ არ ჩაგერევით, ნურც თქვენ ჩაგვერევით! გამიკვირდა. გავოცდი. მეგონა მცდიდა, დავატყვე სერიოზულათ მელაპარაკებოდა და განუცხადე — პასუხს ახლა ვერ მოგცემ, შევეკითხები ამხანაგებს, სწორეთ ამ სადამოს გვაქვს კრება ქართველ სოციალ-დემოკრატებს. ძლიერ კარგი, დასვით ეს საკითხი, თუ გნებავთ მეც დამიძახეთ, დაიმახსოვრეთ ჩემი წინადადება! თქვენ, ქართველები, ნუ ერევით ჩვენს პარტიულ საქ-

მეებში. ჩვენ არ ჩავერევით თქვენსაში. ხომ ხედავთ საითკენაა რუსის მუშათა კლასი, მისი დელეგაციის უმრავლესობა ბოლშევიკებია, ჩვენ ვიცნობთ ერთმანეთს, ხალხი რევოლუციონური განწყობილებისაა, მენშევიკები ოპორტუნისტებია, მათ მხარს როგორ დაუჭერენ. მაკვირვებს მხოლოდ თქვენი, ქართველი სოც.-დემ. საქმე, თქვენ ხართ რევოლუციონერები, როგორც ჩვენ. რა გაქვთ საერთო მარტოვ-დანის კამპანიასთან... ამ ლაპარაკში მივედით კონგრესის ბინასთან და ერთმანეთს დავეშორდით.

ვიფიქრე, განვაცხადო ეს ამბავი ჩვენს კრებაზე ამხანაგები აღშოთლებიან, ხმა გავარდება, ლენინს ბევრი მოხვდება, პრესტიჟიც დაეცემა, ვისთვის რა სასარგებლოა ეს. არ განვაცხადო — შეიძლება საყვედური მითხრას, ხოლო თვითონ კი განაცხადოს თავის წრეში მაინც. ვარჩიე არაფერი ვთქვა, მოვიცადო მეორე დღემდე და თუ ისიც გაჩუმდა, ცხადია, თავის აზრებს მსუღებლობას აღარ აძლევს. ეს პოზიცია ვამჯობინე, მით უფრო, რომ ბევრში მართალი იყო. რუსი მენშევიკები მართლა უხერხემლო ინტელიგენციას წარმოადგენდნენ და უფრთხოდნენ რევოლუციურ გამოსვლებს, ყოველივე გადაწყდება ნელ-ნელა სათათბიროს გზით. ამ საკითხზე, ტაქტიკის შესახებ, ფრაქციის საერთო კრებაზე დიდი შეხუტება გვექონდა მათთან. გავიდა ერთი კვირა, ლენინი გაჩუმებულია, მეც გაჩუმებული ვარ, თუმცა ვხვდებოდით ერთმანეთს. ამის შემდეგ ეს ამბავი აღარავისათვის არ მითქვამს. ლენინი ვიცანი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, ის რაც მე მითხრა ლონდონში, სახელმწიფოს სახელით გამოაცხადა: ყველა ერს უფლება აქვს მოშორდეს რუსებს, ჩვენ თავს ჩვენვე მოუუვლითო. რა გამოვიდა აქედან ვიცით, ისინი მოაჯდნენ რუსის მასას და შემდეგ ჩვენც“ (გვ. 78-80).

ლონდონის ყრილობაზე ნ. ჟორდანიას პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში აირჩიეს. ც-კ-ის მუღმივი ბინა ფინეთში, ქ. ტერიოკში იყო. ამიტომ ნ. ჟორდანიაც აქ დარჩა. ამ დროს II სახელმწიფო სათათბირო გარეკეს და დეპუტატი სოციალ-დემოკრატები, მათ შორის ირაკლი წერეთელი დაიჭირეს და ციმბირში გადაასახლეს.

III სახელმწიფო სათათბიროში ქართველი დეპუტატების

არჩევნების მოსაწყობად 1907 წლის დეკემბერში პეტერბურგიდან ნ. ჟორდანია საქართველოში დაბრუნდა არალეგალურად. თბილისის გუბერნიიდან აქ ერთმანეთს დაუპირისპირდა ორი კანდიდატი — კადეტებისგან ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, ხოლო სოციალ-დემოკრატებისგან — კარლო ჩხეიძე. ნ. ჟორდიანის ენერგიული ჩარევით წყალობით არჩევნებში გაიმარჯვა კარლო ჩხეიძემ, ხოლო ქუთაისის გუბერნიიდან — ევგენი გეგეჭკორია.

1908 წლის აგვისტოში ნ. ჟორდანია კვლავ დააპატიმრეს და თბილისიდან პეტერბურგში გადაგზავნეს, სადაც რვა თვეს ციხეში ჯდომის შემდეგ მოულოდნელად გაათავისუფლეს და ამჯერად უკვე ლეგალურად საქართველოსაკენ გამოეშურა. მაგრამ ცოლ-შვილი ბაქოში დახვდა საცხოვრებლად გადასული, ამიტომ ისიც ბაქოში ჩავიდა. ნ. ჟორდიანიას ცოლი — ინა ბაქოს მენშევიკური ორგანიზაციის წევრი იყო და მეთაურობდა IV სახელმწიფო სათათბიროს საარჩევნო კამპანიას. ამ დროს ქართველმა მრეწველმა დ. სარაჯიშვილმა ნ. ჟორდიანიას ჯერ თავისი ბიბლიოთეკის კატალოგის შედგენა მიანდო და დაუნიშნა ფულადი ჯილდო, ხოლო 1909 წელს კოოპერაციის საქმის შესასწავლად თავისი ხარჯით მან ნ. ჟორდანია ცოლ-შვილით იტალიაში გაგზავნა. იტალიაში ყოფნის დროს პარიზში შეიკრიბა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტი და ნ. ჟორდანია, როგორც მისი წევრი, ამ სხდომას დაესწრო, ხოლო ვენაში, ტროცკის რუსულ ჟურნალში მოათავსა წერილები პარტიის გამთელეების თაობაზე (ტროცკის ჟურნალ „ბორბაში“ იგი შემდეგაც თანამშრომლობდა).

იტალიიდან ცოლ-შვილით დაბრუნების შემდეგ ნ. ჟორდანია ხან ბაქოშია, ხან თბილისში, ხან კიდევ ლანჩხუთში და განაგრძობს მუშაობას პარტიულ პრესაში.

I მსოფლიო ომის დაწყებისას ნ. ჟორდანია შვეიცარიაში აღმოჩნდა, სადაც იგი სამკურნალოდ იყო ჩასული. ნ. ჟორდანია სასწრაფოდ სამშობლოში დაბრუნდა (გემზე ბილეთის შოვნაში მას დაეხმარა მაშინ მილანში იტალიის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური ორგანოს „ავანტის“ რედაქტორი მუსოლინი).

...პეტერბურგში 1917 წლის თებერვალში დაწყებულ რევოლუციას კავკასიის მეფისნაცვალ დიდი მთავარი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე რამდენიმე დღეს მალაუდა და არ აქვეყნებდა, მაგრამ სანამ შეიძლებოდა მისი დამალვა მესამე დღეს გამოცხადდა პეტერბურგიდან გამოგზავნილი დროებითი მთავრობის ოფიციალური დეპეშები, მანამდე კი მოსკოვიდან გოგიტა ფაღავამ და ვიქტორ ნოზაძემ ასეთი დაშიფრული დეპეშის გამოგზავნა მოახერხეს: „მთავრობაზე პეტერბურგში გარდაიცვალა“. რუსეთის მეფის მმართველობა დაეცა! დროებითმა მთავრობამ მეფისნაცვლის მაგივრად ამიერკავკასიაში დანიშნა ადგილობრივი მთავრობა „ოზოკომი“ (Областной Закавказский Комитет), რომლის წევრი და ფაქტობრივად მისი მეთაური საქართველოდან იყო აკ. ჩხენკელი. მაგრამ თავიდანვე მთელი ძალაუფლება მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოების ხელში გადავიდა.

პეტერბურგში შეიქმნა მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭო, რომლის პირველ თავმჯდომარედ კარლო ჩხეიძე აირჩიეს. თბილისშიც გადაწყვიტეს ძალაუფლების დასაპატრონებლად მუშათა საბჭოს დაარსება (ჯარისკაცების საკითხი ჯერ დიად დატოვეს მათი პოზიციის ბოლომდე გამოსარკვევად). სხვათა შორის, ვალიკო ჯუღელმა ამ დროს დატოვა ბოლშევიკური ფრაქცია და მთლიანად გადავიდა მენშევიკებთან. მართლაც თბილისში შეიქმნა რევოლუციური ორგანო — მუშათა დეპუტატების პირველი საბჭო (მის უმრავლესობას სოციალ-დემოკრატები შეადგენდნენ), რომლის აღმასკომის თავმჯდომარედ აირჩიეს ნოე ჟორდანიას. მალე მას შეუერთდა ჯარისკაცთა საბჭო ვერეშჩაკის მეთაურობით. მოხდა ქალაქის მმართველობის არჩევნებიც, რომელშიც მეთაურებად შევიდნენ სამი ეროვნების წარმომადგენლები — ქართველი ნ. ჟორდანიას, სომეხი ზატისოვი და რუსი პოპოვი. მაგრამ 1917 წლის ზაფხულში ფაქტიური ხელისუფლება გადავიდა ნოე ჟორდანიას თავმჯდომარეობით მოქმედი მუშათა საბჭოს აღმასკომის განკარგულებაში, ხოლო მენშევიკური პარტიის მუშაობას სათავეში ედგა ნოე რამიშვილი, რომელიც ნ. ჟორდანიას მოადგილედ ითვლებოდა.

პეტერბურგის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭო თანდათან ბოლშევიკების ხელში გადადიოდა, ამიტომ რუსი მენშევიკების

ლიდერებმა კარლო ჩხეიძემ და ირაკლი წერეთელმა, რომელთა იდეალი ერთიანი დემოკრატიული რუსეთი იყო, საქართველოსკენაც მოიხედეს, ხოლო ეს უკანასკნელი (ირ. წერეთელი) კერენსკის დროებითი კოალიციური მთავრობის წევრიც კი გახდა.

მაგრამ, როგორც ცნობილია, 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამ ბოლო მოუღო დროებით მთავრობას, ხოლო ბოლშევიკურმა ახალმა მთავრობამ ჯარს დაშლისა და შინ უიარაღოდ დაბრუნებისაკენ მოუწოდა. ამგვარად დაიშალა რუსის ჯარი საქართველოშიაც. ამიტომ საჭირო გახდა ახალი სიმბედრო შეიარაღებული ორგანიზაციის შექმნა. ასე იშვა ქართული სასალხო გვარდია, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ვალიკო ჯუღელი. თბილისში გვარდიათა აიღო არსენალი და მით დაეპატრონა ამიერკავკასიის საომარი იარაღების მთავარ საწყობს.

ბოლშევიკების პოზიციები რუსეთში კიდევ უფრო მტკიცდებოდა. რუსების ჯარმა დატოვა ოსმალეთის ფრონტი, ხოლო ბრესტ-ლიტოვსკის 1918 წლის 2 მარტის ზავით საბჭოთა რუსეთმა საბოლოოდ მოაგვარა ურთიერთობა ოსმალეთთან, საქართველომ კი ამ ზავით თავისი ისტორიული პროვინციები დაკარგა. ამიერკავკასია, და კერძოდ საქართველო, რუსეთისგან ჩამოშორებული აღმოჩნდა, რამაც შექმნა პირობა ამიერკავკასიის თვითმმართველობის შესაქმნელად ჯერ დროებითი მთავრობის — კომისარიატის სახით (1917 წ. ნოემბერში), შემდეგ პარლამენტით თბილისში. 1918 წლის 22 აპრილს შეიქმნა ამიერკავკასიის სეიმი, რომელმაც გამოაცხადა დამოუკიდებელი ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკა. ამ რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარედ აკ. ჩხენკელი დაინიშნა. ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის (მაშასადამე, რუსეთისაგან ჩამოშორების) გამოცხადებით მყისვე ისარგებლა ოსმალეთმა და ბრესტ-ლიტოვსკის ზავისაგან ნაბოძები მიწებით აღარ დაკმაყოფილდა. აზერბაიჯანსაც თვალი უფრო მოძმე და მონათესავე თურქეთისაკენ ეჭირა. ამიტომ აუცილებელი გახდა ამიერკავკასიის თვითმმართველობის დაშლა, რათა სამივე სახელმწიფოს — საქართველოს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს თვითონ მიეხედა თავისი თავისათვის. ე. ი. დღის წესრიგში დაისვა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რაც განხორციელდა

კიდევ 1918 წლის 26 მაისს, ნაშუადღევის ხუთ საათსა და 10 წუთზე (იმავე დღეს, დილით, გაუქმდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკა). შეიქმნა ეროვნული მთავრობა, რომლის თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ნოე რამიშვილი. სახალხო გვარდიის პარალელურად მოხდა რეგულარული ჯარის მოწყობა. ქვეყანაში დიდი ეკონომიკური გაჭირვება სუფევდა, განსაკუთრებით კვების საქმე იყო ცუდად, მაგრამ ამ გაჭირვებას ყველა ერთნაირად იზიარებდა — პრეზიდენტიც და მუშაც; ამ მხრივ დამახასიათებელია ნოე ჟორდანიას მოგონების ერთი ადგილი:

„მეც სანოვაგეს ჩემი სახლიდან (ლანჩხუთიდან) ვიღებდი ხშირათ; ერთხელ ჩამოვიდა დედაჩემი მრავალნაირი სანოვაგით, გაგვიხარდა, რასაკვირველია. დედა მეუბნება: მითხრეს, შენ მინისტრი ხარ, რავე დავიჯერო, ჩემი სარჩენი მინისტრი ვის გაუგონიაო! მართლაც, გამოდიოდა, რომ მე მას კი არ ვარჩენდა, არამედ ის მე. ერთი სიტყვით, ყველა გაჭირვებული ვიყავით დაწყებული მაღალი სფეროებიდან. ეს გათანასწორება გაჭირვებაში მოქმედებდა მუშებზედაც და მას იტანდენ მოთმინებით.

ყველაზე უფრო კურიოზული იყო მთავრობის მდგომარეობა. ყველა ქვეყანაში მთავრობის წევრობას სანთლით ეძებენ. ეს უმაღლესი თანამდებობა ყველგან სანატრელი და საბრძოლველია. ჩვენში კი მთავრობაში შესვლა მიჩნეული იყო დიდ უბედურებათ. ყველა მას გაურბოდა, როგორც ჭირს. რამდენი ხევწნა მჭირდებოდა, რამდენი კალთის გლეჯა, პირდაპირ წარმოდგენელია. ძლივს ვახერხებდი შემადგენლობის მოკრებას ან მასში ახალი პირის შემოყვანას. მიზეზი იყო ერთადერთი — გაურბოდნენ პასუხისმგებლობას. მხოლოდ ორ პირს არ სჭირდებოდა ხევწნა — ნოე რამიშვილს და ევ. გეგეჭკორს, სხვები კი ყველა ძალით შემოთრეულია მთავრობაში...“ (გვ. 149-150).

თანახმად პარლამენტის კანონისა, მოეწყო პროპორციულ სისტემაზე აგებული საყოველთაო კენჭისყრით საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები და 1919 წლის 12 მარტს გაიხსნა მისი კრება. საქართველოს პარლამენტის (დამფუძნებელი კრების) თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა კარლო ჩხეიძე, ხოლო მის მოადგილედ (უფროს ამხანაგად) ალექსანდრე ლომ-

თათიძე. სულ საქართველოს პარლამენტში აირჩიეს 130 დეპუტატი, ამათგან 102 სოციალ-დემოკრატი იყო. დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო კონსტიტუცია.

შეიქმნა ეროვნული პარლამენტი — დამფუძნებელი კრება თავისი ფრაქციებით. ნ. ჟორდანიას განაცხადობს: „სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციაში პირველი დიდი დავა აგვიტყდა რესპუბლიკის ემბლემის შესახებ. ირ. წერეთელმა წამოაყენა მიჯაჭული პრომეთეის ნაციონალურ ემბლემათ გამოცხადება; მე ეს არ მომეწონა, შევედავე. მთავარი ჩემი არგუმენტი იყო ის, რომ ტყვე, შებოჭილი პრომეთეი სრულიად არ შეესაბამება აშობილ, განთავისუფლებულ ერს. მე წამოვაყენე ამ აზრის გამომხატველი თეთრი გიორგი, ცხენზე კოხტად შემჯდარი და ცის სივრცეში თავისუფლათ მარდათ მფრინავი. ბევრი კამათის შემდეგ გავიდა ეს წინადადება. მისი მოწინააღმდეგენი ასაბუთებდნ თავის აზრს იმით, რომ თეთრი გიორგი იგივე წმინდა გიორგია. ეს კლერიკალიზმია, უკან დაბრუნებაა, საეკლესიო ემბლემის რესპუბლიკის ემბლემათ გამოცხადებაა და სხ. ამათი აზრიც მივიღეთ სახეში და თეთრ გიორგის წმინდა გიორგის ყველა ნიშანი ჩამოვაშორეთ...“ (გვ. 154).

1919 წლის 21 მარტს დამფუძნებელმა კრებამ მთავრობის თავმჯდომარედ აირჩია ნოე ჟორდანიას, რომელიც ამავე დროს იყო „უმაღლესი წამომადგენელი საქართველოს რესპუბლიკისა“ (პრეზიდენტი). ამგვარად, ნოე ჟორდანიას საქართველოს ისტორიაში პირველი პრეზიდენტი.

1920 წელს საბჭოთა რუსეთთან დამოუკიდებლობის ცნობის ხელშეკრულების დასადებად ნ. ჟორდანიამ მოსკოვს ვ. ი. ლენინთან გაგზავნა მისი ძველი ნაცნობი, სოციალ-დემოკრატი გრიგოლ ურატაძე და დავით საღირაშვილი. ხელშეკრულება მართლაც დაიდო 1920 წლის 7 მაისს. აი, როგორ აფასებს ამ ისტორიულ აქტს ნ. ჟორდანიას და კერძოდ, ვ. ი. ლენინის წვლილს: „ამჟამად იყო მოსკოვის ორი ტენდენცია: ერთი — პოლიტიკური და მეზობლური, მეორე იმპერიალისტური. ამ უკანასკნელს მეთაურობდა ტროცკი — სამხედრო მინისტრი და სტალინი — ეროვნებათა მინისტრი (კომისარი). პირველს კი — ლენინი. პირველმა ორმა უბრძანეს თავის ჯარს აზერბაიჯანში ჩვენი დაპყრობა. ეგონათ ადვილი იქნებოდა. ზოლო როცა ლენინმა დაინახა, რომ უომოთ ეს არ შეიძლებოდა, ევროპის სკან-

დალს მოერიდა და გადასწყვიტა ხელშეკრულების დადება“ (გვ. 170—171).

1921 წლის 11 თებერვალს დაიწყო ცნობილი „ბორჩალოს სომხების აჯანყება“ და ქართული ჯარის პირველი მარცხიც. ნ. ჟორდანიამ სამხედრო მინისტრი ოდიშელიძე გადააყენა და მის მაგივრად მთავარსარდლად გენერალი კვინიტაძე დანიშნა...

24 თებერვალს დაიწყო ქართული ჯარების უკან დახევა, მთავრობამ თბილისი დატოვა და ქუთაისისაკენ აიღო გეზი. ნ. ჟორდანიას უკანასკნელი მატარებლით გავიდა თბილისიდან, მაგრამ ქუთაისში გაჩერებაზე და იქიდან ბრძოლის ხელმძღვანელობაზე ფიქრიც კი ზედმეტი იყო. მიუხედავად ამისა, ნ. ჟორდანიას ქუთაისში ორ დღეს მაინც გაჩერებულა, იქიდან კი ბათუმში ჩავიდა და ერთხანს იქ დაბინავდა. მალე, 1921 წლის 17 მარტს, ბათუმში გადაწყდა მთავრობის ემიგრაციაში წასვლა ნაციონალური დროშით და უცხოეთში ბრძოლის გაგრძელება.

1921 წლის 17 მარტს იტალიური გემი ნ. ჟორდანიას სტამბოლისკენ მიაქანებდა. სტამბოლში ნ. ჟორდანიას ინახულებს საფრანგეთის და იტალიის ელჩებმა და ორივემ თავიანთი მთავრობის სახელით მას სამშობლოში მიპატიჟება გადასცეს. ნ. ჟორდანიამ საფრანგეთის მიპატიჟება არჩია. 1921 წლის აპრილის პირველ რიცხვებში ნ. ჟორდანიას პარიზში ჩავიდა საფრანგეთის ელჩის შევალის თანხლებით, მაგრამ სადგურზე მას ოფიციალურ პირთაგან არავინ დახვედრია. ეს უკვე ნიშნავდა, რომ საფრანგეთის მთავრობა ნ. ჟორდანიას იღებდა არა როგორც საქართველოს პრეზიდენტს, არამედ როგორც კერძო პირს... ასეთივე გულგრილობა გამოხატეს ბელგიამ და ინგლისმაც, რომელთაც ცოტა ხნის შემდეგ მიმართა ნ. ჟორდანიამ ბრიუსელსა და ლონდონში ჩასვლისას... დამოუკიდებელი საქართველო უკვე აღარც მათ აინტერესებდათ...

ემიგრაციაში ნოე ჟორდანიას განაგრძობდა პოლიტიკურ საქმიანობას, რასაც მოწმობს მის მიერ პარიზში ქართულ, რუსულ, ფრანგულ და გერმანულ ენებზე გამოქვეყნებული წიგნები. მაგალითად, 1933 წლამდე მას გამოცემული აქვს 12 წიგნი, მათ შორის, „ბრძოლის საკითხები“, „ჩვენ და ისინი“, „საბჭოთა წყობილება“, „ნამდვილი და ყალბი კომუნიზმი“, „პოლიტიკა“, „ბოლშევიზმი“, „ჩვენი უთანხმოება“, „დემოკრატია“, და სხვ. პარიზში დააარსა ჯერ ქართული სოციალ-დემოკრატიული ჟურნალი „ბრძოლა“ (№№1-35), შემდეგ გაზეთი „ბრძოლის ხმა“, ხოლო ბარიზში დღემდე გამოდის ნოე ჟორდანიას მიერ დაარსებული ჟურნალი „ჩვენი დროშა“ (ამჟამად მას რედაქტორობს ნ. ჟორდანიას სიძე — ლევან ფალავა, სწორედ მისი ქალიშვილია მსოფლიოში სახელგანთქმული ბალერინა ეთერ ფალავა, რომელიც განსაკუთრებული ნაზი სიყვარულით უყვარდა პაპას...).

გარდა პოლიტიკური შინაარსის წიგნებისა, 1930 წელს ნოე ჟორდანიამ პარიზში ქართულ ენაზე გამოსცა წიგნი „ვეფხისტყაოსანი“ (83 გვ., გამოცემა ოდენკურის ქართველ ასოციაციისა).

ნოე ჟორდანიას გარდაიცვალა 85 წლის ასაკში, 1953 წლის 11 იანვარს, პარიზში. დაკრძალულია ლევილის ქართულ სასაფლაოზე. | >

ნოე ჟორდანიასზე ამ მცირე ბიოგრაფიულ ნარკვევს დავამთავრებთ მისივე დღიურებიდან ამოღებული სიტყვებით:

„ყველა ადამიანი არის ღვთის ნაპერწკალი, საჭიროა მისი აღმოჩენა ან სურვილი მისი აღმოჩენისა. ადამიანს მე ვუცქერი წინასწარი თანაგრძნობით: მისი ავი მანუხებს, კარგი მახარებს. ამიტომ სრულიად მიუღებელია მისი ჩაქოლვა, მისი დამცირება, წაქცევა.

მიყვარს დამარცხება, წაქცევა გლახა აზრის, გლახა მიმართულების; არ მიყვარს წაქცევა თვით ადამიანის“...

გურამ შარაძე

ქართველი ნაციონალისტები

იყო დრო-და მას აქეთ არც ისე დიდი ხანია, როცა ქართველი ხალხი, მთელი ქართველობა სრულ საღათას ძილს მისცემოდა. მას არ აინტერესებდა არავითარი პოლიტიკური კითხვები, არ აღელვებდა არავითარი ეკონომიური ცარცვა-გლეჯა. ის გულგრილათ უყურებდა ყოველივეს, როგორც თავის გაჭირვებას, ისე სხვის ოხვრა-გოდებას. თვითნული ცალცალკე და ყველა ერთათ ჩაფლული იყო ამ საზოგადო არარაობაში და ეს სრულ ნორმალურ მდგომარეობათ მიაჩნდა. თვით მწერლობაც კი, რაც ყველგან ცხოვრების ლამპრათ ითვლება, ამ საერთო სიბნელეს გუნდრუკს უკმევდა და მის თავგამოდებულ დამცველათ გამოდიოდა. გონება და აზროვნება დაიბორკა, საზოგადო წინმსვლელობა შეფერხდა. ეს იყო დრო სრული რეაქციის, დავრდომილების და დაცემის. და აი, თითქოს მოულოდნელათ, ამ საყოველთაო დაუძღურებაში გაისმა ახალი ხმა, ხმა მედგარი და შეურიგებელი. ეს იყო ხმა ქართველი სოციალ-დემოკრატიის, ეს იყო ხმა ქართველი პროლეტარიატის. სოციალ-დემოკრატიული აზროვნება სიტყვიერ და წერით გამოთქმული სწრაფათ მოეფინა მუშა ხალხს და მის სახელმძღვანელო დედააზრათ გარდაიქცა. ქართველი სოციალ-დემოკრატია და ქართველი მუშა ხალხი ერთმანეთში გაილესა და ჩამოისხა ერთი განუყოფელი სოციალ-დემოკრატიული მუშათა მოძრაობა. მან ხელი გაუწოდა კავკასიის სხვა ერთა მუშებს და ქართველ მუშათა მოძრაობა გადაიქცა კავკასიის მუშათა მოძრაობათ. და აი, კავკასიის ისტორიაში დაიწყო სრულიად ახალი ხანა: ქართველი, სომეხი, რუსი და თათარი ხელიხელ ჩაკიდებულნი გამოვიდნენ პოლიტიკურ ასპარეზზე და ააფრიალეს წითელი დროშა, დროშა შრომის ბატონობისა და თანამედროვე უსამართლობის მოსპობისა. წან წამოდგა შრომის ინტერესი და მის გარშემო თავი მოიყარა სხვა და სხვა ერის პროლე-

ტარიატმა. შრომა შეიქმნა შემაერთებელ დვრიტეთ ყველა დაერდომილთა და მაშერალთა. მარქსის ცნობილმა მოწოდებაში — პროლეტარსო ყველა ქვეყნისა შეერთდით — ჩვენში კპოვა მძლავრი გამოხმაურება. ამით ჩვენი მუშა ჩაება არა მარტო რუსეთის, არამედ მთელი ევროპის მუშათა ფერხულში. კავკასიის პროლეტარიატმა შექმნა თავისი საკუთარი ორგანიზაციები და შევიდა რუსეთის სოც-დემ. მუშათა პარტიაში, როგორც ერთი მისი ავტონომიური ნაწილი. ასეთი ერთობა აუცილებლათ გამომდინარეობს იმ საერთო მიზნისაგან, რომლის განხორციელებისკენ პარტია მიილტვის. როგორც ეს მიზანი, ისე ერთობის წესები შემუშავებულ იქმნა პარტიის მეორე კონგრესზე და გადაეცა კავკასიის ორგანიზაციებს სახელმძღვანელოთ.

რა სურს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიას? სოციალ-დემოკრატია, როგორც თვით სახელწოდება მოწმობს, შეიცავს ორ მცნებას: სოციალიზმს და დემოკრატიას. პირველი მიზანია, მეორე საშუალება. სოციალისტური წყობილების დამყარება შეიძლება დემოკრატიული წყობილების შემწეობით. ამიტომ ჩვენი პროგრამა განიყოფება ორ ნაწილათ: მიზანი (პროგრამა მაქსიმუმი) და საშუალება (პროგრამა-მინიმუმი). პირველით ის უკავშირდება ინტერნაციონალურ სოციალ-დემოკრატიას, მეორით კი ნსხვავდება მისგან. მაშინ როდესაც ევროპაში დემოკრატიული წყობილების ძირითადი მოთხოვნილებანი განხორციელებულია, რუსეთში თვითმპყრობელობაა გაბატონებული და ყოველივე თავისუფლებას სულს უხუთავს. აქედან — თვითმპყრობელობის დანგრევა და დემოკრატიული რესპუბლიკის დამყარება — არის უახლოვესი მიზანი პარტიისა. რა პრინციპებზე უნდა აშენდეს რუსეთის მომავალი რესპუბლიკა? ეს პრინციპები ორგვარია: ერთი ეხება მთელ იმპერიას საერთოთ და შეადგენს მიუცილებელ საფუძველს ყველა დემოკრატიული კონსტიტუციისას, ასეთია მაგალითად ხალხის მიერ არჩეული ერთი საკანონმდებლო პარლამენტი, რომლის ხელშია ქვეყნის მთელი გამგეობა (§ 1-2), სრული თავისუფლება სვინდისისა, სიტყვისა, ბეჭდვისა, კრებისა, და სხვ. (§ 5-6), წოდებათა გაუქმება და ყველა მოქალაქეთა სრული თანასწორობა (§ 7) და სხვა და სხვა; ხოლო მეორე ეხება რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ წვრილ ერებს და საზღვრავს მათ თავისუფალ განვი-

თარებას. ასეთია, პროგრამის მესამე მუხლი, რომელიც ანიჭებს განაპირა ქვეყნებს თვითმართველობას, მერვე მუხლი აღიარებს სამშობლო ენაზედ განათლების მიღებას, სასამართლოების და სხვა დაწესებულებათა წარმოებას და სხვა. მეცხრე მუხლი კი უფლებას აძლევს თვითოეულ ერს თავისი სვებედი, თავისი მომავალი წყობილება თვითონვე გამოირკვიოს და გადასწყვიტოს.

ასეთია ჩვენი პროგრამის დემოკრატიული მოთხოვნილება. მხოლოდ ასეთ პირობებში შეეძლება პროლეტარიატს თავისუფალი განვითარება, გამძლავრება და ბურჟუაზიის ბატონობის სამუდამოთ დაცემა. ნაციონალური რეფორმა ერთი იმ დემოკრატიულ რეფორმათაგანია, რომელიც აადვილებს სოციალიზმის გამეფებას. ის მხოლოდ მთელი ამ პროცესის ერთი რგოლია და ვინც მარტო ამ ერთ რგოლს აფრინდება და თავის მოქმედების მიზნათ აღიარებს, ის პირდაპირ ეწინააღმდეგება სოციალიზმს. ის არის ნაციონალისტი და როგორც ამნაირი ბურჟუაზიის ინტერესთა დამცველია.

თავისთავათ ცხადია, რომ რუსეთის ამგვარი ძირითადი გადასხვაფერება და მისი ჩვენი პროგრამის თანახმად მოწყობა დიდ ძალას, დიდ ორგანიზაციას მოითხოვს. ამ ძალის მთავარი მატარებელია რუსის პროლეტარიატი, როგორც სიმრავლით, ისე თავისი ბინადრობით. მთავრობის უმთავრესი ძალა სატახტო ქალაქებშია, მისი შემუსვრა იქ უნდა მოხდეს. მაშასადამე რუსეთის რევოლუციის მეთაური, თვითმპყრობელობის სამარის ამომთხრელი პირველ ყოვლისა რუსის მუშა ხალხია. მარა, რომ თვითმპყრობელობის რეჟიმი ყველგან, სახელმწიფოს ყველა კუთხეში ძირიანათ ამოვარდეს — საჭიროა ყველა ამ კუთხეთა პროლეტარიატის აჯანყება და ადგილობრივ მტრებთან შებრძოლება. ცხადია, თვითმპყრობელობის დაცემაში დაინტერესებულია არა მარტო რუსის, არამედ ქართველის, სომხის, ურიის, პოლონელი და სხვა ერთა პროლეტარიატი. არც ერთ ამათგანს ცალ-ცალკე არ ძალუძს რუსეთის წყობილების დანგრევა, შეცვლა და თავისი მდგომარეობის გაუმჯობესება. ისინი ძალაუნებურათ შეკავშირებულია რუსეთთან და მხოლოდთ საერთო ძალ-ღონით შეეძლებათ საერთო პროგრამის განხორციელება. ამიტომ ყველა ერის და კუთხის მუშათა მოძრაობის შეერთება, შეკავშირება და რუსის პროლეტარიატის

მეთაურობით მტერზე იერიშით მისვლა ერთად ერთი თავდებია გამარჯვებისა. კავკასიის პროლეტარიატი კარგა ხანია ამ გზას დაადგა. ის კარგა ხანია შეუერთდა თავის მოძმე რუსის პროლეტარიატს და მასთან ერთად ლამობს თვითმპყრობელობის დამხობას და მის ნანგრევზე ახალი წყობილების აგებას.

ასეთია მოკლეთ ქართველი სოციალ-დემოკრატიის პროგრამა, ტაქტიკა და ორგანიზაცია. ის ისე აშკარა და ნათელია, ისე სრული და ფართოა, რომ მოსალოდნელი იყო ყველა გულწრფელი და თავდადებული მოყვარე ჩვენი ხალხისა მას მიემხრობოდა და თავის ძალღონეს მას შესწირავდა. ნამდვილათ კი ასე არ ხდება. პირიქით, მუშათა მოძრაობამ სარბიელზე გამოიწვია სრულიათ სხვა და სხვა ჯგუფები, რომელთა მიზანი და მოწოდებაა ამ მოძრაობაში ბურჟუაზიის შეტანა, პროლეტარიატის გზა კვალის აბნევა და ასე ამ მედგარი ტალღების თავის წისქვილისაკენ ჩატარება. ეს ჩვენი მოძრაობის თანამგზავრი მიმდინარეობაა, რომელსაც არც თავისი შემადგენელი ნაწილებით, არც თავისი მიმართულებით არავითარი საერთო არ აქვს მუშებთან, მხოლოდ სურვილი კი დიდი აქვს მუშებს დაუახლოვდეს და ისინი თავის მიზნისთვის გამოიყენოს. ის კი არ ემხრობა პროლეტარიატს, ის კი არ ღებდა მის რაზმში და მის იდეალს არ ემსახურება, არამედ პროლეტარიატი უნდა მოიმხროს თავის ბანაკში გადმოიყვანოს და თავის სურვილებს ამსახუროს. ვაი იმ პროლეტარიატს, რომელსაც ეს თავის დროზე ვერ გაუგია, საფრთხე ვერ დაუნახავს და ამ ვითომდა მოყვარეთა ხელში სათამაშო იარაღად გამხდარა! ასეთი „მოყვარენი“ ჩვენ მუშებსაც გამოუჩნდათ. ვინ არიან ესენი, საიდან მოდიან, რას წარმოადგენენ და საით მიდიან?

ცნობილია, რომ რაც უნდა მკვდარი იყოს საზოგადოება, თუ კი იმაში თავი იჩინა რაიმე ღრმა მიმდინარეობამ, თუ კი ერთი რომელიმე კლასი ამოძრავდა, მაშინვე ილექიძებს დანარჩენი ნაწილნი და იძულებული არიან ამ ახალ მოვლენას ანგარიში გაუწიონ. ასე მოხდა ჩვენშიაც. როცა ამ ათი წლის წინათ, განსვენებულმა გ. წერეთელმა გამოაცხადა, ჩვენში ახალი ჯგუფია ახალი პროგრამითო — ყველამ სასაცილოთ აიღო და ჯგუფის არსებობას დაეინებით უარს ყოფდნენ. ამ უარის ყოფაში შეერთდა ინტელიგენცია ყველა ფრაქციისა, კონსერვატორებიდან დაწყებული რადიკალებამდის. მაგრამ ამ უარყოფილმა

ჯგუფმა ჩქარა წამოაყენა ახალი კითხვები და დაიწყო ფართო აგიტაცია. მაშინ იმავე „უარისმყოფელებმა“ კილო შესცვალეს, ჯგუფის არსებობა იცნეს, მხოლოდ მის აზრებს დაუწყეს უარისყოფა. ჩვენში არ არის კაპიტალისტური წარმოება, არ არის კლასთა ბრძოლა — გაყვიროდნენ ისინი. მიუხედავად ამისა მუშა-ხალხი ამოდრავდა და შედგა ახალ გზაზე. ეს ისე ამკარა შეიქმნა, რომ მისი უარისყოფა აღარ შეიძლებოდა. და აი, იგივე მოწინააღმდეგენი შეეცადენ შეცვლილ გარემოებას შეწყობოდნენ და თავისი ძველი აზრები სხვა სახით ექადაგათ. მათ განაცხადეს: მართალია კლასთა ბრძოლა არსებობს, მარა ეს ჩვენთვის საზარალოა, ეს დაასუსტებს ჩვენს ეროვნებას და სხვა ერები ადვილათ ჩაგვკლაპავენო. ამიტომ ურსევდენ მუშებს: ბრძოლა შეასუსტეთ, ბურჟუაზია მობრძოვით და ერთად ემსახურეთ „საზოგადო საქმეს“ — ნაციონალურ აღორძინებასო. მუშებმა აღარც ეს დაიჯერეს და პირდაპირ ომი გამოუცხადეს, როგორც გაბატონებულ კლასებს, ისე მათ მფარველ მთაერობას. ამას მიყვა გლეხობაც და ასე რევოლუციონური მოძრაობა სოფელსაც მოედვა. „შერიგებაზე“ დაღაღი აღარ შეიძლებოდა. მარა „შემრიგებლებმა“, ამ ბურჟუა-ნაციონალისტებმა, გული არ გაიტეხეს. იმათ გადაწყვიტეს, მართალია მუშათა მოძრაობა უჩვენოთ და ჩვენი სურვილის წინააღმდეგ განვითარდა, მაგრამ არა უშავს რა, ჩვენი ხელიდან მაინც ყერ წავა, საჭიროა მისი ცნობა, თავზე ხელის მოსმა, მოფერება, გულის მოგება და მით ჩვენი აზრების მათ შორის შეპარებაო. და რადგანაც მუშათა მოძრაობის მოფერება აშკარათ-ლეგალურათ აღარ შეიძლებოდა, გადმოვიდენ საზღვარ გარეთ, დააარსეს ახალი ორგანო და სახელათ „საქართველო“ დაარქვეს.

ამნაირათ „საქართველოს“ ჯგუფი მუშათა მოძრაობის მიერ გამორიყული ჯგუფია. მისი მიზანია თავისი ნაციონალისტური აზრები მუშებში შეიტანოს და მით მუშათა მოძრაობა ვიწრო კალაპოტში მოამწყვდიოს-და რომ ეს მოახერხოს თავის თავს მუშათა მოძრეთ აცხადებს, ვითომ კიდევაც თანაგვიგრძნობს, კიდევაც „დემოკრატობს“, ხან და ხან „სოციალისტობასაც“ წყებულობს, რომ ამით მუშათა წრეებში შესავალი მოიპოვის და თავისი ძველი აზრები კონტრახანდათ შეაპაროს. მაშ

გაეშინჯოთ ამ ახირებული გაზეთის ახირებული თვალთმაქცობა და ნათელჯყოთ მისი ნამდვილი სულის კვეთება*).

როგორც მოგეხსენებათ, გაზეთს სათაურს ქვემოდ აწერია: „თავისუფალი ორგანო“. თავისთავათ ცხადი უნდა იყოს, რომ, რაკი უცენზუროთ იბეჭდება, რაკი ის პარიჟში გამოდის, თავისუფალიცაა. აქ რუსეთის ცენზურა არ პრსებობს, ეს ყველამ იცის, ეს იციან „საქართველოს“ რედაქტორებმაც და თუ მაინც ასეთი ახირებული წარწერა გაუკეთეს თავის გამოცემას — აქ რაღაცა სხვა, უფრო ღრმა მიზეზი უნდა იყოს. საქმე იმაშია, რომ ჩვეულებრივით მიღებულია, არალეგალურ გამოცემას დააწერონ რა მიმართულების, რომელ ჯგუფის ან პარტიის ორგანოა. და აი, სწორედ ამას ვერ ვხედავთ „საქართველოში“. რატომ? ორში ერთი: ან მან თვითონ არ იცის რა მიმართულებისაა ანდა თავის მიმართულების აშკარათ გამოცხადებას უყურთხის. რომელია მართალი? ამას შინაარსის გადასინჯვა დაგვანახვებს.**)

პირველსავე ნომრებში ვკითხულობთ: „ჩვენ ავირჩიეთ მეოთხე გზა. დაგვიდგა დრო, როდესაც ხალხს თვითონ სურს თავის დაცვა მეფეთა დაუხმარებლათ, წარმომადგენლობითის დაწესებულებათა საშუალებით. ჩვენი სურვილი დამოუკიდებელ სახელმწიფოს აღდგენა არ არის, ნათლათ და აშკარათ ვამბობთ. ჩვენ პოლიტიკურ სეპარატიზმის მომხრე არა ვართ. ჩვენი წადილი და მისწრაფება — განსაკუთრებით, საქართველოს პირობებთან, შესაფერი კონსტიტუციის მოპოვებაა. ჩვენ გვსურს დავრჩეთ რუსეთის პოლიტიკურ ორგანიზმის ჩარჩოში, მხოლოდ ამასთან შინაურ საქმეებში გვინდა ვიყვეთ სრულიად და-

*) ფრანგულ გამოცემას არ შეეხებოთ, რადგან ის ევროპიელთათვის არის დანიშნული და არა ქართველი ხალხისათვის, ამიტომ შინაარსითაც ცოტათი ნსხვავდება. მართალია ხშირათ ტყუილ ცნობებს აწვდიან ევროპიელთ, როგორც მაგ. ვითომ მუშათა მოძრაობა „საქართველოს“ აზრებით იყოს გამსჭვალული და სხვ. მაგრამ რა უშავს, ტრაბახობა უძლურთა თვისებაა და ევროპიელნი მიუტყეებენ.

**) საყურადღებოა ის, რომ რედაქცია ყოველ ნომერში აცხადებს: „ჩვენი გაზეთი ჯერჯერობით ერთად ერთი თავისუფალი ორგანოა“ო და მით ტყუილს აცხადებს. ის სისტემატურათ მალავს იმას, რომ პირველი „თავისუფალი“ ორგანო ქართულ ენაზე იყო და არის ს-დემ. „ბრძოლა“, რომელიც „საქართველოს“ ორი წლის წინად გამოვიდა. და დღესაც გამოდის. რატომ მალავთ ბატონებო ამ აშკარა ფაქტს?

მოუკიდებელნი, ერთი სიტყვით ჩვენ გვესურს ეროვნული ავტონომია მოვიპოვოთ“ (გვ.3-4). რა არის ეროვნული ავტონომია? „შევიგენით, რომ ჩვენს ვინაობას და ეროვნებას, განაგრძობს გაზეთი, მხოლოდ ცხოვრების ძირითადი ცვლილება და კანონიერ ნიადაგზე აგებული ეროვნული ავტონომია დაფარავს... ეროვნობის დაცვა, ჩვენი შეხედულებით, დაცვაა დედა ენისა, ურომლისოდაც ხალხს აზრის გამოსათქმელი იარაღი ეკარგება, დაცვაა ეროვნულ დაწესებულებათა, რომელთა საშუალებით ხალხი თავის საქმეებს განაგებს, დაცვაა ხალხის შრომისა და ნაამაგარისა, რომლის წართმევა და დასაკუთრება გარეშე ძლიერ თვითმპყრობელობისაგან ხალხის გაღარიბებას და გათახსირებას მოასწავებს. და აი რათა შევინახოთ ენა, მოვიპოვოთ პოლიტიკური დაწესებულებანი, გადავარჩინოთ ხალხის ნაშრომი და ნაამაგარი, საჭიროა მოისპოს ჩვენში ადმინისტრაციული რეჟიმი, ქვეყანას თვითმართველობა მიენიჭოს და საქართველოს ეროვნულ ავტონომიას საძირკველი ჩაეყაროს... სამეფო ტახტის მაგიერ ჩვენში საერო კრების დაწესებაა საჭირო. საერო კრება ხალხის წარმომადგენელებისაგან შედგება. არჩევნების უფლება უნდა იყოს საყოველთაო. საერთო კრება ადგილობრივ თვითმართველობის ორგანოა, დაახლოვებით იმავე ტიპისა რასაც ამ ჟამად ავსტრო-უნგრეთის პროვინციებში ვხედავთ (ჩეხიაში, გალიციაში და სხვაგან). საერო კრების განსახილველი საქმე იქნება: ადგილობრივი ბიუჯეტი (ფინანსები), კანონების გამოცემა ადგილობრივ მოთხოვნილებათა მიხედვით, სკოლა, სამსჯავრო, ადმინისტრაცია, მხედრობა (მალიცია)... ოფიციალურ ენათ ცენტრალურ მართველობასთან და ადგილობრივ დაწესებულებებში სახმარებლათ — ორი ენა — რუსული და ქართული უნდა იყოს... საქართველოს, როგორც ზემოდ ნათქვამიდან ჩანს, გარეშე პოლიტიკის უფლება სრულიად არ ექნება, წარმომადგენლები ეყოლება რუსეთის ცენტრალურ პარლამენტში „ზემსკი სობორში“. საქართველო სამხედრო ხარჯისთვის თავის წვლილს გაიღებს და საერთო სახელმწიფოს დაცვაში მონაწილეობას მიიღებს. ამაში გამოისახება საქართველოს და რუსეთის ურთიერთობა. ამრიგათ, ჩვენი პოლიტიკური მოსაზრება ეროვნული ავტონომიაა. ამ ავტონომიის საშუალებით დავიცავთ ჩვენს ვინაობას. აგრეთვე თვითმართველობა საშუალებას მოგვცემს რადიკალურათ შევ-

ცვალით ჩვენი ეკონომიური მდგომარეობა: საჭიროა მოვსპოთ ჩვენს ცხოვრებაში ბატონ-ყმობის ნაშთი; დაეკანონოთ მშრო-
ბელი ხალხის ორგანიზაციები, გაფიცვას კანონიერი ხასიათი
ზივსცეთ და თან და თან გავაძლიეროთ ჩვენი ხალხის ეკონო-
მიური მდგომარეობა. ამრიგათ, ჩვენს დროშაზე ორ სიტყვას
ვაწერთ: ეროვნული თვითმართველობა და დემოკრატია“
(№2 გვ. 1-5).

აი, ასეთი პროგრამით გამოვიდა „საქართველო“ ასპარეზზე.
აქ როგორც ხედავთ ორნაირი რეფორმაა წამოყენებული: ეროვნული და პოლიტიკური, რომელსაც დემოკრატიულს უწოდებს.
ე. ი. გაზეთი ნაციონალ-დემოკრატიულ მიმართულებას აღიარებს. ჩვენ თავში ვთქვით, რომ სოციალ-დემოკრატიული პროგრამიდან ერთი რომელიმე ნაწილის გამოღება და მხოლოდ მისი სამოქმედო მიზნათ გამოცხადება — პირდაპირ ეწინააღმდეგება სოციალიზმს. და აი სწორეთ ასე მოიქცა „საქართველო“. ის თხოულობს მხოლოდ ეროვნულ თვითმართველობას და ზოგ დემოკრატიულ რეფორმებს. ეს არის მისი უმთავრესი მიზანი, რაიცა უნდა შესრულდეს კაპიტალისტური წარმოების საზღვრებში, მუშათა და გლეხთა ცარცვა-გლეჯის და გაბატონებულ კლასთა უფროსობის საძირკველზე. მაშასადამე „საქართველოს“ დროშა ერთიანად უარყოფს პროლეტარიატის დროშას, დროშას შრომის ბატონობისას და ბურჟუაზიის ბრძანებლობის დაცემისას. „საქართველოს“ სურს მხოლოდ ცოტაოდენი რეფორმა მოახდინოს, ხოლო კაპიტალისტ-მემამულეთა ბატონობას არ შეეხოს. ჩვენთვის, სოციალ-დემოკრატებისათვის, ნაციონალური და დემოკრატიული რეფორმები, მხოლოდ გზაა, საშუალებაა უმაღლესი და უწმინდესი მიზნის მისაღწევათ, მუშა ხალხის სამუდამოთ განსათავისუფლებლათ და სოციალიზმის დასამყარებლათ. „საქართველოს“ათვის კი ეს რეფორმებია უმაღლესი და უწმინდესი მიზანი. ამას იქით აღარ მიდის. და რადგანაც ეს ბურჟუაზიული წყობილების მომხრეობას ნიშნავს — ამიტომ პროგრამა „საქართველოს“ ი არის პროგრამა ბურჟუაზიული.

თავის თავათ ცხადია, რომ ბურჟუაზიულ ნიადაგზე შემუშავებული პროგრამა ვერასოდეს ვერ იქნება ისეთი ფართო, თავისუფალი და რადიკალური, როგორც სოციალ-დემოკრატიული პროგრამაა. მართლაც, აბა შეადარეთ ზემოდ ამოწერილი ნა-

ციონალურ-დემოკრატიული მოთხოვნილებანი სოციალ-დემოკრატიულ მოთხოვნილებებს და დაინახავთ თუ რამდენათ ღარიბი და სუსტია პირველნი, მდიდარი და მძლავრი მეორენი. ამ ბურჟუა ნაციონალისტებს სურთ საქართველოსათვის თვითმართველობა და უარს ყოფენ განცალკევებას. მარა შეიძლება რომ ქართველობამ სწორედ განცალკევება მოინდომა? მაშინ? „საქართველო“ უკრძალავს ამას, ხოლო რუსეთის სოციალ-დემოკრატია ამის სრულ უფლებას აძლევს, როგორი წყობილებაც გსურთ ისეთი დაიარსეთო. ცხადია, რუსების სოციალ-დემოკრატები გაცილებით უფრო მეტ უფლებას აძლევენ ქართველ ერს, ვინემ თვით „საქართველო“ ქართველებს. რატომ? იმიტომ, რომ უკანასკნელნი გახლავან ბურჟუაზიის ღვიძლი შვილნი და ვერასოდეს ვერ წარმოიდგენენ რაიმე კითხვას ისე სავსებით და რადიკალურათ, როგორც სოციალ-დემოკრატები. აბა დააკვირდით მათ „ეროვნულ თვითმართველობასაც“! აქაც ისინი გალიციის და ჩეხიის „თვითმართველობას“ ვერ წასცილებიან; ვერ წარმოუდგენიათ ისეთი ლიბერალური თვითმართველობაც კი, რომელიც ინგლისის ბურჟუაზიამ თავის ახალშენთ მიანიჭა (კანადას, ავსტრალიას, ახალ-ზელანდიასა და სხვ.) და რუსეთის თვით-მპყრობელობამ ფინლიანდიას არგუნა (და რაც ნიკოლოზ მეორემ ჯერ იცნო და მერე წაართვა). არც ერთი ინგლისის ავტონომიური ახალშენი თავის წარმომადგენელთ არ გზავნიან ინგლისის პარლამენტში, და არც ვალდებულნი არიან ინგლისი დაიცვან მტერთაგან, ხოლო ფინლიანდიის ადგილობრივ დაწესებულებებში ოფიციალურ ენათ რუსული არ ყოფილა, როგორც ამას „საქართველო“ მოითხოვს თავისი ავტონომიისათვის“. კიდევ უფრო ღარიბი და მდარეა „საქართველოს“ დემოკრატიული მოთხოვნილებანი. ჯერ ერთი არ ვიცით „საქართველოს“ ავტონომიაში სრული თავისუფლება იქნება ბეჭდვისა, წერისა, კრებისა და სხვა, თუ შეზღუდული. ამის შესახებ გაზეთი თავის ნაციონალურ-დემოკრატიულ პროგრამაში არას ამბობს, მაგრამ, თუ მხედველობაში მივიღებთ მის იდეალს — ჩეხია-გალიციას — ცხადია მომავალ საქართველოშიაც ახლანდელი ჩეხია-გალიციის „თავისუფლება“ უნდა დარჩეს ე. ი. თავისუფლება ყანდარმულ-პოლიტიური. მისი მიზანია ფორმალური „თვითმართველობა“, მის პოლიტიკურ შინაარსს კი არ დაგიდევს. გადაჭრით ამბობს მხოლოდ შემდეგ

რეფორმებზე: „ბატონ-ყმობის ნაშთის მოსპობა (ეს შემდეგ და-
 არღვია, რასაც ქვეშოდ დაეინახავთ), მშრომელი ხალხის ორ-
 განიზაციების და გაყიცივის დაკანონება“. აი ამას უწოდებს გა-
 ზეთი „დემოკრატიას“! აი მისი დემოკრატიული ავლა-დიდება!
 მართალია იმავე ნომერში ქართველ სოციალ-დემოკრატიას
 ევაჭრება, თქვენ ჩვენი „ეროვნება“ შეიტანეთ პროგრამაში და
 ჩვენ ვიმეცადინებთ „ნამდვილი დემოკრატიული რეჟიმი“ და-
 ვაწესოთო, მაგრამ ეს უბრალო დაპირებაა და მეტი არაფერი.
 რომ მართლა დემოკრატიული რეჟიმი დაწესდეს საჭიროა
 თვით დემოკრატია, ხალხმა, შეიგნოს დემოკრატიული იდეები,
 ხოლო ამისათვის „საქართველო“ თავს არ იწუხებს. ის მხო-
 ლოთ ფორმალურ თვითმართველობას ქადაგებს, რაიცა შეეხება
 მის შინაარსს — ამაზე შემდეგო. აი მისი სიტყვები; „შეიძლე-
 ბა ჩვენს გეგმაში (პროგრამაში) ზოგიერთი შეცდომები იყოს,
 შეიძლება მას სისრულე აკლდეს. ყოველივე თან და თან
 შესწორდება საერთო ძალღონით და დახმარებით. მხოლოთ
 დღეს ყველანი იმ აზრს უნდა დავადგეთ, რომ საქართველოსა-
 თვის საჭიროა მისი გეოგრაფიულ, ისტორიულ და ეროვნულ
 მდგომარეობის მიხედვით ასეთი თუ ისეთი თავისუფალი პო-
 ლიტკური ორგანიზაცია“ (იქ. გვ 5). როგორც ზედავთ „საქ-
 ართველო“ იხვეწება, ჯერ ავტონომია მოგვაპოვებინე და მერე
 მე ვიცი თქვენი პატივისცემაო! თქვენი სრული პროგრამა
 დატოვეთ და ჩვენი ვიწრო პროგრამა მიიღეთო — მიმართავს ის
 ჩვენ პროლეტარიატს. აი სწორეთ ამას ქვიან „ახირებული
 პრეტენზია“. მას თვითონვე ეჭვი შეაქვს თავის „გეგმაში“,
 თვითონვე აღიარებს „სისრულე აკლიაო“ და ამავე დროს ამ
 საეჭვო „გეგმას“ გვაჩეჩებს, აი თქვენი დროშაო! ეს არის წმინ-
 და ბურჟუაზიული ტაქტიკა. ყოველთვის და ყოველ ქვეყანაში
 ბურჟუაზიული პარტიები გაკეთებას პირდებოდენ პროლეტა-
 რიატს, ოღონდ ამა და ამ საქმეში დაგვეხმარეო. და როდესაც
 მართლა ის არა თუ დაეხმარებოდა, არამედ მთელ ცვლილებას
 თავისი სისხლით ახდენდა, მთელი სარგებლობა ბურჟუაზიას
 რჩებოდა, ხოლო მუშების მდგომარეობა კიდევ უფრო უარეს-
 დებოდა. და ეს მუდამ ასე იყო, სანამ პროლეტარიატმა არ
 შეიგნო თავისი კლასიური ინტერესი, არ გამოშორდა ყველა
 ბურჟუაზიულ ფრაქციებს და ცალკე პარტია არ შეადგინა. და
 აი, როცა ჩვენმა მუშა ხალხმაც შეიგნო ეს და დაადგა ევროპის

მუშების მიერ ნაჩვენებ გზას — მოდიან ბურჟუა ნაციონალისტები და უქადაგებენ: ჩვენ მოგვეხმარე და ბოლოს გაგაკეთებთ! არა, ბატონებო, ეს ძველი და გაცვეთილი ხერხია, ამით ეზლა, მეოცე საუკუნეში, ვერავის გააბამთ თქვენ მახეში.

ეს იცის „საქართველომაც“ და სწორეთ მთელი მისი დავი-დარაბა ამ ცოდნისაგან მომდინარეობს. ის თავის ბურჟუაზიულ „გეგმით“ მიმართავს არა მარტო ბურჟუაზიას, არამედ მუშებსაც და რადგანაც ამ ორ კლასს შორის ინტერესთა ძირითადი წინააღმდეგობაა, ამიტომ გაზეთიც წინააღმდეგობათა ბადეში იხლართება და გზა კვლავ ეკარგება. მან თავისი ბურჟუაზიული ნაციონალიზმით („ნაციონალ-დემოკრატია“) ჩვენი გაბატონებული კლასების გული მოიგო, მარა ჩქარა დაინახა, რომ მუშებს ეს არ დააკმაყოფილებს და ჩავარდა განსაცდელში. ახლა მან მოინდომა ბურჟუაზიული სკამიდან გადმოსვლა და რაზე ნაირად მუშების სკამზე დასკუპება, მარა რადგანაც ეს ბურჟუაზიას არ ესაიძონება, ამიტომ ის სრულიად უსკამოთ ანუ ორ სკამს შუა რჩება და იძულებულია ერთი თვალთ ერთს ეფეროს და მეორეთი მეორეს. ეს საარაკო თვალთ-მაქცობა და ლოდიკის ჭაპანწყვეტა იწყება გაზეთის მესამე ნომრიდან და გრძელდება მეცხრე ნომრამდე, ხოლო შემდეგ კი ის უცებ იხდის პირბადეს და პროლეტარიატს ომს უცხადებს.

რა საშუალებით სურს „საქართველოს“ თავისი „გეგმის“ განხორციელება? ამის პასუხს იძლევა მისი „ბრძოლის საშუალებანი“. მარა, სანამ ამ საშუალებას გამოიხადებს, კიდევ ერთხელ ცდილობს თავისი პროგრამის სინამდვილეში დარწმუნდეს... ერეკლე მეფის ტრაქტატით. „ჩვენი ძალა მეფე ერეკლეს ანდერძშია, სადაც ვპოვებთ იმას, რაც დღეს აუცილებლათ საჭიროა ჩვენთვის, ე. ი. შინაჯრ საქმეების მართვაში სრული თავისუფლება... ტრაქტატი გვაძლევდა ეროვნულ ავტონომიას“ (№ 3, გვ. 3), ხოლო ტახტის ადვილას საერო კრებას ვცნობთ. „ეს გარემოება (ტრაქტატი) ერთი ორათ გაგვიადვილებს ბრძოლას, ერთი ორათ გაგვამხნევეს, გულს გაგვიკეთებს, რადგან ხელში გვაძლევს ახალ საბუთს, რომელსაც მომავალ საერთაშორისო სასამართლოს წარუდგენთ, თუ სხვა გზით ვერ მოვიპოვეთ სამართალი... ზნეობრივი და კანონიერი უფლება გვაქვს პასუხი მივთხოვოთ რუსეთის მთავრობას. თუ საერთაშორისო სასამართლოს რაიმე ძალა და ფასი აქვს, ამ

სამართალმა უნდა განგესაჯოს და წართმეული დაგვიბრუნოს. ამნაირია პოლიტიკური ნიადაგი, რომელზედაც ჩვენ ვდგევართ და რომელიც ჩვენს მისწრაფებას ისტორიულ და კანონიერ ხასიათს აძლევს“ (იქვე). და ასე „ერთი ორათ გამზნეკებული“ და „გულ გაკეთებული“ „საქართველო“ გადადის ბრძოლის საშუალებაზე. ის სწერს: „მოსაპოვებელი და საბრძოლველი საგანი ეროვნული ავტონომია გვაქვს. მაშასადამე ერთი რაზმი უნდა შესდგეს ყველა იმ მებრძოლთაგან, რომელთ სწადია ამ ავტონომიის მოპოვება. ვინ არიან ესენი?“ ესენი ყოფილან შემდგენი: პირველათ, „გამბედავი თავად-აზნაურები“, რომელნიც „ისარგებლებენ თავიანთი თავადაზნაურული უფლებით და საჯაროთ იტყვიან, რომ საქართველო რუსეთის გუბერნიათ ვერ დარჩება, რომ ქართველი ხალხის აღორძინებისათვის საჭიროა საქართველოს თვითმართველობა მიენიჭოს, თანახმათ მეფე ერეკლეს ხელშეკრულებისა და თანამედროვე ცხოვრების მოთხოვნისა. როდესაც სათავად-აზნაურო კრებებზე ამგვარი ხასიათის ლაპარაკი აღიძვრება, მაშინ, მხოლოთ მაშინ აასრულებს ჩვენი თავად-აზნაურობა თავის მოვალეობას ქვეყნის წინაშე და მხოლოდ ამგვარი გამბედაობის ფასით დაუბრუნებს ხალხს თავის ვალის ერთ პატარა ნაწილს. ეს პირები – დღეს თუ ხვალ უნდა გაჩნდნენ. ისინი თავიანთ წრეში, თავიანთ ფარგალში ნიადაგს მოამზადებენ პოლიტიკურ ახალ ცხოვრების შეთვისებისათვის“; მეორეთ, „ქართველი ეპისკოპოსები და მღვდლები“, რომელნიც „ქართულ ენას სკოლასა და ეკლესიაში სახმარებლათ მედგრათ დაიცავენ. მაშინ ისინი თავიანთ წრეში, თავიანთ მოქმედების და გავლენის ფარგალში საერო აღორძინების საქმეს საფუძველს ჩაუყრიან და მაშინ ისინიც ჩაირიცხებიან ამ მოწინავე რაზმში, რომლის დროშაზე ეროვნული თვითმართველობა და დამოუკიდებლობა სწერია. საქართველო ელის ამ პირების საჯაროთ გამოსვლას და დღეს თუ ხვალ ესენი უნდა გამოვიდნენ“, მესამეთ, „გამბედაული ინტელიგენცია“, რომლის თვითცნობიერებაში „ამ უკანასკნელ ხანაში ძირითადი ცვლილება მოხდა“, მარა ჯერ კიდევ მშიშარაათ. „დროა გამოვიდნენ ჩვენი მწერლები, იურისტები, ექიმები, მასწავლებლები და იურიდიულ, სალიტერატურო, საეკიმო და საპედაგოგიო კრებებზე და სხდომებზე სრული სიმართლე თქვან საქართველოს მდგომარეობის შესახებ, აღია-

რონ თვიიმოქმედების საჭიროება“; მეოთხეო, სტუდენტობა, რომელიც თურმე „რუსეთის მოძრაობის ზღვაში იკარგება“; მეხუთეა გლეხობა, რომელსაც უნდა ჩაუნერგოთ, რომ მიწათმფლობელობის რეორგანიზაციას მოაგვარებს ჩვენში მხოლოდ მოძავალი საერო კრება — ხალხის წარმომადგენელთაგან შემდგარი“, ხოლო სულ ბოლოს „ქართველი მუშა“, რომელმაც „ქართველ სტუდენტობასავით რუსეთის საერთო მოძრაობაში თავისი ელემენტი, თავისი აზრი უნდა შეიტანოს..... ხოლო გულწრფელად გვალონებს, რომ ჩვენებურ მუშათა წრეებში ჯერ არ ისმის საკუთარი აზრი, საკუთარი მიმართულება. კავკასიის სოციალ-დემოკრატიას უნდა ქონდეს ეს საკუთარი აზრი, საკუთარი მიმართულება, რადგან იმ ნიადაგმა, რომელზედაც ის ცხოვრობს, წარმოშობა საკუთარი ინტერესები“.

როგორც აქედან სჩანს, „საქართველოს“ „გეგმა“ ჯერ ვერც ერთ კლასს და წოდებას ჩვენში ვერ შეუგნია და თავის მოქმედების საგნათ ვერ გაუხდია. და აი, ის იწვევს ახლა ყველა წოდებას და კლასს, აზნაურს, თავადს, ერს, ბერს, ნასწავლს და უსწავლელს შეერთდენ და ერთი დროშის ქვეშ დადგენ. ამით თურმე მუშებს „საკუთარი აზრი“ მოეცემა ე. ი. აზრი თავად-აზნაურული, ეპისკოპოზურ-ხუცური და ბურჟუაზიულ-ინტელიგენტური. და როდესაც კავკასიის პროლეტარიატი ამათ კუდათ გადაიქცევა, თავის გზა-კვალს დატოვებს და უბრალო მანანჩალათ შეიქნება — მხოლოთ მაშინ დაიმსახურებს „საქართველოს“ თანაგრძნობას და ქებათა ქებას. ის აქ, რასაკვირველია, სრულ ლოდიკაშია, მისი მოწოდებაა „საეროო მოქმედების ნიადაგი“ მონახოს და თხა და მგელი ერთ ფარგალში მოამწყვდიოს. მოიმადლიერა რა ასე კარგათ ჩვენი „მგლები“, სტატიის ბოლოს კრავნიც გახსენებია და განუზრახავს ამათი მომადლიერებაც. ის ყოვლად მოულოდნელათ გადამტერებია ლოდიკას და ასე საშინლათ არღვევს თავის თავს: „ჩვენ არ ვიწვევთ საქართველოს ყველა წოდების და კლასების შეთანხმებულ და გაერთიანებულ მოქმედებას. ამგვარი შეთანხმება შეუძლებელ საქმედ მიგვაჩნია. ჩვენ მხოლოთ იმათი შეთანხმების იმედი გვაქვს, ვინც უარსდოფს წოდებრივ და ბურჟუაზიულ კლასებრივ მოქმედების ნიადაგს და ვინც თავის ჭკუას, ზინობრივ და ფიზიკურ ძალას საქართველოს მცხოვრებთა უმრავლესობის, ხალხის განთავისუფლების საქმეს მოანდომებს“. აი,

რანაირი რიხიანი ხალხია „საქართველოს“ პუბლიცისტები! ვერ იმდენი გველაპარაკენ სხვა და სხვა წოდებათა შეერთებაზე, ამოიკან საერთო ჯარის შედგენაზე და ახლა ასე უცებ ჩალა გამოიკვავლეს პირში, უკაცრავათ, ეს გაერთიანება შეუძლებელიაო! იმათ თურმე იმათი იმედი აქვთ, „ვინც უარს ყოფს წოდებრივ და ბურჟუაზიულ მოქმედების ნიადაგს“, მარა რადგანაც ეს „ნიადაგი“ „საქართველოსაც“ ვერ უარ უყვია, პირიქით მთელი მისი „გეგმა“ ამ ნიადაგზე არის აშენებული, ცხადია მისი მოკავშირე — საერო და სასულიერო პირები ამავე ნიადაგზე დარჩებიან, ღვედელ-მონაზონნი და ბრწყინვალე მემამულეები „საქართველოს“ ცალიერი სიტყვებით არ გაბრიყვებიან და თავისავე ხელით თავისავე სამარეს არ გამოითხრიან.

ერთი სიტყვით „ბრძოლის საშუალებათა“ კვლევა-ძიებამ „საქართველო“ ხათაბალაში გააბა; ვერ „ყველა წოდების“ იმედი ქონდა. ბოლოს ეს იმედიც დაეკარგა და ასე დაარღვია რა თავისი ლოდიკა, სასოწარკვეთილებას მიეცა. „ბრძოლის საშუალებანი“ ვერ მონახა და ვერა. ამ მარცხს კიდევ გაუძღვებდა კაცი, რომ ის შემთხვევითი და წარმავალი იყოს. ნამდვილათ კი სწორეთ აქედან იწყება ლოდიკის დიდი საცოდაობა და მარცხის მარცხზე მიყოლება. გაზეთის ოთხ ნომერში ხომ გაბატონებულ კლასებს მოუაღერსა, მოდი ახლა შემდეგი ოთხი ნომრით მუშებსაც მოუაღერსო და ასე „ერთი რაზმი“ შევადგინოვო — უფიქრია „საქართველოს“ და შედგომია „საქმეს“. ის უცებ „კლასთა ბრძოლაზე“ მართავეს ბაასს და შემდეგ დიდი დავიდარაბისა და ოფლის ღვრისა აცხადებს, დიახ კლასთა ბრძოლა არსებობსო! მართალია ამას ძალიან მორცხვით და თავაზიანათ ამტკიცებს, ჩვენი რა ბრალია, აბა „ჩვენ ხალხს კითხეთო“, მარა რა ვუყოთ, ბატონების განრისხება არც ასე ადვილი გახლავს. რატომ ასე მოწყალე თვალთ შეხედა „საქართველომ“ მუშა-ხალხს, რომელსაც მისივე სიტყვით „საკუთარი აზრიც“ კი არ გაანინია? არა, ეს ტყუილიაო, ამბობს ახლა გაზეთი, „ხალხი გამოდის ეროვნების მცველათ და არა თავად-აზნაურობა“, „ხალხი, ერთად ერთი ხალხი იბრძვის ეროვნებისათვის, სხვა არავინო“ და სხვ. ე. ი. ქართველ მუშებს თურმე „საკუთარი აზრი ქონებია“, და რომ ეს „საკუთარი აზრის“ მქონებელნი წააქეზოს, მთელი მისი ბრძოლა ავტონომიით შე-

მოფარგლოს, ავტონომიის მნიშვნელობას აზვიადებს: „საქართველოს ავტონომიაში წოდებას და კლასს არ უნდა ქონდეს ადგილი. ავტონომია უნდა იყოს პოლიტიკური ფორმა ეკონომიურათ გათანასწორებული ხალხისა“-ო (№ 5, გვ. 3). გამოდის რომ ავტონომია სოციალისტური წყობილების შედეგია და მაშასადამე ჯერ პირველი უნდა განხორციელდეს, რომ მეორესაც ადგილი მიეცეს.

და ასე „საქართველომ“ ერთიანად დაარღვია ყველაფერი ის, რაც ავტონომიაზე თქვა. მისთვის აქამდის ავტონომია ეროვნების დაცვის საშუალება იყო, ისე როგორც ეს ჩეხია — გალიციაშიაო. ახლა კი ამას უარყოფს და მას სოციალიზმის პოლიტიკურ ფორმათ აღიარებს. რატომ სოციალიზმის პოლიტიკური ფორმა ნაციონალური ავტონომია უნდა იყოს და არა ნაციონალური თავისუფლება — ეს კი არ ვიცით. ცხადია მხოლოდ, რომ თვითმპყრობელობის დამხობას ავტონომიის დაარსება არ უნდა მოყვეს და ასე „განქრა ტყბილი ოცნება“. გამოდის რომ, „საქართველომ“ ავტონომიაც კი არ იცის რა არის — არ იცის ერთად ერთი — თავისი „სპეციალური საგანი“, თავისი „გეგმა“. მოდით ახლა და მას გაყევით ამ უგზო-უკვლო ბაასში! როგორიც ერი ისეთი ღვედელი, როგორიც „პარტია“, ისეთი ბელადნი!

თუმცა „საქართველომ“ კლასთა ბრძოლის არსებობა აღიარა, მარა მის უცილებლობას არ სცნობს. პირ იქით, ის ცდილობს ბრძოლა შეასუსტოს და რამენაირათ მებრძოლნი მოარიგოს. ამიტომ ბრძოლის ალაგას „დათმობის“ თეორიას წამოუყენებია და მას უქადაგებს გაბატონებულ კლასებს, ის სწერს: „თავად-აზნაურობას და ბურჟუაზიას, თუ მართლა შესტიკვით გული ეროვნებისათვის, ერთად ერთი გზა აქვთ, მათ უნდა შესწირონ კერძო ინტერესები საერთო საქმეს. ბევრს არ ვნახავთ ამასთანას? ბევრს თუ ვერ ვნახავთ, სხვა გზა მაინც არ არის, ან ხალხის წინააღმდეგ, (მაშასადამე ეროვნების წინააღმდეგ), ან ხალხთან ერთად უნდა იყენენ. და კარგათ რომ დააკვირდენ არსებულ ეკონომიურ ბრძოლას, მუშების და გლეხების მოთხოვნილებას და ცხოვრებას, არც ისე ძნელია მისთვის მეორე გზას რომ დაადგეს. დღეს მუშათა და გლეხთა გაჭირვება ისეთი მწვაავია, ისეთ მარტივ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას თხოულობენ ისინი, რომ მათი სურვილი ადვილათ შესაწყნარე-

ბელია..... მუშათა პარტიის ეგრედ წოდებული მინიმუმის პროგრამა იმ გვარია, რომ მისი დაკმაყოფილებისათვის ჯარისა და მთავრობის ჩარევა სრულიად არ არის საჭირო.... თუ მართლა სურთ „მოწინავე“ კლასებს ეროვნების სამსახური, უწინარეს ყოვლისა ხალხს ნუ შეაწუხებენ, ხალხს გაუადვილონ ბრძოლა რუსეთის თვითმპყრობელობასთან“ (იქ).

მარა ჩქარა ეჭვი აღძვრია, იქნებ მაღალ წოდებაში ამ აზრს „ბევრი მიმდევარი“ არ გამოუჩნდესო და განაგრძობს: „ვიმეორებთ, თუ ეროვნება ცარიელი სიტყვა არ არის, მისი კეთილშობილურ და ბურჟუაზული მოტრფიალენი უწინარეს ყოვლისა უნდა წინააღმდეგს მთავრობას და დაუთმოს ხალხს, რასაც ხალხი სთხოვს მთავრობის სურვილის და იქნება მათი საკუთარი კლასებრივი ინტერესების წინააღმდეგ. ეგ შეუძლებელია? მამ შეუძლებელია კლასების მორიგება. მცირე იქნება რიცხვი ამ ევარი მოღვაწეებისა? ხალხი ხომ დიდია“ (იქ).

აი ტიპიური ლოლიკა „საქართველოს“სი. ის ეხვეწება გაბატონებულ კლასებს, „დაუთმეთ“ ხალხსო, თუნდაც ეს თქვენთვის საზარალოც იყოსო. და ამ ფანტასტიურ პლანებში ისე შეტოპა, რომ მუშათა პარტიის პროგრამა-მინიმუმსაც იხსენიებს, რომელიც თურმე ისე მდარე და ადვილათ მისაღები ყოფილა, რომ „ჯარის და მთავრობის ჩარევა სრულიად არ არის საჭირო“ო. ე. ი. რესპუბლიკის დაარსებას, წოდებათა გათანასწორებას და სხ. და სხ. მთავრობა ადვილათ შეიწყნარებსო. ერთი სიტყვით, ნიკოლოზ მეორე თავისით გადადგება ტახტიდან, ჩუენი მემამულეები თავისით მისცემენ გლეხებს წართმეულ მიწებს (ხიზნებს, დროებით ვაღდებულთ და სხვ), დაუკლებენ ღალეებს, მექარხნენი რვა საათის სამუშაო ღლეს თავისით შემოიღებენ, არც ბრძოლაა საჭირო და არც წვალება. აი ასეთ „ძილისპირს“ ქადაგებს ეს ჩვენი მომრიგებელი მოსაშუალე. მარა ამ თავის აზრებში თვითონვე დაეჭვებულა და ბოლოს კითხულობს: „ეგ შეუძლებელია? მამ შეუძლებელია კლასების მორიგებაო“ო! თუ შეუძლებელია, რაღას ღვრით ამდენ ოფლს მის შესაძლებლობის დასამტკიცებლათ? თუ კი „ადვილათ შესაწყნარებელია“, რატომ „შეუძლებელი“ უნდა იყოს? და თუ შეუძლებელია,“ რატომ, „ადვილათ შესაწყნარებელია? ულოლიკობას „საქართველოსას“ არ აქვს საზღვარი.

ახლა ხომ ხედავთ რატომ ეწოდება „საქართველოს“ „თა-

ვისუფალი ორგანო“? ის მართლაც თავისუფალია, ლოდიკის, პრინციპების და მიმართულებისაგან. ის თავისუფლათ სწერს, რაც პირზე მოადგება, ხოლო ეს რა თავისების მწერლობა — არ დაგიდევს. ჩავევით ამ „თავისუფალ ორგანოს“.

როგორც დავინახეთ, მან კლასთა მომრიგებელ-მოსაშუალებლობა და მათი ერთ (თავის) დროშის ქვეშ დაყენება იტვირთა. კლასთა ბრძოლას ბოლოს მოუღებენ თვით გაბატონებული კლასები, თუ მიიხდომებენო, ხოლო საჭიროა ცოტაოდენი „ხალხს დაუთმონ“, პროგრამა-მინიმუმი დაუკმაყოფილონ, ხოლო პროგრამა-მაქსიმუმი (სოციალიზმი) მუშათა მეხსიერებიდან გაქრება და კლასებიც მორიგდებიანო. მდაბიოთ რომ ვთქვათ, მუშათა პარტიის „საქმე ერთი ლუკმა პურია — გადაუგდებ, გაჩუმდება მურია!“ ეს ასე იყო მეხუთე ნომერში. მარა ჩქარა მიმხვდარა, რომ მუშებს ეს ვერ დააკმაყოფილებსო და მოუნდომებია მათი დაყვავება, ამისთვის ის მეშვიდე ნომერში ძარიანათ არღვევს, რაც მეხუთეში თქვა. ის ახლა ამტკიცებს, რომ „პოლიტიკურათ დამონაეებულ ხალხის ცხოვრებაში შინაური განხეთქილება და უთანხმოება ყოველთვის ყოფილა და არისო“. (მაშასადამე, მომრიგებელ მოსაშუალებობა წყლის ნაყვა ყოფილა!). ასაბუთებს რა ამას, „მისებურათ“ რასაკვირველია, ისტორიული ფაქტებით, განაგრძობს: „სჩანს ლუკმა პურის ინტერესებს ცხოვრებაში უპირველესი ადგილი სჭერია, სჩანს ეროვნების აღორძინების შესახებ შეუძლებელი ყოფილა ლაპარაკი, სანამ ხალხი წელში არ გაიმართება და თავისუფლათ არ გაშლის თავის მხარ-ბეჭს. და ეს მოხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოისპობა შრომის და კაპიტალის შორის წინააღმდეგობა, როდესაც მიწა და ქარხნები საზოგადოებრივ საკუთრებათ შეიქნება. ცხოვრება ამ სამართლიანობის განხორციელებისაკენ მიმდინარეობს, ეს აუცილებელია... ჩვენც შეძლების და გვართ ამ მიზანს უნდა ვემსახუროთ, რადგან მხოლოდ მაშინ, როდესაც მუშა ხალხი საწარმოვო იარაღის მესაკუთრეთ გახდება, როდესაც ქარხანა — შექარხნე მუშების და მიწა — მიწათმოქმედთა კუთვნილებათ შეიქნება, მაშინ განხორციელდება ჩვენს ცხოვრებაში ის ეკონომიური სამართლიანობა, რომლის განხორციელებისათვის ამ უაღმად მთელი განათლებული კაცობრიობა იბრძვის, და მხოლოდ მაშინ აყვავდება და აღორძინდება ჩვენი ეროვნება“ (№ 7, გვ. 1-2).

ამით „საქართველო“ სოციალიზმს აღიარებს. მხოლოდ სოციალიზმს შესძლება ეროვნების აყვავება და აღორძინება. მოსალოდნელი იყო, ეროვნების მოტრფიალე ორგანო სოციალიზმის მოტრფიალე იქნებოდა და მის ქადაგებას შეეცდებოდა. მაგრამ ის სოციალიზმს სიტყვის მასალათ, მარტო გულუბრყვილობათა მოსანადირებლათ ხმარობს, ნამდვილათ კი მას უარყოფს და უკან იწევს. აი მისი სიტყვები: „მაგრამ უნდა ნათლათ ვთქვათ ჩვენი აზრი (ამ ფრაზას ხშირად იმეორებს!), ამ გვარი იდეალის (ე. ი. სოციალიზმის) განხორციელებისათვის ბევრი დროა საჭირო. დღევანდელ პირობებში საბოლოო მიზანს სამოქმედო პროგრამათ ვერ გავიხდით. დღეს ჩვენ იმით უნდა ვიხელმძღვანელოთ, რაც დღესვე განხორციელდება. ამიტომ ჩვენი მოთხოვნანი უნდა შევახამოთ დღევანდელ პოლიტიკურ და სოციალურ პირობებს“, (იქ) „Начал за здравие, кончил за упокой“ – ამას ქვია. მოიშორა რა ასე სოციალიზმი, წამოაყენა „დღესვე განსახორციელებელი“ რეფორმები. აი ეს საარაკო რეფორმები: „I-, მოისპოს სავალდებულო დამოკიდებულებანი გლეხთა და მემამულეთა შორის, გლეხები და მათ რიცხვში ხიზნებიც აღიარებულ იქმნენ კერძო მესაკუთრეებათ.“ აბა რას გაეს ეს მუხლი? ვის არ სურს „სავალდებულო დამოკიდებულების“ მოსპობა? მთავრობა რამდენი ხანია ამაში ეხმარება გლეხს ფულის სესხებით. ან კიდევ ვინ აუკრძალა რომელიმე გლეხს ან ხიზანს კერძო საკუთრება შეიძინოს და მესაკუთრეთ გახდეს? ეს უფლება ბატონობის გაუქმებამ წარმოშო, არსებობს 40 წელიწადი და ახლა „საქართველოს“ სურს ხელახლა შემოიღოს! ჰოი, უმეცრებაჲ! მარა როგორც ქვემოთ დავინახავთ „საქართველო“ ამ თავისუფლებასაც ართმევს, „კერძო მესაკუთრეობას“ უარყოფს და „ყველა გლეხთ“ მიწაზე მიკვრას უქადის. ამას შეადარეთ ჩვენი პროგრამების აგრარიული ნაწილის მე-4 მუხლი და დაინახავთ „თავისუფალ ორგანოს“ „გლეხთა მოყვარეობას“. მარა კიდევ უფრო გასაკვირალია ის მოულოდნელი შედეგები, რომელნიც პირველს მუხლს „მოყვება“. გაზეთი სწერს: „პირველი მუხლის განხორციელებას მოყვება: „ღალის შემცირება და თან და თან მოსპობაც, სასოფლო ხარჯების თანაბრათ განაწილება (ხარჯში უნდა მიიღოს მონაწილეობა ყველამ, განურჩევლად წოდებისა), საეკლესიო გადასახადის, „დრა-

მის“ ფულის გაუქმება“ (იქვე). საკვირველ არს „საქართველო“, „საქმეში შენი! გურიაში არ არსებობს „სავალდებულო დამოკიდებულებანი“, არც ხიზნებია, მარა არც ერთი აქ ჩამოთვლილი რეფორმა არ „მოჰყოლია“ ამ გარემოებას. პირ იქით, ღალატ აქ არის დიდი, სასოფლო ხარჯებსაც მარტო გლეხობა იხდის, დრამასაც“ ხუცები აგროვებენ, ერთი სიტყვით, არაფერი იმის მსგავსი, რასაც თავისუფალი ორგანო გვპირდება. რეფორმა მეორე: — „მიენიჭოს ყოველი დარგის და პროფესიის მუშას თავისუფალ მოქმედების და ბრძოლის უფლება, ე. ი. დაკანონდეს გლეხთა და მუშათა ორგანიზაციები, რომელთაც მიზნათ ექნებათ მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესება“ (იქვე). ეს კი ნიშნავს პროფესიონალური ორგანიზაციების თავისუფლებას, რის მოციქული კაი ხანია ზუბატოვი და მისი კომპანიაცაა. მარა ამ პატარა მუხლსაც თურმე დიდი შედეგი „მოყვება“, როგორც მაგ. „1) 8 საათის სამუშაო დღის დაწესება ყველა საეაჭრო და სამრეწველო დარგებში, 2) სავალდებულო დაზღვევა და მოხუცებულ მუშების შენახვა თემის, საზოგადოების, ანუ სახელმწიფოს მიერ, 3) მფარველობა მცირე წლოვანთა და ქალთა მუშაობისა, 4) გაფიცვის დაკანონება ე. ი. თუ უმრავლესობა გაფიცვის მომხრეა, უმცირესობაც უნდა დაემორჩილოს ამ გადაწყვეტილებას; 5) სავალდებულო და უფასო სწავლა განათლება“ (იქვე). აი რამდენი რა გამოდის თურმე მეორე მუხლიდან. მოახდინა რა ასეთი სასწაულ-მოქმედება, გაზეთი განაგრძობს: „ამნაირ მოთხოვნათა განხორციელებას სხვათა შორის ემსახურება დღევანდელ პირობებში ჩვენი ორგანო“.

ამნაირათ, „საქ“. თხოულობს: გლეხთათვის „სავალდებულო დამოკიდებულებათა“ მოსპობას, მუშათათვის პროფესიონალურ ორგანიზაციებს. ამას უწოდებს ის „დღესვე განსახორციელებელ“ პროგრამას. მარა აქ ის მარტო არ არის. მას გვერდში უდგას ნიკოლოზ-პლევე-ზუბატოვი, რომელთა „დღესვე განსახორციელებელი“ პროგრამა „საქართველოს“ მიუთვისებულია.

დიახ, აზრებისაგან დიდი თავისუფალი უნდა იყოს კაცი, რომ ყოველივე ეს დასწეროს....

გადასჭრა რა ასე საარაკოთ მუშა-გლეხთა კიბხვა, გაეთამაშა გამოეთამაშა „სოციალიზმს“, მიეფერ-მოეფერა კავკასიის

ს. დემოკრატიას — „საქართველომ“ გაიფიქრა, ეს ძლიერ შორს შევეტოპე, რას მეტყვიან ჩემი მომავლინებელნიო და დაიწყო უკან დახევა. მარა ესეც, რასაკვირველია, ტაქტიკურათ, გაძრომ-გამოძრომით, კუდის ქნევით. მან თავისი თანამშრომლის პირით გამოაცხადა: „რაც შეეხება სოციალ-დემოკრატიულ პროგრამას (შემუშავებულს პარტიის მეორე კრებაზე), „საქართველოს“ რედაქცია თანახმაა როგორც საზოგადო, ისე მის ეკონომიურ ნაწილისა, გარდა იმ მუხლისა, სადაც ეროვნულ გამო-საზღვრებელზე (თვითგამორკვევა) და სხვა ერთა ენების უფლებებზე არის ლაპარაკი“. მარა ეს გულუბრყვილოთა თვალის ასახვევი და უკან დახვევის დასაფარავი ხერხია და არა ნამდვილი რწმენა რწმენისაგან „თავისუფალი ორგანო“სი. ეს დაპირება მან დაარღვია მაშინვე, როგორც იმავე, ისე შემდეგ ნომერში. მან პირველათ აქ ჩამოიხადა პირბადე და თავისი ნამდვილი სულის კვეთება იმდენი ბორძიკ-ბორძიკის შემდეგ როგორც იყო დაგვანახვა. მან ეხლა პირ და პირ ომი გამოუცხადა მარქსიზმს, სოციალ-დემოკრატიას, პროლეტარიატის მოძრაობას, თანამედროვე მოქალაქეობას — ერთი სიტყვით, ყოველივე იმას, რასაც წინა ნომრებში ასე უნაყოფოთ ეპოტინებოდა და დარცხვენით გვარწმუნებდა — მეც თქვენც ვარო. და რომ ეს უკან წასვლა მიაფუჩეჩოს, მან ისევე ნაციონალური კითხვა მოიშველია, ჩვენ ამ კითხვაში არ ვეთანხმებით რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის პროგრამასო, — რომ მერე თან და თან დანარჩენ ნაწილზედაც იერიში მიეტანა. მაშ გაყვეთ „საქართველოს“ ამ მხრითაც და კიდევ ერთხელ გავიგოთ „თავისუფალი ორგანოს“ აზრებისაგან თავისუფლება.

ის სწერს: „რუსეთის ს-დემ. პარტიას „ხალხის“ თვითმპყრობელობა სურს ე. ი. სახელმწიფო უფლება უნდა იყოს საკანონმდებლო კრების ხელში, რომელიც ხალხის წარმომადგენლებისაგან შესდგებაო. კეთილი, მაგრამ რუსეთში ხომ ერთი ხალხი არ არის! ამ სხვა ხალხებს რას უპირებს რუსეთის ს.-დემ. პარტია, ამ ერებს ანიჭებს ადგილობრივ თვითმართელობას, ე. ი. აძლევს იმას, რაც ეხლა უკვე არსებობს რუსეთის შიდა გუბერნიებში — ანიჭებს ერობას. თუ კითხავით, ეს სადაური სამართლიანობაა, რუსეთის ხალხს პარლამენტი, დანარჩენ ერებს უბრალო ერობათქო, ამაზე გიპასუხებენ: პარლამენტი თქვენთვისაც არის ღია, აირჩიეთ დეპუტატები და გამოგზავნეთ

თქვენი უფლების დასაცველათო. ხოლო რადგან ამგვარი პარლამენტარიზმი ვერავის ვერ დააკმაყოფილებს, რადგან ყველა შეგნებული ერი ყოველთვის მოისურვებს თითონვე მოუაროს და უპატრონოს თავის თავს, ამიტომ ამგვარ უმადურთა დასაშოშინებლათ პარტიამ ერთი ხერხი მოიგონა. პროგრამის მეცხრე მუხლში ჩართულია: მიეცეს ყოველ ერს, რომელიც სახელმწიფოს ფარგალში იმყოფება, უფლება თვითონვე განისაზღვროს თავისი მომავალი (право на самоуправление). საგულისხმო ის არის, რომ ეს დიდმნიშვნელოვანი, ხოლო ფრიად ბუნდოვანი მუხლი პროგრამაში სრულიად არ არის განმარტებული. მკითხველმა სწორედ არ იცის, რას ნიშნავს იგი „самоуправление.“, ხოლო მეორე მისი თანამშრომელი, ძველი რევოლუციონერი, რომელიც მართლა ძველი უნდა იყოს, რადგან ახალს ძალიან დაშორებია, ამ მუხლს „მეტაფიზიკას“ უწოდებს.

როგორც ხედავთ, აქ ორნაირი ბრალდება ჩვენი პროგრამის წინააღმდეგ წამოყენებული: პირველი-ის გვანიჭებს მხოლოდ ერობას, მეორე, ჩვენ მოსატყუებლათ პარტიას „ხერხი“ გამოუგონია და (самоуправление) ჩაურთავსო.

ჩვენ ვაცხადებთ, რომ ორივე ეს ბრალდება მტკნარი ტყუილებია. და მართლაც საკმარისია წაიკითხოთ პროგრამის მესამე მუხლი, რომ დარწმუნდეთ: პირველი ნაწილი აღიარებს: „широкое местное самоуправление“ (ფართო ადგილობრივი თვითმართველობა). ამას უწოდებს „საქართველო“ ერობას, როგორც დღეს რუსეთის შიდა გუბერნიებში არისო. ჯერ ერთი ის, რომ დღევანდელი ერობა სრულებითაც არ არის „широкое“ (ფართო), ის მონარქიულ თავად-აზნაურული ერობაა და არავითარი მზგავსება არა აქვს ჩვენს რესპუბლიკანურ ერობასთან. ნუთუ „საქართველოს“ ჰგონია, რომ დღევანდელი ერობა რამით წააგავს საფრანგეთის ერობას, გარდა სახელისა? ცხადია, მისი ბრალდება — პროგრამა იმ ერობას გვაძლევს, რაც დღეს რუსეთშიაო — მის ფანტაზიათ უნდა ჩაითვალოს. დავეთანხმოთ მას ერთ წუთს ვთქვათ ნიკოლოზ-პლეევს ერობა და რესპუბლიკის ერთი და იგივეა. მარა ნუთუ პროგრამა მართლა ამ „широкое самоуправление“ს მეტს არას გვაძლევს? მესამე მუხლის მეორე ნაწილი აღიარებს: областное самоуправление для техъ местностей, которыя отличаются особыми бы-

ТОВИМН УСЛОВІЯМН И СОСТАВОМЪ НАСЕЛЕНІЯ“. აი ეს ნაწილი პირდაპირ გვეხება ჩვენ და სხვა წერილ ერებს. აქ ნათლად გამოთქმულია, რომ ამით, გარდა „мѣстное самоуправленіе-სი“ ეძლევა კიდევ ერთი რამ, ამაზე უფრო ფართო და სრული. — ეს არის „областное самоуправленіе“. რას ნიშნავს ეს? ამის გასაგებათ, საკმარისია, გადავიკითხოთ კრების პროტოკოლში მოთავსებული დებატები ამ მუხლის შესახებ. აქ აშკარათ სჩანს, რა მნიშვნელობა მისცა ამ თვითმმართველობას, როგორც წინადადების ავტორმა, ისე მის მომხრეებმა (კავკასიის დელეგატებმა) და თვით კრებამ. გადავშალოთ პროტოკოლის 170-ე გვერდი. წინადადების ავტორი მარტოვი ამბობს: громадное пространство Россіи и опытъ нашего централизованнаго управленія даетъ намъ поводъ считать необходимымъ и целесообразнымъ существованіе областного самоуправленія для такихъ крупныхъ единицъ, какъ Финляндія, Польша, Литва и Кавказъ“. და აღგენს ზემოთ მოხსენებულ წინადადებას. ამ წინადადებას იცავდენ კავკასიის დელეგატები, სხვათა შორის ერთი ამბობს: „ყოფა ცხოვრების პირობების და მცხოვრებთა სხვა და სხვაობა საჭიროთ ქმნის დაარსდეს რუსეთის განაპირა ქვეყნებში ამ პირობების შესაფერი ადგილობრივი დაწესებულებანი. რომ ცენტრების და განაპირა ქვეყნების ერთსა და იმავე კალაპოტში ჩაყენება არ შეიძლება, ეს სცნო თვით რუსეთის თვითმპყრობელობამაც, თუმცა მას იგი ძლიერ დამახინჯებულათ ასრულებს. პოლონელმა ამხანაგებმა თავისი მოთხოვნილება პოლშის ავტონომიის შესახებ დაასაბუთეს ფართო თვითმმართველობის საჭიროებით, რომელიც უზრუნველყოფს კულტურულ განვითარებას, ასე რომ ეს მუხლი იმათ სავესებით დააკმაყოფილებს. აგრეთვე ეს მოთხოვნილება სიტყვას უჭრის იმ ნაციონალისტებს, რომლებიც ფიქრობენ, რომ განაპირა ქვეყნების კითხვა მხოლოდ მათი პოლიტიკური განცალკევებით უნდა გადაიჭრასო. დასასრულ, ამ მუხლის წამოყენება, რომელიც ჩვენს ძირითად პრინციპებს არ ეწინააღმდეგება, იარაღს მოგვცემს ეგვიპტეში მხოლოდ ისეთ ნაციონალისტურ ორგანიზაციებს, როგორიც, მაგალითად, გაზეთი „საქართველო“. ის ითხოვს ნაციონალური კულტურის განვითარებისათვის საქართველოს ავტონომიას და ამით სურს შემოიკრიბოს ყველა საზოგადოებრივი კლასები ნაციონალური დროშის ქვეშ. საჭიროა, ერთხელ კიდევ დავანახვოთ,

რომ ნაციონალური კულტურის უზრუნველყოფა არ ეწინააღმდეგება მოელი რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესებს, რაც სრულებით მოსპობს ასეთი ელემენტების გავლენას მუშებზე. პროგრამაში ამის შეტანას, გარდა პრინციპიალური მნიშვნელობისა განაპირა ქვეყნების შესახებ კითხვის გადაჭრის მხრივ, ექნება აგრეთვე ზემოდ დასახელებული პრაქტიკული შედეგები. აი რატომ ვაქცევ მე ამ წინადადებაზე ამხანაგების განსაკუთრებულ ყურადღებას“.

და აი ეს პუნქტი მიიღო კრებამ, მიიღო თვითმართველობა ფინლიანდიის, პოლშის, ლიტვის და კავკასიისთვის. სიტყვა „областное“ ჩართულია მხოლოდ იმიტომ, რომ ამით განისაზღვროს განაპირა კუთხეები, რომლებიც რუსეთის „ობლასტებს“ შეადგენენ, ცენტრისაგან. მაშასადამე რუსეთის მომავალი კონსტიტუცია პარტიის აზრით ცენტრალური კი არ უნდა იყოს, არამედ შეთანხმებული ადგილობრივ საჭიროებებს და კულტურას. Въ параграфъ обь областномъ самоуправленіи съездъ призналъ ихъ (спеціальныхъ требованій, помимо просто конституціи) необходимость для приспособленія государственнаго строя къ спеціальнымъ местнымъ условіямъ“ ამბობს შემდეგ სხდომაზე ბუნდის დელეგატი. ერთი სიტყვით, კრებამ აღიარა რუსეთის მომავალი წყობილების დეცენტრალიზაცია, მისი შეგუება განაპირა ქვეყნებთან და ასე მათი კულტურული განვითარების უზრუნველყოფა.

მაშასადამე „საქართველომ“ ცილი დასწამა კრებას როცა თქვა, რომ ის ერობის მეტს არას გვაძლევსო“).

კრება ამას კიდევ არ დაკმაყოფილდა. მან შეიტანა თავის პროგრამაში სამშობლო ენის გარანტია ყოველნაირ დაწესებულებაში და სწავლა განათლებაში (იხ. §8). მაგრამ ის არც აქ გაჩერდა, ნაციონალურ კითხვაში ისეთი რადიკალობა გამოიჩინა, რომ „საქართველოს“ არც კი მოსიზმრებია. კრებამ იფიქრა, შეიძლება რომელიმე ერი არ დაკმაყოფილდეს მესამე, და მერვე მუხლით, და მოინდომოს თვითონ გადასწავიტოს თავისი სვებედით. და აი ის ამის უფლებას აძლევს მე-9 მუხლით, რაც „საქართველოს“ ვერ გაუგია და „ხერხს“ უწოდებს. რომ „საქართველომ, ვერ გაიგოს-საკვირველი არ არის, ვინაიდან სხვი-

*) ეს ტყუილი რომ კარგათ დაეფარა, მან „областное самоуправленіе“ „მაზრების თვითმართველობათ“ გადათარგმნა (№ 9, გვ. 4), როგორც ხედავთ, „თავისუფალი ორგანო“ თარგმანშიაც დიდ თავისუფლებას იჩენს.

სი პრინციპის გაგებისათვის საჭიროა თავისი პრინციპის ქონება. ხოლო „უფლება ერთა თვითგამორკვევისა“ პრინციპია სოციალ-დემოკრატიისა. ეს გადაწყდა 1896 წ. სოც-დემ. ინტერნაციონალურ კონგრესზე ლონდონში.

ცხადია „საქართველომ“ რუსეთის სოც-დემ. პარტიას ცილი დასწამა, როცა სთქვა, ეს მუხლი მისი „გამოგონილი ხერხიაო“.

ახლა ხომ ხედავთ, ბატონებო, რანაირ ოინებს მიმართა „საქართველომ“ ჩვენი პროგრამის აბრუს გასატეხათ და თავისი უპროგრამობის საქებ-სადიდებლათ.

მარა „საქართველო“ მაინც არ ცხრება. თავისი ტყუილების გასასაღებლათ მოწმები მოყავს და ვერ ატყობს, რომ ეს მოწმეები სწორედ მის წინააღმდეგ აჩვენებენ. პირველი მისი მოწმე გახლავს „რევოლუციონარია როსსია“, რომელიც გეურქას ანდერძით ყველას გაკეთებას პირდება, რადგანაც პასუხის საგებლო არა გაანჩიარა და მაშასადამე ცარიელი სიტყვას მეტს არას კარგავს. ის თავის „საქართველოს“ებურ ტყუილებს „ისკრას“ შესახებ ასე აბოლოვებს: „ჩვენ არა გვაქვს ერთი გადაწყვეტილი ზოგადი აზრი ყველა ეროვნების მდგომარეობის გადასაწყვეტათ. ეროვნული კითხვა გარემოების და გვართ უნდა გადასწყდეს და ამ კითხვის გადასწყვეტაში უმთავრესი ხმა თვით დაინტერესებულ ერს უნდა ქონდეს მინიჭებული“. სწორეთ ეს არის სოციალდემოკრატიის პრინციპი, ამას აღიარებს ჩვენი პროგრამის მე-9 მუხლი და, მიუხედავათ ამ აშკარა ფაქტისა, „საქართველო“ ამას იმოწმებს ჩვენ წინააღმდეგ!

მეორე მოწმეა სომეხ-ნაციონალისტთა ორგანო „დროშაკი“, რომლის მიმდევრები თავიდანვე ებრძვიან კავკასიის მუშათა მოძრაობას და მეცადინეობენ გამოფხიზლებული სომხის მუშაისევ ძველებურ უმეტრებაში ჩაიჭირონ. მარა მიუხედავათ ამას ეს გადასაყენებელი მოწმეც ამტყუნებს „საქართველოს“. ის სწერს: „მართალია, თავიანთ მეორე კრებაზე სოციალდემოკ. უფრო აშკარათ გამოთქვეს თავიანთი აზრი. ისინი დათანხმდენ, რომ პრინციპი სხვა და სხვა ერების ავტონომიის და სხვა და სხვა ენების თანასწორი უფლებებისა, როგორც სკოლებში, ისე ადგილობრივ, სოციალურ(!) და აღმინისტრაციულ დაწესებულებებში „მისაღებიაო“. ე. ი. რუს სოციალ-დემ. მუშათა პარტიის კრებას ვაცილებით მეტი მოუცია, ვინემ ერობა, და რასაც „საქარაფლო“ უარსეოდდა. ასე არღეევს თავის თავს

ეს ჩვენი „თავისუფალი ორგანო!“ ასეთი ბაბილონის გოდოლი ააშენა მან თავის ფურცლებზე.

ამ ბაბილონის გოდოლის დამთავრება მოხდა უკანასკნელ (მეათე) ნომერში. აქ გაზეთი ეხება ჩვენს აგრარულ პროგრამას, არჩევს მას „საქართველოსებური“ მეთოდით (ე. ი. ცილისწამებით) და ზოლოს არხეინათ აცხადებს: „აქ არევ-დარევაო“. დიახ, „არევ-დარევაა,“ მარა არა ჩვენს პროგრამაში, არამედ „თავისუფალი ორგანოს“ აზროვნებაში. ეს ნათლათ ჩანს ამ მის „არეულდარეულ“ სტატიისაგან. აქ ვკითხულობთ: რადგან მარქსისტების აზრით პროლეტარიატი ერთად ერთი კლასია, რომელსაც ძალუძს რევოლუციის მოხდენა, ამიტომ „სოციალ-დემოკრატები უწინარეს ყოვლისა ცდილობენ ხელი შეუწყონ კაპიტალის კონცენტრაციას დ სოფლის პროლეტარიატის პროცესს.“ წამოაყენა რა ასეთი საშინელი ცილისწამება, „თავისუფალი ორგანო“ თავისუფლათ განაგრძობს: „ამ განზრახვით თავიანთ აგრარულ პროგრამასაც ისე ადგენენ, რომ სოფელს ხალხს რაც შეიძლება მალე გამოეცალოს ხელიდან შრომის იარაღი — მიწა. ასე, მაგ., რუსეთის ს.-დემოკრატთა მეორე კრებაზე დამტკიცებულ პროგრამაში, სხვათა შორის, ამ საგნის შესახებ განმარტებულია, რომ სოფელში უნდა აღმოიფხვრას ბატონყმობის ნაშთი, რომელიც გლეხობას აწევა მძიმე ტვირთად და რომელიც ხელს უშლის სოფელში კლასებრივ ბრძოლის თავისუფალ განვითარებასო. და რათა ამ ბრძოლამ უმწვერვალესი ხასიათი მიიღოს, ამიტომ პროგრამაში ჩართულია, სხვა საშუალებათა შორის, ყურადღების ღირსი ერთი საშუალება: „უნდა გაუქმდეს ყოველგვარი კანონი, რომელიც უშლის გლეხს თავისი მამული თავისუფლათ მოიხმაროს“. ამ მუხლის აზრი ის არის, რომ გლეხს უნდა მიეცეს უფლება მიწის გაყიდვისა და ფულიან პატრონს ამ მიწის შეძენისა, კანონი არ უნდა გადაეღობოს ამ „თავისუფალ“ ხასიათის ადებ-მიცემას, რადგან მხოლოდ ამ საშუალებით აჩქარდება პროლეტარიატის პროცესი და კლასთა შორის ბრძოლა გამწვავდებაო. მართალია კაცს ეჭვი ებადება, როგორ, ს.-დემოკრატია, რომელიც მუშათა დამცველ კანონმდებლობას დიდ მნიშვნელობას აძლევს, გლეხებს რილასთვის აცლის ხელიდამ იმგვარ კანონებს, რომელთაც აზრათ აქვთ მათი დაცვა (მაგ., неотчуждаемость земли)? განა ამგვარ კანონის გაუქმებით მიწა უფრო ადვილათ არ გამო-

იკლება გლესს, განა ამ საშუალებით სოფლის წურბელები არ ასარგებლებენ და თავიანთ მონად არ გაიხდიან? განა დღეს შეუძლია ბრძოლა გაუწიოს გაჭირვებას და განა, როდესაც გლესს მიანიჭებთ მიწის გაყიდვის უფლებას, გარემოება არ აიძულებს მიწილამ აიყაროს და ბოგანო გლესად დარჩეს? სწორედ ეს მიზანიც კქონდათ პროგრამის მთხზველებს. მარქსისტული თეორია მოითხოვს ამას. რა ვუყოთ, გლესი დაიჩაგრება, სამაგიეროთ კაპიტალის კონცენტრაცია გამეფდება, სოფლის პროლეტარიზაცია მოახლოვდა და ყოველივე ეს რევოლიუციას წარმოშობს“ ო.

ამნაირათ, „თავისუფალი ორგანო“ გვაბრალებს: თქვენ გინდათ გლესებმა მიწა დაკარგონ და ამას ხელს უწყობთო: თქვენ გსურთ ბატონყმობის ნაშთი გაუქმდეს და გლესი აღიარებულ იქმნეს სრულ თავისუფალ მესაკუთრეთო.

გავარჩიოთ ეს ბრალდებანი: პირველი გახლავთ მტკნარი ცილისწამება, ხოლო მეორე სრული ჭეშმარიტება. ჩვენ გვწამს, რომ ერთათ ერთი კლასი, რომელიც პირდაპირ დაინტერესებულია სოციალიზმის განხორციელებაში—არის პროლეტარიატი. სოციალიზმი პროლეტარიატის ფილოსოფიაა, მარა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მან უნდა გადადვას თავისი იდეალის განხორციელება მანამდის, სანამ ყველა წვრილი მესაკუთრე არ გაქრება და პროლეტარიატის რაზმში არ გადავა. პირიქით, ის ცდილობს კაპიტალიზმი რაც შეიძლება მალე შემუსროს და ამისთვის წვრილ მესაკუთრეთა შორის სოციალისტურ პროპაგანდას ეწევა და აი, გლესობა თანდათან რწმუნდება, რომ მისი მდგომარეობის ნამდვილი გაუმჯობესება შეუძლებელია დღევანდელ წყობილებაში და პროლეტარიატისაკენ გადადის. მაშასადამე, ს.-დემოკრატიის ინტერესია, გლესობა მოიმხროს როგორც გლესი და არ უცადოს მის გაპროლეტარიატებას. ეგ სრულებით არ შედის მის ინტერესებში და არსად მას ის არ სჩადის. აი რას სწერს ენგელსი ამის შესახებ: „ჩვენ წინდაწინვე ვხედავთ წვრილი გლესის აუცილებელ გაქრობას, მარა არავითარ შემთხვევაში ჩვენი საქმე არ არის — ეს გაქრობა ჩვენი ჩარევით დაგაჩქაროთ. მეორეთ, თავისთავათ ცხადია, რომ სახელმწიფო ძალა ხელთ თუ ვიგდეთ, წვრილ გლესთ ძალათ არ ჩამოვართმევთ საკუთრებას (ჯილდოთი თუ არა — ეგ სულ ერთია), როგორც ამას მსხვილ მემამულეთა მიმართ უეჭველათ

ჩავიდნეთ. ჩვენი მიზანი იქნება — წვრილ გლეხთა კერძო საკუთრება და წარმოება საამხანაგოთ გადაექციოთ, მარა არა ძალით, არამედ მაგალითებით და შემწეობის მიცემით“. ხოლო დღეს, კაპიტალისტურ წარმოებაში, „ჩვენ გადაჭრით ვდგებით წვრილ გლეხობის მხარეზე, ჩვენ ყოველ ღონეს მივიღებთ, რომ მან უკეთ იცხოვროს, რომ გაუადვილოთ წარმოების საამხანაგო წესზე გადასვლა, თუ კი მოინდომებს... ჩვენ ამას ვიზამთ, არა იმიტომ რომ შესაძლებელათ ვთვლით წვრილ დამოუკიდებელ გლეხის ჩვენკენ გადმოსვლას, არამედ პირდაპირ პარტიული ინტერესებითაც. რაც უფრო მეტი იქნება რიცხვი იმ გლეხთა, რომელთაც ჩვენ არ დაუშვებთ გაპროლეტარიატებამდის და ჩვენ მოვიმხრობთ როგორც გლეხთ, მით უფრო სწრაფათ მოხდება საზოგადოებრივი გარდაქმნა. ჩვენთვის სრულიად უსარგებლოა ეს გარდაქმნა გადავდვათ მანამდის, სანამ კაპიტალისტური წარმოება ყოველგან უმწერვალესათ განვითარდებოდეს და უკანასკნელი წვრილი ხელოსანი, უკანასკნელი წვრილი გლეხი ამ განვითარების მსხვერპლი შეიქნებოდეს“.*)

გვეტყვიან: ეს ენგელსია, ხოლო რუსეთის ს.-დემოკრატია კი ასე არ ამბობსო. მართალია ეს? აი რას სწერს ლენინი ამის შესახებ: „სოციალ-დემოკრატები იცავენ მთელი მუშა ხალხის ინტერესებს, არა მარტო ქალაქის მუშების, რომელნიც ყველაზე უფრო შეგნებული და შეერთებულია, არამედ სოფლის მუშებისაც. იცავენ აგრეთვე იმ წვრილ ხელოსანთ და გლეხთ, რომლებიც მუშებს არ ქირაობენ და მდიდრებს მხარს არ უჭერენ, ბურჟუაზიისკენ არ გადადიან. სოციალ-დემოკრატებია იბრძვიან მუშების და გლეხების ყველა იმ გაუმჯობესებისათვის, რომლის განხორციელება შეიძლება ახლავე, სანამ ბურჟუაზიის ბატონობა კიდევ არ დაგვირღვევია და რაც ამ ბატონობასთან ბრძოლას აადვილებს. სოციალ-დემოკრატები არ ატყუებენ გლეხებს, ისინი აშკარათ ამბობენ მთელ სიმართლეს; ისინი წინდაწინვე პირდაპირ აღიარებენ, რომ არავითარი გაუმჯობესებით არ შეიძლება ხალხის დახსნა გაჭირვებისა და სიღატაკისაგან და ეს მანამდის, სანამდის ბურჟუაზიის ბატონობა არ დაეცემა“.**)

*) Ф. Энгельс: «Крестьянский вопрос». Женева, 1904 г. вв. 32, 34 და სხ.

**) Н. Ленин: «Къ деревенской беднотѣ». вв. 42-43.

ცხადია, რომ „მარქსისტული თეორია“ გლეხების გაპრო-
ლეტარიატებას კი არ მოითხოვს, არამედ მათ გასოციალის-
ტებას. მაშასადამე, „საქართველომ“ ცილი დასწამა, როგორც
მარქსს, ისე რუსეთის სოციალ-დემოკრატიას, როცა თქვა:
ესენი ჩარჩებს ეხმარებიან, შეჭამეთ. გლეხიო! ნუთუ ამ ყოვე-
ლივე სიმართლისაგან „თავისუფალმა ორგანომ“ ვერ მიმოი-
ხედა თავის გარშემო და ვერ დაინახა — ვინ ეხმარება გლეხს და
ვინ ებრძვის? განა სოციალ-დემოკრატია არ დგას გლეხთა მოძ-
რაობის სათავეში ჩვენში? დიახ ბატონო „საქართველოს“ ბე-
ლადნო, ეს ჩვენი ამხანაგებია, რომელნიც იცავენ გლეხებს და
არა თქვენი, ჩვენი ამხანაგებია, რომელნიც მათთვის მიდიან სა-
პყრობილეში და ციმბირში და არა თქვენი. ნუთუ ამის შემდეგ
კიდევ უნდა ბედავდეთ თქმას: სოციალ-დემოკრატია გლეხთა
მტერია, ხოლო ჩვენ კი მოყვარეო?

მეორე ბრალდება „საქართველოსი“ შეიცავს იმას, რომ სო-
ციალ-დემოკრატია აღიარებს, „სოფელში უნდა აღმოიფხვრას
ბატონყმობის ნაშთი“, რის გამო თავის პროგრამაში შემდეგი
მუხლი შეაქვს: „უნდა გაუქმდეს ყოველგვარი კანონი, რომე-
ლიც უშლის გლეხს თავისი მამული თავისუფლათ მონიხმა-
როსო“. ყველა ეს თურმე მომაკვდინებელი ცოდვა ყოფილა! ბა-
ტონყმობის ნაშთის ამოფხვრა და გლეხის ისეთივე კაცათ აღი-
არება, როგორც აზნაური, თავადი და მოქალაქე, „საქართვე-
ლოს“ მეთაურებით — დანაშაულობა ყოფილა! და მერე რატომ?
ინიტომ, რომ კაპიტალისტური განვითარება და კლასთა
ბრძოლა ამით სოფელშიაც გაძლიერდებაო და ეს სანატ-
რელი არ არისო. ამით ის ერთიანათ არღვევს იმას, რასაც წინათ
ქადაგებდა: აი, მაგ. რას ვკითხულობთ მეშვიდე ნომერში:
„საჭიროა რომ ჩვენშიაც კერძო საკუთრებას ჯერ ჯერობით
იმგვარივე ხასიათი მიეცეს, რა ხასიათიც აქვს მას ევროპაში...
ყველა გლეხი (და არა ზოგიერთი, როგორც ამ ჟამად არის),
ხიზნებიც მათ რიცხვში უნდა გახდეს კერძო მესაკუთრებათ.
ამისათვის ბოლო უნდა მოეღოს ბატონყმობის დროდან დარჩე-
ნილ წესებს. ჩვენ უნდა ხელი შევუწყოთ ფეოდალური წესწყო-
ბილების აღმოფხვრას.“ შემდეგ წამოაყენა რა თავისი ზემოთ
მოხსენებული სანახევროთ უკვე განხორციელებული რეფორ-
მები, განაგრძობს: „ამ საჭიროებათა დაკმაყოფილებას ორი
შთავარი შედეგი მოყვება: ქართველი ხალხი თავს დაადწევს“

ძველ წესს და ახალ, კაპიტალისტურ სანაში მჭიდროთ შედგამს ფეხს. კაპიტალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის ამგვარი პროცესი აუცილებელია. მეორე მხრივ, ახალი ეკონომიური პირობები წარმოშობენ ახალ პოლიტიკურ ფორმას, თავისუფალ ნიადაგს, რომელიც ხელს შეუწყობს ცხოვრების ყოველმხრივ აღორძინებას." (გვ.3). როგორც ხედავთ, ეს უკანასკნელი ციტატა პირდაპირ ეწინააღმდეგება მეათე ნომრის ციტატას. პირველი გადაჭრილათ აღიარებს „ძველ წესების“ ძირიანათ დარღვევას (ე. ი. გაუქმებას ყველა იმ ფეოდალურ კანონებისას, რომლითაც გლეხი იბორკება), და ამას თვით კაპიტალიზმთან ბრძოლა მოითხოვსო, ხოლო მეორე კი ამტკიცებს — „ძველი წესების“ ერთიანათ დარღვევა კაპიტალიზმის მიხმარებააო! რომელი ერთია მართალი? რომელ „საქართველოს“ ვერწმუნოთ? მას შეუძლია გვიპასუხოს: ჩვენ წინათ ისე გვეგონა, მარა ახლა აღარ გვეგონია, ე. ი. აზრი გამოვიცვალეთო. რასაკვირველია, ერთი აზრის გამოცვლა დანაშაულობა არ არის, მარა, როცა ყველა აზრს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე იცვლით და აღარ იცით, რომელს შეამაგრდეთ — ეს კი დანაშაულობაა. სხვების მასწავლებელმა ჯერ თვითონ უნდა გაიკვეთოს კარგათ სასწავლებელი საგანი და მერე სხვას გადასცეს. „საქართველოს“ აზრის გამოცვლა არ ახალია, ძველია. ის მუდამ ერთი ხელით აშენებს, მეორეთი არღვევს. თუმცა ასეთ პირობაში სხვისი აზრის პატივისცემა ძალიან ძნელია, რადგან არ იცი — ხვალ იმავე აზრს ავტორი შეამაგრდება თუ არა, მარა მიუხედავათ ამისა, „საქართველოს“ ამ გამოცვლილ აზრსაც პატივით მოვექცევით და გავარჩევთ.

რას ქადაგებს ამით „საქართველო“? იმას, რომ გლეხს ნება არ მიეცეს თავის საკუთრება გაყიდოს, დააგირაოს, ერთი სიტყვით, როგორც სურს, ისე მოიხმაროს. მაშასადამე, გლეხს არ უნდა მიეცეს ის უფლება, რაც ყველას აქვს. ის უნდა გამოირიცხოს მოქალაქეთა რიცხვიდან და მეორე ხარისხივან ადამიანათ ჩაითვალოს. გლეხის ასეთი დამცირება, იმისა შებოჭვებაწერა გლეხისავე სასარგებლოთ არისო — გვარწმუნებს ვაზეთი. ამით მას წაერთმევა საშუალება საკუთრების დაკარგვის და გაპროლეტარიატებისო. მაგრამ ყველამ იცის, რომ ამ ფეოდალურ ნაშთს პროლეტარიატის გამრავლება არ შეუჩერებია. პირიქით, ეს პროცესი ბუნებრივის აუცილებლობით წარმოებს;

გლეხის ხელფეხის შებორკვა ამ პროცესს კი არ აფერხებს, არამედ თვით გლეხს ავიწროვებს, ყოველივე უფლებას ართმევს და მის პირადობას ამდაბლებს. მას არავინ ენდობა, მის ვექსილს არავინ ღებულობს, კანონიერ სესხს არ აძლევენ, ხოლო გლეხს კი ყველა ეს ეჭირვება, და აი მოდის ჩარჩი და ეუბნება, — მე გასესხებ, ხოლო რადგანაც დიდ რისკს ვწევ, სანთავნი ბევრი უნდა მომცეო. გაჭირებული გლეხიც, რასაკვირველია, თანხმდება და ასე ის ჩარჩის ბადეში სამუდამოთ ეხვევა. ცხადია, ეს ფეოდალური კანონი გლეხს უკარგავს კანონიერი ბრძოლის საშუალებას და ჩარჩებს უადვილებს პარპაშობას. ეს საჩარჩო კანონია, და აი „საქართველო“ ამ კანონის დამცველათ გამოდის! რაკი ის ამ გზას დაადგა, კიდევაც უნდა გააგრძელოს; უნდა თქვას, რომ გლეხს ნება ნუ მიეცემა თავის სოფლიდან გასვლის, ვექსილების გაცემის და მიღების, ქალაქებში მუშათ დადგომის — ერთი სიტყვით, გლეხი მიკრული უნდა იქმნეს თავის ნაჭერ მიწაზე და სხვა გასაქანი არ ქონდეს. მისი აზრით, ყველა ამან კიდევ უფრო უნდა შეაფერხოს გლეხობის გაპროლეტარიატება. ბატონყმობის დროს ხომ ცოტა იყო პროლეტარიატი და თუ ეს არის იდეალი „საქართველოსი“ — ბატონყმობას უნდა დაუბრუნდეს.

გლეხობის შებორკვის სურვილი, რასაკვირველია „საქართველოს“ არ გამოუგონია. მას ელტვის ყველა ქვეყნის აგრარიები და მემამულენი. და მართლაც, თუ კი გლეხობა ქალაქებისაკენ დაიძვრება და სოფელს მიატოვებს (როგორც ეს ევროპაშია ამ ჟამათ), ცხადია, მემამულეთ მუშა და მოიჯარადრე შემოაკლდება, მაშასადამე, მუშა გაძვირდება, ღალა დაიწევს, მიწის ფასები დავარდება. და აი ამიტომ გერმანიის აგრარიები ამდენს ყვირიან — გლეხობა გაირყვნა, სოფელში აღარ იცდის, ქალაქის კულტურას ეტანება, საჭიროა განსაკუთრებული კანონები მათ სოფელში გასაჩერებლათო. და აი, ჩვენი „სოციალური ორგანო“ ამ ფერხულში ჩაება. მან იარა, იარა და ფეოდალიზმს კარზე მიადგა, ამით მთელი თანამედროვე მოქალაქეობრივი განვითარება უარჰყო და „ძველი წესების“ მოტრფიალეთ გამოცხადდა. და ასე, ეს ბურჟუა-ნაციონალისტები ფეოდალ-ნაციონალისტებათ გადაიქცენ!

საკვირველი ის არის, რომ ეს ფეოდალები თავის გაჩეთის ილავე სომერში და იმავე წერილში აღიარებენ, პროლეტარი

უკეთ ცხოვრობს, ვინემ წერილი მესაკუთრეო და მიუხედავათ ამისა წერილი მესაკუთრის მდგომარეობას შენატრიან! თუ კი ის პროლეტარზე „უფრო დაჩაგრულია, მეტს მუშაობს, უფრო უბედურია, გონებრივ ინტერესით გერ ცხოვრობს, უფრო შებოჭვილია“ (იქ. გვ. 3) — როგორც თითონ ამბობენ, მამ რატომ ასე მეცადინეობენ ეს „დაჩაგრული“ და „უბედური“ ძალათ (კანონით) მიაკრან ამ დაჩაგრულებას და უბედურებას და არა დაეხმარონ მის თავისუფალ განვითარებას? როცა აგრარიები ამავე ზომებს თხოულობენ, თხოულობენ არა გლეხთა სასარგებლოთ, არამედ თავის უპირატესობის დასაცველათ. მათ სწორეთ „დაჩაგრული“, „უბედური“, „შებოჭვილი“ და „უეიცი“ გლეხი უნდათ, რომ მათე თავისუფლათ იბატონონ. ხოლო, როცა „საქართველო“ ამას თხოულობს, უნდა ვიფიქროთ ორში ერთი: ან ის აგრარიელთ ემხრობა, ან არ იცის, რასაც შერება.

ამ ფეოდალ-პატრიოტებს უკვირთ, რატომ — ჩვენ სოციალ-დემოკრატი — ვითომ და გლეხის მტერნი, მას ვუბრუნებთ იმ მიწებს, რომელიც ბატონებმა წაართვეს ბატონყმობის გაუქმების დროს. ეს აშკარა ძალმომრეობა ნაშთია „ძველი წესის“, და რადგანაც ჩვენ ეს „საქართველოს“ მიერ მოწონებული წესი ძირიანათ გვინდა ამოვავლოთ — ამიტომ ეს ძალმომრეობაც გვინდა მოისპოს და გლეხთ ჩაბარდეს, რაც მათ ეკუთვნით. ჩვენ გვსურს გლეხი იყოს ისეთივე მოქალაქე, როგორც თვით-ეული ჩვენთაგანია, ჩვენ გვსურს მათ გაუადვილოთ ძალმომრეობასთან ბრძოლა და ერთიანათ გადმოვიყვანოთ თანამედროვე ხანაში. აქ ჩვენ ვიცავთ მას როგორც მოქალაქეს, როგორც ადამიანს და ვუქადაგებთ, რომ მისი სუბედის ძირიანათ გაუკეთესება შესაძლებელია მხოლოთ კაპიტალიზმის დაცემით და სოციალისტური წყობილების დაარსებით. ამიტომ გლეხობას ვიწვევთ შეუერთდეს პროლეტარიატს და ერთად გასწიონ საერთო უღელც...

აი ჩვენი პოზიცია „საქართველოს“ ფეოდალებო, გესმით ახლა ჩვენი აგრარიული პროგრამა?

და აი, ასეთი, უკაცრავათ პასუხია, „კრიტიკოსები“ იწუნებენ ჩვენი პარტიის საორგანიზაციო დედა-აზრებსაც. თავისთავათ ცხადია, რომ რაკი გაზეთმა ჩვენს პროგრამას ფეოდალის თვალით შეხედა და „ძველი წესის“ მოტრფიალეთ გა-

მოვიდა, ორგანიზაციაც ფეოდალის სასწორზე უნდა გაეტანა, იმ ფეოდალის, რომელიც თავის სოფელში და კოშკში იყო გამაგრებული და დანარჩენ ქვეყნის ინტერესებს არ დაგიდევდა. ასეთი ფეოდალური პარტიკულიარიზმით „საქართველო“ გვიქადის ჩვენი პარტიული ძალების ნაჭერ-ნაჭერ დაჩეხას, მათ განცალკევებას და მით პარტიის „გაფეოდალებას.“ ის ებრძვის პარტიის ცენტრალიზმს და ვერ გაუგია, რომ მხოლოდ ყველა ერის რევოლუციონერ მუშათა დახმარებით შესაძლებელია ისეთი ვეშაპის დაცემა, როგორც თვითმპყრობელობაა. დღეს ჩვენი პარტია ომის ველზეა, მტერი იერიშით მოსულია, აუარებელი სისხლი ინთხევა, ორივე მხრით თავგანწირული ბრძოლაა და აი, ასეთ გარემოებაში მოდის მოცლილი „საქართველო“ და გვეუბნება: რატომ ერთათ მოგიყრიათ თავი, რატომ ერთი ჯარი შეგიდგენიათ, გირჩევთ დაიშალოთ და თქვენ-თქვენ სახლში წახვიდეთო! ასეთია კანდიდურება „თავისუფალ ორგანოსი! ის შორს დამდგარა, მოძრაობაში ოდნავათაც არ ერევა, ყველა მისი ბაირალტარი და მიმდევარი მუშათა ბრძოლას სერიოზით შესცქერის, არავინ თითსაც არ ანძრევს, და აი, ეს ვაჟბატონები აღარც ჩვენ გვანებებენ მუშაობას! რა საბუთით, რა გაგიკეთებიათ, ვინ დაგაყენათ კავკასიის ორგანიზაციების ადვოკატათ? ნუთუ არ იცით, რომ ამ ორგანიზაციებს თავისი დამცველები და მეთაურნი ყავთ და თქვენს „დაცვაში“ არ საჭიროებენ? ჩვენი და რუსეთის ორგანიზაციების დამოკიდებულება ჩვენი საქმეა, ეს შეიცავს ჩვენ შინაურ ურთიერთობას და შარაზე გამვლელ-გამომვლელის საქელავი არ გახლავს. ის ორგანიზაცია, რომელიც დღეს გვაქვს, ჩვენ მიგვაჩნია დღევანდელ პირობებში ბრძოლის საუკეთესო იარაღათ, ხოლო როცა ეს პირობები შეიცვლება, მაშინ ვნახავთ, და თუ საჭირო იქნება, შესაფერათ შევცვლით ორგანიზაციასაც. „საქართველოს“ კი, როგორც ყველა მეტაფიზიკს შეჰფერის, ყოველივე წყლულის მოსარჩენათ ერთი და იგივე მაღამო აქვს — ეს არის ფედერაცია. ორგანიზაციისათვის — ფედერაცია, ერისათვის — ფედერაცია — ერთი სიტყვით სამუდამო უტყუარი რეცეპტი აღმოჩენილია, საჭიროა მხოლოდ „თავისუფალი ორგანოს“ შექმნა და მისი აბების არხინათ ყლაპვა. ის ერთიანათ გაბმულია „მომავალი ორგანიზაციის გეგმის“ შენებაში. ეს გეგმა ხან თვითმართველობაა, ხან

ფედერაცია. ხან ითხოვს — რუსეთი ნუ ჩაგვერევა ჩვენს შინაგან საქმეშიო, ხან იძახის ჩვენ უნდა ჩავერიოთ რუსეთის შინაგან საქმეებშიო (ფედერაცია), ერთი სიტყვით, „ოცნებათა სამეფოში“ წაღმა-უკუღმა დაცურავს. ის, რასაკვირველია, არ კითხულობს, ფედერაცია სურს თუ არა იმას, ვისაც ეს ეხება — რაკი მე მსურსო, უეჭველათ სხვებსაც უნდა სურდესო — ამყურათ გაიძახის „საქართველო“. რა ენაღვლება, რა ეხარჯვის სიტყვის მეტი, თქვა და გათავდა. ამიტომ სხვების დაპირებასაც აღმაცერათ უცქერის. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის პროგრამას თავისი არშინით ზომავს, ეს რა არის, არ მეყოფაო, ზოლო რომ თვითონ გაანძრიოს ხელი, მოძრაობაში ჩაერიოს, ცოტაოდენი შრომა გასწიოს და ამით დაწუნების უფლება მოიპოვოს — ყველა ამას უფრთხის, მე ვსწერ და თქვენ აასრულეთო — გვიბრძანებენ ეს ოცნების რაინდები. მარა, რადგანაც ჯერ თვითონაც ვერ გამოურკვევიათ — რა სურთ, რას ელტვიან, რას თხოულობენ, ამიტომ ერთს საშინელ ჭაპანწყვეტაშია გაბმულნი, იმ ბაბილონის გოდოლის ასაშენებლათ, რომელსაც „საქართველო“ ეწოდება.

ამგვართ, ქართველ სოციალ-დემოკრატებს, ქართველ მუშათა მოძრაობას თავიდანვე ერთი მტერი ყავდა და ახლაც ყავს — ეს არიან ქართველი ნაციონალისტები. ამათთვის ნაციონალიზმი, ერის უფლებათა დაცვა, არის მხოლოდ ის პირბადე, რომლითაც საზოგადოებაში გამოდიან და თავის კლასიურ ბატონობას იცავენ. ესენი ვერ ბედავენ პირდაპირ თქვან: ჩვენ ბატონნი ვართ და თქვენ მსახურნიო. არა, მათ ხერხს მიმართეს, ერის უფლებები ფართად იშველიეს და გაიძახიან: ჩვენ რა, ჩვენ მხოლოდ ერის ინტერესები გვალაპარაკებსო! დაწყებული მელიქოვებით, ამილახვრებით, ამირეჯიბებით, ჭაჭავაძეებით და გათავებული „საქართველოს“ ბაირალტრებით — ყველანი ერთს და იმავეს დაღადებენ: ჩვენ ქართველი ერისთვის ვმუშაობთო. ნამდვილათ კი ეს „ქართველი“ ერი ერთათვის ნიშნავს ქართველ თავად-აზნაურობის ბატონობას, მეორესთვის — ქართველი ბურჟუაზიის უფროსობას, ხოლო მესამისათვის — ყველასი ერთად მორიგებას და მათ კაპიტალისტური საძირკველის გამაგრებას. ყველა ამით აერთებს ერთი რამ: სოციალიზმთან ბრძოლა და მუშა ხალხის ძველ ბორკილებში ჩაჭერა. ამას ამჟღავნებს ალიარესდენი, როგორც

პირველის („ივერია“), ისე მეორის („ცნობის ფურცელი“) მკითხველი და მით ესენი ადვილათ დასანახავი მტერნი არიან. ქართველმა პროლეტარიატმა კარგათ იცის ამათი დახვედრა. და აი, ამ დახვედრით შეშინებული ბურჟუა-ინტელიგენტები „საქართველოს“ საშუალებით ხელახლა შეუდგენ წყლის მღვრევას და შიგ გულ-უბრყვილოთა ჭერას. ეს ვითომდა ახალი მოღვაწენი მხოლოთ გარეგანი სახით განირჩევიან ძველებისაგან. ისინი უფრო ხერხიანათ მალავენ თავის სულის კვეთებას, უფრო ფრთხილათ სროლილობენ ადამიანთა საჭერ ბადეს და ამიტომ უფრო ძნელი საცნობი არიან. ისინი ვითომ ქართველობის საერო ინტერესს იცავენ, მარა, როგორც დავინახეთ ამ ინტერესს იცავს ქართველი სოციალ-დემოკრატი. მაშ რატომ ისინი არ გვიერთდებიან ჩვენ? იმიტომ, რომ ჩვენ სოციალისტები ვართ, ჩვენ გვსურს მათი სამფარველო კლასები მოვსპოთ და მის ნანგრევზე საერთო ქმობა ავაშენოთ. და აი, ამის შიშით ისინი განზე გამდგარან და ჩვენს ხალხს იწვევენ — შემოგვიერთდითო! პროლეტარიატი მათთვის იარაღია, საშუალებაა ნაციონალისტურ აზრების განსახორციელებლათ და მით სოციალიზმის ძირიანათ ამოსაგდებათ. ჩვენთვის კი ნაციონალური და სხვა დემოკრატიული რეფორმა იარაღია პროლეტარიატის გასამდიერებლათ და სოციალიზმის განსახორციელებლათ. და რადგანაც ეს არ შეიძლება მანამდის, სანამ პროლეტარიატი არ გამოსცილდება ყველა ბურჟუაზიულ პარტიებს და თავის საკუთარ პარტიას არ შეადგენს — ამიტომ „საქართველოს“ ნაციონალისტები ასე გულმოდგინეთ ეძებენ „საერთო მოქმედების“ ნიადაგს, სადაც უნდა შეერთდეს თავად-აზნაური, ღვდელი, ბერი, მუშა, გლეხი და ასე რაზმი პროლეტარიატისა ამ საერთო ყრილობაში გალესონ და სხვების კუდათ გადააქციონ.

მართალია, ბურჟუაზიის მონა-მოსამსახურენი ყოველგან და ყოველთვის ამას ცდილობდენ, მარა არსად ისე ულაზათოდ და უშნოთ, როგორც ამას ჩვენი ნაციონალისტები ჩადიან. „საქართველომ“ ულოდიკობა, უპრინციპობა და მტკიცე აზრების უქონლობა პირდაპირ ხელობათ გაიხადა. ამას ბოლოს შეუერთა სოციალ-დემოკრატიის სხვა და სხვა ცილისწამებით დამცირება, გლეხთა მეორე ხარისხოვან ადამიანებათ გამოცხადება, ძველი წესების ნაშთთა ქებათა-ქება და აი, ამ

ბურჟუა-ფეოდალურ ავლადიდებით აღჭურვილი, ქართველ მუშათა მოძრაობას შემუსვრას უქადის. ამ დიად მოძრაობას, ამ შესანიშნავ სურათს ის ბუზივით დააჯდა და მის შებღალვას ლამობს. საკმარისია ერთი სულის შებერვა, ერთი თითის გაქნევა, რომ ეს ბუზი გაქრეს და დიდებული სურათი დიდებულიად დარჩეს...

გავათავეთ. როგორც თავში ვთქვით, ჩვენში ამ ჟამათ ერთად ერთი რევოლუციონური მოძრაობაა, ეს არის რევოლუციონური მოძრაობა პროლეტარიატისა, ეს არის მიმდინარეობა ჩვენი ხალხისა. მთელი ეს მოძრაობა წარმოებს სოციალ-დემოკრატიის დროშის ქვეშ, ეს არის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა მოძრაობა. ვისაც რაიმე რევოლუციონური მოქმედება სურს, ვინც მართლა ცდილობს თვითმპყრობელობის დამხობას, ნაციონალური და პოლიტიკური რეფორმების შემოღებას და უკეთესი წყობილების დაფუძნებას, ვისაც გულწრფელად უყვარს თავისი ხალხი, ვინც ელტვის მის ცარცვა-გლეჯის სამუდამოთ მოსპობას და სოციალიზმის დამყარებას — ყველა ასეთ პირთ ვიწვევთ შეუერთდენ ქართველ სოციალ-დემოკრატიას და მასთან ერთად ამართონ წითელი დროშა ზედ წარწერით:

გაუმარჯოს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიას!

გაუმარჯოს კავკასიის სოციალ-დემოკრატიას!

გაუმარჯოს ინტერნაციონალურ პროლეტარიატს!

ეს წიგნაკი იბეჭდებოდა, როცა გამოვიდა „საქართველოს“ № 11 და მისი დამატება № 1 და რაც ერთხელ კიდევ ამტკიცებს ყველა იმას, რაც ზემოთ ვთქვით. დამატებაში მოყვანილია ის რეზოლუციები, რომელიც მიუღია „ქართველ რევოლუციონერთა პირველ კონფერენციას“ საზღვარგარეთ. რომ მკითხველმა ნათელი წარმოდგენა იქონიოს ამ „კონფერენციაზე“, საჭიროა იცოდეს შემდეგი: საზღვარგარეთ ბევრი ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობაა, რომელსაც ვერ გამოურკვევია თავისი მიმართულება და არც რამე ჩვენებურ რევოლუციონურ მოძრაობაში პრაქტიკული მონაწილეობა მიუღია. ამათ რიცხვშია «საქართველო», ესეც მიმართულებისაგან თა-

ვისუფალი ორგანოა და მთელ თავის მოქმედებას ზემოთ გარჩეულ სტატიების წერაში ხატავს. და აი, ამ მძიმართულებას მაძიებელნი ერთად შეიყარენ „სალაპარაკოთ“. კრებას დაესწრენ ოიხი ანარქისტი, ორი „საქართველოს“ წარმომადგენელი და დანარჩენი — „პუბლიკა“, (სოციალ-დემოკრატიებმა მეორე სხდომიდანვე თავი დაანებეს ამ შეუსაბამო კრებას). და აი, ამ მომუსაიფეთ „საქართველო“ რევოლიუციონერთ უწოდებს! რა გონებრივი ავლადიდების და რა სარევილიუციო მომზადების ყოფილა ამ ყრილობის „დიდი უმრავლესობა“ — ნათლად სჩანს იქიდან, რომ მათ „საქართველო“ უცნობათ თავისი „აზრების გამომსახველ ორგანოთ!“ ხოლო რა თვისების და აზროვნების, ანუ უკეთ, უაზრობის პატრონი არის ეს ორგანო და მისი რედაქცია — ზემოთ დაეინახეთ. ამისათვის რაღა გასაკვირველია, რომ უპრინციპობა, უსლოლიკობა და ცილისწამება — ეს უმთავრესი თვისებანი „საქართველოსი“ — „საქართველოს“ მომხრე დიდი უმრავლესობის“ კუთვნილებათ გამსდარიყო და ყველა ეს თავის რეზოლუციებში გამოეხატა. კოკასა შიგან რაცა სდგას, იგივე წარმოსდინდების. და ჩვენც ამ საბავშვო ჩხირკედულობას აქ არ გამოუდგებით. ამიტომ არც ის გვაკვირვებს, რომ ამ მოლაყებებმა თავის თავს „პარტია“ უწოდეს და ისიც „სოციალისტური“! მოგეხსენებათ ბავშვების მუდმივი სურვილი, რამენაირად ჩქარა „დაკადენ“, დიდათ გამონდენ, რასთვისაც ხშირათ მოზრდილთა ტანისამოსს ჩაიცვამენ ხოლმე ანდა უღვაშებს გაიკეთებენ, თამბაქოს მოსწევენ და ამაყურათ ეტყვიან ერთმანეთს: აი მეც დიდებში ვარო. ამათ რიცხვს ეკუთვნის „საქართველო“ს „დიდი უმრავლესობა“. ამათ სურვილი დიდი აქეთ „დიდებში“, ე. ი. მართლარევილიუციონერებში ჩაერიონ, ხოლო შესაფერი ძალა კი არ შესწევთ და იძულებული არიან თავის თავს მხოლოთ დიდებას სახელი უწოდონ, როგორც მაგ. პარტია, სოციალისტი, რევილიუციონერი და სხვ. და ამით გული იკეთონ. და ასე ჯოხის ცხენზე გადამჯდარმა „რევილიუციონერებმა“ „საქართველოს“ წინ დაიწიქეს გვიწინამძღვრო. და ესეც სერიოზულათ აცხადებს: — მე ვარ ახალი პარტიის ორგანოთ — ხოლო ყველა ამ „ბავშვობიას“ რომ „საქართველო“ არ გამოუცვლია, ეს სჩანს იმავე № 11 ნომრიდან. ეს ნომერიც ისეთივე ცილისწამებით არის საესე სოციალ-დემოკრატების წინააღმდეგ, როგორც წი-

ნანდელი ნომრებია. ეს ცილისმწამებელნი ამტკიცებენ, რომ სოციალ-დემოკრატები კი არ არიან რევოლუციონერები, არამედ ჩვენ ვართო. ამის დასასაბუთებლათ ბებელს ათქმევინებენ ისეთ რამეს, რაც თავის დღეში არ უთქვამს. აი რას სწერენ ეს უშიშარი რაინდები: ბებელმა რეიხსტაგში განაცხადა: „გერმანელი სოციალ-დემოკრატები, რომელნიც ხელს უწყობდენ ამ საქმეს (ე. ი. რუსული ლიტერატურის რუსეთში გადატანას), დარწმუნებული იყვენ, რომ გადაქონდათ სოციალ-დემოკრატიული და არა სარევოლიუციო ლიტერატურა“^{*)}. აქ, როგორც ხედავთ, სოციალ-დემოკრატიული და სარევოლიუციო დაპირდაპირებულია, ვითომ პირველი სხვაა და მეორე სხვა. მართლა ასე თქვა ბებელმა? აი მისი სიტყვები: „გერმანიის სოციალ-დემოკრატები, რომელნიც ხელს უწყობდენ რუსული ლიტერატურის გადატანას, დარწმუნებული იყვენ, რომ გადაქონდათ სოციალ-დემოკრატიული ლიტერატურა“^{*)}. როგორც ჩედავთ, აქ სრულებით არ არის ნახმარი სიტყვა „სარევოლიუციო“. აი რა უშველებელი ცილი დასწამა „საქართველომ“ გამოჩენილ სოციალ-დემოკრატს ბებელს! აი მისი ზნეობრავი ავლადიღება! ვანა ასეთ ჭორიკანა გაზეთთან ღირს ლაპარაკი? აი კიდევ „საქართველოს“ მეორე ჭორი. იმას რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის მეორე კრების ოქმიდან ასე მოყავს ლენინი: ახრი „საოლქო თვითმართველობის“ შესახებ: ლენინი წინააღმდეგია ამ პარაგრაფის, რადგან შეიძლება ეს ისე განმარტონ „ვითომ სოციალ-დემოკრატია სახელმწიფოს დანაწილებას მომხრეაო“ და თან გაიძახის: „ლენინი სახელმწიფოს ერთიანობის დამცველათაც კი გამოვიდა“, ე. ი. ნაციონალისტიო! მარა რომ ლენინი „სახელმწიფოს ერთიანობის“ დამცველი არ არის, იქიდან სჩანს, რომ ის მომხრეა „ერთა თვითგამორკვევის“ ე. ი. უფლებას აძლევს რუსეთში მყოფ ერთ — სურთ მოსცილდენ რუსეთს, — სურთ დარჩენ. ცხადია, ლენინი იმას ვერ იტყოდა, რასაც „საქართველო“ აწერს და არც უთქვამს. აი პროტოკოლის სიტყვები: — ლენინი „წინააღმდეგია სიტყვის „საოლქო“, რადგანაც შეიძლება ეს ისე განმარტონ „ვითომ სოციალ-დემოკრატია თხოულობდეს მთელი სახელმწიფოს წვრილო ოლქებთან (на мелкия области) დანაწილებას“^{**)} აი

^{*)} იხ. „Vorwärts“, № 51, erste Beilage, გვ. 2, სვეტი მე-2. 1904.

^{**)} იხ. „Протоколы“, გვ. მე-170.

ღ) „წვრილი ოლქები“ „საქართველომ“ გამოტოვა და ასე ავტორს თავისი ჭკორი თავზე მოახვია. ერთი სიტყვით ეს გაზეოი ჭორების მორევში დაცურავს, ყოველივე ზნეობრივი საზომი დაკარგა და ხელში შერჩა მხოლოდ ტრაბახობა და განდიდების სურვილი. ამისთვის მან მრავალსართულიან სახელწოდებას მიმართა: „თავისუფალი ორგანო“ მიმალა და მის ალაგას დააწერა: „ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლიუციო პარტიის ორგანო“ !!! აი რა დიდი ვინმე ბრძანებულა „საქართველო“! გეცოდინებათ იმ გლახა მხატვრის ამბავი, რომელმაც ლომის მაგიერ ძაღლი დახატა და რომ საზოგადოებისათვის ძაღლი ლომათ მოეჩვენებია, სურათს წააწერა: ეს ლომია, ძაღლი არ გეგონოთო! ამ მაგალითით წახალისებული ჩვენი ნაციონალისტებიც აწერენ თავის ორგანოს „საქართველოს“: სოციალისტურია, ბურჟუაზიული არ გეგონოთო!.. მაკრამ

„უმზავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია,
რა უთქვამს, რა მოუნმახავს, რა წიგნი მოუწერია!“

ბ რ ძ ი ლ ა

ბრძოლა გრძელდება...

ბრძოლა სამკვდრო-სასიცოცხლო, ბრძოლა შეუპოვარი.

საქართველოს სოციალ-დემოკრატია დაიბადა ბრძოლაში, გაძლიერდა ბრძოლით, იგემა გამარჯვება თუ განიცადა დამარცხება ბრძოლითვე, გაშლილი დროშით და შეკრული რიგებით. მას არ სჩვევია მტრის წინაშე მუხლის მოყრა, ბრძოლის ველის დატოვება, თავის მიზნების გადამალვა. ის სდგას თავის სადარაჯოზე ისე, როგორც იდგა ათი, ოცი და ოცდაათი წლის წინ, ფხიზლათ, მამაცურათ, რწმენით და იმედით აღსავსე.

ბრძოლის მიზანი იგივეა დღეს, რაც იყო გუშინ და დარჩება მუდამ, უცვლელათ მის განხორციელებამდე.

სუვერენობა ერის, ბატონობა დემოკრატიის, დამკვიდრება სოციალიზმის — აი ჩვენი მიზანი, აი რისთვის ვიბრძვით ჩვენ. ამით ჩვენ ვუკავშირდებით საერთაშორისო მუშათა მოძრაობას და შევდივართ მის ოჯახში. ეს არის ძირითადი დებულებანი ინტერნაციონალური სოციალიზმისა, მისი მანათობელი ვარსკვლავი, მისი გზა და ხიდი. დროშა საერთოა, მდგომარეობა სხვადასხვანაირი.

ამ დროშას ყავს ორი მტერი — ერთია ძველი, კარგათ ცნობილი, მეორეა ახალი, ახლათ გაცნობილი. ეს არის ბურჟუაზია და ბოლშევიზმი. ესენი ერთმანეთს ებრძვიან, ერთიმეორეს ძირს უთხრიან, მაგრამ სოციალისტურ ინტერნაციონალს ერთნაირათ ემტერებიან, მის წინააღმდეგ ერთათ დგებიან. მათ შორის ერთი დიდი განსხვავებაა. სოციალისტური პრინციპები აუცილებლათ გამომდინარეობენ ბურჟუაზიული პოლიტიკური და ეკონომიური ფორმებიდან. კაპიტალიზმი სათავეა სოციალიზმის. ბოლშევიზმი კი ძირბუდინათ უარყოფს ყველა ამ ფორმებს, ანგრევს ამ სათავეს და ამყარებს წინაკაპიტალისტურ, პრიმიტიულ ეკონომიკას. ერის და დემოკრატიის ბატონობა პირვე-

ლათ ბურჟუაზიამ გამოაცხადა, მარა არ გაატარა. მას ხელი ჩასჭიდა პროლეტარიატმა. ბოლშევიზმმა ორივე უარყო და მათ წინააღმდეგ ჯვაროსანთა ომი გააჩაღა.

აქედან ერთი დასკვნა: სოციალიზმს მეტი საერთო აქვს ბურჟუაზიასთან, ვინემ ბოლშევიზმთან. დღეს მთელ ევროპაში სოციალისტური პარტიები ხშირათ ეკავშირებიან რადიკალურ ბურჟუაზიას, სოლო კომუნისტურ პარტიას არსად და არასოდეს.

საქართველოს სოციალ-დემოკრატიას შეუძლია იამაყოს იმით, რომ მან პირველათ დაუსვა მართალი დიაგნოზი ბოლშევიზმს. მან პირველათ ამ ოცი წლის წინეთ ის აღიარა ანტი-დემოკრატიულ და ანტიმარქსისტულ მიმდინარეობათ. ამ ნიადაგზე მან მისცა მას ბრძოლა და დაამარცხა სავსებით, გადააქცია ის არარათ, უმნიშვნელო ჯგუფათ. ეს იყო პირველი ჩვენს გამიჯვნა თეორიული, ბრძოლა იდეიური. ეს იყო იმავე დროს ამ გამიჯვნის სისუსტე. ხალხი სწავლობს ფაქტებზე, ცხოვრების მაგალითებით. ფაქტი კი იმ დროს არ იყო. ბოლშევიკები იდეენებოდა ისე, როგორც მენშევიკები. ისინი მეტყველებდენ დაახლოვებით ისე, როგორც ჩვენ, მასა ხშირათ დაფასებაში ყოყმანობდა.

ბოლშევიზმისაგან ნამდვილი პოლიტიკური გამიჯვნა მოხდა მხოლოდ დღეს, როცა მისი საშინელი სასე აშკარათ გამოჩნდა და ხალხს სულთამხუთავათ მიევიღინა, როცა მასში ქვეყანამ ცხადათ დაინახა ინკვიზიტორი.

ბურჟუაზიული ურთიერთობა იძლევა საშუალებებს ბრძოლისა და მოძრაობისა. ის სცნობს თავისუფლებას აზრისას და მოქმედებისას. საბჭოთა ურთიერთობა სპობს ყველა საშუალებას, მაგრათ კეტს ყველა კარებს. არავის აძლევს გასაქანს არც სულიერ და არც მატერიალურ სფეროში. შავი რეაქცია გამეფდა. ბურჟუაზიული ურთიერთობა ხალხს სანატრელად გაუხდა.

ევროპაში სოციალ-დემოკრატია გამძლავრდა მხოლოდ მან შემდეგ, რაც პროლეტარიატში გაქრა წერილობურ-ბურჟუაზიულ-სოციალური ილიუზიები, დამარცხდა პრუდონიზმი, ბლანკიზმი, ფურიერიზმი და სხვა მსგავსი მიმდინარეობანი. ჩვენში იყო მხოლოდ ბოლშევიკური ილიუზია (რუსეთში კი ბოლშევიკურ-ნაროდნიკული). ამ ხანათ ის, როგორც იდეიური მიმართულება, განადგურებულა, მისი მომხრე კომუნისტებით განისაზღვრე-

ბა. დასაძლევია ბოლშევიკური ხელისუფლება, მისი პოლიტიკური და ეკონომიური წყობილება.

ბრძოლის პირველ რიგში დეას დამარცხება არა ბოლშევიკური იდეოლოგიისა, არამედ ბოლშევიკური თვითმპყრობელობისა. პირველის არსებობა დაყრდნობილია მეორეზე. ის კიდევ ბოგინებს ციხით და ჩეკით. ამ წყობილების გაუქმება თავისთავათ აუქმებს მის იდეოლოგიას, მის პარტიას, მის ამყოლ-დამყოლს.

მაშასადამე, მიმდინარე მომენტის ბრძოლის საგანია — დაცემა საბჭოთა ტირანიისა და აღდგენა საქართველოს დამოუკიდებლობისა და დემოკრატიული მართველობისა.

ჩვენი მოთხოვნა, ჩვენი ხარტია — ჩვენი კონსტიტუციაა, დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებული და გამოცხადებული. ეს თავისუფალი ერის თავისუფალი შემოქმედებაა — ბრძოლის უახლოესი მიზანია; ბატონობა ერის და დემოკრატიის — ჩვენი მთავარი გზა-კვალია. ვინც ჩვენთან არ არის, ჩვენი წინააღმდეგია; ორჭოფობა, გაძრომ-გამოძრომა, ორ სკაჰზე ჯდომა გამორიცხებულია. მდგომარეობა ნათელია:

ბოლშევიკური მტარვალობა თუ თავისუფლება. ბრძოლა მტარვალობასთან თავისუფლებისათვის — აი საიტკენ მივდივართ ჩვენ და ამას მოეითხოვთ საქართველოს ყველა დაჩაგრულთაგან, ყველა სასიცოცხლო ძალებისაგან.

«ბრძოლა» არის ამ ბრძოლის ორგანო, მისი იდეური გამოხატულება და ბაირალტარი. ის განაგრძობს ძველ გზას, ქველი რევოლიუციური ცეცხლით და ნათელი აზრით. ერთი რეჟიმი დაეცა, მეორე მიწურულშია. მისი მესაფლავე სოციალ-დემოკრატიია.

მაშ, წინ, წინ, შეუდრეკელათ...

ქართველი ერი საზრისეში

ქართველი ერი ამჟამათ იმყოფება დიდი საფრთხის წინაშე, დაიცავს და შეინახავს თავის რასიულ არსებობას თუ გადაგვარდება და გაქრება.

კაცობრიობის ცივილიზაცია ვითარდება, როგორც წინა წერილში ვთქვით, ორ სხვადასხვანაირ ხაზზე. ერთია სახელმწიფოს ბატონობა ერზე, მეორეა ერის ბატონობა სახელმწიფოზე. პირველი ცივილიზაციის ხალხები დიდი ხანია გაქრენ, გადაგვარდენ, სხვა ხალხებში აირიენ. მესაპოტამიის უძველესი ერები აღარ არსებობენ. ამ ქვეყანას ახლა დაპატრონებია არაბები. მოსკოვის ახალი ნაუუქოდონოსორი ასეთივე ბოლოს უმზადებს კაცობრიობას. რაც ძველმა ნაუუქოდონოსორმა მოიმოქმედა პატარა ტერიტორიაზე, ახალი, მისი მოადგილე, მასვე უმზადებს მსოფლიოს.

მეორე ცივილიზაციის ერები არსებობენ და ბატონობენ დღევანდლამდე. მათ ემუქრება პირველი ხაზის აღმდგენელი და თავის საკუთრათ გამომცხადებელი — რუსეთი. ახლა ამ ორ მოპირდაპირე ბანაკს შორის არის დაჯახება, «ცივი ომი», რაიცა აღრე თუ გვიან გათავდება ერთ-ერთის გამარჯვებით.

ამ სოფლიო ჭიდილშია დღეს მომწყვედული საქართველო, გადაყვანილი ძალით მოსკოვის მიერ პირველ, სასიკვდილო საფუძველზე. მისი დაბადება, განვითარება, გაზრდა შეუჩერებელი ვიდოდა მეორე ხაზით, რამაც ის გადაარჩინა გაქრობას. მხოლოდ ახლა პირველათ, ამ ოცდაცხრა წლის წინეთ ის გახდა მსხვერპლი მოსკოვის და იმყოფება საშიშარ მდგომარეობაში.

რატომ პირველი ხაზი აქრობს ხალხებს, მეორე კი ინახავს? ყველა ორგანიზმს, ინდივიდუალურს თუ სოციალურს აქვს საკუთარი ენერჯია მოქმედების, მუშაობის, თავის-თავის პატრონობის და შენახვის. თუ ეს თვისება დასუსტდა, დავარდა, გაქრა — ასეთივე ბედი ეწევა მის მატარებელ არსებას, ერს და საზოგადოებას. პირადი და ნაციონალური ენერჯიის დასუსტება

თან ითრევს მთელ ერს, რომელსაც ეკარგვის ნებისყოფა, თა-
ოსნობა, თავის აწმყოზე და მომავალზე ფიქრი და მზადება. აი
ამ თვისებების გაბატონებამ პირველი ცივილიზაციის ხალხებში
დაკარგა ისინი და გადაიქცნენ არქეოლოგიურ ნაშთებად. ერს,
რომელსაც მთავრობა და მისი მოხელეები ბატონობენ, არ შე-
უძლია თავისი მოფიქრებით და უნარით რამე გააკეთოს, თვი-
თეულ ნაბიჯს, თვითეულ მოქმედებას, თვითეულ აზრს უკარნა-
ხებს მთავრობა და მას უნდა დაემორჩილოს — ასეთ წყობაში არ
არის პიროვნება, არ არის სასოგადოება, არის მხოლოდ სა-
სულმწიფო და მისი აგენტები, სწორედ ეს წყობილებაა, რაიცა
დღეს ბრძანებლობს საბჭოთა იმპერიაში და ეს ანტიჰუმანიური
წყობა გამოაქვთ ახალ ცივილიზაციათ. რაკი მთელი ერი ეკო-
ნომიურათ, კულტურულათ, პოლიტიკურათ სავსებით დამოკი-
დებულია მთავრობაზე, ცხადია მისი დაცემის კარები გაღებუ-
ლია. აქ ადამიანი არაფერია. ხელისუფლება ყველაფერია. მე-
ორე ცივილიზაცია ემყარება ადამიანებს, ინდივიდუალურ ეკო-
ნომიკას, თვითეული პიროვნების გამჭვრიახობას, უნარს და ნე-
ბისყოფას. აქ ზოგი დიდი შეძლებისაა, ზოგი ღარიბია, მაგრამ
ორივე ადჭურვილია თავისი რჩენის აწყობის თაოსნობით; სა-
ხელმწიფო ამ ურთიერთობაში უძლურია, ის თვით არის დამო-
კიდებული პიროვნებებზე.

ქართველ ერს თავის სამიათასი წლის ისტორიაში პირვე-
ლათ მხოლოდ ახლა თავს დაახვია საბჭოებმა თავისი ახლათ
გამოცხადებული უძველესი წყობილება. არც ერთ დამპყრობელ
ერს, არც ერთ სარდალს, დაწყებული ჩინგისხანიდან არ შეუცვ-
ლია საქართველოს საარსებო საკუთარი შენობა და თავისი ნა-
ციონალური წესები არ შეუტანია. ყველა ისინი კმაყოფილდე-
ბოდენ გადასახადების აღებით, ახალი ხარკის გაწერით. სა-
ქართველოს მეფე მირიანი იყო სპარსელი, მაგრამ თავისი მართ-
ვა-გამგეობის წესები არ აუგია სპარსების წესებზე; მან იცნა
არსებული წყობა, ის გაამაგრა და ბოლოს ქრისტიანობის მიღე-
ბით სავსებით გამოეთიშა სპარსეთს. მხოლოდ ახლა, ამ ახალ
დროში, მოსკოვის ძალმომრეობით ქართველი ერი იქნა გამო-
თიშული თავისი სამიათასი წლის ისტორიული საფუძველიდან
და ძალით გადაყვანილი მისთვის სრულიად უცნობ ეკონომიურ
და პოლიტიკურ საფუძველზე. საქართველო მთელ თავის არ-
სებობის მანძილზე ეწეოდა ბრძოლას თავისუფლებისთვის,

მუდმივ თავის დაცვას და თავისი ისტორიული გზის შენახვას. აი ეს გზა ახლა გაწყვეტილია, ძალით გადაყვანილია სხვა ერის ძველ გზაზე და მის წინაშე დგას დიდი ამოცანა: შეინახოს თავისი თავი, თავისი სული და აზროვნება. ის ვერ მიიღებს, არ წიიღებს სახელმწიფოს, ისიც უცხოს, მასზე გაბატონებულს, მის მონამორჩილათ, მის ჯოგათ გადაქცევას. ის არ შერიგებია მონგოლთა ბატონობას საუკუნეთა განმავლობაში, ის მუდამ იყო და რჩებოდა თავის საზოგადოებრივ ნიადაგზე, თავის მოქმედების ბატონ-პატრონათ.

ერთი სიტყვით, საქართველოს არასოდეს არ განუცდია ისეთი დაპყრობა, როგორც მას თავს მოახვია საბჭოებმა. ის განვითარდა საკუთარი ნივთიერი და სულიერი თვისებებით. მას აქვს დაბადებიდან საკუთარი განვითარებითი ხაზი, ეს საფუძველი მისი ხანგრძლივი არსებობისა. როგორც კი ეს ხაზი შეირყევა, უცხო ერის სავალ გზას თავისათ მიიღებს, მისი დაცემა დაწყებულია, მისი გაქრობა მოახლოვებულია.

ამ საშიშროებას ბოლო მოუღო თავისუფალ საქართველომ თავისი ახალი კანონებით: წვრილი საკუთრება ხალხს, თვითი-ულ პიროვნებას, მსხვილი საკუთრება ერს, რასაც დაერთო შესაფერი პოლიტიკური და სოციალური წყობა. საქართველო ამ რეფორმებით დარჩა და გამაგრდა თავის ისტორიულ გზაზე.

და აი ახლა ამ ჩვენი არსებობის ფუძეს ლახვარი ჩასცა მოსკოვმა, მოიმოქმედა ის, რაც არასოდეს არ მოუმოქმედებია რუსის მეფეებსაც. მათ ჩვენში არ შემოუღიათ რუსეთში გაბატონებული მიწის საერთო მფლობელობა, წოდებული ობშიინა. ჩვენი ხალხი ცხოვრობდა თანახმად თავისი ზნე-ჩვეულებებისა.

საქართველოს ფეოდალური სახელმწიფო ჩამოყალიბდა მეექვსე საუკუნეში. მთელი ძალა-უფლება ხელში ჩაიგდეს აზნაურებმა და მთავრებმა. გლეხებს ჩამოართვეს საკუთრება და დაიყმეს. მაგრამ ეს იყო არა დიქტატურა სახელმწიფოსი, არამედ კერძო პირთა ურთიერთშორისო ბრძოლა. ბატონი ყმას ადებდა ხარკს, ყმა აძლევდა ბატონს შემოსავლის ნაწილს. იყო ბრძოლა კერძო პირთა შორის არსებობისათვის. არასოდეს მოსახლეობის ცხოვრება არ ყოფილა მთავრობაზე დაპოკიდებული. რუსეთში კი, პირიქით, ფეოდალობა არ არსებობდა, მისი ადგილი ეკავა სახელმწიფოს და ხალხის მთელი ცხოვრება იყო მის მიერ ნაკარნახევი.

ქართველი ხალხი არ აღზრდილა ასეთ საფუძველზე, არ აუღია თავისთავზე მოხელეთა ბატონობა, მათი ბრძანება და განკარგულება თავის პირად საქმეებში. მხოლოდ ახლა, ბოლშევიკური დიქტატურა მას თავს ახვევს ძველი რუსეთის წყობილებას, გადაყავს ის სასიცოცხლო ცივილიზაციის გზიდან სასაკვდილოთ ცივილიზაციის გზაზე.

და ისმება საკითხი: როგორ, რა საშუალებით შეუძლია ქართველ ხალხს შეინარჩუნოს ძველი სული და გული, ძველი ადათ-ჩვეულებანი? ამისი საშუალებაა ერთი — დარჩეს ძველ აზროვნებაზე, არ შეურიგდეს არსებულ წყობილებას და მიიღოს ყოველი ღონე მისი უღლის შესამსუბუქებლათ და ბოლოს მთლად გადასაგდებათ.

ამ მიზნით ქართველ ხალხმა უნდა მიიღოს შემდეგი ზომები:

1. მან უნდა შეინახოს თავისი ნაციონალური სულისკვეთება და ნებისყოფის სიმაგრე.

2. არ იცნოს მისი დღევანდელი ეკონომიური წყობა თავის წყობათ და მისადებათ.

3. მას დაუპირისპიროს მუდამ დამოუკიდებელი საქართველოს მიერ მიღებული და გატარებული სოციალური ფუძე.

4. ის დღეს ემორჩილება უცხო ძალას, მუშაობს მისი ბრძანებით, მაგრამ სულიერათ, აზროვნებით მას ეთიშება და თავისუფალი საქართველოს დროშის ირგვლივ გროვდება.

5. ის იბრძვის იმ მიზნით, რომ მიმდინარე ხანაში გააფართოს თავისი საკუთარი სამუშაო შესაძლებლობანი, თავისი საკუთარი მიწის რაოდენობა, თავისი მუშაობის და თავის რჩენის საშუალებანი დამოუკიდებლათ მთავრობისა.

6. სახელმწიფო ეკონომიკის საგანია ერის სხვილი საკუთრება და არა კერძო წვრილი მეურნეობა, ხელოსნობა და აღებ-მიცემობა.

7. რაც შეიძლება მეტი უფლება პიროვნებას, ხალხს, ნაკლები უფლება სახელმწიფოს და ბის აგენტებს.

ბრძოლა ამ ნიადაგზე, ამ მოთხოვნილებათა განსახორციელებლათ შეინახავს ქართველი ერის ძველ სულიერ სიმაგრეს, გამოეყოფა სავსებით საბჭოთა ეკონომიურ ძალმომრეობას და იქნება მომზადებული იმ მომენტისათვის, როცა საბჭოთა უკანასკნელი ზარი დაირეკება და საქართველო განთავისუფლდება.

ქართველი სოციალ-დემოკრატია

1. შესრულდა 56 წელი მას შემდეგ, რაც საქართველოში სოციალ-დემოკრატია გამოვიდა საზოგადო ასპარეზზე საქუთარი სოციალური და ნაციონალური პროგრამით: ბატონობა ხალხის, ბატონობა ერის, სოციალიზმი — აი ამ პროგრამის ძირითადი მუხლები.

2. ის დაუპირისპირდა რუსეთის თვითმპყრობელობას, დიდ მემამულეთა მიწათმფლობელობას და კაპიტალისტების გაბატონებას საქართველოში.

3. ის აღორძინდა და განვითარდა სრულიად დამოუკიდებლად რუსეთის ასეთსავე მიმდინარეობისაგან. ათი წლის მუშაობის შემდეგ ნათელი გახდა, რომ პატარა ერის რევოლუციური ძალა სრულიად არ კმარა დადი რუსეთის უღელის დასამხობათ და გადასწყვიტა შეერთებოდა რუსეთის ასეთსავე დაჯგუფებას და საერთო ბრძოლით თავისი დროშის გამარჯვებას. ეს შეერთება მოხდა 1903 წელს საერთო ყრილობაზე ლონდონში.

4. ეს გაერთიანება ჩამოყალიბდა ერთი ძირითადი საერთო მოთხოვნების პირველ რიგში დაყენებით, რომლის განხორციელება კარს უღებდა დანარჩენ მოთხოვნების გატარებას. ეს მთავარი მიზანი იყო მეფის რეჟიმის დაცემა და ხალხური რესპუბლიკის დაარსება.

5. პირველ აგორებულ რევოლუციურ ტალღამ თვითმპყრობელობა დასჭრა, მაგრამ ვერ მოსპო. იწყება სათათბიროს პერიოდი. ყველა ოთხივე სათათბიროს დეპუტატებათ ქართველი ხალხი ირჩევდა მხოლოდ სოციალ-დემოკრატებს, ერთის გამოკლებით (სოციალისტ-ფედერალისტი). ყველა ოთხივე სათათბიროს სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციას მთელი რუსეთისას შეთაურობდნენ ქართველი სოციალ-დემოკრატები.

6. მეორეა, აგორებულ რევოლუციურ ტალღამ, 1917 წ., და-

ამხო მეფის რეჟიმი, გამოაცხადა დემოკრატიული რესპუბლიკა. ამ დიდი გარდატეხის მთავარ ორგანოს, პეტერბურგის მუშათა ანტიბოლშევიკურ საბჭოს, მეთაურობდა ქართველი სოციალ-დემოკრატი, მეოთხე სათათბიროს წევრი, არჩეული ერთხმით მის თავმჯდომარეთ.

7. ქართველი სოციალ-დემოკრატია დაუპირისპირდა ბოლშევიზმს თავიდანვე, მისი აღორძინების დღიდანვე, ლონდონის კონგრესზე. პირველათ ის გამოვიდა მის წინააღმდეგ პრინციპიალური კრიტიკით საერთო რუსეთის მამტაბით*, მაშინ როდესაც რუსეთის სოციალ-დემოკრატები მას ედავებოდენ ორგანიზაციული მოტივებით. საქართველოში მან საესებით გაანადგურა მათი ორგანიზაციული წყობა, გაანიავა მათი გავლენა მუშათა კლასზე.

8. ამიტომ როცა რუსეთში აღსდგა ძველი რუსულ-აზიური სულისკვეთება და ის დაუბრუნდა ეკატერინე მეორის წინ არსებულ სოციალურ წყობას, გაბატონებულს ბოლშევიკების მეთაურობით, საქართველოში ძალაში დარჩა ევროპიული სულისკვეთება და მთელ რევოლიუციურ ასპარეზს დაეპატრონენ ქართველი სოციალ-დემოკრატები**). მათ პირველათ ახლა მიეცათ საშუალება განეხორციელებიათ თავისი პროგრამა.

9. საქართველოს და რუსეთის სავალი გზები საქვეყნოთ გაიყარენ, რაიცა ჩამოყალიბდა შესაფერ ნაციონალურ, პოლიტიკურ და სოციალურ ფორმებში. პირველ ყოვლისა საქართველო ჩამოშორდა რუსეთს და გამოაცხადა თავისი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, ასი წლის წინეთ შეწყვეტილი რუსეთის ჯარების მიერ; ყველა რევოლიუციურ ორგანოებს და ერის ნაციონალურ მთავრობას მეთაურობდენ სოციალ-დემოკრატები, მათ მისდევდენ, მათ მეთაურობას სცნობდენ ყველა ნაციონალურათ და პროგრესიულათ მოაზროვნე დაჯგუფებანი მთელი ერისა. საქართველოს ირგვლივ აგორებულ რუსულ ბოლშევიკურ ტალღებს, რუსის გაბოლშევიკებულ მი-

*) 1905 წ. დაიბეჭდა ქარაული ეურნ. «სოციალ-დემოკრატ. და შემდეგ რუსულათ წიგნაკათ «უმცირესობა თუ უმრავლესობა».

**) სიტყვა: «მენშევიკი - უმცირესი» ეხება მხოლოდ რუს სოციალ-დემოკრატებს და არა ქართველთ, რომელნიც არასოდეს არ ყოფილან თავის ქვეყანაში უმცირესობაში.

ლიონიან ჯარებს დაუპირისპირდა ერთი მთლიანი ნაციონალური ფრონტი.

10. მთელ ძველ რუსულ იმპერიაში ერთადერთი საქართველო წარმოადგენდა ერთადერთ კუთხეს, სადაც მეფობდა მყუდროება, წესიერება და დისციპლინა თავისუფლების საფუძველზე. მის ირგვლივ ანთებული კოცონი სამოქალაქო ომისა მის სხეულს სრულიად არ მიეკარა, მის არცერთ ნაწილს და წრეს არ გადაედვა. ერის მეთაურის, სოციალ-დემოკრატიის ასეთი უმაგალითო ნაყოფიერი შემოქმედება აიხსნება მისი ძირითადი თვისებებით, რითაც ის განსხვავდებოდა და განსხვავდება დღე-წაც რუსეთის და დასავლეთის ასეთსავე მიმდინარეობისაგან.

ა) მისი სოციალიზმი იყო და არის რევოლუციური და არა პარლამენტალური, საარჩევნო, საკარიერო და სალაპარაკო ხასიათის;

ბ) მისი დემოკრატიზმი იყო და არის ურყევად ხალხური, ანტიბურჟუაზიულ-პლუტოკრატიული, ანტითავადაზნაურულ-პომეშიკური;

ვ) ის იყო და არის მომხრე და შემქნელი ერის სამი კლასის ბლოკის: გლეხების, მუშების და წვრილი ბურჟუაზიის. ეს ბლოკი, მცხოვრებთა ეს დიდი უმრავლესობა, არის ბატონი და პატრონი მთელი ერის, წინამძღოლი მისი სავალი გზების, მისი ყოფა-ცხოვრების ამწყობი და დამწყობი. ნაციონალური ბურჟუაზიის უყოლობის გამო, მის გარეთ დარჩა მხოლოდ მემამულეთა კლასი, ძველი ისტორიული თავად-აზნაურობა, რომელიც დაემორჩილა ისტორიის განაჩენს და უბრძოლველად, უკონტრ-რევოლუციოთ გაყვა ერის უმრავლესობას.

ქართველი სოციალ-დემოკრატიის სოციალიზმი და დემოკრატიზმი იყო და არის მართლაც თავისებური, უაღრესად ნაციონალური და ხალხური, რაიცა გაკვირვებით აღნიშნა დასავლეთის სოციალ-დემოკრატიის მეთაურმა კ. კაუცკიმ თავის წიგნში «საქართველო». სოციალიზმი ერის სამსახურში — აი რა აწერია თავიდანვე მის დროშას.

11. რაკი ქართული სოციალიზმი იყო უაღრესად ნაციონალური, ამიტომ პირველი მისი რეფორმატორული ნაბიჯი შეიცავდა ერის დიდი უმრავლესობის — გლეხობის ინტერესების დაცვას, მისი დაბალი სოციალური საფეხურიდან მაღლა ამოყვანას და ერის ფუძეთ გამოცხადებას. ეს კი იქნა შეს-

რულებული აგრარიული რეფორმის. მიწათმფლობელთა წოდებას ჩამოერთვა უსასყიდლოთ მამულები და ყველა სახნავ-სათესი მიწები დაურიგდა უმიწაწყლო და მცირე მესაკუთრე გლეხობას, ხოლო დიდი გაშენებული მამულები, ტყეები და საბაღახოები გამოცხადდა ნაციონალურ საკუთრებათ.

12. ერის ხელში გადავიდა აგრეთვე მთაჩადნები, გზები, წყლები, კულტურულათ დამუშავებული სხვილი მამულები. რის გაყოფა იქნებოდა ეკონომიური უკანდახევა. და აგრეთვე რუსის ხაზინის მთელი ქონება საქართველოში დარჩენილი.

13. ამნაირათ, საქართველოში დაჩყარდა კოორდინაცია, მოთანხმება სახელმწიფო და კერძო ეკონომიკას შორის. სხვილი ნაციონალური და წვრილი კერძო საკუთრება შეიქმნა ახალი საქართველოს სოციალურ ფუძემყ.

14. ქართველი მუშათა კლასი ღებულობს ყველა მისთვის მიუცილებელ რეფორმებს ამ კერძო და ნაციონალური საკუთრების ფარგლებში და მჭიდროთ ეკავშირება ერის უძრავ-ღვლესობას — მცირე მესაკუთრეთა კლასს, რომელსაც ის იმავე დროს უწევს მეთაურობას სოციალ-დემოკრატიის დროშით.

15. ეს ახალი, ხალხური საქართველო თავის საგარეო პოლიტიკას აწყობს ორ ღებულებაზე; თავის ძველი საზღვრების აღდგენა და მისი დაცვა გარედან შემოსევისაგან. პირველი ამოცანა მან დიდებულათ შეასრულა. მან დაიბრუნა ოლქები ბათუმის, ართვინის და არდაგანის. 1918 წლიდან, საქართველოს დამოუკიდებლობას ცნობენ ჯერ ფაქტიურათ, შემდეგ იურიდიულათ ევროპის ყველა სახელმწიფოები. მისი დამოუკიდებლობა იცნო აგრეთვე განსაკუთრებული ხელშეკრულობით რუსეთის საბჭოთა მთავრობამ.

16. ამ ნაციონალურ და სოციალურ გარდაქმნას აგვირგვინებს ხალხის პოლიტიკური გაბატონება. მას მიეცა ყველა თავისუფლება, გარდა ერთისა — ნაციონალური და სოციალური წყობის დანგრევისა, მის წინააღმდეგ ბრძოლისა.

17. ქვეყნის უმაღლეს გამგეთ გამოცხადდა ერთპალატიანი პარლამენტი, უპარლამენტარიზმით. მთავრობა ირჩეოდა მის მიერ ვადით, რომლის განმავლობაში მისი შეცვლა სხვადასხვა საარჩევნო კომბინაციებით არ შეიძლებოდა, მთავრობა ასრულებდა პარლამენტის დადგენილებებს. უმაღლესი პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და პასუხისმგებლობა დაეკისრა

მთავრობის თავმჯდომარეს, რომელიც იმავე დროს იყო შეფი სასელმწიფოსი. ხალხს მიეცა უფლება კანონმდებლობის ინიციატივის და გამოცემული კანონის გადასინჯვის (რეფერენდუმი).

18. აი ეს ახალი საქართველო, გამთლიანებული ტერიტორიალურათ, სულიერათ და ნაციონალურათ შექმნა ხანგრძლივ სახალხო მოძრაობამ სოციალ-დემოკრატიის მეთაურობით და თავდადებით, რაიცა, იქმნა დადასტურებული თითქმის ერთხმად დამფუძნებელი კრების არჩევნებით (1919 წ.). დეპუტატთა ოთხმოცი პროცენტი ეკუთვნოდა სოციალ-დემოკრატიას, ხოლო დანარჩენი დაჯგუფებანი — სოციალისტ-ფედერალისტები და ნაციონალ-დემოკრატები მთავარ საკითხებში არ განსხვავდებოდნენ მართველი პარტიისაგან.

19. საქართველოს დაპყრობისთანავე მოსკოვის მიერ იგივე სოციალ-დემოკრატია ეწყობა არალეგალურ, საიდუმლო ორგანიზაციებში, აჩაღებს ბრძოლას საოკუპაციო ხელისუფლების წინააღმდეგ და თავის ირგვლივ იკრებს ყველა თავდადებულ მებრძოლს. ეს ბრძოლა გრძელდება 1921 წლიდან დღევანდლამდე: მას შეეწირა მრავალი მსხვერპლი, დაიხვრიტა ათასობით საუკეთესო მებრძოლი, მაგრამ ის ვერ ჩაკლეს, ვერ შეაჩერეს ტირანებმა ვერავითარი ზომით. ამავე დროს დამფუძნებელი კრების მიერ ევროპაში გამოგზავნილი ნაციონალური მთავრობა მთელი ამ ხნის განმავლობაში ეწევა პოლიტიკურ ბრძოლას ბოლშევიკების წინააღმდეგ და საქართველოს განსათავისუფლებლათ. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენლობას არ გაუშვია არც ერთი შემთხვევა, არც ერთი ყრილობა სოციალისტურ ინტერნაციონალისა, რომ არ დაესვას საქართველოს საკითხი. ერთა ღიგა, პარლამენტები, ჟურნალ-გაზეთები, კონგრესები ზდებოდნენ ამ საკითხის მთავარ ასპარეზათ. ის ისმოდა აგრეთვე ყველა მთავრობათა წინაშე.

20. მთელ ამ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ქართველი სოციალ-დემოკრატია მუშაობდა აშკარათ, ლეგალურათ მხოლოდ ოთხ წელიწადს (1917—1921). საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანაში. მთელი დანარჩენი დრო ის ეწეოდა ბრძოლას და ეწევა დღეს არალეგალურათ, კონსპირატიულათ, საიდუმლო ორგანიზაციების საშუალებით, არალეგალური

პრესით, ჩუმი კრებით და სიტყვიერი პროპაგანდით, დროის დროს კი ქუჩაზე გამოსვლით, დემონსტრაციებით და აჯანყებებით. ამავე არალეგალურ პერიოდში ის ხელიდან არ უშვებდა არც ერთ ლეგალურ შემთხვევას, რომ თავისი პრინციპები საჯაროთ არ გამოეფინა. მთელ იმპერიაში ლეგალურ სოციალისტურ ჟურნალმა იწყო გამოსვლა პირველათ მხოლოდ საქართველოში ქართულ ენაზე («კვალი», 1898 წ.); მანამდე კი ის იღებდა მონაწილეობას სხვადასხვა ლეგალურ ორგანოებში.

მონარქიულ და ბოლშევიკურ ტირანიამ ვერავითარი რეპრესიებით მისი მუშაობა ვერ შეაჩერა, ვერ ჩაკლა. საქართველოს სოციალ-დემოკრატია დარწმუნებულია იმაში, რომ, როგორც დაეცა მისი პირველი მტერი ცარიზმი, დაეცემა აგრეთვე მისი მეორე მტერი კომუნიზმი და თვით დარჩება საბოლოოთ გამარჯვებული.

ეს მეცამეტეჯერ ვლესასწაულობო 26 მაისს სახლვარ-
გარეთ.

ეს მეცამეტე წელია ქართველი ერი ამ თავის აღდგომის
დღეს ვერ ვლესასწაულობს, მას შესაფერათ ვერ ეგებება და
უფლებააყრილი, ტყვეთქმნილი, მას მხოლოდ თავის გულში
ატარებს. ამ დღეს აქ და იქ, გადმოსვეწილი ქართველი და
სამშობლოში მყოფნი ფიქრობენ ერთნაირათ, უცემთ გული
ერთხმიანათ, შედუღებულნი ერთი იდეალით. ეს იდეალი იყო,
არის და იქნება ერის ტყვეობისაგან განთავისუფლება, წარ-
თმეული თავისუფლების დაბრუნება.

ამ დროშის გამარჯვების თავდება ერთი პირობა — ქართ-
ველი ხალხის მტკიცე ნებისყოფა, მისი მორალური ძალა, და-
უშრეტელი ენერგია, თავის თავის ერთგულება და მტერმოყ-
ვარის გარჩევა. ყველა ეს თვისება ქართველობის სამკაულია,
მას ის თან ახლავს მუდამ, ამით მოდის ის ისტორიის ეკლიან
გზაზე და გამოცურა არა ერთი და ორი აბობოქრებული ტალ-
ღები. რამდენი ძველი ხალხი ჩაიხრჩო ამ ტალღებში, რამდენ-
ნი მისი თანამგზავრნი დაეცნენ შუა გზაზე; ფეხზე, თავის
მაწა-წყალზე დარჩა ჩვენი პატარა ერი და ძველებურათ, იმე-
დიანათ გაყურებს მომავალს.

ერი მორალური პიროვნებაა, მას აქვს თავისი ეთიკა, თავისი
დისციპლინა, თავისი კალაპოტი, რომლისაგან ამოვარდ-
ნა მას ღუპავს. ის იძულებულია ამოვარდნილ ისტორიულ
გრიგალს პირდაპირ დახვდეს, გული მიუშვიროს და შეებრ-
ძოლოს. მას არ შეუძლია დამალვა, გაქცევა, გადახვეწა. ამ
ნიადაგზე მაგრათ მდგომი, ის აძლევს სავალ კალაპოტს, სა-
მუშაო ხაზს მოწინავე მებრძოლთ, მედროშეთ და წინამძღ-
ვართ. მისი მეთაურია მხოლოდ ის, ვინც ამ კალაპოტში რჩე-
ბა, მისი დროშაა მხოლოდ ის, რომელიც მის ტანჯვა-ვაებას

აღბეჭდავს. ხალხი თავის თავს ვერ გადაუხვევს, ეს მისი ბუნებაა. კერძო პირი კი მოკლებულია ამ სტიქიას, მისი გზაკვალი განუსაზღვრელია, უსწორმასწოროა. მისი გადახვევა-გადმოსხვევა, ბუდიდან ამოვარდნა, კერძო ინტერესის საზოგადოზე მაღლა დაყენება ჩვეულებრივი მოვლენაა. რაც უბედურობა თავს დაატყდა ჩვენს ქვეყანას წარსულში და დღეს სწორეთ ამ მიზეზით აიხსნება. მუდამ ხალხს მოსწყდებოდა მთელი წყება წყაღწალებული ადამიანებისა და მათ მიეკვლინებოდა ბატონათ და მტანჯველათ უცხო ძალასთან დაკავშირებით. ესენი მირბოდნენ წინეთ ჯერ სპარსეთში, შემდეგ რუსეთში თავიანთი ეგოისტური ინტერესების გასამარჯვებლათ ქართული ერის ხარჯზე, ასე მირბიან მოსკოვის კარზე დღესაც ამ დაბეჩავებული ერის ნაძირალები.

და ასე სწუწნიან ხალხს მისი შინაური და გარეშე მტერი შეერთებული ძალებით. რით უძლებს ამ სვავებს ერი? მხოლოდ ერთი თვისებით — მორალური ძლიერებით, ერთათ დგომით, საერთო შინაური ფრონტით, მაგარი სულით და გაუტეხელი ნებისყოფით. მტერი მას არ შეუყვარდება. მტერმა ეს კარგათ იცის და ცდილობს მას შემოუაროს მისი მორალის გატეხით, მის მებრძოლთა შორის შუღლის გაჩაღებით, ფრონტში ფრონტის შექმნით და ხალხისათვის ამ გზით ზურგიდან მახვილის ჩაცემით. გაყავი და იბატონე, ვზა ძველი, გაცვეთილი, მაგრამ მუდამ ახლათ ამუშავებული. ამ საფანჯს მუდამ გასაჯალი აქვს დაბნეულთა და მერყევე ელემენტთა შორის.

პოლიტიკა ბრძოლაა; ამ ბრძოლას ესაჭიროება შესაფერი აპარატი, ურყევი ორგანიზაციები; დაცვა ამ აპარატების გარეშე მტრისაგან ადვილია თუ მას ზურგი მაგარი აქვს, თუ შინაური მტრისაგან დაცულია. გაყოფილ ეკლესიას ეშმაკები ეპატრონებიან. ვისაც ეს ასე არ ესმის — მებრძოლი არ არის, პოლიტიკაში შემთხვევით შემოხიზნულია. მარტო ღმერთო, ღმერთოს ძახილით სამოთხეში ვერავინ შევა. 26 მაისს ესაჭიროება შესაფერი საქმე, ვზა მისკენ მიმავალი. ის ითხოვს ბრძოლის მეთაურთა ისეთსავე მორალურ ძალას და ერთობას, როგორც არის თვით ხალხში. დაადევით ყური დედამიწას და გაიგონებთ საქართველოს მიწის გამოძახილს, გაიგონებთ ქართველი ერის სულისთქმას, მაჯისცემას და მიაგნებთ ნამდ-

ვლ გზას. საქართველოს აქვს პოლიტიკური ხერხემალი, ის მტერმა ვერ გასტეხა და ვერც გასტეხს. ამ ხერხემალის რგოლებია იქ, სამშობლოში, სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები და მასთან დაკავშირებული სხვა ანტისაბჭოთა პარტიები, აქ ნაციონალური მთავრობა და მის ირგვლივ დაწყობილი პარტიული ორგანოები. ამათი არსებობა დამოკიდებულია ქართველ ხალხზე, პასუხს აგებენ მის წინაშე და არავითარ გარეშე ძალას არ ძალუძს მათი გაუქმება და გზიდან გადაგდება.

ნაციონალურმა მთავრობამ მიიღო მანდატი დამფუძნებელ კრებისაგან, მას შეყურებს ტანჯული ერი და ის დარჩება თავის პოსტზე ბოლომდე, გამარჯვებამდე. 26 მაისი მისი დროშაა; ის მისი უმაღლესი გამომხატველი და დამცველია და მას ვერ დასწევს, ძირს ვერ დაუშვებს ვერავითარი საგარეო მომენტების წინაშე. საქართველოს ოფიციალური ლეგაცია იქნება თუ არა საფრანგეთში — ეს არ ვიცით, ვიცით მხოლოდ რომ ნაციონალური მთავრობა იქნება, მისი გამაუქმებელი ძალა უცხოეთში არ არის; მისი გაუქმება შეუძლია მხოლოდ მის შემქმნელს, მის დედას — ქართველ ერს.

საქართველოს მის ორი ათასი წლის ისტორიის მანძილზე დღეს პირველათ ყავს თავისი საკუთარი პოლიტიკური წარმომადგენლობა ევროპაში, პირველათ ყავს აქ პოლიტიკური ემიგრაცია. ყველა წინანდელი ემიგრაცია არ გაშორებია სპარსეთს, ოსმალეთს და რუსეთს. ევროპის ფართე წრეებმა პირველათ ახლა გაიგო ჩვენი ერის სულისკვეთება, მისი წარსული, აწმყო და მომავალი ლტოლვილება. თუ წინეთ ის გადაბმული იყო დასავლეთთან კულტურულათ, ახლა ის გადაება პოლიტიკურათ, ადამიანების საშუალებით. ეს დიდი მისია, ეს დიდი როლი, რაიცა წილათ ხვდა გადმოხვეწილ ქართველობას, უნდა იქნას შესრულებული ღირსეულათ, მოვალეობის შეგნებით და ერთგულებით. დაქსაქსულობა, დანაწილება, ერთიმეორის წინააღმდეგ დარაზმვა მიუტყევებელი დანაშაულობაა ერის და ისტორიის წინაშე. საქართველოს პირველ პოლიტიკურ ემიგრაციამ უნდა აჩვენოს მაგალითი და იყოს ღირსეული წარმომადგენელი მებრძოლი ერის გაუტეხელობის, სულის სიმაგრის, ერთობის და მთლიანობის.

26 მაისი ჩვენი გამაერთიანებელია, ჩვენი მთლიანობის სიმ-

ბილა, ჩვენი საერთო დროშაა. დღეს საქართველოს სინამდვილეში არ არსებობს შინაგანი განხეთქილების არც ერთი მომენტი, არც პოლიტიკური, არც სოციალური, ანც კულტურული და საზოგადოებრივი. ჩვენ ყველა ვიბრძვით არსებობის ძირეულ, უდაო და მიუცილებელ საფუძვლისათვის. ჩვენ გვინდა ვიყოთ ჩვენი თავის ბატონი და პატრონი, როგორც ერი, როგორც ხალხი, როგორც პიროვნება. ყველა ეს უფლება წართმეული გვაქვს და ეს საერთო უბედურება აერთებს ყველას, განურჩევლათ რწმენისა, პროგრამული სხვადასხვაობისა და სოციალური მდგომარეობისა.

ჩვენ და ისინი, საქართველო და მისი მტარვალეები, შუაში უფსკრულია, ხიდეები წაღებული. 26 მაისი ჩვენი ხარტია, მათი სასრჩობელაა...

ქართველ ერს

საქართველოს ეროვნული მთავრობის თავმჯდომარემ მიმართა ქართველ ერს შემდეგი მოწოდებით:

სრულდება ათი წელი ქართველი ერის ტყვეობის, საქართველოს დაპყრობის და დამონების; წელნი მეტათ მწარე, მეტათ სისხლიანი, ტანჯვით და ცრემლით სავსენი.

ქართველ ერს უნახავს უცხო ურდოთა შემოსევა, განუცდია უცხო ძალთა რბევა და ძალმომრეობა.

მაგრამ მას არასოდეს არ უნახავს, არასოდეს არ განუცდია ის ტანჯვა-ვაება, ის სასტიკი უბედობა, რაიცა მას თავს დაატყდა ამ უკანასკნელ ათ წელიწადს.

წინეთ დამპყრობთა ნიაღვარი გადაივლიდა, ქვეყანა ისევ გამოიღვიძებდა, მისი მზე ამოანათებდა და თავისუფლების ყვავილები გაიშლებოდა.

დღეს დამპყრობელთა ნიაღვარი მუდმივით დაგუბდა ჩვენს ქვეყანაში, ის ყოველ ცისმარა დღეს ანადგურებს ერის სიმდიდრეს, მის ნივთიერ და სულიერ საუნჯეს; ის ყოველ დღე, ყოველ საათში ცელავს საუკეთესო შეილებს, ერს კვეთს საუკეთესო თავებს, აძევებს სამშობლოდან ხალხის მესვეურებს.

მტერი დაბანაკდა ჩვენს საკუთარ მიწა-წყალზე და შეიარაღებული ეწევა მუდმივ, შეუჩერებელ ომს უიარაღო მცხოვრებთა წინააღმდეგ.

ათი წელია სწარმოებს ეს ბრძოლა საქართველოს მოსახლეობათ, ქართველობის დასამორჩილებლათ, ქართველი ერის მუხლზე დაცემულ საწყალთა ბრბოთ გადასაქცევათ.

მოსკოვის ტირანები ათი წელია ძლებიან ქართველი ერის სისხლით და ვერ გაძლენ, იტაცებენ მის სარჩო-საბადებელს და ვერ გაათავეს, ავსებენ თავდადებულ მოღვაწეებით ციხე-

ებს, სარდაფებს, ბნელ საკანებს, შორეულ გადაკარგულ კუთხეებს და ვერ გაავსებს.

დიდია ქართველი ხალხის ეს მძიმე ტანჯვა, განუზომელაა ეს ამოდენა მისი წვალება, მწარეა ეს ხანგრძლივი მისი დევნა.

მაგრამ დიდი აღმოჩნდა ქართველი ერის გამძლეობა, არ შეირყა მისი სულიერი სიმტკიცე და რაინდული მზნეობა. მას მოსტაცეს თავისუფლება, მაგრამ ვერ დაიმორჩილეს. მას წაართვეს თავისთავის ბატონობა, მაგრამ ვერ დაიმონეს.

ქართველი ერი ამ მეთვე წელსაც ისე მაგრათ დგას თავის უფლების, თავის სამშობლოს სადარაჯოზე, როგორათაც ის იდგა თავიდანვე, შემოსევის პირველ წელიწადს. დროთა ბრუნვამ ის ვერ მოსტეხა, გზა-კვალი ვერ აუბნია, მტერი მოყვარეთ და მოყვარე მტერათ ვერ მოაჩვენა. ის დგას თვალასილული, გონება ნათელი, მტერთან მტრულათ განწყობილი. დევნა მას აკაჟებს, თავდასსმა ავაჟკაცებს.

მტრის ბანაკი გარიყულია, ის უკმაყოფილო ერთი შემოქალტულია; მათ შორის ყველა შემაერთებული ძაფები დაწყვეტილია და მხოლოდ მტრობა მათი მოციქულია.

განა ეჭვია ვინ გაიმარჯვებს! ისტორიის ჩარხს უკულმა ვინ დააბრუნებს? მოსკოველთა საქმე წაგებულია, ისინი ისტორიის მიერ განწირულია.

დროს რა მნიშვნელობა აქვს, იქნება ადრე თუ გვიან — ეს დამოკიდებულია მრავალ გარემოებაზე, მთავარია ის, რომ მტრის დამარცხება უეჭველია, მისი დასასრული გარდაუვალია. რა არის ათი წელი ხალხთა ცსოვრებაში? ის ერთი წამია, ერთი შეფრქვევაა. ქართველი ერი სწორეთ ასე შორს იხედებოდა და ამიტომ ქედი არ მოიხარა გამარჯვებულთა წინაშე. ის დარწმუნებულია მტრის დაცემაში, მის დარღვევაში, მისი ბოროტების აღმოფხვრაში და ეს რწმენა მას ამხნევებს, ასაკლდევებს ეს ათი წელიწადია.

და გამართლდა მისი ეს შორსმჭერეტელობა, ახლა აშკარა გახდა ბრმათათვისაც ეს მისი რწმენა.

გავიდა ათი წელი და რას ეხედავთ? ეხედავთ მტერს დასნეულებულს, უკურნებელი იარებით დაავადებულს, გახრწნილს, თავის შინაგან წინააღმდეგობათა ბადეში გახლართულს და სასიკვდილოთ გამზადებულს.

ეხედავთ მის მოსაფლავეთ, დევნილ და წამებულ ხალ-

ბებს, გამხნეებულთ, იმედით აღსავსეთ, უკანასკნელი ბრძოლისათვის გამზადებულთ. ჩვენ მარტონი აღარა კართ, ჩვენ ივეპატება ახალი მოკავშირენი; ისინი კი, პირიქით, მარტოდღებიან, კარგავენ ძალას, შორდებიან მთელ ქვეყანას და უფსკრულისაკენ მიექანებიან.

მოსკოველთა დღე დათელილია, მათი მზე ჩადის, ჩვენი მზე ამოდის, განთიადი მოახლოებულა.

საქართველოს კანონიერი მთავრობა, უცხოეთში გადმოხვეწილი და აქ ერის დაკარგული უფლებებისათვის მებრძოლი, ამ ათი წლის თავზე შორიდან უძღვნის სალამს მთელ ქართველობას და მას უთვლის; ჩვენ აქ ძველებურათ მაგრათ ვდგავართ ქვეყნის სადარაჯოზე, ჩვენი გული სცემს თქვენ გულთან ერთათ, თქვენი სული გვაძლევს აღფრთოვანებას. მომავალ დიად გარდატეხას შევხვდეთ მთლიანათ, საერთო ნებისყოფით, საერთო სულისკვეთებით და სხვა ჩვენებრ დატანჯულ ხალხებთან ერთად აღვმართოთ ჩვენი დროშა, დროშა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აღდგენის, კავკასიის ხალხთა კონფედერატიული კავშირის დაარსების და სხვა საბჭოთა უღლისაგან განთავისუფლებულ ხალხებთან ძმური დამოკიდებულების და კეთილი მეზობლობის დამყარების.

მოწინავე კაცობრიობა თქვენ თავდადებულ ბრძოლას შეყურებს!

დიდი თარიღი

არის თარიღი, რომელსაც უკუღმართ ცხოვრების ბრუნვა ვერასოდეს ვერ წაშლის. რაც უფრო შირს მიიძალება ის ისტორიის მანძილზე, მით უფრო მეტი შარავანდელით შეიმოსება და მომავალ თაობათა მეტათ სათაყვანებელი გახდება.

სწორეთ ასეთია 1924 წლის აჯანყება საქართველოში. ხალხმა სცადა აღგომა, მტრის ბორკილთა დამსხვრევა და ის დამარცხდა. მაგრამ განა ყველა აჯანყება გამარჯვებულა? ანდა ქვეყნათ განა მოიპოვება ისეთი ერი, რომელსაც ისტორიის მსვლელობაში მწარე დამარცხება არ განეცადოს?

აჯანყებამ მრავალი მსხვერპლი შეიწირა. მუხთალმა და ვერაგმა მტერმა საკანში გამომწყვდეული, ბრძოლის ველს გაშორებული მრავალი ათასი საუკეთესო მებრძოლი გაყლიტა. მაგრამ «ცრუ და მუხთალი სოყელი, მიწყვი, ავისა მქნელია». მუდამ ასეთია ბუნება მტარვალთა: თავის სიმხდალეს სისასტიკით ფარავენ.

პირიქით, ასეთია ცხოვრების წესი, რომ დამარცხება ჩაგრულ ერს ახალ ბრძოლისაკენ მოუხმობს. რაც უფრო მწარეა მტარვალთა მიერ მიყენებული ჭრილობა, მით უფრო დიდია სურვილი მონობის დამხობის და თავისუფლების აღდგენის.

ასეთია ისტორია ყველა ჩაგრულ ერისა. ან კი რას წარმოადგენს თვით საქართველოს ისტორია, თუ არა განუწყვეტელ მოთხრობას აღმოსავლეთის დესპოტთა შემოსევა-აოხრებისას და ქართველ ერის გამუდმებულ ცდას დამპყრობთა დამლევა განდგენისა და შერყეულ ეროვნულ კერის აღდგენისათვის?

დაღმართს აღმართი მოსდევს. ეს არის კანონი ბუნების. დამარცხებას გამარჯვება მოყვება — ეს არის კანონი ცხოვრების.

აი ეს აფრთხობს მტარვალთ და მათ მოსვენებას უკარგავს.

მტერი ჩვენზე არა ნაკლებათ გრძნობს, რომ 1924 წლის აჯანყებით საქართველოს ისტორიაში შეიქმნა ახალი ვითარება, იშვა ახალი ძალა. თუ ვინმე წინეთ ყოყმანობდა, დღეს ეს მოისპო. თუ წინეთ ვინმეს ეგონა, რომ შეიძლებოდა რუსეთთან საერთო ენის გამოძებნა და მასთან ფეხდაფეხ სვლა, ეს 1924 წელმა საბოლოოთ დამარხა. თუ ვინმე ფიქრობდა, რომ ქართველი ერი უცხო ბატონობას შეეჩვეოდა, შეჩვეულ ჭირს უნებლიეთ შეურიგდებოდა და მის წინაშე ქედს მოიხრიდა, აგვისტოს აჯანყებით ასეთი ილუზია გაქრა.

საუკეთესო მებრძოლთა სისხლმა მტარვალსა და ჩაგრულ ერს შორის აღმართა გარდაუვალი კედელი. 1924 წელს გაწყდა უკანასკნელი ძაფი და ამოითხარა ორმო გაბატონების მოტრფიალე რუსეთსა და თავისუფლებისა და დამოკრატისათვის მებრძოლ საქართველოს შორის.

დიდი თარიღი! ახალი ხანის დასაწყისის მოვლენა!

მართლაც, 1924 წელს საბოლოოთ გაშიშვლდა საბჭოთა რუსეთი მთელი კაცობრიობის წინაშე. ის თვალთმაქცურათ აღმოსავლეთის ერებს თვითგამორკვევის უფლებას უთავაზებდა და მსოფლიო იმპერიალისტთა ბატონობის დასამხობათ უხმობდა. ღამაზი ფრაზა, ხალხთა თვალის ასახვევათ იოლი იარაღი!

და აი 1924 წ. ქართველთა აღდგომა, რუსეთის წინააღმდეგ მთელი ერის დარაზმვა და სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლის გაჩაღება. საბჭოთა რუსეთის იმპერიალიზმი გაშიშვლდა, მისი ბარბაროსობა მთელი ქვეყნის წინაშე ერთი დაკვრით დამტკიცდა, მტარვალს ნიღაბი ჩამოეხადა და მისი მილიტარისტული ბუნება ყველასთვის თვალსაჩინო შეიქნა.

ამავე დროს თვით რუსის ხალხი საღათას ძილს მისცემია და მტარვალთა ბატონობას ადვილათ იტანს, ხოლო პატარა საქართველო მთელი თავისი ძალღონით ბოლშევიკურ ტირანიას ომს უცხადებს და დემოკრატის გაბატონებას ესწრაფვის. რა კონტრასტი! რა იშვიათი მოვლენა! არაჩვეულებრივი აღფრთოვანება და საუკეთესო მებრძოლთა თავდადება და სახელოვანი სიკვდილი!

ამიტომ არის თვით ომით მოქანცული კაცობრიობაც შეირყა. საქართველოს დიადი სახე მის წინაშე მთელი თავისი რაინდობით წამოიჭიმა. საქართველომ მოიპოვა ის, რაც მან

ვერ შესძლო თვით სამი წლის დამოუკიდებელ არსებობის ჟამს. არა მხოლოდ ოფიციალური ქვეყანა, არამედ თვით ფართო დემოკრატია დარწმუნდა, რომ ქართველი ერი ფსიქოლოგიურათ დამოუკიდებელი სახელმწიფოა, რომ მისი თავისუფლება უზრუნველყოფილია, ფეხზე დადგომა და მტარვალთა საბოლოო შემესვრა დროის საკითხია.

ვინ არ იცის, რომ თუ თვით ძლევამოსილი იმპერიებიც იწყევა, ეკონომიურათ გამოფიტულ საბჭოთა კავშირს ახალ სასიცოცხლო ძალას ვინღა შემატებს და ვინ განამტკიცებს.

იმპერიალიზმი თავის მრავალ დანაშაულთა სიმძიმის ქვეშ თვითვე ეცემა, დემოკრატიის ამოძრავებისა და ხალხთა გამოფხიზლების მსხვერპლი ხდება და სამარეში მიემართება. უმსგავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.

ქართველმა ერმა 1924 წ. დაამტკიცა, რომ მას არ შეუძლია შეურიგდეს მონობას, რომ თავისუფლების მოსაპოვებლათ არავითარ მსხვერპლს არ ერიდება, ვინაიდან «ვარდი უეკლოთ არავის მოუკრეფია».

მტერი ხარობს, რომ ქართველ ერს საუკეთესო შეილები მოსტაცა. აღარ არიან: ნოე ხომერიკები, ბენია ჩხიკვიშვილები, ვალიკო ჯუღელეები, გოგიტა ფალაეები და სხვანი, რომელთა სახელი ლეგიონია! მით უარესი მტარვალთა და ერის ორგელთათვის! ჩვენ საუკეთესო მეგობართა, თავდადებულ ამხანაგთა და ერის განთავისუფლებისათვის ყველაზე წამებულ ქართველთა სისხლი ერს ბრძოლაში ახალ ძალებს უმატებს, ცხოვრებას აფორიაქებს და საბოლოო შეტევისაკენ მოუხმობს.

1924 წელი უკედავია! ის საქართველოს საბოლოო გამარჯვებას ამზადებს.

მრის თვითგამორკვევა

სოციალისმის ერთი ძირითადი პრინციპთაგანია ერის უფლება თვითგამორკვევისა.

რას ნიშნავს ეს დებულება, რა საფუძველზეა ის აგებული და რა ფორმას იღებს პოლიტიკაში?

ერი, ეროვნული იდეა, სრულიად ახალი მოვლენაა, ის გასული საუკუნის ღვიძლი შვილია. წინეთ პოლიტიკური მოძრაობის კალაპოტი იყო არა ეროვნება, არამედ საზოგადოება, რომელიც დგებოდა და იშლებოდა გარეშე ერის დამახასიათებელ ნიშნებისა. საშუალო საუკუნეთა ბატონები — თავად-აზნაურობა და სამღვდელოება — სავსებით კოსმოპოლიტური სოციალური ერთეულია და მოკლებულია ყოველგვარ ნაციონალურ სულისკვეთებას. მრეწველობის განვითარება და ბურჟუაზიული ურთიერთობის აღორძინება პირველათ იწყებს საზოგადოების დანაწილებას ეროვნული ნიშნებით. ეს მიმდინარეობა იურიდიულ სფეროში იხატება რევოლუციებით, გამოლვიძებით ხალხის, როგორც დემოკრატიის და ერის, როგორც ნაციონალური ერთობის. ეს დიადი მოძრაობა ევროპას მოსდო ნაპოლეონის ომებმა და ძირბუდიანათ ააფორიაქა ძველი რეაქციონური წესწყობილება.

წინანდელი კოსმოპოლიტური საზოგადოება ახლა იღვიძებს დემოკრატიულ და ეროვნულ საზოგადოებათ. ეს პირველი ნაბიჯი პოლიტიკაში მარცხდება, ძველი ქვეყანა მასზე შურს იძიებს ვენის კონგრესით (1815 წ.) და «წმინდა კავშირის» დაარსებით. ეს დიპლომატიური ხუხულა ერთი დაკვრით ინგრევა ორმოცდარვაში და რევოლუცია ევროპის საერთაშორისო მოვლენათ ხდება. დამარცხებულ მიმდინარეობამ კვლავ იფეთქა და თან ჩაითრია თითქმის ყველა ხალხი და ერი. ის აღმოჩნდა საკმაო ძლიერი დროგადასული წყობილების დასანგრევათ, მარანაკლებათ ძლიერი თავის ბატონობის დასამყარებლათ. «წმიდა

კავშირი» ვეღარ შედგა, ახალი იდეა ცნობილ იქნა, მარა მას დაეპატრონა ძველი ბატონები. იწყება ღიბერალიზმის გატარება კონსერვატორების მიერ. ბრძოლა ეროვნების და დემოკრატიის წინააღმდეგ ღებულობს ახალ სახეს. დამორჩილება ხალხის და ნაციის ცენზიანი კონსტიტუციის საშუალებით გამოცხადდა მთავარ ფარხმალათ ინტერნაციონალური რეაქციონისა. ამ მდგომარეობას არ ურიგდებიან პროლეტარიატი და დამორჩილებული ერები. ბრძოლა გრძელდება.

როგორც ხედავთ, ერის თვითგამორკვევა ისტორიულათ გასინჯული, არის ერთი შტო ხალხთა პოლიტიკური თვითგამორკვევისა, ნაწილია დაჩაგრულთა საერთო განმათავისუფლებელი მოძრაობისა. ისინი ერთათ მიდიან, ერთ სათავეში თავს იყრიან. მათი ერთათ აცმა, ერთ პრინციპიალურ მთელათ და პროლეტარიატისათვის საველდებულოთ გამოცხადება პირველათ მოახდინა კარლ მარქსმა პირველი ინტერნაციონალის პირველსავე სხდომაზე თავის «დამაარსებელ მიმართვაში», 1864 წ. აქ ჩვენ ვკითხულობთ:

«უსირცხვილო დადასტურება, სასაცილო თანაგრძნობა თუ იდიოტური გულგრილობა, რომლითაც ევროპის მაღალი კლასები შეხვდენ რუსეთის მიერ დაპყრობას კავკასიის სიმაგრე — მთის და გმირული პოლონეთის დაკვლას, დაპყრობა უდიდესი და დაუბრკოლებელი ამ ბარბაროსული სახელმწიფოს მიერ, რომლის თავი ძევს პეტერბურგში, ხოლო ხელებს კი ვხედავთ ევროპის ყველა კაბინეტებში — ყველა ამან ასწავლა მუშებს აუცილებლათ თვალყური ადევნოს ინტერნაციონალური პოლიტიკის საიდუმლოებას, მათ საკუთარ მთავრობათა დიპლომატიურ მოქმედებას და მას ებრძოლოს ყოველნაირი საშუალებით. ხოლო როცა მუშები დაინახავენ, რომ არიან უძლურნი მათ ხელი შეუშალონ თავის მოქმედებაში, საჭიროა მათ საერთო შეთანხმებული პროტესტი განაცხადონ და მოითხოვონ კანონები მორალის და სამართლიანობის, რომელიც უნდა მართაედეს დამოკიდებულებას ადამიანთა შორის, იქნას შემოდებული უზენაეს წესათ ერთა შორის დამოკიდებულებისა. ბრძოლა აი ამნაირი საგარეო პოლიტიკისათვის ნიშნავს მონაწილეობის მიღებას მუშათა განთავისუფლების ბრძოლაში».

ცხადია, მარქსის აზრით — ბრძოლა ერის თავისუფლებითათვის დამპყრობელთა წინააღმდეგ ნიშნავს ბრძოლას მუშათა

განთავისუფლებისათვისაც. ეს საერთო პროლეტარული ბრძოლაა. ამ პრინციპის გატარება მოითხოვს კავკასიის და პოლონეთის განთავისუფლებას უცხო უღლისაგან. მარქსი იძლევა არა მარტო თეორიულ დებულებას, არამედ ბრძოლის კონკრეტულ საგანსაც. დაპყრობა ერთი ერისა მეორისაგან, ისე როგორც ერთი პიროვნებისა მეორისაგან, დავსობილია, თავისუფალი შეთანხმებული ურთიერთობა ერთა შორის, ისე როგორც ადამიანთა შორის, უმაღლეს წესათ წამოყენებულია. აი ამას ნიშნავს ერის თვითგამორკვევა, ეს არის უფლება ერის თავისუფლათ, სსვა ერის ძალდაუტანებლათ გააწესრიგოს თავისი ცხოვრება და სხვა ერებთან დამოკიდებულება. ეს აზრი რეზოლუციებში იქნა შემდეგ ჩამოყალიბებული ინტერნაციონალურ კონგრესებზე.

ამნაირათ, სოციალისტური შეხედულება ნაციათა ურთიერთობაზე გამომდინარეობს მისი შეხედულებისაგან ადამიანთა ურთიერთობაზე. ორივე აგებულია ერთ მთავარ დებულებაზე — თანასწორობაზე. ყველა ერი, მიუხედავათ მისი რიცხვისა და მდგომარეობისა, თანასწორია, ერთნაირი უფლების მატარებელია. თავისუფალი შეთანხმება საერთაშორისო უფლების ერთათ ერთი გზა და ხილია.

აი ეს შეხედულება შეითვისა შემდეგ ბურჟუაზიიდან გამოსულმა რევოლუციურ დემოკრატიამ, რომელმაც 1873 წ. თავის ინტერნაციონალურ კონგრესზე იტალიის პატრიოტების (გარინბაზლი, მაძინი და სს.) და საფრანგეთის რადიკალების (ვიქტორ ჰუგო, მიშლე, კინე და სს.) მეთაურობით გამოიტანეს «ხალხთა უფლების დეკლარაციის» ზოგი მუხლი:

«ყველა ხალხი ურთიერთშორის თანასწორია, მიუხედავათ მათი ტერიტორიის რაოდენობისა და მოსახლეობის სისქისა».

«არავითარ პიროვნებას, არავითარ მთავრობას, არავითარ ხალხს არ შეუძლია კანონიერათ, რაიმე მომიხეზებით დაეპატრონოს მეორე ხალხს ანექსიით, დაპყრობით თუ სხვა რაიმე საშუალებებით».

«ყველა ხალხს აქვს უფლება შემოსევის უკუქცევისათვის მოიხმაროს თავისი ტერიტორიის ყველა რესურსები, მცხოვრებთა ყველა პირადი თუ კოლექტიური ძალა»*).

*) დეკლარაცია «მშვიდობიანობის და თავისუფლების ინტერნაციონალური ლიგისა».

პრინციპი ხალხთა თანასწორობისა არის პრინციპი სოციალისტური და რევოლუციური დემოკრატიის. დაჩაგრულ ერთა ყველა ჭეშმარიტი პატრიოტები ამ ორ მიმდინარეობას ეკუთვნოდნენ.

სულ სხვაა პრინციპი ნაციონალისტებისა. ისინი ერის ზრულუფლებიანობას აღიარებენ მხოლოდ თავის ერისათვის, ხოლო სხვა ერს, სადაც კი მიახელებენ, იმორჩილებენ. ნაციონალიზმი მთავარი პოლიტიკური შინაარსია იმპერიალიზმის.

სოციალისტური და ნაციონალისტური შემეცნება ნაციისა წარმოადგენს ორ მოპირდაპირე მიმდინარეობას, რომელთა შორის მუდმივი ბრძოლაა. მათ შორის მომწყველელი რევოლუციური დემოკრატია თითქმის საესებით გაილესა, გაითქვიფა და ბოლოს დაიშალა. ამ ჟამათ «ადამიანის უფლების» სახელით ის ცდილობს აღდგეს და ინტერნაციონალურ ორგანიზაციათ გახდეს.

ერის თვითგამორკვევის პრინციპიალურ დებულებისაგან პრაქტიკულ პოლიტიკათ გადასაქცევათ საჭიროა ერთი პირობა— დაჩაგრული ერის გაცნობიერება და დამჩაგრელის წინააღმდეგ დარაზმეა. ის უნდა გრძნობდეს თავის თავს თანასწორათ გაბატონებულ ერთან, საკუთარი განვითარების და გზის აუცილებლობას, თავის თავის პატრონობის შესაძლებლობას. ასეთი ცვლილება ხდება არა ავიტაციის და პროპაგანდის საშუალებით, არამედ ობიექტიურ, ისტორიულ გარემოებათა ძალდატანებით. 1848 წელს ჩეხოსლოვაკები არა თუ არ ითხოვდნ თავისთვის რაიმე უფლებებს, არამედ ეხმარებოდნ მეფის მთავრობას ვენგრელთა მოძრაობის ჩასაქრობათ. საქართველო მესამოცე წლებში არა თუ არ ეხმარებოდა მთას რუსეთის წინააღმდეგ, არამედ პირიქით, ეხმარებოდა რუსეთს მთის წინააღმდეგ. ჩეხელები და ქართველები თავის ინტერესებს არ ყოფენ ამ ხანაში გაბატონებული ერის ინტერესებისაგან. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიათ ეს ისტორიულათ ბოძებული ნიადაგი თავიდანვე იცნო და მასზე ააგო თავისი ცხოველმყოფელი მოღვაწეობა. მარა როგორც კი გარემოება შეიცვალა და ისტორიათ ერი შემოაბრუნა ნაციონალური პოლიტიკის შარაგზაზე, პარტიაც შემობრუნდა მასთან ერთათ და ერის თვითგამორკვევა პრაქტიკული პოლიტიკის საგნათ აქცია.

ამნაირათ, ერის თვითგამორკვევის პოლიტიკური მატარებელია თვით ერი. ეს უპირველესი და უცილობელი პირობაა მი-

სი გატარებისა. აქ, ამ გზაზე, მას ხედება მოწინააღმდეგე პოლიტიკური მიმდინარეობანი, გაბატონებული ერის მეთაურ კლასების ნაციონალური პოლიტიკა, მათი ნაციონალიზმი და იმპერიალიზმი.

იმპერიალიზმი გამოიხატა ომებში, მძლავრის მიერ სუსტის დარბევაში და დამარცხებაში, ხოლო რევოლუციური დემოკრატიზმი და ერის თვითგამორკვევა იტალიის აღდგენაში და წვრილ ერთა განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. ერთა და მუშათა მოძრაობამ აიძულა იმპერიალისტები ყველა ქვეყნისა შეთანხმებულიყვენ და ამ საერთო მტრის წინააღმდეგ ერთათ დამდგარიყვენ. ხმალი ქარქაშში ჩააგეს და საერთაშორისო კონფერენციები დაიწყეს. დიდი სახელმწიფოები შეთანხმდენ და ქვეყანა გაინაწილეს. და რომ ეს განაწილება მისაღებათ გამოეტანათ, მას სახელი გამოუცვალეს, დამპყრობის და ანექსიის მაგიერ დაარქვეს «გავლენის სფერო». ამით ვითომ მშვიდობიანობა დამყარდა.

ნათქვამია: კაცი ბჭობდა, ეშმაკი იცინოდაო. ამ ეშმაკის როლს ასრულებს იგივე იმპერიალიზმი, იგივე ნაციონალიზმი; რომელიც თავის საზღვრებში ვერ ისვენებს, არ ისვენებს და მუდამ «ხელის მოსათბობს» ეძებს. მსოფლიო ომმა იფეთქა, მთავარი იმპერიალისტურ-პოლიციური სახელმწიფოები დაინგრენ და ამით გზა გაეხსნა სოციალისტურ ნაციონალურ პოლიტიკას. ვილსონმა მთელი თავისი სახელოვანი დეკლარაცია ამ პოლიტიკაზე ააგო. ერთა თვითგამორკვევის უფლება სახელმწიფო უფლებათ გამოაცხადა. დაარსდა მთელი რიგი ნაციონალური სახელმწიფოებისა. მარა ვინაიდან ბურჟუაზიული იმპერიალიზმი არ მომკვდარა, ის დაბნეულობისაგან ჩქარა გამოვიდა და ძალა მოიკრიბა, ხოლო მეორე მხრით აღორძინდა მეფური იმპერიალიზმის ალაგას ბოლშევიკური იმპერიალიზმი, ამიტომ ერთა თანასწორობის პრინციპი სავსებით ვერ გატარდა ვერც ევროპაში, ვერც აზიაში და აფრიკაში. მოსკოვმა დაიწყო ძველი იმპერიის აღდგენა, ევროპამ გამოსჭრა ნაციონალური ერთეულები არა ნაციონალური მოსახლეობის, არამედ «პოლიტიკური წონასწორობის» მიხედვით და მით შექმნა მრავალი ახალი კერა ნაციონალური შუღლისა*). ერთი კი აშკარაა —

*) ჰერსალის ზავით ნაციონალურ უმცირესობათ უნდა მიეცეს გარანტია თავისი კულტურის განვითარებისა.

«სფეროების» პოლიტიკა გაკოტრდა, დასავლეთში ის დასამარდა. იმპერიალიზმი უფრო მორცხვ სახეს ღებულობს. სამაგიეროთ ამ გაკოტრებულ პრინციპს მოსკოვი ჩაებღაუჭა და ის თავისათ გამოიტანა. ჩიჩერინმა ეს აშკარათ აღიარა და მით საქართველოს დაპყრობას ფარდა ახადა. მან ცაკის უკანასკნელ სესიაზე თბილისში წარმოსთქვა შემდეგი:

«ბათომიდან ინგლისელების წასვლის შემდეგ ლოიდ ჯორჯმა განუცხადა ამხ. კრასინს, რომ ინგლისი არ ჩაერევა საბჭოთა რესპუბლიკისა და კავკასიის ურთიერთ დამოკიდებულებაში და რომ იგი კავკასიას უცქერის როგორც საბჭოთა რესპუბლიკის გავლენის სფეროს» («კომუნისტი», 5 მარტი, 1925 წ.).

ე. ი. ლოიდ ჯორჯმა ნება დართო ჩიჩერინს საქართველო თავის «გავლენის სფეროში» მოექცია, რაიცა გამოხატა მის ანექსიაში. აქ მოხდა ბოლშევიკური და ბურჟუაზიული იმპერიალიზმის შეთქმულება თავისუფალი ერის წინააღმდეგ. მარქსი ითხოვდა კავკასიის განთავისუფლებას რუსეთისაგან, ლოიდ ჯორჯი კი, პირიქით, მას უტოვებს რუსეთს, ხოლო ჩიჩერინი ემყარება არა მარქსს, არამედ ლოიდ ჯორჯს, ის სცნობს არა ნაციათა თანასწორობას, არამედ მათ ანექსიას!

ბოლშევიზმი ნაციონალურ საკითხშიაც, ისე როგორც პოლიტიკურში და ეკონომიურში, სავსებით გამოეყო სოციალიზმს და აშკარათ ააფრიალა იმპერიალისტური დროშა. ის მართალია ყვირის ერის თავისუფლებაზე, მარა იმ ერის, რომელიც მის ხელში არ არის და მას ვერსაიდან ვერ უდგება. აქაც მას აინტერესებს არა ერის სვე-ბედი, არამედ წაქცევა მისი კონკურენტის, მისი მოწინააღმდეგე იმპერიალისტური სახელმწიფოსი. ეს არის აღდგენა პრიმიტიული იმპერიალიზმის. მოსკოვი ექანება სულ უკან-უკან, გასული საუკუნის მესამოცე წლების საერთაშორისო ინტრიგის და შუღლის პოლიტიკისაკენ.

ამგვარათ, სოციალისტურ ნაციონალურ პოლიტიკამ საკმაოთ შეანგრია იმპერიალიზმის კედელი, მარა სავსებით ის ვერ დაღეწა. მისი მტერია აშკარათ ბოლშევიზმი, მორცხვათ ბურჟუაზია. მარა ამ უკანასკნელს ებრძვის ყველა ფეხის ნაბიჯზე გამძლავრებული სოციალისტური ინტერნაციონალი და არ ანებებს თავისი პოლიტიკის პირდაპირ გატარებას. ევროპა დღეს იმყოფება სოციალიზმის მძლავრ გავლენის ქვეშ. ეს გავლენა არ არის მხოლოდ საბჭოთა ქვეყანაში, იქ ოპოზიცია

ნაკლულია, ავანტიურისტთა ვიწრო წრე გაბატონებულია. საიდუმლო დიპლომატია, შეთქმულობა, ძალმომრეობა ამ ბატონების მთავარი ფარხმალია. მთელი მათი საგარეო მოქმედება წყვედიანად მოცული და ყოველივე პასუხისმგებლობას მოკლებულია.

თუ მარქსს ადამიანთა თანასწორობის პრინციპიდან გამოყავს ერთა თანასწორობა, ბოლშევიზმს პირიქით ადამიანთა უთანასწორობისაგან გამოყავს ერთა უთანასწორობა. დემოკრატიის ძირითადი დებულების უარისყოფა თავისთავად გულისხმობს ერის უფლების უარისყოფასაც. ნაციის თვითგამორკვევას მთავარი მტერი მოსკოვში ზის.

დღეს მსოფლიოში იბრძვის ორი პოლიტიკური ძალა უფროსობისათვის. ერთი მხრით დგას სოციალისტური ინტერნაციონალი და მუშათა საერთაშორისო სინდიკალური ორგანიზაცია, მეორე მხრით ბურჟუაზია, ბოლშევიზმი და მათი მოკავშირე ძველი და ახალი ბატონები. ეს მათი სოციალური და პოლიტიკური წინააღმდეგობა ნაციონალურ სფეროში ნიშნავს წინააღმდეგობას იმპერიალიზმსა და ერის თვითგამორკვევას შორის. იმპერიალიზმი დამარცხდა, მარა გატეხილი არ არის; ერის თვითგამორკვევამ გაიმარჯვა, მარა გაბატონებული არ არის. ქართველი ერის თვითგამორკვევა მოხვდა ამ კალაპოტში და განიცადა მისი ბედი — გამარჯვება და დამარცხება. ის დგას ნაციონალურ კვანძის ცენტრში და როგორც კი ეს კვანძი ისევ დაიწყებს დახსნას — იქიდან პირველ ყოვლისა საქართველო უნდა გამოვიდეს თავისუფალი და აღდგენილი.

მიმდინარე პოლიტიკა

არის ორი პოლიტიკა, ორი იდეური მიმდინარეობა, ყოველგან, ყველა დიდ თუ წერილმან მოვლენაში დაპირდაპირებული და ერთი მეორის უარის მყოფი. ერთია ბოლშევიკური, მეორე სოციალისტური.

პირველი თავის მოქმედებას, თავის მერმისს აგებს დასავლეთ ევროპის არევიდარევაზე, სახელმწიფოთა შორის გაღვივებულ შულღზე, წარმოების დაუძღურებაზე, ერთა კონფლიქტებზე, ომზე და დამარცხებაზე, მასის გალატაკებაზე და დაცემაზე. ის ამ ჭაობში ხარობს, ამ უბედურებაში ეძებს თავის სასიცოცხლო წყაროებს.

მეორე, სოციალიზმი, კი პირიქით, მსიელ თავის მოქმედებას, მთელ თავის მომავალს აგებს მშვიდობიანობის დამყარებაზე, დასავლეთ ევროპის შეთანხმებაზე, ერთა და სახელმწიფოთა ერთობაზე, წარმოების გამდიდრებაზე, მასის ნივთიერათ და მორალურათ გაღონიერებაზე, ერთი სიტყვით საერთო აღორძინებასა და ამაღლებაზე.

ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარება კლავს ბოლშევიზმს, ართმევს სარბიელს, უსპობს ნიადაგს და აქცევს მას არარათ. ის თან ატარებს ყველა თვისებას იმ ჭირისას, რომელიც ყოველთვის ომს მიყვებოდა ხოლმე. როგორც კი ომი ბოლოვდებოდა, მინგრეულ-მონგრეული ქვეყანა კალაპოტში დგებოდა და სოციალური კანონები ნორმალურათ ამუშავდებოდა, ჭირიც კარგავდა საკვებ მასალას და ქრებოდა.

სოციალიზმი მიიღტვის ომით მოწამლული ატმოსფერის გაჯანსაღებისაკენ, ხალხთა შორის დაწყვეტილ ძაფების აღდგენისაკენ, ეს არის იმავე დროს სურვილი და მოთხოვნილება ყველა ხალხის, მთელი კაცობრიობის, გარდა იმ მცირედი ნაწილისა, სპეკულიანტების და მეზარბაზნეების, რომელნიც ომით და სისხლის ღვრით იტენენ ჯიბეს და იძენენ კაპიტალს.

ამნაირათ, ერთი მხრით დგას ბოლშევიზმი და მილიტარისტულ-სპეკულიანტური ბურჟუაზია, მეორე მხრით სოციალიზმი და მთელი დანარჩენი კაცობრიობა.

ბრძოლა ამ ორ ბანაკს შორის წარმოებს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე, პირველ ყოვლისა, მიმდინარე პოლიტიკაში.

მთავარი პოლიტიკური მომენტი, რომელიც ყოფდა დასავლეთს ომამდე და ყოფს დღესაც, არის კონფლიქტი საფრანგეთს და გერმანიას შორის. ის წარმოიშვა მესამოცდაათე წლებიდან, როგორც ნაყოფი ნაპოლეონ მესამის და ჰოპენცოლერნთა პირადი პოლიტიკის, რასაც მოყვა ომი და დამარცხება, წინეთ საფრანგეთის, ახლა გერმანიის. ევროპის ატმოსფეროს გაწმენდა მოითხოვს პირველ ყოვლისა აი ამ კონფლიქტის ამოწურვას, ყოველ შემთხვევაში მის მიხედვას, თანხმობის და კეთილ-მეზობლობის ჩამოგდებას მოდაუთა შორის. მარა ამ შემთხვევაში რუსეთი რჩება გარიყული. ის ვეღარ ითამაშებს ვერც «საერთაშორისო ჟანდარმის», ვერც «საერთაშორისო დამნგრეველის» როლს. ამიტომ ცარიზმი მთელი თავისი ძალღონით ებრძოდა ამ თანხმობის პოლიტიკას და ემსახურებოდა შუღლს. ის მოევიდნა საფრანგეთს მოკავშირეთ და მხსნელათ. ბოლშევიზმი ამ ჟამათ პირწმინდათ იმეორებს ამავე პოლიტიკას; ის მოევიდნა მეგობრათ გერმანიას საფრანგეთის წინააღმდეგ და ლამის ეს მდგომარეობა სამიღღემჩიოთ შეინარჩუნოს.

მაკრამ აი გერმანიამ უცებ პირი იბრუნა საფრანგეთისაკენ და მას მიმართა მოთხოვნით — მოვრიგდეთო. საფრანგეთმა ამ მომართვას ხელი წაატანა და ინგლისის დასტურით თანხმობით უპასუხა. დაიბადა პირველათ ამ ორ მეტოქეთა დაასლოეების შესაძლებლობა. შეშფოთდა მოსკოვი, აწრიპინდა ბოლშევიკური კალმები, ამუშავდენ დიპლომატები ამ შესაძლებლობის ჩასაშლელათ. ისინი ახლა იმეორებენ იმ კომპანიას, რომელიც მათ ასტეხეს დაუსის წინააღმდეგ, ე. ი. წინააღმდეგ გერმანიის ფინანსიური გაჯანსაღებისა და საკუთარ, რუსეთზე დამოუკიდებელ ფეხზე დადგომისა. დაუსის პლანი განხორციელდა, მოსკოვი დადუმდა. გერმანია გადაჭრით დაადგა დასავლეთის ეკონომიურ ორიენტაციას და ახლა ის ამას აგვირგვინებს პოლიტიკურათაც. ეს კი ქმნის სრულიად ახალ საერთაშორისო მდგომარეობას მოსკოვისათვის.

პირველ ყოვლისა უნდა გავითვალისწინოთ თვით მათი მო-
რიგების შინაარსი. სოციალისტები მოითხოვენ ერთა საერთო
კავშირის დამყარებას ყველა სადაო საკითხის სავალდებულო
მედიატორული წესით გადაჭრით. ვინც ამ წესს არ დაემორჩი-
ლება და ხმაღს იშიშვლებს — ის ისჯება ყველა მოკავშირეთა
შეერთებული ძალებით. ამ კავშირს მეთაურობს ნაციათა ლი-
გა. დაიბადა ჟენევის პროტოკოლი ჩაკდონალდის და ერიოს მე-
თაურობით. პროტოკოლს აუხირდენ რეაქციონერები და გააკე-
თეს მოსკოვის გასახარელი: ის დაიმარხა და მის ალაგას წა-
მოაყენეს კერძო პირობა («პაქტი») გერმანია-ანტანტას შორის.
რაკი პირველი არ გავიდა, მეორე მაინც მისაღებია, ვინაიდან ის
ამავე პოლიტიკური ხაზიდანაა აღებული. მას ემხრობა საერ-
თაშორისო დემოკრატია. მხოლოდ საკითხია ის, თუ რა სახის
იქნება პაქტი: პირობის მონაწილენი თანხმდებიან ყველა სა-
დაო საკითხი გადასჭრან მოლაპარაკებით ან მედიატორული
წესით ნაციათა ლიგის საშუალებით, თუ ქმნიან კავშირს, რომ-
ლის წევრები ერთი-მეორეს წაესევიან, როგორც კი რომელიმე
მათგანი პირობას დაარღვევს? ნაციათა ლიგის ძირითადი სტა-
ტუტია მედიატორული წესი და ყველა სახელმწიფო ამ პრინ-
ციპის მიმხრე ვალდებულია გახდეს ლიგის წევრათ. «პაქტის»
ასრულება მოითხოვს გერმანიის ლიგაში შესვლას და მისი
წესების მიღებას. კავშირების და კონტრკავშირების პოლიტი-
კა დაამარცხა ომმა. სწორეთ ასეთ სამხედრო ბანაკებათ დანა-
წილებამ გამოიწვია უმაგალითო სისხლის ღვრა. სოციალიზ-
მის ძველი პრინციპი — არბიტაჟი — დღეს ერთად-ერთი საერ-
თაშორისო პოლიტიკაა შესაძლებელი და მჭრელი. კაცობრიობა
იძულებული შეიქნა მიეღო ეს პრინციპი და მის საფუძველზე
აეგო ნაციათა ლიგა.

მოსკოვი ებრძვის როგორც ამ პრინციპს, ისე ამ ლიგას. ის
ჩარჩა ძველი, დამარცხებული პოლიტიკის ჩარჩოში, ცარიზმის
ბარბაროსულ საერთაშორისო უფლებით გაჟღენთილი. ის გა-
ნაგრძობს საიდუმლო დიპლომატიას, ბნელეთში ხელის ფა-
თურს, ერების დამორჩილებას და ძალათ გასაბჭოებას, კავში-
რების და კონტრ-კავშირების ძიებას, ერთი სიტყვით დესპო-
ტიზმზე დამყარებულ საგარეო საქმიანობას. მთელ ამ მუშაო-
ბას ლახვარს სცემს ერთა ლიგის გამარჯვება, მისი რეალურ
ძალათ გადაქცევა. გერმანიის მის წევრათ შესვლა და პროტო-

კოლის თუ არა, ამ ხანათ პაქტის მაინც განხორციელება მოსკოვს უკარგავს ყოველგვარ გავლენას ევროპის საქმეებზე. ეს არის დასავლეთის საერთაშორისო მდგომარეობის სრული სტაბილიზაცია და მოსკოვის იზოლიაცია. დასავლეთი ეპირდაპირება ბოლშევიკურ რუსეთს. მოსკოვი ამაში ხედავს ინგლისის ინტრიგებს, შემთხვევით მოვლენას, გერმანიის რუსეთისაგან ჩამოსაშორებლათ. ნამდვილათ კი აქ არაფერია შემთხვევითი, არც ინტრიგანური, ეს აუცილებელი, ისტორიული გზაა კაცობრიობის განახლების და განვითარებისაკენ. ბოლშევიზმი მას ეპირდაპირება და მით ბუნებრივად ამ შარაგზის გარეთ რჩება. ის ცდილობს თავის დაღუპვაში ამსანაგები იმოვოს, ცოცხალი სამარეში ჩაიჭიროს და ასე სული კბილით დაიჭიროს. მთელი ბოლშევიკური ბრესა «იზვესტია»-ს მეთაურობით გერმანიას ემუქრება, თუ გამეცი და ლიგაში შედი, შენს მტრებს — საფრანგეთს და პოლონეთს — მოვურიგდებიო. «გერმანიის მთავრობამ უნდა იცოდეს, სწერს «იზვესტია», თუ ის ამ გზას დაადგება საბჭოთა კავშირი მიიღებს ზომებს თავის ინტერესების დასაცავათ და იმოქმედებს იმ გზით, რომელიც არ მიდის გერმანიასთან პოლიტიკური და ეკონომიური დამოკიდებულების განვითარებისაკენ». ამავე დროს ეს გაზეთი ეარშიეება საფრანგეთს და თანაც ჭკუას ასწავლის — გერმანიასთან მორიგება მეორე სედანს გიქადისო.

ერთი სიტყვით, მოსკოვი აშკარა პოლიტიკურ შანტაჟს ეწევა, ორივე მხარეს თვალებს უპაჭუნებს, ორივეს თავის თავს შეაძლევს, მაგრამ ისინი მისგან გარბიან, როგორც უამისაგან და მას გატიტვლებულს ქვეყნის შარაზე ტოვებენ. ერთათ ერთი მისი თავყანისმცემელია გერმანიის მილიტარისტები და ნაციონალისტები. ესენი ბოლშევიკებთან ერთათ ილაშქრებენ «პაქტის» წინააღმდეგ და იცავენ ღვრია წყალს, სადაც ნაყოფიერათ თევზაობენ. მაგრამ გერმანიის მთავრობამ, სოციალ-დემოკრატიის და რადიკალური ბურჟუაზიის ზეგავლენით, უკვე გადასწყვიტა საფრანგეთის წინადადება მიიღოს და მის საფუძველზე მოლაპარაკება აწარმოოს. ის უკვე ზურგს აქცევს რუსეთს და პირს იბრუნებს დასავლეთისაკენ. წყდება ევროპის უდიდესი პოლიტიკური საკითხი; მტკიცდება დასავლეთის მორალური ერთობა, ირიყება ამ ერთობის აღმოსავლეთის მტერი.

პირველათ ახლა დაისვა მიმდინარე პოლიტიკის დღის წეს-

რიგში ნათლად და საჯაროთ ბოლშევიკური რუსეთის წინა-აღმდეგ ევროპის ბლოკის შექმნის საკითხი. საყრანგეთის საგარეო სამინისტროს გამომხატველი ორგანო «ტანი», რომელიც ეს ერთი ხანია ბოლშევიკებს ეარშიყება, იძულებული გახდა ალაპარაკებულყო ამ ბლოკის აუცილებლობაზე. ის სწერს: «დარეკა ჟამმა გერმანიისათვის ამოირჩიოს ან გერმანო-რუსული ბლოკი, სადაც ის დაიჭერს მეტათ საშიშარ მდგომარეობას, ან ევროპის ბლოკი, საითკენაც მას მიაქანებს მისი ინტერესები და მისი ტრადიციული ლტოლვილება... მან (გერმანიის საგარეო მინისტრმა) კარგათ იცის, უეჭველია, რომ მჭიდრო კავშირი საბჭოთა რუსეთთან დაუპირდაპირებს გერმანიას ინგლისს, ყველა თავისი მძიმე შედეგებით, რასაც ეს მოუტანს მის პოზიციას კონტინენტის ცენტრში. საკმარისია გაიგონოთ ჩიჩერინის განცხადება იმაზე, რომ ლონდონის მიერ კავშირის გაწყვეტა საბჭოებთან ნიშნავს ომს, რომ ვთქვათ: ამჟამათ ბრძოლაა მოსკოვს და ლონდონს შორის», «ტანი», 4 ივლისი).

ამაზე უფრო ნათლათ თქმა აღარ შეიძლება. რუსეთი თუ ევროპა — აი ორი მოპირდაპირე ბანაკი და მათ შორის ახდენს არჩევანს გერმანია. ყველა სხვა სახელმწიფოებს არჩევანი კაი ხანია მოხდენილი აქვთ ევროპის სასარგებლოთ. მხოლოდ გერმანია ყოყმანობდა, ვინაიდან ის მოსკოვისაგან რეალურ სარგებლობას გამოელოდა. მაგრამ ეს იმედი არ გაუმართლდა, არც მილიტარულათ, არც ეკონომიურათ. რუსეთის დამარცხებამ პოლონეთის მიერ და წითელი არმის დაუძღურებამ საბოლოოთ გააქრო გერმანელთა ოცნება პოლონეთის კორიდორის რუსის ხიშტით დაპყრობაზე, ხოლო რუსეთის ეროვნულ ეკონომიურ კრიზისმა მეურნეობაში და მრეწველობის დაცემამ მოუსპო იმედი რუსეთისაგან რაიმეს «გამორჩენისა». აი ამ ორგვარი იმედის გაცრუება გერმანიას დღეს ძალას ატანს ისევ დასავლეთში ებიოს მეგობარი და მომხმარე. ასეთია მისთვის, პირველყოვლისა, ინგლისი, რომელსაც მხარში უდგია საფრანგეთი და მისი მეგობარ-მოკავშირენი.

გერმანიის ლიგაში შესვლას რით უპასუხებენ ბოლშევიკები? ორში ერთი: ან თვითონაც უნდა შევიდენ, ან ევროპის მთლიან ფრონტს შეებრძოლონ. პირველ შემთხვევაში, ისინი იძულებული იქნებიან მიიღონ ლიგის სტატუტი, ე. ი. დემოკრატიკა საგარეო პოლიტიკის ქვაკუთხედათ აღიარონ და თავის

მოქმედების ანგარიში ქვეყანას აძლიონ. საქართველოს საკითხი თავიდანვე წინ დახედება და არბიტრაჟი მისთვის სავალდებულო გახდება. ეს იქნებოდა ბოლშევიზმის ლიკვიდაცია არა მარტო საგარეო, არამედ საშინაო პოლიტიკაშიაც. ამ გზას უეჭველია ის არ დაადგება და ისევ სასიკვდილოთ გაშხადებულსავით შეეცდება გაერთიანებულ ევროპას შორიდან უყეფოს და თავისი სამარე თვითონვე მოამზადოს.

ევროპა მთლიანდება, რუსეთი მარტოვდება. მიმდინარე პოლიტიკის ძარღვი აი აქ სცემს. ძველი დახლართული კვანძი იხსნება დასავლეთში და ახალი კვანძი იხლართება საბჭოების საბრძანებელში. მას ირგვლივ რკინის სალტე ერტყმება და ის მავთულ-ხლართში ებმება. რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო...

დ ე კ ლ ა რ ა ც ი ა *)

საქართველოს ნაციონალური მთავრობის სახელით მაქვს პატივი განვაცხადო შემდეგი:

დღევანდელ საერთაშორისო სამხედრო კონფლიქტში ჩვენ თავიდანვე მოვასდინეთ ჩვენი არჩევანი, მივემხრეთ საფრანგეთის კოალიციას.

ეს ჩვენი გადაწყვეტილება აგებულია ორ საფუძველზე: პოლიტიკურზე და ნაციონალურზე.

ჩვენ ვართ ჩაგრული ერის შვილნი; ჩაგრულია ჩვენი ერი ორ ნაირად: როგორც ერი და როგორც ხალხი, უცხო ძალამ მას წაართვა თავისუფლება ნაციონალური და პოლიტიკური. ვის შეუძლია გაიგოს ეს ჩვენი ორგვარი ტანჯვა თუ არა იმან, ვისაც სწამს ეს ორგვარი თავისუფლება, ვისაც ერის და ადამიანის უფლება თავის დროშაზე დაუწერია და ის საყოველთაო, საკაცობრიო კუთვნილებათ უღიარებია. ჩაგრულთა ეს ბუნებრივი დამცველი იყო და არის საფრანგეთი. მან თავის არსებაში შეაერთა ფრანგული და კაცობრიული, ნაციონალური და ადამიანური.

ჩვენ არ გვწამს, არასოდეს გვიწამებია, რომ ვინც თავის ხალხში ამყარებს დესპოტიას, ის სხვა ხალხში დაამყარებს თავისუფლებას, ვინც იპყრობს თავისუფალ ერთ, ის გაანთავისუფლებს ჩაგრულ ერთ. საერთაშორისო მტაცებლობა ძირს უთხრის ყოველი ფორმის უფლებას. დღეს მსოფლიოში ფრიალებს ორი მოპირდაპირე დროშა — თავისუფლების და მონობის; საქართველოს დროშის ადგილია მხოლოდ თავისუფლების ბანაკი.

*) ეს დეკლარაცია წაკითხულ იქმნა მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას მიერ დამფუძ. კრების წევრების კერძო თათბირზე 1940 წ. 4 თებერვალს პარიზში. რ ე დ.

ასეთია ჩვენი ორიენტაციის პოლიტიკური მოტივი. ამ ხაზისაა აგრეთვე ჩვენი ნაციონალური მოსაზრება.

ქართველ ერს ფლობს და სტანჯავს საბჭოთა რუსეთი. საქართველო არ შეურიგდა ამ მდგომარეობას და ებრძვის შეუჩერებლივ მის დამპყრობელ მოსკოვს. ამით ის ებრძვის ყველა მის მოკავშირეთ და დამხმარეთ, ვინც უნდა იყოს იგი. ჩვენ არასოდეს ვყოფილვართ, არც ვართ, არც ვიქნებით სტალინის და მის დამცველთა მხარეზე, არც იდეურად, არც პოლიტიკურად, არც ნაციონალურად. ჩვენ შორის დიდი ხანია ხილია ჩატეხილი, ბრძოლაა გამოცხადებული. ამ ჟამათ ჩვენს პოზიციაზე დადგენ მოკავშირენი; ჩვენ მიერ ბოლშევიზმის გამოცხადება მტრათ არა მარტო საქართველოსი, არამედ მთელი კულტურული კაცობრიობისა, როგორც ძველი რუსულ-აზიური ბარბაროსობის აღდგენა — დღეს საქვეყნოთ დამტყიცდა და ეს გაიზიარა მოწინავე საზოგადოებამ. ჩვენ მიერ წარდგენილი პროტესტი 1935 წელს ერთა ლიგისათვის წინააღმდეგ საბჭოთა კავშირის დაშვებისა მის წევრთა შორის — დღეს საქვეყნოდ დაადასტურა იმავე ლიგამ მოსკოვის იქიდან განდევნით.

როგორც ხედავთ ჩვენ ადგილი არ გამოგვიცვლია, ერთხელ აღებულ ხაზზე ოდნავადაც არ წაგვიფორხილებია: ვართ იქ, სადაც ვიყავით თავიდანვე. ეს ჩვენი პოზიცია—პოზიცია მთელი ქართველი ერის გაამართლა ისტორიამ, მისკენ იბრუნა პირი მსოფლიო დემოკრატიამ; და თუ დღევანდლამდე ვსულდგმულვებით იმედით, დღეს ამ იმედს მიეცა რეალური საფუძველი.

საქართველოს ნაციონალური მთავრობა გამოსული სამშობლოდან დამფუძნებელი კრების დადგენილებით და საგანგებო მანდატით განაგრძობს ბრძოლას მოსკოვის მტაცებლობასთან გამარჯვებამდე. მოუწოდებს ყველა ქართველ ემიგრანტს ჩვენთან ერთად ჩადგეს მოკავშირეთა ბანაკში, ვუსურვოთ ამ ბანაკს გამარჯვება და საერთო ძალ-ღონით ვიმუშაოთ ქართველი ერის თავისუფლების აღსადგენად.

ნამდვილი და ყალბი კომუნისმი

საშუალო საუკუნოების მიწურულში ევროპის მწერალთა რეკლამა ქონდათ ძველი კლასიკური მოღვაწენი აელაპარაკებიანო ქრისტიანული ენით და ფეოდალური სიბრყვიით. ამით მათ დაიმსახურეს სახელი ყალბი კლასიკებისა.

ბოლშევიკებს ჩვეულებათ დასწამდათ თავისი რუსული სიბრყველით აელაპარაკონ ინტერნაციონალური სოციალიზმის მამათმთავარნი მარქსი და ენგელსი და ნამდვილი, კლასიკური კომუნისმის სახელით გამოიტანონ სლავიანოფილურ-ნაროდნიკული ობშჩინური კომუნისმი. ისინი არიან ყალბი კომუნისტიები.

და ასე, არსებობს ორი კომუნისმი — ნამდვილი, მარქსის კომუნისმი და ყალბი, ლენინის კომუნისმი.

ამის დასამტკიცებლათ საკმარისია განვიხილოთ მარქსის ორიოდე ნაწერი, სწორედ ის, რაზედაც ბოლშევიკები ასე ხშირად ფიცულობენ და რასაც ასე უკუღმა კითხულობენ. ეს არის პირველყოვლისა «კომუნისტური მანიფესტი», შემდეგ «მანიფესტის» განმარტება მარქსის მიერვე «გოტის პროგრამის კრიტიკაში». აი აქ მოკლეთ, მკაფიოთ ჩამოყალიბებულია მეცნიერული სოციალიზმის ძირითადი დებულებანი, კომუნისტური საზოგადოების აუცილებელი საფეხურები, სოციალური რევოლუციის უეჭველი გზა-კვალი. მარქსის ყველა დანარჩენი გამოკვლევანი არის დიდებული დასაბუთება «მანიფესტის» ტეზისების, გაღრმავება აქ გამოთქმული აზრების. ნამდვილი კომუნისმი ანუ პროლეტარული სოციალიზმი აგებულია დასავლეთის კულტურაზე, მეცნიერებაზე და საზოგადოებრივ ურთიერთობაზე. ის ღვიძლი შვილია ევროპის სამოქალაქო განვითარების.

და სწორეთ გასამტერებელია ის უტიფრობა, რომლითაც

ბ-ში თავის აჭია-ბაჭია აზრებს, თავის ტმუტარაკანში შეძენილ განათლებას მარქსიზმით ასაღებენ. როგორც ერიო, ისეთი ბერიო, ნათქვამია. რუსეთის ველურ აუდიტორიას ველური წინამძღოლნი შეეფერება. უეცი ხალხის დაჯერება ადვილია, როცა ის თავისუფლებას მოკლებულია. ეს სიველურე ახლა ქართველ მუშებსაც ეწვია; ტმუტარაკანის ლექტორები მათაც მოეკლინა, ორ ნაძვს შორის დაბნეულნი ქართველ საზოგადოებასაც აბნევენ, ევროპას ამორებენ და «წმინდა რუსეთს» აჯაჭვებენ. მარქსიზმი გახდა მათ ხელში რუსული ნაციონალიზმის იარაღი, დაპყრობის და დანგრევის გასამართლებელი საბუთი. მარა მათ «მარქსიზმს» არავითარი კავშირი, არავითარი მსგავსება არ აქვს არც მარქსიზმთან, არც დასავლეთის სოციალურ მოძღვრებასთან და მოძრაობასთან. და რომ ეს ასე არის დავინახავთ ნამდვილი და ყალბი კომუნიზმის განხილვით.

1. წინასწარი პირობები

ბოლშევიკების აზრით, კომუნიზმის განხორციელება შეიძლება ყოველგან, ყველა ხალხში და ყველა ქვეყანაში: აზიაში, ისე როგორც აფრიკაში, ევროპიელებში, ისე როგორც ესკიმოსებში, ყირგიზებში, ოსმალეთში, აფგანებში, ზანგებში. რუსეთი ხომ კომუნიზმის ალთქმული ქვეყანაა, რომელიც წინ მიუძღვის ამ მოძრაობას და თავისი ხიშტით, ჩეკით და კომინტერნით ამყარებს ყოველგან კომუნიზმის ბატონობას.

ასეთია მოძღვრება ყალბი კომუნიზმისა.

ნამდვილი კომუნიზმი კი, პირიქით, მთელ ამ წილადობილას სავსებით უარყოფს და თავის სამეფოს დასამკვიდრებლათ აღიარებს ზოგი წინასწარი პირობების აუცილებლათ არსებობას. ეს პირობებია ეკონომიური, პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული, რომელიც შეიძლება გაჩნდეს ერში განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე, განსაზღვრულ დროს და გარემოებაში. რას ნიშნავს ეს?

მარქსი სწერს «კაპიტალში» (ტომი პირველი), რომ კაპიტალისტური საზოგადოება დაიბადა ფეოდალურ საზოგადოებისაგან, ხოლო კომუნისტური საზოგადოება დაიბადება კაპიტალისტურისაგან. ამ დებულებაზეა აგებული მთელი მისი «მანიფესტი». მაშასადამე, კომუნიზმის განხორციელების აუცი-

ლებელი პირობაა კაპიტალიზმის არსებობა. ეს კიდევ ცოტაა, შეიძლება კაპიტალისტური წარმოება, კაპიტალისტური მეურნეობა ველურ ხალხშიაც იქნას შეტანილი, ეს კიდევ არ ნიშნავს ამ ხალხის მომწიფებას სოციალური რევოლუციისათვის. ნათქვამია, ერთი მერცხალი ზაფხულს ვერ მოიყვანსო. საჭიროა არსებობდეს არა მარტო კაპიტალისტური წარმოება, არამედ კაპიტალისტური საზოგადოებაც. ე. ი. ახალი ეკონომიური პროცესი ქმნის შესაფერ სოციალურ გადასხვაფერებას მთელ ნაციონალურ ორგანიზმში და მას აძლევს ახალ საზოგადოებრივ სახეს. ავიღოთ მაგალითი.

ფეოდალური საზოგადოება წინასწარი პირობაა კაპიტალისტური საზოგადოების. რას ნიშნავს ფეოდალური საზოგადოება? ეს ნიშნავს ისეთ სოციალურ შენობას, სადაც არ არის დარჩენილი არც ერთი წრე, არც ერთი დარგი, არც ერთი წესი მუშაობისა და დამოკიდებულებისა გარეშე ფეოდალური ურთიერთობისა და კანონებისა. ის აღორძინდა ანტიური, რომაული საზოგადოების ნანგრევზე და მიიღო საბოლოო გამოხატულება მეათე საუკუნის ბოლოს. ძველი საზოგადოების ყველა შემაერთებელი ძაფები აქ უკვე დაწყდა და გაიბა ახალი, რომში სრულიად უცნობი და გაუგონარი. ეს შეცვლა ერთი საზოგადოებისა მეორისაგან მოხდა მრავალი ომებით, რევოლუციებით, ევოლუციით, ცხოვრების მრავალკეც აღუდებით და გადადუღებით. მოისპო ყველა ძველი ნაშთი: შრომის ძველი წესი (მონობა), ძველი ქალაქი, ძველი წოდება, ძველი მართველობა, მთელი ანტიური ეკონომიკა და პოლიტიკა და მათი ალაგი დაიჭირა ფეოდალობამ, მისი ბატონ-ყმობით, ამქრული წესებით, თავად-აზნაურობით, — მთელი ახალი ეკონომიური და იურიდიული ურთიერთობით.

ცხადია, ახალი საზოგადოება ნიშნავს პირველყოვლისა ძველი საზოგადოების სავსებით დანგრევას, მისი ყველა ნაშთების სავსებით გაქრობას და მათ ალავას ახალის დამყარებას. მხოლოდ ამის შემდეგ ჩნდება ამ ნიადაგზე მომავალი საზოგადოების ახალგაზრდა ყლორტი და იწყებს ნელ-ნელა გაზრდას.

აი ასეთი თვისების უნდა იყოს კაპიტალისტური საზოგადოებაც. ის ისეთივე ორგანიული მთელია, როგორიცაა ყველა ისტორიული საზოგადოება, ამათ შორის ფეოდალურიც. კაპიტალისტური ეკონომიური მსველელობა ბოლოს და ბოლოს

თან ითრევს მთელ ცხოვრებას, ყველა მის დარგებს და ნაწილებს და მით ქმნის სრულიად ახალ ურთიერთობას. ამ პროცესის დასაწყისია კაპიტალისტური წარმოება, ფაბრიკა-ქარხნების აღორძინება, მრეწველობის გაჩაღება. მაგრამ ეს კიდეც არ მოასწავებს ახალი საზოგადოების დაბადებას. მხოლოდ ძველი ფეოდალურ-პოლიციურ საზოგადოების ძირბუდიანათ დარღვევა, მისი ნაშთების სავსებით ამოგდება და ამ გაწმენდილ ნიადაგზე კაპიტალისტური ეკონომიკის და პოლიტიკის აგება ედება საფუძვლათ კაპიტალისტურ საზოგადოებას. სადაც ძველი და ახალი ერთად არის, სადაც საზოგადოება განაწილებულია მათ შორის, მეტ-ნაკლები ძლიერებით, იქ არ არის არც ერთი, არც მეორე საზოგადოება, იქ ბრძოლაა მათ შორის გამართული ერთბატონობისათვის. ერთი სათავე, ერთი პრინციპი, მონიზმი — აი დედა-ბოძი ისტორიული ეპოქის. სათავეთა შერევა, პრინციპთა შედედება, ეკლექტიზმი ცხოვრებამ არ იცის, ისტორია მათ არ იღებს და თავის საშოში არ აპოხიერებს. ერთი პრინციპი უარსყოფს მეორეს არა ნაწილობრივ, არა წერიმალურათ, არამედ სავსებით, ძირბუდიანათ. კაპიტალისტური საზოგადოების დაბადება იწარმოვა ომებით, რევოლუციებით, დიდი სოციალური ქარტეხილით.

რით ხასიათდება კაპიტალისტური ეკონომიკა?

მარქსი სწერს: «კომუნისტურ მანიფესტში სწერია — ყველა იმ კლასებთა შორის, რომელნიც დღეს ბურჟუაზიას ეპირდაპირება, ნამდვილი რევოლუციური კლასია მხოლოდ პროლეტარიატი. ყველა დანარჩენი კლასები იხრწნებიან და ინგრევიან დიდი ინდუსტრიის წყალობით, პროლეტარიატი კი მისი ნაყოფია.» ბურჟუაზია აქ წარმოდგენილია როგორც რევოლუციური კლასი, როგორც მატარებელი დიდი ინდუსტრიისა, წინააღმდეგ ფეოდალებისა და შუათანა კლასებისა, რომელნიც იბრძვიან ძველი საზოგადოებრივი მდგომარეობის, მობერებული საწარმოო წესების შესარჩენათ.»*)

ცხადია, კაპიტალისტურ ეკონომიკას ახასიათებს დიდი ინდუსტრია და მისი მატარებელი კლასები — ბურჟუაზია და პროლეტარიატი. ეკონომიური რევოლუცია მხოლოდ ამ საწარმო-

*) იხ. „გოტის პროგრამა“. სიმოკლისათვის წყაროებს დაეასახელებ ტექსტში თითო ასოებით: გ. — „გოტის პროგრამა“. მ. — „მანიფესტი“. (აუტ.)

ვო ფორმას მოაქვს. დიდი ინდუსტრია, დიდი კაპიტალი ებრძვის პატარა ინდუსტრიას, პატარა კაპიტალს და ანგრეკს მათ ბატონობას. ეს უკანასკნელი საწარმოვო ფორმა თავის დროზე, საშუალო საუკუნოებში, თავის მხრივ რევოლუციურ ელემენტს წარმოადგენდა წინააღმდეგ ამქრული წესებისა. მაგრამ დიდი წარმოებით შეშინებული ის ხდება კონსერვატიულ ელემენტათ და ებრძვის ახალ, მასზე უფრო მძლავრ, რევოლუციურ ეკონომიკას.

დღეს ქვეყნათ ბატონობს ორგვარი საწარმოვო წესი — ევროპაში და ამერიკაში დიდი ინდუსტრია და მისი მატარებელი ბურჟუაზია, აზიაში, რუსეთში და აფრიკის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებში (ეგვიპტე, ლიბერია და სხ.) და ზოგ კოლონიებში (ტუნისი, მაროკო და სხ.) პატარა ინდუსტრია და მისი მატარებელი შუათანა კლასები. პირველ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს კაპიტალისტურ საზოგადოებასთან, მეორე შემთხვევაში კი მხოლოდ მის პირველ საფეხურთან, მის დასაწყისთან.

ამ ნაირათ, კაპიტალისტური საზოგადოების ძირითადი თვისებაა სხვილი ინდუსტრიის და მისი მეთაურის — ბურჟუაზიის ეკონომიური ერთბატონობა. ყველა დანარჩენი საწარმოვო ფორმა და მისი მეთაური კლასები ან იღუპებიან, ან მასზე დამოკიდებულნი ხდებიან. ბურჟუაზია ან ანგრეკს შუათანა კლასებს, ან მათ იმორჩილებს და თავის საწველ ფურათ ხდის. ის მეთაურობს საზოგადოების მთელ ეკონომიურ მოძრაობას.

«დიდმა ინდუსტრიამ შექმნა მსოფლიო ბაზარი, მომზადებული ამერიკის აღმოსავლეთით. მსოფლიო ბაზარმა დიდათ დააჩქარა განვითარება ვაჭრობის, ნავოსნობის, ყოველნაირი მიმოსვლის. ეს განვითარება თავის მხრივ გავლენას ახდენს ინდუსტრიის მსვლელობაზე. რამდენათ მრეწველობა, ვაჭრობა, ნავოსნობა, რკინისგზა ვითარდება, იმდენათ ბურჟუაზია იზრდება, მისი კაპიტალი მრავლდება და საშუალო საუკუნოების მიერ გადმოცემული კლასები უკან ითელება.» (მ.)

ამ დაად ეკონომიურ მსვლელობას თან ახლავს შესაფერა პოლიტიკური მსვლელობა.

«თვითყოული ეტაპი ევოლუციისა, რომელიც გაიარა ბურჟუაზიამ, იწვევს შესაფერ პროგრესს. ის, იღვწება რა ფეოდალური დესპოტიზმიან, ადგენს შეიარაღებულ ამხანაგობას და მართავს თავის თავს კომუნაში; აქ მუნაციპალური რესპუბლი-

კა, იქ შესამე წოდება მონარქიისათვის გადასახადების მიმცე-
მი; შემდეგ მანუფაქტურის ხანაში ის უპირდაპირდება თავად-
აზნაურობას თვითმპყრობელ თუ კონსტიტუციურ მონარქიაში.
დიდი მონარქიის ქვაკუთხედი ბურჟუაზია, დიდი ინდუსტრიის
და მსოფლიო ბაზრის აღორძინებიდან, იპყრობს პოლიტიკურ
ხელისუფლებას, სხვა კლასების გამორიცხვით, თანამედროვე
წარმომადგენლობით სახელმწიფოში. თანამედროვე მთავრობა
არის მხოლოდ გამგე კომიტეტი ბურჟუაზიული კლასის საქ-
მეებისა.» (მ.)

მაშასადამე, ბურჟუაზია ანგრევს რა ძველ საწარმოვო ფორ-
მას, ანგრევს ამასთანავე ძველ პოლიტიკურ ფორმასაც და ხელთ
იგდებს ეკონომიურ ბატონობასთან ერთად პოლიტიკურ ბა-
ტონობას. საზოგადოების განვითარების ამ საფეხურზე ბა-
ტონობისათვის მომწიფებულია მხოლოდ ეს კლასი, ამიტომ
სხვა კლასების რევოლუციური მოძრაობა მას უმზადებს ნია-
დაგს და შემდეგ ბევრი მიხვევ-მოხვევისა ბოლოს მაინც მას
ანიჭებს გამარჯვებას. «ამ ფაზაში პროლეტარიატი ებრძვის არა
მის პირდაპირ მტერთ, არამედ მტერთ მისი მტერისა, ესე იგი
თვითმპყრობელი მონარქიის ნაშთებს, მემამულეთ, არა-ინდუს-
ტრიალურ ბურჟუებს, წვრილ ბურჟუებს. მთელი ისტორიული
მოძრაობა ამ გზით თავს იყრის ბურჟუაზიის ხელში; ყოველ-
ნაირი გამარჯვება ამ პირობებში არის ბურჟუაზიის გამარჯ-
ვება.» (მ.)

ამ საერთო კატასტროფის დროს შეიძლება ძველი კლასე-
ბის ბატონობასთან ერთად დაეცეს ბურჟუაზიის ბატონობაც და
ძალა-უფლებას დაეპატრონონ მუშები. მაგრამ, სწერს მარქსი,
«ეს გამარჯვება პროლეტარიატისა იქნება მხოლოდ მომენტი
ბურჟუაზიულ რევოლუციის მსვლელობაში, ის მისი განმავი-
თარებელია, როგორც ეს იყო 1794 წ. და ასე იქნება მუდამ სა-
ნამ ისტორიის ვითარებაში, მის მოძრაობაში არ გამომუშავ-
დება ნივთიერი პირობები, რომელნიც იწვევს აუცილებლად
ბურჟუაზიული საწარმოვო წესის დარღვევას და, მაშასადამე,
ბურჟუაზიის პოლიტიკური ბატონობის საბოლოო დაცემას.»*)

ასეთი ნივთიერი პირობები იქმნება მხოლოდ კაპიტალის-
ტურ საზოგადოებაში, ხოლო ეს კი შენდება ძველი რეჟიმის

*) მარქსის „ლიტერატურული ნასლედი“, ტ. მეორე. გვ. 512.

ნანგრევზე. ეს ისტორიული აუცილებლობა, ეს ეპოქათა თანდათანობა არ ესმით ამ რეჟიმის ლიკვიდაციის დროს და საერთო არეულობით აღტაცებულნი ლამიან ბურჟუაზიის ბატონობის თავიდან აცილებას და პირდაპირ შრომის სამეფოში შესვლას. ასეთი იყვენ ნიველერები ინგლისის რევოლუციისა (1648 წ.), ბაბუეისტები საფრანგეთის რევოლუციისა (1795 წ.), ბლანკისტები გასული საუკუნის მეორმოცე წლებისა და სხ.

«პროლეტარიატის პირველი პირდაპირი ცდა თავისი კლასის ინტერესების გასაბატონებლათ, მომხდარი საერთო არეულობის დროს, ფეოდალურ საზოგადოების დანგრევის პერიოდში, გათავდა აუცილებელი დამარცხებით, ვინაიდან არ მოიპოვებოდა ნივთიერი პირობები მისი ემანსიპაციისა, ის პირობები, რომელიც იქმნება მხოლოდ ბურჟუაზიის ერაში. ამ პირველი პროლეტარული მოძრაობის თანამგზავრი რევოლუციური ლიტერატურა ძალაუნებურათ რეაქციონური ხასიათისაა. ის ქადაგებს საზოგადო განდევნილობას და ტლანქ თანასწორობას.» (მ.)

მოვლენათა ამ სერიას ეკუთვნის რუსეთის მაქსიმალიზმი და მისი გამომხატველი ლიტერატურა, მეტად მყვირალა და რეაქციონური. აქ ახალია ის, რომ ამ ცდას გადაყვა მთელი ერი. ის ძვირად უჯდება რუსეთს, ხოლო ევროპის ასეთსავე ცდას ხალხი არ დაუზარალებია, საზოგადოება უკან არ დაუქანებია.*) ბურჟუაზიის საბოლოო გაბატონება რუსეთში ხდება აცილებით მეტი ზარალით და სხვერპლით, ვინემ ეს მოსდა ევროპაში.

ამგვართ, კომუნისტური საზოგადოების მიუცილებელი სათაეე არის კაპიტალისტური საზოგადოება. უკანასკნელის დედა-ძარღვს შეადგენს დიდი ინდუსტრიის მატარებლის ბურჟუაზიის გაბატონება ეკონომიკაში, პოლიტიკაში, კულტურაში. «ბურჟუაზიის ერა» კალაპოტდება და მის საზღვრებში იწყება უკანასკნელი გადამჭრელი ბრძოლა.

*) იხ. ამის შესახებ ჩემი „საბჭოთა წყობილება“.

2. პროლეტარიატის ბრძოლა

პროლეტარიატის პოლიტიკური მოძრაობა იწყება ჯერ კიდევ ძველ რეჟიმში და განსაკუთრებით ძლიერდება ამ რეჟიმის ლიკვიდაციის დროს. მაგრამ აქ მისი კლასიკური სახე, მისი პროლეტარული მიზანი და საშუალება ბურჟუით არის მოცული, მის გვერდით, მის წინ და უკან დგას მრავალი სხვა მებრძოლი ელემენტები, უკმაყოფილონი არსებული წყობილებით. ამ ვზით ღვება ერთი რაზმი, ერთი ბანაკი მიმართული ძველი რეჟიმის წინააღმდეგ, რომლის გაუქმებაში დაინტერესებულია ერის დიდი უმრავლესობა. ამ ხანაში მუშა საჭიროა რევოლუციისათვის და არა რევოლუცია მუშისთვის. პროლეტარიატის მიერ თავისი კლასიური ელფერის შენარჩუნება და მოძრაობაში საკუთარი პოლიტიკური და სოციალური დროშით მონაწილეობა გაძნელებულია. ამის დიდ მაგალითს იძლევა რუსეთის პროლეტარიატი, რომელიც გახდა ბრმა იარაღი და მისი მოპირდაპირე შუათანა კლასებისა და მათი პირმშო შეილთა — ბოლშევიკებისა.

რატომ?

ესადა რატომ. პროლეტარიატის ორგანიზაცია, მოძრაობა, მიზანი და საშუალება მჭიდროთ შეკავშირებულია მისი მშობელის — მრეწველობის განვითარებასთან და გამაგრებასთან. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ ძველი რეჟიმის მოსპობის შემდეგ, «ბურჟუაზიის ერაში.» აი აქ კლასთა დამოკიდებულება გამარტივებულია; განხეთქილება ბურჟუას და პროლეტარიატს შორის არ იფარება საშუალო საუკუნური სამოსლით. პირისპირ დგას ეს ორი კლასი და დანარჩენნი იძულებულნი არიან მათ შორის განაწილდნ.

«ჩვენი დროის, ბურჟუაზიის ერას, ნიშნობლივი თვისებაა კლასთა წინააღმდეგობის გამარტივება. საზოგადოება უფრო და უფრო იყოფა ორ დიდ მოპირდაპირე ბანაკათ, ორ ერთი მეორის მტერ კლასათ: ბურჟუაზიათ და პროლეტარიატათ». (მ.)

მასასადამე პროლეტარიატი პირდაპირ დაინტერესებულია ისეთი წყობილების დამკვიდრებაში, სადაც აი ეს სადა კლასიური დანაწილება აშკარა ხდება. ეს წყობილებაა დემოკრატიული რესპუბლიკა. «სწორეთ ბურჟუაზიული საზოგადოების ამ

სახელმწიფო ფორმაში კლასთა ბრძოლა საბოლოოთ გადაწყდება.» (გ.)

მაგრამ რადგანაც ბურჟუაზიის პოლიტიკური ბატონობა ნიშნავს ცენზიანი კონსტიტუციის შემოღებას, სახელმწიფო სადავის მხოლოდ თავის ხელში («სხვა კლასების გამორიცხვით») დაჭერა, ხოლო პროლეტარიატის ინტერესია დემოკრატიული რესპუბლიკა, ცხადია ბრძოლა მათ შორის წარმოებს არა მარტო საბოლოო გამარჯვებისათვის, არამედ აგრეთვე ღლეწანდელი საზოგადოების მოწყობისათვისაც.

ამნაირათ, როგორც კი კაპიტალისტური საზოგადოება ღებულობს თავის საკუთარ სახეს, ე. ი. რევოლუციური ბურჟუაზია ამარცხებს ყველა მის მარჯვნივ მდგომ მტრებს, და ხელო იგდებს სახელმწიფო სადავეს, მაშინვე მის მარცხნივ ღვება ახალი კლასი და მას ძალა-უფლებას ეღავება. რა პრინციპებით ხელმძღვანელობს ამ შემთხვევაში მებრძოლი პროლეტარიატი? მთელი მისი სოციალური მსოფლმხედველობა ეპირდაპირება სავსებით ბურჟუაზიის მიერ შექმნილ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომლის დედა-ძარღვი მარხია ბურჟუაზიულ საწარმოვო ფორმასა და საკუთრებაში. არა-ბურჟუაზიული კლასებს საწარმოვო ფორმა და საკუთრება, ეს ნაშთი ძველი რეჟიმისა, არ შეადგენს მასი ბრძოლის საგანს.

«გაუქმება საკუთრების დამოკიდებულებათა, რომელიც არსებობდა ღლეწანდლამდე, არ არის დამახასიათებელი თვისება კომუნიზმისა. საკუთრება განიცდიდა მუდმივ ცვლილებას, მუდმივ ისტორიულ გადასხვაფერებას. საფრანგეთის რევოლუციამ, მაგ., გააუქმა ფეოდალური საკუთრება ბურჟუაზიული საკუთრების სასარგებლოთ. კომუნიზმის ნიშნობლივი თვისებაა გაუქმება არა საკუთრებისა საზოგადოთ, არამედ გაუქმება ბურჟუაზიული საკუთრებისა.» (მ.)

საკუთრება გლეხის, წვრილი ბურჟუასი არის «ფორმა საკუთრებისა ბურჟუაზიული საკუთრების წინანდელი.» მას აუქმებს არა პროლეტარიატი, არამედ თვით ბურჟუაზია თავისი რევოლუციური ეკონომიკით. აი ამ ეკონომიკის გარდაქმნა სოციალურ საფუძველზე შეადგენს საბოლოო მიზანს მოძრაობას.

«კაპიტალისტი ნიშნავს არა მარტო პერსონალურ მდგომარეობას, არამედ აგრეთვე სოციალურ მდგომარეობას წარმოების

სისტემაში. კაპიტალი არის კოლექტიური ნაყოფი. მისი ამოძრავება შეიძლება მხოლოდ შეერთებული ძალ-ღონით საზოგადოების მრავალ წევრთა, საბოლოო, მთელი საზოგადოებისაც. მაშასადამე, კაპიტალი არ არის პიროვნული ძალა, ის სოციალური ძალაა. კაპიტალის გარდაქმნა საზოგადო საკუთრებათ, საზოგადოების ყველა წევრთა კუთვნილებათ, არ მოასწავებს პირადი საკუთრების გარდაქმნას საზოგადო საკუთრებათ. აქ მხოლოდ სხვაფერდება საკუთრების სოციალური ფორმა, ის კარგავს კლასიური საკუთრების ხასიათს.» (მ.)

ასეთია ნამდვილი კომუნიზმი. ის ახდენს სოციალიზაციას არა ყოველგვარი საკუთრების, არამედ მხოლოდ ბურჟუაზიული საკუთრების, სოციალური ეკონომიური ფორმის. ეს ფორმა ჩნდება მხოლოდ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში, ისტორიის განსაზღვრულ საფეხურზე და განსაზღვრულ გარემოებაში. ვინაიდან რუსეთი არ შეიცავს ასეთ საზოგადოებას, არ გააჩნია ეს სოციალური ძალა, ყალბ კომუნისტებმა ხელი მიყვეს ყოველგვარ საკუთრებას და ის სახელმწიფო კუთვნილებათ გამოაცხადეს. საზოგადოება გაიძარცვა სახელმწიფო აპარატის, ე. ი. ბიუროკრატიის და კომუნისტური პარტიის სასარგებლოთ.

«ბურჟუაზიის ერაში» არსებობს ორ-ნაირი საკუთრება: უაღრესი — კაპიტალისტური, ხელქვეითი — არა-კაპიტალისტური, გლეხური და წვრილ-ბურჟუაზიული. იქ სადაც უკანასკნელი ჭარბობს პირველს, სადაც ერს მეთაურობს არა-კაპიტალისტური საკუთრება, იქ პროლეტარიატი რიცხვით მცირეა, ორგანიზაციით და მოძრაობით მოღუწებულია. ის კიდევ ტყვე არის წვრილ-ბურჟუაზიული სტიქიისა და არ არის წევრი კაპიტალისტური საზოგადოებისა. აქ მეფობს წვრილი ბურჟუაზიის ერა. ამ ორ სხვა და სხვანაირ საზოგადოებრივ შენობაში მომუშავე პროლეტარიატი იმყოფება სხვა და სხვანაირ სოციალურ მდგომარეობაში, განიცდის სხვა და სხვანაირათ გადაჯგუფებულ კლასთა გავლენას და ამიტომ მისი პოლიტიკური და ტაქტიკური საშუალებანი განსხვავებულია. წვრილ-ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში პროლეტარიატის მთავარი მოპირდაპირეა არა ბურჟუაზია, არამედ ეს წვრილი ბურჟუაზია, რომელმაც ლამის ის გადაყლაპოს და თავის არსებაში გააქროს. ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში კი, პირიქით პროლეტარიატი ყლაპავს თანდათან წვრილ ბურჟუაზიას და ამ ახალი ელემენ-

ტით ვაძლიერებული და გამრავლებული ბურჟუაზიის მესაფ-
ლავე ხდება. პირველ შემთხვევაში წვრილი საწარმოო ფორ-
მა ეზიდება ერს უკან, მამა-პაპეულ მდგომარეობისაკენ. ამ სა-
ფრთხის თავიდან აცილებაში დაინტერესებულია ბურჟუაზია
და პროლეტარიატი თანასწორათ. ესენი რევოლუციური კლას-
ებია, რომელთა წინააღმდეგ დანარჩენი კლასები «რეაქცი-
ონური მასაა» (გ.). მეორე შემთხვევაში წვრილი ბურჟუაზია
გადადის პროლეტარიატისაკენ და მასთან კავშირში ფიქრობს
თავის მდგომარეობის გაუმჯობესებას. «ის იცავს მაშინ არა
თავის დღევანდელ, არამედ მომავალ ინტერესებს. ის ცოცხებს
თავის საკუთარ თვალთახედვას და ითვისებს პროლეტარიატი-
სას» (მ.) აქ ის რევოლუციონურია, და მაშასადამე ბურჟუაზია
და მისი ამყოლ-დამყოლნი «რეაქციონური მასაა».

ყალბი კომუნიზმის მოძღვრებით მთელი ეს პროცესი უკულ-
მა წარმოებს. მისთვის რევოლუციურია რუსეთის გლეხური
წვრილ-ბურჟუაზიული რეაქცია, ხოლო დასავლეთის რევოლუ-
ციური პროლეტარიატი რეაქციონურია. ამით ის აღიარებს ერთ
ჭეშმარიტებას — ამ ორი სოციალური წრის სრულ შეურიგებ-
ლობას, მარა ვერ ხედავს მეორე ჭეშმარიტებას — თავის ვე-
ლურობას. მართლა თქმულა: «რა ყვაავი ვარდსა იშოვის თავი
ბუღბული გონია».

ამნაირათ, ბურჟუაზიის და პროლეტარიატის საერთო ინ-
ტერესია საწარმოო ძალთა გაძლიერება, დიდი მრეწველობის
დაცვა, რევოლუციური ეკონომიკის შენახვა. ძველი ეკონომი-
კის და კლასების წინააღმდეგ ისინი ერთ ფრონტს შეადგენენ.
ისინი იყოფიან ორ შეურიგებელ ბანაკათ ახალი ეკონომიკის
და მასზე აგებულ სოციალურ ურთიერთობის ნიადაგზე. პრო-
ლეტარიატის ინტერესია მისი კლასიური ბრძოლა წარმოებ-
დეს ინტენსიურათ და ნაყოფიერათ. ეს კი შეუძლებელია გა-
რეშე თავისუფლებისა. რა არის თავისუფლება?

«თავისუფლება მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო
საზოგადოებაზე გაბატონებულ ორგანოსაგან გადაიქცეს საზო-
გადოების სავსებით დაქვემდებარებულ ორგანოთ.» (გ.)

ბურჟუაზია მიიღტვის ეს ორგანო ემორჩილებოდეს მხო-
ლოდ მას და მისი საშუალებით ბატონობდეს საზოგადოებაზე.
პროლეტარიატი კი, პირაქით, დაინტერესებულია ის გახადოს
საზოგადოების იარაღათ, მის მონა-მორჩილათ და ამ გზით

უზრუნველყოფის პოლიტიკურათ თავისი განმათავისუფლებელი მოძრაობა. მისი პოლიტიკური იდეალია დემოკრატიული რესპუბლიკა. ასეთ სახელმწიფო წყობილებაში სავსებით თავსდება კაპიტალისტური ურთიერთობა, მაგრამ აქ ის არ არის პოლიტიკურათ უზრუნველყოფილი. ამიტომ თვითეული ნაბიჯი სახელმწიფოს დემოკრატიზაციის გზაზე გადადგმული მოპოვებულია ბურჟუაზიასთან ბრძოლით, მისთვის უფლებრივი პრივილეგიის წართმევით. ერთი ასეთი ბრძოლის მოწამე ვართ დღეს გერმანიაში, სადაც რესპუბლიკის მომხრე და მოწინააღმდეგეთა შორის დიდი შუღლია ატეხილი. ნამდვილი კომუნისტები, სოც-დემოკრატები გადაჭრით ებრძვიან რესპუბლიკის მტერთ და რადიკალურ ბურჟუაზიასთან ერთათ იცავენ არსებულ სახელმწიფო ფორმას. ყალბი კომუნისტები, ბოლშევიკები, კი პირიქით, ეკედლებიან რეაქციონერებს და მათთან ერთად ილაშქრებენ დემოკრატიის წინააღმდეგ.*).

«კომუნისტები იბრძვიან მუშათა კლასის უახლოეს ინტერესების და მიზნისათვის, მაგრამ ამავე დროს აწმყო მოძრაობაში ისინი იცავენ და წარმოადგენენ მოძრაობის მომავალს. საფრანგეთში ისინი ეკედლებიან რადიკალ-სოციალისტურ პარტიას წინააღმდეგ კონსერვატიული და რადიკალური ბურჟუაზიისა; ამასთანავე ისინი იტოვებენ უფლებას კრიტიკაში გაატარონ ფრაზები და ილუზიები, გადმოცემული რევოლუციური ტრადიციების მიერ. შვეიცარიაში კომუნისტები ეხმარებიან რადიკალებს... პოლონეთში ისინი ეხმარებიან იმ პარტიას, რომელიც აგრარულ რევოლუციაში ხედავს ნაციონალური განთავისუფლების საშუალებას, ე. ი. იმას, რომელმაც გამოიწვია კრაკოვის რევოლუცია 1846 წ. გერმანიაში კომუნისტთა პარტია იბრძვის ბურჟუაზიასთან შეთანხმებით იმ შემთხვევაში, როცა ის მოქმედებს რევოლუციურათ წინააღმდეგ თვითმპყრობელობისა, ფეოდალური მიწათმფლობელობისა და წერილი ბურჟუაზიისა... ერთი სიტყვით, კომუნისტები მხარს უჭერენ ყოველგან რევოლუციურ მოძრაობას მიმართულს არსებულ სოციალურ და პოლიტიკური ურთიერთობის წინააღმდეგ... კომუნისტები მუშაობენ ყველა ქვეყნის დემოკრატიული»

*) ეს უკვე აწყოილი იყო, როცა კომუნისტების წყალობით ჰანლენ-ბურვი პრეზიდენტათ იქნა არჩეული. (ა ვ ტ .).

პარტიული პარტიების შეთანხმების და შეერთებისათვის». (მ.)

როგორც ხედავთ მებრძოლი პროლეტარიატი მიიღტვის რა ბურჟუაზიული საკუთრების სოციალისტურათ გადაქცევასაკენ, გზადაგზა იცავს თავის მიმდინარე სოციალურ და პოლიტიკურ მოთხოვნილებათ, ქმნის კლასიურ ბრძოლის საწარმოებლათ შესაფერ დემოკრატიულ წყობილებას და ამ მიზნით იყენებს საზოგადოების დანარჩენ ნაწილთა ურთიერთ შორის ბრძოლას, ერთს ეხმარება, მეორეს ეომება.

ყალბი კომუნიზმი სრულიად არ ხედავს მებრძოლ ელემენტთა შორის ასეთ განსხვავებას. მან შეითვისა სექტანტური აზრი, რომლის თანახმათ ის ეშმაკეულათ აცხადებს ყველას, გარდა ბოლშევიკებისა. ამით ის პროლეტარიატის მოძრაობას ასუსტებს რა, აძლიერებს მის მტერთა მოძრაობას. მან რუსის ხალხი გამოაცხადა ნორმალურ ხალხათ, აღტქმული ქვეყნის ერთათ ერთ მობინადრეთ, მისი ჩამორჩენილობა და უკულტურობა მისაბამ ღირსებათ. მან პირწმინდათ განიმეორა მე-40 წლების გერმანიის «ჭეშმარიტი სოციალიზმის» მოძღვრება, რომლის შესახებ მარქსი სწერს:

«ის ტრადიციულ წყველა-კრულვას უგზაენიდა ლიბერალიზმს, კონსტიტუციურ სახელმწიფოს, ბურჟუაზიულ კონკურენციას, პრესის ბურჟუაზიულ თავისუფლებას, ბურჟუაზიულ უფლებას, ბურჟუაზიულ თავისუფლებას და თანასწორობას. ის უქადაგებდა ხალხს, რომ ამ ბურჟუაზიული მოძრაობით არა თუ მოიგებს რასმეს, პირიქით ყველაფერს დაკარგავს. გერმანულ სოციალიზმმა მხოლოდ დაიეიწყა, რომ ეს ფრანგული კრიტიკა, რომელსაც ის საწყლათ იმეორებდა, გულისხმობდა არსებობას თანამედროვე ბურჟუაზიული საზოგადოებისა, მისი შესაფერი საარსებო მატერიალური პირობებით და პოლიტიკური კონსტიტუციით, სწორეთ იმის, რაც გერმანიისათვის ჯერ კიდევ მოსაპოვებელი იყო.... ეს ჭეშმარიტი სოციალიზმი წარმოადგენდა პირდაპირ რეაქციონურ ინტერესებს, ინტერესებთ წვრილი ბურჟუაზიისა». (მ.)

ბურჟუაზიას ებრძვის არა მარტო პროლეტარიატი, არაჰედ წვრილი ბურჟუაზიაც, ეს ნაშთი ძველი საზოგადოებისა პირველი დგას დიდი ინდუსტრიის ეკონომიურ და პოლიტიკურ ნიადაგზე და მას ავითარებს ბოლომდე, მთელი ერის სასარგებლოთ. მეორე კი უარსყოფს მთელ ამ მიმდინარეობას და

იხევს უკან დრომოჭმულ სოციალური შენობისაკენ. ორივე ეს ბრძოლა წარმოებს სოციალიზმის და კომუნიზმის დროშით. წვრილ-ბურჟუაზიულ სოციალისტურ მოძრაობას მეთაურობდა საფრანგეთში, მარქსის მოწმობით, სისმონდი, გერმანიაში გეინცე, ხოლო დღეს რუსეთში ლენინი და მისი მოწაფე ბოლშევიკები. ამ ორგვარ ბრძოლას შორის ერთია რევოლუციური, მეორე რეაქციონური. მათ შორის საერთო არა არის რა.

3. სოციალური რევოლუცია

რაკი პროლეტარიატის და წვრილი ბურჟუაზიის ბრძოლა ბურჟუაზიის წინააღმდეგ მიმდინარეობს სხვა და სხვა გზით, მიზნით და საშუალებით, ცხადია მათი სოციალური რევოლუციაც არ შეიძლება ერთნაირი იყოს. და მართლაც, ყალბი კომუნიზმის მოძღვრებით საკმარისია მთავრობის ხელში ჩაგდება რაიმე მოხერხებით, რომ სოციალურ რევოლუციამ იფეთქოს. ქვეყანა რაც უფრო ჩამორჩენილია, ე. ი. რაც ნაკლებათაა განვითარებული მრეწველობა და პროლეტარიატი, მით უფრო მეტ ნიადაგს იძლევა ასეთი გადატრიალებისათვის. ამიტომ ბოლშევიკების მუშაობა განსაკუთრებითი ძლიერებით წარმოებს აზიაში, სლავიანთა ქვეყნებში, აფრიკაში, საზოგადოთ, მემჩანთა და გლეხთა სამეფოში. აი აქ ადვილია სუსტი ბურჟუაზიის წაქცევა, მრეწველობის დაქცევა და ძველი კაი დროის მობრუნება.

ჭეშმარიტი კომუნიზმი, მარქსისტული სოციალიზმი, სოციალურ რევოლუციის შესაძლებლობას აფუძნებს კაპიტალიზმის არა ნაკლებ განვითარებაზე, არამედ მის უმწვერვალესათ განვითარებაზე, და აქედან გამოწვეულ საზოგადოების ახალ დანაწილებაზე. ყველაზე უფრო ინდუსტრიალური სახელმწიფო ყველაზე უფრო მომწიფებულია სოციალიზმისათვის. ბურჟუაზიის ეკონომიური მუშაობა ამზადებს მომავალი საზოგადოების ნიადაგს.

«ბურჟუაზია არსებობს მხოლოდ იმით, რომ შეუჩერებელი რევოლუციას ახდენს შრომის იარაღში, ე. ი. წარმოების წესებში, ე. ი. საზოგადოების ყოველნაირ დამოკიდებულებაში. ძველი საწარმოო წესების შენახვა იყო, პირიქით, არსებობის პირველი პირობა ყველა წინანდელი სამრეწველო კლასების.

ბურჟუაზიის ეპოქას ანსხვავებს წინანდელ ეპოქათაგან საწარმოვო წესების მუდმივი რღვევა, სოციალური სისტემის შეუჩერებლად რყევა, მუდმივი აგიტაცია და საშიშროება». (მ.)

ამ მოძრაობას ებრძვის პირველ ყოვლისა ძველი საწარმოვო ფორმის მატარებელი კლასები.

«შუათანა კლასები, წვრილი ფაბრიკანტები, მეწვრილმალენი, გლეხები ებრძვიან ბურჟუაზიას იმიტომ რომ ის საშიშარ მდგომარეობაში აგდებს მათ როგორც შუათანა კლასს. მამასადამე ისინი არ არიან რევოლუციონერები, ისინი კონსერვატორებია, კიდევ მეტი, ისინი რეაქციონერებია. ისინი ოხოვენ ისტორიის ბორბლის უკან გადაბრუნებას». (მ.)

მაგრამ ამ განწირულ კლასებს ისტორია არ სწყალობს, კაპიტალის ძლიერებას ვერ უმკლავდებიან და კოტრდებიან.

«წვრილი ბურჟუაზია, წვრილი ფაბრიკანტები, ვაჭრები, წვრილი რანტიები, ხელოსნები და გლეხები ვარდებიან პროლეტარიატში. ამის მიზეზია ერთი მხრით ის, რომ მათი პატარა კაპიტალი ნებას არ აძლევს აამუშავოს დიდი ინდუსტრიის საშუალებანი და მით მარცხდება დიდ კაპიტალისტებთან კონკურენციაში, ხოლო მეორე მხრით მათი სპეციალური ხელვანობა ფასდაკარგულია ახალი საწარმოვო ფორმით. ამნაირათ, პროლეტარიატი ივსება მცხოვრებთა ყველა კლასებისაგან». (მ.)

აშკარაა, ბურჟუაზია ანგრევს არა მარტო ფეოდალთა კლასს, ბოლოს უღებს არა მარტო თავად-აზნაურობის პარაპსობას, მათთან ერთათ არღვევს შუათანა კლასებსაც.

«საშუალო საუკუნოების წვრილი ბურჟუაზია და წვრილი გლეხები იყვენ თანამედროვე ბურჟუაზიის წინამორბედნი. იმ ქვეყანაში, სადაც ვაჭრობა და მრეწველობა სუსტათ განვითარებულია, ეს კლასები სულს დაფავენ გაფურჩქნული ბურჟუაზიის გვერდით». (მ.)

ამგვარათ, კაპიტალისტური წარმოების გაძლიერება იწვევს საზოგადოების გულში ძირითად სოციალურ გადასხვაფერებას. აქ ისპობა ძველი გაბატონებული წოდება და მისი მიწათმფლობელობა, ირღვევა მისი თანამგზავრი ძველი მწარმოებელი კლასები და მათი საწარმოვო ფორმა. მათ ნანგრევზე იზრდება და ძლიერდება ორი თანამედროვე კლასი — ბურჟუაზია და პროლეტარიატი. ამათ შორის გაჩხირული წრეები აღარ არიან ძველი საშუალო კლასები; ესენი რამდენათ ძველი ნაშთია — სული

კბილით უჭირავთ და სავსებით დამოკიდებული არიან ახალ საწარმოვო ფორმაზე. მათი საკუთარი საწარმოვო წესები განადგურებულია. მაგრამ ამათ გარდა არსებობს ახალ ეკონომიკაზე აღმოცენებული საშუალო კლასები, ორ მთავარ კლასს შორის მომწყვდეული.

«იმ ქვეყანაში, სადაც თანამედროვე ცივილიზაცია აყვავებულია, დაიბადა ახალი კლასი წვრილ ბურჟუათა, რომელიც ქანაობს ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის; ის, დამატებითი ნაწილი ბურჟუაზიული საზოგადოებისა, მუდამ ახლათ დგება. მისი მონაწილე პიროვნებანი შეუჩერებლივ ცვივდებიან პროლეტარიატში როგორც კონკურენციის, ისე და განსაკუთრებით, აგრეთვე დიდი წარმოების პროგრესიული მსვლელობის მეოხებით. ისინი ხედავენ იმ დროის მოახლოებას, როცა სავსებით გაქრებიან როგორც დამოუკიდებელი ნაკვეთი თანამედროვე საზოგადოებისა და შეიცვლებიან ვაჭრობაში და მრეწველობაში თავმდგმურებით, ნოქრებით და მიწის მუშებით». (მ.)

როგორც ხედავთ, მთელი პროცესი კაპიტალისტური წარმოებისა და საზოგადოებრივი დიფერენციაციისა მოდის პროლეტარიატის სასარგებლოთ. მხოლოდ ეს კლასი მრავლობს, იზრდება და მაგრდება. ყველა დანარჩენი ირღვევა და კვდება.

«ყველა კლასებში, რომელნიც ბურჟუაზიას ეპირდაპირება, მხოლოდ პროლეტარიატია რევოლუციური კლასი; სხვა კლასები იღუპებიან დიდი ინდუსტრიის განვითარებით, პროლეტარიატი კი, პირიქით, მისი საკუთარი ღვიძლი შვილია». (მ.)

მომაკვდავი კლასები ხედავენ, რომ უკან დახევა და ძველი საწარმოვო ფორმის აღდგენა შეუძლებელი ხდება; დიდი ინდუსტრიის ბატონობა ისეთი საყოველთაო და ძირმაგარი ჩნდება, რომ შუათანა კლასების დამოუკიდებელ არსებობაზე ფიქრიც კი აღარ შეიძლება. ერთათერთი მათი გამოსავალია — პროლეტარიატის მხარეზე გადასვლა და მისთვის ბრძოლაში დახმარება. ამ შემთხვევაში მათი მოქმედება რევოლუციურია.

«თუ ისინი რევოლუციურათ მოქმედებენ, ეს პროლეტარიატში გადავარდნის შიშით. ამ შემთხვევაში ისინი იცავენ თავის მომავალ და არა აწმყო ინტერესებს; ისინი ტოვებენ თავის საკუთარ თვალთახედვას და ითვისებენ პროლეტარიატისას» (მ.)

და ასე, პროლეტარიატის სოციალური დროშის ქვეშ დგება ერის დიდი უმრავლესობა. მისი იდეოლოგია და ბრძოლის სა-

შუალებანი ბატონდება ყველა უკმაყოფილო წრეებში და ამით კაპიტალისტურ საზოგადოების კრიზისი ახლოვდება.

როგორც ხედავთ სოციალური რევოლუციის ჟამი ირეკება მხოლოდ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში, ე. ი. იქ სადაც მთელი ერის ეკონომიური საქმიანობა აგებულია კაპიტალისტური ნიადაგზე, მაშასადამე ძველი ეკონომიური ფორმები მომსპარია, ძველი საშუალო კლასები საბოლოოთ დამარცხებულია და იძულებული არიან თავი ირჩინონ ახალი ეკონომიური ფორმით. პროლეტარიატი მრავალრიცხოვანია და მეთაურობს ბურჟუაზიით უკმაყოფილო საზოგადოებას. მთელი ერი იყოფა ორ მეტ-ნაკლებ ბანაკათ — ერთი მხრით დგას მცირე რიცხვი ბურჟუაზიისა, მეორე მხრით კი მთელი დანარჩენი ნაწილი ერისა.

მარა არც ასეთი დანაწილება კმარა გამარჯვებისათვის. საჭიროა თვით გაბატონებული კლასიდანაც მიემხრონ პროლეტარიატს და დადგენ სოციალიზმის დროშის ქვეშ.

«იმ დროს, როცა კლასთა ბრძოლა უახლოვდება გადამწყვეტ მომენტს, გაბატონებული კლასის, მთელი საზოგადოების დარღვევის პროცესი ისე მკაცრათ წარმოებს, რომ ერთი ნაწილი გაბატონებული კლასისა შორდება თავის კლასს და ემხრობა რევოლუციურ კლასს, რომელიც წარმოადგენს მომავალს». (მ.)

აი ასეთ პირობაში იქმნება ისეთი საზოგადოებრივი მდგომარეობა, როცა შესაძლებელი ხდება «რამდენიმე უზურპატორის ექსპროპრიაცია ხალხის მასის მიერ».*)

ამნაირათ, ერთ მუჭა კაპიტალისტებს ეპირდაპირება მთელი ერი პროლეტარიატის სოციალისტურ დროშის ქვეშ თავმოყრილი. ხალხი აღიარებს ერთათერთ გამოსავალათ სოციალიზმს, ერთათერთ მალამოთ სოციალისტური მრეწველობას დამყარებას. რევოლუცია ჩაღდება.

«პირველი ეტაპი მუშათა რევოლუციისა შეიცავს პროლეტარიატის გამოცხადებას მართველ კლასათ, ძალა-უფლების დაკურობას დემოკრატიის მიერ». (მ.)

აქ პროლეტარიატი და დემოკრატია ერთი და იგივეა. ერთის გამარჯვება ნიშნავს მეორის გამარჯვებას. რატომ? ცხადია რატომ — რაკი პროლეტარიატი შეიცავს ერის უმრავლესობას,

*) „კაპიტალი“, ტ. 1.

რაკი პროლეტარულ მდგომარეობაშია ჩაყენებული ამ უმრავ-
ლესობის გარეშე დარჩენილი მასის ნაწილები, აშკარაა პრო-
ლეტარიატი ხალხია, ხალხი პროლეტარიატია. პროლეტარი-
ატი აღარ ეპირდაპირება დემოკრატიას, პირიქით, ის თვით
არის დემოკრატია, ის თვით არის დემოკრატიზმის მატარე-
ბელი და განმახორციელებელი. მისი «მართველ კლასათ გადაქ-
ცევა», მისი დიქტატურა, მოასწავებს ხალხის მართველ კლას-
ათ გადაქცევას, დემოკრატიის დიქტატურას.

ამიტომ «პროლეტარიატის მოძრაობა არის მოძრაობა დიდი
უმრავლესობისა დიდი უმრავლესობის სასარგებლოთ» (მ.).
ამით ის ნსხვავდება ყველა წინანდელი რევოლუციური მოძრა-
ობისაგან, რომელსაც მეთაურობდა «უმცირესობა უმცირესო-
ბის სასარგებლოთ». ასეთი იყო მაგალითად საფრანგეთის დი-
დი რევოლუცია, ასეთია რუსეთის რევოლუცია. განსხვავებაა
მათ შორის ის, რომ რუსეთში ეს «უმცირესობა» კომუნისტურ
პარტიაზე ჩამოქვეითდა, საფრანგეთში კი ეს შეიცავდა მთელ
კლასს ბურჟუაზიისას სხვადასხვა პარტიებათ დაყოფილს. მა-
შასადამე, პრინციპი დიქტატურისა კი არ არის სადაო, არამედ
ის თუ ვინ დიქტატორობს, უმცირესობა თუ უმრავლესობა,
ჯგუფი თუ დემოკრატია. საფრანგეთში დიქტატორობდა ბურ-
ჟუაზია, რუსეთში ბოლშევიკური პარტია, ხოლო პროლეტარ-
ულ რევოლუციაში იდიქტატორებს დემოკრატია, ერის დიდი
უმრავლესობა, პროლეტარიატათ გადაქცეული.

არაკაპიტალისტურ საზოგადოებაში, სადაც პროლეტარი-
ატი მცირეა, ხოლო შუათანა კლასები გაბატონებულია, პრო-
ლეტარიატის დიქტატურა ნიშნავს უმცირესობის ბატონობას
უმრავლესობაზე, ე. ი. დესპოტიას, ტირანიას, რაიცა თავდება
დამორჩილებული ხალხის აჯანყებით პროლეტარიატის წი-
ნააღმდეგ. ასეთ საზოგადოებაში «პროლეტარიატის დიქტა-
ტურა» რეაქციონური პრინციპია. ბოლშევიკებმა ამას შემო-
უარეს იმით რომ გამოიგონეს ახალი ცნება — «მუშა-გლეხის
ხელისუფლება». ამით ვითომ შეაქცევს პროლეტარიატის სიმ-
ცირე გლეხთა სიმრავლით. ამით მარქსიზმს კიდევ უფრო და-
შორდენ. ასეთი ტერმინი მეცნიერულ სოციალიზმში არ იცის,
ის წმინდა რუსული გამოგონებაა. «პროლეტარიატის და გლე-
ხობის დიქტატურა» არაფრით არ გავს მარქსის «პროლეტარ-
იატის დიქტატურას». რატომ? იმიტომ რომ მარქსის აზრით

პროლეტარიატის დიქტატურა ნიშნავს დემოკრატიის დიქტატურას, ე. ი. პროლეტარიატია ხალხი, ხოლო მცირე რიცხვი გლეხი-მესაკუთრისა ან მას მისდევენ ანდა განზე რჩება. თუ გლეხობაა დიდი უმრავლესობა, როგორც მაგალითად რუსეთში, იქ არავითარი სოციალური რევოლუცია არ შეიძლება და მაშასადამე არც სოციალისტური დიქტატურა პროლეტარიატისა. აქ შეიძლება მხოლოდ ერთი დიქტატურა – გლეხურ-წერილ ბურჟუაზიული, მიმართული სამრეწველო ბურჟუაზიის და მთელი მისი ეკონომიკის წინააღმდეგ. ეს რეაქციონური დიქტატურაა.

როგორ წარმოებს სოციალური რევოლუცია, როგორია მისი პირველი ნაბიჯები?

როგორც ვიცით საკუთრება წინა-კაპიტალისტური, გლეხის და ხელოსანის არ შეადგენს საგანს სოციალიზაციისა. მხოლოდ კაპიტალისტურ ურთიერთობაზე შექმნილი საკუთრება, ე. ი. საკუთრება, რომელიც უკვე მუშავდება საზოგადო ძალებით, ხოლო ნაყოფი ითვისება კერძო პირის მიერ, უქმდება და მას სავსებით საზოგადოება ეპატრონება. კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ქონების ცხრა მეათედი სწორედ ასეთი საკუთრებაა. არა-კაპიტალისტურ საზოგადოებაში კი პირიქით ბურჟუაზიული საკუთრება გამონაკლისია, წინა-კაპიტალისტური ქონება კი საზოგადო მოვლენაა.

ბურჟუაზიული საზოგადოების ძარღვია კაპიტალი, ე. ი. ისეთი ქონებრივი ძალა, რომლის საშუალებით შესაძლებელია პროლეტარიატის პირდაპირი, ხოლო წერილ მესაკუთრეთა არა-პირდაპირი ექსპლოატაცია.

«კაპიტალი არის ნაყოფი ადამიანთა კრებულის. მისი ამუშავება შეიძლება მხოლოდ შეერთებული ძალებით საზოგადოების მრავალ წევრთა, კიდევ მეტი, საბოლოო საზოგადოების ყველა წევრთა. მაშასადამე, კაპიტალი არ არის პერსონალური ძალა, ის სოციალური ძალაა». (მ.)

ეს სოციალური ძალა უნდა ეკუთვნოდეს საზოგადოებას და არა კერძო პირთ. იქ სადაც ქონებას ჯერ კიდევ არ მიუღია ასეთი ფორმა, სადაც ის კიდევ ინდივიდუალურ ძალას წარმოადგენს, ცხადია იქ არ შეიძლება სოციალიზმის განხორციელება. წარმოება უნდა იყოს უკვე განსაზოგადოებული, მრავალმუშათა მიერ ამუშავებული, რომ შესაძლებელი გახდეს მისი

ნაყოფის განსაზოგადობა. «სხვაფერდება მხოლოდ სოციალური ხასიათი საკუთრებისა, ის კარგავს კლასის საკუთრების ხასიათს» ((მ.) «სოციალური ხასიათი საკუთრებისა» არის კაპიტალი, რომელიც იქცევა «ფულათ, მიწა-ადგილათ, ერთი სიტყვით მონოპოლიურ სოციალურ ძალათ», რომლის საშვალეებით იმონება ადამიანი.

ცხადია, კაპიტალი არ არას ეს თუ ის ნივთი, ეს თუ ის ცომარა ფული, ეს თუ ის ქარხანა, ბანკი, მიწა-ადგილი — ყველა ეს მხოლოდ გარეგანი ნაწილობრივი გამოხატულებაა კაპიტალისა. თქვენ შეგიძლიათ ყველა ეს მოსპოთ, დაანგრიოთ, მარა ეს კიდევ არ ნიშნავს კაპიტალის მოსპობას, მისი ძლიერების გაუქმებას. ამის კლასიკური მაგალითია ბოლშევიკური რუსეთი, სადაც მიუხედავად ძირიანათ დანგრევისა, ადამიანის ექსპლოატაცია არა თუ დაინგრა, პირიქით კიდევ უფრო გაძლიერდა და გამკაცრდა. ბრიყვ ბოლშევიკებს კაპიტალი ეგონათ მისი გარეგანი გამოხატულება; მათ დაანგრიეს მხოლოდ ისარი საათისა, მექანიზმი კი ხელუხლებელი დარჩა; უკანასკნელის დარღვევა კი მათ არ შეეძლოთ, ვინაიდან ის არ არის დასარღვევად მომწიფებული. კაპიტალი — ეს საზოგადოებაში ამუშავებული სოციალური ძალაა, დღეს კაპიტალისტთა სამსახურში მყოფი, ხვალ კი საზოგადოების სამსახურში შემსვლელი. უკანასკნელ შემთხვევაში ის უკვე აღარ არის კაპიტალი, ის რჩება მხოლოდ საზოგადოებრივ ძალათ.

ამნაირათ, სოციალიზმის მიზანია გაუქმება არა ამა თუ იმ კერძო ფაბრიკის და ქარხნის, არამედ კაპიტალისტური სისტემის, ე. ი. ისეთი ეკონომიური წყობილების, სადაც ქონება ხდება საშუალებათ ადამიანის ექსპლოატაციის და დამორჩილებისა. აქედან წარმოსდგება სოციალური ამოცანა: შექმნა ისეთი სამრეწველო ეკონომიკის, როცა ქონება ვერ გახდება კაპიტალათ. ბოლშევიკებმა ამ საკითხსაც, ისე როგორც ყველა დანარჩენს, ველურათ მიუღდგენ; კერძო პირთ ჩამოართვეს მრეწველობა და გამოაცხადეს ამით კაპიტალისტური სისტემა მოვსპეთო, ნამდვილათ კი ეს სისტემა ოდნავათაც არ გაქანებულა. მან გამოიცივალა მხოლოდ მეპატრონე, კერძო პირის ალაგას ჩადგა სახელმწიფო და ყველფს მუშას და მთელ ხალხს გაცილებით უფრო უარესათ, ვინემ ეს ხდება ბურჟუაზიის მიერ. კაპიტალის ბუნება ძალაში რჩება.

ნამდვილი კომუნიზმი ამ ამოცანას სწყვეტავს სრულიად სხვანაირათ. ის იწყებს ფესვებიდან, კაპიტალიზმის ძირიდან და ნელა, მარა მეთოდურათ თხრის მას. მრეწველობის განსა-ზოგადობა ბუნებრივი შედეგია ამ პროცესის. ხდება სოცი-ალიზაცია არა მრეწველობის, არამედ მისი ეკონომიური სა-ფუძველის — კრედიტის და მიწა-ადგილის. კრედიტის როლი ისე ცხადია, რომ ეს არ საჭიროებს განმარტებას. რაც შეეხე-ბა კაპიტალისტურ მეურნეობას — ეს თვით კაპიტალიზმის ძი-რითადი გამოხატულებაა. «მიწის საკუთრების მონოპოლია თითქმის საფუძველია კაპიტალის მონოპოლიის», სწერს მარქ-სი. (გ.) შრომის უმთავრესი იარაღი მიწაა. ამასთან შედარებით შრომის სამრეწველო იარაღები მცირე ღირსებისაა. რატომ? ცხადია რატომ — მანქანას აკეთებს ადამიანი, შეიძლება მისი გამრავლება; მიწა კი მოცემულია ბუნებისაგან, მთელი ქვეყა-ნა რომ დაეზვიოს ამ ბუნებრივ სიმდიდრეს ერთ არშინ მიწას ვერ მიუმატებს. მიწა მონოპოლიური ხასიათისაა და ვის ხელ-შია ც ის არის თავმოყრილი — უდიდესი მონოპოლისტიც ის არის.

ახლა ადვილი მისახვედრია ის, თუ რა ზომები უნდა იყოს მიღებული პირველ რიგში სოციალიზმის გზაზე.

«ეს ზომები, რასაკვირველია, სხვა და სხვა უნდა იყოს სხვა და სხვა ქვეყნებში. მაგრამ ყველაზე უფრო წინ წაწეულ ქვეყ-ნებში, შემდეგი ზომების მიღება შეიძლება საზოგადოთ:

«1. მიწის საკუთრების ექსპროპრიაცია და საადგილ-მამუ-ლო რენტის კონფისკაცია სახელმწიფოს სასარგებლოთ;

«2. მეტათ პროგრესიული გადასახადი;

«3. გაუქმება მემკვიდრეობის;

«4. კონფისკაცია ემიგრანტთა და აჯანყებულთა საკუთრე-ბის;

«5. ცენტრალიზაცია კრედიტის სახელმწიფოს ხელში ნა-ციონალური ბანკის საშვალებით სახელმწიფო კაპიტალით და მონოპოლიური უფლებით;

«6. გამრავლება სახელმწიფო მრეწველობის და წარმო-ების იარაღების; დამუშავება უყი მიწების და გაუმჯობესობა და-მუშავებული მიწების ერთი საზოგადო სისტემის თანახმათ;

«7. სავალდებულო შრომა ყველასთვის, სამრეწველო ჯარის ორგანიზაცია, განსაკუთრებით მეურნეობისათვის;

«8. სამრეწველო და სამეურნეო შრომის ისეთ ნაირათ კომბინაცია, რომ გაქრეს განსხვავება ქალაქს და სოფელს შორის»

«9. ყველა ბავშვთა საზოგადო და მუქთი აღზრდა; ბავშვთა შრომის გაუქმება ფაბრიკაში, როგორც ეს ღლეს ხდება; აღზრდის შეერთება ნიუთიერ წარმოებასან და სხ. და სხ.» (მ.).

აი ყველა ის ზომები, რომელიც უნდა მიიღოს გამარჯვებულ პროლეტარიატმა «ყველაზე უფრო წინ წაწეულ ქვეყანაში», როგორც მაგ. ინგლისი და შეერთებული შტატებია. არც ერთი მუხლი ამ ზომებისა არ ითხოვს სამრეწველო დაწესებულების კონფისკაციას. მრეწველობა რჩება კერძო პირთა ხელში, მაგრამ მას ეცვლება სამუშაო კალაპოტი. მის ხელში აღარ არის არც მიწა, არც კრედიტი — ეს ორი მთავარი წყარო მისი არსებობისა. ამით ის ხდება დამოკიდებული პროლეტარულ სახელმწიფოზე და ხდება შესაძლებელი მისი თანდათან განსაზოგადოება, მრეწველობის დაუნგრევლათ, წარმოების შეუქრებლათ.

ასეთი სათუთი მოპყრობა მრეწველობისადმი — ძირითადი თვისებაა პროლეტარული სოციალიზმისა, რომელიც აგებულია მხოლოდ სამრეწველო საფუძველზე. მიწა-ადგილს ის ასე სათუთათ არ ეპყრობა, ვინაიდან ვერავითარი კონფისკაცია ვერ დაანგრევს ამ ქონებას; აქ მხოლოდ შრომის ორგანიზაცია შეიძლება დროებით შეირყას და ამიტომ «მანიფესტი» განსაკუთრებით ყურადღებას აქცევს სამეურნეო მუშაობის აწყობას, რაც, რასაკვირველია, გაცილებით უფრო ადვილია, ვინემ საფაბრიკო მუშაობის აწყობა.

ყალბი კომუნიზმი, როგორც იცით, სავსებით უკუღმა მუშაობს. მან თავისი «სოციალიზმი» სწორეთ მრეწველობის კონფისკაციით დაიწყო. შედეგი ცნობილია. ქვეყანა დაექანა უკან, ბარბაროსობისაკენ. უდიდესი სოციალური რეაქცია გამოიტანეს უდიდეს სოციალურ რევოლუციათ!

როცა ბარბაროსი გერმანელები რომის იმპერიას შეესია, დაიწყეს პირველ ყოვლისა ქალაქების დანგრევა. ტყის ხალხს ტყე ურჩენოდა. როცა რუსის ბარბაროსები — ბოლშევიკები — შეესიენ რუსეთს, დაიწყეს მრეწველობის დანგრევა, პროლეტარიატის დარღვევა და ხმალის რეჟიმის დამკვიდრება. ველურს ველურობა ურჩენია.

თავის თავათ ცხადია, თუ ეს ფრთხალი ზომები მისაღებია

«ყველაზე უფრო წინ წაწეული ქვეყნისათვის», უკან ჩამორჩენილისათვის ხომ ესეც შეუძლებელია, აქ ეს ზომები უსაღებოა, განახევრდეს და ხანგრძლივი პროცესით შეიცვალოს. რაც შეეხება რუსეთს, ის არა თუ უკან ჩამორჩენილი სამრეწველო ქვეყანაა, ის სრულიად არ არის სამრეწველო ქვეყანა და აქ არც ეს ზომებია გამოსაყენებელი, არც სოციალისტური პროცესი. ის იმყოფება ბურჟუაზიულ რევოლუციის ხანაში.

4. კომუნისტური საზოგადოება

რაკი კომუნისტური საზოგადოება იბადება კაპიტალისტური საზოგადოებისაგან, ცხადია ეს ახალი დაბადებული თან ატარებს მშობლის მრავალ თვისებებს. ის იკვებება დედის ძეძუთი, მემკვიდრეობით ღებულობს ძველ ნორმებს.

«ამ ხანაში ჩვენ საქმე გვაქვს ისეთ კომუნისტურ საზოგადოებასთან, რომელიც განვითარდა არა საკუთარ საფუძველზე, არამედ, პირიქით, გამოვიდა კაპიტალისტური საზოგადოებისაგან. მაშასადამე, ის კიდევ ყოველმხრივ, ეკონომიურათ, გონებრივათ, ზნე-ჩვეულებით, მიჯაჭვულია ძველი საზოგადოების საშოზე, საიდანაც ის მოდის». (გ.)

საზოგადოება თავის თავს ვერ გადააბტება. ის მუშაობს უკვე შეთვისებულ სოციალური სფეროს ფარგლებში. რევოლუციური მუშაობა აქ იხატება იმაში, რომ ამ ფარგლებში პროლეტარიატი ამყარებს საკუთრების ახალ ფორმას.

«ძველი ბურჟუაზიული საზოგადოების აღაგას, მისი კლასებით და კლასთა განსეტქილებით, დგება ასოციაცია, სადაც თვითიულის თავისუფალი განვითარება არის პირობა ყველას სათვისუფალი განვითარებისა». (მ.)

ეს ასოციაცია თავის წარმოებას აყენებს ბურჟუაზიის ძირითად უფლებაზე — თანასწორობაზე, რაიცა არსებითად ნიშნავს უთანასწორობას. მუშა იღებს იმდენს რამდენსაც თვითონ აკეთებს (ზოგი ხარჯის გამოკლებით), აქ მეფობს სრული თანასწორობა ასოციაციის წევრთა შორის, მაგრამ ეინიდან ერთს შეუძლია მეტი გააკეთოს, მეორეს ნაკლები, ერთს ცოლშეილი ყავს, მეორე მარტოხელაა, ცხადია თანასწორობა დარღვეულია.

«თანასწორობა მდგომარეობს იმაში, რომ შრომა იზომება

თანასწორი საზომით, მარა ერთი სჯობს მეორეს ფიზიკურათან გონებრივით; მას მეტი ნაყოფის მოცემა შეუძლია... ეს თანასწორი უფლება არის უთანასწორო უფლება უთანასწორო შრომისთვის. ის არ სცნობს კლასთა განსხვავებას, ყველა ერთნაირი მუშებია. მაგრამ ის სცნობს თავისთვის უთანასწორო პირად ნიჭს და აქედან წარმომდგარ შრომის უნარს ბუნებრივ პრივილეგიათ. ეს არის შინაარსით უთანასწორო უფლება, როგორც ყველა უფლება». (გ.)

«თანასწორი უფლება აქ პრინციპიალურათ იგივეა რაც ბურჟუაზიული უფლება», მაგრამ ის აუცილებელია წარმოების შენახვისათვის. როგორც კი ამ უფლებას ფებს გადააბიჯებ და გამოაცხადებ — მოდით ყველამ თანასწორათ დაირიგეთო, როგორც ეს ბოლშევიკებმა მოიმოქმედეს თავის ბატონობის პირველ ხანაში, იკარგება სტიმული მუშაობისა, ზარმაცობა ცხადდება სათნობათ და მით ინგრევა ასოციაცია, ირღვევა მთელი კომუნისტური საზოგადოება, სოციალისტური ეკონომიკა შეუძლებელი ხდება. და თუ მაინც მოინდომეს ამ დარღვევის შეჩერება, ხმლის რეჟიმი წესდება, შრომის მილიტარიზაცია ჩაიდდება, მუშა ხელისუფლების მონობაში ვარდება — ერთი სიტყვით კომუნიზმის ალაგას ბოლშევიზმი მყარდება.

იტყვიან: თუ ერთი მეტს მიიღებს, მეორე ნაკლებს, რა დაუშლის პირველს სიმდიდრე დააგროვოს და კაპიტალათ აქციოს. და სწორეთ ეს არ შეიძლება მოხდეს. სიმდიდრე თავის თავათ არ იქცევა კაპიტალათ, ამ გზით არ იბადება კაპიტალისტური წყობილება. წინააღმდეგ შემთხვევაში — კაპიტალი და კაპიტალიზმი მუდამ იქნებოდა. ნამდვილათ კი ვერც ძველ და ვერც საშუალო საუკუნოების სიმდიდრემ კაპიტალიზმი ვერ წარმოშვა. ძარღვი კომუნისტურ წყობილებისა არის ის, რომ ქონება კაპიტალათ, ე. ი. სხვისი ექსპლოატაციის იარაღათ ვერ გადაიქცევა. ამ მხრივ ის ემსგავსება ყველა დანარჩენ წინა-კაპიტალისტურ ეპოქებს, ხოლო შინაარსით და წარმოების წესით მათგან განირჩევა.

«ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ გვინდა გაუქმება პირადი მითვისების შრომის ნაყოფის, რომელიც აუცილებელია ადამიანის სიცოცხლის შენახვის და განგრძობისათვის. ეს მითვისება არ იძლევა არავითარ წმინდა მოგებას ისეთს, რომ მან დაბადოს ძალა-უფლება სხვის შრომაზე». (მ.)

რასაკვირველია, უთანასწორო მითვისება არ არის იდეალი, ის ერთნაირი ბოროტებაა, მარა აუცილებელი, შედეგი ეკონომიური მდგომარეობის.

«ეს ნაკლულევანება დაუძლეველია კომუნისტური საზოგადოების პირველ ხანაში, რომელიც იშვა ხანგრძლივი მშობიარების ტკივილების შემდეგ კაპიტალისტური საზოგადოებისაგან. უფლება ვერასოდეს ვერ ამაღლდება საზოგადოების ეკონომიური მდგომარეობის და ამით განსაზღვრულ მის კულტურულ მდგომარეობის მაღლა». (გ.)

ყალბი კომუნიზმის თანდაყოლილი დანაშაულობაა სწორეთ ამ ძირითადი დებულების უკუგდება. ის ქმნის ისეთ უფლებას, რომელსაც არავითარი ბაზა არ აქვს არც ეკონომიკაში, არც კულტურაში. მის უფლებრივ და მატერიალურ მდგომარეობას შორის არავითარი კავშირი არ არის და მით თან ატარებს თავისავე დარღვევას.

მარქსიზმი, პირიქით, უფლებას უმორჩილებს ეკონომიკას, თუნდაც ეს უფლება არხი-ბურჟუაზიული იყოს. ის აგებს თავის შენობას. ისტორიულათ ბოძებულ საწარმოვო მდგომარეობაზე და ცდილობს ეს მდგომარეობა ჯერ განავითაროს, გააძლიეროს და შემდეგ ამისდამიხედვით მისი უფლებრივი ზედშენობაც სცვალოს.

როდის არის შესაძლებელი ბურჟუაზიული უფლების კომუნისტური უფლებით შეცვლა? როდის შეიძლება მწარმოებელს მიეცეს არა მარტო თანახმად მისი შრომისა, არამედ აგრეთვე თანახმად მისი მოთხოვნებისა? ეს შეიძლება მხოლოდ მას შემდეგ, «როცა შრომის დაყოფით გამოწვეული ადამიანის დამორჩილება გაქრება, მაშასადამე გაქრება პირველყოვლისა წინააღმდეგობა გონებრივ და ფიზიკურ შრომას შორის; როცა შრომა გადაიქცევა არა მარტო სიცოცხლის საშუალებათ, არამედ უპირველეს მოთხოვნისებათ სიცოცხლისა, როცა ადამიანთა ყოველმხრივ განვითარებასთან ერთად გაიზრდება საწარმოვო ძალები და სოციალური სიმდიდრის წყაროები სავსეთ ჩქეფს — ყველა ამას შექმნის შესაძლებელია ვიწრო ბურჟუაზიულ უფლებრივ შეხედულებას გადავაბიჯოთ და საზოგადოებამ თავის დროშიაქ წააწეროს: თვითიულისაგან თანახმად მისი ნიჭისა, თვითიულის თანახმად მისი მოსახონილებისა» (გ.).

როგორც ხედავთ, ბურჟუაზიული უფლების დასაძლევათ საჭიროა გვარიანი დიდი ევოლუცია: პიროვნების სავსებით გამოცვლა, შრომის სულიერ მოთხოვნილებათ გადაქცევა, წარმოების უმაღლეს დონეზე აყვანა, სიმდიდრით საზოგადოების გავსება — ერთი სიტყვით ახალი მორალური და ნივთიერი ურთიერთობის დამყარება. ამით შევდივართ კომუნისტური საზოგადოების მეორე ხანაში, სადაც კაპიტალიზმის ყველა ნიშნობლივი თვისება დამარცხებულია და ცხოვრებიდან ამოგდებულია.

მაგრამ ამ მეორე, წმინდა კომუნისტური, საფეხურის მიღწევა დიდ დროს და მუშაობას მოითხოვს. ის, ასე ვთქვათ, იდეალურია, მანათობელი ვარსკვლავია, საითკენაც მიიმართება ხალხი. მუშის მიზანი რომ მარტო თავის მოთხოვნილების დაკმაყოფილება იყოს, მაშინ წარმოების განვითარება გაადვილდებოდა და სიმდიდრის დაგროვება დაჩქარდებოდა. ნამდვილათ კი მუშა იკმაყოფილებს არა მარტო თავის მოთხოვნილებათ, არამედ მოთხოვნილებათ საწარმოვო და სოციალური ხასიათისა, ე. ი. ის ვერ მიიღებს მთელ თავის ნაშრომს ვერც კომუნისტურ საზოგადოებაში. აქ მას აკლდება მხოლოდ ერთი გასავალი — მებატრონე, მარა დანარჩენი რჩება.

მუშის, ანუ მთელი კომუნისტური საზოგადოების ნაშრომს უნდა გამოეკლოს:

«პირველათ, წარმოების იარაღთა საამორტიზაციო ხარჯი; მეორეთ, შესაფერი ნაწილი წარმოების გასაფართოვებლათ; მესამეთ, სარეზერვო ანუ დამხმარე ფონდი იმ შემთხვევისათვის, როცა საქმე ვერ შესრულდება, ბუნებრივი მოვლენით ზარალობს და სხ. ყველა ამის გამოკლება შრომის ნაყოფიდან შეიცავს ეკონომიურ აუცილებლობას; მისი რაოდენობა განისაზღვრება თანახმათ არსებული ძალის და საშუალებისა, რამდენიმეთ ვარაუდის ანგარიშით, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მისი გამოანგარიშება სამართლიანობის პრინციპით». (გ.)

სამართლიანობას თუ გავყევით — მუშას უნდა მიეცეს მთელი მისი ნაშრომი, მარა ამ შემთხვევაში ინგრევა წარმოება. ეს იქნებოდა ბოლშევიკური კომუნისმი. ინტერესი წარმოების — აი რა დგას პირველ რიგში და ის უნდა იქნას დაკმაყოფილებული. ამ საწარმოვო ხარჯებს ემატება არასაწარმოვო

ხარჯები, ისეთივე აუცილებელი, როგორც პირველი. ეს არის: პირველი, საერსო მართველობის ხარჯები ანუ ეგრეთ წოდებული სახელმწიფო ბიუჯეტი.

«ეს ნაწილი გასავლის წინდაწინვე ძალზე შემოკლებული უნდა იყოს შედარებით დღევანდელ საზოგადოების გასავლისა და ის იკლებს იმისდაგვარათ თუ რამდენათ საზოგადოება განვითარდება». (გ.)

სახელმწიფო, როგორც განსაკუთრებითი იძულებითი ძალა, თანდათან ქრება და ბოლოს ის სავსებით კვდება. მაშინ მისი ხარჯებიც მოკვდება. მეორე, ხარჯი სასწავლებლის, ჯანმრთელობის და სხვა ასეთი საზოგადო მოთხოვნილებების.

«ეს ნაწილი თავიდანვე იზრდება დღევანდელ ხარჯებთან შედარებით და მატულობს იმდენათ, რამდენათ ახალი საზოგადოება განვითარდება». (გ.)

მესამეთ, ფინდი შრომის შეუძლოთა სასარგებლოთ და სხ., ე. ი. ის რასაც დღეს ღარიბებზე ზრუნვას უწოდებენ.

აი ყველა ამის შემდეგ მწარმოებელს ეძლევა მთელი მისა ნაშრომი. აქ ის მართალია კარგავს როგორც მომხმარებელა, მაგრამ იგებს როგორც საზოგადოების წევრი.

ამნაირათ, კომუნისტური საზოგადოება არის პირველ ყოვლისა სამრეწველო საზოგადოება, გამოსული კაპიტალისტური საზოგადოებისაგან და აგებული კაპიტალიზმის ტექნიკურ საფუძველზე. ის მემკვიდრეობით ღებულობს მშობელ დედისაგან ეკონომიურ, პოლიტიკურ და კულტურულ საუნჯეს და მას ავითარებს ბოლომდე. აქ ბატონობს მშრომელთა ასოციაცია, საწარმოვო ამხანაგობანი, მიმართული ერთი მთავარი მიზნისკენ — რაც შეიძლება მეტი სიმდიდრის შექმნისაკენ. ნამდვილი კომუნიზმი შესაძლებელია მხოლოდ მდიდარ საზოგადოებაში. სიღატაკე ყალბი კომუნიზმის სარბიელია.

როგორც ხედავთ, მარქსიზმი და ლენინიზმი, დასავლეთის სამრეწველო სოციალიზმი და რუსეთის მუჟიკური კომუნიზმი ორი სრულიად მოპირდაპირე მოძღვრებაა. მათ შორის არ არის არავითარი მსგავსება, არც თეორიული, არც პოლიტიკური, არც კულტურული. ეს ორი მიმდინარეობა ხატავს ორ სხვა და სხვა ეპოქას, სხვა და სხვა საზოგადოებას. პირველია მიუცი-

ღებელი თანამგზავრი სამრეწველო განვითარების, თანამედროვე კულტურის და ცივილიზაციის. მეორეა შედეგი სამრეწველო განვითარებლობის, დაცემული ეკონომიკის და ჩამორჩენის. ერთი ღვას კაცობრიობის შარავზაზე, მას გზას ვერ აუხვევს ვერც ერთი სასიცოცხლო ერი. მეორე ორლობეში მიჩინულთა ნაცოდვილევია, წარმავალი ეპიზოდია, რომელიც გაქრება მაშინვე, როგორც კი რუსეთი ევროპისაკენ პირს იბრუნებს.

ერთი სიტყვით,

იიგი სხვაა, ავი სხვაა,

შუა უზის დიდი ზღვარი,

ნურვინ გარეუთ ერიმანეთსა, ვესმით ჩემი ნაუბარიჲ.

ჩვენნი ტაქტიკა*)

I

საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის მესამე არალეგალურმა ყრილობამ ამ ზაფხულს გამოიტანა მთელი რიგი რეზოლუციებისა საჭირობოროტო საკითხების შესახებ, რომელთა შორის უპირველესი ალაგი უჭირავს ტაქტიკურ რეზოლუციებს. აქ პარტიამ მოკლეთ, სხარტულათ გამოთქვა მთელი თავისი შეხედულება მიმდინარე მომენტზე და უჩვენა ნათელი, უღაო გზა ქართველ მუშა ხალხს და მასთან ერთათ მთელ ერს. სოც.-დემ. პარტიის პოზიცია, მისი სამუშაო გეზი, მისი იდეალი გარკვეული და განათლებულია. საიდან გამოდის ის, რა ასულდგმულებს მას, რაზე ემყარება მისი ტაქტიკა?

ტაქტიკა — ეს გზა თუ გზებია, რომლის საშუალებით შესაძლებელია დასახული მიზნის მიღწევა.

პირველ ყოვლისა თვით ეს მიზანი უნდა იყოს ნათლად წარმოდგენილი, შესწავლილი, გამორკვეული და მისი განხორციელების შესაძლებლობა ნათელყოფილი. როგორც მიზანი, ისეთი ტაქტიკა. ისინი ერთიმეორესთან მჭიდროთ დაკავშირებულია, ერთიმეორისაგან გამომდინარეა. მათ შორის კავშირის გარღვევა, ლოლიკურათ და პოლიტიკურათ მათი დაპირდაპირება, ან გან-განზე განდგომა აშკარა საბუთია ერთ-ერთის ან ორივესი ერთათ არეუ-ღარევის და მოქმედების გამრუდების. ამ უგ-

*) ამ წერილში განვითარებული აზრების ერთი ნაწილი ამუშავებულია იმ ფაქტიურ მასალებზე, რომელიც არსებობდა მისი დაწერის დროს (1925 წ.). მაკრამ მდგომარეობის საერთო დაფასება და განვითარების ტენდენციების გზები ისეთი სისწორით არის აღნიშნული, რომ მასი გაცნობა დღესაც დიდ სარგებლობას მოუტანს ყველას, ვისაც საბჭოთა კავშირის საკითხები აინტერესებს...

ზო-უკელობის თავიდან ასაცილებლათ მიზანი და ტაქტიკა, იდეალი და საშუალება ეკავშირება ერთმანეთს საერთო თეორეტიულ და ფილოსოფიურ პრინციპებით, ისვენება მათი ერთობა ერთ იდეურ სათავეში, საიდანაც ისინი იბადებიან და რომელშიაც თავს იყრიან. როცა თეორია, პროგრამა და ტაქტიკა ერთ ხაზზე დგება, ერთი მეორეს განუყრელათ ეჯაჭვება და ერთ ისტორიულ აუცილებლობას ეფუძნება, მოქმედებაც მიზანშეწონილია და გამარჯვება უზრუნველყოფილია.

არის მიზანი სადღეისო, სახვალის, სამერმისო; ასევეა ტაქტიკაც. მხოლოდ ამ სხვადასხვაობაში უნდა იყოს დაცული ერთობა, ნათესაობა და თანხმობა. ეს ერთი ჯაჭვია, რომლის თვითეული რგოლი ნიშნავს განსაკუთრებით მომენტს მოვლენათა სერიისა, რასაც რიგრიგობით ანხორციელებ. ისინი ერთმანეთს გზას უკაფავენ და ეხმარებიან.

რა არის ჩვენი მიზანი?

სადღეისო — საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენა და დემოკრატიული წყობილების დამყარება.

სახვალის — კლასთა განსხვავების მოსპობა და სოციალიზმის დამკვიდრება.

საბოლოო მიზანი მთავარი მანათობელი ვარსკვლავია, რომელიც აშუქებს პირველს და მას იჭერს თავის საზღვარში.

სოციალიზმი იძლევა მკვეთრ თეორიას, მტკიცე პოლიტიკურ ხაზს, რომელსაც გაყვები ბოლომდე, გამარჯვებამდე.

იბადება საკითხი. აუცილებელია პირველი ორი ეტაპის გავლენა? განა არ შეიძლება სოციალიზმის მიღწევა გარეშე ნაციონალური და დემოკრატიული თავისუფლებისა? ამ ორ საკითხში ერთი აღარ არის სადაო, ცხოვრებამ ის სამუდამოთ გადაჭრა. რუსეთის მაგალითმა აშკარათ გახადა, რომ სოციალიზმის დამკვიდრება უდემოკრატიოთ სრული ოცნებაა, ისტორიული დანაშაულობაა, რაც ძვირათ უჯდება ქვეყანას და კიდევ უფრო ძვირათ უჯდება ბოლშევიკურ პარტიას. ახლა თვით კომუნისტებიც კი იძულებული არიან ილაპარაკონ დემოკრატიის საჭიროებაზე, საბჭოთა ხელისუფლებაზე, თუმცა ეს სიტყვა სიტყვათ რჩება და სინამდვილეთ ვერასოდეს ვერ გადაიქცევა. მათ ისე შორს შეტოპეს, რომ დემოკრატიისაკენ ხიდის გად-

ბა აღარ ძალუძთ, მათ შორის ორმოს ამოვსება ადამიანის შე-
საძლებლობას აღემატება.

მაგრამ აი გამოიჩეკა მეორე ჯურის ხალხი — მოღალულნი,
გზადაბნეულნი, მობოლშევიკო თუ ბოლშევიკების ადეოკატები
და ერთხმად ღალადებენ: დემოკრატია კი, ამაზე არ გელაგებით,
მარა ეს ნაციონალური თავისუფლება, ერის დამოუკიდებლობა
სრულიად არ მიგვარნია აუცილებელ საჭიროებათ, რუსეთთან
ვიყავით და მასთან უნდა დავრჩეთო.

ამ დებულებაში ორი დელაზრია: სოციალიზმის ეტაპი არ
არის ნაციის თვითგამორკვევა; და რომც იყოს, ჩვენ პირობებ-
ში ის მიუღწეველია, ფუჭი ოცნებაა, ე. ი. ის არ ვარგა არც
მიზნათ, არც ტაქტიკათ.

მართალია ეს?

რას ჰქვია სოციალიზმის ეტაპი?

ჩვენ ვამბობთ — სოციალიზმი აუცილებელი დასკვნაა კა-
პიტალისტური განვითარების, ის ამის საბოლოო რგოლია. ამ
გზაზე მივდივართ ძალაუნებურათ, ჩვენი ნების და სურვილის
დამოუკიდებლათ, ობიექტიური, გარდაუვალი სოციალური კა-
ნონებით. მარა გზადაგზა არის ეტაპები, საფეხურები, მოვლენე-
ბი, რომელნიც ასეთსავე აუცილებლობით ჩნდებიან და მათ
გზას ვერავინ აუხვევს. ერთი ამ მომენტთაგანია ნაციონალური
მომენტი, ადამიანთა ნაციონალურ-პოლიტიკურ ერთეულებათ
დანაწილება, ერის სახელმწიფოებრივათ თვითგამორკვევა. ეს
არის ისტორიული ფაქტი, დღეს სრულიად უდაოთ აღიარე-
ბული და საყოველთაოთ მიღებული. დემოკრატის გამოღვიძე-
ბა ყოველგან მოხდა და ხდება აი ამ ნაციონალურ ფარგლებ-
ში. ეს ძველი სოციალ-დემოკრატიული თეზისი უკვე გადაიქცა
ცოცხალ მოვლენათ, საზოგადოების დვრიტეთ, კაცობრიობის
საფუძვლათ. ევროპაში არ არის არც ერთი ერი, რომელსაც
დღეს არ ქონდეს საკუთარი სახელმწიფო. ნაციონალ-ისტორი-
ული პროცესი აქ დასრულდა. საჭიროა მხოლოდ მისი შეკეთებ-
შემოკეთება, ნაციონალურ უმცირესობათა უმრავლესობისათვის
შეერთება. იგივე პროცესი წარმოებს აზიაში. დაწყებული ოს-
მალეთიდან და აფრიკაში, დაწყებული ეგვიპტიდან. ეს არის
მსოფლიო მოვლენა და ნუთუ მას რუსეთი ამორდება?

დღეს ერთათერთი მრავალერიანი დიდი სახელმწიფო არის
რუსეთი. მსოფლიო პროცესი მასაც მოხდა, მარა საესებით

ვერ ჩაითრია, კიდევ დარჩა მის ფარგალში მრავალი ერი, რომელიც ელის განთავისუფლებას. ეს აუცილებელი ბუნებრივი კანონია და რომც ამ ერებმა უარი თქვან თავისუფლებაზე, ისტორია მათ ამას თავს დაატყვის მთელი თავისი რისხვით. რუსეთის ველიკოროსიათ გადაქცევა ისტორიის განაჩენია.

ნაციის თვითგამორკვევას ვერ აცდება ვერც ერთი ეროვნება. ეს რასაკვირველია არ ნიშნავს ერთა ერთიმეორისათვის დაპირდაპირებას, მუდმივ შულს და გადაკიდებას. პირიქით, ამ პროცესის გვერდით ვითარდება მეორე პროცესი — თავისუფალ ერთა დაკავშირება, დაახლოება და ერთი საერთაშორისო ოჯახის შექმნა. ნაციათა ღიგა ამ მიმდინარეობის გამოხატულებაა.

დანაწილება თანხმობაში, თანხმობა დანაწილებაში — აი ნაციათა ისტორიული კალაპოტი.

რუსეთის ველიკოროსიათ გადაქცევა არ ნიშნავს არც მის დაკემას, არც გამოშორებულ ერთა მის წინააღმდეგ დარაზმევას. ეს იქნება რუსეთის ერთა გადაჯგუფება ნაციონალური თავისუფლების და ინტერნაციონალური კეთილგანწყობილების ნიადაგზე. მოხდება ეს ნებაყოფლობით თუ ქარიშხალით, ეს არ ვიცით, ვიცით მხოლოდ რომ ის უეჭველათ მოხდება. მას ვერ შეჩერებს ვერაფერი.

ამნაირათ, ნაციონალური მომენტი ისეთივე ბუნებრივი ეტაპია კაცობრიობის, როგორცაა დემოკრატიული მომენტი. ეს ორი მსვლელობა ერთათ წარმოებს. ერთი მეორის შინაარსი და ფორმაა. დემოკრატია უეჭველათ ხდება ნაციათ, ნაცია უეჭველათ იქცევა დემოკრატიათ. ან ორივე უნდა უარყოთ და გადაიქცეთ მართლ-მორწმუნე ბოლშევიკათ, ან ორივე უნდა მიიღოთ და მით დარჩეთ ისტორიის საზღვრებში.

მაშასადამე, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნა არის არა უტოპია, არა გამოგონილი ოცნება, არამედ ის სრული რეალური მოთხოვნაა. ის დევს ისტორიის შარა გზაზე, როგორც აუცილებელი, შემოუვლელი საფეხური. უტოპიაში ვარდებიან მხოლოდ ამ საფეხურის მოწინააღმდეგენი, მისი გვერდის ამვლეღნი და «პატარა საქმეების» მღალადებელნი. აი ესენი ნებით თუ უნებლიეთ რჩებიან ისტორიის გარეთ და მით ერის ხორცმეგათ ხდებიან.

მეტყვიან: ვთქვათ ეს ყოველივე ასე არის, მარა ოდესმე

რალაც მოხდება — იმას დღეს მოქმედების საგნათ ვერ გავიხ-
დითო. ასეთივე მოსაზრების წამოყენება ხომ ყველა ძირითად
საკითხში შეიძლება. სოციალიზმი ოდესმე მოხდება — მაშასა-
დამე დღეს ამოვაგდოთ ის ბრძოლის ასპარეზიდან? ცარიზმი
დაინგრეოდა ოდესმე — ეს აშკარა იყო, მაშ არ გვებრძოლა მის
დასანგრევათ? ეს იქნებოდა ტიპური ოპორტუნისზმი, მედრო-
ვეობა, ჩხირკედელაობით დაკმაყოფილება და არა პოლიტიკუ-
რი და კლასიური ბრძოლა. ასეთი ოპორტუნისტები ყოველთ-
ვის ბლომათ მოიპოვებიან, მოძრაობის გაძლიერებით დაბლა
ეშვებიან, მოძრაობის მოღუნებით წელში იმართებიან. ესენი
ისტორიის მიერ განწირულნი არიან.

ნაციონალური თავისუფლება, ისე როგორც დემოკრატი-
ული, უეჭველი პირობაა სოციალისტური წყობილების დამკ-
ვიდრების, დამორჩილებულ კლასების გამარჯვების. ამ კლა-
სებს სხვა გზით, სხვა ფორმით არ შეუძლიათ არც გამარჯვება,
არც აღორძინება. ეს მათი არსებობის ბუნებრივი სტიქიაა. რო-
გორც კი საქართველოს პროლეტარიატი და მოწინავე ვლესობა
დაეპატრონა ძალაუფლებას, ის მაშინვე მოეწყო ნაციონალურ
ფარგლებში. ხოლო როცა მას ეს ძალაუფლება დაეკარგა და
კომპარტიის მონობაში ჩავარდა, მაშინვე დაეკარგა ნაციონა-
ლური ფარგალიც და მოსკოვის საჯიჯგნათ გადაიქცა.

როგორც ხედავთ, ჩვენი ტაქტიკა აგებულია სრულიად შე-
უმცდარ ისტორიულ დაფასებაზე, საზოგადო განვითარების
სწორ გამოკვლევაზე, კაცობრიობის მიუცილებელ გზაკვალზე.

ასეთია ჩვენი მუშაობის ისტორიული საფუძველი.

როგორია ამ მუშაობის კონკრეტული საფუძველი?

შეიძლება დღეს არსებულ პოლიტიკურ პირობებში ჩვენი
მიზნის მიღწევა?

ამის პასუხს მოგვცემს ამ პირობების ანალიზი, მისი სის-
წორით წარმოდგენა და გათვალისწინება.

პარტიის კონფერენციაც სწორეთ აქედან იწყებს.

ტაქტიკის უახლოეს საფუძველს, ყოველდღიურ მუშაობის
ნიადაგს იძლევა მხოლოდ მიმდინარე ხანის საზოგადოებრივი
ურთიერთობა, მისი დამახასიათებელი მხარეები და განწყობი-
ლება. და ისმება საკითხი: საბჭოთა წყობილება იძლევა ასეთ
ნიადაგს? შესაძლებელია დღევანდელ რეალურ პირობებში სა-
ქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენა?

საქართველოს განთავისუფლება შესაძლებელია, როგორც შედეგი რუსეთის შინაგანი და საგარეო კონფლიქტებისა, გადაჭრით ამბობს პარტია. რა არის ამის უეჭველი საბუთი? ასეთი კონფლიქტების წარმოშობა დამოკიდებულია არა ჩვენ ნება-სურვილებზე, არა მის ნატვრაზე, ან მის უარისყოფაზე, არამედ სრულიად ობიექტურ, აუცილებელ პირობებზე. ეს პირობები გამომდინარეობენ საბჭოთა წყობილების შინაგანი ბუნებისაგან, მის საარსებო ნიშნობლივი თვისებებისაგან, რომლის მოშლა იქნებოდა თვით წყობილების დარღვევა.

ერთი მხრით ღვას რუსეთი, მომწიფებული ბურჟუაზიულ-ეკონომიურ ფორმების მისაღებათ, ინდივიდუალურ საწარმოო საშუალებათა გასავითარებლათ, ხოლო მეორე მხრით ღვას ხელისუფლება, ამ ფორმების, ამ საწარმოო ძალების უარისმყოფელი და «კომუნისტური» ურთიერთობის ძალათ გამტარებელი. ისტორიამ არ იცის ამაზე უფრო ღრმა წინააღმდეგობა ეკონომიურ შესაძლებლობასა და პოლიტიკურ ზედნაშენს შორის. ნამდვილი კომუნიზმი, ანუ სოციალისტური მეურნეობა, არის შედეგი საწარმოო ძალთა უმწვერვალესათ განვითარების; პირველი სათავეა მეორის. რუსეთში კი პირიქით, საწარმოო ძალთა განვითარება სურთ გამოიყვანონ «კომუნიზმიდან», წმინდა პოლიტიკური მომენტიდან. სავსებით ობიექტურ, ისტორიულ მიმდინარეობას წინ ეღობება სუბიექტიური, დოქტრინალური მიმდინარეობა და მათ შორის გამართულია სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლა. მარა ვინაიდან ეს უკანასკნელი აღჭურვილია სახელმწიფო ძალაუფლებით, ამიტომ ბრძოლა დებულობს ფორმას ხანგრძლივი შინაგანი კონფლიქტებისას. ამ ბრძოლაში ერთი — ეკონომიური ტენდენცია — მუდამ შემტევია, ხოლო მეორე — პოლიტიკური ძალაუფლება — მუდამ მომგერებელია. აქედან მომდინარეობს ბოლშევიკების იძულებითი შეუჩერებელი უკან დახევა მთელ ფრონტზე.

კომპარტიის ყველა ძირითადი ლოზუნგები, რომლითაც ის რევოლუციაში შევიდა, დღეს დატოვებულია. დიდი ზეიმით გამოცხადებული კომუნისტური რევოლუცია დღეს დრომოჭმულ «სამხედრო კომუნიზმათ» არის აღიარებული და საყოველთაოდ დაგმობილი.

ჯვაროსანთა ომი, ბურჟუაზიის და «კულაკების» წინააღმდეგ გამართული, დასრულდა ახალი ბურჟუაზიის შექმნით

და კულაკებისათვის სასარგებლო კანონმდებლობის შემოღებით. კომუნიზმის ლიკვიდაცია ხდება თვით კომუნისტების მეთაურობით. ოქტომბრის რევოლუცია მთელი თავისი სოციალური იდეოლოგიით გაკოტრებულია, ის უკვე დამარხულია და მის ალაგას წამოყენებულია მისი მოპირდაპირე ეკონომიური ლოზუნგები და იდეოლოგია.

აი ასეთი ოპორტუნისში რევოლუციური პარტიის ისტორიაში არ მომხდარა. ყოველგან ერთი პარტიის იდეოლოგია მარცხდებოდა მოწინააღმდეგე პარტიათა მიერ. კონსტიტუციონალისტები შესცვალა ჟირონდისტებმა, ჟირონდისტები—იაკობინელებმა, იაკობინელები — დირექტორიამ, უკანასკნელი — ბონაპარტმა და სხ. და სხ. აქ, კურთხეულ რუსეთში კი ყველა ამ ევოლუციას აკეთებს ერთი და იგივე პარტია! აქ წარმოებს ბრძოლა თავის თავთან, თავის რწმენასთან, თავის მიზანთან და პროგრამასთან. ეს საარაკო მოვლენა აიხსნება მხოლოდ ერთი გარემოებით: საწარმოო ძალთა განვითარების აუცილებლობა ძალზე არყვეს ბოლშევიკურ შენობას, აფორიაქებს მის საძირკველს და აიძულებს ამ შენობის პატრონებს სძებნონ ახალ-ახალი ბინა, გადავიდნენ ერთი სართულიდან მეორეში, მეორიდან მესამეში და ასე ბოლომდე, სანამ სახურავზე არ მოექცევიან და ქარიშხლის მსხვერპლი არ გახდებიან.

პოლიტიკური სტრუქტურა შემოქალტულია მებრძოლი ეკონომიური სტრუქტურით და მას სისტემატიურათ არღვევს. მთელი ეს ახალ-ახალი ლოზუნგები — პირი სოფლისაკენ, მომხრობა უპარტიოთა, არჩევნები თავისუფალი, სოციალიზმი ნაციონალურ მასშტაბში, სახელმწიფო კაპიტალიზმი და სხ. — დაჩიხული ხელისუფლების შეწუხებული წივილია, ფრთხილად ღრინველის ფართხალია. ის არის ტყვე ინდივიდუალური ეკონომიკის, საიდანაც მისთვის გამოსავალი დასშულია.

ამნაირათ, ინდივიდუალური ეკონომიური ფორმა, აი საბჭოთა წყობილების მტერი, მისი დამმხობი და ლამარღვეველი.

ეს კარგათ იციან ბოლშევიკებმა და ცდილობენ თავის ბაზათ გახადონ სახელმწიფო ეკონომიკა, ინდივიდუალურ წარმოებას დაუპირდაპირონ მთავრობის წარმოება, მოწინააღმდეგე გლეხობას მომხრე პროლეტარიატი. ლენინის ლოზუნგი — სახელმწიფო კაპიტალიზმი — ახლა შესცვალეს სახელმწიფო

სოციალიზმით, ხოლო ამ სოციალიზმს ისინი ხედავენ მთავრობის ხელში თავმოყრილ ფაბრიკა-ქარხნებში.

ველური ბოლშევიკები სტალინის მეთაურობით გატაცებულია ამჟამათ ამ «ნაციონალური სოციალიზმით», ამტკიცებენ აუარებელ ციფრებით სხვილ მრეწველობის ზრდას უბურჟუაზიოთ, წმინდა «სოციალისტური აღმშენებლობით». ერთი სიტყვით რუსეთი «არცხვენს», «დამპალ» ევროპას და მთელ მის პოლიტიკურ ეკონომიას. ციფრებს რომ ქონდეს ის მნიშვნელობა რუსეთში, რაც ყოველგან აქვს, მაშინ უეჭველია ეს სასწაული მოხდებოდა და ბოლშევიკური ხელისუფლება თავის დამოუკიდებელ ეკონომიურ საფუძველს გაიჩინდა.

მაგრამ ეს ასე არ არის. ბოლშევიკური სტატისტიკა გვარჩიანი «თავისუფალი ხელოვნების» ნაყოფია და არავითარ სინამდვილეს არ შეესაბამება. ყველა დაწესებულებას აქვს თავისი საკუთარი უებარი ციფრები, ერთიმეორისაგან დიდათ განსხვავებული და მის საშუალებით ამტკიცებენ ყველაფერს, რაც მოეპრიანებათ — სიღარიბეს თუ სიმდიდრეს, სესხის საჭიროებას თუ უსესხოთაც იოლათ წასვლას, ვაჭრობის გაფართოებას თუ ჩამოქვეითებას, ერთი სიტყვით ყველაფერს. აი მაგ. ავიღოთ ორი ცენტრალური დაწესებულება — ფინანსთა და სახელმწიფო საგეგმო უწყება, რომელთა შორის ამ ბოლო დროს დიდი დავაა სწორეთ ციფრების სისწორეზე.

ფინანსთა სახალხო კომისარის, სოკოლნიკოვის აზრით «ფინანსთა და სახელმწიფო საგეგმო კომისიის ცნობებს შორის განსხვავება აღწევს 350—400 მილიონ მანეთამდე» (კომ. № 220). ეს ბოლშევიკური სტატისტიკის სრულ სიკოტრეს მოასწავებს და აკი არც ვინმე ენდობა მას გარდა ბოლშევიკური გალიორკისა.

ერთი კი უეჭველი ფაქტია: ამ უკანასკნელ სამ წელიწადს საბჭოთა ხელისუფლებამ გააფართოვა თავისი მრეწველობა, გაზარდა თავისი ქარხნეულობა. ნიშნავს ეს რუსეთის სამრეწველო განვითარებას, ქვეყნის ეკონომიურ აღორძინებას? ე. ი. მოემატა ქვეყანას ახალი სიმდიდრე? კერძო ეკონომიკაში წარმოების გაფართოება უეჭველათ სიმდიდრის გამრავლებას ნიშნავს. საბჭოთა წარმოებაზე კი ეს კანონი არ კანონობს, პირიქით აქ შეიძლება წარმოების გაძლიერება გაღარიბებას, უკან დაქანებასაც მოასწავებდეს. რატომ? ცხადია რატომ. საბჭო-

ების ეკონომიკის მთელი სტრუქტურა ისეთია, რომ არ შეუძლია არ იზარალოს, შემოსავალმა გასავალი დაფაროს. ის საჭიროებს დახმარებას, სუბსიდიებს, სესხს. ბოლშევიკური მრეწველობა დახმარებას იღებს საზოგადო სალაროდან მრავალნაირი ფორმით: საბიუჯეტო წესით, ბიუჯეტის გარეშე კრედიტით, სუბსიდიებით და ღოტაციებით, ბანკების კრედიტით, საქონელზე მონოპოლიური ფასების დაწესებით, აკრძალვით კერძო მრეწველების და კონკურენციის, ერთი სიტყვით ყოველნაირი ფინანსური და პოლიციური მფარველობით. მრეწველობას ინახავს არა-მრეწველობა, სახელმწიფო მეურნეობას ინდივიდუალური მეურნეობა. აი ძირითადი უკუღმართობა კომუნისტთა მთელ ეკონომიურ საქმიანობის, რაც ბადებს შეურიგებელ კონფლიქტს მათ და მთელ ხალხს შორის. ის ოცა მილიონი კერძო მეურნეობა, რომელიც რუსეთში ითვლება, ვადღებულება არჩინოს საბჭოთა «სოციალისტური წარმოება»! ხდება უსაზღვრო ექსპლუატაცია მუშის და გლეხის კომუნისტური ექსპერიმენტების სადღეგრძელოთ.

როგორც ხედავთ საბჭოთა მრეწველობა არათუ მატებს რამეს ქვეყნის სიმდიდრეს, პირიქით ის აქცევს ამ სიმდიდრეს, ფლანგავს ხალხს ნაოფლარს, მხოლოდ იმიტომ რომ სული კბილით შეინარჩუნოს და ხელისუფლება გაამაგროს. ამით აიხსნება ბოლშევიკების სიხარული მოსავალის გამო. გლეხის პურს ეკროპში გავიტანთ, ვალიუტას შემოვიტანთ და მოგება გაგვიწივს სესხის მაგაირობასო.

მარა მთელი ეს აღტაცება ფეხმოკლე გამოდგა. გლეხის და საბჭოს ინტერესები ერთმანეთს მოხუდა და უკანასკნელმა დაიხია. გლეხს ესაჭიროება საფაბრიკო საქონელი, საბჭო მას აწვდის ღიდ ფასებში, სამაგიეროთ გლეხი მას აწვდის პურს ასეთსავე პირობებში, მარა მთავრობა მას ვერ ყიდულობს, ვინაიდან მსოფლიო ბაზარზე პური უფრო იაფია და იზარალებს. პურის ყიდვა შეჩერდა. მეორე მხრით, მსოფლიო ბაზარზე საფაბრიკო საქონელი იაფია, რუსის გლეხი მას ადვილათ შეიძენს თავისი პურის ასეთსავე პირობებში შეძლევით. მარა შუაში დგას საბჭოთა მთავრობა და ამ ორ ბაზარს ერთმანეთთან არ უშვებს. მისი მიზანია თავის «სოციალიზმის» გამაგრება, მრეწველობას გლეხის ხარჯზე შენახვა. დაიწყო კომპანია სოფლებში პურის გაიაფებისათვის, რაც გლეხის მეურნეობას დას-

ცემს. სახელმწიფო ეკონომიკის და გლეხის ინტერესების წინააღმდეგობა შეურიგებელია. აქედან ერთათერთი გამოსავალია მრეწველობის გავეროპილება, მისი მსოფლიო ბაზრის პირობებში ჩაყენება. ეს კი ნიშნავს საბჭოთა ეკონომიკის დამზობას და ბოლშევიზმის გაუქმებას.

ამნაირათ, საბჭოთა წყობილება ჩაყენებულია სააღყო წესებში კერძო მწარმოებელთა მიერ და მას გასაქანს არ აძლევს. მათ შორის ორმო ამოთხრილია, ხიდი ჩატეხილია.

ეს საშინაო უღმობელი კონფლიქტი ბადებს საგარეო კონფლიქტს. მთავრობა იძულებულია თავისი შინაგანი ნაკლულევანება დაფაროს გარეგანი საშუალებებით. ის ერევა ყველა სახელმწიფოს საქმეებში, ჩუმათ თუ აშკარათ, რომ ძალა დაატანოს მათ ანგარიში გაუწიონ საბჭოებს და ის ფულით თუ საქონლით გაამაგრონ. ან მსოფლიო ბოლშევიკური გადატრიალება, ან მსოფლიო კაპიტალი — აი განწირული წყობილების ერთათერთი მხსნელი. ამ მიმართულებით მუშაობენ მოსკოვის დიპლომატია და კომინტერნი. დაიბადა რუსეთს და ევროპა-ამერიკას შორის ინტერესთა წინააღმდეგობა. ევროპა ირაზმება. მოსკოვი მარტოვდება. მისი «დასაყრდნობი წერტილები დასავლეთში თანდათან იშლება: კრიზისი შინ, კრიზისი გარეთ, აი როგორ ჩიხში ემწყვდევა დღეს საბჭოთა რუსეთი», ამბობს პარტიის რეზოლიუცია.

ამგვარათ, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიის ტაქტიკა დაფუძნებულია ისტორიულ აუცილებლობაზე — საბჭოთა წყობილების უეჭველ დარღვევაზე, მისი ახალი წყობილებით შეცვლაზე.

და აი აქ იბადება საკითხი: საითკენ მივმართოთ ჩვენი ტაქტიკა ამ წყობილების დარღვევამდე, დარღვევის ხანაში, დარღვევის შემდეგ.

II

¹ საბჭოთა არსებული წყობილება, როგორც ვთქვით, უნდა დაინგრეს მისი შინაგანი წინააღმდეგობით, მისი ბუნებრივი შეუძლებლობით. ისტორიაში არა ერთხელ მომხდარა დიდი ქარიშხალით ძველის დანგრევა, სრულიად ახალი წყობილების დაარსება და მისი მოკლე დროში დარღვევა. საკმარისია გავიხ-

სენოთ გერმანიის გლეხთა ომები, ტომას მიუნცერის რევოლუციური ხელისუფლება და სხვ. რომლის ვერც ერთი პრინციპი ვერ გატარდა. რატომ? იმიტომ, ამბობს პლехანოვი ერთ ალაგას, რომ ძველი საზოგადოების დამარცხებასთან ერთად არ დამარცხებულა მისი საწარმოო წესები, ახალი ბატონები არ ყოფილან ახალ საწარმოო ძალთა მატარებელი და მამასადა-მე არც მათი გამარჯვება იყო რევოლუციური. პირიქით, ბურჟუაზიის მოძრაობა ქალაქებში და ახალი უფლებების მის მიერ დაპყრობა ნიშნავდა უდიდეს რევოლუციურ აქტს, ვინაიდან ამ კლასთან ერთათ გაბატონდა შრომის ახალი ფორმა. რაკი ბოლშევიკურ წყობილებამ ვერ გააუქმა ვერც ერთი კაპიტალისტური საფუძველი — ვერც პროლეტარიატი და ვერც ინდივიდუალური წარმოება — ცხადია ის უნდა გაქრეს და პოლიტიკური შენობა შეეგუოს თავის ეკონომიურ საფუძველს. ამ მსვლელობის აუცილებლობაში დღეს აღარავინაა დაეჭვებული, გარდა ურა-კომუნისტებისა. ამათი გონიერი ნაწილი ძლიერ კარგათ ხედავს თავის მომავალს და მხოლოდ იმის ცდაშია — ეს მომავალი უმტკივნეულოთ გადაიტანოს. ამაში მათ მხარს უმშვენიებენ მრავალი არა კომუნისტებიც, ხშირათ მოწინააღმდეგენიც. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტია ფიქრობს რუსეთის გამოყვანას საბჭოთა რეჟიმიდან უკატასტროფოთ, ევოლუციური გზით. ეს აზრი პოულობს გამოძახილს ინტერნაციონალშიაც.

და აი ისმება საკითხი: საბჭოთა ხელისუფლება დაეცემა რევოლუციური თუ ევოლუციური საშუალებებით? პირველი გზა მოითხოვს აჯანყების ტაქტიკას, მეორე შეწყობის ტაქტიკას — ამბობენ მშვიდობიანობის მოტრფიალენი. ნამდვილათ კი, არც ეს ალტერნატივა და არც ეს დასკვნა სრულიად არ შეესაბამება სინამდვილეს. გარემოებათა რეალურ მსვლელობას. ევოლუციას და რევოლუციას შორის არ არის არც პრინციპიალური, არც პოლიტიკური დაპირდაპირება. ევოლუცია თავდება რევოლუციით, რევოლუცია თავდება ევოლუციით. ისინი ერთიმეორეში გადადიან, ერთიმეორეს გზას უწაღდავენ და ავსებენ.

უეჭველია ბოლშევიკები განიცდიან ევოლუციას, აკეთებენ მრავალ დათმობებს მატერიალურ სფეროში. ჯერ მათ დააბეს კაცი და ნივთი, ახლა უკანასკნელი რამდენიმეთ აუშვეს, იპუ-

ლებული ხდებიან კიდევ უფრო აუშვან და ეკონომიური სარბიელი ხალხს გაუფართონ. მაგრამ პოლიტიკაში არ ხდება არავითარი დათმობა, ადამიანი ისევ მიკრულია ჩეკაზე და პოლიციაზე. აქ მეორდება მეფეთა ახლო წარსული, არავითარი ახალი ამ ევოლიუციაშიც ბოლშევიკებს არ გამოუგონიათ. ყველა განწირული წყობილება ამ გზით მიდიოდა და მიდის დღესაც.

მაგრამ, ვთქვათ, მოხდა სასწაული, ბოლშევიკებმა დათმეს პოლიტიკაშიაც, აღიარეს ხალხის სუვერენიტეტი. ამ შემთხვევაში ეს იქნებოდა არა ევოლიუცია, არამედ რევოლიუცია, ვინაიდან, უფლებააყრილი კლასი თუ კლასები ბატონდებიან. ე. ი. კომუნისტური პარტია კარგავს პოლიტიკური სადავის მონოპოლიას, თვითმპყრობელობას და მის ალაგს იჭერს ხალხი. აი ასეთი ცვლილება, იქნება ის სისხლით თუ უსისხლოთ, ნიშნავს რევოლიუციურ გარდატეხას, საზოგადოებრივ ნახტომს, საიდანაც იწყება ახალი წესწყობილება.

რაკი საბჭოთა წყობილების არსებობა შეუძლებელია, რაკი ის დასარღვევია, ცხადია, თვით დარღვევის პროცესი იწარმოებს ერთათერთი არსებული მიმართულებით — ევოლიუციით და რევოლიუციით. ამიტომ ტაქტიკა — აჯანყება თუ მშვიდობიანობა, იარაღი თუ პროპაგანდა ფუჭი ოცნების ნაყოფია. თვითეული კონკრეტიული მდგომარეობა იძლევა მოქმედების გეგმას. ხოლო მდგომარეობა კი იცვლება უჩვენოთ, სოციალისტურ ძალთა ჭიდილით, რაიცა იწვევს მოქმედების სხვადასხვაობას. საქართველოს დღევანდელ პირობებში ჩვენი ტაქტიკა ერთია — ხალხის დაყენება სოციალ-დემოკრატიის იდეურ სფეროში, მისი რიგების პოლიტიკურათ დაწყობა ჩვენი პარტიის გარემოში, ჩვენი დროშის ქვეშ. ამ გზით მომზადებული ხალხი გადამწყვეტ მომენტში სარბიელზე გამოვა, როგორც ერთი შეგნებული მთელი და თავის თავს დაეპატრონება იმ საშუალებებით, რომელსაც იმ დროს აუცილებლობა უკარნახებს. მაშასადამე, ჩვენ ახლა თავს ნუ ვიმტვრევთ იმაზე, რა საშუალებები იქნება ეს, იარაღი, აჯანყება თუ უსისხლო რევოლიუცია. ჩვენთვის საკმარისია ვიცოდეთ ორი რამ: ამ რევოლიუციის უჭველობა და ხალხის პოლიტიკურათ მომზადება.

როგორც ხედავთ, ჩვენი დღევანდელი მოქმედება იფარგლება პოლიტიკური მუშაობით, იდეური და ორგანიზაციული

წინამძღოლობით. რა შინაარსის უნდა იყოს ეს მუშაობა? რა სოციალურ-პოლიტიკური სარჩული დაეუძვათ ერის განთავისუფლებას?

ჩვენი სოციალური პოლიტიკა სავსებით აგებულია ჩვენს სოციალისტურ მსოფლმხედველობაზე და პირდაპირ ეწინააღმდეგება ბოლშევიკურს. უკანასკნელის საფუძველია საწარმოო ძალთა დაუძღურება და წარმოების სახელმწიფოს ხელში მოთავსება. ჩვენ კი, პირიქით, მივიღებთ საწარმოო ძალთა გაძლიერებისა და წარმოების საზოგადოების ხელში გადასვლისაკენ. საზოგადოება და არა სახელმწიფო, თავისუფალ მოქალაქეთა ასოციაცია და არა ბიუროკრატია და პოლიცია — აი ჩვენი სახელმძღვანელო დედა-აზრი. თანახმათ ამისა ჩვენთვის მისაღებია ყველა ის ეკონომიური ფორმა, რომელიც კი წინ გაგვაქანებს ამ ორი მთავარი მიზნისაკენ. რა ფორმებია ეს?

ჩამორჩენილ ქვეყანაში საწარმოო ძალთა განვითარება, მრეწველობის აღორძინება, ბუნებრივი სიმდიდრის საფუძვლიანათ დამუშავება და მისი ხალხისათვის მოხმარა — ერის მთავარი საზრუნავი საგანია. ეს კი შესაძლებელია ადამიანის თავისუფალი ინიციატივის აშვებით, საზოგადო და სახელმწიფო ორგანოების კერძო თაოსნობის გვერდზე თანასწორ პირობებში ამუშავებით. პირველის აღკვეთა ქმნის ბოლშევიკურ ეკონომიკას, მეორის აღკვეთა — წმინდა ბურჟუაზიულს, ხოლო ორივეს ერთათ შეერთება და ერთ ნაციონალურ ფარგალში მოთავსება იძლევა სოციალურ და დემოკრატიულ ეკონომიკას. სოციალურს იმიტომ, რომ, ძლიერდება რა საწარმოო ძალა, იმავე დროს საზოგადოების, ხალხის ჯიბეში გადადის მისი მოგების დიდი ნაწილი, დემოკრატიულს იმიტომ, რომ ეს პროცესი წარმოებს დემოკრატიული წყობილების მეფარველობით, პოლიტიკურ უფლებათა მოქალაქეთა შორის თანასწორათ განაწილებით.

რაკი ერთხელ ბოლშევიკებმა თავისი კომუნისტური ეკონომიკა ნებით შეანგრიეს, ყოველივე პრინციპიალური ნიადაგი დაეკარგათ და დღეს მხოლოდ უბრალო მიზანშეწონილობით ხელმძღვანელობენ, ე. ი. რა გააძლიერებს მათ ხელისუფლებას და რა დაასუსტებს. ამ უპრინციპობით აიხსნება ის საოცარი გარემოება, რომ ჩვენი ერის მთავარი სიმდიდრე — შავი ქვა — უცხო კაპიტალს გადაუგდეს ჩალის ფასათ და თვითონ

10. 6. ყორდანია

საწკრიძალო ჩხირკედლობით კმაყოფილდებიან. მილიონები კერძო კაპიტალს, გროშები საზოგადოებას — აი მთელი მათი სოციალური აკლადიდება. სოციალ-დემოკრატია ამ ავანტიურისტულ პოლიტიკას უპირდაპირებს გარკვეულ, სად დებულებას: ერის სიმდიდრის დამუშავება კერძო კაპიტალის მონაწილეობით საზოგადოებასთან ერთათ. დამოუკიდებელ საქართველოს სოციალური პოლიტიკა უნდა იქნას აღდგენილი და მის გარეშემო ფართე პროპაგანდა გაწეული. მხოლოდ ამ საშუალებით შეიძლება ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური არარაობიდან გამოყვანა და მისი ევროპიულ ქვეყანასთან გათანასწორება. ხოლო ეკონომიურა აღორძინება — ერთათერთი ნიადაგია კლასების გაძლიერების და მათი ინტერესების სათანადოთ დაცვის.

აი ასეთ სოციალურ პოლიტიკის ფარგლებში შესაძლებელია იწარმოვოს მუშათა, გლეხთა და მოქალაქეთა ფართე პოლიტიკამ. თანამედროვე სოციალიზმის ანბანი — მუშათა განთავისუფლება თვით მუშათა საქმეა — უნდა გადაიქცეს ცოცხალ მოვლენათ, უფლებრივათ და ორგანიზაციულათ ამუშავებულ პრაქტიკათ. პროლეტარიატი დღეს გამოცხადებულია ოპეკის საგნათ, რომელსაც ბოლშევიკები პირში ლუკმას უდებენ და ძიძაობენ. მისი ამ ოპეკიდან გამოსვლა და თავისთავის სრულწლოვანათ აღიარება — წინასწარი პირობაა მისი აღორძინების და დამოუკიდებელი კლასიური მოძრაობის დაწყების. ეს წინეო საკმაოთ ცნობილი პროლეტარული პოლიტიკა დღეს უკვე კარგავს მუშათა ერთ ნაწილში ნიადაგს და მის ალაგას ბატონდება ძიძაობის პოლიტიკა. ეგრეთ წოდებული «მუშათა კომისიის» დეკლარაცია უტყუარი საბუთია მის ავტორთა მიერ პროლეტარულ სულისკვეთების დაკარგვის და ბოლშევიკურ ორჩოფეხაზე შედგომის. მათი აზრით მუშათა ჩაბმა ამა თუ იმ საპასუხისმგებლო მუშაობაში უკვე «სოციალისტური აღმშენებლობაა», ნამდვილათ კი ეს მხოლოდ მათი გამოშორებაა ხალხის ფართო მასიდან და პრივილეგიურ ჯგუფათ გადაქცევაა. ერთ ცნობილ ბოლშევიკ მუშას უთქვამს — მე უკვე მივალწიე სოციალიზმს, ორი ძროხა მყავს და პიანინოც მიდგიაო! აი ეს «ორი ძროხის და პიანინოს» სოციალიზმი მეტად მოედვა პროლეტარიატის მაღალ ფენას, გაჩინოვნიკებულ მუშათა წრეებს და ის ჩეკის მფარველობით პოლიტიკურ სიკვდილს უქადის მთელ კლასს. სოციალ-დემოკრატის წმინდა ვალია შეებრძო-

ლოს ამ გათახსიერებას, შეამაგროს მუშათა მასა კლასიურ ნიადაგზე და მისგან მოკვეთოს დაცემული, დეკლასიური ელემენტები. მხოლოდ გაერთიანებულ მებრძოლ პროლეტარიატს შეუძლია შეინარჩუნოს გლეხობის წინამძღოლობა და საერთო მიზნისაკენ მისი მიმართვა. როგორც კი ის პრივილეგიურ და ბიუროკრატიულ წრეებათ დანაწილდება, მაშინვე მისი პრესტიჟი ხალხში დაეცემა და ხიდი მათ შორის დაინგრევა. რუსეთის გლეხობის დღევანდელი მტრობა ქალაქებისადმი უმთავრესათ ამ ნიადაგზეა აღმოცენებული.

მუშათა ერთი ნაწილის ბატონათ მოვლინება მათ მიიღეს მთელი პროლეტარიატის გლეხობაზე გაბატონებათ და აქედან შესაფერი დასკვნები გააკეთეს. საქართველოში ეს ანტაგონიზმი დღემდე უცნობი იყო, მხოლოდ ახლათ შესაძლებელი მისი ჩვენში გადმონერგვა ძამანაშეილისებურ მუშათა წყალობით. ამით ისტორიულათ შემუშავებული ქართველ მუშათა და გლეხთა ერთი ფრონტი დაირღვევა და მით დასუსტდება ერის პოლიტიკური სხეული.

ამნაირათ, ბრძოლა მუშათა ჯგუფურ პოლიტიკასთან, მათი კერძო ინტერესების მასის ინტერესებზე მაღლა დაყენებასთან, მათ სამრეწველო და ჩინოვნიკურ ნაცარქექიაობასთან — და ყველა ამის ალაგას წამოყენება კლასიური პოლიტიკის, მთელის ინტერესის დაკავშირების და მასთან ჭირში და ლხინში განუყრელობის — აი საქართველოს სოციალ-დემოკრატიის პროლეტარული პოლიტიკა მიმდინარე მომენტში. ეს არის ძირითადი საკითხი თვით მუშათა კლასის პოლიტიკური არსებობისა, მის მიერ დამოუკიდებლობის და მთლიანობის შენარჩუნების. აი აქ წყდება მისი ბედი დიდი ხნით — დაკარგავს ის 30 წლის მუშაობით მოპოვებულ მეთაურობას, თუ მოიჭრის დასენიანებულ ნაწილებს და განაგრძობს თავის ისტორიულ გზას, გზას ბრძოლის და თავისუფლების.

ყველა დანარჩენი მუშათა სოციალური და პოლიტიკური მოთხოვნილებანი წერილმანია ამ დიდ პრობლემასთან შედარებით. მებრძოლი კლასი მოიპოვებს გამარჯვებას, დაცემული კლასი განიცდის მუდმივ დამარცხებას. მაგრამ ეს მოთხოვნილებანი იმავე დროს შეიცავენ საშუალებათ პროლეტარიატის გასამაგრებლათ და ბრძოლაში ჩასაბმელათ. პროლეტარიატის ეკონომიური გაჭირვება და პოლიტიკური უუფლებობა ერთათ-

ერთი ფარხმალია ბოლშევიკური ტირანიის და მისი ამჟამინდელი მუშათა «ჯგუფიზმის» წინააღმდეგ მიმართული. აი აქ, ამ ხაზ-ზე უნდა მოხდეს გათიშვა პროლეტარიატს და მის ორგულ წევრთა შორის. მაშასადამე, ბრძოლა მუშათა ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის და პოლიტიკური უფლებების მოპოვებისათვის იყო და რჩება ჩვენი ტაქტიკის მთავარ ღერძათ.

საბჭოთა წყობილება განსაკუთრებით ანგრევს გლეხის კეთილდღეობას. თვით ბოლშევიკების მოწმობით გლეხის მეურნეობა დაცემულია, ის აღარ ამუშავებს მიწას წინანდელი ხალისით და მუყაითობით. ამის მთავარი მიზეზია მათივე სიტყვით (იხ. «კომ.» ორჯონიკიძის მოხსენება) გლეხის საკუთრების გაუქმება.

ჩვენ მიწა ჩამოვართვით მემამულეს და მივეცით გლეხს. ბოლშევიკებმა მიწა ჩამოართვეს გლეხს და მისცეს სახელმწიფოს. წინეთ ის იყო მემამულის მოიჯარადრე, ახლა ის სახელმწიფოს მოიჯარადრეა. ერთი ბატონი შესცვალა მეორემ. გლეხს ქონდა წინეთ თავისი კოოპერატივი, თავისუფალი და დამოუკიდებელი საჯაჭრო ორგანიზაცია, რითაც თავის საშინაო მოთხოვნილებებს იკმაყოფილებდა. ბოლშევიკებმა წაართვეს ეს კოოპერატივი მას და გადასცეს თავის პარტიას, თავის სახელმწიფო დაწესებულებებს, რომელნიც სჭრიან და კერვენ სურვილებსამებრ. გლეხს არ გააჩნია არც საკუთარი მიწა, არც საკუთარი კოოპერატივი. გაუქმება ახალი მებატონეობის, ახალი ბიუროკრატიული კოოპერატივის და გლეხის ჩვენი დროის მდგომარეობის აღდგენა ერთათერთი საგლეხო მოთხოვნილებაა. გლეხის საწარმოვო ძალის გაძლიერება შეიძლება მიწის სრულ მის განკარგულებაში და მფლობელობაში გამოცხადებით. სოციალიზმის მიზანი არავითარ შემთხვევაში არ არის გლეხისათვის მიწის წართმევა, გლეხური საკუთრების ძალით განსაზოგადოება. მით უფრო ქართველი გლეხის, რომელსაც მხოლოდ პარცელური საკუთრება გააჩნია და იძულებულია სამრეწველო მუშაობით დანაკლისი აინაზღაუროს. აქედან წარმოსდგება მისი დაინტერესება სამრეწველო აღორძინებაში, ქვეყნის ეკონომიურ განვითარებაში. ის არის გლეხიც და მუშაც, სოფლელიც და ქალაქელიც; ის სრული მოქალაქეა, რომლის მსგავს სხვა ქვეყანაში იშვიათათ შეხვდებით. როგორც

მეურნე, ის საჭიროებს ბაზარს, ადგილობრივს და მსოფლიოს; აქედან მისი უარყოფითი დამოკიდებულება ბოლშევიკურ საშინაო და საგარეო სავაჭრო მონოპოლიებისადმი. თავისუფალი ბაზარი თავისუფალი კონკურენციით — აი მისი მთავარი ზოთხოვნილება. ის არის ამავე დროს საფაბრიკო საქონლის მუშტარი. აქედანაა მისი უარყოფითი დამოკიდებულება ბოლშევიკურ სამრეწველო მონოპოლიის და საქონლის გაძვირებისადმი. ერთი სიტყვით, გლეხი მთელი თავისი არსებით ეპირდაპირება არსებულ წყობილებას. აქ კომპრომისი, ზავი შეუძლებელია. ქართველი გლეხი დღესაც ისეთივე სათავეა ქვეყნის ოპოზიციური განწყობილების, როგორც იყო წინეთ, მეფეთა დროს. ის ერთნაირათ უარსყოფს პომპეშიკურ და ბოლშევიკურ წყობილებას. ვინაიდან სამრეწველო მუშა მოდის სოფლიდან, გლეხობიდან, ცხადია ის ქალაქშიაც თან მოიტანს თავის პოლიტიკურ სულისკვეთებას და დაიჭერს ადგილს გაბოლშევიკებულ მუშებისას, პროლეტარიატის მთლიანობას მოწინავე გლეხი ხელს შეუწყობს.

ამნაირათ, მიწის კერძო საკუთრება, სავაჭრო-სამრეწველო მოქმედების თავისუფლება, წარმოების განვითარება, სამეურნეო ბაზრის და სამუშაოს უზრუნველყოფა — აი მთავარი საგლეხო ეკონომიური მოთხოვნილება.

მისი პოლიტიკური და უფლებრივი მოთხოვნილებანი არ განსხვავდებიან დანარჩენ მოქალაქეთა ასეთსავე მოთხოვნილებებისაგან. დემოკრატია შეიცავს მთელ საზოგადოებას, მთელ ერს გამოუკლებლივ. ბოლშევიკებმა ძველი რეჟიმის წოდებრივი პრინციპი თავისათ გამოაცხადეს, მხოლოდ ის შეაბრუნეს, თავად-აზნაურულ უფლების მაგიერ, მუშა-გლეხის უფლება წამოაყენეს. მარა ნამდვილათ, ორივე შემთხვევაში არც ერთ ამ წოდებას, თუ კლასს, არავითარი რეალური უფლება არ ქონებია და არ აქვს, ვინაიდან ორივე დესპოტიის საფუძველზეა აგებული, ხოლო დესპოტია კი ყველას უფლებას თვით პატრონობს. აი ამ წოდებრივ უფლება-უპირატესობას ეპირდაპირება დემოკრატიული თანასწორობა და თავისუფლება. ამ მხრით ჩვენი ტაქტიკა უცვლელია.

როგორც ხედავთ, ერთი მხრით ვაბრძვით ყოველდღიური მოთხოვნილებების, კერძო საკითხების ირგვლივ ხალხის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ, ხოლო მეორე მხრით ყველა ამ

საკითხებს ვუკავშირებთ მოძრაობის მიზანს. ძირითად პოლიტიკურ, ნაციონალურ და ეკონომიურ პრობლემას. არავითარი რეალური გაუმჯობესება ხალხს არ ძალუძს არსებული რეჟიმის ფარგლებში, მხოლოდ მისი დამსხვრევა იძლევა ფართო გამოსავალს, შესაფერ საშუალებას ცხოვრების შეცვლის და გაუკეთესებისათვის. ყველა პოზიცია, იქნება ის კულტურულ-ეკონომიური, საზოგადოებრივი თუ სხვა, ჩვენი ამხანაგების თუ თანამგრძნობთა მიერ მოპოვებული, უნდა გადაიქცეს იარაღათ სახალხო საქმის წინ წასაწევათ. პარტია შედის ყველა წრეში, ყველა დაწესებულებებში, გარდა რასაკვირველია პოლიციურისა და პოლიტიკურათ პასუხისმგებელ პოსტისა და შეაქვს იქ თავისი აზრი, თავისი მუშაობა, თავისი დროშა. ამ ბოლო დროს, ბოლშევიკების გადმოცემით იზრდება ხალხის აქტიობა, მისი ჩარევა საბჭოთა საქმეებში. ცხადია, ეს მას ეჭირება, ამ გზით ფიქრობს მძიმე ტვირთი შეიმსუბუქოს ოდნავათ მაინც. პარტია მიყვება ხალხს ყოველგან, სადაც ის მიდის, უხსნის და უკარნახებს მოქმედებას, პასუხს აძლევს ყველა საჭირობოროტო საკითხზე, არ ტოვებს არას შემთხვევაში უწინამძღვროთ დაბნეულობის და მტერთა ამარა. თვითეული ასეთი გამოსვლა ხალხს დაანახებს მთელ მოჯადოებულს წრეს, რომელიც მას გასაქანს არ აძლევს და ეს მასში განამტკიცებს ოპოზიციურ განწყობილებას.

რატაკტიკა უნდა ვაწარმოვით ბოლშევიზმის დაცემის ხანაში? ეს დამოკიდებულია ამ დაცემის ფორმებიდან. ყველა შემთხვევაში ერთი ძირითადი მოქმედება სავალდებულოა — საქართველოს აღდგომა და დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადება. ყველა შემდეგი ნაბიჯი დაექვემდებარება ამ რესპუბლიკის დაცვის საჭიროებას და ამ მიზნით კავკასიაში, რუსეთში და ევროპაში მოკავშირეთა მოძებნას. თავისთავათ ცხადია, რომ ქართველ ხალხს არაფერი აქვს სადაო და საომარი რუსეთის ხალხთან, რომელიც თვითონ იტანჯება საბჭოთა ტირანიით. რუსეთს არ აქვს არც ერთი ნამდვილი ინტერესი, რომლის შეთავსება არ შეიძლებოდეს საქართველოს დამოუკიდებლობასთან. მოლაპარაკების და თანასწორობის ნიადაგზე ყველა უთანხმოება ადვილათ ამოიწურება, მარა ეს კიდევ არ ნიშნავს ჩვენი თავისუფლების შესაძლებლობას რუსეთის ყოველგვარ წყობილების გვერდით. ამიტომ ჩვენთვის უდი-

დესი საკითხია ის, თუ ვინ იქნება ბოლშევიკების მემკვიდრე — პომეშჩიკური რეაქცია, დემოკრატია თუ ნეპმანური ბონობარტული ბატონობა. ამ სამში ერთათერთი რადიკალური დემოკრატია საერთაშორისო დემოკრატიის დახმარებით იძლევა შესაძლებლობას შინაგანი ძალებით დამოუკიდებლობა შევიწინააღმდეგოთ. პირველი ჩვენი ისეთივე მტერია, როგორც ბოლშევიკები, ესენი ერთი ხის ნაყოფია და ჩვენს მიმართ ერთად ვარდებიან. მათთან საერთო არაფერი გვაქვს. მესამე ფორმის წყობილებაში შეიძლება ჩვენი სუვერენიტეტის შერჩენა გარეშე ძალის შემწეობით, ძალის არა სამხედროს, არამედ დიპლომატიურის და ფინანსიურის. მოსკოვის ბურჟუაზიული ბონობარტიზმი უვეროპოთ ფებს ვერ აიდგამს.

ერთი სიტყვით, ჩვენი ტაქტიკა არსებული რეჟიმის გადატეხის ხანაში დაემორჩილება ჩვენს მთავარ მოთხოვნილებას — საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენას და ამის შესაფერათ მოხდება მისი მიხვრა-მოხვრა.

აი ამ რწმენით, ამ მუშაობით, ამ ტაქტიკით ქართველი სოციალ-დემოკრატია მიზანს მიაღწევს, ქართველი ხალხი დაკარგულ უფლებას მოიპოვებს, საქართველო წართმეულ თავისუფლებას დაიბრუნებს...

სუთი წელი

სუთი წელი ტანჯვის და მონობის, ტყვეობის და ბორკი-
ლების!

ვინ ვიყავით გუშინ? ყველაფერი!

რა ვართ დღეს? არაფერი!

ერი პატიუყრილი, ხალხი დაქცეული, მოქალაქე შეკრულ-
შებოჭვილი.

საქართველოს მესაფლავენი დღეს დღესასწაულობენ თავის
გაბატონებას, საქართველო კი ძაძებით გლოვობს თავის და-
მარცხებას და მათდამი დამორჩილებას. ისინი იცინიან და
სტკბებიან, ჩვენები ოხრავენ და იტანჯებიან.

დღეს ორგვარი მოგონებაა: ერთია ჯოჯოხეთის და მისი
მოციქულების, მეორეა თავისუფლების და მისი მიტრფია-
ლეების.

სუთი წლის წინ ქართველმა ერმა დაკარგა უდიდესი გან-
ძი — თავისუფლება და მიიღო უმძიმეს უღელი მოსკოველების.
ერის უღირსი შვილები თავს დაეცენ მშობელ დედას უცხო ძა-
ლებით, ამოართვეს სული და გაბაწრული ცოცხალ-მკვდარი მი-
უტანეს მსხვერპლათ თავის მომავლინებელთ. ეს საშინელი
სულთამხუთაეი, რომლის თავია მოსკოვში, ხოლო ბრჭყალებს
კი ჩვენში, სწუწნის დაუსჯელათ ჩვენს სიმდიდრეს, ჩვენს ავ-
ლადიდებას, ჩვენს სულიერს და ნიეთიერ საუნჯეს. წაიღეს რის
წაღებაც კი შეეძლოთ, გააპარტახეს რაც დახვდათ, მოსპეს
მთელი ახალი კულტურა, შრომით და ბრძოლით შექმნილი,
და გადაგვისროლეს უკან, დაცემის და გავერანებისაკენ. ისინი
დღეს ცეკვობენ ერის სასაფლაოზე.

რა სურდათ, რას ფიქრობდენ? სურდათ ჩვენი ჩაბრუნება
რუსეთის სამფლობელოში, ფიქრობდენ ჩვენს გადაქცევას ძვე-
ლი იმპერიალიზმის გზათ და ხიდათ. საქართველო დასჭირდა
მოსკოვს მეფეთა აღმოსაველეთის პოლიტიკის გასაგრძელებ-

ლათ, ოსმალებში, სპარსეთში, შორეულ სამხრეთში სამოქმედო ბაზის შესაქმნელათ. მათ კარგათ იცოდენ, რასაც შერებოდენ, რისთვის აგზავნიდენ თავის ჯარებს ჩვენს წინააღმდეგ. ეს იყო დიდი სახელმწიფოს შეთქმულება პატარას ჩასაყლაპავათ. ქართველები, ამ ბოროტების მეზარაღტრენი? ამათ ქვეყანა გაყიდეს და მიიღეს სამსახური! თანამდებობაზე გადასვალეს ერის სვე-ბედი. განმეორდა სიტყვა-სიტყვით ძველი ამბავი, რუსის ჯარი შემოდის საქართველოში მეორეჯერ ქართველების წინამძღოლობით. ფაქტი ერთნაირია. მისი აზრი კა სხვადასხვაა. პირველი მოპატიჟება მოხდა უცხო მტრის მოსაგერიებლათ. ჭავჭავაძენი ემსახურებოდენ ქართველი ხალხის ფიზიკურათ გადარჩენას. რას ემსახურებიან მახარაძენი? რომელი მტრის წინააღმდეგ ამხედრდენ ისინი? ეს მტერია ქართველი ხალხი, მის დასამორჩილებლათ და მასზე გასაბატონებლათ მათ მოიხმეს ნამდვილი მტრები. ჩვენს წინაპართ აქვით გასამართლებელი საბუთები. ამათ, ამ ჩვენს თანამედროვეთ, არავითარი გამართლება, არავითარი საბუთი არ ადგებათ. ესენა რუსეთის იმპერიალიზმის ყურმოჭრილი მონებია.

ერი თავისუფალი, აღორძინებული, ახალი იმედებით და იდეალებით აღფრთოვანებული დაატყვევეს და რუსეთის დესპოტიას დაუმორჩილეს. რას წარმოადგენს ეს ბატონი, ქვეყანამ იცის. ის გამოფიტულია, არ შერნა არავითარი ნივთიერი და გონებრივი ღირებულება, გარიყული, განცალკევებული, კაცობრიობიდან გამდგარი — აი ამ არარაობაზე ვართ მიკრული და მის საჯეკნათ გადაქცეული. საქართველო ყოფილა დამცირებული, მარა არასოდეს არ ყოფილა ასე დაბლა დაშვებული. ის დღეს უფსკრულშია, ამაზე ქვემოთ წასვლა აღარ შეიძლება. მხოლოდ სულის სიმტკიცე და იმედი ატანნიებს მას ამ საშინელ ტრაგედიას. «ჭირსა შიგან გამაგრება, ისე უნდა ვით ქვიტირსა» — ეს ძველი სიბრძნე დღევანდელი ჩვენი მნათობია. თავს დაგვატეხეს ჭირი, ჩვენ უპასუხებთ სიმაგრით: «გასტეხს ქვასაცა მაგარსა გრდემლი ტყვიისა ლბილისა». ქართველი ხალხის გრდემლს შეასკდა უთვალავი მტერი. ასეთი ბოლო მოელის ახლანდელ მის მტერსაც; ოღონდ კი გრდემლი მუდამ სცემდეს და ერს აღვიძებდეს. აწმყო არა გვწყალობს, მარა მომავალი ჩვენია.

! ჩვენი გზა მიდის აღმართ-აღმართ, აღორძინების და თავი-

სუფლებისაკენ. აქეთ მოდის მთელი კაცობრიობა. მათი გზა კი ეშვება დაღმართ-დაღმართ, ჭაობის და ჯურღმულისაკენ. მათ არავენ მისდევს, იმ გზით არავენ მიდის, მას ყველა, მთელი კაცობრიობა, ზიზღით შეყურებს. ახლა ბრმაც კი ხედავს, რომ მოსკოვის მიმართულება გადაშენების ხილია, აქეთ გასავალი არ არის: ამას ქვანიც კი დაღადებენ. ამ დაღადმა გაარღვია თვით კრემლის კედელიც და შეიტანა ხმა სინანულის. მათი დღენი დათელილია, ხალხის ამალღება მათი დაცემაა; ქვეყნის აღდგომა მტარვალთა დამარხვაა. ასე ყოფილა მუდამ და ასე იქნება. გლახათ დამწყები გლახათ ათავებს. ეს უცვლელი განაჩენია.

ეს ხუთი წელი, წელი ცრემლთა გუბეების და სისხლთა მორევის, არის წელი ქართველი ხალხის სულიერი განკურნების. ის ამ ციხეში ინათლება მტკიცე ნებისყოფით. იბანება თავისუფლების წყაროთი და იჭედება სასიცოცხლო ძალებით.

განვლეთ ეს ხუთი წელი, დრო მეტათ ძნელი. ჩვენი დროშა დაბლა არ დაშვებულა. დგება დრო ნაკლებათ ძნელი, შევდივართ გარდატეხის წლებში, ჩვენი დროშა მაღლა აიწევა.

მაშ იმედი, კიდევ იმედი, მეტი იმედი!

ს ა დ ლ ე ი ს ო

გავიდა ორი წელი, წელი საქართველოს აჯანყების, წელი ჩვენი ამხანაგების ციხეებში დახოცვის.

ხალხი აღდგა თავისუფლების მოსაპოვებლათ, თავის თავის მართველათ გამოსაცხადებლათ. ამ გზით, ამ დროშით მიდიოდა და მიდის ყველა სასიცოცხლო ერი, ყველა დაჩაგრული და გამწარებული საზოგადოება. ეს შედის ბრძოლის საშუალებათა რიგში, როგორც ერთი მისი ნაწილი. ისტორიამ არ იცის ისეთი ხალხი, რომელსაც თავის შელახულ უფლებებზე აღსადგენათ იარაღისათვის არ მიემართოს. რამდენი ასეთი მომენტი განელო მაგალითად საფრანგეთმა უკანასკნელ საუკუნეში? აჯანყება აჯანყებას მისდევდა სანამ საბოლოოთ არ შექმნა თავისი სურვილის გამომხატველი წყობილება. რამდენი ბრძოლა მისცა იტალიელთა რაზმებმა ავსტრიის მთავრობას, სამშობლოს განსათავისუფლებლათ და აღსადგენათ? და ასე ყოველგან, ყველა ერში. მიმოიხედეთ უკან საქართველოს წარსულში. განა ჩვენი მატიაზე სავსე არ არის აჯანყებებით სპარსთა, თურქთა, არაბთა და სხვა უცხო მტარვლების წინააღმდეგ? განა მეცხრამეტე საუკუნეში ამავე იარაღს არ მიემართეთ მრავალჯერ და თვით ახალ დროშიაც, ცხრაას ხუთში, უიარაღოთ დაენებდით გამარჯვებულ მტერს?

საქართველოს უკანასკნელი ადგომა ერთი რგოლია. ერთი მომენტი იმ დიდი ბრძოლის, რომელსაც ქართველობა ეწევა საუკუნეთა განმავლობაში თავის თავის გადასარჩენათ, თავის სახის შესარჩენათ. ამაში იხატება მისი სასიცოცხლო ძალა, მისი უნარი და მხნეობა. უძრავი, დაუარღნილი ხალხი—ხალხი არ არის, ის უბრალო მძოვრია, სხვის საჯიჯგნათ და სათელათ შარავზაზე დაყრილი. ამ რიცხვს არ ეკუთვნის ქართველი ხალხი და სწორეთ ამით მოიტანა თავი დღევანდლამდე. გაჭირებით ის წელში არ იზნიქებოდა და მუცლით მიწაზე არ ხობავ-

და; პირიქით, სწორეთ ამ დროს წელში იმართებოდა და მტერს ეკვეთებოდა. ეს ჩვენი ნაციონალური თვისება რუსის მეფის ბიუროკრატიამაც კი შეიგნო და ამიტომ ვერ ბედავდა მართულობის იმ მეთოდების ხმარას ჩვენში, რასაც ხმარობდა რუსეთში. რუსის გლეხს «როზგავდენ» როგორც ცხოველს, ჩვენსას კი ხელს ვერ აკარებდენ. აი თვალსაჩინო განსხვავება ამ ორ ხალხთა სავალ გზას შორის. ქართველი თავს არ წადებს დასაკლავათ, არ სურს დაემორჩილოს სიკვდილს და როცა ასეთი ჟამი უდგება — ის იფეთქებს და უბედურებას ლახვარს მიაგებებს.

აჯანყება დამარცხდა. მაგრამ ყველა აჯანყებას გაუმარჯვია? ეს ასე არსად, არასოდეს არ მომხდარა. ასე იოლი არ არის სიცოცხლისათვის ბრძოლა. მისი გზა ეკლით არის მოფენილი, რის აკრეჭა ხელის დაუჩხვლევტათ არ შეიძლება. თეთრი ხელთათმანი ბრძოლაში გამოსადეგი არ არის. რასაკვირველია, დამარცხებას გამარჯვება სჯობია, მაგრამ დამარცხებული მოძრაობაც შედის სოციალური ტკივილების წამლობაში; ყველა ასეთ მოვლენას მოყოლია საერთო მდგომარეობის შემსუბუქება. მტერი მით უფრო უღმობელია, რაც უფრო ითმენენ. მაგრამ თუ მოთმენის ფიალა გაივსო და გადმოხეთქა, ის უკან იხევს და ბატონობის ახალ გზას ეძებს. ტანჯვის შემსუბუქებაც კი გამარჯვებაა, მტანჯველის ჩარჩოში ჩაყენებაც კი უღლის შემსუბუქებაა. ერთი დაკვრით ქვეყანა არ აშენდება, ერთი შენძრევით სალხი არ განთავისუფლდება. საჭიროა მუდმივი, შეუპოვარი ბრძოლა სხვადასხვა საშუალებებით და მეთოდებით, რომ ის გამარჯვებით დაგვირგვინდეს. აჯანყება მხოლოდ ერთი საშუალებაა, ერთი მეთოდი სხვა მრავალთა შორის, მარა აუცილებელი კი. მებრძოლი მას გვერდს ვერ შეუარს. ის ძვეს ისტორიის შუაგულში და მას ვერც ერი, ვერც კლასი ვერ გადაახტება.

გავიღეთ მრავალი მსხვერპლი, დავკარგეთ ბევრი პოლიტიკური მოღვაწენი. მარა განა ისინი აჯანყებაში დავკარგეთ? არა, პირიქით, ბრძოლაში ყველაზე ნაკლები მსხვერპლი ვნახეთ. ლანარი მართველობის თვისებაა ბრძოლას გაექცეს და უიარაღოთ და ტყვეთ თავს დაეცეს. ხოლო ბოლშევიკური მართველობა ხომ ლანარზე უღაჩრესია. მან დახოცა პოლიტიკური ტუსაღები. ასევე ჩაიდინა მან წინეთაც, ობოლაძის მოკვ-

ლის გამო. აჯანყება იყო საბაბი პოლიტიკური შურისძიების. ჩვენ ვიცით მხოლოდ ერთი მაგალითი ტყვეთა დახოცვის—ეს არის პარიჟის კომუნარების დახვრეტა გამარჯვებული დენერლის მიერ. მარა ეს ტყვენი იყვენ მებრძოლნი, იარაღით ხელში დაჭერილნი. ბოლშევიკებმა დიდათ გადააჭარბეს დენერალ გალიფეის თავისი ბარბაროსობით. ქართველ ხალხს და მათ შორის სისხლის გუბებია; ხიდი აქ გაუდებელია და მათი გზა სამუდამით გაყრილია.

დიახ, მსხვერპლი დიდია, მარა ეს გამომდინარეობდა არა აჯანყების ბუნებისაგან, არამედ მტრის ბარბაროსობისაგან. ის ამ საშუალებით მართველობს მიუხედავთ აჯანყებისა. ეს მისი სტიქიაა, მისი სული და გულია. ის უნდა დაინგრეს, რომ ხალხი აღსდგეს. ამ მსხვერპლმა გააკაჟა ქართველი ხალხი, გაუძლიერა მტარვალთა სიძულვილი; ხოლო სულმდაბალნი დააშინა და მტარვალთა ბანაკში გადაისროლა. ამათი მრწამსი ასე გამოხატა ერთმა მიობოლშევიკო მწერალმა: «კედარ ლომს ცოცხალი კატა სჯობააო» (ჯაყოს ხიზნები). მოკლე ჭკუის ხალხი გადაბარგდა კატებისაკენ და მათ ელაქეცვებიან. ამ ვაჟბატონთ დააეიწყდათ, რომ ლომი კვდარიც ლომია და მისი ერთი ფაფარი ყველა კატას სჯობია. მხოლოდ გზადაბნეულს შეუძლია იფიქროს, რომ სახელოვან კედარს ბოროტი ცოცხალი სჯობიაო. განა იუდამ აჯობა ქრისტეს? განა ინკეზატორებმა გაიმარჯვეს გალილეიზე, ივანე გუსზე და მრავალ სხვა მათ მიერ მოკლულ დიდებულ ადამიანებზე? განა კ. სულაქველიძემ აჯობა ნ. სომერიკს? დაცემის მოციქულებს არასოდეს არ გაუმარჯვია აღორძინების მოციქულებზე. «სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი».

თავდადებულნი ბრძოლაში იხოცებიან — ეს ძველი ამბავია, ლაჩარნი ნაცარქექიათ რჩებიან—ესეც ძველის ძველია. ჯერ კიდევ ჰომერიდან ვიცით: «აღარ არის დიდი პატროკლი, ცოცხალია სამაგელი ტერზიტი!» როგორც პატროკლის სისხლი გახდა თავდებათ მტერზე მისი მეგობრების და მისი ერის გამარჯვების, ისე ჩვენი დაღუპული პატროკლები ჩვენი გამარჯვების თავდებაა. ამ განაჩენს ვერ გაექცევა მტარვალი.

ორი წელი, წელი დაუვიწყარი და მუდამ სახსოვარი, სამარადისოდ აღბეჭდილია ქართველი ხალხის გულში და მას ის მუდამ მოიგონებს მოწინებით და თავყვანისცემით.

ათი წელი

ნოემბერში სრულდება საბჭოთა ბატონობის ათი წელი, დრო საკმაოდ დიდი მისი წაყოფის გამოსაღებათ და მისი სიმწიფის დასაფასებლათ.

და აი ჩვენ ვხედავთ, რომ ეს წყობილება არასოდეს არ ყოფილა ისე უკურნებლათ დასნეულებული, განმარტოვებული და შინაგანი წინააღმდეგობით დაუძღვრებული, როგორც ის ახლა, ათი წლის ბოლოს არის. ის უკვე გაფურჩქვნამდე დაბერდა, ახალგაზრდობაში მოტყდა, უღდეური გამოდგა. მისი იდეოლოგია, მისი პოლიტიკა და პრაქტიკა საბოლოოთ გაკოტრდა, დაჩაჩანაკდა და მხდალთა საფრთხობელათ გადაიქცა.

ათი წლის წინ ბოლშევიზმი კიდევ ბევრს გულწრფელად სჯეროდა. მისი მოციქულნი ბევრს ახალი სახარების მქადაგებლათ მიიჩნდათ. მას ყავდა თავდადებული მიმდევრები, ენერგიული დამცველები, საუკეთესო იდეალებისათვის მებრძოლნი. მან განვლო გმირული ხანა, ააფორიაქა მთელი რუსეთი, შეანძრია ბევრი ქვეყანა, გასცა მრავალი ჩინებული დაპირება, ჩამორეკა კაცობრიობის განახლების ზარი, ერთი სიტყვით, არასოდეს არც ერთ პარტიას და მიმდინარეობას ამდენი არ უზმანურებია, არ უტრაბახებია, არ უყვირია. დღეს ყველა ეს გადნა, შარშანდელი თოვლივით; მათი სიტყვა უკვე გამოიფიტა, მათი საქმე უკვე გაღუბჭირდა. ჩამოშორდა ყველა უანგარო მეგობარი, გაშტერებულია მისი შემხედვარე — ნუთუ ამ ჯოჯოს ვეთაყვანებოდით! იარაღი დაყარა მისთვის თავდადებულებმა, ნუთუ მისთვის სისხლს ვღვრიდით! მას შერჩა მხოლოდ «კაზიონი» ხალხი, ხაზინის საკუჭნაოს შემყურე და მის სკივრებში ხელის მოფათურე. ბოლშევიზმი გახდა მოძღვრება გეპეუს, სადარჯო დაქარავებულ ლაშქრის, განყოფილება პოლიციის დეპარტამენტის. ის ადამიანთა სულს და გულს აღარას ეუბ-

ნება, დაჭოუაადებელ მოღვაწეთ აღარ აფრთოვანებს, მასზე იმედს აღარავინ ამყარებს.

ის შეიქნა საკინკლავო საგნათ ხელისუფლების მაძიებელთა, წყაროთ გამოჩინების, პირადი ანგარიშების გასწორების, გზათ და ხიდათ ბატონობის და ნებივრობის. მას გამოორდა სული, ჩაუქრა იდეალი, დაეკარგა აღმაფრენა და იქცა ჩონჩხათ, ქვეყნის ყვაუ-ყორანის საძიძვნათ. დღის წესრიგში დგას არა ამ ლემის გამოცოცხლება, არამედ მისი დროზე გადათრევა და შორს დასაფლავება.

ბოლშევიზმი დამარცხდა. მან ვერ შეასრულა ვერც ერთი თავისი დიდი დაპირება. რატომ, რისთვის დაგლახდა ასე ეს ძლიერი მოძრაობა? მიზეზი ერთათერთია: ბოლშევიკური რევოლუციური მოძრაობა არ ხატავდა საზოგადოების ნამდვილ მოთხოვნილებას; ე. ი. ბოლშევიზმი არ არის ისტორიული პროგრესის მატარებელი, მათი იდეოლოგია არ აღბეჭდავს ადამიანთა რეალურ ურთიერთობას.

და მართლაც, რა საკითხი დაუსვა ისტორიამ რუსეთს გადასაჭრელათ? ის, რაც ყველა ჩამორჩენილ ქვეყანას — გადაქცევა თანამედროვე დამთავრებულ სახელმწიფოთ, სავსებით შესვლა საკაცობრიო ოჯახში, ხალხის ქვეშევრდომის ხალხის — მოქალაქეთ შეცვლა. თებერვლის რევოლუცია თამამათ შედგა ამ გზაზე. ლიბერალურ ბურჟუაზიამ, სოციალისტურ ინტელიგენციამ და პროლეტარიატის ავანგარდმა ეს მიზანი დაისახა, მარა ვერ შეასრულა. მოძრაობაში ჩაება ახალი ფენები, აგორდა მთელი ჩამორჩენილი სტიქია, საღდათის და გლეხის მეთაურობით და დაეპატრონა რევოლუციას. იშვა ოქტომბერი და მით იშვა ძირითადი წინააღმდეგობა რუსეთის ისტორიული ამოცანის და რევოლუციის შორის. ეს ამოცანა პირველყოვლისა ითხოვს საზოგადოების ყველა სასიცოცხლო ძალების დახსნას, ყველა მათ წინ მდებარე პოლიტიკურ და ეკონომიურ ზღუდეების დაშლას და ახალი საამისო ნორმების ჩამოყალიბებას. ოქტომბერმა კი პირიქით ყველა ეს სასიცოცხლო ძალები შეკრა, დააბა და იწყო მათი კომუნისტურ კალაპოტში ჩაჭედვა. იწყება ბრძოლა ცხოვრების და ბოლშევიკურ იდეოლოგიას შორის, რაიცა გრძელდება მეტ-ნაკლები ტემპით დღევანდლამდე. აი ეს გარემოება არყევს საბჭოთა წყობილებას,

ანგრევს ქვეყნის კეთილდღეობას, არღვევს ბოლშევიკურ პარტიას და მივეყვართ ახალ-ახალ გადატრიალებსაკენ.

ეს ძირითადი წინააღმდეგობა რევოლიუციას და რეალურ მოთხოვნილებას შორის არ არის ნიშნობლივი თვისება რუსეთის რევოლიუციის. ის თან ახლავს საზოგადოთ ყველა დიდ პოლიტიკურ გარდატეხას წარსულში. თითქმის ყველა რევოლიუცია სხვადასხვა გარემოების გამო ბოლოს და ბოლოს ხელში უვარდება უტოპისტებს, დოქტრინერებს, რომელნიც ცდილობენ შეუფარდონ თავისი იდეოლოგია არა ცხოვრებას, არამედ პირიქით, ცხოვრება ჩამოქნან თავის იდეოლოგიის თანახმით და მით იმზადებენ დამარცხებას. ინგლისის დიდი რევოლიუცია დაწყებული ბურჟუაზიული საზოგადოების დაბადების გასაადვილებლათ თავის მსვლელობაში რჩება სექტანტების ამართ, რელიგიური მოციქულების მეთაურობით, რომელთა მიზანია «წმინდანების სახელმწიფოს» დაარსება და ძალით, სამხედრო ზომებით, პარლამენტის მიერ ხმის უმეტესობით მიღებული ლოცვანის ხალხისათვის თავზე მოხვევა. კათოლიკურ ირლანდიას სამხედრო წესებით სარწმუნოებას უცვლიდენ და მით, რასაკვირელია, მთელი ხალხი გადაიკიდეს. ერთი სიტყვით, გაბატონებული პარტიები, დამოუკიდებლები, პრესვიტერიანელები და ნივერელები, სავსებით აცდენ ინგლისის ისტორიულ ამოცანას და შეეცადენ თანამედროვე ხანაში რაღაც პირვანდელი ქრისტიანობის მსგავსი საზოგადოება შეექმნათ. უტოპია დამარცხდა, კონტრ-რევოლიუციამ გაიმარჯვა.

ასეთსავე მოვლენას ვხედავთ ჩვენ საფრანგეთის რევოლიუციაში. რობესპიერი და სენჟუსტი არ სცნობენ რევოლიუციის ბურჟუაზიულ ხასიათს და ცდილობენ საზოგადოება ააგონ ძველი საბერძნეთის და რომის პოლიტიკურ საფუძველზე. მარქსი სწერს: «რობესპიერი, სენჟუსტი და მათი მომხრეები დამარცხდენ იმიტომ, რომ მათ ერთმანეთში არიეს ანტიური დემოკრატიული და რეალისტური სახელმწიფო, დაყრდნობილი რეალურ მონობაზე, და თანამედროვე დემოკრატიული და სპირიტუალისტური სახელმწიფო, დაყრდნობილი განთავისუფლებულ მონობაზე, ბურჟუაზიულ საზოგადოებაზე» (იხ. «წმიდა ოჯახი»). აი ეს ერთი მხრით ანტიური იდეოლოგია და მეორე მხრით არსებული პირობები ერთმანეთს ეხეთქებიან და ბოლოს და ბოლოს იმარჯვებს უკანასკნელი. ტერმიდორი დგება. რე-

გოლიუცია დაიწყო ბურჟუაზიამ, მარა გზადაგზა ის განდევნილ იქნა ასპარეზიდან და არ მიეცა საშუალება ბურჟუაზიული ურთიერთობის მეთაური გამხდარიყო. მარქსის აზრით, არა თუ იაკობინელები, არამედ ნაპოლეონიც ებრძოდა ეპოქის ამ ძირითად ტენდენციას და ამიტომ ისიც დამარცხდა. ის სწერს: «ნაპოლეონი, ეს იყო უკანასკნელი ბრძოლა რევოლიუციური ტერორიზმისა წინააღმდეგ ბურჟუაზიული საზოგადოებისა და მისი პოლიტიკის, რის დროშა რევოლიუციამ აღმართა. ნაპოლეონს უკვე ესმოდა თანამედროვე სახელმწიფოს ბუნება: იცოდა, რომ ის აგებულია ბურჟუაზიული საზოგადოების თავისუფალ განვითარებაზე... მარა მასში კიდევ ხედავდა თავისი ზრახვების აგენტს, ხოლო ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში ქონების მოიჯარადრეს, მის ხელქვეითს, რომელსაც არ უნდა ქონდეს საკუთარი ნება. მან მიმართა ტერორიზმს მუდმივი რევოლიუციის შეცვლით, მუდმივი ომით... მისი პროექტი იყო შემოღება ადებ-მიცემობის მონოპოლიის, რომ მთელი ვაჭრობა გადასცემოდა სახელმწიფოს... ერთი სიტყვით, ნაპოლეონის საშუალებით რევოლიუციური ტერორიზმი ერთხელ კიდევ ილაშქრებს ლიბერალური ბურჟუაზიის წინააღმდეგ; რესტაურაციით, ბურბონებით ამავე ბურჟუაზიას ებრძვის კონტრ-რევოლიუცია. მხოლოდ 1830 წ. ის ახორციელებს თავის 1789 წლის სურვილებს» (იქ.). ამას დაუმატებთ, რომ რობესპიერის დემოკრატიკა ხორციელდება მეოთხმოცე წლებში ანტიური სამოსელის გახდით და ბურჟუაზიულის ჩაცმით.

როგორც ხედავთ, უტოპიური მაიმინარეობა რევოლიუციის სიღრმიდან ამოტივტივება და სათავეში მოქცევა ძველი ამბავია. რუსეთში ახალია მხოლოდ ის, რომ ასეთი ამბავი მეორდება მეოცე საუკუნეში. ამდენი რევოლიუციების, ისტორიული გაკვეთილების და ისტორიული მეცნიერების შემდეგ. ეს მოწმობს ბოლშევიკური პარტიის პოლიტიკურ უსუსურობას, მის საარაკო ელსურობას და ყოველნაირ უტოპიათა ტლაპოში ყელამდე ჩაფლას. მასში თავი მოიყარა რუსეთის ინტელიგენციის ყველა უტოპიამ — ნაროდნიკულმა, სლავიანოფილურმა, ნაროდოვოლცურმა, რეაქციონურმა — ერთი სიტყვით წარსულის მთელმა იდეურ ჭაობმა. ასეთი მარცხი არ მოსვლია გერმანიის და ავსტრიის სოციალ-დემოკრატიას და რევოლიუციური ქარტეხილიდან გამოვიდენ გამარჯვებული. მათ გადააბეს

იდეალი რეალობას და მით შეინარჩუნეს დემოკრატია და დემოკრატიული რესპუბლიკა. ხოლო სადაც კი იფეთქა ბოლშევიკურ უტოპიამ, იქ დღეს მეფობს საშინელი რეაქცია (უნგრეთი, ბავარია).

ამნაირათ, ერთ და იმავე დროს მომხდარ ორ რევოლუცი-აში, ერთი, რუსეთის, შორდება ისტორიულ კალაპოტს, ბოძებულ ბაზას და ვარდება ხრამში, საიდან ამოსვლა მას უკაც-სტროფით არ უწერია. ხოლო მეორე, დასავლეთის, თავს-ღება ისტორიულ კალაპოტში, არ შორდება სინამდვილეს და ყრის ურყევ საძირკველს მკვიდრი და მწყობრი განვითარების და ბრძოლისათვის. ეს უკანასკნელი თავის იდეალებს ეძებს მო-მავალში, მისი მუშაობა და პოლიტიკური საქმიანობა მიმარ-თულია იმ იდეალის განსახორციელებელ საშუალებათა შექმ-ნისაკენ, მისი ნიადაგის მომზადებისაკენ. ის ხდება ისტორი-ული პროგრესის შეგნებული მატარებელი. ასეთია მეოცე სა-უკუნის რევოლიუცია.

სამაგიეროთ ყველა წინანდელი რევოლიუცია თავის იდე-ალს ეძებდა წარსულში, ნიველერები ძველ ქრისტიანებში, იაკობინელები ათინაში: ეს იყო ცდა რევოლიუციური წარსუ-ლის აწმყოში გადმოსატანათ. ბოლშევიკები აქაც სასტიკათ ჩა-იჭრენ. მათ გადმონერგეს აწმყოში ძველი მოსკოვური რუსეთის სინამდვილე, ეს სინამდვილე, როცა ადამიანი და ნიეთი, მთე-ლი ერი და მთელი სიმდიდრე იმყოფებოდა სახელმწიფოს სრულ მორჩილებაში და განკარგულებაში. ე. ი. მათ რეაქციონური წარსული აწმყოთ აქციეს და ზედ კომუნისტური დაღი დააკ-რეს. სტენკა რაზინი და პუგაჩოვი მათი წინამორბედა. ერის სოციალურ შენობაში მოხდა მხოლოდ ერთი ცვლილება — თა-ვად-აზნაურობის აღაგი დაიჭირა კომუნისტურმა პარტიამ, გა-ცილებით მეტი უფლებით და ძლევა მოსილებით, ვინემ ბრწყინ-ვალე წოდებას ქონდა მოსკოვის სამეფოში. ყველა დანარჩენი კლასი, დაწყებული წვრილი ვაჭარით და მრეწველით, თავის ალაგას დარჩა და მას დაერთო თანამედროვე ბურჟუა ნეპმანის სახით. ამ რეჟიმის დამკვიდრებაში მსურველე მონაწილეობა მიიღო რუსის მუშათა კლასმა: მარა ჩქარა გამოჩნდა, რომ მისი ემანსიპაციის პირობები რუსეთში არ დამდგარა, მისი საკუთარი სასიცოცხლო პრინციპი სრულიად არ ფარავს რე-ვოლიუციის სასიცოცხლო პრინციპს, საზოგადოების განთავი-

სუფლება არ მოიხილავს პროლეტარიატის განთავისუფლებას ისტორიის ამ პერიოდში. მუშამ ვერ მიაღწია არათუ სოციალურ განთავისუფლებას, არამედ ვერც მის წინასწარ პოლიტიკურ პირობებს. ცხოვრების უმაღლეს საფეხურზე დასმული ამოცანა ვერ გადაიჭრება მის უდაბლეს საფეხურზე. გლესმა მიიღო მიწა საბუშაოთ, მარა ისეთ პოლიტიკურ და ეკონომიურ პირობებში, რომ ეს ბუნების სიმდიდრე გადაიქცა წყაროთ მისი გაღატაკების და დაუძღურების.

ამნაირათ, კომუნისტური რევოლუცია დასორდა არა თუ საერთო ისტორიის რეალურ ბაზას, არამედ, ამასთანავე ყველა მშრომელი კლასის მიუცილებელ ინტერესებს. კომუნისტები უბრძანებენ ისტორიას – იარე ჩემი გზით და არა შენითო. მარა ვინაიდან ბრძანება ისტორიას ვერ შეაჩერებს, ამიტომ ბრძანებელი იძულებულია თავისი წესი თავს ახვიოს მას ძალით, ტერორით. აართვით ეს იარაღი და მთელი სისტემა დაინგრევა, კომუნისტური რეჟიმიდან აღარაფერი დარჩება. მხოლოდ გაუსწორებელ ფანტაზიორს შეუძლია წარმოიდგინოს საბჭოთა წყობილება უტეროროთ, ხალხის ნებაყოფლობით და თავისუფალი თანხმობით. ეს ძლიერ კარგათ ესმით თვით ბოლშევიკებს და ამიტომ სავესებით ხიშტზე არიან დაყრდნობილნი. მაგრამ ამ რკინის სალტეებში მომწყვდეული ცხოვრება მაინც თავის გზით მიიმართება, მაინც არტყამს სასიცოცხლო ჩაქუნს და თავის თავის, თავისი აუცილებლობის ერთგული რჩება. ის მიდის იმ მხრით, საითკენაც ბოლშევიზმი არ მიდის. მათი გზანი ვერსად ვერ იყრებიან. ეს იმყოფება თავისავე არსებობის პირობების აშკარა წინააღმდეგობაში: ის იძულებულია პრაქტიკულათ დაუშვას ის, რასაც იღეურათ და პოლიტიკურათ ებრძვის. ეს ისტორიული დრამა აუცილებლათ უნდა გაიხსნას ბუნებრივი წესით – საზოგადოების განთავისუფლებით სახელმწიფოს ყმობისაგან და თანამედროვე ურთიერთობის აღდგენით. ე. ი. რუსეთი ბოლოს და ბოლოს მიაგნებს თავის თავს, თავის შესაფერ სოციალურ ნორმებს, წამოისხამს თავის ტანზე შეკერილ წამოსასხამს. მართალია, აგერ ჩინეთმა ეს 15 წელია თავისი კალაპოტი ვერ მონახა, ძალთა თანასწორობა ვერ აღადგინა; ეს მხოლოდ მოწმობს საქმის სიმძნელეს, მრავალნაირ მიხვევ-მოხვევას და ხანგრძლივი დადულების საჭიროებას. ენგელსი სწერდა ამ ნახევარი საუკუნის წინ: «ორმოცი მილიონი

ველიკორუსი შეადგენს მეტად დიდ ხალხს და აქვს მეტათ თავისებური განვითარება, რომ შეიძლებაოდეს გარედან მისთვის ამა თუ იმ მოძრაობის თავზე მოხვევა»^{*)}. მით უფრო ეს მართალია დღეს, როცა ამ თავისებურების საქვეყნო მაგალითი ვიხილეთ. ამ მოულოდნელ ამბების ხლართში იმარჯვებს ის, ვინც ნათელ წარმოდგენას არ კარგავს, ვისაც ესმის გზანი ისტორიისანი და უეჭველი მომავლის გაჭყრეტა შეუძლია. ბოლშევიკები ამ მხრით სამუდამოთ დაკარგულია, კუზიანს სამარე ასწორებს. ის უკვე საარხივოთ გამზადებულია. მათი დღევანდელი იუბილე — გედის უკანასკნელი სიმღერაა.

^{*)} მისი ბროშურა რუსეთზე 1875 წ.

ჩვენი გზა

ჩვენ უკვე ვრცლათ განვიხილეთ ნაციონალური პრობლემა და მისი გადაჭრის აუცილებლობა და შესაძლებლობა საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. აქ ნაჩვენებია სოციალისტური მუშაობის ერთი ხაზი, ნაციათა ურთიერთობის აგება თავისუფლების და თანასწორობის ნიადაგზე. მარა ეს არ შეიცავს ჩვენი მოღვაწეობის მთელ ხაზს, მთელ გზას; ის ამ გზის ერთი რგოლია, რომელსაც მოსდევს დანარჩენი რგოლები და საფეხურები. საითკენ მიგვყავს ჩვენ თავისუფალი ერი, რა პოლიტიკურ და სოციალურ საფუძველზე ვაგებთ მის კეთილდღეობას, მის აწმყოს და შერმისს? სოციალისტური თვალსაზრისით რა ვაკეთოთ, რა ვაშენოთ, რა შინაარსი მივცეთ ბოლშევიზმთან ბრძოლას? აი ამ მხრით მინდა დღეს მივაპყრა მკითხველის ყურადღება და ნუ დამემდურება თუ გრძელი სიტყვა მოკლეთ ვერ მოიჭრება.

ბოლშევიკებმა დიდის ზეიმით ოქტომბერს თავი მოსჭრეს. ტროცკის პარტიიდან გაძევება და გადასახლება — ეს უტოპიური ოქტომბრიზმის ცხოვრებიდან გაძევება და ისტორიიდან სამუდამოთ გაგდებაა. ეს კომუნისმის მეთაურის და მის ლაშქარს შორის ხიდის ჩატეხა, მათი აქეთ-იქით მიდგომ-მოდგომა და ერთიმეორის დაპირდაპირება სრულიად არ არის შემთხვევითი მოვლენა. ეს ლოლიკურათ, აუცილებლობით გამომდინარეობს იმ ისტორიული წიხიდან, რომელშიაც ეს პარტია მოემწყვდა და საიდანაც ამათ ეძებს გამოსავალს. რაშია საქმე?

ოქტომბრის ქურუმთა შორის ერთათერთმა ტროცკიმ ირწმუნა ეს დღე, მარტო მან იწამა გულწრფელათ და სინდისიერათ კომუნისტური რევოლიუციის შესაძლებლობა და მას მიეცა მთელი თავისი არსებით. და ეს იმიტომ, რომ ეს მას სწამდა წინეთაც, ოქტომბრამდე, თებერვლამდე, ათეულ წლებების განმავლობაში. ის მუდამ ოცნებობდა რუსეთის რევოლიუციას,

როგორც სოციალისტურს, რომლის მეთაურობას სოციალ-დემოკრატებს არგუნებდა*) ბოლშევიკები კი პირიქით, თავგამოდებით ებრძოდნენ ტროცკის ამ დებულებას და ეტროფოდენ რევოლიუციას და რევოლიუციურ ხელისუფლებას ძველ რეჟიმთან ანგარიშის გასასწორებლათ. მარა ამათ რევოლიუციის მსვლელობაში დაინახეს, რომ ამ მისიის შესასრულებლათ, მართველობის ხელში ჩასაგდებათ და შესარჩენათ აუცილებელია დაბეჩავებული და დამშეული ხალხის სააქაო სამოთხის დაპირებით დაბმა და მით მისი თავის ბატონობის იარაღათ ამუშავება. მათ მოაგონდათ მაშინ ტროცკის მაქსიმალიზმი, საჩქაროთ ჩამოხსნეს დემოკრატიული რევოლიუციის ბაირაღი და მის ალაგას კომუნისტური რევოლიუციის ბაირაღი ააფრიალეს. ტროცკისათვის კომუნიზმი იყო მიზანი და საშუალება, ბოლშევიკებისათვის კი — მხოლოდ საშუალება სრულიათ სხვა მიზნის მისაღწევათ.

და აი როცა ოქტომბერმა არ გამართლა ტროცკის იმედი, როცა კომუნიზმის დამარცხება აშკარა შეიქნა, ტროცკი აყვირდა, ეს არ გვინდა, ეს ჩვენი რევოლიუცია არ არისო. ბოლშევიკებმა სამართლიანათ მიუგეს — შენი არა, მარა ჩვენი რევოლიუცია კი არის, რასაც ვეძებდით, ის ვიპოვეთო. მათი გზა გაიყარა; ტროცკი დაეცა და მასან ერთათ დაეცა ოქტომბრის ილიუზიები. დარჩა წმინდა წყლის ბოლშევიზმი, მარტოთ-მარტო, იდეალს და აღმაფრენას მოკლებული. მისი ძირითადი თვისებები — ოპორტიუნიზმი და კარიერიზმი — ახლა პოულობს თავისუფალ განვითარებას და ედება ქვა-კუთხედათ პარტიის და ხელისუფლების მოღვაწეობას. ის ახლა შედის ღიათ და საქვეყნოთ თავის არსებობის იმ ხანაში, როცა იდეალი იკარგება და თავის შენახვის საჭიროება მთავარ მიზნათ ცხადდება. ეს ნიშნავს ნამდვილი ოქტომბრისტების შეცვლას უთაო, მარა ხელმაგარი ხალხით, რომელთაც კომუნიზმი რწმენისაგან გადააქციეს ხელობათ, შემოსავლიან საქმეთ და მზათ არიან შეეწყონ ყოველნაირ ცვლილებას, ოღონდ პრივილეგიური მდგომარეობა არ დაკარგონ. ესენი შეადგენენ ამჟამათ გადამცემი პუნქტს, გზა-ჯვარედინზე გაჩხირულს, საიდანაც იხსნება ორი გზა, ორი მიმართულება და სადაც უნდა გაითხაროს საბჭოთა სამარე. რა გზებია ეს?

*) ის. მისი კრებული «ნაშა რევოლიუცია», 1907 წ.

ერთია გაგრძელება არსებული პოლიტიკური გეზის, მხოლოდ ანტიკომუნისტური შინაარსით. აქ დღევანდელი «ცენზიანი კონსტიტუცია», კომუნისტების პრივილეგიურ პოლიტიკურ ერთეულათ აღჭურვა, იცვლება მეორენაირი ცენზიანი კონსტიტუციით, შეძლებულთა აღჭურვა ასეთივე პოლიტიკური პრივილეგიებით, სადაც შევლენ დღევანდელი სპეცები, ნეპმანები, მაღალი ფენის კომუნისტები და სხვადასხვა მოსაქმენი და მოჭახრაკებული ხალხი. ეს იქნება საბჭოთა წყობილების ლიკვიდაცია ბურჟუაზიულათ, მიუხედავთ მისი გარეგანი ფორმისა, იქნება ის ბონაპარტისტული, ფაშისტური, მონარქისტული, ევრაზიული თუ სხვა ფორმა. მარა ვინაიდან დღეს, ხალხის გამოღვიძების ხანაში, არავითარი ცენზიანი კონსტიტუცია არ შეიძლება დამაგრდეს მისი შინაგანი წონასწორობით, ხალხის ჩუმი დასტურით და თანხმობით, როგორც ეს იყო ევროპის ბურჟუაზიის ბატონობის პირველ პერიოდში, ამიტომ მისი მიუცილებელი ფარხმალია ტერორი და ძალმომრეობა. ე. ი. კომუნისტური ძალადობა შეიცვლება ბურჟუაზიულ ძალადობათ.

მეორე გზაა ყოველნაირი პოლიტიკური პრივილეგიების გაუქმება და მთელი ხალხის სუვერენათ აღიარება. მართველობა არა ჯგუფის, ვინც უნდა იყოს იგი, არამედ ხალხის, დემოკრატიის. ეს ფორმა მართველობისა პრინციპიალურათ ეწინააღმდეგება როგორც საბჭოთა უფროსობას, ისე მის ბურჟუაზიულათ გადატეხას. ეს ორი მიმართულება ერთი ხაზისაა, ერთი დედააზრისაა, უფლება-უპირატესობა, ჯგუფური ხელისუფლება მათი საერთო თვისებაა. მხოლოდ დემოკრატია სცნობს უფლებრივ თანასწორობას და რიცხვის უაღრესობას. გიზოს ცნობილი ფორმულა — «ნიჭიერთა მთავრობა» საბჭოებმა განახორციელეს ამ საჭირო «ნიჭის» კომუნისტებში მოთავსებით. ხოლო ბურჟუაზია მის ჭურჭლათ შეძლებულთ და ნასწავლთ აღიარებს. ორივე შემთხვევაში ეს უმცირესობის ბატონობაა დიდ უმრავლესობაზე.

ცხადია, არსებული რეჟიმის პოლიტიკური გაგრძელება იქნება მისი ბურჟუაზიულათ შეცვლა, ხოლო მისი ძირფესვიანა ამოგდება იქნება მისი დემოკრატიით დაბოლავება. ეს ორი მოპირდაპირე გზა იძლევა ორ მოპირდაპირე სოციალურ და ეკონომიურ პოლიტიკას და აქედან იბადება მათი შეურიგებლობა სამეურნეო სფეროშიაც. ბურჟუაზიას შეეძლება ძალაუფლების

დაპატრონება მხოლოდ უფლებრივი პრივილეგიით და არა დემოკრატიული თანასწორობით. ე. ი. დემოკრატიული წყობილება რუსეთში და ჩვენში თავისთავათ სრულიად არ ნიშნავს ბურჟუაზიის პოლიტიკურ გაბატონებას, მსგავსათ ევროპისა. და აი რატომ.

რუსეთის სოციალისტურ პარტიაში და მასთან ერთათ ჩვენშიაც რევოლიუციამდე გაბატონებული იყო ის აზრი, რომ სოციალისტური ხელისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ როგორც შედეგი სოციალისტურ რევოლიუციის, მანამდე კი ბურთი და მოედანი ბურჟუაზიას ეკუთვნის. ეს თეორიული მოსაზრება დაამარცხა ცხოვრებამ, ბურჟუაზიულმა რევოლიუციამ ქვეყნის სათავეში მოაქცია არა ბურჟუაზია, არამედ სოციალისტები. ე. ი. მოხდა სწორეთ წინააღმდეგ იმისა, რასაც ადგილი ქონდა ყოველგან და ყოველთვის, მთელს ქვეყანაზე. გამართლდა ის დებულება, რომელიც ჩვენ ამ ოცდაათი წლის წინეთ წამოვაყენეთ: «მოწინავე ქვეყნებში ამ ცვლილების (პოლიტიკური განთავისუფლება) ინიციატორი იყო ბურჟუაზია, უკან სამორჩენილში კი მუშა ხალხია». ეს კლასების ასე შეცვლა, ერთი მეორის ადგილის დაჭერა, აქტიური და პასიური ძალების პირუკულმა გადანაწილება არის დამახასიათებელი თვისება თებერვლის რევოლიუციის; პირველათ აქ გამოვიდა მუშა-ხალხი არა მარტო მებრძოლათ, ის ყოველგან იბრძოდა, არამედ ბრძოლის პოლიტიკურ ხელმძღვანელათ და იდეურ მედროშეთ. როგორც კი თავისუფლების კარები გაიღო და შიგ გრიალით შევიდა ხალხი, მან თავის ნდობით აღჭურვა არა ბურჟუაზია, არამედ სოციალისტები. რუსეთის და ჩვენი დამფუძნებელი კრების დიდ უმრავლესობას ეს პარტია შეადგენდა. ბოლშევიკებსაც ირჩევდა ხალხი როგორც რევოლიუციურ სოციალ-დემოკრატს. და ან ვინ უნდა ყოფილიყო მათ ალაგას? ბურჟუაზიული პარტიები? რა გააკეთეს მათ რევოლიუციის და ხალხისათვის ასეთი დიდი ნდობის დასამსახურებლათ? თითქმის არაფერი და ამით ნსხვავდება ეს კლასი ევროპის თავის მოძმესაგან. თუ აქ ხალხი ბურჟუაზიას მისდევდა და მის ღირექტივას ემორჩილებოდა, ეს იმიტომ რომ მხოლოდ ეს კლასი იბრძოდა საუკუნეთა განმავლობაში და რევოლიუციას რევოლიუციაზე აკეთებდა. მან დასცა ფეოდალიზმი, მან დაამხო აბსოლიუტიზმი, მან ჩამოკრა დემოკრატიის პირველი ზარი, ის იბრძოდა გა-

აუთრებით მეცამეტე საუკუნიდან და არ მოიხვენა მიზნის მიღწევამდე. ამ მუშაობით მოპოვებული მასი პრესტიჟი დღესაც ვერ დაცემულა, დღესაც მას მეთაურის ალაგი უჭერია და იერიშებს-იერიშებზე თავგამოდებით იგერიებს. შექმნილი პოლიტიკური კაპიტალი ასე ადვილათ არ იფლანგება. გააკეთა რამე ამის მსგავსი საქართველოს და რუსეთის ბურჟუაზიამ? რასაკვირველია, არა, შედარებაც კი შეუძლებელია. რუსეთს ფეოდალიზმი ააშორა მონგოლებმა, ხოლო აბსოლიუტიზმი დასცა პროლეტარიატმა. ბურჟუაზია მხოლოდ სამინისტროთა დერეფანში სჩანს. მართალია უკანასკნელ ათეულ წლებში გამანთავისუფლებელ მოძრაობაში გამოჩნდნენ ლიბერალებიც, მარა უფრო როგორც სოციალისტების დამხმარე და მათი ამჟოლი, ვინემ საკუთარი რევოლუციური ძალა.

მაშასადამე, პოლიტიკური დემოკრატიის ასპარეზზე გამოსვლა სოციალისტების (და არა ბურჟუაზიის) მეთაურობით სრულიად აუცილებელი, ლოლიკური დასკვნაა მთელი წინანდელი ისტორიის, შედეგია საზოგადოებრივი და რევოლუციური განვითარების. ეს ჩვენი მოპოვებული პოზიციაა, დამსახურებული ჯილდოა და მისი შენახვა, მის ნიადაგზე მაგრათ დგომა ჩვენი ისტორიული მოწოდებაა. მარა აი ამ ბუნებრივ პროცესს წინ გადაეღობენ ბოლშევიკები, შეანგრიეს ის და მისცეს დასაბამი ისეთ წყობილებას, რომლის ლიკვიდაცია ადვილათ შეიძლება გახდეს დასაწყისი ბურჟუაზიის გაბატონების. აქედან იბადება მთელი სიმწვავე საკითხის თუ ვისი ხელმძღვანელობით დაიმსხვრევა საბჭოთა წყობილება: ხალხს თუ პრივილეგიური კლასების. სოციალისტური პარტია, რომელიც არ ებრძვის მათ ტირანიას, წინდაწინვე უარს ამბობს ხალხის ნდობაზე და ხელისუფლების გაზიარებაზე. ამ მხრით მეტათ დამახასიათებელია «სოც. ვესტნიკ»-ის უკანასკნელი ნომრის (2 თებერვლის) მეთაური, სადაც მკრთალათ, მარა კატეგორიულათ დაგმობილია ეს პოლიტიკური ნილილიზმი. აქ წამოყვანებული დებულება — მუშების და გლეხების კავშირი პოლიტიკური დემოკრატიის ნიადაგზე — ნიშნავს ამ კავშირის მებაირალტრობას სოციალისტების მიერ და მაშასადამე დაგმობას იმ ტაქტიკის, რომელიც ძალაუფლების ბურჟუაზიისათვის გადაცემას გულისხმობს. თუ ეს წერილი შემთხვევითი არ არის. თუ ის ხატავს რუს მენშევიკების ძირითად შეხედულებას, ცხადია ჩვენ ვიქნებით ახლო

ბანში მოწამე მთელი მათი ტაქტიკის ამ ხაზზე აგების და სხვა-დასხვა სოციალისტურ მიმდინარეობათა და პარტიათა დაახლოვების.

ამნაირათ, საბჭოთა წყობილების ლიკვიდაცია დემოკრატიულათ დემოკრატიის მეთაურობით ნიშნავს მუშის და გლეხის კავშირის გამაგრებას სოციალისტების ხელმძღვანელობით. აქ ხელისუფლება სოციალისტურია. პირიქით, ბოლშევიზმის ლიკვიდაცია არადემოკრატიულათ, რა გინ ფორმითაც უნდა იყვეს იგი, უეჭველათ ნიშნავს შეძლებული კლასების ხელში ძალაუფლების გადასვლას და ხალხის და მასან ერთათ სოციალური დემოკრატიის გარიყვას. ამ შემთხვევაში ისტორია მეორდება, ვიწყებთ «ევროპიულათ», მეთაური ბურჟუაზია, ხალხი მისი მაჩანჩალა. ბოლშევიზმი აი ამ მერმისს ამზადებს, რამდენათაც კი ეს მასზე დამოკიდებულია. ბურჟუაზიის პოლიტიკური გაბატონება თუ მოხდება — მოხდება მხოლოდ და მხოლოდ ბოლშევიკების მეოხებით. მათ გასტეხეს სოციალისტური დემოკრატიის ძლევამოსილი მსველელობა, შექმნეს ტირანიულ-ბიუროკრატიური წყობილება და მით შექმნეს შესაძლებლობა ევროპის განვლილი ბურჟუაზიული განვითარების განმეორების. მთელი მათი მუშაობა თავიდანვე ობიექტიურათ, ისტორიული ღურბინდით გახედული, ბურჟუაზიის გაბატონებისაკენაა მიმართული. სოციალიზმის მთავარი მესაფლავე დღეს ისინია.

ამ მდგომარეობიდან გამოსვლა, დემოკრატიის გაბატონება და შეწყვეტილი პოლიტიკური ძაფის კვლავ გამთელება — აი დღევანდელი ბრძოლის ერთათ ერთი დროშა. ვინც მის ქვეშ არ იბრძვის, ის ეხმარება არსებული წყობილების ბურჟუაზიულათ ლიკვიდაციას. ან დემოკრატიული ან ბურჟუაზიული — მესამე ფორმა ამ ლიკვიდაციისა არ არსებობს. ყველა ანტი-ბოლშევიკს კარგათ უნდა ქონდეს ეს გათვალისწინებული და სრულიად თვალხილულათ ერთ-ერთ ფერხულში ჩაებას. მხოლოდ ამ ორ მიმდინარეობათა შორის დღეს გამართულია დუელი ბოლშევიზმის სამკვიდროს დასაპატრონებლათ. ამ დავის დემოკრატიის სასარგებლოთ გასათავებლათ საჭიროა პირველყოელისა სოციალისტური პარტიების მიერ მტკიცეთ შეგნება თავის ისტორიული მისიის — იყოს პარტია არა მხოლოდ ერთი კლასის, არამედ მთელი მშრომელი ხალხის, მთელი ერის

პროლეტარიატის მეთაურობით. ის ნაციონალური გეგმონია, საითყენაც დღეს სწრაფი ნაბიჯით მიექანება ევროპის სოციალიზმი და რაც ჩვენ რევოლუციამ მოგვანიჭა, არის ჩვენი განვითარების დაუძლეველი საფეხური. ბოლშევიკური ძალმომრეობის არსებობა არ ნიშნავს ამ საფეხურის მორალურათ დაძლევას, პირიქით ხალხი ელის განთავისუფლებას, რომ ის აღადგინოს. ნაციონალური თვალსაზრისით, რუსეთში დემოკრატიის გამარჯვება თავისთავათ არ გვაძლევს თავისუფლებას, მარა სამაგიეროთ გვაძლევს საშუალებას ამ თავისუფლებისათვის აშკარათ ბრძოლისათვის. ხოლო ანტიდემოკრატიული ელემენტების გამარჯვება კი გვისპობს ამ საშუალებასაც და გვაბრუნებს რევოლუციის წინა ხანაში. აქედან წარმოდგება აუცილებლობა — ყველა ქართველ პატრიოტების, ვინც კი ერის ინტერესს თავის კლასისაზე მაღლა აყენებს, მხარი დაუჭიროს სწორეთ ამ დემოკრატიულ მიმდინარეობას და შეეცადოს მისი დროშის ქვეშ საერთო მტრის დაძლევა.

რუსის საზოგადოებაში, სადაც დგას მხოლოდ რეჟიმის საკითხი, ასეთი თანამშრომლობა ან გაუგებრობის ნაყოფია ან ხერხია. მართალია აქ არსებობს ბურჟუაზიული დემოკრატია, მარა რამდენათ ის ბურჟუაზიის პოლიტიკურ გაბატონებას ეტრფის, მისი არსებობა წარმავალია. მას გონია, რომ სუვერენი მუშა და გლეხი მას მიანიჭებს ძალაუფლებას, როგორც ეს ევროპაშია და. ამიტომ დემოკრატობს; როგორც კი ამაში დაეჭვდება, ის თავის საწოლს მარჯვნივ მონახავს და ცენზიანი კონსტიტუცია მისი სახარება გახდება. აღბათ ამით აიხსნება მისი დღევანდელი ასეთი სიკოჭლე, ორივე მხრით მისი არშიყობა და წინდაწინ თავის დაზღვევა ხალხის მოძრაობისაგან. ლიბერალიზმი ბურჟუაზიის პოლიტიკური მოძღვრებაა, დემოკრატიზმი ხალხის (ე. ი. მუშა, გლეხის და წვრილი ბურჟუაზიის). თუ რუსის ბურჟუაზიული დემოკრატია პოლიტიკური გაუგებრობის ნაყოფია, სამაგიეროთ მისი ტაქტიკური მხედველობა სწორი კლასიური ალღოს ნაკარნახევია, რომელიც პრაქტიკულათ ამარჯვებს მის მრუდე იდეოლოგიას. ბოლშევიზმის ლიკვიდაცია ურევოლიუციოთ, მასის აუზომრავებლათ, უეჭველი პირობაა დემოკრატიის ვასარიყავათ და ძალაუფლების შეძლებულ კლასებისათვის გადასაცემათ. და თუ ამავე ტაქტიკას სოციალისტებიც ეტრფიან — ეს მხოლოდ აზრთა აბნეულობის

შედევია, ეს ბურჟუაზიულ, ანტიდემოკრატიულ წისკვილის აბრუნებაა. გამოდის, რომ სოციალისტები თავს ახვევენ ბურჟუაზიულ დემოკრატიას თავის პოლიტიკურ დროშას, ხოლო ეს უკანასკნელი მათ უკარნახებს თავის ტაქტიკურ საშუალებას. ეს არაბუნებრივი სიმბიოზი უნდა გათავდეს ამ ბანაკთა თავთავისი გზის მონახვით.

ამრიგათ, ბოლშევიზმის დაცემა რეკოლიუციური გზით, ამ საქმეში ფართე მასების ჩაბმით იძლევა დემოკრატიის გამარჯვებას, ხოლო დემოკრატია — სოციალისტურ ძალაუფლებას. და აი ისმება მძიმე საკითხი: რა პოლიტიკა უნდა აწარმოვოს ასეთმა მთავრობამ, რომ მან შეინარჩუნოს ძალაუფლება, იყოს ნამდვილი დამცველი და გამტარებელი ხალხის ინტერესების და არ გახდეს გზა და ხიდი ბურჟუაზიის გაბატონების.

ამ საკითხის გამოსარკვევად პირველ ყოვლისა ნათლათ უნდა წარმოვიდგინოთ რას ნიშნავს ხალხის ინტერესები. რაკი სუვერენი ხალხია, ცხადია მისი წარმომადგენელი შეიძლება იყოს მხოლოდ მისი ჭირვარამის, მისი მოთხოვნილებათა მატარებელი და მეჭირნახულე. პარტია, რომელიც თავის პროგრამას ეერ შეუთანხმებს ამ სუვერენის პსიხოლოგიას, იქნება დამარცხებული. ხალხის ძირითადი მოთხოვნილება, რაიცა საზღვრავს მის იდეოლოგიასაც, არის რასაკვირველია, ეკონომიური ხასიათის. ამ ხაზზე პირველი რიგი უჭირავს საკითხს წარმოების, საჭირო ნივთის დამზადების და მისი მომხმარის შესახებ, საწარმოო ძალის გაძლიერება, ნაკლები შრომით მეტი სიმდიდრის დამუშავება — აი მთელი საზოგადოების, მთელი ერის სასიცოცხლო მიდრეკილება. ეს არის იმავე დროს კაცობრიობის წინსვლის მთავარი საზომი. ის დგას ისტორიის შარა-გზაზე. ბოლშევიზმის დანაშაული, მისი უისტორიობა და წარმავალობა გამომდინარეობს სწორეთ ამ კანონის უკუგდებისაგან და ცხოვრებისათვის საკუთარი «კანონის» თავზე მოხვევისაგან. აღდგენილი ხალხი პირველყოვლისა აი ამ ბოლშევიკურ «კანონს» გააუქმებს და თავის სოციალურ შენობას საწარმოო ძალთა აღორძინების ნიადაგზე ააგებს.

აგრარიული ქვეყანა ეწოდება ისეთ მხარეს, სადაც ნედლი მასალა საკმარისია, ხოლო კაპიტალი ცოტაა. აქ წარმოების პრობლემა კაპიტალის მოპოვება ნედლი მასალის დასამუშავებლათ და მით მრეწველობის ასაღორძინებლათ. სამრეწველო

ქვეყანაში კი პირიქით პირველ რიგზე დგას ნედლი მასალის
საკენა და მით მრეწველობის შენახვა და გაძლიერება. ამ ორ
სხვადასხვა ეკონომიურ ბაზაზე შენდება ორი სხვადასხვა სა-
გარეო პოლიტიკა, ნაციათა ურთიერთობა, კოლონიებთან და-
მოკიდებულება და სხ., რასაც აქ ვეხებით. ჩვენი დემოკრატიის
პირველი რეფორმატორული ზომა უნდა იყოს მიმართული ისე-
თი წყობილების დამყარებისაკენ, რომელიც კაპიტალის შე-
მოსვლას და ამუშავებას ხელს შეუწყობს. ეს ნიშნავს ადამიან-
ის და ნივთის განთავსუფლებას დღევანდელ პოლიტიკურ
არტახებისაგან და პიროვნებისათვის თავისუფალი ეკონომიური
აქტივობის მინიჭებას. ევროპის კაპიტალი ევროპიულ ეკონო-
მიკას საჭიროებს. ეს დღეს სრულიად უდაოა აგრარული ქვეყ-
ნების სოციალისტებს შორის. ჯავას იწყევს რამდენიმეთ მი-
წათმფლობელობის საკითხი. შეიძლება მიწის «სოციალიზა-
ცია» ღიდ რუსეთში მართლაც მეურნეობის ამალორძინებელი
ზომია, შეიძლება რუსის ხალხმა ეს ფორმა ხელშეუხებლათ
დასტოვოს, მაგრამ არარუსებმა, კერძო საკუთრების გლესობა-
ში, განსაკუთრებით იქ, სადაც ინტენსიური და ფასიანი კულ-
ტურა წარმოებს, გლესის კერძო საკუთრების მოშლა — მოშლაა
წარმოების, გაჩანაგება და გადატაკება მეურნეობის. ერთხელ
და სამუდამოთ უნდა დავიმასსოვროთ, რომ სოციალიზმი სრუ-
ლიად არ ითხოვს წერალი საკუთრების ჩამორთმევას. ის იწყე-
ბა, საზოგადოთ არა მიწიდან, არამედ მრეწველობადან, ბურ-
ჟუაზიული საკუთრებიდან და სჭრის დავას კაპიტალს და შრო-
მას შორის ისტორიულათ ატეხილს. ეს უდაო არის ევროპის
სოციალისტებისათვის, მარა კიდევ სადაო არის რუსის სოცია-
ლისტებისათვის. აქ სოციალიზმი აგრარული წარმოშობის არის
და თან ატარებს რუსულ ობშჩინურ ნიშანდობლივ თვისებას. და
თუ ამ ნიადაგზე რუსი ამხანაგები «ნაროდნიკულ» დოგმას არ
გაეყარენ, შესაძლებელია ბურჟუაზიული დემოკრატიის მათზე
გამარჯვება და მით ბურჟუაზიული ხელისუფლების ღიდი ხნით
შეღკენა. მიწათმფლობელობის ფორმას ბრძოლის საგნათ
ჩვენს და შეძლებულ კლასთა შორის ვერ გადავაქცევთ. ის წყდე-
ბა თანახმათ გლესობის სურვილისა და მეურნეობის ინტერე-
სასა.

მეტყვიან: მაშ თქვენ შესაძლებლათ მიგანჩიათ ბურჟუაზი-
ულ ეკონომიკის, ე. ი. დაქირავებულ შრომის და საქონლის

ტრიალის ფარგლებში სოციალისტური მართველობა? დიახ, რასაკვირველია. პოლიტიკის და ეკონომიკის ასეთი გაყრა, მათი სხვადასხვა კლასის ხელში მოქცევა ახალი ამბავი არ არის. ცნობილია, რომ გერმანიის ბურჟუაზია, ყოვლად შემძლე ეკონომიკაში, მოკლებული იყო პოლიტიკურ ძალაუფლებას და განიცდიდა იუნკერთა ბატონობას. და ეს გვარიანი სარფიანი იყო ამ მოწოდებისათვის. ის მართველობის საშუალებით ნაციონალური შემოსავლის დიდ ნაწილს თავის სასარგებლოდ სმარობდა, ე. ი. აწარმოებდა აზნაურულ სოციალურ პოლიტიკას. მთელ საზოგადოებრივი ბრძოლა კლასთა და პარტიათა შორის კაპიტალისტური რეჟიმის ფარგლებში სწარმოებს სწორეთ ამ ნაციონალური შემოსავლის განაწილების ირგვლივ. პოლიტიკურათ გაბატონებული კლასი სახელმწიფო მექანიზმის საშუალებით თავისკენ ეწიწება საზოგადოების ნაშრომს და მასში წილს უდებს თავის ამყობ დაყობ. მაშასადამე, სოციალისტური მართველობა ბურჟუაზიული წარმოების ნიადაგზე ნიშნავს ერის შემოსავლის დიდი ნაწილის ხალხის სასარგებლოდ მოხმარას, მუშის და გლეხის სოციალური პოლიტიკის წარმოებას და საამისო კანონმდებლობას მართველობის ყველა დარგებში – ფინანსებში, ვაჭრობა-მრეწველობაში, მეურნეობაში, განათლებაში, ჯანმრთელობაში – ყველა სფეროში. საბჭოთა სისტემის სიდუხჭირე სწორეთ იმაშია, რომ აწარმოებს საქონლის მეურნეობას, მუშაობას ბურჟუაზიული წესით, მარა ამ წესს არ აძლევს გასაქანს, ძალით ხარშავს ვიწრო ქვაბში და არ ძალუძს ხალხის ზურგიდან ჩამოვიდეს; ის ცხოვრობს ხალხის ქონით და იმავე დროს ფიქრობს დაეყრდნოს ამავე ხალხს. და რადგანაც ამ ორი ელემენტის შეერთება შეუძლებელია, ამიტომ ის იძულებულია აირჩიოს ერთ-ერთი, ირჩევს პირველს და ეყრდნობა ხმალს. სოციალისტური სისტემა ეყრდნობა ხალხს, ის მხოლოდ მისგან იღებს ძალაუფლებას და მუშაობს მის სასარგებლოდ, ხოლო ხარჯების სიმძიმე გადააქვს შეძლებულ კლასებზე. ბოლშევიკებმა ეს ხალხის სარგებლობა გაიგეს იმ მხრით, რომ აკრძალეს კერძო სხვილი წარმოება და აღებ-მიცემობა და ის გადასცეს ბიუროკრატიებს. ნამდვილათ კი ყველაზე უფრო საზარალო ხალხისათვის სწორეთ ეს გამოდგა, რამაც მთელი საზოგადოება დაასწეულა. ამ გარემოებამ მეტათ გააძლიერა ბურჟუაზიული სულისკვეთება. ხალხის საერთო გ-

ლატაკებამ, უფულობამ, უსაქონლობამ, და უუფლებობამ უმწვერვალესათ განავეითარა პირადი ეგოიზმი, ინდივიდუალიზმი, თავის ინტერესების გაღმერთება, გამორჩენის და წაგლეჯის წყურვილი; ამ გარემოებამ შექმნა წინეთ გაუგონარი მტაცებლობითი პსიქოლოგია. ბრძოლა ყველასი ყველას წინააღმდეგ, ეს პირველყოფილი კაპიტალიზმის სახარება განთავისუფლებულ ხალხში თავიდანვე იფეთქებს მთელი თავისი სიმკაცრით და თუ ამისი რეგულიატორი დემოკრატია არ შეიქნა, თუ მართველობა შეძლებულთ ხელში ჩაუვარდა, დატრიალდება ველური კაპიტალიზმის ბასრი ცელი და ხალხს გაანადგურებს. სოციალიზმის უწმინდესი ვალია ხალხს ააცილოს ეს ბოლშევიზმის მიერ მისთვის გამზადებული სამსალა და შექმნას თანამედროვე ევროპიული პირობები. ეს კი შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ დემოკრატიის გაბატონებით. ბოლშევიკური და ბურჟუაზიული დიქტატურა იძლევა ბურჟუაზიული წარმოების პრიმიტიულ, მტაცებლობითი ფორმას, ხალხი სუვერენი კი თანამედროვე ფორმას.

ამნაირათ, უფლების და ქონების გათიშვა, ხალხის გაბატონება პოლიტიკაში, ხოლო ბურჟუაზიის ეკონომიკაში საკლებით შესაძლებელი და დასაშვებია. სამუდამოთ? არა, რასაკვირველია. ბოლოს და ბოლოს ქონება თავისას გაიტანს და შესაფერ უფლებას შეიძენს, თუ კი სოციალური რევოლიუციის საქვეყნო ზარმა არ მოუსწრო. მართალია, გერმანიის ბურჟუაზიამ დღესაც ვერ მიაღწია ერთბატონობას, მას მძლავრი სოციალისტური პარტია ებრძვის და არ ანებებს მის ცკვაზე მართველობას. მან ვერ განვლო საფრანკეთ-ინგლისის ბურჟუაზიის სრული ბატონობის ოქროს ხანა და სანახევროთ ჩარჩა ჩამორჩენილი ქვეყნის ბურჟუაზიის უფლებრივ მდგომარეობაში. ვინც ასეთ პირობებში გერმანიის სოციალ-დემოკრატიას კოალიციურ ტაქტიკას უწუნებს და ძველი აღთქმის ძველ სიტყვას არ ეშვება, მან არაფერი არ იცის დღევანდელი დროის. დღეს სოციალიზმი აღარ წარმოადგენს უპასუხისმგებლო უმცირესობას, მხოლოდ კრიტიკის და უარყოფითი პოლიტიკის მატარებელს. მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ეს მოვლენა ხდება განვითარებულ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში, მაშინ როდესაც აგრარული ქვეყნის სოციალისტებს უხდებათ მოღვაწეობა განუვითარებელ ეკონომიურ ურთიერთობაში. აი ეს გარემო-

ება აადვილებს რა მათ გამარჯვებას, თან ავალებს ისეთ როლს, რომელსაც მოკლებულია ევროპის მათი თანამოქმენი. რა როლია ეს?

დასავლეთში ეკონომიური აღორძინება მოხდა ინდივიდუალური თავისნობით და საქმიანობით, რაიცა ვითარდებოდა საუკუნოებით. პროცესი დააჩქარა კოლონიების უმაგალითო დამარცვამ და თავის ხალხის აღვირახსნილ ყვლეფამ. არც ერთი ეს იქროს მადანი დღეს ჩამორჩენილ ქვეყანას არ აქვს და თუ ის ინდივიდუალური საქმიანობით დაკმაყოფილდა, მისი სამრეწველო აღორძინება ყინულზე დაწერილი იქნება. ის დარჩება უცხო კაპიტალის მოხარკეთ. აქედან გამომდინარეობს ეკონომიური აუცილებლობა ინდივიდუალურ ეკონომიკის გვერდით წარმოებდეს კოლექტიური ეკონომიური მუშაობა, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წარმოება და ალებ-მიცემობა. ხალხი, როგორც კოლექტივი, სხვადასხვა ფორმით და სახით თვით უნდა იყოს ჩაბმული წარმოებაში და კერძო მეურნეობასან ერთათ ხელს უწყობდეს საერთო აღორძინებას. ეს აზრი საქართველოს დამფუძნებელ კრებამ შემდეგი სიტყვებით ჩამოაყალიბა კონსტიტუციაში: «რესპუბლიკას აქვს საკუთარი კომერციული და სამრეწველო ორგანიზაცია. მისი მთავარი მიზანია განავითაროს ეს ორგანიზაცია და შექმნას ერთი მოლიანი სისტემა სოციალური ეკონომიკის. რესპუბლიკა ეხმარება თვითმართველობათა ორგანოებს მსგავსი ეკონომიური ორგანიზაციების გასავითარებლათ და გასაძლიერებლათ» (მუხ. 115). ამას მიუმატეთ მთელი ბადე მასიური კოოპერატივებისა და ამხანაგობათა და მიიღებთ სოციალური ეკონომიის ყველა ფორმას.

ამნაირათ, მწარმოებელია: კერძო პირი, სახელმწიფო, თვითმართველობა, კოოპერატივი, ყველა თანაბარი იურიდიული უფლებით და კომერციული თანასწორობით. ყოველნაირი მონოპოლია და სახელმწიფო პრივილეგიური მდგომარეობა დაავლახებს წარმოებას და შექმნის ბოლშევიკურ მდგომარეობას. მონოპოლია შეიძლება მხოლოდ განვითარებული წარმოების გამორკვეული მუშტრით, ე. ი. სამრეწველო ქვეყანაში. ხოლო იქ სადაც ყველაფერი თავიდანაა დასაწყები, სადაც აგრარული ურთიერთობა წესია, ხოლო სამრეწველო გამონაკლისი, აი აქ კონკურენციის გარეშე ეკონომიური წინსვლა შეუძლებელია.

და თუ საქართველოს დემოკრატიაშე შემოიღო ზოგი სავაჭრო დარგის მონოპოლია, ეს აიხსნება ქვეყნის სრულიად არაჩვეულებრივ მდგომარეობით, მსოფლიო ბაზრიდან მოწყვეტით, მიმოსვლის გაძნელებით, ბოიკოტით გარედან და შიგნით რევოლუციური მდგომარეობით. ნორმალურ პირობებში ასეთი ამბავი დემოკრატიაში არც მოხდება, ხალხი თავის მტერი არ არის, ის გაყვება მხოლოდ რეალისტურ ეკონომიურ პოლიტიკას და მის მატარებელ პარტიას.

ბურჟუაზიის ინდივიდუალური ეკონომიკა და სოციალისტების სოციალური ეკონომიკა პოლიტიკური დემოკრატიაშე ფარგლებში — აი გზა დღევანდელ აგრარულ ქვეყნის ეკონომიურად აღორძინების და სწრაფი ნაბიჯით გავეროპიელების. საზოგადოებაში იქმნება ორი ნივთიერი დასაყრდნობი ცენტრი — კერძო და საზოგადო საკუთრებაზე აგებული. ამ შემთხვევაში ბურჟუაზიას აღარ რჩება ხალხზე ნივთიერი გავლენის მონოპოლია, როგორც ეს დღეს არის დასაყრდნობი; მის გვერდზე მუშაობს თვით საზოგადოება, ადამიანთა კოლექტივი და ეს გავლენა ნაწილდება მათ შორის. მშრომელი ხალხი — წვრილი მესაკუთრე და ქირით მომუშავე — ჩაბმული სხვადასხვა ფორმის ეკონომიურ ორგანიზაციებში სოციალისტური ხელისუფლების მფარველობით და წინამძღოლობით ვერ აცდება ამ ერთადერთ მის სასარგებლო ეკონომიურ ხაზს და ვერ გადასცვლის მას თავის კლასიურ მოწინააღმდეგეთა ხაზზე. ამ პროცესს აადვილებს ერთი გარემოება. დემოკრატიულმა რევოლუციამ სახელმწიფოს არგუნა ყველა ბუნების სიმდიდრე — მადნები, წყლები, ტყეები და სხ., რომლის წესიერად მოხმარა და წაყვანა გადაიქცევა სახელმწიფო მეურნეობის უდიდეს წყაროთ და საფუძვლათ. ამ საკითხს საქართველოს სოციალისტური მთავრობა სჭრიდა იმ მხრით, რომ შედიოდა ამხანაგათ კერძო კაპიტალისტებთან, რომელნიც ამუშავებდენ ამ სიმდიდრეს თავისი თანხით. მოგებას ორავე ინაწილებდა, ხოლო რამდენიმე ხანს შემდეგ მთელი საწარმოო მოწყობილება სახელმწიფოს რეზობოდა მუქათ. ეს შეერთება კერძო და საზოგადო ინიციატივას და სიმდიდრის აუცილებელი ფორმაა სოციალური მეურნეობის ბევრი დარგისათვის. ჩვენი სახელმწიფო არა გავს ვეროპიას, რომელსაც ერთი არშინი მადანიც კი არ მოუპოვებათ. ჩვენ დიდი კოლექტიური საკუთრებანი გვაქვს. ბოლშევიკები მას ხმა-

რობენ თავის პარტიის და ჩინოვნიკების სასარგებლოთ, ლიბერალები მოიხმარებენ კერძო პირთა გასამდიდრებლათ და ამ გზით ძლიერი ბურჟუაზიის შესაქმნელათ, დემოკრატია კი ხალხის სასარგებლოთ.

ამდენ ხანს ეგონათ, რომ არსებობს მხოლოდ ერთი გზა მრეწველობის გასავითარებლათ — მუშისათვის ნაკლები ქირის მიცემა, ამით საქონლის გაიაფება და მერე მისი უცხოეთში გასაღება. აგრესიული საშინაო პოლიტიკა, აგრესიული საგარეო პოლიტიკა, ომი პროლეტარიატს, ომი უცხო ერებს ბაზრის დასაპყრობათ — აი როგორ ვითარდებოდა ევროპა. მარა გამოვიდა ჩრდილოეთი ამერიკა და ფაქტიურათ დაამტკიცა მეორე გზის არსებობა. მთავარი ბაზარია შიგნით, თავისივე ხალხი, მხოლოდ მას უნდა მიეცეს საშუალება საქონლის ყიდვის, ე. ა. მეტი ქირა მუშას, მეტი შემოსავალი წვრილ მესაკუთრებს — აი უღვეველი წყარო მრეწველობის გასამდიდრებლად. ეს კი თავის მხრივ ითხოვს ტექნიკურ მოწყობილების განვითარებას და სათანადო სიმადლემდი აყვანას. სოციალისტების თეორია ამით საქვეყნოთ დამტკიცდა. აგრარულ ქვეყანაში, ისიც ბოლშევიკების ნასახლევეზე, ვის შეუძლია ეს ამერიკული სისტემა აწარმოვოს, თუ არა სოციალისტებს? ბურჟუაზია ხომ ევროპის ძველ გზას ვერ მოშორდება და ისტორიას თავიდან დაიწყებს. ის რასაკვირველია შინაურ აგრესიულ პოლიტიკას საგარეოსაც მიაყოლებს და ომის ქსელში გაეხვევა. როდესაც დღეს რუსის სოციალისტები აცხადებენ — რუსეთი დაიღუპება თუ მან ოკეანიდან ოკეანემდე არ იბატონაო, ამით შეუგნებლათ დგებიან თავიანთ გაბატონებული კლასის თვალსაზრისზე, რომელთაც მართლაც არ შეუძლიათ სხვანაირათ გაძლიერდენ. მარა ეს ხომ ნიშნავს რუსის ხალხის გაყვლეფასაც, უცხო ერებთან ერთათ. პოლიტიკა ყოველთვის მთლიანია, არ შეიძლება შიგნით აწარმოვოთ სახალხო პოლიტიკა, ხოლო გარეთ ხალხთა წინააღმდეგი. საგარეო მუშაობა საშინაოს გაგრძელებაა. დემოკრატიულ და პაციფიურ პოლიტიკას განსაკუთრებით ხელს უწყობს ის გარემოება, რომ ნედლი მასალა შორიდან მოსატანი არ არის. და მაშასადამე კოლონიალური ციებ-ცხელება მრეწველობისათვის ზედმეტია. აგრარული ქვეყანა იძლევა შესაძლებლობას განავითაროს მრეწველობა სასოფლო მეურნეობასთან წონასწორობის დაცვით. ამერიკაში ეს პროცესი განვითარ-

და სრულიად სტიქიურათ ბურჟუაზიის შეგნების და ნების გარეშე. საჭიროა მისი განვითარება მოხდეს სოციალისტების წინამძღოლობით და შეგნებით, ვინაიდან ის ძვეს მისი მსოფლმხედველობის ხაზზე და მამასადამე კიდევაც შეუძლია მას უწინამძღვროს.

ბოლშევიზმის ბურჟუაზიულათ ლიკვიდაცია, ამყარებს რა მტაცებლობითი ველური ფორმის კაპიტალიზმს, არ ხდება ისტორიული პროგრესის მატარებელი ნაციონალური ეკონომიის არც ერთ დარგში. ვინაიდან მისი იდეალია კერძო პირთა გამდიდრება, ბურჟუაზიის შექმნა, რომელიც დღეს მოკლებულია იმ პროგრესულ როლს, რაც მას ისტორიის წინა პერიოდში ქონდა, ცხადია მთელი სასალხო ქონება, პირველ ყოვლისა კოლექტიური საკუთრება, გაიფლანგება და უცხო კაპიტალი ქვეყანას ბატონათ დააჯდება. ეს მთავარი იარაღი უცხო თანხის დასამორჩილებლათ და მისთვის კოლონიალური კბილების ჩასამტკრევათ რაკი ხალხს ხელიდან გამოეცლება, აშკარაა ევროპიული კაპიტალი მაშინვე შინ დატოვებს ექსპლუატაციის თანამედროვე ფორმას და გვესტუმრება აფრიკანული სამოსელით. ადვილათ წარმოსადგენია ასეთ პირობებში რა მდგომარეობაში ჩავარდება შრომა და წვრილი საკუთრება. ის გახდება კაპიტალის საწველ ფურათ, უმწეოთ და უმფარველოთ დატოვებული. საამისო ნიადაგი უკვე მოამზადა ბოლშევიზმმა. მუშა და გლეხი დღეს ასე საშინლათ გამწარებული საქონლის ნაკლებობით და ბაზრის შებოჭვით, ადვილათ შეურიგდება პირველ ხანაში ყოველნაირ მართველობას, ოღონდ ამ გაჭირვებისაგან გამოიყვანოს და მათი უახლოესი პრაქტიკული მოთხოვნებიანი დააკმაყოფილოს. გიზოს ისტორიული ფრაზა, ბუხარინის მიერ ბრიყულათ განმეორებული, გადაიქცევა საზოგადოების ძირითად მცნებათ, მოკლებული გიზოსებურ პოლიტიკურ გამართლებას. თუ ის ბურჟუაზიას ურჩევდა — გამდიდრდით ბატონებოვო! ეს იმიტომ ის დარწმუნებული იყო ამ კლასის დიდ ისტორიულ დამსახურებაში და მომავლის მის მიერ გამოჭედაში. აგრარიულ ქვეყანაში კი ამას ეს კლასი ვერ დაიტრიაბასებს, მას ევროპის, მისი მოძმის, არც წარსული აქვს, არც აწმყო, არც მომავალი და მამასადამე მისი პრივილეგიებით აღჭურვა მასზე ზრუნვა იქნება ტლანქი, აღსაშფოთებელი იაღმომპრეობა, მსგავსი დღევანდელი ბოლშევიკური პოლიცი-

ური აღვირახსნილობისა. რასაკვირველია, ეს ახალი ბატონები შეეცდებიან, მსგავსათ კომუნისტებისა, თავის დახლის წინ იდეური ბაირალი დაკიდონ, თავისი ქვენა საქმენი ბრჭყვიალა სიტყვებით შეკაზმონ და ათ წელს ჭურში მყოფი რუსის ხალხი თავისი დაპირებებით გააყრუონ. ხალხი, როგორც ვთქვი, მზათაა ყველაფერი აიტანოს, ოღონდ ცოტა სინათლე დაინახოს, და თუ ეს ცოტა სინათლე დიდი სიძნელის წინამორბედაა ამას ახლა არ დაგიდევს.

სულ სხვა მდგომარეობას ქმნის ბოლშევიზმის დემოკრატიული ლიკვიდაცია და სოციალისტური მართველობა. აქ პირველ ალაგს დაიჭერს შრომა და მის ინტერესებს დაემორჩილება დანარჩენი დარგები. შრომა არა მარტო მუშის, არამედ ყველასი, ოღონდ კი ის ატარებდეს თანამედროვე საწარმოო პროგრესს და მიიმართებოდეს ერის საკეთილდღეოთ. აქ პირველი ალაგი უჭერია, რასაკვირველია, ფიზიკურ შრომას, ამ ღირებულების ერთათერთ შემქმნელს და მამასადამე საზოგადოების მთავარ ბაზას. საქართველოს კონსტიტუცია ამ აზრს ხატავს შემდეგნაირათ: «სახელმწიფოს არსებობა დაფუძნებულია შრომაზე და რესპუბლიკის განსაკუთრებითი მოვალეობაა მისი დაცვა» (მუხლი 117). ხოლო შრომის ნამდვილი დაცვა მოითხოვს მუშაობის მთავარ სიმძიმის ტექნიკაზე გადატანას, წარმოების უკანასკნელი ევროპიული იარაღებით აღჭურვას. ე. ი. შრომის ინტერესი პირდაპირ ეთანხმება კულტურას და პროგრესს და ეპირდაპირება ბოლშევიკურ და მტაცებელ ბურჟუაზიის ინტერესებს. ტექნიკის საკითხი კი მეცნიერების და კაპიტალის საკითხია. შრომის ინტერესია, მამასადამე, ორივეს კარი ფართოთ გაეღოს და ის შრომის სამსახურში ჩააყენოს. წარმოების ორი მთავარი ფაქტორი — შრომა და ნედლი მასალა — ხალხის ხელშია, აკლია მესამე აუცილებელი ფაქტორი — კაპიტალი, რითაც ბოლშევიკების მეოხებით ჩვენი ქვეყანა გაწმენდილია და მამასადამე უცხოეთიდან უნდა მოვიდეს. მარა როგორ? ისე რომ ორივე ეს ელემენტი დაიმორჩილოს და გაანიავოს თუ მათ დაეხმაროს, გააპოხიეროს და ამ საქმეში ევროპიული (და არა კოლონიალური) სარგებლით დაკმაყოფილდეს. აქ შრომის და ნაციის ინტერესი ერთდება და უცხოეთის წინაშე ორივე ერთათ დგება. ბოლშევიკების მიერ ნათარეშე ქვეყანას უცხოეთის კოლონიათ გადაქცევისაგან იხსნის მხოლოდ სოციალისტური იდეოლოგია.

აშკარაა, საბჭოთა წყობილების ლიკვიდაცია ბურჟუაზიულათ და დემოკრატიულათ ნიშნავს არსებული კვანძის გახსნას ორ სხვადასხვა ხაზზე, რომელთა შორის პრინციპიალური წინააღმდეგობაა. აქ ერთიმეორეს ეპირდაპირება არა ორი ხარისხის განვითარების ერთი და იმავე ტიპის, არამედ ორი სხვადასხვა ტიპი, ორი გზა, რომელნიც სხვადასხვა მხრით მიიპართებიან. ჯერ ბურჟუაზია და მერე სოციალიზმი სრულიად არ უდგება ბოლშევიკების ნაოხარს.

დღეს ერის ეკონომიური შესაძლებლობა ბორკილდადებულია, გზები დახშულია. მარა რაკი მისი ლიკვიდაცია მოხდება და ეკონომიური თვითმოქმედება აიშვება, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ექნება მის მიმართულებას. მისი ბურჟუაზიულ რელსებზე შეყენება საძუდამოთ აქრობს სოციალური ეკონომიკის შესაძლებლობას, ახდენს ქონებრივ და სოციალურ ძალთა გადაჯგუფებას საესებით ინდივიდუალურ საფუძველზე და უცხო კაპიტალთან ერთათ იმორჩილებს მოელ ხალხს თავის სადღეგრძელოთ. სოციალიზმი ამ მომხდარა ფაქტის წინაშე დამდგარი დაკარგავს ყველა მოპოვებულ პოზიციას და გადაიქცევა დიდი ხნით უძღურ მიმდინარეობათ. მაშასადამე, მთელი პოლიტიკური და ეკონომიური მერმისის სეე-ბედი ახლა, ბოლშევიზმის ლიკვიდაციის ხანაში იჭრება და აქ ყოველნაირი ყოყმანი დაუშვებელია. რაკი დემოკრატიის გაბატონება ერთათ-ერთი მისაღები სოციალური და ნაციონალური გზაა, ცხადია ამ დემოკრატიის ყველა ნაწილის, მისი ყველა პარტიის შეერთება საერთო მიზნის მისაღწევათ აუცილებელია. წვრილბურჟუაზიული პარტიები, რადიკალური დემოკრატია, სოციალისტების ბუნებრივი მოკავშირე და თანამგზავრია. ამიტომ სრულიად ფუჭია დავა იმაზე, თუ გლეხი რა კლასს ეკუთვნის — წვრილ ბურჟუას თუ მუშას. საკმარისია ვიცოდეთ, რომ ორავე ეს შეადგენს მშრომელ ხალხს, რომელთა ინტერესი ერთდება მიმდინარე პოლიტიკის ყველა სფეროში. პროლეტარიატის იზოლიაცია გლეხობისაგან, რასაც ადგილი აქვს ახლა ბოლშევიკების მეოხებით, უნდა მოისპოს ურთიერთ ინტერესების ცნობით და მათთვის საერთო ძალღონით ბრძოლით.

საქართველოს მასშტაბით დემოკრატიის გამარჯვება და საქმიანობა წინდაწინვე უზრუნველყოფილია; აქ ნაციონალური ბურჟუაზია მეტათ სუსტია და ხელმძღვანელ როლს ვერც

კი დაიჩემებს. ერთათ-ერთი ჩვენი არასოციალისტური პარტია უფრო წვრილ-ბურჟუაზიულია, ვინემ ბურჟუაზიული და მამასადამე ხალხის სუვერენიტეტის ფარგლიდან ვერ გამოვა. და თუ რომელიმე მისმა ნაწილმა მოინდომა ამ ფარგლიდან გამოსვლა, ის კალთაში ჩაუვარდება არა არარსებულ ბურჟუაზიას, არამედ დროგადასულ წოდების ნამსხვრევს და მით ერის პოლიტიკური სხეულიდან სამუდამოთ მოწყდება. ერთი სიტყვით, ქართველი ერის სოციალური შენობა და მისი პოლიტიკური მდგომარეობა ქმნის მისი დემოკრატიულათ განვითარების უეჭველ შესაძლებლობას. ეს ზედმეტი საბუთია იმის, რომ ჩვენი თავი ჩვენ გვეკუთვნოდეს და რუსეთის საეგებო გემზე მიბნული არ ვიყოთ.

ვათავებ. ჩვენი გზაა — პოლიტიკური დემოკრატია, შრომის პოლიტიკა, სოციალური ეკონომია. ეს არ არის სოციალიზმი, ეს არის მხოლოდ მოკლე, პირდაპირი გზა მისკენ მიმავალი. სოციალიზმი ნიშნავს ისეთ სოციალურ წყობილებას, სადაც არც დაქირავებული შრომაა, არც საქონლის წარმოება. ეს ვერ დამყარდება ერთი დაკვრით, ერთი შედახებით; ეს მთელი საზოგადოებრივი პროცესია, ნელი, თანდათან მუშაობაა ამ მიზნისაკენ მიმართული. და ეს არა ერთ ერში, არამედ ყველა ერში, უმთავრესათ მსოფლიო ბაზრის მეთაურთა შორის. ჩვენი გზა ამ პროცესის ერთი რგოლია და წარმოადგენს ისტორიულ აუცილებლობას, როგორც მიმდინარე პოლიტიკური და ეკონომიური პრობლემის გადასაჭრელათ, ისე საბოლოო ეტაპის მისაღწევათ.

საბჭოთა სამკვიდროში ბურჟუაზიული იდეოლოგია ეკონომიურათ, პოლიტიკურათ, სოციალურათ და ნაციონალურათ არის კონტრ-რევოლიუციური, რეაქციონური იდეოლოგია. ყველა ამ სფეროში ერთათ-ერთი სოციალისტური იდეოლოგია არის რევოლიუციური და ისტორიული პროგრესის მატარებელი. პირველის პოლიტიკური და საზოგადოებრივი როლი გათავებულა, ის უნდა დაკმაყოფილდეს კერძო ეკონომიური საქმიანობით. საზოგადოების პატრონი, წინამძღვარი და მეგზური მეორეა. ის აერთებს თავის საშოში მოწინავე ქვეყნების რევოლიუციურ ბურჟუაზიის წასულ განმათავისუფლებელ მოძრაობას და დღევანდელი რევოლიუციური კლასის — პროლეტარიატის — სოციალურ ბრძოლას. მისი დროშა არის ერის დროშა. მასში იხატება ერის ნებისყოფა.

საქართველოს საგარეო პოლიტიკა

1

საქართველოს მუდამ ქონდა და აქვს თავისი საგარეო პოლიტიკა.

ქონდა ისტორიულ წარსულში — მეფეთა ხანაში, მეცხრამეტე საუკუნეში — რუსეთის ბატონობაში, დამოუკიდებელ რესპუბლიკაში და აქვს დღეს, მოსკოვის ოკუპაციის დროს.

რა აზრს ითმობდა ამ პოლიტიკას თვითეულ ამ ისტორიულ პერიოდში?

საგარეო პოლიტიკის საგანია პირველყოელისა გადარჩენა ერის ფიზიკურათ უცხოთა შემოსევის და გაჟლეტისაგან, გადარჩენა მისი დამოუკიდებლობის, ნაციონალური ყოფა-ცხოვრების და წყობილების, შენახვა მისი შინაგანი ძალებით განვითარების, მისი მატერიალური და იდეური საუნჯის გამდიდრების, აღორძინების და აყვავების. აქ წინ დგება ერის საერთო ინტერესები და ამ დროში ქვეშ ის ეპირდაპირება უცხოეთს. ეს დაპირდაპირება ღებულობს ორ ფორმას: თავდაცვის და შეტევის. ბრძოლას დამპყრობელთა წინააღმდეგ და ბრძოლას დასაპყრობელათ. საგარეო პოლიტიკა იძიებს გზებს, საშუალებებს ორივე ამ ფორმის საწარმოებლათ და გასატარებლათ.

მაშასადამე, საგარეო პოლიტიკა არსებობს იმიტომ, რომ არსებობს ქიშპობა და ბრძოლა სხვადასხვა ერთა და სახელმწიფოთა შორის. ამ საერთო შუღლში თვითეული მისი მონაწილე ცდილობს, რასაკვირველია, გადარჩეს და გაიმარჯვოს. ქართველი ერი ერთი ამ მონაწილეთაგანია და იძულებულია თავი დაიცვას და გადარჩეს. როგორ, რა გზით — ეს საკითხი მას მუდამ ედგა წინ და მას სჭრიდა თავისებურათ.

საქართველოს საგარეო პოლიტიკაზე გადამჭრელ გავლენას

ახდენდა ერის მცირე რიცხვიანობა და უხსოვარი დროიდან დღევანდელ მის მიწა-წყალზე დასახლება. პირველი შემთხვევა მას არ ანებებდა ეწარმოებია აგრესიული პოლიტიკა, სხვა ხალხების დაპყრობა და დარბევა, ხოლო მეორე შემთხვევა მას არ ანებებდა თავისი მიწა-წყალიდან აყრილიყო, სხვა ხალხებში ათქვეფილიყო ან მათთან თავი შეეფარებია და მათი გავლენის ქვეშ სავარდნილიყო. ორივე ამ გარემოებით ის იძულებული იყო ეწარმოებია თავის დაცვა თავის საკუთარ ტერიტორიაზე და ამ დიდი მიზანისათვის საესებით დაემორჩილებია მთელი თავისი საგარეო მოღვაწეობა.

სანამ საქართველო კულტურულად წარმოადგენდა ნაწილს ძველი სპარსეთის, ეს მისი საგარეო მუშაობა წარმოებდა გვარნიან მწყობრათ სპარსთა გვერდით და მათი დახმარებით. პირველი ქრისტიანი მეფე მირიანი სპარსელი იყო. ჩვენი პატარა ერის დიდი ერის მფარველობით და კეთილმეზობლობით გადარჩენა და მისი თავისუფლების დამაგრება ამ დროის საგარეო პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა. მაგრამ ბიზანტიის აღორძინება და ქართველობის გაქრისტიანებით მის გავლენის სფეროში მოქცევა სცვლის მთელ ობიექტიურ მდგომარეობას და ართულებს საგარეო მუშაობას. საქართველო ემწყვდევა ორ დიდ სახელმწიფოს გვერდით, ამათში ერთი კერძააყვანისმცემელია, შემდეგ მუსულმანი, ხოლო მეორე კი ქრისტიანი. მათ შორის შუღლი და ბრძოლა იღებს შეუწყვეტელ ხასიათს. რა პოზიცია დაიჭირა ამათ შორის ქართველ მთავრობამ?

ერთი შეხედვით, აქ ასარჩევიც არაფერია, ქრისტიანი ერი მუდამ გვერდში უნდა ყოლოდა მეორე ქრისტიან ერს. ე. ი. რელიგიური მოსაზრება უნდა გამხდარიყო საგარეო პოლიტიკის მთავარ შინაარსათ. აი ეს დებულება, რაიცა დიდი ხნის შემდეგ საქართველოს საგარეო პოლიტიკათ გახდა, სრულიად უცნობია ჩვენი ისტორიის კლასიკურ პერიოდში. აქ წინ დგება სახელმწიფოს ინტერესი, მიუხედავათ მისი რწმენისა და სამღვთო წერილისა, ინტერესი რეალური, ანგარიშზე აგებული, ავანტიურას და ფანტაზიას მოკლებული. რა მოუხდება ერს, სახელმწიფოს — აი რა საკითხია გადასაჭრელი. რელიგია ცვალებადია, წარმავალია, ერი მუდმივი, უცვლელია. აი ეს მუდმივი, უცვლელი მოვლენა არის საგანი სახელმწიფო პოლიტიკისა და ის დგება პოლიტიკის წინა რიგში. ორი დიდი მოქიშე

სახელმწიფოს შორის საქართველოს შექმლო თავი გადაერჩინა ორივესაგან დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებით, დარჩენილიყო მესამე ფაქტორათ, არ ჩავარდნილიყო ერთ-ერთის კოალიციაში და მით სამუდამოთ ხიდი არ ჩაეტეხა მეორე მეზობელთან. ამ პოლიტიკის საუცხოვო ნიმუშია ვახტანგ გორგასლანის მოქმედება. ის თხოულობს წარმართი შახის ქალიშვილს და მას უმოყვრდება; ბიზანტია სპარსეთის ომში დახმარებას აღუთქვამს უკანასკნელს, ამით აიძულებს პირველს დაუბრუნოს წართმეული ქართული პროვინციები, რომლის შექმდეგ მეფე ვახტანგი გამოდის ორივე მეომართა არბიტრათ და მომრიგებლათ. სპარსეთის ახალი მეფე სარწმუნოებრივი მოტივებით მოდის საქართველოზე, საიდანაც ცეცხლის თაყვანისმცემელნი განდევნეს და ფიქრობს ძალით ძველი სარწმუნოება აღადგინოს. მეფე სთხოვს დახმარებას ბიზანტიას; ბერძენსა ჯარის გამოჩენა საკმაო გახდა უომრათ მშვიდობიანობის ჩამოსაგდებათ და სპარსთა ჯარების პატივით უკან გასასტუმრებლათ.

განსაკუთრებით ძნელი შეიქნა საგარეო პოლიტიკის წარმოება მაკმადიანობის აღორძინებიდან, როცა საქართველო მოექცა მაკმადიანთა ზღვაში, როგორც პატარა კუნძული, თუქცა მარჯვენა მხარეზე ბიზანტია განაგრძობდა არსებობას. დაკავშირება ამ დიდ ქრისტიანულ სახელმწიფოსან ნიშნავდა გადაკიდებას ყველა სხვა მეზობლების და თავისი ფიზიკური არსებობის ხიფათში ჩავდებას. სამოქალაქო მომენტი სძლევეს რელიგიურ მომენტს და ერი განაგრძობს დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებას. არაბთა ბატონობის დროს ქართველობა ეწყობა შიგნიდან ამ ბატონობის უღლის ქვეშ, ვითარდება და ძლიერდება და უცდის დროს არაბთა გასადევნათ. ასეთი დრო კიდევაც დაუღვა. მაკმადიანებთან შეგუება, როცა არა სჯობს გაცლა, როცა სჯობს ომი, და ამ გზით თავისი ფიზიკური, კულტურული და პოლიტიკური არსებობის შერჩენა — აი ამ დროის რეალური სახელმწიფო პოლიტიკა. ამ პოლიტიკას მისდევდა ყველა დიდი მეფე მე-16 საუკუნემდე, აქედან გამომდინარეობდა ის საოცარი მოვლენა, რომ ევროპის რელიგიურ ალტყინებაში, ჯვაროსანთა ომებში მონაწილეობაზე საქართველომ უარი განაცხადა და სომხებივით თავისა თავი არ მიიტანა სასაკლაოზე. ქართველები კარგათ ხედავენ, რომ ევროპელები

შინ დაბრუნდებოდნენ, ხოლო ისინი კი დარჩებოდნენ პირისპირ მაჰმადიანებთან განმარტოვებულნი. სახელმწიფო სარბიელზე საქართველო სრულიად არ არჩევდა ქრისტიანს და არა ქრისტიანს, ორივეს ერთნაირათ ებრძოდა ომით და აძლევდა ზავს, თავის ინტერესების მიხედვით. თამარის ომები ბიზანტიასან ცნობილია.

ერთი სიტყვით, მთლიანი საქართველოს საგარეო პოლიტიკა ნათელია: ის ცდილობდა არ მომხდარიყო იზოლიაციაში, არ დაპირდაპირებოდა მუსულმანობას, როგორც ამნაირს, არ ჩამდგარიყო ანტიმუსულმანურ ბლოკში და არ გადაეკიდებია მეზობლები. ეს პოლიტიკა დაგვირგვინდა შესამჩნევი ნაყოფით. მაშინ, როდესაც მუსულმანობა ცდილობდა მოესპო მეზობელი საქრისტიანო სახელმწიფოები და კიდევაც მოსპეს, ჯერ სომხეთი, შემდეგ ბიზანტია, საქართველოს მიმართ კმაყოფილდებოდნენ მისი თავის გავლენის ქვეშ ჩაყენებით, თავისი ორბიტაში მომწყვდევით. ამ გზით ერი ირჩენდა თავის თავს გაუღუპის და გადასახლებისაგან, სახელმწიფო თავის პოლიტიკურ წყობილებას, თავის პროვინციებს, ქრისტიანობა თავის სარწმუნოებას და კულტურას.

შერჩა ამ პოლიტიკას საქართველო?

მოსდა ორი დიდი ამბავი: დაეცა ბიზანტიის იმპერია მისი სატახტო ქალაქით (1454 წ.) და ოსმალები გაბატონდნენ ბალკანეთში; განვითარდა ჩვენში ფეოდალიზმი და დაეცა საბოლოო საქართველოს სახელმწიფოებრივი მთლიანობა.

პირველმა გარემოებამ გამოიწვია მოსკოვის პრეტენზია ბიზანტიის სარწმუნოებრივ მემკვიდრეობაზე; ვასილი მესამე ერთავს ბერძენთა ბატონიშვილს, იღებს საბერძნეთის სახელმწიფო გერბს და ტიტულებს და ცხადდება ბიზანტიის იმპერატორთა მემკვიდრეთ. მართლმადიდებლობის პოლიტიკური ცენტრი ხდება მოსკოვი, ისე როგორც წინეთ იყო კონსტანტინოპოლი. მაგრამ ამით საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობა სრულიად არ იცვლება. ახლაც, ისე როგორც წინეთ ბიზანტია, მოსკოვი ეპირდაპირება მუსულმანობას და მართავს მასან სისტემატიურ ომს. საქართველოს პოზიცია ამ ბუმბერაზებს შორის უნდა ყოფილიყო ისეთივე, როგორიც იყო წინეთ — დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოება და მეზობლებთა წინაშე ლიალობა. ნამდვილათ კი მოხდა ამ პოლიტიკის სავსებით უკუ-

გდება და გადაჭრით ანტიმუსულმანური ბლოკის არჩევა მოსკოვის გვერდით.

ეს საოცარი მოვლენა აიხსნება მხოლოდ ფეოდალიზმის გამარჯვებით და სახელმწიფო პოლიტიკის მაგიერ კუთხური და პიროვნული პოლიტიკის ამუშავებით. თვითეული ფეოდალი, თვითეული მეფე ამ ფეოდალების მიერ შეწუხებული, ეძებს საკუთარი გზით და საკუთარი ჭკუით მეგობარს, მფარველს და გამორჩენას. რატომ ამ ხანაში იწყება ასეთი მფარველის რუსეთში ძებნა? ამის მიზეზია განვითარება ფეოდალიზმის თანამგზავრის — კლერიკალიზმის, რელიგიური საკითხების წინა რიგებში წამოყენება და ქვეყნის ინტერესების სარწმუნოების თვალსაზრისით გაზომვა. მოსკოვი ხდება ქართველი სამღვდლოების მექა.

პირველ მიწერ-მოწერას და ელჩების გზავნას მოსკოვში იწყებს კახეთის მეფე ალექსანდრე 1492 წელს. მას მიბაძა ქართლის მეფემ გიორგი მეათემ; მათ გზას აგრძელებენ მათი მემკვიდრენი. ესენი სთხოვენ მოსკოვის მეფეს «მიიღონ ისინი რუსეთის ქვეშევრდომობაში»; მეფე ალექსანდრე მეორე შეფიცავს რუსეთის მეფეს «ერთგულ ქვეშევრდომობას შვილებით და პირდება უხადოს ხარკი წლიურათ ქართული ნაქსოვებით» (დუბროვინი). ერთი სიტყვით ქართლ-კახეთის მეფენი უარს ამბობენ თავის სუვერენობაზე, აღიარებენ რუსეთის ქვეშევრდომობას და საფასურათ ითხოვენ მფარველობას და დახმარებას მუსულმანობის წინააღმდეგ.

იბადება საკითხი: იცოდენ კი ამ ახირებულ პოლიტიკოსებმა არა თუ მოსკოვის მართველობის სისტემა, არამედ მისი გეოგრაფიული საზღვარი მაინც? იმ დროს როცა კახეთი ითხოვს მისგან ჯარით შეელას, მისი სამხრეთი საზღვარი გადადიოდა მდინარე ოკაზე (დღევანდელი მოსკოვის და რიაზანის გუბერნიებს შორის), ქვემოთ მოებარებოდა კახაკების დამოუკიდებელი რესპუბლიკა, იმის ქვემოთ ყირიმის და ასტრახანის სახანო, მერმე კიდევ ჩერქეზები — ერთი სიტყვით, არავითარი საშუალება რუსეთიდან რაიმე სამხედრო დახმარების მიღების. პოლინეთი ვაცცილებით უფრო ახლო მდებარეობდა ჩვენგან, ვინემ მაშინდელი რუსეთი. არც არავითარი რეალური დახმარება მოსკოვიდან არ მოსულა საქართველოს არც ერთ გაცილებულ მდგომარეობაში, ხოლო რუსეთში კი მიდიოდენ ქართ-

ველები, შედიოდნენ იქ სამხედრო სამსახურში და თავს დებდნენ მოსკოვისათვის. «ქართული გუსართა პოლკი თათრების წინააღმდეგ ომში 1739 წელს შესანიშნავათ იბრძოდა», სწერს ბუტკოვი. ამის გამო 1740 წ. განსაკუთრებითი უქაზით გადაწყდა «ქართველების მოწვევა გაგრძელდეს და მათგან დაარსდეს ათი როტა». დამხმარე რუსის ძალა საქართველოში არ მოდის, ხოლო ქართული ძალა კი იქით მიდის და ეხმარება «საწყალ» რუსეთს თურქების წინააღმდეგ!

აი ამ ფანტასტიურ ავანტიურისტულ საგარეო პოლიტიკამ სავსებით შესცვალა საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობა და დაედვა საფუძვლათ ყველა უბედურობას, რაც შემდეგ მას თავს დაატყდა. რუსეთი აწარმოებს ომებს ჯერ ყაზანის სახანოსან, შემდეგ ასტრახანის, შემდეგ ამათი ძღვევისა სპარსეთთან კასპიის ზღვისა და სავაჭრო მიზნებისათვის; ამავე დროს ომები ოსმალეთთან ღუნაის მიმართულებით და ყირიმით. ამ ბუმბერაზებს შორის მომწყედული პატარა საქართველო გადაჭრით ემხრობა ერთ მხარეს, ისიც უშორეს, რომელსაც მოსავალი გზებიც კი არ აქვს ჩვენამდე. ახლა იბადება სპარს-ოსმალეთში აზრი საქართველოს მოსასპობათ, მსგავსათ სომხებისა, და მით რუსის საფრთხის კავკასიის გზით თავიდან მოშორებისა. მაგრამ პირველათ სცადეს დიპლომატიური საშუალებანი. სპარსეთის შახი, შაჰ-აბაზი უთვლის ქართლ-კახეთის მეფეთ ჩამოშორდით რუსეთს და მიირთვით ყოველივე შეღავათებიო. ამაოთ. არ გასჭრა. იწყება კახეთის აოხრება სპარსელებისაგან და ქართველების მასიური გადასახლება. მეორე მხრით, ოსმალეთმაც სცადა საქართველოს ჩამოშორება რუსეთიდან და როცა ამას ვერ მიაღწია, იწყო ქართული დაპყრობილი პროვინციების ძალით გამაჰმადიანება. სამცხე-საათაბაგო, აჭარა-ქობულეთი ხდება იძულებული მიიღოს ისლამი.

როცა ასეთი საშინელი ამბები ტრიალდებოდა ჩვენში, როგორ გვეპყრობოდა ჩვენი მძლავრი მოკავშირე, რუსეთი? პეტრე დიდს სპარსთან ომში ვახტანგ მეფემ მიაშველა 40.000 მეომარი, რითაც რასაკვირველია მეტათ გაარისხა როგორც შაჰი, ისე სულთანი. მაგრამ ზავის ჩამოგდების დროს მოსკოვმა «დაივიწყა» საქართველო და ჩაუტოვა ის უმწეოთ ვანრისხებულ მეზობელთ. შაჰმა იჯერა გული ვახტანგზე, გააძევა საქართვე-

ლოდან და ისიც თავს აფარებს მრავალი საუკეთესო ქართველით მოსკოვს. სოლო ქვეყანას კი აოხრებს შემოსეული სპარსელები. ერეკლე მეორე გაყვა მამის — თეიმურაზის გზას, გააგრძელა მეგობრობა სპარსეთთან, მონაწილეობაც კი მიიღო მის ომებში ინდოეთის საზღვარზე. მაგრამ ამ ხაზს ბოლომდე ვერ შერწა, ჩაება რუს-ოსმალეთის ომში (1770 წ. ასპინძის ომი) რუსეთის დასახმარებლათ, და მით გადაეჯაჭვა სარუსეთო პოლიტიკას; უკან დასახევი გზა აღარ ქონდა.

ბოლოს, სულ ბოლოს, სამასი წლის ლოღინის შემდეგ, როგორც იყო მოვიდა საქართველოში «მოკავშირე» ჯარებით და დახმარების მაგიერ, ის საეხებით მოსპო და თავის გუბერნიათ აქცია. ასე საქვეყნოთ დაპარცხდა მეთექვსმეტე საუკუნიდან დაწყებული ჩვენი საგარეო პოლიტიკა: ქვეყანა აოხრებული, ერის მესამედი გამაჰმადიანებული და უცხო უღელში მყოფო, მცხოვრებთა რიცხვი განახევრებული, თავისუფლება დაკარგული, საერსაპორისო ურთიერთობიდან გამოვარდნილი.

ამნაირათ, მეფეთა ხანაში იყო ნაწარმოები ორი მოპირდაპირე საგარეო პოლიტიკა: ერთია პოლიტიკა სახელმწიფოებრივი, რეალურ ინტერესებზე აგებული, ერის სვებელზე მსრუნავი და სინამდვილეზე დაყრდნობილი. მეორეა პოლიტიკა ფეოდალური, კუთხური, ოჯახური, პირადი თუ ჯგუფური სარგებლობის მაძიებელი, ერისთვის აგანტიურისტული და დამლუპველი. რაკი არ იყო ერთი სახელმწიფო, არ იყო ერთი სახელმწიფო პოლიტიკა. საქაროველოს პატრონი არ დაურწა.

აი ამ ფეოდალური საგარეო პოლიტიკით გაღმოვედათ მეცხრამეტე საუკუნეში.

2.

პარველ წერილში დავინახეთ, რომ საქართველოს ანექსიარუსეთის მიერ იყო აუცილებელი შედეგი საქართველოს მართველი წრეების საგარეო პოლიტიკისა, დაწყებული მეთექვსმეტე საუკუნიდან. წარმოიდგინეთ, მაგალითად დღეს, შვეიცარია უკავშირდება გერმანიას და ხელს იღებს თავის საკუთარ საგარეო პოლიტიკაზე. ამის შედეგი იქნება საფრანგეთის მიერ დაპყრობა მისი მოსაზღვრე ნაწილების და რაც გადარჩება გერმანიის ლუკმათ გადაქცევა. აქედან წარმოიდგება საგარეო პო-

ლიტიკის ძირითადი დებულება: კავშირი შეიძლება მხოლოდ თანასწორ მეზობელ სახელმწიფოთა შორის; კავშირი პატარა და დიდი სახელმწიფოსი თავდება პირველის დანგრევით. ეს ძველი ამბავია, თიხის და რკინის ქოთანის ერთათ მოგზაურობა მუდამ სახიფათოა.

საქართველო რუსეთის ხელში გადაიქცა სპარს-ოსმალეთის საფრთხობელა იარაღათ, რითაც ის აიძულებდა მათ დათმობებს. ხოლო საქართველომ კი სამაგიეროთ ვერავითარი შეღავათი, ვერავითარი დახმარება ვერ მიიღო რუსეთისაგან. იქიდან მოდიოდნენ მხოლოდ ბერები, საჩუქრები და ულევო დაპირებანი. ეს აშკარა მანიკენებელია იმის, რომ ერთი, უძლიერესი მხარე აწარმოებდა სახელმწიფო პოლიტიკას; ხოლო მეორე, უსუსტესი, არა სახელმწიფო, კერძო ინტერესების პოლიტიკას. ეს უკანასკნელი მოვლენა დამახასიათებელია მთელი ფეოდალური წყობილებისა მთელ ქვეყანაზე. ინგლის-საფრანგეთის ასი წლის ომი იკვებებოდა ფრანგ ფეოდალების მიერ ინგლისის მოწვევით შანაურ საქმეებში ჩამოსარევათ თავის მეფის წინააღმდეგ. აქ მეფე იცავდა თავის საბრძანებელის მთლიანობას, რაც იცავდა დაცვას ამავე დროს ნაციონალური ინტერესისა. ფეოდალები კი თავის ოჯახის და ლოკალური ინტერესების მეთაურათ გამოდიოდნენ. რაკი საქართველო სავსებით მოექცა ფეოდალურ ურთიერთობაში, რაკი აქ მეფენიც კი არ ცდილობდნენ ერის გაერთიანებას (ერეკლე მეორემ უარი თქვა იმერეთის შემოერთებაზე) და მთლიან სახელმწიფოს საფუძველზე დაყრდნობას, ამით აიშვა დამარღვეველი ელემენტების თარეშობა და მათ დარჩათ ბატონობა.

აღარ იყო ნაციონალური საგარეო პოლიტიკა, გამეფდა ფეოდალური პოლიტიკა.

ამით აიხსნება ისიც, თუ რა ხასიათის მოძრაობა გამოიწვია საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობამ. მაშინ, როდესაც კახეთში და მთაში მღელვარება დაიწყო, ქართლი სდუმდა, ხოლო იმერეთი შორიდან სვირს უცქეროდა. როცა იმერეთი ადგა, ამერეთი სდუმდა. ე. ი. ანექსიას ერი შეხვდა დაქსაქსულათ, დაბნეულათ, მისი სხვადასხვა ნაწილები სხვადასხვა ინტერესებით გარემოცული. გაბატონებულ წრეებმა დიდმა მემამულეებმა დასტოვეს ბაგრატიდების დინასტია და თავისი ბედი გადაასკვნეს რომანიეებს. პენსიები, ჩინები, ორდენები გახდენ

მათი მონადირების საშუალებათ. ოჯახურ წოდებრივი ინტერესი დადგა ერის ინტერესების მაღლა, ე. ი. წინანდელი ფეოდალური პოლიტიკა იქნა გაგრძელებული ახალ პოლიტიკურ ურთიერთობაში. ამ გარემოებამ გარიყა აჯანყებული ტახტის მემკვიდრე და მისი მოძხრენი და ისინიც იძულებულნი გახდნენ სპარსეთში სამუდამოთ გადახვეწილიყვენ. ასე დასრულდა გარდევვა ნაციონალური ტახტის და მართველი წოდების ინტერესების. ხოლო ხალხს ხომ არაფერი ეკითხებოდა, გარდა მორჩილებისა თავთაჲიანთ მებატონეებისადმი.

საქართველოს საგარეო პოლიტიკა საუკუნით კარგავს ნაციონალურ ელფერს და ხდება თავად-აზნაურობის ინტერესების დაცვათ რუსეთის მთავრობის საშუალებით. ამიტომ საქართველოს ხმა აღარ ისმის არც ერთ საერთაშორისო გართულებაში, რითაც მდიდარია მაშინდელი ეპოქა. ფეოდალიზმი, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუტი ირღვევა, მაგრამ ფეოდალური პოლიტიკა, პოლიტიკა პირადი გამორჩენის, გრძელდება. ეს ხაზი თანდათან ხდება გაბატონებული წოდების კოლექტიური ხაზათ და ბოლოს ის ყალიბდება თვით ამ კოლექტივის ჩამოყალიბებით, მსგავსათ რუსეთის თავად-აზნაურობისა.

რუსეთის ერთათერთ დასაყრდნობ ბაზათ კავკასიაში ხდება საქართველო, საიდანაც ის აწარმოებს შეტევას ყველა ჩვენა ნეზობლების წინააღმდეგ. რა მიზანი ქონდა რუსეთს? კარდ მარქსის მაშინდელი ცნობებით რუსეთის მიზანი იყო შავი ზღვის გადაქცევა თავის დახურულ ტბათ და ამით ხელის გახსნა აზიაში საბატონოთ, ხოლო ეს შეიძლებოდა დაპყრობით კავკასიის და დუნაის ნაპირების. მაგრამ ამ პლანებს ებრძვის გარდა ოსმალეთისა, ინგლისი და საფრანგეთი და მით კავკასია-დუნაის საკითხი ხდება ევროპის საკითხათ. აღრიანობის ზაჲით 1837 წელს დამარცხებულმა ოსმალეთმა აღიარა მთელი კავკასია რუსეთის სამფლობელოთ. ინგლისმა უარა თქვა ამ ხელშეკრულობას ცნობაზე. ლორდთა პალატაში გრენიმ განაცხადა, «რომ ამ ხელშეკრულობის დადასტურება ნიშნავს ოსმალეთის განწირვას და მშვიდობიანობის დარღვევას ევროპაში». დიდი დიპლომატიური ბრძოლის და მიწერ-მოწერის შემდეგ რუსეთს გამოვლიჯა ევროპამ ჩერქეზეთი და ის აღიარა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთ თავისი შავი ზღვის ნა-

პირებით*). ამ საერთო ევროპულ დაეაში საქართველოს ხმა არ ისმის, ქართველი მოღვაწენი არ სჩანან და არ იცავენ ყოველ შემთხვევაში ერეკლე მეფის მიერ რუსეთთან დადებულ ტრაქტატის ხელშეკრულობას. ეგევე განმეორდა ყირიმის ომის დროს 1854 წელს, როცა კავკასიის ირგვლივ დიდი ომი გაჩაღდა და შავ ზღვაზე გამოვიდა ინგლის-საფრანგეთის შეერთებული ესკადრა რუსეთის წინააღმდეგ. ოსმალეთი იძლევა წინადადებას საქართველოს ოკუპაციისას და ამ გზით ყარსიდან და მით მთელი ამიერ-კავკასიიდან რუსის ჯარის გარეკისას. საფრანგეთი მხარს უჭერს ამ პროექტს, ინგლისის სამხედრო მინისტრი წინააღმდეგია იმ მოსაზრებით, რომ მტრის ტერიტორიაზე ჯარის ექსპედიცია ხაფანგიაო. კ. მარქსი თავის წერილში ებრძვის ამ შეხედულობას და ამბობს, რომ მინისტრს შეიძლება «საქართველო მართლა მიაჩნია მტრათ და არა მეგობრათ, ის საქართველო, რომელიც წარმოადგენს კავკასიაში რუსეთის პოლონეთს. ოსმალეთის პროექტი არის მთელი თავისი შინაარსით გაბედული, კარგათ დამწიფებული და შეიძლება ერთათ-ერთი სტრატეგიული იდეა, რაც ამ ომმა მოგვცა». შემდეგ ავტორი იძლევა თავის პლანს: ჯარის გადასხმა სამეგრელოში, დაჭერა ქუთაისის, წასვლა თბილისზე და რუსის ჯარის განდევნა და სხ.**). იბადება საკითხი: ვინ იყო მართალი, ინგლისის მინისტრი თუ მარქსი? უეჭველია პირველი, საქართველო ამ დროს იყო «მტრის ქვეყანა», ხოლო მარქსი გამოდიოდა იმ საერთო მოსაზრებიდან, რომ დაპყრობილი ერი არ შეიძლება იყოს დამპყრობელის ერთგული. ინგლისს ქონდა რასაკვირველია, თავის დიპლომატიური აგენტებისაგან ცნობები, რომ ქართველი თავად-აზნაურობა იბრძვის რუსის გვერდით და მაშასადამე მოკავშირეთა დასაყრდნობი ბაზა ამ ქვეყანაში არ მოიპოვება. ამავე დროს მოკავშირეთა აგენტები მუშაობდნენ აბხაზეთში და სამეგრელოში, მაგრამ სამეგრელოს დედოფალის ეკატერინეს გული ვერ მოინადირეს. ცნობილია მისი პასუხი მათდამი: «ვერ ვუღალატებ ჩემს ხელმწიფე იმპერატორსო». მას აზრათაც არ მოსვლია მოეთხოვა სამეგრელოს ავტონომიის საერთაშორისო ცნობა მაინც. და ეს იმიტომ, რომ ის უყურებდა

*) კ. მარქსის აპოლიტიკური თხუხულებანი, ტ. I, გამოცემა კოსტას.

**) იხ. იქვე, ტომი VIII, გვ. 50-51.

თავის ქვეყანას არა სახელმწიფოს, არამედ ფეოდალური თვალსაზრისით. ქვეყანა ეკუთვნოდა მას კერძო საკუთრების საფუძველზე, რომელსაც მართავს, გაყიდის თუ გააქირავებს თანახმათ თავისი ოჯახური ინტერესებისა. ამით აიხსნება ისიც, რომ როგორც სამეგრელოს მთავრის მემკვიდრე ნიკოლოზი გახდა სრულწლოვანი, მან რუსეთის მთავრობას მიყიდა ფულზე ყველა თავისი უფლებები და თვითონ გადადგა. სამეგრელო პოლიტიკური ერთეულიდან უცებ გადაიქცა ადმინისტრაციულ ერთეულად, მაზრად, მაზრის უფროსის სამართველოთ. ე. ი. ფეოდალური პოლიტიკა პრაქტიკულად ხორციელდებოდა მესამოცე წლებშიაც და ეს არავითარ პროტესტსაც კი არ იწვევს საზოგადოებაში

თავისთავად ცხადია, რომ ასეთი პოლიტიკის მიმდევარნი ვერ გამოვიდოდნენ ვერც ერთ დიდ ისტორიულ გართულებაში საქართველოს უფლების დამცველად და მისი სახელით მოლაპარაკეთ. ყველაფერს სწყვეტს რუსეთის ხელმწიფე-იმპერატორი, ბაგრატიდების მემკვიდრე, და მას უნდა ემორჩილებოდეს ერი — ეს აზროვნება ხდება ოფიციალურ დოქტრინათ და მასზე შენდება რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა. ქართველ თავად-აზნაურობის მიერ გამართული დღესასწაული რუსეთთან შეერთების ასი წლის თავზე, 1901 წ., და მის მიერ ოთხი სტიპენდიის დაარსება იმ რუსის პოლკებისათვის, რომელნიც პირველად ჩვენში შემოვიდნენ და დაგვიპყრეს — იყო ლოლიკური დასკვნა ერთხელ აღებული პოლიტიკური ხაზის.

ამ ფეოდალურ პოლიტიკურ ხაზზე საბოლოოდ დადგენ, მცირე ყოყმანის შემდეგ, ქართველი საზოგადო მოღვაწენიც. ტახტის ერთგულების საჯაროდ გამოფენა, მისი სახალხოდ ქადაგება, უქვეშევრდომილესი მორჩილების აღიარება და ამ გზით ქართული საქმისათვის სამსახური — ხდება ჩვენ მოღვაწეთა საზოგადო დოქტრინათ. ეს იყო პოლიტიკა, საშუალება, გზადახიდი ჩვენი ნაციონალური აღორძინების წინ წასაწევით. ამ დოქტრინას ეძლევა ოფიციალურად ქართული ნაციონალური ხასიათი ი. ჭავჭავაძის ხელის მოწერით გამოქვეყნებული წერილით, დაწერილი ნიკოლოზ მეორის გვირგვინის კურთხევის გამო. აქ კვითხულობთ: «სასოებით ვეგებებით ჩვენთვის და მთელი რუსეთისათვის დიდებულ დღეს და ერთგული ქვეშევრდომის გრძნობით ღმერთსა ვსთხოვთ მრავალჟამიერ სიცოცხ-

ლეს ჩვენის საყვარელის იმპერატორისას საბედნიეროთ და სა-
ასოდ ჩვენდა*)). შემდეგ, როცა ხალხის მოძრაობა დაიწყო და
პროგრამებზე ჩამოვარდა კამათი, «ივერია» ისევ უბრუნდება
ამჟამად დოქტრინას და სწერს: «ქართველს უნდა ქონდეს გარკ-
ვეული პროგრამა; ასეთი პროგრამა გვაქვს. პირველი მუხლი:
ქართველობა აღიარებს თავის მტკიცე ერთობას და ერთგულე-
ბას რუსეთისას და ჩვენი ხელმწიფე იმპერატორისა**»).

რაკი ერთხელ მოვხვდით იზოლიაციაში, დაუპირდაპირდით
ყველა მეზობელ ხალხებს, რომელთა დაპყრობაში აქტიური
მონაწილეობაც მივიღეთ, ცხადია რაიმე ძალას უნდა დავყრდ-
ნობოდით და მომავალი ხიფათისაგან თავი გადაგვერჩინა. ასეთ
ძალას იქნა აღიარებული ხელმწიფე-იმპერატორი, რუსეთის
ტახტი, რომლის წინ საქართველო დააჩოქა ფეოდალურმა პო-
ლიტიკამ. ამნაირათ, მე-16 საუკუნის საგარეო პოლიტიკა პირ-
დაპირ გადაება მე-19 საუკუნისას, ერთი და იგივე გაბატონე-
ბული წრეების საშუალებით, თუმცა გარეგანი ჩარჩოები ამ
პოლიტიკისა სავსებით შეიცვალა, ბაგრატიონთა ალაგი და-
იკვირა რომანოვებმა.

მაგრამ როგორც ეს ხაზი გაკოტრდა ძველათ რუსის მოსე-
ლისთანავე, ისევე გაკოტრდა ის შემდეგ, ახალ გარემოებაში.
ტახტზე დაყრდნობამ არა თუ ააღორძინა ჩვენი ნაციონალური
ცხოვრება, პირიქით, ეს უკანასკნელი უფრო გვარდებოდა, მა-
ხინჯდებოდა, რუსიფიკაცია მთელი თავისი ძლიერებით ტარ-
დებოდა. ჩვენ ვერ მივიღეთ უბრალო რეფორმებიც, რაც რუ-
სებს თავსაყარათ ქონდათ, ვერც ერობა, ვერც ნაფიცთა სამსა-
ჯულს, ვერც უნივერსიტეტი, ვერც ერთი კულტურული კერა.
მაუხედავათ ამ აშკარა ფაქტებისა, «უქვეშევრდომილეს გრძნო-
ბებს» არ ეყრებოდენ, ფეოდალური პოლიტიკა გრძელდებოდა.

აი ეს პოლიტიკა პირველათ გაარღვია ქართველი ხალხის
ამოძრავებამ.

რაკი ხალხი გამოვიდა პოლიტიკურ ასპარეზზე და დაუპირ-
დაპირდა შინაურ თავის მოპირდაპირეთ, ამით ის დაუპირდა-
პირდა მათ პოლიტიკასაც, მათ მფარველ «ხელმწიფე იმპერა-

*) «ივერია», 1896 წ. № 102.

***) იქვე, 1901 წ. № 116. იხ. გ. ვიორგამის წიგნი «საზოგადოებრივი
ურთიერთობა».

ტორს“, მათ მთავრობას, მოელ მათ ეკონომიკას და იდეოლო-
გიას. ქართველი ხალხის პოლიტიკური ამოსაღები დაიწყო ლო-
ზუნგით: ძირს ტახტი, ამბავი სრულიად გაუგონარი საქართვე-
ლოში. ეს იყო ძირიანათ შებრუნება ჩვენი საგარეო პოლიტი-
კის. ვისი იმედით? ქართველი ხალხი ხომ ვერ მოერეოდა რუ-
სეთის იმპერატორს. აი აქაც იმავე ხალხმა გაარღვია მეორე
რკალი, ჩვენი იზოლიაცია მეზობელ ხალხებისაგან და წამოაყე-
ნა ყველა ხალხის, ყველა ტვირთმძიმეთა დარაზმვა და ერთი
დროშის ქვეშ თავის მოყრა.

ამ ინტერნაციონალურ დროშას ჩვენ გამოვყავდით განმარ-
ტოვებისაგან, გვიშლიდა ფართე ასპარეზს, გვაკავშირებდა იმ-
პერიის ყველა ხალხებთან და ხსნიდა პერსპექტივას დიდი რე-
ვოლიუციისას, დაბმულ ხალხთა და ერთა განთავისუფლებისას.
აქ მთავარი ამოცანა იყო კერპის – ტახტის დამსხვრევა, ამ უახ-
ლოესი მიზნის გარეშემო მთელი ძალღონის ამოძრავება და
გამარჯვება. ასეთი გაბედული ნაბიჯი ქართველი ხალხისა
იწვევს შიგნიდანვე, ძველი აღთქმის მოღვაწეებისაგან, მედგარ
წინააღმდეგობას, ფართო შემოტევას, პრესის და საზოგადოების
აყაყანებას, მაგრამ მთელი ეს ხმაურობა აღმოჩნდა სულთმობრ-
ძავეს უკანასკნელ გაზმორებათ. ქართველი ხალხი უკან არ
იხევს, პირიქით, იმპერიის ყველა ხალხთა შორის ის იყო უეჭ-
ველათ ყველაზე უფრო აქტიური, მედგარი, შეუპოვარი. ყველა
დიდ საერთო ლეგალურ თუ არალეგალურ გამოსვლებს მან უმე-
თაურა, პირდაპირ თუ თავის არჩეულთა საშუალებით, როგორც
ამიერ-კავკასიაში, ისე მთელ იმპერიაში. ეს მოძრაობა პირველი
რევოლიუციით სასიკვდილოთ სჭრის ტახტს, ხოლო მეორეთი
მას საყსებით ანგრევს და მასთან ერთათ ანგრევს ტახტთან და-
კავშირებულ მთელ დრომოჭმულ ეკონომიურ და პოლიტიკურ
წყობას.

ფეოდალური საგარეო პოლიტიკა ეცემა, ხალხური პოლი-
ტიკა იწყება.

ამნაირათ, რევოლიუცია და დემოკრატია გახდა იმ საშუ-
ალებათ, რომელმაც გაარღვია ჩვენს ირგვლივ შემოვლებული
საგარეო რკალი, გამოიყვანა ერი ისტორიული ჩიხიდან და და-
უბრუნა მთლიან ნაციონალურ და სახელმწიფოებრივ პოლიტი-
კას. თუ ჩვენი ისტორიის კლასიკურ პერიოდში ამ პოლიტი-

კას მეთაურობდენ დიდი მეფენი, ახლა მის მეთაურათ დადგა ქართველი ხალხი, გამოღვიძებული და შეკავშირებული ქართველი ერი.

იშვა საქართველოს ნაციონალური საგარეო პოლიტიკა.

3.

ხალხი თავის მტერი არ არის, მის მიერ წარმოებული პოლიტიკა არ შეიძლება არ მომდინარეობდეს მისი საარსებო მოთხოვნილებისაგან, მისი მიუცილებელი საჭიროების და მდგომარეობისაგან. ხოლო ხალხის პოლიტიკა ნიშნავს ერის პოლიტიკას, ნაციის დიდი უმრავლესობის ინტერესების გამოხატულებას.

ხალხის მტერია არა ხალხი, არამედ მისგან გამდგარი და მის მალლა მდგომი გაბატონებული კლასი თუ ჯგუფი, რომელნიც მას ეპირდაპირებიან ცხოვრებაში და, მაშასადამე, მათი საშინაო და საგარეო მუშაობის სხვადასხვა ინტერესებს ემსახურება.

რაკი საქართველოში დაირღვა ძველი გაბატონებული წოდება, ხოლო მისი ალაგი ვერ დაიჭირა ახალმა ბატონებმა, ამით ძალა-უფლება ხელში ჩაუვარდა ხალხს, ერის დიდ უმრავლესობას და შეიქმნა შესაძლებელი მართლა ნაციონალური პოლიტიკის წარმოების. ეს პოლიტიკა არ იყო იმპროვიზაცია, უცებ გამოგონილი მუშაობა, არამედ იყო ლოლიკური გაგრძელება იმ პოლიტიკის, რომელსაც მისდევდა თავის რევოლიუციურ ბრძოლაში ქართველი ხალხი. მისი დამახასიათებელია ორი დებულება: თავიდან აცილება იზოლიაციის და ავანტიურის. ეს ხაზი დიდი სიფრთხილით და გამჭრიახობით ტარდება გარემოებათა ახალ ქსელში, სამოქალაქო ომის და მსოფლიო სისხლის ღვრის საბედისწერო მომენტში. ერის გემი ცურაობდა აი ამ ორ აგორებულ ტალღებს შორის. სცილას და სარიბდას სასიკვდილო ლახვარის მიდამოებში და ბოლოს გაბედულათ, გონიერათ გაექცა ორივეს, გამოვიდა უვნებლათ სანაპიროში. მისი ორგანიზმი ვერ დაასახინრა ვერც შინაურ, ვერც საგარეო ომმა. საქართველო გადაიქცა ირგვლივ ანთებულ კოცონის ზღვაში ის მშვიდი და აწყობილი კუნძულად, სადაც პოულობენ უშიშროებას და მყუდროებას ყველა დევნილ-

ნი და შეწუსებულნი. ამ ტრადიკულ ხანაში ქართველმა ხალხმა დიდებულათ ჩააბარა ისტორიის გამოცდა.

ამ ხაზის გამარჯვება შესაძლებელი გახდა ერის დისციპლინით, ყველა მისი სასიცოცხლო ნაწილების დარაზმებით და ერთი მთლიანი ნაციონალური ფრონტის შექმნით. პატარა ვრი ვერ გადაურჩება ისტორიულ ქარცეცხლს საშინაო შუღლით და განხეთქილებით. ეს შეგნება გახდა საყოველთაო, სახალხო და ის გადაიქცა ჩვენი პოლიტიკური დოქტრინის მიუცილებელ ელემენტათ. ამ ხაზს დაშორდენ მხოლოდ მცირე ჯგუფები, როგორც მარჯვნივ, ისე მარცხნივ და თავის სახელმძღვანელოთ გაიხადეს ძველი ფეოდალური პოლიტიკა: თავისი ბატონობა მოიპოვონ არა თავის ხალხის, არამედ უცხო ხალხის საშუალებით, უცხო ძალებზე დაყრდნობით; ასეთ ძალათ ერთმა დასახა ჩვენში მდგომი უცხო ჯარი, ხოლო მეორემ მოსკოვი. პირველი ჩავიდეა სისტემატიურ ოპოზიციაში, მეორემ სისტემატიურ მტრობაში. მაგრამ ესენი წარმოადგენდენ თავისთავათ უმნიშვნელო ძალას და ოდნავადაც ვერ არყევდენ ერის მთლიანობას.

ჩვენი საგარეო პოლიტიკის მთავარი ძარღვი მიიმართებოდა რევოლიუციურ ერთა თვითგამორკვევის გატარებისაკენ საერთო თანხმობით და ურთიერთ გარანტიით. ე. ი. ერის და ხალხის თავისუფლების განმტკიცება ყველა ჩაგრულ ერთა და ხალხთა შეერთებით და ამათი ურთიერთობის აწყობით და დაწყობით.

მაშასადამე, აქ გასარჩევია ორი მომენტი: მიზანი და ვზა ანუ მეთოდი მის მისაღწევათ. რევოლიუციის დროშაზე ეწერა ორი ლოზუნგი: დემოკრატია და ერთა თვითგამორკვევა. ხოლო თვითგამორკვევა ნიშნავდა ერის თავისუფლებას და საკუთარი სახელმწიფოს დაარსების შესაძლებლობას. სხვანაირი თვითგამორკვევა ისტორიამ არ იცის. მაგრამ ამ მიზნის მიღწევა მოითხოვდა შესაფერ მეთოდს, რომ ბოლოს არ მიგველო მიზნის საწინააღმდეგო მდგომარეობა და არ დავმარცხებულყავით. ყველა ჩაგრულ ხალხთა და ერთა ერთობა და საერთო ძალდონით საერთო მიზნის განხორციელება იყო ჩვენი მთავარი საშუალება. ეს იყო ჩვენთვის უძლიერესი ფარ-ხმალი იზოლიაციის და დამარცხების წინააღმდეგ ამართული. მაგრამ ამ ხაზს თანდათან ეცლებიან სხვადასხვა ხალხნი, პირველ ყოვ-

ლისა რუსის ხალხი. რევოლუცია და დემოკრატია მარცხდება ცენტრში, ბოლშევიკურ და მონარქიულ რეაქციამ იყვითლა; ყველა დანარჩენი ერი თავის ძალით და პასუხისმგებლობით არკვევს თავის თავს სუვერენულ და დემოკრატიულ ერთად. ჩვენ ვიკეტებით ამიერ-კავკასიის საზღვრებში და აქ ვავრძელებთ ჩვენს ხაზს. და როცა ეს რკალიც სკდება გარეშე ძალის შემოსევით, ვიკეტებით ჩვენს საკუთარ საზღვრებში იმ იმედით, რომ კვლავ გადავებებით ჩვენს მეზობლებს და შევქმნით მთლიან საერთო საფარს. ამ ეკლიან გზაზე ქართველი ერი ვიღოდა მთლიანად, შევსებულად და დაწყობილად.

რაკი ჩვენ ვერ მივიღეთ ქართველი ერის დამოუკიდებელი არსებობის შესაძლებლობა შინაგანი, საიმპერიო ძალების აწყობათ, ვერც კავკასიის ფრონტის შექმნით, ამით მივიჩინეთ გარეშე იმპერიალისტური ძალებისაკენ და გადავებით მათი ინტერესების ალაღბედს. ჩვენ აქ მოვიპოვებდით მფარველობას იმდენად, რამდენად თავისუფალი საქართველო შეეიღოდა მათი საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემაში, ე. ი. რამდენად ეს მათვის სასარგებლო და საინტერესო გახდებოდა. ყველა, ახლათ აღორძინებული ერი გაექანა ევროპისაკენ, ყველამ აქ გაშალა თავის მუშაობა და დაიწყო ძებნა მფარველის და დახმარების. ამათ შორის ვიყავით ჩვენც. ე. ი. მიზანი რჩება ურყევი, ნაციონალური თავისუფლება ჩვენს დროშათ, მხოლოდ იცვლება მეთოდი. ვცდილობთ მოვიპოვოთ დამოუკიდებლობის გარანტია დიდი სახელმწიფოებისაგან და საამისოთ ეწყობა მოელი საგარეო მუშაობა.

ყველა არსებული პატარა სახელმწიფოები არსებობენ რომელიმე დიდი სახელმწიფოს თუ სახელმწიფოთა შემწეობით, ე. ი. ყველა ისინი წარმოადგენენ მიუცილებელ ღერძს საერთაშორისო წონასწორობისა. ბელგიას და სკანდინავიას უდარაჯებს ინგლისი, შვეიცარიას მის ირგვლივ მდებარე მოქიშპე დიდი ერები, ბალკანეთს რუსეთი წინეთ, დღეს საფრანგეთი, არაბეთს ინგლისი, სამხრეთ ამერიკას ჩრდილო ამერიკა (მონორეს დოქტრინა), ერთი სიტყვით არც ერთი პატარა ერი არ არის გაშვებული ეულად, ბაწარწაძრობილი, გინდ იყავი და გინდ არაო. ერი, რომლის თავისუფლება არავის არ ესაჭიროება სხვის უღელშია.

ვერც ერთი პატარა ერი თავს ვერ გაინთავისუფლებს დი-

დისაგან მხოლოდ საკუთარი ქალღონით. სუსტის და მძლავრის კანონი მუდამ ძალაშია.

რა გეზით მიიმართა ჩვენი დამოუკიდებლობის დროს მსოფლიო პოლიტიკა და რა გავლენა იქონია ამან ჩვენს სვე-ბედზე?

ახალ აღორძინებულ ნაციონალურ ერთეულებში დამოუკიდებლობა შეინარჩუნეს მხოლოდ იმათ, რომელნიც მდებარეობენ რუსეთს და ევროპის შორის. ამის მთავარი მიზეზია არა მათი განსაკუთრებითი ღირსება და უნარიანობა, არა მათი საკუთარი თვისებები, არამედ მათი გეოგრაფიული მდებარეობა და ამიტომ მათ არსებობაში ევროპის დაინტერესება. მას შემდეგ რაც ევროპის ექსპედიცია რუსეთში თეთრი ძალების დასახმარებლათ დამარცხდა და იძულებული გახდა სამშობლოში დაბრუნებულიყო, აშკარა ხდება ევროპიელთათვის, რომ ბოლშევიზმი რჩება რუსეთის განვითარების აუცილებელ საფეხურათ და საჭიროა მხოლოდ ამ ჭირისაგან დასაეღეთის დაზღვევა. ამერიკის ელჩის ცნობილი სიტყვა ვერსალის კონგრესზე «სანიტარული კორდონის» გავლებაზე რუსეთ ევროპის შორის ხდება ამ მიმდინარეობის ოფიციალურ გამოხატულებათ. ბოლშევიკური რუსეთის და ევროპის შორის ბუფერი — სახელმწიფოთა შექმნა შედის ევროპის მსოფლიო პოლიტიკის სისტემაში; ეს ახალი კარანტინი ხდება ამ სისტემის წონასწორობის მიუცილებელ ელემენტათ. ბოლშევიზმი იკეტება ამით თავის სამშობლოში და ის ცხადდება რუსულ წყობილებათ.

მაგრამ ამავე დროს გამოჩნდა, რომ ასეთი კარანტინის შექმნაში დაინტერესებულია თვით ბოლშევიკური ხელისუფლება. ის, შეშინებული მუდმივი ინტერვენციით, ცდილობს თავიდან აიცილოს ეს ევროპიული ჭირი საზღვრების შეცვლით. ახალი ნეიტრალური სახელმწიფოების აღორძინებით დასაეღეთის გასწვრივ და მით უზრუნველყოფა ამ მხრით თავისი არსებობის. ყველაფერში დაპირდაპირებული ორი ბანაკი — ევროპა და მოსკოვი — ერთმანეთის შიშით შეერთდენ ამ ერთ საკითხში და გააუფეს იაფიანთ შორის «ნეიტრალური ზონა». მათი უშიშროება ამას მოითხოვდა, მიუხედავად იქ ბინადართა ვინაობისა და მათი წასულისა.

პოლიტიკაში ის მიიღწევაა მკვიდრი და საფუძვლიანი, რომელიც აგებულია ინტერესზე, რეალურ სარგებლობაზე. ყველაფერი ის, რაც კეთდება ინტერესის გარეშე, ხათრით, პრო-

ტექციით, სიმპატიით, წარმავალია, უძირო მცენარეა. დღესაც ბალტიის პატარა სახელმწიფოები წარმოადგენენ მთავარ საფარს მოსკოვისათვის და ამიტომ ლიტვინოვი ყოველნაირი საშუალებით ცდილობს მათი ხელშეუხებლობა უზრუნველყოს.

ახლა გადავხედოთ კავკასიის მდებარეობას და მის მეზობელ სახელმწიფოთ. ერთათერთი მეზობელი, რომლის ინტერესში შედიოდა უეჭველათ ჩვენი დამოუკიდებლობა — ეს იყო ოსმალეთი. ეს ოდესმე დიდი სახელმწიფო დღეს პატარათ ქცეული საკუთარი ძალღონით ვერ დაიფარავს თავის თავს დიდი მოსაზღვრე რუსეთისაგან. ის აღრე თუ გვიან უნდა გახდეს მსხვერპლი ამ ვეშაპისა. აქ გაისკვნა ორი მოპირდაპირე ინტერესი: ოსმალეთის, რუსეთის წინააღმდეგ საფარი — კავკასია, რუსეთის, ასეთი საფარის მოშლა და ოსმალეთთან საერთო საზღვარი. რომ ამით მას ქონდეს მუდმივი შესაძლებლობა შასზე მოახდინოს პირდაპირი გავლენა. რაკი ოსმალეთის გზით მიოსკოვს არ მოელოდა ინტერვენცია, მსგავსათ ევროპის გზისა. ცხადია მის ანგარისში აღარ შედიოდა ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობა. არ შედიოდა ეს არც ევროპის «სანიტარული კორდონის» სფეროში. ვინაიდან ჩვენ დიდათ დამორებული ვართ მისგან გეოგრაფიულათ და ამ მხრით მას არ მოელოდა ბოლშევიზმის საშიშროება. ეს მით უფრო რომ ევროპა იჯდა კონსტანტინეპოლში და სრუტეების გზას ფხიზლათ იცავდა, იქით არ უშვებდა მოსკოვის სენს, ხოლო აქეთ ვისაც ის მოედებოდა — არ დაგიდევდა. ამნაირათ, ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობას ითხოვდა ერთათერთი ოსმალეთის (რამდენიმეთ სპარსეთის) ინტერესი, ძალა ერთობ მცირე და გავლენით სუსტი. მაგრამ ეს მცირე ძალაც, კიდევ უფრო დამცირდა იმ მდგომარეობით, რომელშიაც ის მოემწყვდა. მას გადაეკიდა ევროპა, მის წინააღმდეგ დარაზმეს საბერძნეთი, მის გზებს და დედაქალაქს დაეპატრონენ ევროპიელები და ამით აიძულეს ის ჩრდილოეთში მოენახა დამხმარე და მფარველი. განსაკუთრებით ლოიდ ჯორჯის მთავრობამ ითამაშა ამ მხრით გადამჭრელი როლი და ოსმალეთი დააჩოქა მოსკოვის წინაშე: მოსკოვის აგენტი, ლოიდ ჯორჯის პირადი მდივანი, უაზი ერთი მხრით აახლოვებდა თავის მთავრობას მოსკოვთან, ხოლო მეორე მხრით ასისიანებდა მას ოსმალეთის წინააღმდეგ; შუღლი ოსმალეთს და ევროპის შორის შედიოდა მხოლოდ რუსეთის ან-

გარისში, რომ ამით ის ჩამოეთრია ანტი-ევროპიულ ბლოკში და გაბატონებულიყო კავკასიაში მისივე დახმარებით. ამ მიმდინარეობას ხელს უწყობდა ინგლისის ლიბერალიზმის ტრადიციული ანტი-ოსმალური პოლიტიკა, რომლის სადავე ლოიდ ჯორჯს ხელთ ეპყრა და ის ეძლეოდა ძველებურ ილიუზიას — რუსეთის ოსმალეთის წინააღმდეგ დარაზმეას. მისთვის მისაღები იყო თუნდაც კაციჭამია რუსეთი, თუ კი მას ამ ხაზზე ააბუშავენდა და მაშასადამე ბუფერ-სახელმწიფოს შექმნა ოსმალეთს და რუსეთს შორის მის ანგარისში არ შედიოდა. სწორეთ ამიტომ 1920 წელს შემოდგომაზე ლოიდ ჯორჯი უცხადებს კრასინს, რომ ამიერ-კავკასიაში ინგლისი არ არის დაინტერესებული, როგორც ეს შემდეგ ჩიჩერინმა გამოამჟღავნა. მხოლოდ ამ აშკარა ნებართვის მიღების შემდეგ, რუსეთი შემოგვესია. ასე დაუგეს მახე ოსმალეთს და ისიც შიგ ხელაღებ ჩაეარდა. აზერბაიჯანი დაეცა სწორეთ ოსმალთა მეოხებით, ძალდატანებით და რჩევით, იგივე ოსმალეები დაესხა საქართველოს ზურგიდან რუსეთის შემოსვლის დროს — ერთი სიტყვით მიიღო აქტიური მონაწილეობა ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკათა დაცემაში.

როგორც ხედავთ, საერთაშორისო ურთიერთობა დასავლეთით მიიმართა ბალტიკის სასარგებლოთ, ხოლო აღმოსავლეთით ამიერ-კავკასიის წინააღმდეგ. ჩვენი საგარეო პოლიტიკა მოემწყვდა აი ამ ობიექტიურ ჩვენს სამტროთ მომართულ პირობებში, რომლის გარღვევა პატარა ერის ძალღონეს აღმატება. მას შემდეგ, რაც რევოლიუცია რუსეთში დამარცხდა, მაშასადამე დაიკარგა იმედი შინაგანი ძალთა ურთიერთობით ერთა თავისუფლების და თანამშრომლობის უზრუნველყოფის, ჩვენი ყურადღება მიიმართა, რასაკვირველია საგარეო ძალები-საკენ და აქ თავიდანვე შევეჩხებეთ ჩვენს წინაშე ამ აღმართულ კედელს. ოსმალეების შემოსევა შევაჩრეთ გერმანელების შემწეობით, ერთათ ერთი მაგალითი ომის მსვლელობაში მოკავშირეთა ერთი მეორის წინააღმდეგ მიმართვისა; ომის გათავებისას ჩვენ მთელ რუსეთთან ერთათ მოვხვდით გამარჯვებულთა ბლოკადაში, ხოლო ინგლისის პრესაში გაიმართა მთელი კამპანია («მორნინგპოსტ», «ტაიმსი» და სხ.) საქართველოს წინააღმდეგ. მათ ისარგებლეს საზღვარგარეთელ ქართველ აეანტიურასტების ოსმალეთთან დადებული ხელშეკრულობით,

მიაწერეს ის მთელ საქართველოს, გამოგვაცხადეს მოღალატეთ, ოსმალ-გერმანელთა აგენტებათ, დაგვაყენეს საერთაშორისო მფარველობის გარეშე, მიუხედავთ ჩვენი ცდისა, დიდი ავანსებას მიცემისა ინგლისისათვის, რომელიც ფაქტიურათ საკიიხს სწყვეტდა, მისი პოლიტიკის სისტემაში ვერ შევედით, ჩვენი საკითხით არ დაინტერესდა. ამით აიხსნება იარაღის შესაძენათ დენ. ოდიშელიძის თავმჯდომარეობით გამოგზავნილი კომისიის დამარცხება და ხელცარიელი დაბრუნება. მოკავშირეებმა ხელი დაადვეს ყველა იარაღს, სადაც კი ის ეწყო და აკრძალეს ვისმესათვის რაიმე იარაღის მიცემა. საქართველო იძულებული იყო იარაღის, განსაკუთრებით თოფის, ნაკლებობის და ბლოკადის გამო, დაკმაყოფილებულიყო მცირე შეიარაღებული ძალებით.

ასეთ ჩვენს წინააღმდეგ მიმართულ საერთაშორისო ურთიერთობაში ჩვენი რესპუბლიკის სამ წელიწადს გაძლება, მის მიერ შინაური წყობილების ახალ თანამედროვე საფუძველზე აწყობა, ხოლო გარეთ ყველა იურიდიული უფლების და ცნობის მოპოვება ჩაითვლება უდიდეს გამარჯვებათ, რაიცა წინეთ არც ერთ ქართველს აზრშიაც არ მოუვიდოდა. საქართველო მე-15 საუკუნის შემდეგ პირველათ ახლა გაერთიანდა პოლიტიკურათ, სულიერათ, შექმნა ერთი მთლიანი ნაციონალური წყობილება, ერთი მთაერობა და მოიპოვა დამოუკიდებლობის ხარტია მტრის და მოყვრისაგან. მისი ყველა სასიცოცხლო ძალების აღორძინება, შეუწერებელი დულიდი, მრავალფეროვანი შემოქმედება და ჰარმონიულათ საერთო მიზნისაკენ მიმართვა დარჩება სამუდამო ძეგლათ ქართველი ერის ცხოველმყოფელობის, კულტურის და მომწიფების. აი ეს ძეგლი არის ურყევი თავდები მომავალში ჩვენი გამარჯვების და ადგომის.

ამგვარათ, საქართველოს დამოუკიდებლობის დაცემის მთავარი მიზეზია ჩვენი იზოლიაცია კავკასიაში, აზიაში, ევროპაში. დავრჩით მარტო, ჩვენ წინააღმდეგ მოიმართა ყველა საგარეო ძალები. მაგრამ ეს იზოლიაცია არაფრით არ გავს გასულ საუკუნეთა იზოლიაციას. მაშინ ამას აწარმოებდენ ჩვენი მეთაურები შეგნებულათ, გაზომილათ, ეს იყო მათი პოლიტიკა. ახლა კი ის გახდა შედეგი არა ჩვენი მუშაობის და პოლიტიკისა, არამედ გარეშე ობიექტიურ პირობებისა. ქართველობამ კი პირიქით აწარმოვა პოლიტიკა ერთა სოლიდარობის, საგარეო

კავშირების და მეგობრობის, მსოფლიო პოლიტიკურ სისტე-
მაში შესვლის. ეს ხაზი დაამარცხა გარეშე უძლეველ გარე-
მოუბამ, მაგრამ ამას არ შევხვდით პანიკურად, არ დაუჩოქეთ
მოსკოვს, არ მიეცით ახალი თამასუქები და არ ჩაუვარდით
ძველებურათ კალთაში. ქართველი ერი კარგავს თავისუფლე-
ბას ბრძოლით და არა ჩოქვით, ის განაგრძობს ბრძოლას, იარაღს
არ ყრის არც შინ და არც გარეთ, ის არ ურიგდება შექმნილ
მდგომარეობას და ცდილობს მის გარღვევას. მან შეინახა ნა-
ციონალური მორალი, გაუტეხელი ნებისყოფა, წმინდა იდე-
ალი. როგორც კი ობიექტური პირობები ჩვენს სასარგებლოთ
მობრუნდება, ეს იდეალი ხორცს შეისხამს და გამარჯვებულა
მოგვევლინება...

კავკასიის კონფედერაცია

ჩვენი გამოცემის ამ ნომერში იბეჭდება კავკასიის კონფედერაციის პაქტი, ხელმოწერილი კავკასიის სამი ერის წარმომადგენლების მიერ.

ეს პაქტი არ არის იმპროვიზაცია, საზღვარ-გარეთ გამოგონილი და შეთხზული ახალი ამბავი. ის მოდის თვით კავკასიიდან, იქ მოხინაძრე ერთა მიუცილებელი მოთხოვნებიდან და საჭიროებისაგან. ცალკე ეროვნულ სახელმწიფოთა დაარსებას წინ მიუძღოდა ჩვენში მთელი კავკასიის თვითგამორკვევა და ამიერ-კავკასიის ფედერაციის დაარსება 1918 წელს. რუსეთის უღლისაგან განთავისუფლება ხდება საერთო ძალღონით, ერთათ დგომით და ერთათ ბრძოლით. ეს იყო ბუნებრივი, სტიქიური მოძრაობა კავკასიის ხალხების ერთიმეორისაკენ, ჭირში და ღვინში ერთათ ყოფნისაკენ. ეს ხალხთა გულიდან ამოხეთქილი ნაკადული ერთა სოლიდარობის შეეხეთქა დიდი ომის ნაკადულს, რაიცა წვდა ჩვენს შორეულ ქვეყანასაც და დამარცხდა. ფედერაცია დაიშალა, თვითეული ერი იძულებული ხდება თავს უშველოს ცალ-ცალკე, აარსებს დამოუკიდებელ სახელმწიფო ერთეულებს, იმ იმედით, რომ კავკასიური ერთობა კვლავ აღდგება და ერთ მთლიან საფარველს ქვეშ ძმურათ თავს მოიყრიან დროებით გათიშული ძმები. ჩვენ წილათ გვხვდა ეს საერთო, საკავკასიო იმედი გამოგვეთქვა თავიდანვე, იმ დღეს როცა ფედერაცია დაიშალა და საქართველოს რესპუბლიკა გამოცხადდა. 1918 წ. 26 მაისს საქართველოს ნაციონალური საბჭოს პირველსავე სხდომაზე ეს იმედი გამოითქვა ამ სიტყვებით:

«მოქალაქენო, დღეს თქვენ იყავით მოწამე იშვიათი და თან დრამატიულ-ისტორიული აქტის. ამ დარბაზში მოკვდა ერთი სახელმწიფო და აი ახლა ამავე დარბაზში ეყრება საფუძველი მეორე სახელმწიფოს. ამ ორ სახელმწიფოთა შორის, რომელ-

თავან ერთი მოკედა, მეორე კი იბადება, არ შეიძლება ყოფილიყო ინტერესთა წინააღმდეგობა... საქართველოს ხალხსი, გაერთიანებული საერთო დროშის ქვეშ, დასდებენ კავშირს იმ ხალხებთან, რომელნიც ცხოვრობენ ჩვენი სახელმწიფოს გარეთ და ამ გზით აღსდგება სახელმწიფოებრივი ერთობა, და აღადგენს ჩვენ თვალწინ დაზარალებულ სახელმწიფოს. ეს სახელმწიფო იქნება კავკასიის კონფედერატიული კავშირი. ჩვენი გზა, ჩვენი იდეალი მიიმართება ასეთი კავშირის შექმნისაკენ».

ამ იმედის გამართლება იქ ვერ მოვასწარით; დაწინააღმართული კავკასია დაიპყრო მტერმა ნაწილ-ნაწილათ. იმედი დარჩა იმედათ, ხალხთა გულში აღგზნებულ ლამპათ და მოელის განხორციელებას მომავალში.

კონფედერაციის პაქტი, როგორც ხედავთ, მოდის კავკასიიდან, მისი დროშა იქ აღიმართა, მისი საყვირი იქ გაისმა, მას შეეწირა მრავალი მსხვერპლი. ჩვენ მხოლოდ მას მივეცით აქ იურიდიული ფორმა, ჩამოვყალიბეთ მისი სტატუსი, მივეცით წერილობითი ბაზა იმ ბრძოლას თავისუფლებისათვის, რასაც ჩვენს ქვეყანაში ეწევიან ყველა ერთათ, ეროვნების განურჩევლათ. თათარი, ქართველი, სომეხი და მთიელი. ეს ოთხი ხალხი, უხსოვარი დროიდან დასახლებული ერთ ტერიტორიაზე, ერთიმეორის გვერდით. თავისი საარსებო ინტერესებით გადაჯაჭვული იყვნენ და არიან ერთიმეორეზე: ერთი ვერ წაჟა წინ, თუ მეორე არ გაიყოლია, ერთი ვერ წაიქცევა, თუ მეორეც თან არ ჩაიყოლია. საქართველოს თავისუფლების დაკარგვას მოყვა მთელი კავკასიის თავისუფლების დაკარგვა მე-19 საუკუნეში; კავკასიის თავისუფლების დაკარგვას მოყვა საქართველოს თავისუფლების დაკარგვაც მეოცე საუკუნეში. ასე იყო მუდამ და ასე დარჩება მომავალშიაც. ან ერთათ თავისუფლებაში, ან ცალ-ცალკე მონობაში, მესამე გზა ისტორიას არ მოუცია. კავკასიის ხალხებს ეს ჭეშმარიტება შეგნებული აქვთ, ისინი იბრძვიან ხელიხელ გაყრილნი ტირანიის წინააღმდეგ. ჩვენი პაქტი მხოლოდ იურიდიული გამოსატყულებაა დღევანდელი ბრძოლის და ხვალინდელი გამარჯვების. მის დროშაზე აწერია ერთა, ყველა ერთა, სოლიდარობა, თავისუფლების და დამოუკიდებლობის ნიადაგზე. ის ებრძვის მხოლოდ ძალმომრეობას, უღელს და მტარვალობას. მისი იდეალია მოწინავე კაცობრიობის იდეალი, მისი გზა მიიმართება ისტორიული აუცილებ-

ლობის გეზით. ერი უნდა იყოს თავისუფალი, ამას ვერ შეაჩერებს ვერავინ.

კავკასია ერთი მთლიანი ტერიტორიალური და ეკონომიური ორგანიზშია; აქეთ არ ძევეს გზანი არც ჩრდილოეთის, არც სამხრეთის; მათი საარსებო გასაქალნი სხვაგან არიან; აქ ძევეს მხოლოდ ერთი მოკლე გზა — დასაქვლეთიდან აღმოსაქვლეთში, აღმოსაქვლეთიდან დასაქვლეთში. კავკასიას შექყავართ შუაგულ აზიასი, ამ კაცობრიობის და კულტურის უძველეს აკვანშია. ეს გზა დღეს დაჩუქლია, მას გასსნის მხოლოდ თავისუფალი კავკასია; ამ თავისუფლებაში დაინტერესებულია ყველა ერი, ყველა სახელმწიფო, რომელიც კი არ არის შეპყრობილი ვიწრო ნაციონალიზმით და ფართე იმპერიალიზმით. კავკასიის პრობლემა საკაცობრიო პრობლემაა; მისი გადაჭრის ფორმა ერთათ-ერთია, ეს არის კავკასიის კონფედერაცია.

კავკასიას ერნი დგანან რა პაქტის ნიადაგზე მოუწოდებენ საბჭოთა კავშირის ყველა ჩაგრულ ერთ და ხალხთ შეერთებულნი ძალღონით კომუნისტური ტირანიის დასანგრევათ და საერთო თანხმობით ერთა და ხალხთა ცხოვრების და ურთიერთობის ასაქებათ თავისუფლების და კეთილმეზობლობის საუძველზე.

კავკასიას პაქტი არის საუკეთესო ფორმა ამ ურთიერთობის გასატარებლათ, აღმოსაქვლეთის პატარა მეზობელ ერთა შესაკავშირებლათ და მძლავრ საერთაშორისო ფაქტორათ გადასაქცევათ. ერთათ დგომით აშენდებიან, ცალ-ცალკე დგომით დაიქცევიან...

ორი კვყანა

სანგრძლივი დავიდარაბის შემდეგ საბოლოოთ ჩამოყალიბდა ორი ქვეყანა, ერთი დასავლეთი ამერიკიანა, მეორე საბჭოთა იმპერია ჩინეთიანა. ყველა ამათ გარეთ მდგომნი ხალხები არის ქანობაში, ზოგი ერთ მხარეზე მიექანება, ზოგი რჩება ძველ ჰოზიციასზე.

ამ ორ ქვეყანას შორის არის ორნაირი განსხვავება — ეკონომიური და პოლიტიკური. პირველის ეკონომიკა არის საესე-ბით ანდუსტრიალური, კაპიტალისტური. მეორის ეკონომიკა არის სავსებით აგრარიული: მთავარი წყარო ცხოვერებისა არის მიწათმოქმედება. ხოლო ეს წყარო ზოგან სახელმწიფოს ხელშია, ზოგან კერძო მესაკუთრეთა მფლობელობაშია. დასავლეთი აგებულია თავისუფლების საფუძველზე, აღმოსავლეთი ძალმომრეობაზე. პირველი იძლევა ბრძოლის თავისუფალ კალაპოტს, მეორეში ეს კალაპოტი დახშულია, თავისუფალი ბრძოლა შეუძლებელია. მეფეთა რეჟიმი რუსეთში შესცვალა საბჭოთა ტირანიამ, გაცილებით უფრო მკაცრმა და დაუნდობელმა.

ამ ორნაირ ქვეყანას აერთებს თეორეტიულათ ერთი ყალბი დროშა, აგრარიული ნაწილი იჩემებს და აფრიალებს მარქსიზმს, მოძღვრებას ანტიკაპიტალისტურს, აღმოცენებულს ევროპის ეკონომიურ საფუძველზე. მას არ აქვს არავითარი კავშირი არც თეორიულათ, არც პოლიტიკურათ აგრარიულ ეკონომიკასთან, აღმოსავლეთის კულტურასთან. მოძრაობის ეს საოცარი გაყალბება ჩაიდინა მოსკოვმა და მას თავს ახვევს მსოფლიოს. დრო არის ეს ყალბი დროშა ჩამოიხსნას, მის მიერ დაფარული სინამდვილე აშკარა გახდეს და დიდ მოვლენათა რგოლს თავისი სახელი დაერქვას. ხოლო ეს სახელია ერთი, აშკარა და ნათელი — მსოფლიოს ჩამორჩენილ ქვეყნებში ხდება ერთი მხრით აგრარიული რევოლიუცია, მიწების ჩამორთმევა მემამულეებისათვის და მისი მოხმარა ხალხისათვის. რუ-

სეთში ეს ჩამორთმეული მამულები გადაეცა არა ხალხს, მიწის მუშაკთ, არამედ სახელმწიფოს, მთავრობას. ამიტომ ხალხი წინააღმდეგია არსებული ხელისუფლების. ეგევე საკითხი დგას დღეს ჩინეთში, აქვე დაიწყო ძებნა გამოსავლის.

ამ აგრარიულ ქვეყნების თავისებურობას ემატება პოლიტიკური და ნაციონალური ამოცანა. ევროპა კარგა ხანია დაეპატრონა მრავალ ერებს და ქვეყნებს აზიაში და აფრიკაში. ახლა ამათ აღარ სურთ იყვენ სხვისი კოლონია და ამ ნიადაგზე დაწყებულია მოძრაობა, ამას ხელს უწყობენ მოსკოველები, თავისი მეხუთე კოლონიის საშუალებით. ეს საკითხი დროს შესაფერათ გადასჭრა მხოლოდ ინგლისმა, ის თავისი ნებით გამოვიდა ინდოეთიდან და მით ძირი გამოუთხარა იქ კომუნიზმის განვითარებას.

ჩინეთის კომუნისტური რევოლიუცია არავითარ კომუნისტურს არ ატარებს. ჩანკაიშეკის მთავრობის უმრავლესობა შედგებოდა მემამულეებისაგან. მცხოვრებთა 85 პროცენტი სოფლელია. ჩაბმული მემამულეთა სამსახურში. სუნტიასენის მიერ დაწყებული რევოლიუცია სრულიად არ შეხებია აგრარიულ რეჟიმს, არ მოუსპია ძველი ფეოდალიზმი. აი ამ მდგომარეობით ისარგებლეს მოსკოველებმა, ააჯანყეს ჩინეთის ხალხი და დაამარცხეს არსებული მთავრობა. ახლა დაისვა საკითხი მიწების გადანაწილების შესახებ. მთავრობის მეთაური მათ აცხადებს, რომ ის წინააღმდეგია კოლექტივიზაციის, ხელშეუხებელია გლეხთა საკუთრება და სხვ. ე. ი. ის მომხრეა აგრარიული რევოლიუციის ხალხის სასარგებლოთ. ამით ის გამოიყო მოსკოვის ეკონომიკას.

ასეთივე დავაა დღეს ინდოჩინეთის კომუნისტთა შორის: მათი ერთი ნაწილი მოითხოვს წვრილი გლეხობის საკუთრების ხელშეუხებლობას, მდიდარი გლეხობის მიწის კონფისკაცია არ მოხდეს, აგრარიული რეფორმა გამოიხატოს მხოლოდ მემამულეთა ლატიფუნდიების გაუქმებით და მათი ხალხის სასარგებლოთ განაწილებით.

ერთი სიტყვით, მთელ აზიაში დღეს დგას მხოლოდ ერთი საკითხი გადასაჭრელათ — საკითხი აგრარიული; და რადგანაც ამის მომხრე პარტია გარდა კომუნისტებისა, არ აღმოჩნდა, ამიტომ მას მოსკოვმა დაარქვა მარქსიზმი, თუმცა მათ შორის არაფერი საერთო არ არის.

ამნაირათ, აზიის გარდაქმნას ევროპის ხაზით, დემოკრატიული, ეკონომიური და პოლიტიკური რეფორმებით დღეს წინ ეღობება ბოლშევიზმი, კრემლის დიქტატურა და მიილტვის მის რუსეთის ბატონობაში ჩაჭერას. რუსული კომუნიზმი არის გაგრძელება რუსული სოციალური მოძღვრების, რომლის მთავარ მედროშეთ ითვლებოდენ ნეჩაევი და ტკაჩოვი და რასაც დღეს მოსკოველები ასაღებენ მარქსისტულ სოციალიზმად. ასეთი გაყალბება ისტორიის და მისი სინამდვილეთ გამოტანა აიხსნება ერთი გარემოებით. სოციალისტური ინტერნაციონალი დავარდნილია. ის მოკლებულია იდეოლოგიას და მოქმედებას, ვერ დაუპირდაპირდა მოსკოვის დესპოტიას, მის ცრუ სოციალიზმს და მით გზა გაუკაფა მსოფლიოს იდეურ და პოლიტიკურ არე-დარევას. ახლა მოსკოვი ასრულებს ლენინის მთავარ დებულებას — ევროპის კაპიტალიზმის გაუქმება შესაძლებელია აზიის და აფრიკის ხალხთა მისგან განთავისუფლებითო. ის სპობს დასავლეთის გავლენას მსოფლიოში და მის ალაგას ამყარებს რუსეთის გავლენას. ბოლშევიზმი სხვადასხვა თანამედროვე ტერმინოლოგიით ფარავს თავის ნამდვილ სახეობას და შეპარულათ ახორციელებს მეთვრამეტე საუკუნის სლავიანოფილების მოძღვრებას, რომელნიც სწერდენ: ევროპა დაღბა, მისი ადგილი უნდა დაიჭიროს რუსეთმაო (ბოლტინი და მისი მიმდევრები). ეს მოძღვრება გაკოტრდა, რუსეთი შედგა ევროპის გზაზე; ახლა ის აღადგინეს სამარადან ბოლშევიკებმა და შეუდგენ მის განხორციელებას. მაგრამ აზიის კომუნისტები ასე ბრმათ არ მისდევენ მოსკოველებს და მათ შორის იღვიძებს განსხვავება საშინაო პოლიტიკაში. სამაგიერით საგარეო პოლიტიკა საერთო აქეთ, მისი ძირია ერთი ხაზი: განთავისუფლება აზიის ევროპის ბატონობისაგან. ამ გზაზე აღმოსავლეთის კომუნისტები ხელი-ხელ ჩაკიდებული მიდიან, ერთიმეორეს ეხმარებიან. ამ მიმართულებით პირველი დიდი დათმობა გააკეთა ინგლისმა, ის გამოვიდა ინდოეთიდან.

ამნაირათ, აღმოსავლეთი დგას ერთად ნაციონალურ ხაზზე, მოსკოვი ეხმარება; დასავლეთი განიცდის რყევას, მოცულია დაუსრულებელი ლაპარაკით და ვერ გადაუდგამს ნაბიჯი აზიის დაახლოებისაკენ, ვერ ბაძავს ინგლისის მაგალითს. ამ ყოყმანობით სარგებლობს მოსკოვი და გამოდის აზიის ხალხების მფარველათ. მისი მიზანია აზია და კოლონიალური ხალხებია

გაიხადოს თავის ექსპანსიის გზათ და სიდათ. ამჟამათ ის მუშაობს თავის გაულენის გასავერცელებლათ: სხვადასხვა აზიურ ქვეყნებში: ინდო-ჩინეთში, მალეზიაში, ბირმანიაში, ინდონეზიაში, ფილიპინში, ინდოეთში და პაკისტანში. აქედან აპირებს გადასვლას აფრიკაში და ლათინურ ამერიკაში.

ამ მოსკოური ხაზის მოშლა და დასაველეთის ვაულენის აღდგენა შეიძლება ერთი საშუალებით: ევროპა-ამერიკამ უნდა იცნონ აზიის ხალხების ნაციონალური და პოლიტიკური მოთხოვნილებანი, დაეხმარონ მათ ამ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ, ხელი გაუწოდონ რუსის და არარუსის ჩაგრულ ხალხებს საბჭოთა იმპერიისა, გამოვიდენ მსოფლიო სარბიელზე აშკარა ანტიბოლშევიკური დროშით. ამის პირველი ნაბიჯი უნდა გადადგას სოციალისტურ ინტერნაციონალმა და ის გახდეს ამ ახალი ბრძოლის იდეურ მეთაურათ. წინააღმდეგ შემთხვევაში საბჭოთა გამარჯვება ყველა ფრონტზე აუცილებელია. მებრძოლის დამარცხება შეიძლება მხოლოდ მიზანშეწონილი ბრძოლით.

ამ ბრძოლის ხაზი ერთნაირია: მსოფლიოს ორათ გაყოფა დაუშვებელია. აღმოსავლეთის ევროპეიზაცია აუცილებელია. ამის საშუალება ერთია: ორივე ქვეყნის დამსგავსება პოლიტიკურათ, ეკონომიურათ და ნაციონალურათ. აღმოსავლეთსაც, მსგავსათ დასავლეთისა, უნდა ქონდეს თავისუფლება, სამრეწველო განვითარება, დამოუკიდებლობა. დასავლეთის მიერ ასეთი დროშის აფრილება გარიყავს მოსკოვს და დაანგრევს მის დიქტატურულ წყობილებას. მაშინ რუსეთიც შემოვა ამ საერთო მსოფლიო შენობაში და კაცობრიობა გამთელდება.

დრო კი არის ძველი ბურჟუაზიული ეგოიზმი, შენ შენთვის და მე ჩემთვისო, მოიხსნას და მისი ალაგი დაიჭიროს ჰუმანიზმმა, არა ნაციონალურმა, არამედ საკაცობრიომ, საყოველთაომ. ქვეყანა ერთია, ადამიანი ერთია; მათი ცხოვრებაც საერთო ხაზის მატარებელი უნდა იყოს.

დ ე მ ო კ რ ა ტ ი ა

1. აზროვნების კრიზისი

თანამედროვე დემოკრატიის კრიზისი უდაო მოვლენაა.

გერმანიის უკანასკნელი ამბები აშკარა მაჩვენებელია ამ კრიზისის გადრმავეების, გაფართოვების და მსოფლიო მოვლენათ გადაქცევის.

ამ დიდი კულტურული ერის მიერ თავისივე ძალდაუტანებელი ნება-სურვილით დემოკრატიული წყობილების დაგმობა და 31 ივლისის და 6 ნოემბერის არჩევნებით ანტიდემოკრატიული იდეოლოგიის ხალხის უმრავლესობის იდეოლოგიით აღიარება — ღრმა იდეური გარდატეხის გარეგანი გამოხატულებაა.

უეჭველია, რაღაც პოლიტიკური სენი შეჭრილია საზოგადოების შუაგულში, რაღაც მაენე მიკრობი ღრმით ღრღნის ხალხის აზროვნებას, მის სულს და გულს. ამ სენისაგან არ არის დაზღვეული არც ერთი ერი, რა გინდ ის დღეს საღათ გამოიყურებოდეს. საკმარისია მის ფარგლებში ამუშავდეს იგივე მიზეზები, დაუდგეს იგივე სოციალური განცდა, რაიცა იწვევს ანტიდემოკრატიულ ტალღის გამღიერებას, რომ აქაც თავი იჩინოს ამავე სენმა და მასას ფართოთ მოედვას.

ომის წინ დასაუღლო ევროპაში არსებობდა მხოლოდ ორი დემოკრატიული სახელმწიფო — შვეიცარია და საფრანგეთი. ომის შემდეგ თითქმის მთელი ევროპა დემოკრატიის საბრძანებელი ხდება, ხალხის სუვერენობა ყოველგან გამარჯვებული რჩება. კაცობრიობამ მოაპოვა ის, რისთვისაც ის დიდი ხანა იბრძოდა; ამით მან ეთიომ მიიღწია უშიშარ ნავთსაყუდელს. ხალხთა ეს საერთო აღფრთოვანება ხანმოკლე გამოდგა; დემოკრატია ვერ ამართლებს მასზე დამყარებულ გადაჭარბებულ იმედებს. ის ვერ ერევა ვერც ეკონომიურ კრიზისს, ვერ საერთაშორისო აწეწილ ურთიერთობას. არასოდეს არ ყოფილა

ხალხთა მოურიგებლობა ისე გამწვავებული, როგორც არის დღეს, დემოკრატიის მეფობაში. ძველი თქმულება — ხალხი ხალხის მტერი არ არისო, თითქოს არ მართლდება.

დემოკრატიის გაბატონება გახდა გაბატონება ეკონომიური ქაოსის და საერთაშორისო არეუ-ღარევის. ეს ობიექტური მდგომარეობა მწვავეთ გადატყდა ერის შეგნებაში და ააფორი-აქა მისი დამშვიდებული სულიერი არსება. დემოკრატია ვერ დაიჭირა პირველი საქვეყნო გამოცდა, ვერ გადალახა პირვე-ლი დიდი დაბრკოლება, ვერ გამოვიდა გაჭირვების ტალკვე-ხათ, ვერ გასცა შესაფერი პასუხი ისტორიის ახალ ამოცანებს. ხალხი დაიბნა, ვის მიმართოს, საით ეძიოს გამოსავალი, რა აზროვნება შეითვისოს, იწყება ყველა ღირებულების გადაფა-სება, ყველა ძველი სულიერი ძაფების რღვევა და ახალის ძი-ება. დგება საერთო კულტურული კრიზისი ყველა სფეროში, ნგრევა ყველა ტრადიციების, უდაოთ მიჩნეული აზრების და გადმოცემების, რაიცა განსაკუთრებულ მწვავეთ თავს იჩენს პოლიტიკაში. ძველი სულიერი წონასწორობა დარღვეულია, ახალი არ შექმნილა, ვიმყოფებით კრიზისში, ე. ი. გარდამავალ ხანაში; საზოგადოების დაშლილი შემაერთებელი სიმები არ შეცვლილა ახალი კავშირებით. აზროვნება ამ ჟამათ ამ კავში-რების ძიებაშია.

ერთი ძირითადი საკითხი, რაიცა უკვე გადაჭრილი გვეგო-ნა, ისევ დაისვა გადასაჭრელათ. ვინ მართავს, საიდან მოდის ძალაუფლება, ვინ ბრძანებლობს — ეს საკითხები დადგა აზროვ-ნების ცენტრში და მათ გარეშემო გაჩაღდა პოლიტიკური ბრძოლა. გამოირკვა ერთი ძველის ძველი დებულების სრული დამარცხება და მისი აზროვნებისაგან განდევნა. დღეს აღარა-ვის სწამს ძალაუფლების მოვლინება ზევიდან, ზეციდან თუ მი-რონცხებული პიროვნებისაგან. ეს მონარქიული ტრადიცია გაქრა. ახლა ამ საჭირო ავტორიტეტს ეძებენ დაბლა, თვით ხალხში, ეძებენ სხვადასხვა გზით და ფორმით. ამ ძიებაში ნათ-ლათ სჩანან ძველი ტრადიციის მოტრფიალენი, ძველი მონარ-ქიული მედროშენი, რომელნიც ცდილობენ წაქცეული ავტო-რიტეტების აღდგენას ახალი საშუალებით, ხალხის დახმარე-ბით, ხალხის სანკციის მიღებით. მუსოლინი, ჰიტლერი, ფონ-ჰაპენი — ყველა ხალხს მიმართავენ ძალაუფლებისათვის. ყველა უზურპატორი დღეს ხალხის სახელით ბრძანებლობს.

ხალხის ასე უღაო ავტორიტეტით გამოცხადება უეჭველია დიდი გამარჯვებაა ძირითადი დემოკრატიული პრინციპის. მაგრამ ხდება ერთი იშვიათი შოვლენა, ეს პრინციპი ვერ პოულობს შესაფერ პოლიტიკურ ჩარჩოს და მიიძარება თავის თავის წინააღმდეგ, მტერთა სასარგებლოთ. ეს აზვირთებული მასები დემოკრატიამ ვერ ჩაიტია თავის კალაპოტში, ვერ მოუყარა თავი, ვერ უწინამძღვრა, ვერ ააცილა ეკლიან გზებს. ხალხი ეძებს გამოსავალს დემოკრატიის გარეშე. ხალხი უჯანყდება დემოკრატიას გაჭირების დროს, მას ემორჩილება და მისდევეს დალხინებაში. გამოდის რომ დემოკრატია ჩინებულია ნორმალურ მდგომარეობაში, კლასთა ბრძოლის ჩვეულებრივ, უმტკივნეულოთ მიმდინარეობის ხანაში. მაგრამ როგორც კი ეს მდგომარეობა ირყევა, ბრძოლა მწვავედება, სოციალური რეჟიმის საკითხი დგება, აი ამ დიადი განცდის დროს დემოკრატია აღარ სჩანს თავის პოსტზე, თავს ვერ ართმევს გართულებულ ცხოვრებას და ხალხის ფართე წრეებს მტერთა ბანაკისაკენ მიერეკება.

თვით დემოკრატიის ლაშქარში თავის პოსტის მიტოვება ხდება პირველ ყოვლისა მისი ბურჟუაზიული გუნდის მიერ. და ეს არც გასაკვირალია, არც მოულოდნელი. ბურჟუაზიისათვის დემოკრატია მუდამ იყო და არის თავზე მოხვეული წყობილება, ისტორიული აუცილებლობა, რასაც ის ძალაუნებურად ურიგდება. ხალხის სუვერენიტეტი არ არის მისი კლასიურად დოქტრინა, და მას მუდამ ებრძოდა. დამარცხებულმა სახე იბრუნა და შეეცადა გამარჯვებული პრინციპის თავის ბატონობის იარაღათ გამოსაყენებლათ. მაშასადამე, მისგან ყოველთვის, პოლიტიკური გარდატეხის და გაჭირვების დროს, მოსალოდნელია უკან დახევა. ახალი გარემოებით სარგებლობა თავისი პოლიტიკური იდეოლოგიის გასამარჯვებლათ, ხალხის სუვერენობას მაგიერ თავისი სუვერენობის აღსადგენათ.

ბურჟუაზიის ამ უკანდახევაში მოხდა ერთი საოცარი ამბავი, დაქანებულმა ტალღამ გაიტაცა ნამდვილი დემოკრატიული წრეებიც, გაიყოლა მასები, ხოლო თავის პოსტზე დარჩენილთა შორის შეიტანა იდეური რყევა, უილაჯობა, უენერგიობა, ერთი ადგილის ბეკნა.

დემოკრატიის რიგები ერთი მიერეზე აიშალა — ბურჟუაზიას მიყვა მის უკან მდგომი წვრილი ბურჟუაზია, უკანასკნელს—

პრალიეტარიატი. შეირყა რა ასე ფართოთ და ღრმათ მთელი ფრანტი, ღია კარებშა შემოვრალდა ანტადემოკრატიული ტალღები სხვა და სხვა ფერის და ღირსების მთელი თავისა იდეიურა მსოფლმხედველობით და პოლიტიკური ღოზუნგებით. ბურჟუაზიული დემოკრატია მომხოურთა წინაშე იარაღს ერის, სახალხო დემოკრატია შეშინდა, დანაწილდა და ბრძოლის უნარი შეუსუსტდა. მიჩვეული ბრძოლას და შეტყევას კლასიური მტრის წინააღმდეგ, ის იბნევა თავისივე კლასიური მასის შეძრტევის წინაშე და არ იცის რით და როგორ მას დაუპირდაპირდეს. იდეური კრიზისი ხდება პოლიტიკურ კრიზისათ, რის დასაფარავთ და გასამართლებლათ ითხსება ახალ-ახალი თეორიები.

კრიზისია, მაშასადამე, არა ბურჟუაზიის აზროვნებაში, არამედ სახალხო დემოკრატიის მსოფლმხედველობაში. ეს კრიზისი ნიშნავს არა უიდეობას, არამედ საკუთარი იდეოლოგიურ გზიდან გადახვევას, მოპირდაპირე კლასების იდეოლოგიისაკენ გადაქანებას, განვლილი, დაძლეული იდეური ეტაპისაკენ დაბრუნებას. ამ გზაზე დემოკრატიული აზროვნება მიაღწა ეროძველ დებულებას და ის გაიხადა თავის სახელმძღვანელოთ. ადამიანის მოქმედების იდეური მომენტი აღიარებულია გადამჭრელ მომენტათ პოლიტიკური შენობის ასაგებათ და დასამაგრებლათ. ლიბერალების პოლიტიკური დოქტრინა — აზრის მართველობა — გამოცხადებულია რეალურ ძალათ, სათავეთ, საიდანაც თურმე გამომდინარეობს პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ურთიერთობა. ერთი სიტყვით, შეგნება საზღვრავს მდგომარეობას და არა მდგომარეობა, რეალური ძალთა განწყობილება, შეგნებას. ამ იდეოლოგიის კლასიკური გამოხატულებაა გერმანიის ნოემბრის რევოლიუცია, როცა ყველა რეალური ძალა დემოკრატიის მტერთ შერჩა, ხოლო ცარიელი დემოკრატიული შეგნება (კვიმარის კონსტიტუცია) ხალხს. და ჩვენ ვხედავთ დღეს ამის შედეგებს: კარგი აზრი, ჰაერში გამოკიდებული, გლახათ მარცხდება, გლახა აზრი, რეალურ ძალაზე დაყრდნობილი, კარგად იმარჯვებს. ეგევე პოლიტიკური რაციონალიზმი მძვინვარებს დემოკრატიის მთელ მიმდინარე პოლიტიკაში, რომლის მთავარი არეოპაგია უნევა. კაცობრიობას ათასი წელიწადი არ უღაპარაკია პოლიტიკაზე იმდენი, რამდენიც მან ამ უკანასკნელ ათ წელიწადს ილაპარაკა და ჯერ კიდევ არ გა-

უთავებია. შედეგი? ტვირთი აღგილიდან არ იძვრება. დემოკრატიას დღესაც ისე სჯერა საყვირით იერიხონის კედლების აღება, როგორათაც მას სჯეროდა, მარქსის მოწმობით, ამ ოთხპოცი წლის წინეთ (18 ბრიუმერი). ერთი მხრით დგას ეს კარგათ მოლაპარაკე ხალხი კეთილი სურვილებით დატვირთული, მეორე მხრით კარგათ მოსაქმე ხალხი, უფრაზოთ, უსიტყვოთ შეთქმულნი საზოგადოების უკან დასაბრუნებლათ და ახალი ფორმით ძველი შინაარსის აღსადგენათ. ისტორიამ დღეს საზოგადოებას დაუსვა ძალთა განწყობილების საკითხი, გამოსვლა არსებულ ჩიხიდან უკან დაბრუნებით თუ წინ გაქანებით. დემოკრატია მას უპასუხებს ფრაზების განწყობილებათ, ჟენევის თავის შექცევით, გერმანიის აკადემიური დავით, მრავალი ჩინებული რევოლიუციებით. დემოკრატიული და სოციალისტური რადიკალიზმი ნელდება, დემაგოგიური და რეაქციონური რადიკალიზმი ძლიერდება.

დაჩიხული საზოგადოება, რომელიც გამოსავალს ვერ მიაგნებს, იღუპება. ყველა ძველი საზოგადოება ასე დაიღუპა. დღევანდელი საზოგადოებაც ეძებს გამოსავალს დღევანდელი ჩიხიდან. ამ გზაზე სოციალისტური თვალსაზრისით შეიძლება მხოლოდ ერთი ხაზის აღება, ერთი გამოსავალის ჩვენება. ეს არის სახალხო დემოკრატიის მთლიანობის აღდგენა, მისი დაპნეული წყებების თავის მოყრა და ერთ ძლიერ ფრონტათ გადაქცევა. ეს კი შესაძლებელია საღი დემოკრატიული მსოფლმხედველობის დროშით, გასრილი დემოკრატიული ხაზის გამოსწორებით.

2. დემოკრატიის ძირითადი პრინციპები

ხალხი სოციოლოგიური ცნებაა, დემოკრატია — პოლიტიკური.

ხალხის გადაქცევა თვითმაროველ საზოგადოებათ ანუ დემოკრატიათ შესაძლებელია მხოლოდ ამ სოციოლოგიური ერთეულის ბაზაზე, მის მიუცილებელ, ბუნებრივათ ბოძებულ, გარდაუვალ სოციალურ თვისებებზე. ამ ერთეულის ცენტრალური ფიგურაა ადამიანი, მისი ინტერესები, მისი მოთხოვნილებები, მისი საარსებო საშუალებები, მისი წარსული, აწმყო და მომავალი. მაშასადამე, ცხოვრების მთელი დაწყობილება,

საზოგადოების მთელი ურთიერთობა უნდა ემსახურებოდეს აი ამ ადამიანს და მის მოთხოვნილებათ. მსაჯული ამ შემთხვევაში შეიძლება იყოს მხოლოდ ის; მხოლოდ მას შეუძლია გაზომოს ამ დაწყებულებათა სიავეკარგე, მათი მიზანშეწონილობა და დანიშნულება.

რაკი ადამიანია საზომი ყველა სოციალური მოვლენის, ნივთის და იდეის, ცხადია ამით აღიარებულია ისიც, რომ ის არის თავისთავის პატრონი და ბატონი, თავის მოქმედების მომფიქრებელი, ხელმძღვანელი და გამტარებელი, თავისი კერძო თუ საერთო საქმეების ამწყობი და გამძლოლი. ეს მის არსებასთან შეკავშირებული, განუყრელი თვისებაა, ეს ასე ვთქვათ, ბუნებრივი მოვლენაა.

მაშასადამე, დემოკრატიის ძირითადი პრინციპია: ადამიანი და მისი სუვერენობა. ის სუვერენია ინდივიდუალურათ თავის კერძო, საოჯახო საქმეებში, სუვერენია კოლექტიურათ, სხვასთან ერთათ, საერთო, საზოგადო საქმეებში.

ყველა ანტიდემოკრატიული მიმდინარეობა, რაკინდ დიდი განსხვავება იყოს მათ შორის, შეერთებულნი არიან აი ამ ძირითადი პრინციპის უარისყოფაში. ისინი არ სცნობენ ადამიანის ამ ბუნებრივ უფლებებს და აღიარებენ აუცილებლობას ერთი ადამიანის პატრონობის და მართველობის, მის დაუკითხავათ და ნებადაურთველათ, მეორის მიერ, არის ეს უკანასკნელი გვირგვინოსანი, ფეოდალი, ბატონი თუ რჩეული პირი თუ პირები. ყველა ეს მიმართულება შეადგენს ერთ ბანაკს, დგანან ერთ საერთო პრინციპიალურ ხაზზე და დაეა აქვთ ერთმანერთს შორის მხოლოდ კონკურენციის ნიადაგზედ, ებრძვიან ერთიმეორეს მეტოქის თავიდან მოსაშორებლათ და მართოთ თავისთავის გასაბატონებლათ.

მონის მფლობელი არ სცნობდა მონის არავითარ უფლებას, ყმის ბატონი სცნობდა ყმის ზოგ საოჯახო უფლებას. ბურჟუაზია აღიარებს პროლეტართა სუვერენობას მათ კერძო საქმეებში, უარს ყოფს მათ სუვერენობას პოლიტიკურ საქმეებში; ფაშისტები, ბოლშევიკი და მათი მიმყოლი დაჯგუფებანი აღიარებენ მხოლოდ თავის თავის ბატონობას ერზე და ერში. ერთი სიტყვით, იცვლება ბატონობის ხარისხი და ფორმა, იცვლება ბატონის ვინაობა, ხოლო არ იცვლება ბატონობა, პრინციპი სხვისი მართველობისა რჩება. ამ ხაზზე რაიმე კომპრომისი,

რაიმეს დათმობა, როგორც მაგალითათ ანტიდემოკრატიული სოციალიზმის აღიარება, ნიშნავს დემოკრატიის უძლეველი პოზიციის შენგრევას, აზროვნების არევას და მოპირდაპირეთა იდეოლოგიისაკენ დაქანებას. საკმარისია ამ მოწინააღმდეგეთა ერთი ღებულება იცნოთ, რომ მოხდეს იდეოლოგიის გათიშვა ადამიანისაგან, მისი საზოგადოების მალლა დაყენება, რომლის წინაშე ხალხი ვალდებულია დაიჩოქოს, მას ემსახუროს და თავისი საარსებო ინტერესები მის სამსხვერპლოზე მიიტანოს. იდეალის აღამიანზე მალლა დაყენება, დეე ხალხი დაილუპოს, ოღონდ ჭეშმარიტებამ გაიმარჯვოსო — დამახასიათებელი თვისებაა ყველა სექტის, წინასწარმეტყველის და მხსნელის. ნათქვამია, საკმარისია ეშმაკს ცალი თითი გაუწოდოთ, რომ მთლათ დაგიპყროსო: ერთი ნაბიჯის გადადგმაც კი საკმაოა ამ «მხსნელებისაკენ» რომ სამუდამოთ მათი ტყვე გახდეთ.

ამნაირათ, პოლიტიკაში პირისპირ დგას მხოლოდ ორი ძირითადი პრინციპი, გამომდინარე ორგვარი შეხედულობისაგან კაცობრიობაზე. ამათ შორის არის გამართული საისტორიო ბრძოლა, ბრძოლა მუდმივი, შეუჩერებელი. ეს ორი ბანაკია, რომელთა შორის ხიდი ჩატეხილია. თვითეულ ბანაკში არის აზრთა სხვადასხვაობა და დავა უდაოთ მიჩნეულ ძირითადი პრინციპის პოლიტიკურათ ამუშავების და ჩამოყალიბებბის გარეშემო. ასეთივე დავაა დემოკრატიის ბანაკში, აქ იწყება ამათ შორის აზრთა განსხვავება.

— აღამიანის თავის თავის ბატონობის აღიარება ნიშნავს მისთვის მინიჭებას თავისუფლების ამ ბატონობის ასამუშავებლათ და საქმეში გამოსაჩენათ. მაშასადამე, დემოკრატიის ძირითადი პოლიტიკური პრინციპია თავისუფლება, მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური. მაგრამ თავისუფლების ტენდენციაა შექმნას მოქალაქეთა ნივთიერი უთანასწორობა, გააბატონოს ეკონომიურათ ერთი მეორეზე, ღარიბი გააღარიბოს, მდიდარი გაამდიდროს. ასეთ პირობაში ხალხი აღარ არის დაინტერესებული დემოკრატიის შენახვასა და დაცვაში და მისი სუვერენობა ეცემა. თავისუფლება სპობს დემოკრატიას. ცხადია, დემოკრატიის მიუცილებელი საფუძველია არა ყოველნაირი თავისუფლება, არამედ თავისუფლება განსაზღვრული, რომლის ასპარეზი იფარგლება მოქალაქის და საზოგადოების ინტერესებით. ეს საზღვარია მოქალაქეთა ეკონომიური თანასწორობა, პიროვნების

ნავთიერი დაძოვრების დროს, რომლის ჩარჩოში აღამიანი თავისუფლად მოქმედებს. დემოკრატიის პრინციპია თავისუფლება და თანასწორობა. აქედან მძიმე პრობლემა: ამ ორი პრინციპის შეთავსება პოლიტიკაში ისე, რომ მათ ერთიმეორე არ მოსპონ და მით დემოკრატია არ დაანგრიონ. თუ თავისუფლების ტენდენციაა თანასწორობის დანგრევა, თავის მხრით თანასწორობის ტენდენციაა თავისუფლების მოსპობა ან მისი მინიმუმამდე დაყვანა და მთელის, საზოგადოების და მისი მართველობის, მოქალაქეზე გაბატონება. დემოკრატიის ძირითადი პრინციპი ილახება, დემოკრატია ეცემა. კერძო და საზოგადო ინტერესების შეთანხმება, მაშასადამე, არის საგანი ყველა დემოკრატიული უფლებრივი ნორმის. ეს ასე ესმოდო ძველად დემოკრატიის ყველა კანონმდებელთ და მის საფუძველზე აშენებდენ ხალხურ წყობილებას.

პრიმიტიული დემოკრატია, როგორც უკლასო, შინაგან სოციალურ ბრძოლას მოკლებული, ამ პრობლემას სჭირდა თავისთავათ, ბუნებრივად. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ ერთმა წერილობით საბუთმა ასეთი დემოკრატიისა, საიდანაც ნათლად სჩანს მისი სოციალური აგებულება. ეს საბუთია დაბადება, მოსეს ხუთი წიგნი, რომელშიაც თავმოყრილია ებრაელთა დემოკრატიის ძირითადი კანონები. ამ საზოგადოებაში ბატონობდა მადლად ღმერთი, დაბლა ბალხი, თემებათ დაყოფილი. თემი ირჩევს თავის მეთაურთ, საკითხები წყდება თემის ყრილობაზე. სიმდიდრის მთავარი წყარო მიწა დაყოფილია თემთა შორის, თემში ოჯახთა შორის. ეს თანასწორ აღამიანთა პირველი სახელმწიფო წყობილება აგებულია შესაფერ სოციალურ კანონმდებლობაზე. ათი მცნება უკრძალავს ებრაელს «ისურგოს ცოლი მოყვასისა») მისისა, სახლი მოყვასისა მისისა, ნუცა მიწისა მისისა, ნუცა ხარისა მისისა, ნუცა ვირისა მისისა, ნუცა ქონებისა მისისა». ღმერთი უებნება მოსეს: «მიწის სამუდამოთ გაყიდვა არ შეიძლება, რამეთუ მიწა ჩემია, თქვენ კი მოსულნი და დაბინავებული ხართ ჩემსას. თუ ძმა შენი გაღარიბდა და გაყიდა თავისი მიწა, მივიდეს მისი უახლოვესი ნათესავი და გამოიყიდოს იგი. და თუ ასეთი ნათესავი არ აღმოჩნდა, იუბილის წელს მიწა მუქათათ დაუბრუნდეს გამყიდველს». ხოლო

*) მოყვასა თანამემამულე, ებრაელი.

ასეთი ყველას გამათანასწორებელი იუბილეი იმართებოდა 50 წელში ერთხელ. ამ კანონს ექვემდებარებოდა სოფლის შენობებიც. აკრძალული იყო ებრაელის დამონება ან დაყმობა და თუ ვალის გასასტუმრებლათ ასეთ ზომას მიმართავდა, პატრონი ვალდებული იყო მეშვიდე წელს მას ან ყმათ შესული უსასყიდლოთ გაენთავისუფლებია და თან მისი სამუშევრის ერთი ნაწილი გაუტანებია*).

ამავე სოციალურ გეზს მისდევდა კლასიკური დემოკრატია. მონტესკიო სწერს:

«ძველ რესპუბლიკათა დამაარსებელნი თანასწორათ ყოფდნენ მიწას. ამით ხალხი ძლიერდებოდა და მით კარგათ მოწესრიგებული საზოგადოება დეკებოდა. ეს ქმნიდა ძლიერ მხედრობასაც, ვინაიდან თვითეულ მოქალაქეს ქონდა თანასწორი ინტერესი და დიდი ინტერესიც დაეცვა სამშობლო»**). როგორც კი ასეთ საზოგადოებაში მიწის მობილიზაცია გაძლიერდებოდა და უმამულო ხალხი მრავლდებოდა, დემოკრატიის გადასარჩენათ ხდებოდა მიწის რეფორმები, დარღვეული მიწათმფლობელობის წონასწორობის აღდგენა (სოლონი, ლიკურგი და სხ.).

ამნაირათ, დემოკრატიის პოლიტიკური პრინციპია თავისუფლება, სოციალური პრინციპია — თანასწორობა; ამათ შორის გამართულია მუდმივი შუღლი და ბრძოლა. დემოკრატიაში რაც უფრო მეტი გავლენა აქვს შეძლებულთ, მით უფრო მეტია თავისუფლება და ნაკლები თანასწორობა; და პირიქით, რაც მეტი გავლენა აქვთ ღარიბ ხალხს, მით უფრო მეტია თანასწორობა და ნაკლები თავისუფლება. პირველი მდგომარეობა ქმნის გარდამავალ საფეხურს ოლიგარქიისაკენ, მონარქიისაკენ და სხვ., მეორე კი ტირანიისაკენ: ყველა ტირანი ხალხისაგან გამოვიდა, დემაგოგიით გაბატონდა. ორივე ამ მდგომარეობას გზას უჭრის თავისუფლების და თანასწორობის შეხამებულათ შეთვისება და მკვიდრი პოლიტიკური წესებით დამაგრება. ამ წესების შემუშავება და შენახვა შეუძლია მხოლოდ დემოკრატიას. ე. ი. დემოკრატიის არსებობა მათი არსებობის წინასწარი პირობაა. ჯერ დემოკრატია, შემდეგ თავისუფლება და თანასწორობა. მაშასადამე, დემოკრატიის დამახასიათებელი ატრიბუტი ეს ორი დებულება არ არის.

*) მოსეს კანონები, თავი 3, 5, 14, 15; ლევითის წიგნი თავი 25.

**) «რომაელთა აღორძინება და დაცემა».

და მართლაც, თავისუფლება შეიძლება იყოს დემოკრატიის გარეშეც. ლიბერალების რეჟიმი თავისუფლების რეჟიმიცაა. ასევეა თანასწორობა. დესპოტიაში ყველა თანასწორია უუფლებობით; საბჭოთა ქვეყანაში მთელი ხალხი ყოველ მხრივ გათანაბრებულია სიღატაკეში და მორჩილებაში. ცხადია, მხოლოდ თვით დემოკრატიის მიერ დამყარებული თავისუფლება და თანასწორობა შეიძლება იყოს ხალხური, დიდი უმრავლესობის ინტერესების და აზრების გამომხატველი. ხოლო დემოკრატია არსებობს იქ, სადაც თვითეული მოქალაქე არის ერთ და იმავე დროს სუვერენი და ქვეშევრდომი, ბრძანებელი და ბრძანების ამსრულებელი. ის, როგორც სუვერენი, კანონმდებელია, აღმასრულებელია, მოსამართლეა; როგორც ქვეშევრდომი — კანონის მორჩილია, განჩინების და სასჯელის მიმღებია. სადაც ასეთი წყობილება არსებობს, იქ თავისუფლების და თანასწორობის საკითხი დებულობს ხალხურ ხასიათს. აქ თავისუფლება არ ნიშნავს მოქალაქის უფლებას — აკეთოს რაც მოეპრიანება. არც თანასწორობა ნიშნავს მოქალაქის ქონებრივი უფლების აყრას და ძალით, მექანიკურათ, მათ გათანაბრებას. ეს იქნებოდა არა დემოკრატიზმი, არამედ ბოლშევიზმი. ანტიდემოკრატიულ ქვეყანაში თავისუფლების შეკვეცა წარმოებს მუდამ ხალხის საწინააღმდეგოთ, დემოკრატიაში კი — ხალხის სასარგებლოთ. დემოკრატიული ათინის კანონმდებლობით აკრძალული იყო თავსდასხმა ორ უზენაესობაზე: მალლა ღმერთზე და დაბლა დემოკრატიულ წყობილებაზე.

მოქალაქის თავისუფლების შეზღუდვა ეკონომიურ და პოლიტიკურ სფეროში ხალხის სუვერენობის გადასარჩენათ და უზრუნველსაყოფათ დემოკრატიის არსებითი პოლიტიკაა. დემოკრატიის მიუცილებელი ატრიბუტი თავისუფლებაა, მარა არა იმდენი რომ მან შესჭამოს მშობელი დედა.

დემოკრატიაში ყველა პიროვნებას უნდა ქონდეს თავისუფალი გასაქანი დაიცვას თავისი მრავალფეროვანი ინტერესები, აწარმოვოს თავისი საქმეები თავის შეხედულობისამებრ, მაგრამ ეს გასაქანი არ უნდა შორდებოდეს იმ საზღვარს, რომლის იქით იწყება პოლიტიკური საზოგადოების დანგრევა კერძო პირთა მიერ. მიუღებელია მოშლა მთელის მიერ კერძოსი, კერძოს მიერ მთელის. ამათ შორის საზღვარის გავლება და დაცვა არის საგანი დემოკრატიის ორგანოების.

3. დემოკრატიის ორგანოები

მოქალაქე არის საზოგადო საქმეებში სუვერენი, მაგრამ არა ინდივიდუალურათ, მის-მისდა, არამედ სხვა მოქალაქეებთან ერთათ, როგორც წევრი მთელი საზოგადოების. ის ახორციელებს თავის სუვერენობას კოლექტიურათ, ქვეშეერდომობას ინდივიდუალურათ. მამასადამე, დემოკრატიის მთავარი ორგანოა მოქალაქეთა მთელი კრებული, სუვერენია ადამიანთა კოლექტივი. ეს კოლექტივი არის სხვადასხვა სახის, ზომის და დანიშნულების. ის ყოველგან, სოფელში, ქალაქში თუ სახელმწიფოში, ერთი და იმავე პრინციპის მატარებელია — განავოს თვითონ თავისი საქმეები.

ხალხი და ერი ერთმანეთს არ ფარავენ. ერი არის კრებული ყველა კლასთა და წრეთა, ხალხი კი კრებული ერთი მეორის მსგავსი კლასების და წრეების ადამიანებისა. ეს მსგავსება არ არის ერთიგვივობა, თანაბრობა, ნივთიერი და სულიერი თანასწორობა. ცდა მისი ამ გზაზე გადაყვანის, ხალხის ერთფეროვან ერთეულათ გარდაქმნის საკვებით ეწინააღმდეგება დემოკრატიის ძირითად დებულებას, ადამიანის ცნობას ისე როგორც ის ბუნებრივათ ბოძებულია და საზოგადოებრივათ განვითარებულია. საბოლოათ, ერში არის ორი კლასი: დიდი შეძლების და პატარა შეძლების, რომელთა შორის სოციალური ხაზი ღრმათ გავლებულია, ორ ბანაკათ ჩამოყალიბებულია. დემოკრატია ერში ნიშნავს ხალხის, ე. ი. პატარა შეძლების კლასების პოლიტიკურ ბატონობას; არა-დემოკრატია, რა სახისაც უნდა იყოს ის, ნიშნავს დიდი შეძლების კლასების, ე. ი. ხალხზე მაღლა მდგომი წრეების პოლიტიკურათ ბატონობას. ამ საერთო კანონს ვერ აშორდა საბჭოთა წყობილებაც, სადაც პარტია — სუვერენი აღჭურვილია დანარჩენ მცხოვრებთან შედარებით ყველა ქონებრივი, პრივილეგიებით. უმცირესობას არ შეუძლია შეინარჩუნოს ძალაუფლება თუ ის ქონებრივათ დამოკიდებულია უმრავლესობაზე. თუ ხალხი სტიქიურათ მიილტვის დემოკრატიისაკენ, შეძლებული და პრივილეგიური წრეები ასეთივე სტიქიურათ მიილტვიან ანტიდემოკრატიული წყობილებისაკენ. ამათი ამ ბრძოლაში დამარცხება, მათი დემოკრატიაში ჩაჭერა მათთვის დიდი უბედურობაა და ცდილობენ პირველ შემთხვევისთანავე მას თავი დააღწიონ, ძველი პრივილეგიური მდგომა-

რეობა აღიდგინონ. მათი მთავარი პოლიტიკური მოთხოვნები
ბაა დემოკრატიაში თავისუფლება, რაც შეიძლება მეტი თავი-
სუფლება, რომ ამით ეკონომიურათ და პოლიტიკურათ ხალხი
დასჯაბნონ და მისი ბატონობა დაანგრეონ. დემოკრატის ორ-
განობის საგანია თავისთავი დაცვას მათ თავდასხმისაგან,
ე. ი. აღავმოს მათი თავისუფლება ხალხის სასარგებლოთ. რა-
კი დემოკრატის მთავარი ორგანოა ხალხი — სუვერენი, მას
თავისი უსენაესობის გამოხატვა შეუძლია მხოლოდ ერთი
გზით — რიცხვით, უმრავლესობის გადაწყვეტილებით.

ძალაუფლების სათავეა უმრავლესობა. ვინაიდან ძალაუფ-
ლება არის ერთი, მთლიანი, განუყოფელი მართველობა, ცხადია
მისი ჩამორიგება, სხვადასხვა მოპირდაპირე ჯგუფებისათვის
დანაწილება ნიშნავს მის დამბლას, დაუძღურებას. დესპოტიაში
მართველობის დამბლა ხალხის სასარგებლოა, დემოკრატიაში
კი საზარალო. ძალაუფლება ვერ ამუშავდება სხვადასხვა ერ-
თიმეორის მოპირდაპირე ხაზზე. ის ავია თუ კარგია, ერთ პრინ-
ციპს, მთლიან უფლებას წარმოადგენს. როცა ხალხი — სუვე-
რენი ჩაყენებულია ისეთ მდგომარეობაში რომ ის არ იძლევა
გარკვეულ უმრავლესობას, მისი აზრი და სურვილი ნაწილდება
მრავალ სხვადასხვა მიმდინარეობათა შორის, რომელთაგან არც
ერთი არ ხატავს სუვერენის ნებისყოფას. ცხადია ამ ნიადაგზე
აგებული მართველობა უძღური და უნებისყოფო იქნება. ამი-
ტომ პროპორციონალური საარჩევნო სისტემა, ხელისუფლე-
ბის პროპორციონალურათ დარიგება ეწინააღმდეგება დემოკ-
რატის პრინციპებს და ინტერესებს. ის წინებულია აზრის გა-
მოსარკვევათ, მაგ., პარტიაში და მის მიხედვით შინაგანი კომპ-
რომისის დამყარება. მაგრამ კომპრომისი მეტროლ კლასთა
შორის, ხელისუფლების სფეროში, დაუშვებელია. რა სჯობია:
გლანა უმრავლესობის მართველობა თუ მისი პარალიჩი? დე-
მოკრატიაში უეჭველია უპირატესობა ეკუთვნის პირველს; აქ
დემოკრატის სათავე, მისი მთავარი ორგანო — ხალხის სუ-
ვერენობა — შენახულია და თუ ის დღე კონკრეტულ პოლიტი-
კაში ცდება, ხვალ გამოსწორდება. მეორე შემთხვევაში კი იშ-
ლება თვით დედა-ბოძი, ხალხი გულს იცრუებს თვით დემოკრა-
ტიაზე, მის შესაძლებლობაზე და უმზადებს ნიადაგს თავის
მტრებს. დემოკრატია იღუპება. ამის მაგალითია გერმანია. პრო-
პორციამ შექმნა დუხჭირი საპარლამენტო კოალიცია, კოალი-

ციამ პოლიტიკური უძლეულება, უძლეულებას ანტიდემოკრატიული უმრავლესობის შეყენება, უკანასკნელმა ბრიუნინგის დიქტატურა, პარლამენტის ალაგას ორდონანსები და ასე დაბლადაბლა ჩამოსწორება ფონ პაპენამდე. დემოკრატიის ორგანოა მოქალაქეთა უმრავლესობა. აქედან წარმომდგარი ხელისუფლება არის მომქმედი, მჭრელი, მებრძოლი; ერთ ადგილზე ტკეპნა, გაურკვევლობა და უთავბოლობა გამოირიცხულია. მსაჯული და რეგულიატორია ხალხი.

აქ ისმება ერთი მძიმე საკითხი: როგორ შეიძლება დემოკრატიის დაცვა თვით ხალხის — სუვერენის თავსდასხმისაგან. გათიშვა დემოკრატიის და ხალხის ხშირათ მომხდარა და ხდება დღესაც, ჩვენ თვალწინ. ხალხის ბუნებრივი, სტიქიური დემოკრატია თავისთავათ არ ფარავს პოლიტიკურ დემოკრატიას, მის წყობილებას და სისტემას. სტიქიური დემოკრატია საფუძველია შესაფერი უფლებბრივი ზედმენობის. მათი გარღვევა ხდება ყოველთვის როცა მათ შორის არ არის დაცული მჭიდრო კავშირი. ე. ი. მათი შეუსაბამო ურთიერთობა, ხალხურ საფუძველზე არახალხური პოლიტიკური შენობის აგება არღვევს დემოკრატიას. პოლიტიკური დემოკრატიის დაშორება ხალხის რეალურ ინტერესებისაგან, მის საარსებო პირობებისაგან და მისი გადაქცევა იარაღათ ხალხის მტრებისა — დემოკრატიის დანგრევის წინამორბედი. ამის მაღამოთ წამოყენებულია იდეური მომენტი, ვითომ სტიქიური და პოლიტიკური დემოკრატიის გადაჯაჭვა შეიძლებოდეს პროპაგანდა-აგიტაციით, პარტიული ორგანიზაციებით და დისციპლინით. რასაკვირველია, ეს ყველაფერი საჭიროა, აუცილებელია, მაგრამ გადამჭრელი ფაქტორი ის არ არის. ვინაიდან ხალხის შეგნება და აზროვნება დამოკიდებულია მის მდგომარეობაზე, მთავარია, მაშასადამე, აზროვნების დამაგრება მდგომარეობის შეცვლით. დემოკრატია, რომელიც არ ახდენს მუდმივად, შეუნერებლად ამ ცვლილებას ხალხის სასარგებლოთ, განწირულია, ვერავითარი ქადაგება მას ვერ უშველის. ეს ნიშნავს მხოლოდ იმას, რომ ხალხის ბუნებრივ დემოკრატიობამ ვერ იპოვა თავისი შესაფერი პოლიტიკური გამოხატულება.

დემოკრატიის მთავარი ორგანოა, როგორც ვოქვით, ხალხი — სუვერენი. მისი ამუშავება ხდება შესაფერ ფორმებში. ეს ფორმები დამოკიდებულია ერის კულტურულ, ისტორიულ

და პოლიტიკურ მდგომარეობაზე. ეს უკანასკნელი იცვლება ერთი ქვეყნიდან მეორემდე, ყველა ხალხი თავისებურათ იკაფავს ცხოვრების გზას. მისი კონსტიტუცია უნდა ეგუებოდეს აი ამ გზას, მის სოციალურ სტრუქტურას, მის წარსულს და აწმყოს. მონარქიული ტრადიციების ქვეყანაში პრეზიდენტის არჩევა პლებისციტური გზით არ შეეფერება დემოკრატიის ინტერესებს, ეს უკვე ჩანასახია მონარქიზმის და ბონაპარტიზმის. თვით პროცესი არჩევისა არ ქმნის დემოკრატიას; საჭიროა ამ არჩევის ჩამოსხმა ისეთ ფორმებში, რომ ის არ გახდეს ანტიდემოკრატიული ხელისუფლების კვარცხლბეკი. იმ ფორმების დაუცველობა ბადებს ამ საოცარ მოვლენას, რომ ჰინდენბურგი სრულიად კანონიერათ აუქმებს დღეს დემოკრატიას. გერმანიის დემოკრატიული კონსტიტუცია გაჟღენთილია მონარქისტული სულით, ის არ შეეფერება ერის კონკრეტულ პოლიტიკურ მდგომარეობას.

რაც უფრო ხალხის სუვერენობა იხატება სახალხო ფორმებში, რაც უფრო მრავალფეროვანი და მრავალმხრივია ამ სუვერენობის განხორციელება, რაც უფრო უშუალოთ იღებს ის მონაწილეობას კანონის გამოცემაში, ასრულებაში და სამართალში, მით უფრო დაახლოვებულია პოლიტიკური დემოკრატია სტიქიურ დემოკრატიასთან, მით ნაკლები ზღუდეებია მათ შორის. კონკრეტიულათ რომ ვთქვათ, დღევანდელ დემოკრატიულ ერთა შორის, ყველაზე მეტი სუვერენია შვეიცარიის ხალხი, ყველაზე ნაკლები საფრანგეთის. ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ შვეიცარიის დემოკრატია განვითარდა მისი პრიმიტიული დემოკრატიისაგან და გამოიყოლია მისი დადებითი თვისებები; საფრანგეთის კი აღორძინდა ბურჟუაზიული ლიბერალიზმისაგან და თან გამოიყოლია მისი ყველა უარყოფითი მხარეები. იქ დემოკრატიას და ხალხს შორის მცირე მანძილია, აქ კი გრძელი ხიდია, ხალხისაგან ისე დაშორებულია, რომ ამას წინეთ ვიღაც ავანტიურისტ ბულანჟემ კინალამ დაანგრია. დემოკრატია მკვიდრია იმდენათ, რამდენათ ხალხს და ხელისუფლებას შორის ნაკლები საფეხურია. ცხადია, დემოკრატიის საფრთხე მოდის არა ხალხისაგან, არამედ ხალხის და დემოკრატიის უფლებრივათ დაშორებისაგან არახალხური პოლიტიკური წყობილებისაგან.

პოლიტიკური დემოკრატიის დაყვანა ბუნებრივ დემოკრატი-

ამდე, მათ შორის გზის შემოკლება, იძლევა მთავარ უფლებრივ გარანტიას ხალხის სუვერენობისას. ძველ დემოკრატიაში ეს პირობა იყო დაცული სავსებით, მხოლოდ ის იფარგლებოდა მცხოვრებთა უმცირესობით; დიდი უმრავლესობა, პოლიტიკურ უფლებას მოკლებული, აღარ იყო დაინტერესებული დემოკრატიის შენახვაში და ამით ხელს უწყობდა მის დაქცევას. დღეს ეს ნაკლი აცილებულია, მაგრამ მისი ღირსება უარყოფილია, რაც ბოლოს და ბოლოს იმავე შედეგს იძლევა — ხალხის გულგრილობას დემოკრატიის სკეპტისადმი. თანამედროვე დემოკრატიის წარმომადგენლობითი ფორმა დღეს აუცილებელია. მაგრამ ის არ არის არც იდეალური, არც სამიღვანო. წარმომადგენლობითი სისტემა ღვიძლი შვილია ბურჟუაზიული პერიოდის და გათავდება ამ პერიოდის გათავებასთან ერთად. სოციალისტური პოლიტიკური საზოგადოება უეჭველია იქნება კრებული პატარა თვითმართველი ერთეულების, სადაც მთელი ერის დელეგაცია შეიყრება მხოლოდ ზოგი საერთო საკითხების მოსაგვარებლათ, დაახლოვებით იმ ფორმის და სახის, რომელიც გამოიმუშავა საფრანგეთის კომუნამ 1871 წ. მაშასადამე, წარმომადგენლობითი სისტემა ბურჟუაზიის გამოგონებაა, ხოლო დემოკრატიის საქმეა მისი შეკეთება და მისთვის თანდათან ხალხური ფორმის მიცემა.

ყველა დემოკრატია ძველათ ემსახურებოდა ხალხის — სუვერენის ინტერესებს და ებრძოდა შეძლებულთა ბატონობას. უკანასკნელნი მიზანს აღწევდნენ არა დემოკრატიის ფარგლებში, არამედ მისი დაქცევით და მის ალაგას ოლიგარხიის ან ტირანიის შემოღებით. აქ მუდამ იყო დაპირდაპირებული ორი ბანაკი: ხალხის და მდიდრების. უკანასკნელთა კლასმა ვერასოდეს ვერ შესძლო დემოკრატია ხანგრძლივად თავის ინტერესების ორგანოთ გაეხადა, თავის სამსახურში ჩაეყენებია. ოლიგარხიული დემოკრატია დიდ სიბრძნევით და შეუძლებლათ იყო ცნობილი. აი ეს პოლიტიკური სეკრეტი აღმოაჩინა ბურჟუაზიამ, მან პირველათ გახადა დემოკრატია შეძლებულთა ძლიერების გზათ და ხიდათ. იშვა ბურჟუაზიული დემოკრატია. ამ მსოფლიო მოვლენამ დაასვა წაუშლელი დადი თანამედროვე დემოკრატიას, აუბნია გზა-კვალი ხალხის სუვერენობას, მისცა მას ანტიხალხური ფორმები.

4. ბურჟუაზიული დემოკრატია

ხალხის სუვერენიტეტის სავსებით ხალხის გარეშე მდგომ კლასების სასარგებლოთ ამუშავება ჩვენი დროის მოვლენაა. ამიტომ დემოკრატიის ძირითადი პრინციპები პოულობენ თავის პოლიტიკურ გამოხატულებას ამ გაბატონებულ კლასების იურიდიულ ფორმებში. ერის უმრავლესობის ფორმალური ბატონობა ხდება უმცირესობის ფაქტიურ ბატონობათ; და რადგანაც ამ უმცირესობას დღეს ეწოდება ბურჟუაზია — დემოკრატიაც ხდება ბურჟუაზიული. ის, მსგავსათ ოლიგარხიული დემოკრატიისა, თან ატარებს შინაგან შეურიგებლობას. დემოკრატია ან უნდა იყოს ხალხური ან სრულებით არ უნდა იყოს. ნამდვილათ კი ის არის და არც არის, ხალხი ერთდამიპვე დროს ბატონობს და არც ბატონობს, პოლიტიკური ფორმა და სოციალური შინაარსი ერთმანეთის მუდმივ წინააღმდეგობაშია. ერის სათავანიდან მომდინარეობს წმინდა წყალი, მაგრამ შემდეგ გზადაგზა ის იმღვრევა და ბოლოს სავსებით წუმპეთ ხდება. აი ამ ამღვრევას, ხალხის ინტერესების გამრუდებას, წაშლას და მის ალაგას შეძლებულთა ინტერესების წამოყენებას ემსახურება მთელი თანამედროვე ფორმები დემოკრატიული წყობილებისა. და რაც უფრო გასაკვირალია, ეს ფორმები არ იწვევენ უკმაყოფილებას, ბრძოლას, სხვა ფორმების დაპირდაპირებას. პირიქით, ისინი უდაოთ მიღებულია დამორჩილებულთა კლასების მიერ და მხოლოდ ცდილობენ მათ თავის სასარგებლოთ გამოყენებას. ეს ნიშნავს იმას, რომ ბურჟუაზიამ დაიმორჩილა არა-ბურჟუაზიული კლასები იდეოლოგიურათ და მიაღებია თავისი კონცეპცია დემოკრატიაზე; მან დაიმორჩილა პირველ ყოვლისა წვრილი ბურჟუაზია და შეიტანა. არევ-ღარევა პროლეტარიატში.

დღევანდელი დემოკრატიული მსოფლმხედველობა მოდის ბურჟუაზიიდან და ეფინება მთელ საზოგადოებას. მის ეკონომიურ და პოლიტიკურ ბატონობას ერთვის იდეოლოგიური ბატონობა. კლასიკურ დემოკრატიაში ხშირად ხდებოდა ისეთი ძირითადი რეფორმები, რომელიც არყევდა შეძლებულთა ნივთიერ უპირატესობას. თანამედროვე დემოკრატიაში არ მომხდარა არასოდეს ისეთი რეფორმა, რომელიც არყევდეს ბურჟუ-

აზიის უპირატესობას. მისი ბრძანებლობა სრული, ყოველ-
მხრივია.

დემოკრატიის დედა-ბოძი — ხალხის სუვერენიტეტი არა-
სოდეს არ ყოფილა ბურჟუაზიის მოძღვრება. სამაგიეროთ მე-
ორე მისი ატრიბუტი — თავისუფლება მუდამ ეწერა ბურჟუაზი-
ის დროშაზე. ამ დროშის ქვეშ ებრძოდა ის საუკუნეთა განმავ-
ლობაში ფეოდალებს, მეფეთა თვითმპყრობელობას და გამოვი-
და გამარჯვებული დიდი რევოლუციის საშვალებით. დამფუძ-
ნებელი კრება გახდა იარაღი მისი პოლიტიკური და იდეური
გამარჯვების. აქ გაიშალა ფართე მასშტაბით მისი მიმართუ-
ლება: სრული თავისუფლება ეკონომიურ სფეროში (Laisser
fair), თავისუფლება საზღვარ დადებული ცენზიანი კონსტიტუ-
ციით პოლიტიკურ სფეროში — აი მისი დროშა; თავისუფლე-
ბის ამ ოლიგარხიულ კონცეპციას თავიდანვე დაუპირდაპირდა
მისი ხალხური ვაგება. ჯერ კიდევ რევოლუციამდე რუსო სწერ-
და თანასწორობაზე:

«რაც შეეხება სიმდიდრეს, არც ერთი მოქალაქე არ უნდა
იყოს იმდენათ მდიდარი რომ შეეძლოს სხვისი შეყიდვა და
არაეინ ისე ღარიბი, რომ იძულებული იყოს სხვას მიეყიდოს»^{*)}.

ეს შეხედულება დაუპირდაპირა რობესპიერმა დამფუძნებელ
კრებაში ბურჟუაზიის ღიბერალურ პრინციპებს. მან 5 აპრი-
ლის კრებაზე (1791 წ.) განაცხადა:

«შეძლების ნამეტანი უთანასწორობა არის მიზეზი პოლი-
ტიკური უთანასწორობის და თავისუფლების მოსპობის. კანონი
მუდამ უნდა ცდლობდეს შეამციროს ეს უთანასწორობა, რა-
იცა სოგისათვის არის იარაღი სიამაყის, ვნებების და ხშირად
დანაშაულობის. დიდი სიმდიდრე რყენის მის პატრონს და მის
შემსურეთ... მაშ, თქვენ არაფერი არ გაგიკეთებიათ საზოგადო-
ების ბედნიერებისათვის თუ ყველა თქვენი კანონები, ყველა
თქვენი დაწესებულებები არ მუშაობენ შეძლების ამ ნამეტანი
უთანასწორობის წინააღმდეგ». ორი დეკემბრის სხდომაზე ის
შეებრძოლა ვაჭრობის თავისუფლების თეორიას.

«უპირველესი სოციალური კანონია ის, რომელიც უზრუნ-
ველყოფს საზოგადოების თვითეული წევრის საარსებო საშვა-
ლებებს, ყველა სხვა კანონი ამას ექვემდებარება. საკუთრება

* Contrat social.

დაწესდა აი ამ კანონის გასამაგრებლათ... ვადასაჭრელია ძირითადი პრობლემა: უზრუნველეყოს საზოგადოების თვითეულ წევრს მიწის ნაყოფის მოხმარა, რაც მიუცილებელია მისი არსებობისათვის, მესაკუთრეს ანუ მიწის მუშაკს ფასი მისი ნამუშეირის, ხოლო რაც ამას გადარჩება გადაეცეს თავისუფალ ვაჭრობას. მე ვსპობ არა ვაჭრობას, არამედ მონოპოლიის ყაჩაღობას. მე მათ ვსჯი იმით, რომ ვაიძულებ დაანებონ ცხოვრება თავისაკვე მოძმეთ... კანონმდებელი ადამიანთ უდიდეს სამსახურს გაუწევს იმით, რომ აიძულებს მათ იყვენ პატიოსანი».

ერთი სიტყვით, ბურჟუაზიულ ლიბერალიზმს თავიდანვე ებრძოდა სახალხო დემოკრატიული იდეოლოგია და ითხოვდა თავისუფლების დაყენებას თანასწორობის სამსახურში. იაკობინელების შინაური პოლიტიკა ამ დოქტრინაზე იყო აგებული. მათი დამარცხება გზას უკაფავს ბურჟუაზიის დროშას. მაგრამ ნაპალეონის დიქტატურა ამ გზას ახშობს და საზოგადოებაზე აბატონებს ხმაღს. მხოლოდ ლუი ფილიპეს ეპოქა ქმნის ბურჟუაზიის ეკონომიურ და პოლიტიკურ ტრიუმფს, რასაც ბოლოს უღებს თებერვლის რევოლიუცია. თავისუფლების ორგვარი გავება აქაც ერთმანეთს ეჯახება, იწყება ცდა შრომის ორგანიზაციისა, რაც თავდება ივნისის აჯანყებით. მაგრამ ბურჟუაზიის გამარჯვება ხანმოკლე ჩნდება, ნაპალეონ III იმორჩილებს ყველა კლასს თანასწოროთ. 1871 წ. მეორდება იგივე ორი მიმდინარეობის შეჯახება. გამარჯვებულ ბურჟუაზიას ეპირდაპირება კომუნა, თავისი საკუთარი სოციალური და პოლიტიკური კონცეპციით.

ყველა დემოკრატიული კლასები და მათი იდეოლოგები ამ ხანგრძლივ ისტორიულ ბრძოლაში დარწმუნებულნი იყვენ, რომ დემოკრატიული წყობილება ნიშნავს შეძლებულ კლასების ბატონობის დაცემას და ხალხის ეკონომიურ და პოლიტიკურ უადრესობას. დემოკრატია ყოველგან და ყოველთვის ეპირდაპირება ლიბერალიზმს, დემოკრატის ბატონობა ბურჟუაზიის ბატონობას. დაბოლოს, მოხდა მოულოდნელი ამბავი: ერთ და იმავე დროს იმარჯვებს ბურჟუაზიაც და დემოკრატიაც! ბურჟუაზია დემოკრატდება, დემოკრატია ბურჟუაზდება. რანაირათ? ან ბურჟუაზიას უნდა დაეკარგა თავისი კლასიური ხასიათი, ან დემოკრატის თავისი ხალხური შინაარსი. სხვანაირათ ამ ორი მოწინააღმდეგე მიმდინარეობის შედეგება შეუძლებელი იქნე-

ბოდა, მოხდა, რასაკვირველია, მეორე პროცესი. დემოკრატია მშიდო ბურჟუაზიული ფორმა და შინაარსი. ხალხი გაირიყა; დემოკრატია მისთვის მოწინააღმდეგე ბანაკიდან აღმოცენებული მცენარეა, რასაც მასთან არ აქვს ორგანიული კავშირი. 1

ამნაირათ, დემოკრატიის გამარჯვება ყოველგან ხდება მისი ხალხური სულისკვეთების დაკარგვით და ბურჟუაზიულის მიღებით. ამიტომ ბურჟუაზია დემოკრატიას დალატობს მაშინვე, როგორც კი ეს უკანასკნელი ღებულობს ხალხურ შინაარსს და, მაშასადამე, მას თავისი ბატონობის იარაღათ არ ადგება. გერმანიის ბურჟუაზია სწორედ ამ ზიზეზით გადაუდგა დემოკრატიულ რესპუბლიკას, სადაც პროლეტარულ დემოკრატია მ დაიპყრო რამდენიმე პოზიცია და ცდილობდა ბურჟუაზიულ რესპუბლიკას სახალხი რესპუბლიკათ გადაქცევას. მისი პოლიტიკური ზომიერება, წარმოებული ბურჟუაზიის დემოკრატიასთან შესარაგებლათ და მით ვეიშარის რეჟიმის გასამაგრებლათ, გათავდა დამარცხებით. დემოკრატია შეიძლება იყოს ან ბურჟუაზიული ან ხალხური, შუათანა გზა გამოირიცხულია. მაშასადამე, გერმანიის დემოკრატიის საბოლოოთ დამკვიდრება შეიძლებოდა არა ზომიერებით, არამედ რადიკალიზმით, რევოლიუციის ხანაში რევოლიუციური გზით სახალხო რესპუბლიკის დამყარებით. საზოგადოთ, დემოკრატიული წყობილების შემოღება და დამაგრება უფრო ადვილია ჩამორჩენილ, აგრარიულ ქვეყანაში, ვინემ სამრეწველოში. იქ საკმარისია მიწათმფლობელთა კლასის დარღვევა, რომ ხალხმა დემოკრატიაში ამოყოს თავი. აქ საჭიროა მთელი თანამედროვე სოციალური ურთიერთობის შერყევა, სხვილი ბურჟუაზიის დაშლა, მთავარი ეკონომიური დარგების ხალხის საკუთრებათ გამოცხადება, მთელი ეკონომიური ევოლიუციის ახალ რელსებზე გადაყვანა, რომ დემოკრატია საბოლოოთ დამაგრდეს. ეს იქნება დემოკრატია ხალხური, ძლიერი, შეურყეველი.

ერის დაწერილი კონსტიტუცია აღბეჭდავს მის დაუწერელ, მატერიალურ კონსტიტუციას. მათ შორის აღორძინებული შეუსაბამობა იხსნება უკანასკნელის გამარჯვებით პირველზე. ნივთიერი საფუძველი ითხოვს მის შესაფერ პოლიტიკურ ზედმენობას. ისტორიის მოტყუება სიტყვიერებით, პროპაგანდა აგიტაციით შეუძლებელია.

ბურჟუაზიული დემოკრატიის კლასიკური ქვეყანა საფრან-

გეთი. ე. ი. აქ მოხდა ყველაზე უფრო დაშორება დემოკრატი-
ისა ხალხისაგან და ბურჟუაზიისა თავისი კლასიური პოლიტი-
კური დოქტრინისაგან. გამოჩნდა რომ ეს საშიშარი დემოკრა-
ტია არც ისე საშიშარი ყოფილა გაბატონებულთათვის, რომ-
ლის მოთვინიერება, მოშინაურება, ყველა რევოლუციური და
ხალხური კბილების ამოგლეჯა და სალონებში გამოსაჩენათ
ახალი ფერ-უმარლის შეცხება შესაძლებელია. აი ამ პირფა-
რემის როლი იტვირთა წვრილბურჟუაზიამ. ის დაემორჩილა
რა ბურჟუაზიულ სოციალურ იდეოლოგიას, დაიმორჩილა ის
პოლიტიკურათ. მან შესძლო უკანასკნელი 40-50 წ. განმავლო-
ბაში საფრანგეთის სოფელში შეერყია კლერიკალური, ბონა-
პარტისტული და მონარქიული ტრადიცია, გამოეყვანა გლეხი
სამოქალაქო ასპარეზზე, განეშორებია ეკლესია სახელმწიფოსა-
გან, აემუშავებია მოქალაქეთა თავისუფლების დასაცავათ და
გასათარებლათ პოლიციის აპარატები, მიეცა მუნიციპალიტე-
ტებისათვის დამოუკიდებლობა და ასპარეზი — საერთოთ იმუ-
შავა პოლიტიკური უფლებების ხალხისთვის შესარჩენათ და
გასაფართოებლათ. სამაგიეროთ სოციალურ ასპარეზზე ის ვერ
გაშორდა ბურჟუაზიის მოძღვრებას. ამ სფეროში მთელი მისი
იდეოლოგია იხატება ჟორესის უკვდავი დახასიათებით: კაპი-
ტალიზმის ბატონობა მათრახს ქვეშ. ხოლო ამ ძირითად დე-
ბულებას თავისი ლოლიკა აქვს; კაპიტალიზმის ელდორადო
გახდა სწორეთ მესამე რესპუბლიკა. თავისთავად ცხადია, რომ
ამ წყობ, ლებაში ფრთა გაშლილი და აღორძინებული გაბატო-
ნებული კლასი იქნება რესპუბლიკის და დემოკრატიის მომხრე,
სანამ... სანამ ეს დემოკრატია მას ემსახურება რასაკვირველია.
ვერმანის შინაგანი მდგომარეობა აქ ჯერ არ დამდგარა.

წვრილ ბურჟუაზიულ რადიკალიზმს ერთი დიდი სამსახუ-
რი მიუძღვის — მან გაბეკნა გზა სოციალური დემოკრატიისათ-
ვის. მას უკან მისდევს პროლეტარიატის ლაშქარი და მის მიერ
დაპყრობილ რაიონებს იპყრობს. ეს ერთი პოლიტიკური რგო-
ლია: კონსერვატიულ ბურჟუაზიას ამარცხებს რადიკალური,
რადიკალურს პროლეტარიატი. რადიკალიზმი მომწყვდეულია
ორ გრდემლს შორის, მას ურტყამენ მარჯვნივ და მარცხნივ,
მაგრამ იმყოფება განსაკუთრებულ პრივილეგიურ მდგომარე-
ობაში; ორივე მოწინააღმდეგე ეპყრობა ლმობიერათ, ურტყამენ
რბალათ, ისე რომ მართლა არ წაიქცეს და ორი უკიდურესი

ბანაკი არ ღარსეს პირისპირ, უშუალოთ. ამიტომ ხალხი სუ-ვერენი, რომელსაც 4 წელში ერთხელ ეკითხებიან პოლიტიკურ აზრს, ვეღარც კი არჩევს რა განსხვავებაა ყველა ამ დემოკრატი-თა შორის, უმრავლესობას არიგებს ხან მარჯვნივ, ხან ცენტრ-ში, ხოლო ცოტაოდენ ნამცეცებს გადაისვრის მარცხნივაც. და-იწყოს პოლიტიკური წაჯექ-უკუჯექობა, კონსერვატიული ბურ-ჟუაზიის მართველობას მოსდევს რადიკალური მართველობა, უკან-სკნელს ისევ პირველი და ასე ერთი მეორეს სცვლიან პე-რიოდულათ. ხოლო ინგლისში, ბელგიაში და სკანდინავიის ქვეყნებში ამ პარლამენტარულ თამაშში შევიდა პროლეტარუ-ლი დემოკრატიაც. ხდება უკანასკნელის ჩატყუება ბურჟუაზი-ული მართველობის სისტემაში, მისთვის, მსგავსათ რადიკალე-ბისა, ამოგლეჯა ხალხური კბილების და «რიგიან» საზოგადო-ებათ გადანათვლა. ხალხი ვეღარ არჩევს მათ შორის დიდ განს-ხვავებას და აქეთ-იქით ეხეთქება; წაჯექ-უკუჯექობა გრძელ-დება მთელი ერის მასშტაბით. ბურჟუაზიული დემოკრატია გა-კოტრებულია. ეს დღეს ისე თვალსაჩინოა, რომ ყველა მიმართუ-ლება ეძებს ახალ გამოსავალს, ამდენხანს არსებული პოლიტი-კური გეზის გადატეხას და საზოგადოების ახალ რელსებზე შე-ყენებას. და თუ ამას თავის დროზე პროლეტარული დემოკრატია ვერ მოახდენს, მემარჯვენენი მას დაასწრებენ და ამ გადატეხას მოახდენენ ისტორიის ჩარხის უკან დასაქანებლად.

5. პროლეტარული დემოკრატია

ხალხის ნაწილთა შორის ყველაზე უფრო დემოკრატიული ნაწილია პროლეტარიატი. მათ შორის საერთოა მათი სოციალუ-რი მდგომარეობა, ყველა ერთად საგანია შეძლებულთა ექს-პლუატაციის, საწველი ფურია მსხვილი ბურჟუაზიის და მის ამყოლ-დამყოლთა. მათ შორის ერთი დიდი განსხვავებაა: ყვე-ლა ისინი იძულებულნი არიან თავი ირჩინონ პირადი შრომით. მაგრამ გლეხის და წვრილი ბურჟუაზიის შრომა წარმოებს ინ-დივიდუალურად, ცალ-ცალკე, ერთი მეორეზე დამოუკიდებლათ, ხოლო პროლეტარიატის შრომა კი მიმდინარეობს სხვებთან ერთათ, თავის კლასიური ამხანაგების გვერდით და მათთან სა-ერთო ფერხულში. ის ამ რგოლიდან ვერ გამოვარდება შრომის პროცესში, ვერ გამოვარდება ვერც ბრძოლის პროცესში. მაშა-

სადამე, მისი სტიქია, მისი საარსებო კალაპოტი, რომლის გადაღახვა მას არ ძალუძს, არის კლასიური, საზოგადოებრივი, თვით მეზრძოლი და თვით მართველი. პროლეტარიატის დემოკრატიზმი დაყრდნობილია არა ერთ, არამედ ორ თვისებაზე: სიღარიბეზე და შრომის პროცესზე. დემოკრატიზმი მისი თანდაყოლილი, განუშორებელი სოციალური ბუნებაა. ამ ბუდიდან მისი ამოვარდნა, ინდივიდუალურათ თუ კოლექტიურათ, არ შეიძლება არ გათავდეს მისი განმარტოებით და სასტიკი დამარცხებით. ანტიდემოკრატიული მიმდინარეობა მუშათა კლასში თუნდაც ის ამ კლასის დროშით გამოდიოდეს, არის ღრმად ანტიპროლეტარული, ანტიკლასიური მიმდინარეობა, რომლის ობიექტიური შედეგია ამ კლასის დაქსაქსვა, მთლიანი მოძრაობის მოსპობა, და ასე დაუძლურებული — მტრის ადვილ დასამარცხებლათ გადაქცევა. ბოლშევიზმი პროლეტარიატს უნგრევს თვით საფუძველს, უჭრის იმ ხეს, რომელზედაც ის ზის, ართმევს იმ ერთათერთ მჭრელ იარაღს, რომლითაც ის თავს იცავს და მტერს უტევს. ამაზე უფრო დიდი მტერი პროლეტარიატს თავის წიაღში არასოდეს არ ყოლია.

დემოკრატიზმი პროლეტარიატის სოციალური ბუნებაა. ის მისგან განუყრელია. პროლეტარული დემოკრატია უფრო ფართეა, ვინემ სოციალისტური დემოკრატია. პირველი ხატავს მუშათა კლასის მთელ აქტივობას თავის ფარგალში, ერში, საერთაშორისო ასპარეზზე, ხოლო მეორე ხატავს მისი აქტივობის ერთ მხარეს — პოლიტიკურ-პარლამენტარულ ბრძოლას. ამ მეორე შემთხვევაში ის მხარში უდგას სხვა დემოკრატიულ კლასებს, რომელთა შორის განსხვავება მცირდება, თუ სულ არ იშლება; პირველ შემთხვევაში კი ის რჩება სავსებით განსხვავებულ, სხვა კლასებიდან გამოყოფილ სოციალურ ერთეულათ თავისი საკუთარი სავალი გზით და ბრძოლის მეთოდებით. მისი კლასიური დროშა გამომდინარეობს მისი მდგომარეობიდან წარმოებაში. ის იძულებულია იყოს მუდმივ დაპირდაპირებაში მის პატრონ-კლასთან და მასთან ფეხდაფეხ ბრძოლით გაიუმჯობესოს თავისი მდგომარეობა. მისი ანტიბურჟუაზიული მიდრეკილება ისეთივე გარდაუვალია, როგორც მისი დემოკრატიული სულისკვეთება. ე. ი. მისთვის დემოკრატიული სტიქიურათ ნიშნავს ანტიბურჟუაზიულს. ბურჟუაზიული დემოკრატია მისთვის ბუნებრივათ მიუღებელია.

რაკი პროლეტარიატი იძულებულია თავისი მდგომარეობით აწარმოვოს გამანათავისუფლებელი ბრძოლა ბურჟუაზიის ბატონობისაგან, ცხადია, მას ეს არ შეუძლია აწარმოვოს ნაყოფიერათ ისეთი დროშით, რომელიც მიუღებელია სხვა დემოკრატიული კლასებისათვის. მისი სოციალური მიზანი ისეთივე დემოკრატიული უნდა იყოს, როგორც არის მისი პოლიტიკური მიზანი, ხალხური დემოკრატია, ხალხური ეკონომია. ამ ეკონომიის ძირითადი პრობლემაა კაპიტალი, კაპიტალისტური ურთიერთობის სწორათ შეფასება და გაგება.

არის ორნაირი შეხედულება კაპიტალზე: ვულგალური, ბურჟუაზიული ეკონომისტების და მეცნიერული ანუ მარქსისტული.

პირველი გაგებით, კაპიტალია ყოველნაირი საწარმოო საშუალებები, ფაბრიკა, ბანკი, სახელოსნო, ღუქანი, მიწა, მანქანა, ოთხფეხი პირუტყვი და სხ. მაშასადამე, კაპიტალისტია ყველა, დაწყებული ფაბრიკანტით და გათავებული გლეხით. ბოლშევიკებმა დაიჯერეს ეს და დაუდვეს ის საფუძვლათ თავის სოციალიზმს. მოახდინეს ექსპროპრიაცია როგორც შეძლებული კლასების, ისე მთელი ხალხის ქონების და ასე «მოსპეს» კაპიტალი, ე. ი. გაძარცვეს მთელი ხალხი და მის ქონებას თვითონ დაეპატრონენ.

მეორე გაგებით «კაპიტალია არა პერსონალური, არამედ სოციალური ძალა», ის «კოლექტიური ნაყოფია; მისი მოხმარა შეიძლება მხოლოდ მრავალ ინდივიდთა ძალღონის შეერთებით, საბოლოოთ, ყველა ინდივიდთა, მთელი საზოგადოების ძალღონით». (კომ. მან.).

კაპიტალის წყაროა მთელი საზოგადოების ეკონომიური აქტიობა, მისი ეკონომიური თაოსნობა, ენერჯია და შრომა, რის შედეგია და მატერიალური გამოხატულებაა სხვადასხვა საწარმოო საშუალებები და დაწყობილობა. ეს მთელი ერის ეკონომიური საქმიანობა ხდება კაპიტალათ იმდენათ რამდენათ მისი ნაყოფი გროვდება კერძო პირთა, კაპიტალისტების ხელში, და რის საშუალებით წარმოებს ექსპლუატაცია მუშის და მთელი საზოგადოების. სიმდიდრის ის ნაწილი, რომელიც რჩება თვით მის შემქმნელთ და ხდება პირად სახმარ და სამუშაო საშუალებათ აღარ არის კაპიტალი, მისი პატრონი არ არის კაპიტალისტი. აქედან ძირითადი სოციალური ამოცანა: არაკაპიტალისტების, ე. ი. მთელი ხალხის შრომის და ნაშრომის დაცვა

კაპიტალისტებისაგან და მისი მოხმარა თვით ხალხის სასარგებლოთ. დღევანდელი ეკონომიური და ფინანსიური კანალები, რომლითაც სოციალური ძალა მიჩქეფავს კაპიტალისტების წისქვილზე უნდა იქნას შეცვლილი სახალხო კანალებით, რომლითაც იჩქეფს იგივე ძალა ხალხის საკეთილდღეოთ.

ამნაირათ, კაპიტალის წარმოშობა განვითარებულ სამრეწველო საზოგადოებაში განისაზღვრება ორი საფეხურიით: პირველი ეტაპია, კერძო პირთა მუშაობა და ნამუშიერის ერთი ნაწილის, რაც მოხმარებას გადარჩება, დაგროვება; მეორე ეტაპია, ამ დაგროვილი სიმდიდრის თავის მოყრა ფინანსიური დაწესებულებების საშვალებით და წარმოებაში ჩადება, დღეს ეს უკანასკნელი საფეხური სავსებით ბურჟუაზიის ხელშია, ხვალ ის უნდა გამოერთვას მას და გადავიდეს საზოგადოების ხელში. მაშასადამე, არც ერთი ეს ეტაპი არ იშლება. პირველი რჩება ხელშეუხებლათ, როგორც აქტივობის ბაზა, მეორე რჩება აგრეთვე ხელშეუხებლათ, როგორც მიუცილებელი ელემენტი წარმოებისა; იცვლება მხოლოდ უკანასკნელის ფორმა, კერძო პირთა ალაგს იჭერს საზოგადოება; კაპიტალი, მაშასადამე, ხდება საზოგადო საკუთრებათ; ის გაპოხიერებული და გამრავლებული უბრუნდება მის მომცემს — ხალხს. არსებული ქარხნები და ფაბრიკები, თუნდაც დარჩეს კერძო საკუთრებაში, თავისთავად დაჭკნება და გაჩერდება როგორც კი მისი საკვები წყარო — სოციალური კაპიტალი — მათ დაეხშობათ; ყველა კერძო ბანკი დაიხურება როგორც კი საზოგადოება მას თავის ფულს არ მიაბარებს და უფრო საიმედო, სახელმწიფოს გარანტიით, მსესხებელს მიაგნებს.

სოციალური საკითხის ასე გაგება ნიშნავს დარჩენას დემოკრატიის ძირითად ხაზზე — ადამიანის ცნობის როგორც ბატონის და პატრონის თავის თავის, თავის შრომის, ნაშრომის და მოფიქრების. ამ ნიადაგზე დგას ყველა დემოკრატია, იმ განსხვავებით, რომ ამ პრინციპს ბურჟუაზია ამუშავებს თავის სასარგებლოთ. ხოლო პროლეტარიატს სურს ის აამუშავოს ხალხის სასარგებლოთ. ამ გაგებით პროლეტარული დემოკრატია ამავე დროს მჭიდროთ ეკავშირება ხალხის ყველა ნაწილებს, ნამდვილ ნაციონალურ დემოკრატიას, და სცნობს რა მის ინდივიდუალურ საქმიანობას და ეკონომიკას, გამოდის მის მეთაურათ, მისი შრომის მფარველათ. ასეთია ნამდვილი ხალხური

და პროლეტარული დემოკრატიზმი. ამ ხაზზე პროლეტარიატის როგორც კლასის, დარაზმვა, მისი მთლიანობის ამ გზით დაცვა ჯგუფური მოძღვრების და პოლიტიკის მისი წრიდან განდევნა გადაიქცა დღეს მუშათა მოძრაობის საჭირ-ბოროტო კითხვათ. ამ ხაზის გარღვევა და ჯგუფური დროშის აღმართვა ბოლშევიზმის სახით უეჭველია არის რეაქცია წინააღმდეგ პროლეტარიატში შემოჭრილ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული იდეოლოგიისა. პროლეტარული დემოკრატია იმიჯნება რა მკაცრათ ამ ანტიდემოკრატიულ ოლიგარხიულ მიმდინარეობისაგან, უნდა გაიმიჯნოს ასეთივე სიმკაცრით ბურჟუაზიული დემოკრატიზმისაგან და დარჩეს თავისი ბუნებრივი, სტიქიურათ მომდინარე ძირითად დემოკრატიულ ტენდენციების საფუძველზე. ე. ი. პროლეტარიატის სოციალურმა ბუნებამ უნდა პოვოს თავისი შესაფერი გამოხატულება დემოკრატიულ იდეოლოგიაში. რაც უფრო მეტი ჰარმონიაა კლასის საწარმოო მდგომარეობის და მის პოლიტიკურ გაგებას შორის, მით უფრო მთლიანი და ნაყოფიერია მისი ბრძოლა და მოძრაობა.

პროლეტარული დემოკრატიზმი აგებულია არა ინდივიდუალურ შრომაზე და ბრძოლაზე, არამედ კოლექტიურზე. მაშასადამე, მისი ძლიერების მატარებელია არა პიროვნება, არა ცალ-ცალკე დაყენებული ინდივიდები, არამედ მათი შეერთება და აქედან გამომდინარე მისი სოციალური ძალა. ბურჟუაზიული დემოკრატიზმი კი პირიქით აგებულია სწორეთ ინდივიდზე, საზოგადოების ცალკე პიროვნებათ დაყოფაზე, მათ შორის კავშირის დაშლაზე, კლასიური და პროფესიონალური ერთობის უარის ყოფაზე—ერთი სიტყვით, მთელი ნაციონალური სხეულის ატომებათ დაჭრაზე და დარღვევაზე. პროლეტარიატი ბუნებრივათ კოლექტივისტია, ბურჟუაზია ინდივიდუალისტი. ამ მდიდარი და ძლიერი კლასის მიშვება თვითეულ პიროვნებასთან ეკონომიური და პოლიტიკური მიზნით ნიშნავს მისთვის წინასწარ მიცემას გამარჯვების ყველა პირობების. სანამ მუშა ინდივიდუალურათ იდგა მის წინაშე, მანამდე იძულებული იყო მიეღო შემოძლეული ხელფასი და შრომის სხვა პირობები. მისი მდგომარეობის გაუმჯობესობა, მისი კულტურის საფეხურზე მაღლა აწევა იწყება იმ დღიდან, როცა ის კაპიტალისტს ეპირდაპირება არა ინდივიდუალურათ, არამედ კოლექტიურათ, კლასიურათ. მაგრამ ხალხის დანარჩენი ნაწილები

დღესაც ინდივიდუალურათ ეპირდაპირება ბურჟუაზიას; მოკლებული ერსობას და კლასიურ ორგანიზაციას ის მუდამ დაჯაბნებული რჩება.

თუ კი პროლეტარიატის ბრძოლის პრინციპია ეკონომიკაში კოლექტივი, ცხადია იგივე პრინციპი უნდა ქონდეს მას პოლიტიკაში. ნამდვილათ კი მისი ბუნებრივი დემოკრატიზმი ამ ორ ხაზზე გარღვეულია და ის სხვადასხვა, მოპირდაპირე ფორმებში გამოხატულია, კოლექტივისტი ეკონომიკაში, ინდივიდუალისტია პოლიტიკაში. მან უარყო ბურჟუაზიული ეკონომიური იდეოლოგია, მაგრამ მიიღო მისი დემოკრატიული იდეოლოგია, ე. ი. მან მოიმოქმედა საესებით წინააღმდეგ თავისი სოციალური ბუნებისა და პოლიტიკურ ასპარეზზე ჩაეარდა უძღურ მდგომარეობაში.

წარმომადგენლობითი სისტემა დაყრდნობილი ინდივიდუალურ სარჩევნო სისტემაზე მთავარი იარაღია ბურჟუაზიის ბატონობის, ნიშნობლივი თვისებაა მისი დემოკრატიობის.

წარმომადგენლობითი სისტემის შესუსტება ხალხის პირდაპირი პოლიტიკური ჩარევით (რეფერენდუმი, საკანონმდებლო ინიციატივა და სხ.) და საარჩევნო სისტემა დაყრდნობილი კოლექტივზე, სოციალურ ერთეულებზე — პროლეტარული დემოკრატიის გეზია.

დღეს თითქმის ყველა კლასს და ჯგუფს აქვს თავისი საკუთარი ეკონომიური ორგანიზაციები, თავს იყრიან პროფესიის მიხედვით. ამ ტენდენციის გაშლა, მის ფარგალში მთელი ხალხის შეყვანა ყველა ხელობის და დარგის ადგილობრივი და ცენტრალური სინდიკატების შექმნა მოგვეცემს სახალხო დემოკრატიის ურყევ ფუძეს. ეს იდეა წამოაყენეს სინდიკალისტებმა, მას ჩაებლაუჭა ფაშისტები, მისცეს საშუალო საუკუნის კორპორაციის ხასიათი, მით შერყვნეს და აამუშავეს დემოკრატიის წინააღმდეგ დესპოტიის გასამაგრებლათ; ამას, რასაკვირველია, არაფერი საერთო არ აქვს პროლეტარულ დემოკრატიასთან. როცა პარლამენტი გახდება კრებული კოლექტივების მიერ არჩეული დეპუტატების, თანახმად მათი პროფესიისა და წევრთა რაოდენობისა, ის მართლა გადაიქცევა ხალხის ორგანოთ, მატარებლათ ხალხის სუვერენობისა. მაშინ ბურჟუაზიული დემოკრატიის ბატონობა გათავდება, სახალხო დემოკრატია აღსდგება.

ამნაირათ, პროლეტარული დემოკრატიის ძირითადი პრინ-

ციპი სავსებით ეწინააღმდეგება ბურჟუაზიულ დემოკრატიას. ეს ორი სხვადასხვა პოლიტიკური მსოფლმხედველობაა. ამ საფუძველზე შენდება ორი სხვადასხვა პოლიტიკური მეთოდი, ბრძოლისა და გამარჯვებისა.

6. დემოკრატიული მეთოდი

არსებობს, როგორც დავინახეთ, ორი დემოკრატიზმი: ბურჟუაზიული და პროლეტარული, რომელთა პრინციპები, ფორმები და პოლიტიკურ-სოციალური მიზანი სავსებით ეწინააღმდეგება ერთიმეორეს. აქედან თავისთავათ ცხადია, რომ მათი ბრძოლის წესები, მათი მეთოდი არ შეიძლება იყოს ერთნაირი. ტაქტიკა ეწოდება მოქმედების იმ საშუალებებს, რომლითაც სურთ მიზნის მიღწევა. ბურჟუაზიის მიზანია დაიცვას თავისი გაბატონებული მდგომარეობა, თავისი ეკონომიური და პოლიტიკური ძლიერება; პროლეტარიატის ინტერესია პირიქით, დააშლოს ეს მისი მდგომარეობა და მის ალაგას გაბატონოს დაჩაგრული ხალხის ნამდვილი უფროსობა. ერთია მიზანი კონსერვატიული, მეორეა — რევოლუციური. ამ ორი სხვადასხვა მსრით მიმართული მიმდინარეობის ერთ უღელში შებმა, ერთ ტაქტიკაში მოთავსება, მოძრაობის ერთ ჩარჩოში ჩაჭედა — აშკარა, ბუნებრივი შეუსაბამობაა.

ბურჟუაზიული დემოკრატიის მეთოდი: აწარმოვოს თავისი საქმეები არსებულ პოლიტიკურ ფორმებში, ვინაიდან ეს ფორმები მისი ფორმებია, მისი ბატონობის გარანტიაა. ამიტომ ბურჟუაზიული დემოკრატია პარლამენტარული დემოკრატიაა, ლეგალური ფორმების მატარებელი და დამცველია. ასეთია საზოგადოთ გაბატონებული კლასის პსიხოლოგია და ბრძოლის ფარ-ხმალი. დაჩაგრული კლასების პსიხოლოგია და ბრძოლის საშუალებები გამოდის ამ ფორმების ფარგლებიდან, ეძებს ახალ გზას და მიზანშეწონილ ფარ-ხმალს მათ გარეთაც, არალეგალურ, რევოლუციურ ტალღებში. თვითონ ბურჟუაზია ამ უკანასკნელ გზას ადგა თავის გაბატონებამდე. ის საუკუნოების განმავლობაში აწარმოებდა ლეგალური ბრძოლის გვერდით რევოლუციურ ბრძოლასაც. მისი სასამართლო უწყებებში დამკვიდრება, მარტო ლეგალური გზით თავის უფლებებისათვის ბრძოლა არ გახდა მისი გამარჯვების გზათ და ხილათ და იძუ-

ღებულ იყო ბოლოს და ბოლოს დიდი რევოლუციით დაენ-
ვრია ძველი წყობილება. მისი რევოლუციები 1830 წ., 1848
წ., 1870 წ. მოწმობენ ამ კლასის უადრესათ რევოლუციურ
მეთოდს ბრძოლისას და გამარჯვებისას.

მაშასადამე, ბურჟუაზიული დემოკრატია, ეს ბურჟუაზიის
ბატონობის პოლიტიკური ფორმა, ნიშნავს ლეგალიზმს, არსე-
ბული დაწერილი კანონების ფარგლებში მომწყვდევას, მთელი
საზოგადოებრივი ბრძოლის პარლამენტარიზმის ჩარჩოში ჩა-
ტევას, გაბატონებულთა და კმაყოფილთა იურიდიული ნორმების
საყოველთაო ნორმათ გადაქცევას.

პროლეტარიატი, როგორც ყველაზე უფრო დაჩაგრული
კლასი დღევანდელი საზოგადოებისა, არასოდეს არ მდგარა ამ
ტაქტიკურ ხაზზე, ეს მისთვის ბუნებრივად, სტიქიურად მი-
უღებელია. არა თუ მისი რამოდენიმეჯერ რევოლუციური ცდა
ბურჟუაზიის დასამარცხებლად, არამედ ყოველდღიური ბრძო-
ლაც თავისი ეკონომიური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად
არ ჩატეულა და ვერ ჩაეტევა ბურჟუაზიული დემოკრატიის
ფორმებში. მუშა იძულებულია სადაც მოლაპარაკება არ სჭრის
ძალა დაატანოს თავის პატრონს პირდაპირი მოქმედებით, მი-
მართოს გაფაცვას, ბოიკოტს და სხვ. პროლეტარიატის დიდ
ისტორიულ გაფიცვებს არა ერთი და ორი კონსტიტუცია შეურ-
ყევია და ზოგი მისი ანტიხალხური წესები შეუცვლია, არა ერ-
თი და ორი ქვეყანა უხსნია რეაქციისაგან და მემარჯვენეთა გა-
დატრიალებისაგან. საზოგადოთ, მუშათა კლასის ეს ბასრი
ზმალი უდიდესი დარაჯია დემოკრატიისა. დაჩაგრული კლასის
ძიერ რევოლუციური მეთოდის ხმარა არასოდეს არ ყოფილა
სადაო ჩაგრულთა წრეებში. ეს გახდა სადაოთ მხოლოდ ახლა,
ომის შემდეგ, რაიცა ნიშნავს ბურჟუაზიული ტაქტიკური
მსოფლმხედველობის პროლეტარიატში ფართეთ შემოჭრას.

ბურჟუაზია ცდილობს ხალხის სუვერენიტეტი შეასუსტოს,
მინიმუმამდე დაიყვანოს და ამის საუკეთესო საშუალებათ სა-
მართლიანათ იიაჩნია პარლამენტარიზმი; ოთხ წელიწადში ერ-
თხელ, ერთ დღეს ეს «სუვერენი» სუვერენობს ქალაღზე, საარ-
ჩევნო ბიულეტენით, დანარჩენ დროს კი ფაქტიურად სუვერე-
ნობენ მისი ვეჟილები, ენაწყლიანათ მეტყველნი, სრულიად მის
დაუკითხავათ და ნებადაურთველათ. მთელი დემოკრატიის ამ
ფორმაში მოქცევა, ხალხის მთელი ბრძოლის და მოძრაობის

«ბიულეტენით» განსაზღვრა შეადგენს გაბატონებული კლასის სულისკვეთებას. ის იძულებულია აცნოს დემოკრატია, მაგრამ მისებული, გამრუდებული, ანტიხალსური. ბურჟუაზიული დემოკრატიის პოლიტიკური კონცეპციის გავრცელებამ პროლეტარიატში დაბადა მისი ტაქტიკური კონცეპციის გავრცელებაც. ეს ორი მიმდინარეობა ერთათ ვითარდება, როგორც ერთათ გადაჯაჭვული ორი რგოლი. ორივე ეს ერთნაირათ ეწინააღმდეგება პროლეტარიატის სოციალურ ბუნებას, მის საწარმოვო და საზოგადოებრივ მდგომარეობას.

პროლეტარული დემოკრატიის ბრძოლის მეთოდი იყო პირველათ რევოლუციური, ხოლო პარლამენტი გახდა გაბატონებული კლასების ბრძოლის ასპარეზათ. ამიტომ კომ. მანიფესტი აღიარებს მუშათა მოძრაობის ერთათერთ რევოლუციურ მეთოდს. შემდეგ გერმანიაში იწყება მუშათა მონაწილეობა პარლამენტში და იქ სოციალისტური ფრაქციის დაარსება. პროლეტარული მოძრაობის ეს მეორე შესაძლებლობა გავრცელდა ყველგან და გახდა უდიდეს საპროპაგანდო და საორგანიზაციო იარაღათ. ეს იყო დამატება პირველი მეთოდის და არა მისი შეცვლა და გაუქმება, ე. ი. პროლეტარიატის ტაქტიკა შეიცავდა ორ მხარეს: რევოლუციურს და პარლამენტარულს. ორივე ეს არის მისი დემოკრატიული, ე. ი. ხალხური მეთოდი, ვინაიდან ორივეს აწარმოებს უაღრესათ დემოკრატიული კლასი — პროლეტარიატი. პარლამენტარიზმის განვითარებასან ერთათ — ხდება ამ ახალი მეთოდის გაზვიადება, გაბერვა და სოციალური ბრძოლის გადამწყვეტ მომენტათ დასახვა. გაბატონდა ის აზრი, რომ წმინდა პარლამენტარული გზით, საარჩევნო წესებით, სოც. დეპუტატების უპრავლესობის შედგენით შეიძლება ბურჟუაზიის ბატონობის დაცემა და პროლეტარიატის გამარჯვება. დემოკრატიული მეთოდი იქნა აღიარებული პარლამენტარულ მეთოდათ, პროლეტარული სოციალიზმი პარლამენტარულ სოციალიზმათ. ამ დებულების თეორიული საფუძველია ძველი იდეალისტური მსოფლმხედველობა: პოლიტიკური წყობილება სათავეა, სოციალური წყობილება ზედმენობა. ამ შეხედულების უსაფუძვლობა ყოველდღე საბუთდება ფაქტებით. სოციალისტების პარლამენტარულ ხელისუფლებამ ვერსად ვერავითარა ცვლილება ვერ მოახდინა სოციალურ ძალთა განწყობილებაში. პროლეტარიატი პოლიტიკურათ ზოგ ქვეყანაში ბა-

ტონობს ბურჟუაზიული დემოკრატიის ფორმებში, ხოლო სოციალური რეჟიმი კი იქ ურყევია. ეს გარემოება არ აიხსნება პიროვნებათა თვისებებით, მართველთა ღალატით ან დაბნევით. ეს აიხსნება თვით მეთოდის შეუძლებლობით, მისი სიყალბით და უნიადაგობით. არსებული პოლიტიკური წყობილება არის გამოხატულება ერის რეალური მდგომარეობის, მისი შინაგანი სოციალური ურთიერთობის. სახელმწიფო მხოლოდ ადასტურებს იმას, რაც არის. «იდეა რომ სახელმწიფოს პოლიტიკური აქტი არის ისტორიის გამსაზღვრელი წარმოადგენს ისეთივე სიძველეს, როგორც თვით ისტორიოგრაფიაა», სწერს ენგელსი ამ ძველი აზრის მქადაგებელის დიურინგის წინააღმდეგ. «ეს იდეა ბატონობდა წასულში მთელ ისტორიულ მოძღვრებაში და ის შეარყია მხოლოდ რესტაურაციის ხანაში საფრანგეთის ბურჟუა-ისტორიკოსებმა»^{*)}. აი ეს ძველი იდეა ახლა ისევ აღდგა და პროლეტარულ პოლიტიკაში პირველი ადგილი დაიჭირა: სოციალისტურ-პარლამენტარული მთავრობა გამოსცემს აქტებს და სოციალიზმს დაამყარებსო! სინამდვილეში ისტორიის მთელ სივრცეზე არ არის არც ერთი მაგალითი რეჟიმის ასე იდილიურათ, კანონიერათ შეცვლის, და ეს არა თუ ეკონომიურის, არამედ პოლიტიკურისაც. ყველა არსებული თუ დაღუპული რეჟიმი შეიცვალა რევოლუციური გზით; პროლეტარიატმა საარჩევნო უფლებაც კი ვერ მოიპოვა ლეგალურათ, საპარლამენტო ბრძოლით (ბელგია, ავსტრია და სხ.). სოციალისტური კი არა, ჰერიოს რადიკალური კაბინეტი დასცა ამ ოთხი წლის წინეთ ბურჟუაზიამ ფინანსიური მანიოვრებით. გაბატონებული კლასები ამ «პარლამენტარულ კრეტინიზმს» პროლეტარიატისათვის ქადაგებენ, თვარა თავისთვის მას სრულიადაც არ სცნობენ, თავის ბატონობის შესარჩენათ მიმართავენ არაპარლამენტარულ მეთოდებს. მრავალჯერ საყოველთაო კენჭის ყრით არჩეული ბულანჟე ფერის სამინისტრომ სახელმწიფო მოღალატეთ გამოაცხადა და პოლიციურათ ანგარიში გაუსწორა. გერმანიის რეაქცია იმარჯვებს დღეს სწორეთ ამ საპარლამენტო ბრძოლის უკუგდებით. ერთი სიტყვით, რეჟიმის შეცვლა ითხოვს ძალთა განწყობილების შეც-

^{*)} M. F. Engels. M. E. Duhring boulderse la science, t. II, edition Costes. 1932.

ვლას, ძალთა განწყობილება იცვლება რევოლუციური გზით, მთელი დემოკრატიის ამოძრავებით და ძალაუფლების დაპყრობით. ფონ-ჰაპენმა ეს პოლიტიკური ანბანი ძალიან კარგათ იცის, მან პრუსიის სოც. დემ. მთავრობის გარეკვისთანავე სამხედრო წესები გამოაცხადა ბერლინში და მოემზადა შექმნილი უფლების ძალით დასაცავათ. ხოლო გარეკილ ხელისუფლებამ კი ამ ძალის წინააღმდეგ მიმართა... სასამართლოს!

ამნაირათ, თვითეულ მეთოდს თავისი ადგილი აქვს ბრძოლაში; პარლამენტარული ფორმა ამზადებს ხალხს იდეურათ და ორგანიზაციულათ პროლეტარიატის დროშის ქვეშ; ის ქმნის რეფორმების შესაძლებლობას, ბურჟუაზიის სუფრიდან ნამცეცების ხალხის სასარგებლოთ გატაცებას, ფართე მასების პოლიტიკურ აქტივობაში ჩაბმას და თავისი ინტერესების დაცვას; რევოლუციური მეთოდი ქმნის შესაძლებლობას სოციალური რეჟიმის გადატეხისას, ბურჟუაზიის სუპრემატიის დაცემის და სახალხო დემოკრატიის და სახალხო ეკონომიის აღორძინებისას. ეს ერთი ტაქტიკური ხაზია, ერთი გზაა, რომელზეც დგას პორლეტარიატი ბუნებრივათ და თავის მოძრაობაში მიმართავს ხან ერთ, ხან მეორე საშუალებას, პირობების და მიზანშეწონილობის თანახმათ. ამ ხაზის პოლიტიკურ ასპარეზზე ამუშავება, ამ პირობების აწონ-დაწონვა და ბრძოლის საშუალებათა ამორჩევა არის საგანი პროლეტარიატის პოლიტიკური პარტიებისა და ორგანიზაციებისა.

7. სოციალისტური დემოკრატია

სოციალისტური დემოკრატია არ ფარავს პროლეტარულ დემოკრატიას; ის ცდილობს იმდენათ გაიზარდოს და გაფართოვდეს, რომ მთელი პროლეტარიატი შედიოდეს მის ფარგალში და ამ გზით მოახდინოს პარტიის და კლასის გაერთიანება. დღეს ის ნაწილია პროლეტარული დემოკრატიის და მისი მოთხოვნილებანი და ინტერესები გადააქვს სახელმწიფო მასშტაბით პოლიტიკურ ასპარეზზე. მაგრამ ვინაიდან ამ ასპარეზზე მასთან მეზობლობენ სხვა კლასების ორგანიზაციებიც, აქ ბდება გამიჯვნა თუ დაახლოება სხვა პარტიებთან, იქმნება სხვადასხვა საპარლამენტო კომბინაციები, დამოყვრება და არსიყობა; ცხადია ამით იღება ფართეთ ის კარები, რომლიდანაც

პარტიაში შემოდის მოწინააღმდეგეთა პოლიტიკური მსოფლ-მხედველობა და აქედან გადადის თვით პროლეტარიატში. ეს კლასი როგორც სოციალური ერთეული მუდამ დაპირდაპირებულია ბურჟუაზიასთან, მათ შორის კარები დასშულია; სამაგიეროთ იგივე კლასი, პოლიტიკური დაჯგუფების შემწეობით, ღია არის ეტერთა იდეური გავლენის და არეუ-დარევისათვის. ბურჟუაზიული დემოკრატიზმი სწორეთ ამ კარებიდან იკაფავს გზას პროლეტარიატში და ის გადაყავს თანდათან თავის ტაქტიკურ ხაზზე. სწორეთ პარლამენტარული ბრძოლის აღორძინებით იწყება ძველი დემოკრატიული მეთოდის დატოვება და ახალის, ბურჟუაზიულის, მიღება. თვითონ პროლეტარიატი თავის კლასში, თავის ეკონომიურ ბრძოლაში ახლაც არ სცნობს ამ ახალ მეთოდს და მაგრათ დგას თავის ნაცად კლასიურ პოზიციანზე.

მეორე მხრით, სოციალიზმი არ იფარგლება სოციალისტური ინტერნაციონალით. ის გაცილებთ უფრო ფართე, ღრმა და გარდაუვალი მოვლენაა, ვინემ მეორე. სოციალისტური ორგანიზაცია სოციალისტურია იმდენათ, რამდენათ მისი გეზი, საქმიანობა და მოძრაობა თან ატარებს სოციალისტურ მსოფლმხედველობას, რამდენათ მათ შორის მჭიდრო მიზეზობრივი კავშირია. დღეს სოციალისტი ვინც არ არის, ყველა ამ მოძღვრებას ეპოტინება და მისი სახელით თავის მისწრაფებას ფარავს. კარგათ ნათქვამია: საქმენი შენი გაცხონებენ შენ. საქმით გამოიცნობა პოლიტიკური დაჯგუფება. ჩინებული დროშა არაფრათ არ ვარგა, თუ მისი განმზორციელებელი საშუალებები უვარგისია; მუშათა სტიქიური მოძრაობა, გარკვეულ სოციალისტურ მიზანს მოკლებული, გაცილებით მეტს აკეთებდა სოციალიზმისათვის, ვინემ ასეთი მიზნით აღჭურვილნი ახალ მოდის დემოკრატიული მეთოდის მიმდევარნი. პარტია, პარტიათა შემადგენლობა და კავშირები იცვლება, მუდმივ გადასხვაფერებაშია, დროთა და გარემოებათა ამყოლია. არ იცვლება მხოლოდ სოციალიზმი, ის დგას სფინქსივით ურყევი კაცობრიობის შარა გზანზე და აიძულებს გამვლელ-გამომვლელთ მისკენ მოიხედონ, მას ანგარიში გაუწიონ. მისი სულით გაუღენთილია თანამედროვე საზოგადოება, მის ფარგალში, ტრიალებს საერთო აზროვნება; მის გამოყენებას ცდილობს მისი მოწინააღმდეგენიც თავის წისკვილის ასაბრუნებლათ. აქ

ემლება უართო ასპარეზი ბურჟუაზიულ დემოკრატიას სოციალისტური დემოკრატიის საშუალებით გაამრუდოს, გააყალბოს სოციალიზმიც, მისი ან აბსურდამდე მიყვანით, ან წვრილ რეფორმიზმათ გადაქცევით. პირველი ამოცანა ჩინებულად შეასრულა ბოლშევიზმა; სოციალიზმის საშინელი კარიკატურა გაშეფლა კომინტერნში. მეორე ამოცანა ნიადაგს პოულობს სოცინტერნაციონალში. ამ მიმდინარეობის პირველი ამოსაღებია ტაქტიკა «უმცირესი ბოროტების».

ერთხელ თურმე მხიარულ მზარეულმა კითხა თევზს: როგორ გირჩეენია, შეგწვა თუ მოგხარშოვო. მისი ჭკუით თევზს უმცირესი ბოროტება უნდა აერხია. საფრანგეთის სოციალისტებს კითხეს: ვინ გირჩეენია, ფერი თუ ბულანჟეო. მათ თეკზით წყალი არ უშლიდა ხმის ამოღებას და თამამათ მიუგეს: არც ერთი და არც მეორე, გაუმარჯოს სოციალისტურ რესპუბლიკასო! ეს იყო ძველათ, როცა დემოკრატიული მეთოდი ძველებურათ ესმოდათ. შემდეგ, აგერ ახლა, გერმანიის სოც. დემოკრატიას კითხეს: ანტიდემოკრატიული რეიხსტაგი გირჩეენია თუ კანცლერი ბრიუნინგიო, მან აირჩია უკანასკნელი. საპარლამენტო დადგენილებანი თუ ირდონანსები, აირჩია ორდონანსები, პიტლერი თუ ჰინდენბურგიო, აირჩია უკანასკნელი და ასე უმცირესი ბოროტების პოლიტიკამ იწონა-იწონა დაბლა და მიაღგა სამხედრო დიქტატურას. ამჟამათ დასმულია ასეთი საკითხი: პიტლერის თუ ჰოპენცოლერენების მთავრობა. მოიპოვებიან აქაც უმცირესი ბოროტების მამდევარნი...

უმცირესი ბოროტების თეორია საეხებით გაკოტრდა. საზოგადოთ, ბოროტების არჩევა, თუნდაც უმცირესას, არ შეიძლება იყოს სოციალისტური დემოკრატიის პოლიტიკა. ასეთი პოლიტიკა უეჭველათ მიმართულია მასის ინტერესების წინააღმდეგ, უამისოთ ხომ ის ბოროტებაც არ იქნებოდა, და მაშასადამე არის საუკეთესო საშუალება მასის ჩამოშორებისა, დაქსაქსვისა, იდეიური არევ-დარევისა და სოც. პარტიის განმარტოებისა. პარტიის სამოქმედო ხაზი აშკარაა, გზა გაკაფულია: ის მხარს უჭერს ყველა რეფორმისტულ მიდრეკილებას, რაც კი მასის სასარგებლოთ მიიმართება, თუნდაც ის არ მიდიოდეს ჩვენსავით შორს. მაშასადამე, ის ძეეს მისი კლასიური ბრძოლის საზსე და არავითარ ბოროტებას არ შეაღვენს. მხოლოდ ეს პრინციპიალური მოსაზრება უნდა იყოს ჩვენი ტაქ-

ტიკური მიხვევ-მოხვევის გადამჭრელი საზომი. მაგრამ აქ მუ-
შაობს მეორე მოსაზრება, რაიცა რევს მთელ ტაქტიკას. ეს
არის პასუხისმგებლობის საკითხი. წინეთ სოც. დემოკრატია
წარმოადგენდა მცირე, პროპაგანდისტულ ორგანიზაციას, მოკ-
ლებულს სახელმწიფო საქმეებში პასუხისმგებლობას. ახლა კი
ის სახელმწიფოს ერთი მესაჭეთაგანია და შესაფერი პასუხის-
მგებლობაც აწევს. ეს მოსაზრება ფაქტების მხრით მართალია.
ხოლო ნიშნავს ეს პროლეტარული დემოკრატიის მეთოდის და
პრინციპების დატოვებას და ბურჟუაზიულ დემოკრატიის გემ-
ში გადაჯდომას? და თუ არა, ცხადია ახალი არაფერი მომხდა-
რა პროლეტარიატის რიგებში, გარდა მისი გავლენის გაზრ-
დისა. სოციალისტური დემოკრატიის პასუხისმგებლობა გაი-
ზარდა დიდათ პროლეტარიატის და მთელი ხალხის წინაშე იმ
მხრით, რომ მას მიეცა საშუალება ამ დაჩაგრულთა სასარგებ-
ლოთ სახელმწიფო აპარატი აამუშაოს, სიტყვიდან საქმეზე გა-
დავიდეს. რამდენათ ის ამას სჩადის, რამდენათ ხალხის მდგო-
მარეობა მათი მეოხებით უმჯობესდება, იმდენათ მისი დამსა-
ხურება დიდია და პასუხისმგებლობა გამართლებულია. მაგრამ
პასუხისმგებლობა გაბატონებულთა პოლიტიკის და საქმიანო-
ბისათვის, გამოსწორება მათი შეცდომების მათივე ნიადაგზე,
ე. ი. მათ მაგიერობის გაწევა, მათ ტექნიკურ აპარატთა გადაქ-
ცევა — ეს უკვე დატოვებაა საკუთარი გზის და საკუთარი
მსოფლმხედველობის. გერმანიის დამარცხებულ იმპერიალის-
ტებმა ხელი დაიბანეს, განზე გადგენ და მათ მიერ არეულ-და-
რეული საქმეები გერმანიის დემოკრატიას ჩაუტყის მოსაგ-
ვარებლათ*). აქ იყო ორი გზა: ან ძველ საზოგადოებრივი ურ-
თიერთობის ნიადაგზე დარჩენა და საქმეების ძველ კალაპოტ-
ში ჩამოლაგება, ან ახალი სოციალური ურთიერთობის დამყა-
რება, ძველი ნაგავის სავსებით გადათრევა და ამ ახალ საფუძ-
ველზე სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო ინტერესების დაწ-
ყობა. ე. ი. შექმნა შინაური ცვლილებებით ახალი საზოგადო-
ების, ახალი ერის, სახალხო სახელმწიფოს და სახალხო ეკო-
ნომიის და წადგომა გამარჯვებულ უცხოეთის წინაშე ახალი

*) შეიღუმანის მოწმობით ვილჰელმის და მისი წრეების მართველობის
ასპარეზიდან გასვლა მოხდა ანტანტის მოთხოვნისგან, ვილსონს უარი
განუცხადებია ამ ხალხთან ზაეზე მოლაპარაკების დაწყებაზე. („ფორვერ-
ტსი“, 9 ოქტ. 1932).

დროშით და ახალი პროგრამით. ნამდვილათ მოხდა საწინააღმდეგო, საგარეო მომენტი გადაიქცა საშინაო პოლიტიკის გამსაზღვრელ მომენტათ, შინაური სიდუხჭირე და სატკივარი დაინრდილა, საგარეო სატკივარი გაიბერა, ყველა კლასის ერთი ფრონტი შედგა და ნაციონალური დროშით უცხოეთს დაუპირდაპირდა. ნაციონალიზმი გაიზარდა და შინაგანი რეაქციის გზად და ხიდათ გახდა. ვიქტორ შიფი ასე აღწერს ამ პროცესს:

«13 წლის წინეთ მთელ გერმანიის ხალხში გაიხმა ყიჟანა აღდგომის. შელახულმა უყლებრივ გრძნობამ გარდაქმნა გერმანია მართლა ერთ. მხოლოდ მომავალი თაობა მიხვდება რომ გერმანიის სოციალ-დემოკრატიაშ შესძლო მუშა-ხალხის სახელმწიფოსან შორიგება. მწარე ძოგონება ვილჰელმის კასტიური მართველობის, სამკლასიან საარჩევნო უყლების ძველ თაობაში ისე მაგრათ იყო ფესვგადგმული, რომ საჭირო იყო არა მცირედი შრომა მუშათა დასაჯერებლათ, რომ მას დაედასტურებია კაპიტალისტური რეჟიმიანი სახელმწიფო. ეს იყო შესაძლებელი იმიტომ რომ ამასობაში გერმანია გადაიქცა ვეიშარის სახელმწიფოთ, რომლის კონსტიტუცია თავის საშოში ატარებდა აგრეთვე მომავალი სოციალისტური საზოგადოების წინასწარ პირობებს. დადასტურა რა მუშათა კლასმა სახელმწიფო, დადასტურა სამშობლო. მხოლოდ ამ გზით გახდა შესაძლებელი წარმოება გმირული საგარეო ბრძოლის 12 წლის განმავლობაში ვერსალის უსამართლობის გასაქრობათ... ეს იყო ბრძოლა გერმანიის უფლებისათვის მსოფლიოში» და სხ. («ფორეერტსი», 17 აგვ. 1932).

ფაქტები სწორათ გადმოცემულია, სოციალ-დემოკრატია თავის მუშაობის ცენტრში აყენებს საგარეო მომენტს, ქმნის ერთ ნაციონალურ ფრონტს ვერსალის წინააღმდეგ. და როცა ეს საქმე საკმაოთ გამოსწორდა, ვეიშარის კონსტიტუციის საშოლან წარმოდგა არა სოციალისტური, არამედ აგრარიული მთავრობა, აღსდგა ძველი იმპერიალისტური ძალა, ამდენხანს კულისებში გაჩერებული და შესაფერი მომენტის აუჩქარებელი მიმლოდინი, აღსდგა გაუტეხელი იმავე ნაციონალური დროშის ქვეშ და გვარიან უცერემონიოთ წესი აუკეს ვეიშარის ილიუზიებს.

ასეთია საქვეყნო ისტორიული ნაყოფი ომის შემდეგ მო-

აზრებული დემოკრატიული მეთოდისა, რომლის მსხვერპლ ხდება პირველ ყოვლისა თვით პროლეტარული დემოკრატი პარლამენტარიზმის, ე. ი. სიტყვიერი ბრძოლის და დაწერილ აქტების პანაცეიით გამოტანა, დემოკრატიის მთავარ ფარხმ: ლათ აღიარება და ამ იარაღით აბოპქრებულ კაცობრიობი მორევში საბრძოლველათ შესვლა — აი მთავარი მიზეზი პროლეტარიატის დღევანდელი დანაწილების, დაძაბუნების, უკმაყოფილების და დაქსაქსულობის. ეს დანაწილება პოლიტიკიდან გადავიდა მუშათა ეკონომიურ ორგანიზაციებშიაც, კლასი იდეური და პოლიტიკური მთლიანობა დაირღვა მთელ ხაზზე; ყველა მისი მოქმედების სფეროში. მის წიაღში მარჯვნივ და მარცხნივ შეხეთქა უცხო ტალღებმა, ნამდვილი დემოკრატიი ყველა ჯურის მტრებმა. ამათ მოხერხებულათ ისარგებლეს სოციალისტური პარტიების იდეური დაუძღურებით და მაწინააღმდეგე აამოძრავეს ხალხის ფართე ნაწილები. ამ ტალღებმა ვერ შეხეთქა მხოლოდ ერთი კარი პროლეტარული შენობისა, ვერ შერყვნა ერთი მისი იდეური საფუძველი და მით მის დამოუკიდებლობა და ძლიერება რჩება სელშეუხებელი ყველა დემოკრატია, პრიმიტიული, კლასიკური, ბურჟუაზიული წვრილბურჟუაზიული იყო და არის იმპერიალისტური. ისინი თავისუფლებას და თანასწორობას სცნობენ მხოლოდ თავიერის შეილებისათვის, თავისი სამშობლოს მოქალაქეთათვის ხოლო სხვა უცხო ერთ იმორჩილებენ და თავის საწველ ფურათ ხდიან. ერთათერთი პროლეტარული და სოციალისტური დემოკრატია შეადგენს გამონაკლისს და დღესაც ისე როგორც წინეთ აღიარებს: «ნაციონალური განთავისუფლება არის წინასწარი პირობა ეკონომიური და სოციალური განვითარების (სოც. და სინდიკ. ინტერნაციონალთა რეზოლიუცია 21 ივნისის, 1932 წ.). აი ეს დებულება შეადგენს მხოლოდ მის საკუთარ, მის დამახასიათებელ აზროვნებას, მის უდიდეს იდეალიზმს და თავის დადებას. აი ეს დროშა მას ვერ შეურყვნა ბურჟუაზიულ დემოკრატიაში; აქ ის აღმოჩნდა მედგარი, მტკიცე და ურყევი. ეს ხდის პროლეტარიატს ნამდვილ დემოკრატიათ, ყველა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა ერთგულ მეთაურათ, გულწრფელ მეგობრათ.

.....

ინგლისის გამოჩენილმა ფილოსოფოსმა ჰერბერტ სპენსერმა ბურჟუაზიის დოქტრინას სახელმწიფოზე მოკლეთ თავი მოუყარა ერთ პატარა წიგნში და გამოთქვა ამ სათაურით: ინდივიდი სახელმწიფოს წინააღმდეგ!

სოც. ინტერნაციონალის გამოჩენილ მეთაურმა ემ. ვანდერ-ელდემ პროლეტარიატის შეხედულება ამავე საგანზე გამოხატა თავის წიგნში ასეთი სხარტული სათაურით: სოციალიზმი სახელმწიფოს წინააღმდეგ!

ორივე თხზულებაში დასაბუთებულია, სხვადასხვა მოტივებით, რასაკვირველია, ერთი და იგივე დებულება — ბურჟუაზიის და პროლეტარიატის უარყოფითი დამოკიდებულება სახელმწიფოსადმი. ასეთია ამ ორი თანამედროვე კლასის სახელმწიფო დოქტრინა.

როგორია სინამდვილე?

სინამდვილე იძლევა ამ დოქტრინის ძირბუდიანათ დამარღვეველ სურათს. სახელმწიფო არა თუ არ სუსტდება, პირიქით, ის თანდათან ძლიერდება, მისი გავლენა ფართოვდება, ის მოქალაქეთა ცხოვრების ყველა კუნჭულში იჭრება, ადამიანის თვითნებულ ნაბიჯს თავის კონტროლს უქვემდებარებს, მის ჯიბეს, მის ნაბუშევარს, მის შემოსავალ-გასავალს თავის ანგარიშებს უმორჩილებს — ერთი სიტყვით, ის ხდება ზღაპრულ მაჯულაჯუნათ, მთელი თავისი სიგრძე სიგანით ერზე გადაწოლილი.

დემოკრატიის მუდმივი მოთხოვნა იაფი მართველობა. სინამდვილეში კი ეს მართველობა ძვირდება დემოკრატიის აღორძინებასთან ერთათ. ყველაზე უფრო ძვირი მართველობაა სწორეთ დემოკრატიული. მაშასადამე, ბურჟუაზიული დემოკრატია ნიშნავს სახელმწიფოს როლის გაზვიადებას, მის ხალხის ტვირთად გადაქცევას, ძვირ სამართველო აპარატს, ერთი სიტყვით, ანტიხალხური სახელმწიფოს შექმნას. ცხადია ბურჟუაზიის ინტერესი მოითხოვს სწორეთ ასეთ პოლიტიკურ წყობილებას; ის ქმნის თავისი ბატონობის ორგანოებს თავის სახისამებრ. ამ მის პოლიტიკურ შემოქმედებაში ის განიცდას ღრმა ცვლილებას, ეტაპების მთელ რიგს, რომელთაგან უკანასკნელი სავსებით ეპირდაპირება წინანდელ, გავლილ, საფეხურებს.

სპენსერის დოქტრინა ხატავდა თავის დროის ბურჟუაზიულ მსოფლმხედველობას. მისი აღორძინება და განვითარება მოხდა ანტისახელმწიფოებრივი გზით, კერძო პირთა მიერ კერძო პირების ექსპლუატაციით და ეკონომიურათ დამორჩილებით. კაპიტალისტები ითხოვდნენ მათ საქმეებში, მათ დამოკიდებულებაში მუშასთან და მუშტართან სახელმწიფო ჩაურევლობას, იძულებითი აპარატებისათვის მაყურებლის როლის მინიჭებას, გარეგანი უშიშროების დაცვას, პოლიციური ფუნქციებით დაკმაყოფილებას. აი ამ ტენდენციას პირნათლათ ემსახურებოდა მაშინდელი სახელმწიფო. მაგ. ამ ასი წლის წინეთ, 1831 წ., საფრანგეთის პარლამენტმა გამოსცა 41 კანონი, ამათ შორის 31 მთავრობის ინიციატივით, 10 კი თვით პარლამენტის ინიციატივით. ნაკლები კანონი, ნაკლები მოხელე, ნაკლები გადასახადი — აი ამომავალი ბურჟუაზიის პოლიტიკური დროშა. ასეთი იურიდიული პირობები იძლეოდა თავისუფალ მოედანს მრეწველთა საქმიანობისათვის, ხალხთან მისავალი გზების გაფართოებას, შრომა-კაპიტალს შორის დამოკიდებულების თავისუფლებას. რამდენათ პროლეტარიატი თვითცნობიერდება, წელში იმართება, თავის ორგანიზაციებს აარსებს და უსახლერო ექსპლუატაციას სახლვარს უდებს, შრომის სამფარველო კანონების გამოცემით თუ პირდაპირი ბრძოლით, იმდენათ კაპიტალისტები იძულებულნი არიან ამ ნიადაგზე დაკლებული შემოსავალი სხვა ნიადაგზე აინაზღაურონ და კაპიტალის დაგროვების ახალი წყაროები გაიჩინონ. აი აქ ჩნდება, რომ სახელმწიფო ერთი უძლიერესი წყაროა შეძლების დასაგროველათ, ხალხის ჯიბიდან უმტკივნეულოთ ქონების ამოსაზიდვათ და მის გასანაწილებლათ. ამუშავდა საკანონმდებლო ორგანოები, დატრიალდა კანონების კორიანტელი, გადასახადები საშინელი ტალღები. მაგ. 1920 წ. გამოდის საფრანგეთში 21 კანონი, 1923 წ. 277 და სხ., გარდა საბიუჯეტო კანონების: კანონთა პროექტების რიცხვი ათასობით ითვლება, რის მიღებას ვერ ასწრებს საპარლამენტო მექანიზმი. ასი წლის წინეთ სახელმწიფო ბიუჯეტი უდრიდა ერთ მილიარდს, ახლა კი აღწევს 45 მილიარდს. გადასახადები 1913 წ. შედარებით დღეს 21-ჯერ უფრო მძიმეა, ხოლო მუშის ქირა იმავე დროს „გაიზარდა 7-ჯერ.

ახლა წარმოიდგინეთ სახელმწიფოს განვითარების მსვლე-

ლობა ასეთივე ტემპით. ის ას წელიწადში შესჭამს საზოგადოებას, დაიმონებს მას სულიან-ხორციანათ და გადაიქცევა იმ გაუმაძღარ ლეგენდარულ მოლოხათ, რომლის საკვებავთ და შესანახათ საჭირო იქნება მთელი ხალხის დღე-ღამიანი მუშაობა. ის უკვე შეუდგა მთელი თავის ძალ-ღონით დემოკრატიისათვის ძირის გამოთხრას, წაქცევას იმ ხისას, რომელზედაც დაყრდნობილია ხალხის სუვერენიტეტი. ის ნთქავს ადამიანის ნაშრომის დიდ ნაწილს, ბოჭავს მის ეკონომიურ აქტიუობას, მის თაონსობას, მის ბატონობას და ხდის მას მართველობაზე სავსებით დამოკიდებულათ. ფაშინში აი ამ ტენდენციის განვითარებაა, მისი ლოლიკური დასკვნაა. თუ მოქალაქე არ არის თავის ნაშრომის გამგებელი, ცხადია ის არც თავის აზრის და რწმენის გამგე უნდა იყოს. ის ფორმალური თავისუფლება, რასაც ბურჟუაზიული სახელმწიფო სცნობს ადამიანში, უნიადაგო ზედმენობაა, ძველი განვლილი ეტაპის გადმოცემაა, შეუფერებელი დღევანდელ მდგომარეობასთან, როცა ის ნიეთიერთათ სახელმწიფოს ყმობაში ჩაუარდა. ახლა ამ დიდ ბატონს მიუმატეთ პატარა ბატონები, დემოკრატიის სხვა ორგანოები — მუნიციპალიტეტები, კომუნები, სადეპარტამენტო საბჭოები, რომელთა ბიუჯეტი ასეთივე ტემპით იზრდება, გადასახადები გადასახადებს ემატება. ცხადია, არსებული სისტემა მართველობისა აღემატება ხალხის ძალ-ღონეს, ის მისთვის მძიმე ტვირთია და, მამასადამე, არ შეიძლება იყოს მისი ორგანო, მისი ინტერესების და აზროვნების გამომხატველი. სახელმწიფო ბიუჯეტის სამი მეოთხედი სწორეთ ხალხის ჯიბიდან ამოდის არაპირდაპირი გადასახადების საშუალებით, ხოლო დანარჩენს იძლევა პირდაპირი გადასახადი და სახელმწიფოს ქონება*). ამ ვეერთელა თანხიდან ნამდვილი გადამხდელი — გლეხი, მუშა და წვრილი ბურჟუაზია — ვერაფერს ვერ იბრუნებს, ის სავსებით ნაწილდება გაბატონებულ კლასებში და წრეებში. ბანკირები, ფინანსისტები, ბირჟევიკები, სპეკულიანტები და მათი ლაშქარი — პოდრიანიკები, მრეწველნი და სხვილი კომერსანტები შეადგენენ იმ მთავარ არმიას, რომლის ჯიბეში გადადის ბიუჯეტის დიდი ნაწილი დემოკრატიული ორგანოების საშუალებით. მათ უკან მიყვება დიდის ბრძო-

*) სახელმწიფო და სამუნიციპალი წლიური ბიუჯეტი უდრის დაახლოებით ოთხმოც მილიარდ ფრანკს საფრანგეთში.

ლით და ვაიკავლახით მოხელენი, უმუშევარნი, პენსიონერები და ითხოვნენ გაშლილ სუფრიდან ნამცეცების მათთვისაც გამოკლებას. სახელმწიფო, ე. ი. გადამხდელი ხალხი, გახდა ობიექტი საყოველთაო ექსპლუატაციის.

ამნაირათ, ბურჟუაზიული სახელმწიფო დღეს წარმოადგენს წინანდელის ანტიტეზას. კაპიტალიზმის სამრეწველო პერიოდში, ე. ი. როცა წარმოებაში ბატონობდა ინდივიდუალური, მრეწველობის პროცესიდან მოგებული კაპიტალი, სახელმწიფო ასრულებდა უმთავრესათ პოლიციურ ფუნქციას, იცავდა და მფარველობდა არსებულ ეკონომიურ ურთიერთობას, ხოლო თვითონ კი ამ პროცესში პირდაპირ მონაწილეობას არ იღებდა. სახელმწიფოს რაიმე ეკონომიური აქტივობა გამოცხადებული იყო შეჩვენებულ სოციალიზმით, რამაც უნდა დასწავროს საწყალი ბურჟუაზია. «კანალის ალაგას რკინის გზის გაყვანა უკვე სოციალიზმს ნიშნავდა», სწერს მარქსი 18 ბრიუმერში. ლიბერალური დოქტრინა სენსერის აი ამ ხანას გამოხატავს.

კაპიტალიზმის მეორე პერიოდში, რომელშიაც ჩვენ ვიმყოფებით, წარმოების მთავარი მამოძრავებელი ღერძია არა ინდივიდუალური კაპიტალი, არა კაპიტალისტის პირადი ქონება, არამედ მთელი სოციალური კაპიტალი, ფინანსიურ დაწესებულებებში თავმოყრილი და შემდეგ მრეწველთა საქმეებში დაბანდებული. ამ ფინანსიური კაპიტალის მოთხოვნილებას აღარ შეეფერება სახელმწიფო-პოლიცია, საზოგადო უშიშროების და კანონიერების მოდარაჯე; მას ესაჭიროება აგრეთვე სახელმწიფო — დამხმარე სოციალური კაპიტალის დასაგროვებლათ და მის განკარგულებაში დასაყენებლათ. ხალხის ნამუშევრის მობილიზაცია გადასახადებით. საბირჟო და საბანკო კანონებით, კრედიტის სახელმწიფო ბანკის მფარველობით, ახალ-ახალი სამუშაოების წამოწყებით და გაცემით და სხ. და სხ. აი რას ითხოვს დღეს ბურჟუაზია მართველობისაგან.

მთელი დღევანდელი ბრძოლა განიარაღების ირგვლივ არის უმთავრესათ ბრძოლა ხალხის დაყმობის შესამსუბუქებლად სახელმწიფოსადმი ბიუჯეტის შემცირებით. ომი პოლიტიკაა და არა ტექნიკა, თუ საომარი პოლიტიკა მეფობს საზოგადოებაში — ომი აუცილებელია, თუნდაც ის შვილდ-ისარით იყოს შეიარაღებული. ბურჟუაზია ებრძვის განიარაღებას არა, მა-

შასადამე, ომის მოსაზრებით, არამედ ბიუჯეტის მოსაზრებით, ხალხის დაბეგერის შემცირება მის ეკონომიურ ინტერესს არ შეადგენს.

სახელმწიფოს დანიშნულების ასე რადიკალურათ შეცვლა ზადებს მის ერთ უძძღავერეს თანამედროვე ტენდენციას — ეტატიზმს. თუ წინეთ მუნიციპალური აფთიაქიც კი სოციალიზმათ იყო გამოცხადებული, დღეს ასეთ «სოციალიზმს» ბურჟუაზია თვით აწარმოებს დიდის ენერგიით. სხვადასხვა წარმოების დარგების ნაციონალიზაციას დღეს ებრძვიან არა პრინციპიალურათ, არამედ მიზანშეწონილობით. საფრანგეთის სოციალისტების უკანასკნელმა საარჩევნო პლატფორმამ რკინიგზის ნაციონალიზაციისა გამოიწვია კრიტიკა მხოლოდ ფინანსიური მოტივებით, სახელმწიფოს ტვირთათ დაწვებაო. ასეთივე მოტივებით ებრძვიან მრეწველობის მთავარ დარგების სოციალიზაციას, რაიცა ინგლისის და გერმანიის სოც. პარტიების მთავარი საარჩევნო პლატფორმაა დღეს. ბურჟუაზიის ბატონობას სრულიად არავითარ საფრთხეს არ უქადის არც ერთი ეს სოციალური რეფორმა, რატომ? იმიტომ რომ ამ გზით არ ირყევა მისი ეკონომიური მდგომარეობა; მისი შრომის და მოგების პრინციპი არ იცვლება სხვა მისი მოპირდაპირე ეკონომიური სისტემით. ყველა ეს ნაციონალიზაცია ჭედის კაპიტალისტურ სისტემაში, ექვემდებარება ყველა მის კანონებს, განსხვავება იქნება მხოლოდ რაოდენობითი ხასიათის, ერთი გუნდი კაპიტალისტებისა გამოვარდება წარმოებიდან და გადაიქცევა რანტიეთ, რამდენიმე ახალი შემოსავალი გაუნდება სახელმწიფო ბიუჯეტს. ეს არის და ეს.

ასეთი ნაციონალიზაცია კაპიტალიზმის პირველ პერიოდში შეარყევედა უეჭველათ თვით სისტემას, ვინაიდან ის იყო დაყრდნობილი, როგორც ვთქვით, სამრეწველო კაპიტალზე. დღეს კი მხოლოდ ფინანსიური კაპიტალის ნაციონალიზაციას შეუძლია შეარყიოს კაპიტალისტური რეჟიმი და გახსნას გზა სოციალისტური ეკონომიკისაკენ. ვის ხელში დღეს სოციალისტური კაპიტალია, ვინც კრედიტს პატრონობს — ის ბატონობს მრეწველობაშიდაც, მთელ თანამედროვე ეკონომიურ ურთიერთობაზე. ამ ძალის სახელმწიფოს ხელში გადასვლა შეუთავსებელია ბურჟუაზიის ბატონობასთან, ვინაიდან ეს იქნებო-

და სოციალურ ძალთა განწყობილების შეცვლა მის წინააღ-
მდეგ.

ამნაირათ, არის ორ გვარი ეტატიზმი — ბურჟუაზიული და
ხალხური, პროლეტარული. ეს საბოლოოთ ძალთა განწყობი-
ლების საკითხია და არა წმინდა ეკონომიური. სიმდიდრის ნა-
ციონალიზაცია კლასთა არსებული ურთიერთობის ნიადაგზე
სოციალისტური ღობუნგი არ არის; ის ფაშიზმის დოქტრინის
ერთი რგოლია, ბურჟუაზიის სუპრემატიის გამომხატველია,
ამ ხაზზე დგას ეგრეთ წოდებული «პლანით წარმოება», რასაც
ბურჟუაზიული ინტელიგენცია, პიტლერიზმი და მათი ამყოლ-
დამყოლნი დღეს ქადაგებენ. მხოლოდ პროლეტარული ეტატიზ-
მი განირჩევა მათგან არსებითათ, ავლებს მკაცრ ხაზს ძველ
და ახალ რეჟიმს შორის და დგას სოციალისტური გარდაქმნის
ხაზზე.

მეტყვიან: ბურჟუაზიულ სახელმწიფოს მიერ მოხდენილი
ნაციონალიზაცია გახდება სოციალიზმის პირველი საფეხური
როგორც კი ძალა-უფლებას დაეპყრობთო. ასეთივე უფლებით
შეგვიძლია ეგვივე ვთქვათ ყველა სხვა სახელმწიფოზე — ფაშის-
ტურზე, მილიტარისტულზე, თავად-აზნაურულზე და სხ. ბო-
ლოსდაბოლოს ყველაფერი ხალხს დარჩებაო. ჩვენ კი წინააღ-
მდეგი ვართ ნაციონალიზაციის დესპოტიაში, ვინაიდან ეს იქ-
ნებოდა ამ დესპოტის გამაგრება და იმ «ბოლოს და ბოლოს»
შორს და შორს გადატყორცნა. ბურჟუაზიული ეტატიზმი მისა-
ღები იყო ჩვენთვის, სანამ ვვეგონა, რომ ამ წყობილების მემ-
კვიდრე უეჭველად სოციალური დემოკრატია იქნებოდა. მაგრამ
ახლა ხომ გამოირკვა, რომ მისი მემკვიდრე ყოველგვარი დეს-
პოტია უფრო ადვილათ ხდება, ვინემ პროლეტარული დემოკ-
რატია და, მაშასადამე, ბურჟუაზიული სოციალიზაცია ხდება
მათი გამაგრების გზა და ხიდი. თანამედროვე ბურჟუაზიული
დემოკრატია თან ატარებს ფაშისტურ სულს, რომელიც სო-
ციალურ საფრთხის პირველ მოახლოვებისთანავე იფეთქებს.
ფაშიზმი როგორც გაზვიადებული ეტატიზმი მისი კლასიური
მისწრაფებაა. ეს ერთი იარაღია, ყველა ბურჟუაზიის სალარო-
ში შემონახული, დიდი სოციალური კონფლიქტების ხანაში
ასამუშაველათ და თავის ბატონობის გადასარჩენათ.

რაკი ბურჟუაზიული სახელმწიფო როგორც თავისი ფორ-
მით, ისე მისი შინაარსით, ეპირდაპირება ხალხურ, პროლე-

ტარულ სახელმწიფოს, ცხადია ძალა-უფლების დაპყრობა დაჩაგრულთა მიერ არ ნიშნავს ამ აპარატებზე, ამ ფორმებზე და მის მუშაობის წესებზე დაყრდნობას. პარლამენტარიზმი, ინდივიდუალური საარჩევნო სისტემა, ხალხის და მართველობის ერთი მეორისაგან დამორება უსაზღვრო ბიუროკრატიზმი, უზომო გადასახადები, მრავალ მილიარდიანი ბიუჯეტი — ერთი სიტყვით მთელი ფარ-ხმალი თანამედროვე სახელმწიფოსი უნდა გადავიდეს ისტორიაში პოლიტიკური რეჟიმის შეცვლის-სახანავე და მათი ადგილი დაიჭიროს სახალხო სახელმწიფო აპარატებმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ძალა-უფლების დაპყრობა იქნება პარლამენტარული თამაშის ერთი რგოლი, უბრალო სამინისტრო, რომელსაც დასცემს პირველსავე არჩევნებზე უკმაყოფილო ხალხი. ხალხური სახელმწიფოს ძირითადი ფორმა ჩვენ მოგვცა პარიზის კომუნამ.

აი რას ვკითხულობთ პარიზის კომუნის მიმართვაში ერი-სადმი:

«ცნობა და გამაგრება რესუბლიკის, ამ ერთთერთი მარ-თველობის ფორმის, შეთავსებული ხალხის უფლებებთან და საზოგადოების თავისუფალ და რეგულიარულ განვითარება-სთან.

კომუნის სრული ავტონომია, გაერცელებული საფრანგე-თის ყველა ადგილებზე. ის უზრუნველყოფს თვითეული ამ ადგილების მთელ უფლებებს და თვითეული ფრანგის სრულად ამუშავებას, ყველა მისი ნიჭის და შესაძლებლობის, როგორც ადამიანის, მოქალაქის და მშრომელის.

კომუნის ავტონომიას ექნება საზღვარი ასეთივე ავტონო-მიებთან სხვა კომუნებისა, რომელნიც ემხრობიან ხელშეკრუ-ლობას და რომელთა ასოციაცია უზრუნველყოფს საფრანგე-თის მთლიანობას.

კომუნის მიუცილებელი უფლებებია:

კომუნალური ბიუჯეტის, შემოსავალ-გასავლის, მიღება; გადასახადთა დაწესება და განაწილება; მართველობა ადგი-ლობრივ დაწესებულებათა; სასამართლოს, შინაური პოლიცი-ის და სწავლა-განათლების ორგანიზაცია; კომუნის ქონების გამგებლობა.

დანიშვნა არჩევანით ან კონკურსით პასუხისმგებლობის

ქვეშ და მუდმივი კონტროლის და გამოცვლის უფლებით კომუნის ყველა მოსახლესურე პირთა ანუ მოხელეთა.

სრული თავისუფლება პიროვნების, სვინიდიის და შრომის. მოქალაქეთა მუდმივი ჩარევა კომუნის საქმეებში, მათი აზრის თავისუფალი გამოთქმით, მათი ინტერესების თავისუფალი დაცვით. ამ თავისუფლების ვარანტიას იძლევა კომუნა, რომელიც ყურს უკდებს და უზრუნველყოფს თავისუფალ და სამართლიან უფლებას კრების და სიტყვის.

ორგანიზაცია ადგილობრივი დაცვის და ნაციონალური გვარდიის, რომელიც თვით ირჩევს თავის უფროსთ და იცავს წესიერებას კომუნაში.

პარიზი არ ითხოვს არავითარ სხვა უფლებას, გარდა ამავე პრინციპების განხორციელებისა, ერთათერთი პირობით, რომ ამ დიდ საადმინისტრაციო ცენტრში თავს იყრიდეს კომუნათა ფედერაციის დელეგაცია...

მთლიანობა, რომელიც დღემდის თავს მოგვახვია იმპერიამ, მონარქიამ და პარლამენტარიზმმა არის მთლიანობა დესპოტიური, უგუნური, თვითნებითი და საზარალო.

პოლიტიკური მთლიანობა, რასაც პარიზი ითხოვს — ეს არის თავისუფალი შეერთება ყველა ადგილობრივი ინიციატივის, ყველა პიროვნულ ენერგიათა თავისუფალი დახმარება საერთო მიზნით, ყველას კეთილდღეობის და თავისუფლების უზრუნველყოფისათვის.

ეს არის დასასრული ძველი ქვეყნის, ქვეყნის მთავრობების და ხუცების, მილიტარიზმის, ბიუროკრატიზმის, ექსპლოატაციის, აჟიოტაჟის, მონოპოლიების და პრივილეგიების, რომელთა მეოხებით ხდება პროლეტარიატის დაყმობა და სამშობლოს განადგურება და უბედურობა*).

მოკლეთ, სახელმწიფო არც ბურჟუაზიული, არც ბოლშევიკური, პარიქით, ის უნდა იყოს დემოკრატიული, ხალხური. «შეხედეთ კომუნას, აი პროლეტარიატის დიქტატურა», სწერდა ენკელსი.

ცხადია, ვანდერველდე მართალია, «სოციალიზმი სახელმწიფოს წინააღმდეგია...»

სახელმწიფო ასპარეზზე დღეს გამართული პოლიტიკური

*) ახ. Journal Officiel de la Commune, 20 აპრილი, 1871 წ.

წიდილი არის უმთავრესათ ბრძოლა არა რეფორმების, არამედ
 ძალაუფლების გარეშემო. დღეს ყველა გაბატონებული კლასი
 თუ პარტია რეფორმებზე გაკვირის, ყველა რეფორმატორია,
 იღონდ ძალაუფლება კი მას შერჩეს, ხალხი დარწმუნებულია,
 რომ რეფორმიზმით მის ტკივილებს ბოლო არ მოეღება; მას
 ეჭვირება რადიკალური, ქირურგიული სოციალური ოპერაცია.
 ამ პერსპექტივებით შეშინებული ბურჟუაზია თვით აკეთებს
 პოლიტიკურ დივერსიას და სხვადასხვა სახით ხალხურ რადი-
 კალიზმს ეპოტინება. მიმდინარე ისტორიული პერიოდის ძი-
 რითადი საკითხია არა რეფორმები, არამედ ძალაუფლება; ვისაც
 ის დარჩება და საზოგადოებას დაიმორჩილებს — სახელმწიფო
 მისი სახის და ინტერესებისდაგვართ აეწყობა. ტრადიციული
 ბურჟუაზიული სახელმწიფო კრიზისშია, მან დრო მოჰპა, ის
 აღარ შეეფერება ახალ საზოგადოებას. მას ორი გზა აქვს —
 უკან, დესპოტიისაკენ, წინ პროლეტარულ-ხალხური დემოკ-
 რატიისაკენ, ყველა შუა გზაზე გაჩერებულნი განწირულია. ამ
 პრობლემასან სამ პოლიტიკურ ბანაკს, რომლითაც დაყოფილია
 საზოგადოება, სხვა და სხვა დამოკიდებულება აქვს. ყველა ფე-
 რის ანტიდემოკრატიული ბანაკი გაერთიანებულია ბურჟუაზი-
 ული დემოკრატიზმის უარის ყოფით და ყოველნაირი საშუალე-
 ბით დესპოტიის დამყარებით. აქ იბრძვიან დიდის ენერგიით ძა-
 ლაუფლების, მთელი ძალაუფლების, ხელში ჩასაგდებათ. მეორე
 ბანაკი ბურჟუაზიული დემოკრატია პარალიზშია, შეკერობილი
 ძველი ფორმულებით, უძლური გაიგოს ახალი საზოგადოება
 და გამონახოს წამალი გარეშე თავისი დაძველებული კარაბა-
 დინისა. ის იბეკნება ერთ ალაგას და იძულებულია საამდროვო
 საკითხებს უპასუხოს დაუსრულებელი სიტყვებით. მესამე ბა-
 ნაკი — პროლეტარული და სოციალისტური დემოკრატია იხ-
 ლინება ორ ტენდენციას შორის: ერთი ფრთა იმყოფება ბურ-
 ჟუაზიული დემოკრატიის გავლენის ქვეშ, ხოლო მეორე ფრთა
 ენათესავება ბოლშევიზმს და «რუსეთის რევოლუციისათვის
 მხარის დაჭერის» სახელით ამავრებს საბჭოთა უსაშინელეს
 დესპოტიას. არსებითათ ორივე მიდრეკილების შედეგი ერთი
 და იგივეა — მშრომელთა მასის დაშლა და მათი გადასროლა
 სხვადასხვა მოპირდაპირე ბანაკებში. ირღვევა რა ამ გზით
 პროლეტარიატის მთლიანობა, ირღვევა ამ კლასის კავშირი
 ბოლშევიზმით დაშინებულ ხალხის ფართე მასებთან. სოცია-

ლისტური არმია დგას აქტიური მტრის წინაშე, დაუძღვრებული და აქტიუობას მოკლებული.

სოც. ინტერნაციონალის მიერ სადისკუსიოთ დასმული ტაქტიკური საკითხი უნდა დასრულდეს მისი რიგების პირველ ყოვლისა იდეურათ გამთელებით. ხაზი ამ გამთელებისა ერ-
ხია — გამოშორება როგორც ბურჟუაზიული დემოკრატიის, ისე ბოლშევიკური დესპოტიისაგან და მტკიცეთ, საბოლოოთ შედგომა პროლეტარულ-ხალხურ დემოკრატიის გზაზე.

ნოემბერი, 1932.

ჩვენის გზა

ევროპის ცივილიზაციის დღევანდელი კრიზისი, რაიცა ჩვენ დავახასიათებთ „რა მოხდა“-ში, ჩვენ წინაშე სვამს ერთს დიდს საჭირობორიტო საკითხს: საით მივდივართ, რა მიმართულების უნდა იყოს ჩვენი ერის გზა, მისი განვითარების წესრიგი, რომ თავისი ბიოლოგიური და ნაციონალური მემკვიდრეობის უზრუნველყოს. ამ პრობლემის გადაჭრა ჩვენგან მოითხოვს კარგად გაგებას და შესწავლას არა მარტო კრიზისის შინაარსის, არამედ აგრეთვე მისი ხელმძღვანელობის, მისი მეთაურობის როლს ამ საშინელ ტრაგედიაში.

დასავლეთის მეთაური ცნობილია — ეს არის პოლიტიკურათ და ეკონომიურათ გაბატონებული ბურჟუაზია, მატარებელი კაპიტალისტური წარმოების მთელი პროცესის. აი ეს ბურჟუაზიული პოლიტიკა და ეკონომიკა მოდის ხელი-ხელ ჩაკიდებული, როგორც განუყრელი ერთი მთელი და ახდენს ღრმა ცვლილებას ერის სტრუქტურის ყველა სფეროში.

1850 წლის სტატისტიკით ევროპაში რუსეთთანა თ-ვლებოდა 266 მილიონი მცხოვრები, ამაში ქალაქების მცხოვრებნი შეიცავდნენ მხოლოდ თორმეტ მილიონს. ამჟამად, ამ დროს ევროპა წარმოადგენდა მთლიან აგრარიულ ქვეყანას და, მაშასადამე, მისი სახსრებით ინდუსტრიულ ქვეყანათ გადაქცევა მოხდა უკანასკნელ ოთხმოცდაათი წლის განმავლობაში. ეს სწრაფი განვითარება მიმდინარეობდა, როგორც ერთი მოზღვავეებული შეუჩერებელი ტალღა, უპატრონო, უხელმძღვანელო სტიქია, რამაც ასე მოკლე დროში არივ-დარია მთელი დასავლეთის ყოფა-ცხოვრების ძირი და გამოსჭედა ახალი ბოგანური სოციალური ეკონომიკა და ფსიქიკა.

ეს ტალღა აფეთქდა უცებ, მაგრამ მისი მომზადება და მისთვის ბრძოლა წარმოებდა საუკუნეთა განმავლობაში. დაწყებული საშუალო საუკუნიდან ბურჟუაზიის მთელი მოძ-

რაობა ტრიალებდა ერთი ლოზუნგის გარშემო — თავისუფლება. ე. ი. თავისუფლება იმიტომ, რომ მოაწყოს ადამიანმა თავისი ცხოვრება როგორც მას სურს. ამ დროში მან დაამარცხა მეფესთან ერთად ფეოდალიზმი, ხოლო შემდეგ თვითმპყრობელი მეფობა და განახორციელა თავისი იდეალი საეხებით, ზოგან მონარქიული ფორმით, ზოგან რესპუბლიკანურით. ამ ჭიდილში და დუდილში განვითარდა უკიდურესი ინდივიდუალიზმი, მე-ს გაღმერთება, პიროვნების საზოგადოებაზე მაღლა დაყენება და მის წინაშე ერის და სახელმწიფოს დაჩოქება. აი ამ საუკუნოებით მიმდინარე ტალღა დღეს ტრადიკულათ იმსხვრევა და თან ამსხვრევს ერს, რასას, მთელ მის კულტურას.

ამ თავაშვებულ სტიქიას შეეგრძოლა მხოლოდ ერთი მიმდინარეობა: მეთვრამეტე საუკუნეში აქუმანიზმის მქადაგებელი ფილოსოფოსები რუსოს და მონტესკიოს მეთაურობით, ხოლო მეცხრამეტე საუკუნეში სოციალისტები. ორივე ეს მიმდინარეობა არსებითად განაგრძობდნენ ძველი საბერძნეთის ფილოსოფოსთა აზროვნებას, რომელნიც მუდამ თავისუფლების საკითხში იცავდნენ ზომიერებას და მის საერთო ინტერესებისათვის დამორჩილებას. ისინი გამოდიოდნენ ერის ინტერესებისაგან. აი რას სწერს პლატონი: „ბედნიერი სიტე (ნაციონალური ერთეული) უნდა იყოს არც მეტად მდიდარი, რაიცა ბაღებს უსაქმობას და მოდუნებას, არც მეტად ღარიბი, რაიცა ბაღებს დაბალ გრძნობებს, შურს და არეულდარეულობას. მისი ტერიტორია უნდა იყოს დასაზღვრული ისეთი საზღვრებით, რომელიც ინახავს მის სრულ მთლიანობას. ეს მაღლიანობა არის არსებითი პრინციპი ხანგრძლივობის და ძლიერების“. (იხ. რესპუბლიკა). ამავე საკითხს სოციალისტები მიუდგენ არა ერის, არამედ კლასის თვალსაზრისით, როგორც საუკეთესო საშუალება მუშა ხალხის გამოსაღვიძებლათ და კაპიტალისტების წინააღმდეგ დასარაზმავათ. ამ სიადაგზე გაიმართა ბრძოლა ორ ბანაკთა შორის — სოციალისტების და ანტი-სოციალისტების. ეს უკანასკნელნი ედავებოდნენ პირველთ მთელი ერის სახელით და გამოჰქონდათ ბურჟუაზიული რეჟიმის გამაგრება ნაციის გამაგრებათ. კლასი და ნაცია ერთმანეთს დაუპირდაპირდა. მთელი ეს ისტორიული კონცეპცია და ბრძოლა თავდაყირა დაატრიალა დღევან-

დელმა სინამდვილემ. გამოჩნდა, რომ სოციალისტური აზროვნება — ეკონომიკის ხელმძღვანელობა ხალხის სასარგებლოთ — არის სასარგებლო არა მხოლოდ რომელიმე კლასისათვის, არამედ ამასთანავე გაცილებით უფრო უაღრესად სასარგებლოა ნაციის, რასის, ერის სისალის და სიახალგაზრდავის შენახვისათვის.

გაბატონებული უკიდურესი ინდივიდუალიზმი დაეყრდნო რომის უფლებას, რომლის ძალით მესაკუთრეს შეეძლო მოეხმარა თავისი საკუთრება როგორც მას მოეპრიანებოდა. ამ გაზვიადებიდან წარმოიშვა თანამედროვე ბურჟუაზიული უფლება, რომლის ძალით საკუთრება არის მთავარი ატრიბუტი ადამიანის, მისი მეორე ბუნება. ადამიანს შეგიძლიათ შეეხოთ, ხოლო მისი საკუთრება კი ხელშეუხებელია. აქ მოხდა ერთნაირი დაპირდაპირება ადამიანს და პიროვნებას შორის. პირველია მოვლენა ბიოლოგიური, მეორე კი — სოციალური, საზოგადოებრივი. ადამიანი, ვინც უნდა იყოს ის, თანასწორია, ხოლო პიროვნება სხვადასხვანაირია. ადამიანები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, ერთიმეორეს ებრძვიან, როგორც პიროვნებები, ინდივიდუუმები, რითაც კაცი ხდება კაცად, უმაღლეს არსებათ. რამდენათაც ერთი პიროვნება მალდება მეორეზე, იმდენათ საზოგადოება მიდის წინ, ვითარდება კულტურა და ცივილიზაცია. აი ამ ბურჟუაზიულ ცონცეპციას დაუპირდაპირდა სოციალისტური იდეოლოგია, რომელიც დაეყრდნო სავსებით ბიოლოგიურ მოვლენას, ადამიანს და მისი სასიცოცხლო ინტერესები დააყენა პიროვნების ინტერესების მალლა. ეს დავა მოდის ძველთაგან, არის შეუწყვეტელი გონებრივი ტალღა, მაგრამ ვერც ერთ ეპოქაში იგი ვერ გადაიჭრა.

ძველი რეაქციონერი თავის აზროვნებაში და მოქმედებაში გამოდის შემამულეთა უაღრესობისაგან და მათი მამულის უპირატესობისაგან საზოგადოებაში. დიდი მამული, აი ერის საფუძველი. ლიბერალები და სხვა ყველა ბურჟუაზიული მიმდინარეობანი აღიარებენ ვაჭრობა-მრეწველობის უაღრესობას და მისი მეთაური კლასის ბატონობას. ყველა ჯურის ტირანები აღიარებენ მთავარ ფაქტორათ ძალმომრეობას, საზოგადოებაზე იარაღის გაბატონებას; მხოლოდ სოციალისტები და ძველი და ახალი ფილოსოფოსები გამოდიან

ადამიანის მოთხოვნილებების და მისი ყოველ მხრივად დაკმა-
ყოფილების აწყობისაგან. ჰუმანიზმი მთავარი მისი საფუძვე-
ლია პოლიტიკაში, ბუნებრივობა ფილოსოფიაში. ბუნება
ქმნის ადამიანს თავისუფალს და თანასწორს, ერთიმეორის
მხკავს. ყველა ფერის სოციალიზმი დგას ამ საფუძველზე და
ცდილობს დაიცვას მისი ძირითადი თვისებანი საზოგადოე-
ბაში. ყველა სხვა მიმდინარეობა ებრძვის და ანგრევს ამ სა-
ფუძველს და ქმნის არაბუნებრივ, ანტიბუნებრივ ურთიერთო-
ბას ადამიანთა შორის.

სოციალიზმი აცხადებს ეკონომიის საფუძველათ შრომას,
ფიზიკურ მუშაობას; ყველა სხვა მიმდინარეობა შრომის ამ
როლს უარყოფდა თავიდანვე და ეკონომიკის საფუძველათ
აცხადებდა ნიჭს, მოხერხებას, გამჭრიახობას, ფულს, ალებ-
მიცემობას, ერთისიტყვით, ყველაფერს გარდა მუშაობისა. ეს
აზროვნება ხატავს უფრო ცხოველთა ცხოვრების წესებს, ვი-
ნემ ადამიანებისას; მხოლოდ პირუტყვეებს არ ეჭირვებათ მუ-
შაობა თავს სარჩენათ, ისინი იკვებებიან ბუნების მიერ მზა-
მზარეულათ ბოძებულთ. აქ შრომა მართლაც სათაკილოა, მი-
უღებელია; მაგრამ მას შემდეგ, რაც ადამიანმა დაიწყო თავი-
სი არსებობის საშუალებათა თავისი შრომით მოპოება, ე. ი.
არ დაკმაყოფილდა ცხოველივით ბუნების მიერ ბოძებულთ,
ამით ის გამოეყო ცხოველებს, შექმნა კულტურა, ცივილიზა-
ცია, პროგრესი, მთელი ნივთიერი და სულიერი სიმდიდრე.
სოციალიზმი ეკავშირება ამ ძირითად მამოძრავებელ ჩარხს,
საზოგადოების ძარღვს და სურს მას დაუმორჩილოს წყობი-
ლება; თუ კი ადამიანი გამოეყო ცხოველთა სამეფოს შრომით,
ცხადია, მთელი ცხოვრების, ყველა მისი დარგების, ფუძეა
შრომა, გარჯა, ხელის გაქანება; მთელი პროგრესი ამ წყარო-
დან მოდის და მისი გეზით მიიმართება; საზოგადოების სტრუქ-
ტურა ემყარება ამ ფუძეს და იცვლება მასთან ერთად. აი ეს
აზროვნება ჩვენ გვაძლევს საშუალებას გამოვიდეთ რეალური
მდგომარეობიდან, ფაქტიური ურთიერთობიდან და მივიდეთ
მის გაგების, შეგნების და წარმოდგენის სფერომდე. იბადება
იდეოლოგია, აზროვნება, სისტემა, ფილოსოფია. როგორც კი
ამ გზას შევაბრუნებთ, გამოვალთ აზროვნებისაგან და წავალთ
რეალობისაკენ, მაშინვე სინამდვილე იღებს ფანტასტიურ სა-
ხეს და მის ალაგს იჭერს ჩვენი წარმოდგენები, ე. ი. ჩვენი

სურვილები, ჩვენი ნატვრა, ჩვენი ინტერესი. ცხოვრება საზღვრავს ჩვენ შეგნებას და არა პირუკუღმა. ყოველივე სხვანაირი მიდგომა ამ საკითხისადმი არის არა ბუნებრივი. ბუნებას ვერ გადავახტებით.

ცხოვრების ცენტრში რჩება ადამიანი თავისი გარდაუვალი მოთხოვნილებით, იცოცხლოს და თავისი მოღვაწეობა გააგრძელოს. რაც ამ ძირითად საფუძველს უდგება, აკმაყოფილებს, მას აადვილებს და ხელს უწყობს, ის არის მისაღები და გასატარებელი. და რადგანაც ადამიანები შეადგენენ ეროვნებას, რასას, კაცობრიობის სხვადასხვა მოღვაწეს, ცხადია, მათი ყოფა-ცხოვრების საღ ნიადაგზე აგება ნიშნავს ერის და რასის საღ ნიადაგზე დამყარებას და მისი სიცოცხლის გახანგრძლივებას. რაკი ბურჟუაზიულმა მეთაურობამ სავსებით უარყო და დაანგრია ადამიანის ყველა ბუნებრივი ატრიბუტი, ამით მან განსაცდელში ჩააგდო არა მარტო პიროვნებანი, არამედ თვით ერნი და მათი ხანგრძლივით არსებობა. დღეს არსებული მდგომარეობა ადამიანებისა პირდაპირ ეწინააღმდეგება ბუნების მიერ დაწესებულ მათ სასიცოცხლო აუცილებლობას. მას დაკარგული აქვს სავსებით ყველა ბუნებრივი უფლებები და ეს არყევს ნაციის მთელ ბიოლოგიურ შენობას. ცხადია, ამ მდგომარეობის შებრუნება, არსებული უწესოების მოსპობა და კაცის კაცად და ერის ერად აღდგენა ნიშნავს უდიდეს რევოლუციას. არსებული ქვეყნის გადასხვაფერება და ახლის აწყობა შეიძლება მხოლოდ რევოლუციით. სოციალიზმი არის პირველყოვლისა რევოლუციური დოქტრინა, რევოლუციური ტაქტიკა და პრაქტიკა.

იტყვიან, ჩვენც, არასოციალისტებს, ადამიანები გვყავს სახეში და აქედან გამოვდივართო. უეჭველია, მათაც ადამიანები ჰყავთ სახეში და არა პროხები, მაგრამ რომელი, ყველა ადამიანი საზოგადოთ, თუ გამოყოფილი ჯგუფი, ზოგიერთნი? სწორედ აქ არის ძირითადი განსხვავება. მათი ადამიანია კონკრეტული წყება, განსაზღვრული ნაწილი, გაბატონებული, თუ ბატონობის მაძიებელნი. მათი იდეოლოგია არის ბატონის და მორჩილის, უმცროსის და უფროსის, კლასიური და წოდებრივი. ისინი ეყრდნობიან ისტორიას, ასე ყოფილა, ასე უნდა იყოსო. მაგრამ ისტორიის სათავე, მისი ობიექტი და სუბიექტი არის ერთი და იგივე ბუნებრივი მოვლენა — ადა-

მიანი. უიმისოთ არავითარი ისტორია არ არის. ხოლო ადამიანი პირველ ყოვლისა საჭიროებს ცხოვრების საშუალებებს, მას ესაჭიროება საჭმელი, სასმელი, ბინა, ტანისამოსი და სხვა. ყველა ამას ამზადებს თვითონვე, ე. ი. თვითონ ქმნის თავისი ისტორიის საფუძველს, მაგრამ გზადაგზა ამ საფუძველს ადამიანთა უმრავლესობას აცლის უმცირესობა და თვითონ იჩემებს. აქედან კეთდება დასკვნა: ეს ბატონები, ეს უმცირესობა, ქმნიან ისტორიას, რომელთა ხელში ერი უბრალო მასალაა, საითაც მოეპრიანებათ, იქით მიაბრუნებენ. თუ ცივილიზაციის საფუძველია შრომის გაყოფა და მისი განვითარება დაკავშირებულია ამ შრომის გაყოფის განვითარებასთან, ცხადია, შრომა, შრომის მეთოდი და ფორმები სათავეა მთელი ისტორიის, მთელი პროცესის, დედა საზოგადოების, მთელი ერის. შრომის აწყობა, მისი განთავისუფლება, მისი გაბატონება, მის ნაციონალურ მესვეურად გადაქცევა, არის ძირითადი პრობლემა, რომლის გადაჭრა დღევანდლამდე არ მოხერხდა. დღევანდლამდე შრომა არის ხვედრი ერთის, ხოლო მისი ნაყოფის გამოყენება — მეორის. შრომა და შრომის შედეგი ერთად არ მიდიან, ერთდამთავე პიროვნებას არ ეკუთვნის; უშრომლათ თავის რჩენა-საამყო, საოცნებო საგნათ გადაიქცა და სწორედ თანამედროვე ბურჟუაზიული საზოგადოება ამ ამყმა ხალხმა დალუპა; ამ ბატონების ჭკუაზე მომყვანი, ბუნებრივ კალაპოტში ჩამჭერი ძალა არ გამოჩნდა.

ადამიანთა შორის დარღვეული წონასწორობის აღდგენა გახდა შეუძლებელი; ამის მიზეზია ის, რომ გაჩაღებულია თავიდანვე ბრძოლა კერძო და საზოგადო ინტერესებს შორის. საზოგადოებას ებრძვის კერძო პირი, უმრავლესობას უმცირესობა. მთელი შინაარსი ყველა არსებული საზოგადოების, სახელმწიფოს გაჩენიდან, აი, ამ ბრძოლაში გამოიხატება; კერძო და საზოგადო ინტერესების ჰარმონია ვერ დამყარდა; მთელი თუ კარგათაა, ნაწილიც ხომ კარგათაა, ეს ცხადია, მაგრამ ეს არ სჯერათ, ამით არ იწყებენ; იწყებენ მუდამ ნაწილით და ანგრევენ მთელს; ასეთია მუშაობის მეთოდი ერში და ერთა შორის, რაიცა ბადებს შესაფერ იდეოლოგიას. ყოველთვის კლასი გაბატონებული ნივთიერთ, გაბატონებულია იდეოლოგიურათაც, მისი აზროვნება არის საზოგადოების ეპოქის აზროვნება; მხოლოდ მისი დაქანების საფეხურზე ვი-

თარდება აღმომავალი კლასის იდეოლოგია და იმარჯვებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს კლასი იჭერს ადგილს ძველისას რეალურად. ეს მოვლენა კი დღეს, ამ გარდატეხის ხანაში, ევროპაში ვერ მოხდა.

ამბობენ, არსებობს ევროპის ცივილიზაცია; უეჭველია არსებობს, მარა მას ამორთმეული აქვს სული, გღია მხოლოდ მისი ჩონჩხი. მთლიანი ცივილიზაცია გულისხმობს მთლიან იდეოლოგიას, მთლიან ფსიქოლოგიას, სოლიდარობას, კეთილშეზობლობას და სხვა. ასე იყო ყველა ძველი ცივილიზაციის წევრთა შორის. აქ, ევროპაში, კი ეს კანონი დარღვეულია. მთლიანი ცივილიზაცია კი ანგრევეს ერთობას, აძლიერებს ერთა შორის შუღლს, აყაჩაღებს მათ ერთიმეორის წინააღმდეგ. რით აიხსნება ეს საოცარი მოვლენა? მხოლოდ ერთი მიზეზით, ამ ცივილიზაციის შუაგულში ზის ერთი დიდი მატლი და ღრღნის მას. ეს მატლია კაპიტალიზმი და მასზე აგებული ბურჟუაზიული სულისკვეთება, რომლის მთავარი ნიშანია უკიდურესი ეგოიზმი. მისი ერთად ერთი დროშა გამდიდრება, საშუალება კი ვოველივე მისაღებაია. ეს არის ცივილიზაცია ბურჟუაზიული, რომელიც განირჩევა ყველა ძველისაგან კერძო ინტერესების გაბატონებით. ფეოდალური ევროპა გაცილებით უფრო მთლიანი იყო, ვიდრე დღევანდელი; მასში არსებობდა საერთო მორალი, ეთიკა, სიტყვა, პირობა, საერთო ფსიქიკა, ახლა ვოველივე ეს გაქრა და დაექანა ევროპა ველურობისაკენ. ამ მოვლენას კაეშირი არ აქვს შრომის განაწილებასთან; ამ სფეროში ახალი არაფერი მომხდარა გარდა დაწყებული შრომის განაწილების გაზრდის და გაზვიადებისა. ამან მხოლოდ შექმნა ხელსაყრელი ატმოსფერა გასაძლიერებლათ ბურჟუაზიის თანდაყოლილი ძირითადი თვისებისა — მხოლოდ გამორჩენისა; წინეთ ეს მიდრეკილება მიიმართებოდა ფეოდალური და მონარქიული რეჟიმის წინააღმდეგ, ხოლო შემდეგ ეს უკანასკნელი ორმოცდაათი წელია ის მიიმართება ერის და ერთა სოლიდარობის წინააღმდეგ და მივედით იქ, სადაც ამჟამათ ვიმყოფებით.

არის ერთი საბუთი ბურჟუაზიის გამართლებისა. ის იძულებულია იმუშაოს აღებული ხაზით, დააწეროს თავის დროშას მხოლოდ ფული და ფული თვით ეკონომიური პროცესის ძალდატანებით, კაპიტალისტური წარმოების აუცილებელი კანონ-

ნებით. ეს არის სწორი შეფასება აღნიშნული მოვლენის. რასაკვირველია, ბურჟუაზიის ეს ანტიხალხური და ანტიეროვნული მუშაობა სრულიად არ გამოიმდინარეობს მისი ცუდი განზრახვისაგან, მისი თავისუფალი სურვილებისაგან, მისი მორალური დაცემის და აკაცობისაგან. ყველა კაპიტალისტი, ვინც უნდა იყოს ის, რა ჩინებული პიროვნული თვისებითაც იყოს ის აღჭურვილი, იძულებულია კაპიტალის საკითხი დააყენოს პირველ რიგში, თუ მას სურს იყოს კაპიტალისტი. წარმოიდგინეთ, ერთმა მწარმოებელმა შეიძინა ახლათ გამოგონილი მანქანა და მისი საშუალებით დაამზადა საქონელი იაფ ფასებში, სოლო მეორეს არ დაურჩა საკმაო საამისო თანხა და ჩარჩა დაძველებული მანქანების ამარა. შედეგი: პირველის ბაზარზე გამარჯვება და მეორის აუცილებელი გაკოტრება. ცხადია, ასეთი გაკოტრება არავის სურს და იძულებულია თანხების დაგროვების საკითხი თავის აქტივობის მთავარ საგნათ დასახოს. მაშასადამე, ბურჟუაზიული მუშაობის გეზს იძლევა თანამედროვე სოციალური პირობები, ე. ი. დამზადება არა საბჭოთარი ნივთის, არამედ გასაყიდი საქონლის. ბაზარი მისი ბატონია, ხოლო ბაზარის ბატონია ნაციონალური და ინტერნაციონალური სააღმსრებლობო პირობები. ბურჟუაზიის ამ ტყვეობისაგან გამოსსნა შეიძლება მხოლოდ თვით ამ პირობების მოშლით, კაპიტალისტური რეჟიმის გაუქმებით და სოციალური წყობის დამკვიდრებით. სწორედ ამიტომ რეფორმიზმი, ამ რეჟიმის შეკეთ-შემოკეთება, უბრალო თავის მოტყუილებათ, განუხორციელებელი ილიუზიების თესვაა. სანამ არსებობს ბურჟუაზიის ბატონობა, იარსებებს მისი ყველა თვისება, ამათ შორის საერთო კონკურენცია. ამ დამანგრეველი მოცილეობის წინააღმდეგ არის ერთი წამალი — ერთობა, თანხმობა, ერთათ წარმოება და ერთათ გაყიდვა. და სწორედ ეს არ ძალუძთ მათ. ინდივიდუალიზმი იმდენათ გარდაუვალი კანონია კაპიტალისტური პროცესის, რომ კონკურენციის მოშლას ხდის შეუძლებლად. მართალია, არსებობს კომპანიები, ტრესტები, ამხანაგობები, მაგრამ ესენიც მუშაობენ კონკურენციის ფარგლებში, ებრძვიან ერთიმეორეს ერში და ერთა შორის.

ამ საერთო აფორიაქების შედეგია ის გაუგონარი ამბავი, რაიცა ეს ორი-სამი წელიწადია ევროპაში ტრიალებს. ცოფიანი მგელივით მივარდებიან ერთიმეორეს, დიდი თუ პატარა

სახელმწიფო სულერთია და გლეჯენ. ჩეხოსლოვაკიას მიუვარდა პოლონეთი და წაგლიჯა ერთი ბარკალი, მეორე — წაგლიჯა ვენგრიამ, ხოლო დანარჩენი იხელთა გერმანიამ. პოლონეთს მიუვარდა ერთი მხრით გერმანია და მეორე მხრით რუსეთი და ის დაინაწილეს. გერმანია მივარდა დანიას, ნორვეგიას, პოლანდიას, ბელგიას და დაიპყრო. რუსეთი შეესია ფინლიანდიას, ნაწილი წაგლიჯა, შემდეგ — ესტონიას, ლატვიას, ლიტვას და წაიღო; ვენგრია და რუსეთი რუმინიას, ახლა კიდევ გერმანია და იტალია იუგოსლავიას, მათ აყვა ბოლგარია და ვენგრია. ერთი სიტყვით, ვიმყოფებით დაბურულ ტყეში მხეცებისამარა, ხვალ ვინ ვის გათელავს, ვინ ვის გაცარცვავს არავინ იცის; ასე სამარცხვინოთ ბოლოვდება კაცობრიობის ბურჟუაზიული ეტაპი. ყველა ეს საერთაშორისო რბევა ხდება ინდუსტრიალური ქვეყნების მფარველობით და წაქეზებით; ზოგი გერმანიის იარაღია, ზოგი საფრანგეთის და ინგლისის. ეს ორი უკანასკნელი ასე თუ ისე მოეწყვენ, კოლონიები დაირიგეს; გერმანია ვერ მოეწყო, მისი ბურჟუაზია ვერ გადაიქცა სახელმწიფოთ და არჩია ამოეფაროს უკან სხვა ძალების ხელისუფლებას, მაგრამ მას იმედი ვერ გაუმართლა ვერც ჰოპენცოლერებმა, ვერც დემოკრატებმა. წამოაყენეს ჰიტლერი და მისი საშუალებით ფიქრობენ მიიღონ თავისი წილი, თუნდაც ოფიციალური იდეოლოგია. მის წინააღმდეგ იყოს მიმართული. სიტყვიერება არაფერია, საქმე ყველაფერია და თუ საქმე გაკეთდა, გერმანიის ბურჟუაზიამ მოიპოვა შესაფერი ბაზარი, მიიღო თავისი წილი, შეუსაბამო იდეოლოგიას და მის მატარებელს მიაბრძანებენ. ტისენი აჩქარდა, ჰიტლერს გადაუდგა თავისი მისიის დასრულებამდე, მაგრამ ბურჟუაზიული კლასი არ გადადგომა, ის მასთან არის, თუნდაც უკმაყოფილო და კბილის მღესავი. დრო მუშაობს მისთვის, თუ ხიფათი არ გამოეკრა, თუ მართლა სოციალიზმი არ განხორციელდა.

საბოლოოთ, მთელი თანამედროვე პრობლემა ტრიალებს ერთი საკითხის გარეშემო: პიროვნება უნდა იყოს ბურჟუაზიული, თუ ადამიანური. ის უნდა ეწყობოდეს მთელს, საზოგადოებას, თუ პირიქით, მთელი ეწყობოდეს მას და აღმერთებდეს. ეს ორი ერთიმეორის მოპირდაპირე წერტილია, რომლის შიგნით არის მეორეხარისხოვანი მიხვევ-მოხვევანი. სწორედ

ამ მიხვევ-მოხვევებით სარგებლობენ ძველი აღთქმის მოციქულნი, იჭრებიან შუაგულში და ახალი „სახარების“ სახელით უმორჩილებენ პიროვნებას და საზოგადოებას ერთ მუჭა ტირანებს. ორში ერთი: ან პიროვნება, ან საზოგადოება; ამათ მონახეს შესაძლე გამოსავალი, არც პიროვნება, არც საზოგადოება, არამედ რჩეულთა ჯგუფი სხვადასხვა საამდროვო სახელწოდებით — სოციალისტი, კომუნისტი, ფაშისტი და სხვა. რასაკვირველია, ეს არის პრობლემის ამჩატება, უბრალოთ, მსუბუქათ წარმოდგენა. ამით ის კიდევ უფრო ბნელდება და მისი გადაჭრა გვიანდება. ამ ძალათ მაცხოვნეთა პარპაში აერთებს, აახლოებს პიროვნებას და საზოგადოებას ამ საერთო მტრის წინააღმდეგ, ე. ი. ხდება მათი ურთიერთობის მიჩქმალვა, მათი ნამდვილი სახის დამალვა და მით თანამედროვე პრობლემის დახურდავება ძველისძველ პრობლემაზე. დღევანდელი პრობლემის სახე კი ერთია, აშკარაა, წამოყენებულია ჯერ კიდევ პირველ დიდ რევოლიუციაში, ეს არის ურთიერთობა თავისუფლებას და თანასწორობას შორის, გამონახვა ისეთი კალაპოტის, სადაც პიროვნება არ ჩაგრავდეს საზოგადოებას და საზოგადოება პიროვნებას. ეს საკითხი არა თუ არ გადაჭრა ბურჟუაზიულ კულტურამ, პირიქით, პიროვნების თავისუფლების გაზვიადებით დაანგრია საზოგადოება და გადაისროლა ის უკან დიდი ხნობით.

სოციალიზმის ცენტრში დგას ადამიანი, ხოლო ბურჟუაზიის — „მე“. ეს უკანასკნელი ახლა შესცვალა „ჩვენ“, ხოლო ეს „ჩვენ“ არის არა ადამიანი, არამედ ჯგუფი, კლიკა, რომელიც იმორჩილებს ადამიანს. ჯგუფს ჰყავს მეთაური, რომლის სიტყვა არის უკრიტიკოთ ასასრულებელი, მივიღეთ ისევე „მე“, ხოლო არა ლიბერალური, არამედ დესპოტიური. ლიბერალიზმმა შესცვალა დესპოტია, დესპოტიამ — ლიბერალიზმი. არც დესპოტია, არც ლიბერალიზმი, აი, სახალხო ლოზუნგი, ნამდვილი დროშა ამ ქაოსიდან გამოსავალის მაჩვენებელი. ადამიანი არ არის განყენებული არსება, ის არის არსება არა მარტო რეალური, არამედ ამასთანავე ისტორიული, სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ჩარჩოში ჩაყენებული. მისი პირველი და მუდმივი ჩარჩოა ოჯახი, შემდეგ კლასი, ნაცია, ის მოძრაობს ამ ფორმელში და აძლევს მათ ახალ-ახალ შინაარსს. ყველა ადამიანი პირველყოვლისა ფიქრობს თავისთავზე; ის უეჭველად

ეგოისტია, ამ თვისების მოშლა უტოპიაა, არც სასურველია. ის ამოძრავებს და აბრძოლებს ადამიანს არსებობისათვის, უამისოთ ის გადაიქცევა. ლეშათ, უაზროთ, უნებისყოფოთ, უენერგიოთ. სოციალიზმი მოითხოვს არა ამ თვისების მოშლას, არამედ მის დაკმაყოფილებას ისეთი ნორმებით, რომელიც მეორის ასეთსავე მოთხოვნილებას არ ებრძოდეს. ჰარმონია ადამიანთა შორის ნიშნავს ჰარმონიას მათ ჰირად მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების საშუალებათა შორის.

ბურჟუაზიის გაბატონებამდე პირადი ეგოიზმი იყო მეტად სუსტი, მისი ალაგი ეჭირა ოჯახის ეგოიზმს, ე. ი. ოჯახი იყო მთავარი ფუძე საზოგადო ურთიერთობის და მორალის. ბურჟუაზიამ ოჯახი გახადა საანგარიშო კავშირათ, სადაც მთავარი ალაგი უჭირავს ფულს. ოჯახი თითქმის დაშალა პროლეტარიატში, სადაც ქალი და კაცი იძულებულია ოჯახს გარეთ იმუშაონ და შვილები ღვთის ანაბარათ დასტოვონ ან სრულიად არ იყოლიონ. მაშასადამე, ეს პირადი ინდივიდუალური ეგოიზმი, საიდანაც გამორიცხულია კოლექტივი, არის ბურჟუაზიის ღვიძლი შვილი და გაუქმდება მასან ერთად. მაგრამ ეგოიზმი საღი, ოჯახური, კოლექტიური, სოციალური, რომლის ფარგალში იპოვის პიროვნება დაკმაყოფილებას დარჩება, აღდგება, გაბატონდება და საერთო მორალის საფუძველათ განდება. მაშასადამე, ბრძოლა არსებულ ეგოიზმთან ბურჟუაზიის შენახვით არის ბრძოლა. უნაყოფო, რითაც თვით მებრძოლი თავს გაიტეხს.

რაკი ბურჟუაზიამ დაფლთა და დაარღვია ოჯახი, აქედან სოციალისტებმა, განსაკუთრებით მობოლშევიკებმა, გააკეთეს დასკვნა: ოჯახი საჭირო არ არის, ხალხი შეკრეკოთ კოლექტიური მეურნეობის ერთ სადგომში, შვილები კი ჩამოერთვას ღედ-მამას და იზრდებოდენ ცალკე გარეშე ოჯახური ურთიერთობისა და სხვა, რაიცა განახორციელეს ნაწილობრივით საბჭოთა რუსეთში. ეს ნიშნავს დადატურებას კაპიტალიზმის უარყოფითი ნაყოფისა და მიღებას მისი დამანგრეველი ელემენტებისა. ეს არის იმავე ღროს ანტიბუნებრივი მიდგომა პრობლემისადმი. რაკი ოჯახი ბუნებრივი მოვლენაა, ცხადია, ყველა მისი დამარღვეველი ფაქტორები ანტიბუნებრივია, გამოგონებულია, რომელთა მოშლით უნდა აღსდგეს ბუნების ქმნილება. დაშლა, დანგრევა, დაჩავერა არის შედეგი ადამი-

აწთა ერთიმეორეზე გაბატონების. თუ კი ბუნებამ ადამიანი გააჩინა თანასწორი და თავისუფალი, ყველა ეს ანტიადამიანური მოვლენა არის იმავე დროს ანტიბუნებრივი, რის მოშლა თავისთავათ ნიშნავს დაბრუნებას ბუნებისაკენ. სოციალიზმი გამოდის რა ბუნებრივი ფაქტორებიდან, ცდილობს ამ ფაქტორებს შეუთანხმოს სოციალური ფაქტორები, სამუდამოდ დამარხოს ყველა ღუხჭირი ნაშთები ადამიანის ჩაგვრისა და რღვევისა.

ასე თუ ისე, ეგოიზმი, ე. ი. თავისი ინტერესების წინ დაყენება და მისთვის მუშაობა სრულიად კანონიერი ადამიანური მოვლენაა, სამაგიეროთ ბურჟუაზიული ეგოიზმი სავსებით ეპირდაპირება ამ მოვლენას. ერთი არის თავისი საარსებო ინტერესების დაცვა, ხოლო მეორე ნიშნავს ხელში ჩაგდებას ყველაფრის, რასაც კი შეძლებს და მიახვლებს. აქ მოქმედების სტიმიულია არა მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, არამედ სიმდიდრის შექმნა, სხვათა ინტერესების გათელვა და თავისთავის გაბატონება. რასაკვირველია, ამ ეგოიზმის შეთავსება საზოგადოების ინტერესებთან შეუძლებელია, მათ შორის ორმო გათხრილია, ამიტომ საკუთრება ამ ორივე შემთხვევაში სრულიად არ ნიშნავს ერთდამივე მოვლენას. ის არის ადამიანისათვის საშუალება თავის რჩენის, ხოლო კაპიტალისტიკისათვის საშუალება სხვისი რბევის, სხვაზე ბატონობის. აი ამ საკუთრების ჩამორთმევა სოციალიზმის მოთხოვნილებაა, რაიცა სრულიად არ ნიშნავს ყველა ფორმის საკუთრების გაუქმებას. ადამიანური საკუთრება რჩება, ანტიადამიანური — ქრება. საკუთრების ასე ორ კატეგორიათ გაყოფა მიუცილებელი პირობაა თანამედროვე პრობლემის გადაწყვეტისა. ყველა ანტისოციალისტი მათ ერთმანეთში ურევს და ამ საბუთით განგაშობს — საზოგადო საკუთრება უეჭველათ გულისხმობს პიროვნების დამონებას, თავისუფლების მოსპობასო. ახლა მათ ახალი საბუთი მიეცათ, ეს არის საბჭოთა რუსეთი, სადაც მართლაც ყოველნაირი საკუთრება მომსპარია და ადამიანი დამონებულია, მაგრამ ეს მაგალითი სრულიად არ ჩაითვლება საბუთად, ვინაიდან მას არავინათარი საერთო არ აქვს სოციალიზმთან, ადამიანურ სოციალურ წყობილებასთან. მოსკოვში არც საზოგადოებაა, არც ადამიანი, არის მხოლოდ ტირანების შაიკა და დამონებული ბრბო.

ამნაირად ახალი წყობილების ფუძეა: ადამიანი, ადამიანური საკუთრება, ადამიანთა თავყრილობა ანუ საზოგადოება და საზოგადოებრივი საკუთრება. ამ ორნაირი საკუთრების კოორდინაცია, მათი ურთიერთობის ჩამოყალიბება ისე, რომ ერთიმეორეს არ სპობდეს, არ ისპობდეს ადამიანის თავისუფლება საზოგადოების მიერ, არც საზოგადოების თავისუფლება ადამიანთა მიერ. ადამიანისათვის სულერთია ვინ ჩაგრავს მას, კერძო პირი თუ საზოგადოება, ეს ორივე ჩაგვრავს. მოსპობა ერთის და შემოღება მეორის, ეს სიზიფის შრომაა. უნდა დავრჩეთ რეალური ჰუმანიზმის საფუძველზე. სოციალური პრობლემა არის არა პრობლემა მხოლოდ პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული, არამედ უმთავრესად ჰუმანიური, ადამიანური. ცვლილება პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული სრულიად არ ნიშნავს თავისთავად ცვლილებას ადამიანურს, ჰუმანიურს, სადაც ადამიანი, როგორც ამნაირი, იმარჯვებს. ყველა ასეთი ცვლილება არ ახალია, ძველია. ისტორია მხოლოდ ამ პროცესს მოგვითხრობს. ის სდუმს ჰუმანიური მსვლელობის შესახებ, ვინაიდან ის არ არსებობდა, უკეთ არსებობდა ანტიჰუმანიური მსვლელობა ისტორიულ ფაქტებში გამოხატული, სიტყვა და საქმე ერთიმეორეს დაუპირდაპირდა. ქრისტეს ჰუმანიზმი გადაიქცა რელიგიურ ომებათ, ადამიანთა ჟღელათ; ფილოსოფოსთა ჰუმანიზმი ბურჟუაზიულ სინამდვილეთ, მის ანტიტეზათ. რასაკვირველია, ამ მწარე სინამდვილის განხორციელება არ მომხდარა თაისთავად, ადვილათ, დიდ დაბრკოლებათა დაუძლეველათ. რევოლიუციის მესვეურები რობესპიერი, სენჟუსტი და სხვები ხასტიკათ ებრძოდნენ ამ სინამდვილის გამარჯვებას. რას უპირდაპირებდნენ? კარლ მარქსის სიტყვით რობესპიერის იდეალი იყო „დემოკრატიული და სახალხო მთავრობა“, აგებული ერთ პრინციპზე, ეს პრინციპია სათნოება, კეთილმოქმედება, რამაც ისე სასწაულებრივათ აამაღლა ძველი საბერძნეთი და რომი და რამაც უნდა აამაღლოს რესპუბლიკანური საფრანგეთიო. სენ ჟუსტისათვის „რესპუბლიკანელობა ნიშნავს ანტიურ თვისებებს — ზომიერებას, უბრალოებას, გულადობას და სხვა“. აი, ამ დემოკრატიზმის გამარჯვება ვერ შესძლო ტერორისტულ რეჟიმმა. ბურჟუაზიული სტიქია აიშვა, მისი დაბმა და თავის სამსახურში დაყენება მოინდომა ნაპოლეონმა, მიზანს ვერ მიაღწია, ის ვერც რესტავრაციამ

დააბა, ხოლო ლუი ფილიპეს გამეფებიდან სავსებით აიწყვიტა და მოგვიყვანა ჭენებ-ჭენებით დღევანდლამდე. ახლა ჰიტლერი იმეორებს ნაპოლეონის ცდას, მოიმკის იმავე ნაყოფს. რატომ? აი, აქ მარხია რეფორმიზმის უტოპიური სულისკვეთება. აწყვეტილი ბურჟუაზიის მოთვინიერება შეუძლებელია, ის ან უნდა იყოს, ან არა; კი — არა ოცნებაა, განუხორციელებელია. ერის პატრონი, ხაზინი, მეთაური უნდა იყოს ან ის, ან ხალხი, საზოგადოება, მესამე გამორიცხულია. ორივეს ერთად პატრონობა თავის მოტყუილებაა, რის პოლიტიკური განიხატულებაა პარლამენტარიზმი.

ამნაირათ, თავიდანვე, კერძო ინტერესების აშეებით და გაბატონების დღიდან, მას თან დასდევს აზრდილი საერთო ინტერესების, რაიცა ხანდახან იქცევა ძალათ, ამარცხებს მას, როგორც ეს იყო სოლონის დროს ათინაში, მაგრამ ჩქარა თვით მარცხდება და ოპოზიციური ბრძოლით კმაყოფილდება. ამ შეურიგებელი ისტორიული ოპოზიციის ფორმაა სოციალიზმი, მეცნიერული, რევოლუციური და ხალხური. ეს მიმდინარეობა უკანასკნელი ორმოცი-ორმოცდაათი წლის განმავლობაში ძლიერდება, მასში ვრცელდება, ერთათერთ სოციალურ ტალღათ ხდება და თვით მოწინააღმდეგეთა ბანაკშიაც იჭრება. აქ მან მიიღო მოულოდნელი შეხვედრა. მისი ერთი ძირითადი დებულება — ეკონომიური განვითარების ხელმძღვანელობა ცნობილი და მიღებული იქნა, მხოლოდ „შესწორებით“ — ეს ხელმძღვანელი უნდა იყოს იგივე ბურჟუაზია. იწყება ეტატიზმი, ოფისები, დიდი ბიუჯეტი, ჩინოვნიკების გამრავლება, ერთი სიტყვიცა, ცნობილი თანამედროვე სახელმწიფო. ამ ტალღამ გაამრუდა რა სოციალიზმის გზა, გაამრუდა თვით სოციალისტების აზროვნება, მათი პოლიტიკა, მათი მოქმედება და გამოაცხადეს, ახლა დაიწყო სოციალიზმის განხორციელებაო. მოხდა კი სულ უბრალო ამბავი. ბურჟუაზიამ ერთი თავისი ეკონომიური პოლიტიკა — ლიბერალური — შესცვალა მეორეთი — ეტატიზმით. პირველი იყო დიდი პროგრესიული ფაქტორი, აახლებდა მთელ ნივთიერ და პოლიტიკურ ურთიერთობას ერში და ერთა შორის; ის მოვიდა, როგორც გრიგალი, შეუდრეკელი რევოლუციური ტალღა და შესცვალა ძველი დახავსებული ეკონომიკა ახალით. მეორე კი მოვიდა, როგორც რეაქცია პირველის, საერთაშორისო ეკონომიური პოლიტიკის, ჩაიჭვდა თა-

ვის ნაციონალურ ჩარჩოში, მიიძარტა უცხო ერთა წინააღმდეგ, დაიმონა კერძო და სახელმწიფო ფინანსები, მოაჯდა ხალხს მაგარი უნაგირით და ამ თამასში შეიყვანა სოციალისტებიც, როგორც უკანონო შეილები. ფინანსიური კაპიტალის სრული გაბატონება გახდა მისი მოქმედების მთავარი შინაარსი.

ევროპის დღევანდელი ანარქია, მისი საშინაო და საგარეო კოლიზია მომდინარეობს ერთი ძირიდან — დიდი ინდუსტრიიდან. აგრარიული ქვეყნების პრობლემის სათავეა არა ეს ძირი, რაიცა არ არსებობს, არამედ მიმდინარეობა ამ დიდი ინდუსტრიის შესაქმნელათ და გასაბატონებლათ. აქ წარმოებს საამისო ნიადაგის მომზადება საკუთრების და ფულის აღებ-მიცემობის სფეროში. წვრილი საკუთრების დაბეჩავება, მოვასშე კაპიტალის თარეშობა, სოფლის ხალხის ლტოლვა ქალაქებისაკენ, ლუკმა პურის ძებნა ქარხნებში, ყველა ეს ქმნის ნიადაგს ინდუსტრიის გაძლიერებისა. ამ პროცესს მეთაურობს უმთავრესად ინდუსტრიალური ქვეყნების კაპიტალი. ამ ორ სხვადასხვა ეკონომიურ საფეხურზე სოციალური საკითხი სხვადასხვა სახისაა და სხვადასხვანაირათ ღვას. რაც რეგრესიულია პირველზე, პროგრესიულია მეორეზე. მაგალითად, საყოველთაო საარჩევნო სისტემა უდიდესი რევოლუციური აქტი იყო ყოველგან მთელს ევროპაში წინეთ, როცა ის წესდებოდა. დღეს კი ის გადაიქცა რეაქციონურათ, იარაღათ ქვეყნის ნგრევის და ყველა ოხრების გაბატონების. რატომ? იმიტომ რომ ბურჟუაზიული საზოგადოება თავის პირველ საფეხურზე არ არის მკაცრათ დანაწილებული, დაპირდაპირებული, შინაური კონფლიქტებით გაწინააღმართებული. ის კიდევ დაახლოებით ერთგვარი საზოგადოებაა და როგორც მთელი, ჩაბმულია ძველ თავად-აზნაურულ ნაშთებთან ბრძოლაში; აქ ხალხი ამოდის დაბლიდან და ითხოვს თავის ადგილს ქვეყნის მმართველობაში. ასეთივე მდგომარეობაა დღეს ყველა აგრარიულ ქვეყნებში. ინდუსტრიალურში ეს გარემოება დღეს რადიკალურათ გამოცვლილია. ბურჟუაზია იმდენათ ძლიერია, იმდენათ გამძლიძრებული და გავლენიანია, რომ მთელი ერი მის მორჩილებაში ჩავარდა და მას ემსახურება. ხალხის სუვერენობა, მისი საარჩევნო უფლება გადაიქცა იარაღათ ბატონობისა არა ხალხის, არამედ ბურჟუაზიისა. ყველა პარტია, ყველა სინდიკატები და კოოპერატივები მოექცა ამ საერთო

ტალღაში, არსებული წყობილების შენახვის ფარგალში. ოტო ბაუერის და სხვა ნეო სოციალისტების აზრი — ვითომ სოციალიზმის განხორციელება შეიძლება პარლამენტარიზმით, აი ამ მიმდინარეობის გამომხატველია. მათ დაავიწყდათ, რომ ასეთი გარდაქმნა შეუძლებელია, ამას არასოდეს არ დაუშვებენ გაბატონებულნი და რომ ეს ასეა, ეს თავის ზურგზე გამოსცადეს ამ უტოპისტებმა — ბაუერი და მისი პარტია გამოდენეს თავისი ქვეყნიდან და მათ მიაყოლეს ყველა სხვა სოციალისტური პარტიები.

აქედან ერთი დასკვნა. ეკონომიური პროცესის ხელმძღვანელობა ხალხის მიერ გაცილებით უფრო ძნელი მისაღწევია ინდუსტრიალურ ქვეყნებში, ვინემ აგრარულში. ჩვენ, საქართველოში, სწორედ ამ ხელმძღვანელობას ვმეთაურობდით, ხოლო ბურჟუაზიული ოპოზიცია სუსტი და დაჩაჩანაკებული გვეყვდა. აქ კი თვით სოციალისტები ჩავარდნენ ბურჟუაზიული ხელმძღვანელობის კალაპოტში. საყოველთაო საარჩევნო უფლებამ ჩვენში მოგვცა სოციალისტების მეთაურობა, ხოლო აქ კი მუდამ იძლევა ბურჟუაზიის ბატონობას. ის, რაც ჩვენში რევოლიუციურია, აქ კონსერვატიულია. ჩვენშიაც ეგრევე მოვლენა გამეორდება ოცი ორმოცი წლის შემდეგ, თუ ეკონომიკის ხელმძღვანელობა ხალხს არ ჩაუვარდა ხელში.

ინდუსტრიალურ ქვეყნებში დგას მხოლოდ ერთი ძირითადი საკითხი: ბატონობა მუშა ხალხის, თუ ბურჟუაზიის, ყველა სხვა პალიატივები, რეფორმიზმი, ორატორობა, პოლიტიკური თამაში, გზა და ხილია პირადი კარიერის გასაკეთებლათ, შესაძენათ სახელის და სახრავისაც.

ერთი დიდი შემცდარი აზრი, რაიცა მეტად გავრცელდა სოციალისტებთა შორის შეიცავს შემდეგ დებულებას: ბურჟუაზიის გაბატონება არის წინასწარი პირობა მუშა ხალხის გაბატონების. აი, ამ აზრმა არივ-დარია სოციალისტების ტაქტიკა, გამრუდდა მთელი მათი ბრძოლის ხაზი. აქედან რა მივიღეთ? რაკი გერმანიაში მაგალითად, ვერ მოხდა ბურჟუაზიის პოლიტიკური გაბატონება, ამიტომ ვერც სოც.-დემოკრატიამ მოახდინა სოციალური რევოლიუცია 1918 წელს და დაკმაყოფილდა დემოკრატიული რეჟიმის შემოღებით. ვერ ბურჟუაზია, შემდეგ ჩვენო, აღიარებდნენ ისინიც, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ეს უმწეო ორი კლასი გამორეკა ჰიტლერმა მარ-

იველობის სფეროდან, როგორც ცხერები. ასე მოხდა ყოველ-
გან ერთი გამოკლებით. 1871 წელს პარიჟის კომუნამ ამართა
სოციალისტური დროშა, თუმცა ბურჟუაზია ახალგაბატონე-
ბული იყო ვერსალში. პარიჟის პროლეტარიატი არ აყვა დოქ-
ტრინას — ჯერ ერთი, შემდეგ მეორეო და მოინდომა პირდაპირი
მოქმედება. ეს გაკვეთილი სავსებით დაივიწყა მეორე ინ-
ტერნაციონალმა და მას მიაყოლა თვით დებულებაც — ჯერ ის
და შემდეგ ჩვენ; ამის ალაგას წამოაყენეს ახალი მოძღვრება —
ბურჟუაზიაც და ჩვენცო.

ყველა ეპოქის ეკონომიკას ჰქონდა ხელმძღვანელობა, და-
წყებული ფარაონებიდან. ავი იყო, თუ კარგი, დესპოტიური,
თუ თავისუფალი, ვიღაცა უეჭველად უწევდა პატრონობას
ნივთიერ მდგომარეობას და აწყობდა თავის შეხედულებისა-
მებრ. ასე იყო ფეოდალურ პერიოდში, როდესაც თითოეული
ფეოდალი ზრუნავდა თავის სამფლობელოში ნივთიერი პრო-
ცესის აწყობაზე. მხოლოდ ბურჟუაზიულ პერიოდში დაიბა-
და ის აზრი, რომ ეკონომიურ განვითარებას არავითარი ხელ-
მძღვანელობა არ ეჭირვება, თვითეულ პიროვნებას აცალეთ
მოქმედება, აცალეთ მოძრაობა. ეს სრულიად ახალი მოძ-
ღვრება ისტორიაში გახდა მამოძრავებელი ღერძი კაპიტა-
ლიზმისა და მიიყვანა მსოფლიო დღევანდელ საშინელ კრი-
ზისამდე. ისტორიამ შური იძია და გადარეული საზოგადოე-
ბის ჭკუაზე მოყვანას მწარე სასჯელით ახორციელებს. ახლა
ვინ არ გაყვირის სოციალიზმზე, რევოლუციიაზე, ხელმძღვა-
ნელობაზე. პეტენის მიერ გამოშვებულ სამაისო ფურცელში
გასაშტერებელი საბუთებით განათებულია სოციალური პრობ-
ლემა. ის, რაც მთელმა ბურჟუაზიამ ვერ გაიგო, თუ არ გაიგო,
ეს დენერალი მკაფიოთ გამოხატავს. ის სწერს: „კლასთა
ბრძოლა არ მოისპობა მანამდე, სანამდე არ მოისპობა მისი
გამომწვევი მიზეზები“-ო, ჩამოთვლილია ეს მიზეზები და-
ახლოებით ჩვენი სიტყვებით. ეს ჩინებულია, მაგრამ საშუა-
ლება? პრობლემას კარგათ ხედავენ დიქტატორები, მხოლოდ
წამალი ვერ დაუნახავთ, ხალხის გაბედნიერებას უხალხოთ
ლამობენ. ძველი უტოპიზმი გაცოცხლდა.

დღევანდელ ისტორიულ პერიოდში დგას ერთი ძირითა-
დი გამოცანა, დგას ამკარათ, საჯაროთ და საყოველთაოდ და-
ნახული. ეს ამოცანაა ეკონომიური მსვლელობის ჩაბრუნება

ისტორიულ კალაპოტში, ხელმძღვანელობის საზღვრებში, მას უნდა აედვას ლაგამი და ამუშავდეს ადამიანის სადღეგრძელოთ. ახლა მაინც ნათელია, რომ ეს საკითხი არ არის ვიწრო კლასიური, როგორც მუდამ ეგონათ, არ არის გამოგონილი პროლეტარიატის გასათავისუფლებლათ, მშრომელთა კეთილდღეობის შესაქმნელათ, პოლიტიკური და სოციალური მიზნების მისაღწევათ, არა, ის უფრო ღრმაა, ის არის უმთავრესად საკითხი ერის, რასის, გვარტომობის არსებობის შენახვის. საღი ეკონომიკა არის აკეანი საღი ეროვნობის, ჯანმრთელ საზოგადოების. გაკვეთილი მივიღეთ საქეყნოთ. დიდი ერის საურანგეთის მორალური კრიზისი არის შედეგი ამ აწყვეტილი უთავბოლო ეკონომიკის და ასე სოციალური საკითხი გადაიქცა ნაციონალურ საკითხათ, სოციალიზმი ცივილიზაციის მსსნელათ. ამას დღეს ყველა ხედავს. პეტენიცი კი ალაპარაკდა ამ ჰანგებზე.

როგორც ზემოთ ვთქვით, სოციალისტურ მოქმედებას აფერხებს და მას ძირს უთხრის თვათ დოქტრინაში შეჭრილი ფატალიზმი, დეტერმინიზმი, ცდა მოვლენათა დაწიფებამდე, რომლის შემდეგ ყველაფერი თავისუფლად მოგვარდება. საღ იწყება და როდის თავდება რევოლიუციის ეს მომწიფება არავინ იცის. ეს აზროვნება ბადებს პასივობას, სიზანტეს, უნებისყოფობას და უენერგიობას. ბურჟუაზიული ეკონომიკა არა თუ მომწიფდა, არამედ კიდევაც დალპა, აყროლდა, ხოლო სოციალისტები კიდევ მომწიფებას უცდიან და ხმას არ იღებენ. კ. მარქსს ოთხმოცდაათი წლის წინეთ ეგონა სოციალური რევოლიუციის შესაძლებლობა, ხოლო მეორე ინტერნაციონალს დღესაც ნაადრევათ მიაჩნია.

ეკონომიური პროცესის ხელმძღვანელობა თავისთავად კიდევ არ ნიშნავს პროგრესს, წინმსვლელობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში არც ერთი ძველი ცივილიზაცია არ დაიღუპებოდა და თუ დაიღუპა, ამის მიზეზია ამ ხელმძღვანელობის ამუშავება არა ხალხის, არამედ გაბატონებულთა სასარგებლოდ. ამათთვის ხელმძღვანელობა გახდა მეტად სარფიანი ისე, როგორც ბურჟუაზიისათვის თანამედროვე ხელმძღვანელობა (ეტატიზმი), ვინაიდან შეერთებული ძალდონიო ხალხს აშრომებდენ თავის სასარგებლოთ. არასოდეს ბურჟუაზიის განკარგულებაში არ ყოფილა იმდენი თანხები, რამდენიც შათ

მიეცათ ამ უკანასკნელ ათ-თუთხმეტ წელიწადს. როგორ? სულ უბრალოთ. მათ მონახეს მრავალნაირი ხერხელები, საიდანაც ამოქონდათ ზალხის ჯიბიდან შემონახული პატარა თანხები და იყენებდნენ თავისი კომბინაციებისათვის. ფინანსური კაპიტალის გაბატონება მოხდა სწორედ ამ გზით. ხოლო ჩვენმა სოციალისტებმა ეს მიიღეს სოციალიზმის დაწყებათ.

რატომ სოციალისტები აითქვიფენ ბურჟუაზიულ რეფორმატორებში? ამის მიზეზია დოქტრინის ერთი დებულება, რომლის ძალით კაპიტალიზმის თანდაყოლილი თვისებაა ქონდეს ფაბრიკაში წარმოების ორგანიზაცია, ხოლო მთელ საზოგადოებაში წარმოების ანარქია, რომელთა შორის მუდმივი ანტაგონიზმია. ამ ანტაგონიზმის აუცილებელი შედეგია სოციალური რევოლუცია. ეს დებულება არ გამართლდა. ის სწორი იყო კაპიტალიზმის პირველ პერიოდში; ეს კარგათ გაიგო ბოლოს ბურჟუაზიამაც და შეუდგა ამ ანტაგონიზმის მოსპობას ეკონომიკის ხელმძღვანელობის აწყობით და კიდევაც მიაღწია მიზანს მთლათ თუ არა ნაწილობრივ მაინც. საფრანგეთი ამზადებდა იმდენ საქონელს, რამდენიც მას ესაჭიროებოდა. გამოჩნდა, რომ კაპიტალიზმის მიუცილებელი თვისება ისპობა, ხოლო კაპიტალიზმი მაინც რჩება. სოციალისტებმა კი გადაწყვიტეს, რაკი ეკონომიკით ხელმძღვანელობა დაიწყო, ამით დაიწყო კაპიტალიზმის მოსპობაცო. სოციალისტური დოქტრინით ამ ხელმძღვანელობის აწყობა არის საქმე პროლეტარიატის, სინამდვილეში კი მას ხელი მოკიდა ბურჟუაზიამ, რამაც დაეთარი დაუბნია პროლეტარიატს. ეგონათ, მათ საქმეს აკეთებენ ბურჟუა რეფორმატორები. რევოლუციაური სინდიკატები თანდათან გაოპორტუნისტდენ და ბოლოს ლეონ ჟუოს შეაფარეს თავი.

ეს ახალი ეკონომიური წესები თავისთავად ბადებს უმუშევრობას, მაშასადამე, მუშათა მასის გარეყოლიუციონერობას, სოციალური ანტაგონიზმის გაძლიერებას. ამას კარგათ მიხვდა ბურჟუაზია და თავისთვის სარფიანათ ჩასთვალა უმუშევართა მუქათათ რჩენა და მით რევოლუციისათვის კბილების ამორთმევა. ამ გზაზე წავიდა ყველა მთავრობა; არ გამართლდა სოციალიზმის დებულება — მაშინის განვითარება ბადებს უმუშევრობას და მით სილატაკესო. უმუშევრობა დაიბადა, ხოლო სილატაკე მას არ მოყვა, ბინა და საჭმელი მა-

ინც ყველას დაურჩა. ფიქრობდენ, ეკონომიური კრიზისი ისე გაამწვავებს მასების მდგომარეობას, რომ რევოლიუცია იფეთქებსო. სინამდვილეში კი ევროპა ამ კრიზისიდან ვერ გამოვიდა, ხოლო სოციალური რევოლიუცია კი არსად არ მომხდარა; მან მოგვცა საშინელი ომი, ხოლო რევოლიუცია კი არსად, არც დამარცხებულ და არც გამარჯვებულ მეომარ ქვეყანაში. ამნაირათ ასრულდა წარმოდგენელი — მორიგება კაპიტალისტური მითვისების და მუშათა კმაყოფილებას შორის. და ეს იმიტომ, რომ ამ მითვისების პროცესში ერთი ზედმეტი ლუკმა მუშებსაც გადაუგდეს და მით ისინი ჩააჩუმეს.

როგორც ვხედავთ, ჩვენ ვიმყოფებით კაპიტალისტური წარმოების სრულიად ახალ პერიოდში, რომლის შესახებ ვწერდით ამ რამდენიმე წლის წინეთ (იხ. „ჩვენი დროის ევროპა“) და რაც დარჩა შეუმჩნეველი, ახლა კი საშინელმა კატასტროფამ მრავალს აუხილა თვალები. საერთო ძილმა მოამზადა ნიადაგი არა მარტო კლასის, არამედ აგრეთვე ერის დარბევის. კაპიტალიზმის ამ ახალ პერიოდში ობიექტიურათ გაცილებით უფრო ადვილია სოციალიზმის განხორციელება, ვიდრე ეს იყო ინდივიდუალიზმის პერიოდში. რაკი დღეს მიღებულია ეკონომიკის ხელმძღვანელობა, წარმოების და აღებ-მიცემობის საშუალებათა თავის მოყრა სახელმწიფოს ზედამხედველობის ქვეშ, ცხადია, ამით მოცემულია ფორმა სოციალური ეკონომიის. მაგრამ ამ წყობის ხალხის სასარგებლოთ ამუშავება მოითხოვს აუცილებლათ თვით სახელმწიფოს ხალხის მიერ დაპყრობას. და სწორედ ეს გზა მიატოვეს სოციალისტებმა და ის შესცვალეს პარლამენტარიზმით, კენჭობით, გაუთავებელი ყბედობით. ახლა მოვიდა ჰიტლერი და წესი აუვო ამ ყბედებს. სოციალიზმის დრომა ააფრიალა მარსელ დეამ! ეს ნიშნავს, რომ ობიექტიურათ სოციალიზმის ნიადაგი მომზადდა, ხოლო სუბიექტიურად ის აღმოჩნდა მოუმზადებელი, იდეურათ დაბნელებული და რადგანაც ბოლოს და ბოლოს ობიექტივიზმი პოულობს გამოსავალს, მანაც იპოვა ის ახლა გერმანელთა შემოსევაში და აქედან წარმომდგარ ახალ კრიზისში. ნათქვამია, ბუნებას კარებიდან გააგდებ, ფანჯრებიდან შემოვაო.

როგორც ბუნების კანონებს ვერ შეაჩერებთ, ისე საზოგა-

დოების სტიქიურ მსვლელობას კანონებს ვერ შეაჩერებთ. ამ მხრით ესეც ემზავსება ბუნების აუცილებლობას და მბრძანებლობას. თუკი დადგა საზოგადოების გარდაქმნის უეჭველი ეტაპი და ეს არ ესმის ადამიანის გონებას, ის მაინც ზღვება რაიმე კატასტროფის სახით. ზოგი ჭირი მარგებელია, ეს კატასტროფაც მარგებელია, ვინაიდან მომწიფებულ პრობლემას დღის წესრიგში სვამს და აქეთ მიაპყრობს საზოგადოების ყურადღებას. ბურჟუაზიის პარპაშობის გაგრძელება კიდეც დიდხანს იქნებოდა საბედისწერო საფრანგეთის ერისათვის, ახლაც იმედია მისი გამობრუნების და აღდგომის, თუმცა არა ისე სწრაფათ, როგორც ეს სასურველია.

თუკი ჩვენ ერთხელ და სამუდამოთ გადავწყვეტთ, რომ ეკონომიის ხელმძღვანელობა ხალხის მიერ არის აუცილებელი პირობა ერის და საზოგადოების სისაღის, დარჩება გადასატრიალთ მეორე საკითხი — რა გზით, რა საშუალებით შეიძლება ამ მიზნის განხორციელება. აი ამ ხაზზე გადამჭრელია ერთი მოსაზრება: ყველა ერს ერთი საზომი ვერ მიაღება, ეკონომიური პირობები სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვანაირია; ინდუსტრიალური ქვეყნებიც განირჩევიან ერთიმეორისაგან, რა გასაკვირალია აგრარიული ერები მათ არ ემზავსებოდნენ. მაშასადამე, სოციალურ პრობლემას ყველგან აქვს ხასიათი რეალური, სახე ისტორიული, შინაარსი ფაქტიური და ერთი გაზეპირებული ფორმულებით მას ვერ გადავჭრით. სოციალური არე ინდუსტრიალური ქვეყნების დიდად განირჩევა სხვა ქვეყნებისაგან, იქ ბატონობს საესეებით ბურჟუაზიული ეკონომიკა დაგვირგვინებული ბურჟუაზიული ხელისუფლებით, იდეოლოგიით, კულტურით, პოლიტიკით. იქ, სადაც ინდუსტრია ახალგაჩენილია, საერო ეკონომიკა მის ჭკუაზე კიდეც არ არის აყებული. საქონლის კეთება და გასაღება ჯერ კიდეც არ გამხდარა ერის მთავარ სარჩით, ამიტომ აქ ბურჟუაზიის ბატონობა ჯერ კიდეც არ დამდგარა, ის მხოლოდ იწყებს თავის განვითარებას, თავის აღორძინებას და ერის კისერზე მოსაჯდომათ მომზადებას. სამაგიეროთ აქ არიან სხვა ბატონები — მემამულენი, ტირანები, ყველა ჯურის რეაქციონერები, ამათი თავიდან მოშორება პირველი პირობაა მომავლის გამოჭედის, ხოლო ეს გამოჭედა უნდა იკისროს დაჩაგრულმა ხალხმა, რომელიც შედგება გლეხების, მუშების და წერილი ბურჟუაზიისა-

ვან. ჩვენში სწორედ ეს პროცესი დაიწყო ძველი წყობილების დანგრევით. აი ეს მასა, სამი კლასის ბლოკი გამოვიდა ასპარეზზე და შეუდგა თავისი ბედის თავისავე ხელში ალებას. ამ დროს მათ თავს დაესხნენ რუსის ტირანები და აქციეს ისინი თავის მონათ. ამ უღლის გადაგდება არის ერთადერთი პირობა შეწყვეტილი პროცესის განახლების და გაგრძელების. მაშასადამე, სამდროვო ჩვენი ამოცანაა — მოსპობა არა გაბატონებული კლასის, რომელიც არ არსებობს, არამედ გაბატონებული უცხო ტირანიის. მაგრამ სხვა ქვეყნებში ასე ნათლათ არ დგას სოციალური საკითხი. თუ აგრარიულ ერებში სოციალიზმის მომხრენი ცოტანი არიან, ამის მიზეზია თვით სოციალისტები, ამათ ვერ შეძლეს შეერთება, მორიგება პროლეტარული და წერილი მესაკუთრის სასიცოცხლო ინტერესების, ვერ გადავეს მათ შორის ხიდი ვერც იდეოლოგიურათ, ვერც პოლიტიკურათ და ჩავარდნენ სექტის მდგომარეობაში. სოციალისტური პოლიტიკის და ტაქტიკის რევიზია ამ თვალთსაზრისით ვერ მოხდა.

სოციალური ძალა მიშვებული მის ამართ ბუნების ძალას უდრის, არღვევს და ანგრევს ყოველივეს, რაც წინ გადაეღობება; მაგრამ თუ ეს ძალა შევივნეთ, მისი თვისებები გავიგეთ და შევისწავლეთ, მისი ამუშავება საზოგადოების სასარგებლოთ გაადვილებულია. ინდუსტრიალური განვითარება აუცილებელი და სასარგებლოა ყველა ერისათვის, მაგრამ როგორ, სტიქიურათ, ბურჟუაზიულათ, თუ შეგნებულათ, ხალხურათ? ევროპა, მთელი მსოფლიო ჯერჯერობით მიდის პირველი გზით, მეორე გზა მხოლოდ ახლა დგება დღის წესრიგში. თუ აქამდეს ეგონათ, რომ სოციალიზმი არის საშუალება სოციალური განთავისუფლებისა, ახლა გახდა აშკარად, რომ ის არის გზა და ხიდი ერის თავდაცვისა დანგრევის და გაქრობისაგან. თუ ამ ორ თვისებას შევეერთებთ, თუ მართლა ავმალდებით ვიწრო კლასიური ინტერესებიდან ერის უმაღლეს ინტერესებამდე, დავრწმუნდებით, რომ სოციალური განთავისუფლება შეუძლო მასებისა არის მიუცილებელი პირობა ერის და მისი ცივილიზაციის შენახვის და უკვდავების. ამ ნიადაგზე უნდა შეერთდნ იდეური ნაციონალისტები და სოციალისტები. სოციალური და ნაციონალური თავისუფლება ხელიხელ ჩაკიდებული ერთი მიმართულებით მიდიან, ერთი მიზნისაკენ მიემართებიან. საღ ორგანიზმში საღი სულია; ერი

კვდება, როცა მისი სული კვდება, ხოლო სული კვდება, როცა მისი სოციალური ორგანიზმი უკურნებლათ დასწეულებულია.

იტყვიან, ერნი ცოცხლობენ ათასი წლობით უსოციალიზმით, რაღა მაინცდამაინც ახლა გახდა საჭიროდ ასეთი წყობილებაო. ეს სწორია რამდენადაც ის ხატავს წასულს, თუმცა ისიც ვიცით, რომ მრავალი ერი და ცივილიზაცია დაიღუპა შეუსაბამო ეკონომიური წყობით; დღესაც არ არის ყველა ხალხისათვის საეაღდებულო სოციალისტური მეურნეობა; ეს საეაღდებულოა მხოლოდ იმათთვის, რომელნიც შედგენ კაპიტალისტურ გზაზე, არის ეს ინდივიდუალური, ეტატიური თუ სხვა ფორმის. ვინაიდან ეს გზა თავისთავათ უეჭველათ მიდის ერის და ცივილიზაციის დაცემისაკენ, ამიტომ საჭიროა თავიდანვე ის იყოს მიზანშეწონილათ წაყვანილი და ამუშავებული საზოგადოების სასარგებლოთ. მაშასადამე, ლაპარაკია თანამედროვე ერებზე და არა პრიმიტიულ მდგომარეობაში დარჩენილ ხალხებზე. როცა ესენიც გაყოფენ თავს კაპიტალიზმის ჭახრაკში, ეს გზა მათთვისაც საეაღდებულო გახდება. საბოლოათ რაზეა დავა? სულ უბრალო არჩევანზე: სჯობია სტიქიური, უთავბოლო, შეუგნებელი განვითარება თუ შეგნებული, მიზანშეწონილი სახალხო და საერო წინმსვლელობა. ვისაც მართლა ერის და ქვეყნის ბედი აინტერესებს მისთვის პასუხი ბოძებულია, არჩევანი მოხდენილია.

სოციალიზმი ინდუსტრიალურ და არაინდუსტრიალურ ერებში იქნება, რასაკვირველია, სხვადასხვა შინაარსის და ფორმის. რადგანაც ეკონომიკის ძირია საწარმოო პირობები, ცხადია პირველ შემთხვევაში სოციალიზმი გახდება უმთავრესად პროლეტარული, ხოლო მეორე შემთხვევაში ხალხური. იქ გადაწყვეტია ინდუსტრია და მისი დარგები, როგორც ერის სიმდიდრის მთავარი შემქმნელი, აქ კი წვრილი საკუთრება, მეურნეობა, ხოლო სამრეწველო დარგები მისი დამატება და დახმარებაა. პროლეტარიატი თუმცა რიცხვით მცირე აქაც უმეტაურებს გარდაქმნის პროცესს, როგორც უკეთ შეკავშირებული და შეგნებული აქტიური ელემენტი. მეთაურობის საკითხს წყვეტს არა რიცხვი, არამედ ისტორიული როლი, რომელიც წილად ხედება ერის ამა თუ იმ დაჯგუფებას. ფეოდალთა რიცხვი მეტად მცირე იყო, მაგრამ მაშინდელ ეკონომიკას, მთელ ერს ისინი წინამძღოლობდენ. ასევეა დღეს ბურჟუაზია. რაკი

პროლეტარიატი თავისი მდგომარეობით ბუნებრივი აგენტია სოციალური გარდაქმნის და ეს მას შეგნებული აქვს, რიცხვს აღარ აქვს მნიშვნელობა. მხოლოდ მათ მიერ ნამეთაურევი სოციალური რევოლუცია ერთი და იგივე ვერ იქნება ყოველგან. სადაც ფაბრიკა-ქარხანა სჭარბობს, იქ ეკონომიკის აწყობა ეყრდნობა ამ დარგებს, ხოლო სხვა დარგები მას უნდა შეეწყოს. ეს საკითხი გარკვეულია, აშკარა და ნათელია, გაურკვეველია მხოლოდ სოციალური გარდაქმნის გეზი აგრარიულ ქვეყნებში. აქ პირველ ყოვლისა წინ დგას მიწა-ადგილის მნიშვნელობა, სასოფლო მეურნეობა, აი ამ დარგის და მრეწველობის კოორდინაცია ისე, რომ ერთმა მეორე არ დაანგრეოს, არ დააჩაჩანაკოს, პირიქით, ორივე განვითარდეს და გაძლიერდეს — მთავარი ამოცანაა. ჩვეულებრივად ბურჟუაზიის სამეფოში სამრეწველო პროცესი ძირს უთხრის მეურნეობას, აგლახებს სოფელს, ფანტავს გლეხობას, ფასს უკარგავს სოფელს და მით მთელი ერის ჯანმრთელობას ღრღნის. სოციალისტური ხელმძღვანელობის დანიშნულებაა სწორედ ეს უბედობა ააცილოს ერს და ის იყოლიოს მუდამ ჩაბმული საღ ნივთიერ და სულიერ ატმოსფეროში. აქედან დაიბადა ერთი აუცილებელი მოთხოვნილება — სოფლის და ქალაქის მოთანხმება. ეს საკითხი წინ უდგას აგრეთვე ინდუსტრიალურ ქვეყნებს, სადაც ის კარგა ხანია გახდა აქტუალური. აი რას სწერს ამაზე ფრ. ენგელსი:

„გაუქმება წინააღმდეგობის ქალაქს და სოფელს შორის არათუ შესაძლებელია, არამედ ის პირდაპირ აუცილებელია როგორც სამრეწველო, ისე სამეურნეო წარმოებისათვის. ამას ითხოვს აგრეთვე საზოგადო ჰიგიენა; მხოლოდ ქალაქის და სოფლის გაერთიანებით შეიძლება ბოლო მოეღოს დღევანდელ მოწამვლას ჰაერის, წყალის და ნიადაგის. თანამედროვე მრეწველობის ეს წინააღმდეგობა გაქრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მას წაერთმევა კაპიტალისტური ხასიათი...“ (იხ. მისი „ანტი დიურიზმი“ ფრანგ. გამოც. ტ. III, გვ. 73).

აი ასეთი გარდაქმნა თანამედროვე სოციალური წყობის მართლა ნიშნავს დიდ რევოლუციას, დიდ ცვლილების შეტანას საზოგადოებაში. აგრარიული ქვეყანა კი თავისთავად მზათაა ამ გზით სიარულისათვის; იქ ჯერ კიდევ არ აურდაურევია ბურჟუაზიას ერის ყოფა-ცხოვრება და მაშასადამე ნა-

ჩვენებ ხაზზე ეკონომიური პროცესის გატარება გაადვილებულია. ჩვენში მაგალითად ქალაქი ჯერ კიდევ ვერ ჩაგრავს სოფელს, მრეწველობას ჯერ კიდევ ვერ გამოურეკია სოფლის ხალხი შარაზე საცხოვრებელი წყაროს სამებნელათ. სამრეწველო წარმოებათა სოფლათ გაჩენა და იქ მუშის დაინტერესება მეურნეობაშიაც მისთვის მიჩენით საკუთარი სახლ-კარის და საბაზჩე ადგილის არის დასაწყისი სოფლის და ქალაქის მორიგების.

ამნაირათ ხალხური სოციალიზმის ფორმაა: წერილი საკუთრება გლეხის, ხელოსნის, წერილი ბურჟუაზიის, ერის ყველა ფენის. ამ ფარგალში თვითეული მესაკუთრე იმუშავებს ისე, როგორც მას მოესურვება; ეს მხოლოდ ანგარიშს გაუწევს საერთო მოთხოვნილებას ამა თუ იმ ნივთზე. სხვილი საკუთრება: მამული, ქარხანა-ფაბრიკა, ტყე ველი და მადნები, მიმოსვლის საშუალებანი და სხვა გადადის საზოგადოების ხელში და მუშავდება ამ მიზნით შექმნილ ორგანოების ხელმძღვანელობით. მამასადაძე, სოციალიზმი აქ ნიშნავს შეერთებას წერილი საკუთრების მშრომელთა კლასებისა სხვილ საკუთრებასთან მთელი ერისა. დაწყობა მათი ურთიერთობის, განვითარების და აღორძინების მთავარი საზრუნავი საგანია ხელმძღვანელობის. ეკონომიური თავისუფლება შეკვეცილია, გონებრივი, სულიერი, პოლიტიკური თავისუფლება შეუკვეციელია ამ პირობით, რომ ის მუშაობს არსებულ სოციალურ საფუძველზე და იტოვებს უფლებას კრიტიკის ამ საფუძველზე აწყობილ მუშაობის და ხელმძღვანელობის. ოპოზიცია საჭიროა, თუ კი ის არ ებრძვის თვით ძირითად სოციალურ შენობას, თუ კი ის იხელმძღვანელებს ათინის კონსტიტუციით, რომლის ძალით არავის არ ჰქონდა უფლება ბრძოლა გამოეცხადებია დემოკრატიის ბატონობისათვის. ის, რაც ევროპის დემოკრატიულ ქვეყნებში ხდებოდა ამ მხრივ იყო არა ნამდვილი დემოკრატიული, არამედ ანარქიული, გამოწვეული საერთო უპატრონობით და უსუსურობით. ბურჟუაზიას ფეხებზე ეკიდა დემოკრატიის სვე-ბედი თუკი ფულს იშოვიდა, თუ ცარცვის და ყვლეფის სფერო მას დარჩებოდა.

თავისუფლების გაგება მართლა დემოკრატიულათ და ხალხურათ ჯერ კიდევ შორს არის თვით სოციალისტებში. აი, მა-

გალითად, მათი სამაისო ლოზუნგი წელს გადმოსროლილი ლონდონიდან შეიცავს ორ მოთხოვნილებას: პიროვნების თავისუფლება და სოციალური რეფორმები. მაგრამ ეს ხომ ძველი მამაოჩენნოა, ორივე კარგა ხანია გადაიქცა ბურჟუაზიის ლოზუნგათი. პიროვნების თავისუფლება — ეს ხომ ბურჟუაზიის დროშაა. მთელი მოძრაობა და ბრძოლა პროლეტარიატისა თავიდანვე ამ ლოზუნგის წინააღმდეგ იყო მიმართული, ე. ი. არ მიეცეს პიროვნებას იმდენი თავისუფლება, რომ ცარცვოს და არბიოს მასები. მთელი სოციალური საკითხი მდგომარეობს თავისუფლების საკითხში — რის გაკეთების უფლება უნდა ჰქონდეს ადამიანს და რის არა.

ჯერ კიდევ ფილოსოფოსი პლატონი სწერდა: „როგორც კი უფლება მიეცემა მოქალაქეს სხვას წაართვას საკუთრება, იბადება ბოგანო ხალხი. დემოკრატია თავისი მეტისმეტი თავისუფლებით ბადებს ტირანიას“ (იხ. მისი „რესპუბლიკა“). მონტესკიო სწერს: „დემოკრატიის პრინციპი ირყვნება, როცა იკარგება აზრი თანასწორობის, ან ეს თანასწორობა ხდება უკიდურესი. დემოკრატია უნდა აუხვიოს ორ უკიდურესობას: უთანასწორობას, რასაც მიყვავართ არისტოკრატიის ბატონობისაკენ და უკიდურეს თანასწორობას, რასაც მიყვავართ ერთის დესპოტიზმისაკენ“. ამ დებულებებში მოცემულია მთელი პრობლემა, სწორედ თავისუფლების განსაზღვრა, მისი კალაპოტის შექმნა ისე, რომ არ განვითარდეს ბატონობა არც არისტოკრატიის, ანუ, დღევანდელი ტერმინით, ბურჟუაზიის, არც დესპოტიის, დღეს სტალინელნი და მათი მიმბაძველნი, არის ძველის ძველი პრობლემა, ხოლო თანამედროვე სოციალისტების ყურამდე დღესაც ვერ მიუღწევია. რასაკვირველია, ამ საკითხის გადაჭრა ადვილი არ არის. კერძო ინტერესების შეთანხმება ერის ინტერესებთან დიდად დამაფიქრებელი ამოცანაა. ამათ შორის ატეხილმა წინააღმდეგობამ არა ერთი და ორი ცივილიზაცია დაასამარა. სახელმწიფოს და პიროვნებათა ინტერესებს შორის გაუთავებელი შუღლია, რის შედეგია ზან ერთის გამარჯვება, ზან მეორესი. ერთი მხრით დგას ოჯახი, ეს პიროვნებათა ბუნებრივი უჯრედი და მათი თავყრილობა — სამოქალაქო საზოგადოება, ხოლო მეორე მხრით — სახელმწიფო და მისი ხელისუფლება. მთელი სიძნელე მდგომარეობს მათ შორის უფლება-მოვალეობის განსაზღვრაში. მა-

გალითად სახელმწიფო სცნობს კერძო პირთა საკუთრებას, მაგრამ სრულიად არ თვლის თავის მოვალეობათ ეს საკუთრება მათ უზრუნველ უყოს. სახელმწიფო ითხოვს გადასახადს, მაგრამ მას თავის მოვალეობათ არ მიაჩნია გადამსდელს დაეხმაროს გადასახადთა წყაროების გამრავლებაში. უფლება და მოვალეობა ერთმანეთს აღარ ფარავს. პოლიტიკური შენობის ბაზა არის ოჯახი, საზოგადოება, რომელნიც მას ქმნიან, მაგრამ შემდეგ ერთმანეთს ეთიშებიან და შექმნილი შემქნელთა ბატონათ ხდება. ეს ზედშენობა ისე მაგრათ აწევს საფუძველს, რომ ის ბოლოს მას სტეხს და მით თვითონაც ტყდება. ამიტომ არის, რომ სოციალიზმი ითხოვს სახელმწიფოს, როგორც საზოგადოებისაგან გამოყოფილ აპარატის, გაუქმებას, თუმცა მის გამოყენებას სოციალიზმის დასამყარებლათ აღიარებს. აქ უეჭველია არსებობს აზროვნების წინააღმდეგობა. თუკი სახელმწიფო ისეთი ძლიერია, რომ ახდენს სოციალურ რევოლუციას, ვინ არის მისი ძლიერების გამტეხი, მისი გამაუქმებელი? რატომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ უძლიერესი აპარატის პატრონი თავს დაანებებს ამ პატრონობას და გადადგება. მაგალითი გვეუბნება წინააღმდეგს. ვინც კი სახელმწიფოთ გადაიქცა, საზოგადოებაზე გაბატონდა — მოსკოვი, ბერლინი. მთელ ამ დებულებაში უდაოთ უნდა მივიღოთ ერთი ნაწილი — სახელმწიფოს გაუქმება, სამოქალაქო საზოგადოების გაბატონება მზგავსად ძველი საგვარეულო წყობილებისა. სოციალური რევოლუციის ერთი მიზანთაგანი უნდა იყოს სწორეთ ამ ამოცანის შესრულება.

რატომ სახელმწიფო არ ზრუნავს საზოგადოებაზე, მათ შორის არის მუდმივი ანტაგონიზმი? იმიტომ რომ სახელმწიფო და საზოგადოება ერთმანეთს არ ფარავს, მათი ინტერესები ერთი მხრით არ მიიმართება. ამის მთავარი მიზეზია ის უბრალო ფაქტი, რომ ამ აპარატის ბატონია არა მთელი ერი, არამედ მისი გაბატონებული ნაწილი, შეძლებული, რომელთა ინტერესი მიიმართება ხალხის ინტერესების წინააღმდეგ. ამიტომ სრულიად არ კმარა ამ აპარატის დაპატრონება და პოლიტიკური ბატონობა. ჩვენ ვიხილეთ სოციალ-დემოკრატიული მთავრობები, რომელნიც ცოტა ხნის შემდეგ კარგავენ ხელისუფლებას და ისევ ძველ მდგომარეობაში ვარდებიან. და ეს მოხდა იმიტომ, რომ არაერთარი ცვლილება არ შეიტანეს საკუთრების

სფეროში, კლასთა ურთიერთობაში. ეკონომიკა დარჩა ძველი და მან აღადგინა რევოლიუციით დაშინებული კლასების ბატონობა.

სახელმწიფო რომ მხოლოდ გაბატონებული კლასების ინტერესებს პირდაპირ ემსახურებოდეს, ის დიდხანს ვერ იარსებებდა, მაგრამ არის ერთი სფერო, რაიცა ეხება ყველას, მთელ ერს, რის სამსახურისათვის ის მოწოდებულია. ეს საერთო ინტერესია დაცვა საშინაო და საგარეო მყუდროების. ხელისუფლება, რომელიც ამ დაეალებას ვერ ასრულებს ეცემა, მის ალაგას მოდის მეორე. ეს ცვლილება არ ნიშნავს ცვლილებას თვით რეჟიმის, კლასთა ურთიერთობის გადასხვაფერების. ამჟამათ ბევრს წერენ და ლაპარაკობენ, რომ მთავრობები ახდენენ რევოლიუციასო. რასაკვირველია, აქ აზრთა სრული შერევაა. რევოლიუცია უხალხოთ, ხალხის გარეთ არ არის და არასოდეს ყოფილა. მთავრობები, მართალია, ახდენენ ცვლილებებს, გარდატეხას, მაგრამ ყველა ეს მიმართულია მხოლოდ თავისი უფლებების გასამაგრებლათ. აქ ლაპარაკიც კი არ არის ხალხის უფლებებზე. პირიქით, გადატრიალება მიმართულია სწორედ ამ უფლებების წინააღმდეგ, მთავრობის სასარგებლოთ. გამოდის რომ ეს რევოლიუცია გაქვს უფრო რეაქციას, უხალხოთ ხალხის „გაბედნიერებას“, მისი დათრგუნვით და დამორჩილებით. უეჭველია, ასეთ მეთაურთ ამოქმედებს კეთილი განზრახვები, მაგრამ ვინ არის ამის მსაჯული? ის, რაც კეთილი გონიათ, შეიძლება საშინელი ბოროტებაა. მსაჯულია მხოლოდ ხალხი, ვინაიდან ყოველივე ეს ეხება მას, გადადის მის ზურგზე და იცის რა არის მისთვის მისაღები და რა უარსაყოფი.

აღამიანი იმყოფება ორნაირ ორგანიზაციაში: სახელმწიფო აპარატების და სამოქალაქო საზოგადოების. ეს ორგვარი მისი პოზიცია ხატავს მთელ მის გარეგან სახეს, მაგრამ მათ შორის მჭიდრო კავშირი არ არის. სახელმწიფო არ დაგიდევს როგორ, რით ცხოვრობს სამოქალაქო საზოგადოება. ეს მას მიანია კერძო საქმეთ, ოჯახთა და პიროვნებათა შინაურ საზრუნავათ. ბურჟუაზიამ ეს გათიშეა მიიყვანა უკიდურესობამდე. აი ამ გაორების მოსპობა, აღამიანის გამრთელება სოციალურათ და პოლიტიკურათ მოითხოვს სამოქალაქო საზოგადოების თავის უფლებებში აღდგენას, მის გამოხსნას სახელმწიფო აპარატების ტყვეობისაგან, ამ აპარატების არქივში გადაყრით

და მათ ალაგას სოციალური აპარატების დაწესებით. სოციალური და პოლიტიკური საზოგადოების პირველი ცდა იყო საყოველთაო საარჩევნო უფლების შექმნა და დემოკრატიის გაბატონება. დაწყებისას მართლაც დაიბადა იმედი და ილიუზია ამ ორი საზოგადოების შედუღების, მაგრამ ჩქარა გამოჩნდა ამის შეუძლებლობა სანამ მისი ძირი — სოციალური დიფერენციაცია ძალაში რჩება. ხალხის სუვერენობა გადაიქცა შეძლებულთა სუვერენობათ. მოქალაქის ორგვარი მდგომარეობა გრძელდება. პოლიტიკური თანასწორობა და სოციალური უთანასწორობა, იურიდიული ბატონობა და ეკონომიური ყმობა — ეს ძირითადი უკუღმართი ურთიერთობა ადამიანებისა ერთხელ და სამუდამოთ უნდა მოისპოს. საზოგადოების ეს არანორმალური საფუძველი ბოლოს და ბოლოს ყველა საზოგადოებას დაარღვევს, ყველას ძირს გამოუთხრის და გადაისვრის ისტორიის არქივში.

წინეთ ყოველ შემთხვევაში ისტორია იყო ლოდიკაში, პოლიტიკური უუფლებობა ეთანხმებოდა სოციალურ უუფლებობას, ორივე მხარე ერთ ძაფზე იყო აცმული. აი ეს ძაფი პირველად გასწყვიტა ბურჟუაზიამ. მისი საარსებო პირობები დღეს უეჭველად მოითხოვენ როგორც საყოველთაო საარჩევნო უფლებას, ისე საყოველთაო ცარცვას. მართალია, მან პირველად სცადა ამ ლოდიკის გარღვევა, პოლიტიკური უფლებების თვითონ დაჩემება; ლუი ფილიპეს მეფობაში (1831—1848 წ.წ.) საფრანგეთში მხოლოდ ორასიათასი შეკენჭე ითვლებოდა, ე. ი. მარტო მარტო შეძლებული ბურჟუაზია. მაგრამ ეს პრივილეგია მან ვერ შეირჩინა. შემდეგ არც მოინდომა შერჩენა და ის მართალი აღმოჩნდა. არც ერთ პერიოდში ბურჟუაზიის ეკონომიური აღორძინება და გამდიდრება არ ყოფილა ისეთი ძლიერი, როგორც იყო უკანასკნელ საყოველთაო საარჩევნო პერიოდში (1871—1940 წ.). მისი ელდორადო აქ გაიშალა და აყვავდა. აქ მასში გაერთიანდა ის ორგვარი მდგომარეობა, რომელშიაც ხალხი მოემწყვდა, ის გამთელდა პოლიტიკურად და ეკონომიურად, რაიც მხოლოდ დღეს გარედან შემოსევამ დაამსხვრია. ამჟამად მან დაკარგა პოლიტიკური სადავე, ხოლო ეკონომიური შეირჩინა. ამით მისი მოძრაობის ხაზი გაკვალულია, ის შეეცდება პოლიტიკური ძალის აღდგენით აღადგინოს დაკარგული მთლიანობა; არის მეორე გამო-

სავალიც, მზგავსათ გერმანიის ბურჟუაზიისა — შეეწყოს ახალ ურთიერთობას, პოლიტიკურ უმცირესობას და ეკონომიურ უფროსობას; მაგრამ საფრანგეთში ეს იქნება ძნელი გასატარებელი. ასეთი კოჭლა-კოჭლობით სიარული მისმა ისტორიამ უარყო. დღეს არის გარდამავალი ხანა — ან სოციალიზმისაკენ, ან ბურჟუაზიის პოლიტიკურათ აღდგენისაკენ. ყველა მესამე გამოსავალი დროებითი მოვლენაა.

საზოგადოების ბუნებრივი საფუძველია ოჯახი და მისი მასაზრდოებელი მიწა. ასე იყო მუდამ, თავიდანვე. კაპიტალიზმი ანგრევს ამ საფუძველს და მას სცვლის მეორეთი — მრეწველობით და გაპროლეტარებით. კლასთა ძველი ურთიერთობა იცვლება ახალით, სტიქიურათ; შეუგნებლათ, საერთო ნებაყოფლობით. ერთათერთ ინგლისმა მოახდინა ერთი გადატრიალება ძალმომრეობით მე-17 მე-18 საუკუნეში, როცა გლეხებს ძალით აძევებდენ მიწებიდან, მიდენიდენ ქარხნებში, ან კოლონიებში და მათ ალაგას ამრავლებდენ თეთრი ცხვრების ფარებს. მაგრამ ახლა, ამ მეოცე საუკუნეში აღმოჩნდენ მათი მიმბაძველნი, გაცილებით უფრო მკაცრნი და მთელი სახელმწიფო ძალაუფლებით აღჭურვილნი. ესენია ბოლშევიკები და მათი საბჭოები. აქ ინდუსტრიალიზაცია ხდება გაცილებით უფრო მწვავეთ და ანტიხალხურათ, ვინემ ყოველგან. მთელი გლეხობა და წერილი ბურჟუაზია გაპროლეტარებულია არა ეკონომიური თანდათან პროცესით, არამედ ერთბაშათ პოლიციური წესებით. კერძო საკუთრება ყველას ჩამოართვეს, მთელი ერი გაძარცულია და მცხოვრებნი სამუშაოთ ყაზარმებში შერეკილია. აი ასეთი ხელოვნური ინდუსტრიალიზაცია, ასე შეგნებულათ დარღვევა ოჯახის და მისი საარსებო ბუნებრივი პირობების ისტორიამ არ იცას. თუ ბურჟუაზიამ არ იცოდა რას აკეთებდა, თვითეული კაპიტალისტი კონკურენციით იძულებული იყო ეკეთებია ის, რასაც მომენტი მისგან მოითხოვდა და ბოლო ეტაპზე არ ფიქრობდა. საბჭოთა იმპერიაში ხდება იგივე პროცესი წინასწარი გაზომით და გაპლანვით, არის ერთი ფსიქოლოგიური განსხვავება. მაშინ როდესაც დასავლეთში ამ წყობას ხალხი შეურიგდა და მის ფარგალში ეძებს მდგომარეობის გაუმჯობესებას, იქ, საბჭოებში, ხალხი არ შერიგებია თავის გაძარცვას და ნატრულობს მის დანგრევას და ძველი მდგომარეობის აღდგენას. აი ეს სულიერი სიმ-

ტყიცე მასებისა იძლევა საბუთს ვიფიქროთ, რომ ბოლშევიკური პოლიციური ინდუსტრიალიზაციის შეჩერება და მის ხალხურ ფორმებში ჩატარება შესაძლებელი გახდება. მაგრამ ამავე დროს ბოლშევიკური წყობილება არ აძლევს გაყვლეფილ ხალხს გასაქანს, თავის სურვილების გამოთქმის და ბრძოლის საშუალებას. ამიტომ აქ არავითარი რეფორმა, არავითარი ცვლილება ლეგალურათ არ შეიძლება და რევოლიუცია აუცილებელია. საბჭოებში არავითარი საზოგადოება არ არსებობს. არც პოლიტიკური და არც მოქალაქობრივი, არიან მხოლოდ უფლებაყრილი მობინადრენი, „ობივატელები“, როგორც ეკატერინე მე-II-ს სამოქალაქო კოდექსი უწოდებდა რუსის ხალხს. მართალია, მას შემდეგ, განსაკუთრებით ბატონყმობის მოსპობიდან, მან მოიპოვა ზოგი უფლებები, „ობივატელობიდან“ გამოდიოდა და მოქალაქე ხდებოდა, მაგრამ ამ პროცესს წესი აუგეს ბოლშევიკებმა და მცხოვრებნი ჩააყენეს ჯოგის მდგომარეობაში. ამ ჯოგს ისე მიდენ-მიდენიან, როგორც ცხოველებს, საითკენაც მოეპრიანებათ. ადამიანის ფასი კიტრია.

ამნაირათ, საბჭოთა ეკონომიური ხელმძღვანელობა მიმართება ხალხის გადაშენებისაკენ გაცილებით უფრო სწრაფი ნაბიჯით, ვინემ ბურჟუაზიული ხელმძღვანელობა. ჩვენი უწმინდესი მოვალეობაა ორივე ეს მეთაურობა თავიდან ავიცილინით და ქართველი ერის ნორმალური წინმსვლელობა უზრუნველვეყოთ. პრინციპი ხელმძღვანელობისა ბაძებულია. რუსო წერს: „ყველა ადამიანს აქვს ბუნებრივათ უფლება ყოველივე იმაზე, რაიცა მისი არსებობისათვის აუცილებელია. მოქმედება, რომელიც მას ხდის რაიმე ქონების მესაკუთრეთ, რიცხავს მას სხვისი ქონებიდან. რაკი თავისი წილი მიიღო ამით უნდა დაკმაყოფილდეს, ხოლო ეს მიღება უნდა ხდებოდეს შრომით და კულტურით, ამ ერთადერთი ნიშანით საკუთრებისა“. აი ამ დებულების განხორციელება მთავარი დანიშნულებაა სოციალური ხელმძღვანელობის. როგორც ამ ხაზს გადაშორდებით, როგორც სიმდიდრის შექმნა თავისთავათ ხდება კერძო პირთა დროშათ, რაიცა ვერ შესრულდება სხვებას გაუძარცვათ, ინგრევა მთელი სოციალური წყობა და მეფდება ინდივიდუალიზმი. ჩვენი მოვალეობა საზოგადოების წინაშე იმ ზომისაა, რა ზომის არის საზოგადოების მოვალეო-

ბა ჩვენდამი. ეს ორი მოვალეობა ერთიმეორეს უნდა უდრიდეს. სინამდვილეში ხდება უკუღმა, მთლათ უკუღმაა რუსეთში, ნაწილობრივ უკუღმაა დასავლეთში. ორივე შემთხვევაში პრინციპი ერთია: ადამიანის მოვალეობა მთელის წინაშე უსაზღვროა, ხოლო მთელის მოვალეობა მის წინაშე საზღვარდადებულია ან სრულიად არ არსებობს. ეს მთელი დღეს იხატება სახელმწიფოს სახით, სხვა სახე საზოგადოებას არ აქვს. ხოლო ეს ორგანო დღეს ემსახურება პირდაპირ მთელი ერის ცარცვას ერთი მუჭა ბატონების სადღეგრძელოთ, როგორც ეს საბჭოებშია, ხოლო არა პირდაპირ, ფაქტიურათ, ერთი მუჭა ბურჟუეზების გამდიდრებას, როგორც ეს ევროპაშია. ძველათ ფილოსოფოს პლატონს თხოვეს დაეწერა კანონების პროექტი არკადიელთა და სირენაიკის მოქალაქეებისათვის. მან უარი თქვა იმ მოსაზრებით, რომ ისინი გამდიდრდენ და თანასწორობას ვერ მოიხმენენო. კანონის საგანია თანასწორობის აწყობა და დაცვა, ასე ესმოდათ ძველათ მოწინვე პირებს. ახლა კი, პირიქით, ყველამ დაიჯერა, რომ კანონი ემსახურება ყველაფერს, რაც გინდათ, გარდა თანასწორობის დაცვისა. ეს არის ცივილიზაციის უკანასკნელი დასკვნა. რატომ? იმიტომ რომ ეს ცივილიზაცია დაბერდა, მისი თავი და ბოლო გახდა სიმდიდრე. ამიტომ სულიერათ გამოიფიტა, მისი მატარებელი ერები სუსტდებიან და ტყდებიან ფიზიკურადაც. ძნელია მათი შეჩვეული ჭირისაგან გამოხსნა.

სულ სხვა მდგომარეობაშია ახალგაზრდა ერები, აქ ჯერ კიდევ დულს ვაჟკაცური სისხლი, ფეთქს მედგრათ მათი გული, სიმდიდრე მათ არ მორევიათ. და სწორედ ამიტომ ვამბობთ, რომ ჩვენში, მაგალითად, უფრო ადვილი ასაწყობია სოციალური ხელმძღვანელობა, ვინემ დასავლეთში. ვინ დაგვიდგება წინ? თავად-აზნაურობა აღარ არის, ბურჟუაზია აკვანშია, ხალხი გამოღვიძებული და თავისთავის მართვისათვის მომწიფებულია. დაბრკოლება ერთია — უცხო უღელი, რომელიც იჭერს ქვეყანას არაჩვეულებრივ ეკონომიურ და პოლიტიკურ პირობებში. ეს პირობები არ არის ჩვენი ერის შვილი, ის გარედან შემოტანილი და თავზე მოხვეული, აქ სოციალური საკითხი უფრო მარტივია და ადვილათ მოსაგვარებელია.

რასაკვირველია, ყოველივე სიკვდილის შვილია. რაც იწყება, ის თავდება. ადამიანი იბადება და კვდება. ასევეა საზო-

გადოება, ხოლო მათ შორის არის ერთი დიდი განსხვავება — ადამიანის სიკვდილი ბუნების საქმეა, ხოლო საზოგადოების თვით საზოგადოებისვე. მოუწესრიგებელი, არეულ-დარეული, უკალაპოტო საზოგადოება ჩქარა იღლება, სუსტდება და ქრება. აი სწორედ ამ ფატალურ ბოლოს უნდა შებრძოლება თავიდანვე და არა სიკვდილის ჟამს. საფრანგეთის გამართვა უნდა დაწყებულიყო ამ ორმოცი-ორმოცდაათი წლის წინეთ მაინც, მისი აწყვეტილი ბურჟუაზიის მოთვინიერებით და ერის ახალ სოციალურ კალაპოტში ჩაყენებით. ცხოვრება იქნებოდა უფრო გაწესრიგებული, უფრო ზომიერი და ხანგრძლივობის მატარებელი.

რა ძალას წარმოადგენს ახალგაზრდა და დაბერებული რეჟიმი ნათლად სჩანს ორი დიდი ომიდან: 1793 წელს საფრანგეთს თავს დაესხა მთელი ევროპა—ავსტრია, პოლანდია, პრუსია, ისპანია, ინგლისი და რუსეთი ერთად, ხოლო შინ ამავე დროს მძვინვარებდა კონტრრევოლიუცია, ვანდეა. და აი ეს მოზღვავებული მტერი დაამარცხა ერმა. რით? მხოლოდ თავის დადებით, სივაჟაკით, აღფრთოვანებული სულით, დიადი დროშით. ერის ასეთი გაახალგაზრდება მოახდინა რევოლიუციამ, ძველი რეჟიმის დაცემამ და მის ალაგას ხალხური რესპუბლიკის შექმნამ. 1940 წელს იგივე საფრანგეთი მარტო გერმანიის თავდასხმასაც ვერ იგერიებს და ეცემა. რეჟიმი დაბერდა, მისი შემცვლელი არ აღმოჩნდა. იდეალი, ენერჯია, აღფრთოვანება ხალხს არ დაურსა და სულიერ დავარდნასთან ერთად ვარდება ხორციელადაც. 1871 წელს იმავე გერმანიამ დაამარცხა საფრანგეთი. ერმა ამას უპასუხა რეჟიმის დაუყოვნებლივ ჩაჩოგდებით და დემოკრატიული რესპუბლიკის დაარსებით. ერი გაახალგაზრდა და მოიგო დიდი ომი. ამ გამარჯვებამ ის დაათრო, დააძაბუნა და გახდა მსხვერპლი ახალი ომის. აქედან ერთი დასკვნა: ერი მუდამ უნდა იყოს აღჭურვილი ახალგაზრდული სულისკვეთებით, გაუტყუელი თავის დადებით, მხნეობით, ენერჯიით და იდეალით. რაც მას აბერებს უნდა მოისპოს, რაც აჯანსაღებს უნდა დაწესდეს. როგორც კი ის ამ ხაზს მიმორდება და კერძო ინტერესების იარაღი გასდება, ის იწყებს თავდაღმართისაკენ დაგორებას და თუ დროზე ვერ შეჩერდა უუსკრულისაკენ იჩეხება.

ჩვენს, ქართველებს, ეარიო ახალგაზრდა ერი არა ხნოვანე-

ბით, რასაკვირველია, არამედ თანამედროვე კულტურით და ცივილიზაციით. დიდი ხანი არ არის, რაც გამოვედით ევროპის სავალი გზის ხაზზე, ჩავდექით მის ფერხულში. ეს არ არის რაღაც უცაბედი, თვითნებითი მოვლენა. ის აუცილებელია, ფატალურია, მას ვერ აცდება ვერც ერთი ხალხი. ევროპის გზა მსოფლიო გზაა, ახლა ისტორიას სხვა გზა არ გამოუგონია და თავისთავად მისახვედრია ჩვენი მასზე შედგომა. ეს დაგვიანება ჩვენთვის შეიძლება დიდათ სასარგებლო გახდეს, თუ მას სწორი შეხედულებით მიუდგებით და მის მაგალითს გამოვიყენებთ. ევროპა მოდიოდა ამ ხაზზე სტიქიურათ, ვინაიდან მწკავსი ისტორიული მაგალითი თვალწინ არ ქონებია და მაშასადამე, სხვისი გამოცდილებით ვერ ისარგებლებდა. ის თვითონ ქმნიდა თავის ისტორიას, იკაფავდა წაღლით ხელში ახალ ეკლიან გზას, მიდიოდა წინ, მუდამ წინ და მხოლოდ ფაქტების დაგროვების შემდეგ ვინმე ისტორიკოსი და მეცნიერი თავს უყრიდა ამ გროვას და აკეთებდა დასკვნებს. ვინაიდან მომავალი მუდამ ბურუსში იყო გახვეული იდეოლოგებს ქონდათ გაშლილი ფართე ასპარეზი ეკვლიათ, ეფიქრათ და ეცხოთ ყოველნაირი პლანი და პერსპექტივა მომავალისათვის. მოხდა მოულოდნელი ამბავი, ამ დიად მსოფლიო აღორძინებამ მაინც ვერ გამოიცილა საით მიდის, რით ათავენს ეს ამოდენა კულტურა და ცივილიზაცია, ვერავინ ვერ იწინასწარმეტყველა ის, რაც მოხდა.

ჩვენ მაღლობა ღმერთს არ ვიმყოფებით უდაბნოში, არ მივდივართ უგზო-უკვლოთ. რაკი ჩავდექით ევროპის ფერხულში, ვიცით რას ვაკეივებთ, საითკენ მივიმართებით, მაგალითი გადაშლილია. ჩვენი მოვალეობა, წმინდა მოვალეობაა მხოლოდ ერთი: ვიყოთ თვალახილული, გავარჩიოთ ავი და კარგი, მივიღოთ მისაღები და უარეყოთ უარსაყოფი. უეჭველათ მისაღებია ევროპის შრომის სამუალებანი, მისი ტექნიკა, მისი მეცნიერება, მისი ნივთიერი და სულიერი კულტურა. არაა მისაღები მთელი ამ განძის ცალმხრივი ეგოისტური ხელმძღვანელობა, მისი კერძო ინტერესების იარაღათ გადაქცევა, ერთი კლასის ხელში დატოვება და მის გასამდიდრებლათ და ხალხის გასაცარცვავათ გამოყენება. მეცნიერება იგონებს ახალ აღმოჩენებს, ხოლო მათ კაპიტალისტები ეპატრონებიან. რამდენი აღმოჩენა ჰქვს შენახული ამ ფაქტატონების ყუთში

უხმართ, ვინაიდან მათი ამუშავება არ ეთანხმება მათ პირად ინტერესებს. ამ ბოროტმოქმედებას სახელმწიფო შორიდან უყურებს, რა ჩვენი საქმეაო. ერს არ ჰყავს ეროვნული მეთაურობა. აი ეს არ არის მისაღები, არ არის მისაბაძი; ის მომაკვდინებელია ყველა ერისათვის, მით უფრო პატარა ერისათვის. ჩვენ გვინდა ვიყოთ ევროპიელი, მაგრამ არა ერთიმეორის მტერი და მჩაგვრელი, არა დაბრმავებული და უტიფარი. წყდება არა კლასის, არამედ ერის ბედი. ჩვენ მას ვერ შევსწირავთ მცარცველებს. ეს პრობლემა დღეს მწვავეთ დგას არა მარტო ჩვენთვის, აგრეთვე ევროპისათვის, თუმცა აქ ეს მეტად დაავიანეს. წამოყენებულია სხვადასხვა საშუალება მის გადასაჭრელათ. ამათ შორის სულ ახალია ჰიტლერის ნაციონალური სოციალიზმი. ეს დოქტრინა მან ასე სხარტულათ განმარტა ერთ თავის სიტყვაში: „მე ვსცნობ კერძო საკუთრებას, მხოლოდ ის უნდა იყოს ჩაბმული ნაციის სამსახურში“. ამით ის სავსებით გამოეყო ბოლშევიკებს, რომლებიც არ სცნობენ არც კერძო საკუთრებას, არც ნაციას. ესენი აღიარებენ ძველი რუსეთის ივანე მრისხანის და მისი ოპრიჩინის პრაქტიკულ პოლიტიკას, როცა მთელი ხალხის ავლა-დიდების მესაკუთრეთ ითვლებოდა ხელისუფლება. ჰიტლერის სოციალიზმი არ არის აზიური წარმოშობის, ის ევროპიულია, ხოლო ის გაურკვეველია; კერძო საკუთრებას ჩვენც ვსცნობთ, მაგრამ არა ყოველნაირს, არა ისეთს, რომელიც ანგრევს მეორის კერძო საკუთრებას. არის ორნაირი საკუთრება: ერთია იარაღი თავის რჩენის, მეორეა იარაღი სხვისი დარბევის. სოციალისტი, რა ფერისაც უნდა იყოს ის ამ მეორენაირ საკუთრებას ვერ იცნობს, თავის საზრუნავ საგნათ ვერ გაისდის. იტფიან, თუკი ის იქნება წამოყენებული ისეთ კალაპოტში, რომ დამანგრეველი ძალა წაერთვა, მკბენარი ეშვი ამოერთვა, მაშინ მისაღები და დასაშვები გახდებაო. თუ მართლა მისი ასეთი შებოცვა მოხდა, ეს მაინც ვერ იქნება ხანგრძლივი, ვინაიდან შებოცველი მუღამ იმის ცდაში იქნება, რომ აიშვას და თავისი დიდი საკუთრება თავისუფლად მოიხმაროს; ის, რასაკვირველია, ისარგებლებს პირველი შემთხვევით არსებული წესების დასანგრევათ. მუდმივ ყარაულით, მუკამივ ხმალით სოციალური წონასწორობა ვერ დამკვიდრდება. ის უნდა გამოიძინარეობდეს თვით ფაქტიური მდგომარეობიდან, თვით სოციალური წყობიდან; ამის აუცი-

ღებელი პირობაა ნაციის სამსახურში ჩაყენებული მსხვილი სააკუთრების თვით ნაციისათვის გადაცემა, მისი საზოგადო კუთვნილებათ აღიარება.

სოციალიზმი რა ფერისაც უნდა იყოს ის, უეჭველათ ნაციონალურია, ის უნდა ემსახურებოდეს ერს და არა კლასს, მისი არსებობა და გატარება უეჭველად მოითხოვს კლასების გაუქმებას, მთელი ერის საერთო ნივთიერ კალაპოტში ჩაყენებას. კლასების არსებობა, გამყვლეფელთა და გაყვლეფილთა შენახვა სოციალიზმის ძირბუდიანათ ამომფბზრელია. ის ვერ იქნება ვერც კლასიური, ვერც ნაციონალური. ერის კონსტრუქცია ერთ მთლიან სოციალურ ერთეულათ, თავის ეკონომიკის ბატონათ და პატრონათ ხდის სოციალიზმს ნაციონალურ მოვლენათ. რადგანაც ეს წყობა იქნება არა მხოლოდ ერთ ერში, არამედ მრავალ ერებში, ცხადია, მათი ურთიერთობა გახდება საგანი საერთაშორისო ეკონომიური სტატუტის და მით ნაციონალური სოციალიზმი გადაიქცევა ინტერნაციონალურ სოციალიზმათ. წმინდა ნაციონალურია მხოლოდ ბოლშევიზმი. მისი მზგავსი არსად არ არის გარდა რუსეთისა. ეს რუსული მოვლენა ვერსად ვერ გადაიქცა საერთაშორისო მოვლენათ, მოსკოვის მთელმა მუშაობამ ამ მზრით დღევანდლამდე უნაყოფოთ ჩაიარა. თუ ასე ერთხელ და სამუდამოთ გამოყოფოთ ბოლშევიზმს, ამორჩევა გაადვილებულია. ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ამ საკითხის გადაჭრის გადადებას მზგავსათ მეორე ინტერნაციონალისა, ვერც მის ხმალით გადაჭრას. ჩვენი მუშაობა თავისუფალ საქართველოში ამ ორ უკიდურესობას შორის მიმდინარეობდა. საკუთრების ფორმასაც ესცვლიდით, ნაციონალურ საკუთრებასაც ვამრავლებდით და თავისუფლებასაც ვინახავდით. ეს იყო მართლა ქართული ნაციონალური სოციალიზმი, რომლის მზგავსი არც ერთ მეზობელ თუ შორეულ ერში არ ტარდებოდა. მთელი ეს მუშაობა იყო მიმართული ერის გამაგრებისაკენ, მის სამსახურში ეკონომიკის ჩაყენების და საღი ეროვნული ორგანიზმის შექმნისაკენ. ის ამ მზრითაც იყო მართლა ნაციონალური, რაიცა ჩაჩანაკ ბურჟუაზიულ დემოკრატიამ ოდნავათაც ვერ შეაჩერა. ამათ მოინდომეს ევროპიული ფორმის ხელმძღვანელობის გადმონერგვა, ბურჟუაზიის სახელმწიფოს სათავეში მოქცევა, მაგრამ ვერ შესძლეს, ხალხმა დიდი ხმის უმრავლესობით ეს პროგრამა უარყო.

ყველა თანამედროვე ერი საერთოთ, მიღის ერთი მხრით, ერთი ცივილიზაციისაკენ, მაგრამ თვითველი აკეთებს ამ გზას თავისებურათ, თანახმად მისი წარსულის და აწმყოს მდგომარეობისა. შენახვა საერთო ხაზის და იმავე დროს თვითველის თავისებურობის აუცილებელია. მიზანი ერთია, მეთოდი სხვადასხვაა. გზა ზოგან ფართოა, ზოგან ვიწრო და კლდოვანი. თუ კი ერთ ქვეყანაში ისე გამწვავებულია კლასიური დიფერენციაცია და წინააღმდეგობა, რომ ეს მათი დავა თავისუფლებით ვერ გადაწყდება, ძალა აუცილებელია, დიქტატურა ბუნებრივია. ხოლო სადაც ასეთი ღრმა სოციალური კონფლიქტი არ არის, ერის ნივთიერი დანაწილება სუსტია, აქ თავისუფლება საუკეთესო საშუალებაა უმტკივნეულოთ ერთი წყობიდან მეორეში გადასვლის. ამის კლასიკური მაგალითი მოგვცა თავისუფალ საქართველომ. თუ ხალხმა ამ სოციალური საფეხურით ვერ ისარგებლა, თუ ისიც აყვა სტიქიას, უცადა ბურჟუაზიის გაძლიერებას და გაბატონებას, ჩავარდება ინდუსტრიალური ქვეყნების მდგომარეობაში, აირ-დაირევა დემოკრაფიულათ, ნივთიერათ, ეროვნულათ და გაეხვევა შეუწყვეტელი კრიზისების ქსელში.

ვიცი, მართლმადიდებელი სოციალისტები შემომიტყვენ: როგორ, ინდუსტრიალიზაციის აღორძინებამდე წმინდა აგრარიულ ქვეყანაში სოციალიზმის განხორციელებას მოელი, ეს ხომ პირდაპირი ღალატია მარქსისტული დოქტრინისო. ეს მართლაც ღალატია, მარა არა ამ დოქტრინის, არამედ ნეომარქსისტების გაზეპირებული მამოჩვენოსი. კ. მარქსი სოციალისტურ რევოლიუციას ქადაგებდა კომუნისტურ მანიფესტში 1847 წელს, როცა მთელი ევროპა წარმოადგენდა წმინდა აგრარიულ ქვეყანას. აქ სრულიად არ არის წამოყენებული დემოკრატიული ეტაპები, მასების გაპროლეტარებისთვის ცდა, ეროვნული ცხოვრების ძირ-ბუდიანათ არევ-დარევა და მხოლოდ შემდეგ ოდესღაც სოციალური რევოლიუციის დაწყება. მთელი ეს „დემოკრატიული ლიტანია“ „მარქსისტების“ გამოვონებაა, რის გამო მარქსი ამბობდა: მე არ ვარ მარქსისტიო.

როგორ ქონდა კ. მარქს წარმოდგენილი სოციალური რევოლიუციის დაწყება აშკარად სიანს ერთი დოკუმენტიდან, რაცა აგერ ახლა გამოქვეყნდა. ეს დოკუმენტია მისი და მის ამხანაგთა სელმოწერილი მიმართვა გერმანიის მუშა ხალხისადმი

1848 წელს შემდეგი რევოლიუციური პროგრამით: აი რა მო-
 თხოვნილებანია აქ წამოყენებული: 1. მთელი გერმანია ცხად-
 დება ერთ მთლიან განუყოფელ რესპუბლიკათ. 2. ხალხის წარ-
 მომადგენელს პალატაში ეძლევა გასამსჯელო, რომ მუშების
 მონაწილეობა მის სხდომებში გახდეს შესაძლებელი; 3. ხალხის
 საერთო შეიარაღება; 4. კონფისკაცია მამულების — თავადების,
 პრინცების, აზნაურების რანაირიც უნდა იყოს ის, ამასთანავე
 ჩამოერთვას მეპატრონეთ მთა-მადნები და მთელი ეს ქონება
 გადაეცეს სახელმწიფოს; 5. ჩამოერთვას კერძო პირს მიმოს-
 ვლის ყველა საშუალებანი — რკინისგზა, არხები, გემები, შა-
 რა-გზები და სხვა და გადაეცეს სახელმწიფოს; 6. შემცირება
 მემკვიდრეობის უფლების; 7. შემოღება პროგრესიული გადა-
 სახადის და მოსპობა გადასახადების სახმარ საქონელზე; 8. და-
 არსება ნაციონალური ფაბრიკა-სახელოსნოების; სახელმწიფო
 უზრუნველყოფს ყველა მუშის არსებობას, ხოლო შრომის
 უნარმოკლებულთ იღებს თავის ხარჯზე და სხვ. აქვე ნათქვამია
 შემდეგი: „ამ ზომების გასატარებლათ ენერგიული მუშაობა
 არის საერთო ინტერესი გერმანიის პროლეტარიატის, გლეხო-
 ბის და წვრილი ბურჟუაზიის. მხოლოდ ამ ზომების გატარება
 მისცემს საშუალებას გერმანიის მოქალაქეთა მილიონებს, რო-
 მელიც დღევანდლამდე ჩაგრულია მცირე უმცირესობის მიერ,
 მიიღონ ის, რაც მათ ეკუთვნის და მოიპოვონ ბატონობა, რო-
 გორც ყოველივე სიმდიდრის შემქნელნი“. ცხადია, აქ წამო-
 ყენებული პროგრამა დაახლოებით იგივეა, რაიცა წამოყენებუ-
 ლია კომუნისტურ მანიფესტში, როგორც პროგრამა სოციალ-
 ლისტური რევოლუციის.

გერმანიის 1848 წლის რევოლიუცია დამარცხდა, ამ პრო-
 გრამის ვერც ერთი მოთხოვნილება ვერ გახორციელდა. მაგ-
 რამ, საკვირველია, თითქმის მთელი ეს პროგრამა სრულიად
 დამოუკიდებლათ. ჩვენ მიერ საქართველოში წამოყენებული,
 განხორციელებულ იქნა და რაც ბოლოს ბოლშევიკურმა რეაქ-
 ციამ გაანადგურა. ჩვენ მიერ წამოყენებული წვრილი საკუთ-
 რების დაცვა და სამი კლასის ბლოკი, რამაც იმდენი გაუგებ-
 რობა გამოიწვია ევროპის სოციალისტთა შორის, პირველათ
 თვით მარქსის მიერ ყოფილა წამოყენებული. იმედია, ჩვენი
 მარქს-ისტები დაუბრუნდებიან მარქსს.

ყველა რევოლუცია ხდება ერთი გზით. ის ატყდება მხო-

ლოდ მაშინ, როდესაც გაბატონებულთა შორის ჩამოვარდება უთანხმოება, დაპირდაპირება და ბრძოლა. ამ შემთხვევით სარგებლობენ რეჟიმით უკმაყოფილონი, ერევიან ამ დავაში და რეკენ პოლიტიკური ასპარეზიდან მოდავეებს. ყველას ერთათ. ყველა წინანდელ ნაბატონართა შორის მეტად შეკავშირებული და შეერთებული აღმოჩნდა ბურჟუაზია. მის შიგნით დავაა წვრილმანებზე, არასოდეს თვით პრინციპზე. ის არის გასაშტერებელი ელასტიური სხეული, რომელიც ადვილათ ითვისებს და ეწყობა ყოველნაირ აზროვნებას და საქმიანობას, ოღონდ კი მისი ეკონომიური მეთაურობა არ შეირყას. აგრარიულ ერებმა თუ ამ უფალის მოსვლას უცადა და ხელი არ გაანძრია, თუ თავის სავალ გზაზე და მომავალზე მანამდის არ დაფიქრდა და თავისთავს არ დაეპატრონა, მერე გვიანლა იქნება თითზე კბენანი. განსაცდელის მოსვლას არ უცდიან, მას ებრძვიან. ხოლო განსაცდელი კი დიდია.

როცა ერში გაბატონდება კლასი, რომლის ერთად ერთი მამოძრავებელი ძარღვია სიმდიდრის შექმნა, ფულის დაგროვება, მთელი მისი მოქმედება ამ ხაზით ეწყობა და მიიმართება ერის არათუ ნივთიერი ვითარების წინააღმდეგ, არამედ ამასთანავე მისი დემოგრაფიის, მისი ჯანმრთელობის წინააღმდეგაც. საკმარისია მოვიყვანოთ აქ რამდენიმე მაგალითი*). საფრანგეთის კაპიტალისტებმა სოფლის გაჩანაგებას ინდუსტრიალური მეთოდით, მიუმატეს წმინდა სამეურნეო მეთოდიც. მათ გააჩადეს სოფლის მეურნეობა ალჟირში და მაროკოში, სადაც ცხოვრება და მუშა იაფია, დანზადებული სანოვაგე შემოიტანეს საფრანგეთში იაფ ფასებში, შეეცილენ და დასცეს ფრანგი გლეხის ნამუშევრის ღირებულება, გაზვიეს გლეხობა აუარებელ ვალებში, რასაც თვითონვე ასესხებდენ და მიიყვანეს ნაციონალური მიწათმოქმედება განიაგებამდე. ამავე დროს არ აღმოჩნდა არც ერთი მთაურობა, არც ერთი საპარლამენტო პარტია, არც სოციალისტები, რომელთაც გაეხელათ შეტანა პალატაში კანონპროექტის გლეხთა ვალებისაგან განსათავისუფლებლათ. შედეგი: სოფლის თანდათან დაცარიელება, მიწის ფასების დაცემა, საკუთრების მნიშვნე-

*) ის. დაწერილებით აქვე დამატება „ბურჟუაზიის მართელობა და ერის ჯანმრთელობა“.

ლობის დავარდნა. გლეხთა ყრილობებს არაერთხელ მოუთხო-
ვიათ მათი მეურნეობის დაცვა კოლონიის საქონელზე ბაჟის
დადებით, მაგრამ ამათ. ბურჟუაზიას სოფელი და მიწათმოქ-
მელება ფეხებზე ჰკიდია, ოღონდ ფული კი გააკეთოს.

მეორე მაგალითი. გამოიგონეს ახალ-ახალი მაგარი სასმე-
ლები, წოდებული მადისმომგვრელათ (აპერატივი). ალკოჰო-
ლიზმი მოედვა ფართო მასას და გამოიწვია მრავალი დანაშა-
ულობანი, ავითმყოფობანი, საოჯახო კონფლიქტები, ცემა და
ხოცვა ერთიმეორის — ერთი სიტყვით მოიწამლა ადამიანი ფი-
ზიკურათ და სულიერათ. საექიმო აკადემიამ განიხილა სას-
მელთა როლი ნაციონალური ჰიგიენის თვალსაზრისით; დაად-
გინა 1931 წ. 24 ოქტომბერს და 20 აპრილს 1937 წ. მოეთხო-
ვოს მთავრობას მიიღოს ყველა ღონე მაგარი სასმელების ფაბ-
რიკაციის შესამცირებლათ და მათი გავრცელების შესაზღუდა-
ვათ. მერე? მერე არაფერი, დადგენილებანი დარჩა ხმად მლა-
დადებელისა უდაბნოსა შინა. არავითარი ზომა, არავითარი კა-
ნონპროექტი. რატომ? იმიტომ, რომ ბურჟუაზიას შემოსავლის
ერთი წყარო დაეკარგება, ხოლო ეს კი მიუღებელია! საპარ-
ლამენტო ფრაქციებმა ვერ გაბედეს ამ საკითხის წამოყენება —
შიშით, ამომრჩეველნი გადაგვეკიდებიანო. აღმოჩნდა რომ ალ-
კოჰოლის გასაღებით ფულს იძენს ოთხი მილიონი ადამიანი;
ამოდენა მეკენჭენი რომელ ფრაქციას არ დაანგრევს. პირადი
სადეპუტატო ინტერესები გადაება ბურჟუაზიის ნივთიერ ინ-
ტერესებს და სოციალური ჰიგიენა დაასამარეს. საჭირო იყო
რეჟიმის შეცვლა, პეტენის მთავრობის მოვლინება, დიდი ნა-
ციონალური კრიზისი, რომ ხალხის მომწამველელთა წინააღ-
მდეგ მცირე ზომა მაინც ყოფილიყო მიღებული.

აი ასეთი მეთაურობა, ასეთი კლასის ერის ბატონ-პატრო-
ნათ მოვლინება უდიდესი საფრთხეა აგრარიული ერებისათვის
და მათი წმინდა მოვალეობაა ეს საფრთხე დროზე აიცილონ.
ქართველ ერს არ შეფერის ბრმათ სიარული, სხვისი წაბამუ-
ლობით მოქმედება, თავისი საკუთარი აზრის უქონლობა. ის
უნდა გაერთიანდეს ერთ სოციალურ და პოლიტიკურ პლატ-
ფორმაზე, გადაიქცეს ერთ შეგნებულ სხეულათ, გადასწყვიტოს
თავისი სვე-ბედის ხელში აღება. ამ მიზნის მისაღწევათ აუცი-
ლებელია ერთ გზაზე დარაზმვა ყველა სასიცოცხლო ძალების,
ცნობა ერთი საერთო პრინციპის, ერთი შემაერთებული დებუ-

ლების: ვაღიაროთ ერთხელ და სამუდამოთ, რომ ერის ბიოლოგიური არსებობის უზრუნველყოფა აუცილებლათ მოითხოვს სახალხო სოციალურ ეკონომიკას და ტექნიკურ კულტურას. ეს იქნება ერთ და იმავე დროს ბლოკი ნაციონალური და სოციალური, რომლის გარეშე დარჩება მხოლოდ ერთი მუჭა ბურჟუაზია და მისი ამყოლები, რომლებიც ბოლოს და ბოლოს იძულებული გახდებიან მიემხრონ საერთო ტალღას, თუ მან ვერ გამოიხატა უცხო ძალა ერის დასამორჩილებლათ და თავის სამსახურში ჩასაყენებლათ.

ქართველი ხალხისათვის საფრთხე გამომდინარეობს არა შინაგანი ძალთა-განწყობილებისაგან, არამედ უცხო ძალთა შემოსევისაგან შინაური ანტიხალხური ელემენტების წინააღმდეგობით. გაბატონების მაძიებელი ჯგუფნი, თავის ერში მოკლებულნი ნიადაგს, ეძებენ დამხმარეთ გარეთ, ანაცვალებენ ერს უცხო იმპერიალისტებს, ოღონდ კი თვითონ ამით ხელი მოითბონ. საქართველო არაერთხელ დააქცია ამ მეთოდმა, ამ ვაჟბატონებმა და მოსალოდნელია განმეორება ამავე საშუალების ბოლშევიზმის დაკემის ხანაში, თუ კი ქართველობა, მთელი ერი თავის თავის სადარაჯოზე ფხიზლათ, მედგრათ არ დადგა.

საქართველო საქართველოს. ქართველი ერი არის ბატონი თავის შინ და მზათაა შევიდეს კავშირში სხვა ხალხებთან. მეზობელ თუ შორეულებთან, თანასწორობის საფუძველზე. აი ეს ნაციონალური სუვერენობა არის წინასწარი პირობა მისი ფიზიკურათ შენახვის და კულტურულათ აყვავების.

ბურჟუაზიის მართველობა და ერის ჯანმრთელობა

(დამატება „ჩვენი გზა“-სი).

ერის არსებობის ძირითადი პრობლემაა მისი საღი ორგანიზმის შენახვა, მისი ფიზიკური არსებობის გახანგრძლივება. ისმება საკითხი: ბურჟუაზიის ხელმძღვანელობა ემსახურება ერის ჯანმრთელობის შერჩენას თუ, პირიქით, ერს ანგრევს და გადაგვარების გზაზე აყენებს. ამ საკითხის გადასაჭრელათ საკმარისია გავიცნოთ ყველაზე უფრო ტიპური ბურჟუაზიული დემოკრატიის სამოქმედო ასპარეზის — საფრანგეთის მდგომარეობა ამ სფეროში.

დემოკრატიული რესპუბლიკა აქ საბოლოოდ დამკვიდრდა 1871 წლიდან და დაუბრკოლებლად მუშაობდა ერში 1940 წლის შუა ივნისამდე. ამ ხანგრძლივ პერიოდში მან სავსებით გაშალა თავისი ყრთები, თქვა თავის სათქმელი, ააყვავა ყველა თავისი ძალები. ჩვენ უკვე ვიცით როგორ მოიხმარა ეს თავისი ძალა ეკონომიურ და სოციალურ დარგებში, როგორ მოგლიჯა ერის უმრავლესობა მიწას, საკუთარ სახლკარს და აქცია ბოგანოთ, მოხეტიალედ ლუკმა პურის მამებარ მასათ. მოუარა მაინც ამ პალხს სანიტარულათ? ამ საგანზე არის მრავალი გამოკვლევა გამოქვეყნებული და მრავალი სტატისტიკური ცნობები, რომელთაგან აქ მოვიყვან მთავარს.

ერის გამრავლება საფრანგეთში თანდათან კლებულობს და ბოლოს მივიდა დეფიციტამდე. ნაპოლეონის ომების გათავებიდან 1816 წელს დაბადებულთა რიცხვი ჭარბობდა გარდაცვალებულთ 245.000-თ; 1821 წელს – 244.000-თ; 1872 წელს – 173.000-თ; 1886 წელს – 53.000-თ და ასე კლება-კლებით მივედით 1935 წელს, როცა გარდაცვალებულთა რიცხვი აჭარბებს დაბადებულთ 19.000-თ; 1936 წელს – 12.000-თ, ასევე შემდეგ წელს. ერა აღარ მრავლდება; ის მრავლდებოდა ძველ დროს, როცა არც ექიმობა იყო, არც ჰიგიენა, არც სხვადასხვა სანიტარული დაწესებულება და დახმარება და მიუხედავთ ყველა ამ დაბრკალებისა აღამიანის ფაზიკური ძალ-ღონე შეუდრეკელი რჩებოდა და შთამომავლობას ამრავლებდა. მხოლოდ ცივილიზაციის აყვავების დროს ეს ბუნებრივი მსვლელობა ტყდება და სიცოცხლის წინააღმდეგ მიიძარტება. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ბავშვი არ იბადებოდეს საკმარისათ, იბადება, მაგრამ ბევრი მკვდარი, ხოლო ცოცხალ ბავშვთა დაბადება კლებულობს. მაგალითად ცოცხალი ბავშვი დაიბადა 1892 წელს 856.000; 1921 წელს – 812.000; 1935 წელს – 641.000; 1937 წელს – 617.000. ამასთანავე მატულობს საერთო გარდაცვალებულთა რიცხვი. ამათი რაოდენობა უდრიდა 1930 წელს 648.000; 1931 წელს – 679.000; 1932 წელს – 659.000; 1933 წელს – 660.000 და სხვა. ეს მიუხედავთ აუარებელი ჰოსპიტალებისა, ექიმებისა, მუქთი დახმარებისა და აქიმობისა. ყველაზე მეტი იხოება შემდეგი ავითმყოფობით: გულის (61.000), კიბოთი (39.000), დამბლით (39.000), ჭლექით (66.000), ხოლო გადამდები სენით, ვაცივებით და სხვა ძლიერ ცოტა, ე. ი.

გარდაცულის მთავარი მიზეზია ორგანოების დაავადება, მოშ-
ლა სისხლის და ცხოველმყოფობის დაკარგვა. მთავარი მიზეზი
ადამიანის სხეულის ასეთი დაძაბუნებისა არის ალკოჰოლი.
აქიმათა გამოკვლევით მაგარი სასმელი იწვევს დასნეულებას
პირველ ყოვლისა ნერვების სისტემის, სტომაქის, ფილტვების
და არტერიების, ე. ი. ყველა იმ სნეულებას, რითაც იხოცება
ფრანგთა დიდი უმრავლესობა. ერთი სპეციალისტის სიტყვით:
„მედიცინაში საყოველთაოთ მიღებულია, რომ ალკოჰოლიზმი
ღრმათ ასხვაფერებს არა მარტო პიროვნებას, არამედ ამასთა-
ნავე გადასცემს მის შთამომავლობას შხამს, რაიცა მისგან
ქმნის ავათმყოფს და დამნაშავეს. ის არ კმაყოფილდება გაა-
სოს საგიჟეთი, საავათმყოფონი და სატუსაღოები, ის ამავე
ღროს უმზადებს ნიადაგს ჭლექს“.

ოფიციალური სტატისტიკით ერთი სული ფრანგი სვამს
წელიწადში 80 ლიტრა სასმელს; თუ ოჯახის წევრთა რიცხვს
ვიანგარიშებთ ოთხ სულს, ოჯახი ხარჯავს 320 ლიტრას, თუ
აქედან გამოვაკლებთ ბავშვებს, ორ სულს, გამოვა, რომ ამო-
დენა სასმელს მიირთმევს მხოლოდ ორი პირი — მამა და დედა.
ახლა ამას თუ მიუმატებთ იმ ალკოჰოლს, რაც იხდება და ის-
მება ჩუმათ ბაყის გადაუხდელათ, მივიღებთ გაცილებით მეტ
რაოდენობას. როგორ ვრცელდება ეს სენი სჩანს შემდეგი
ციფრებიდან: სასმელთა დუქანი ითვლებოდა 1855 წელს
291.000; 1879 წელს — 334.000; 1913 წელს — 476.000; 1930
წელს — 505.000 ;საბაჟოში (აქციზი) გასული წმინდა ალკო-
ჰოლი 1919 წელს იყო 831.000 ჰექტოლიტრი, ხოლო 1931
წელს ეს რაოდენობა ავიდა 1.126.430 ჰექტოლიტრამდე; ეს
არის ლეგალური წყარო ლოთობისა, ხოლო არალეგალურის
რაოდენობა უცნობია. როგორ უყურებს ამ სენს ბურჟუაზიული
ხელისუფლება და მისი პარლამენტი? საგიჟეთთა მართველო-
ბის ასოციაციის ყრილობაზე 13 ივნისს 1935 წელს წარდგე-
ნილ მოხსენებაში ვკითხულობთ: „არა თუ არ არის არავითარი
კანონი, რომელიც მფარველობდეს საფრანგეთის ხალხს ალ-
კოჰოლიზმის საშინელი შედეგებისაგან. არამედ, პირიქით, გა-
მოდის კიდევ კანონები, რომელიც ნებას რთავენ მომწამ-
ვლელთ კიდევ უფრო სისტემატიურათ მოწამლონ ჩვენი ქვე-
ყანა. უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში პარლამენტმა ხე-
ლი შეუწყო ალკოჰოლის ფაბრიკანტების რიცხვის გაზრდას;

ესენი ითვლებოდნენ 1917 წელს 777.025, ხოლო ახლა არის 2.386.614. საფრანგეთი ხარჯავს მრავალ ასეულ მილიონებს ალკოჰოლის უბედურ მსხვერპლთა მოვლაზე და აქიმობაზე, ხოლო ამ ნიაღვარის წყაროს ამოსაშრობათ არას აკეთებს^{*)}. ამ საკითხს ყურადღება მიაქცია საექიმო აკადემიამ და ორჯერ მიიღო შესაფერი რეზოლიუცია. 1931 წელს მან მიმართა მთავრობას შემდეგი რეზოლიუციით: „საექიმო აკადემია იღებს რა მხედველობაში ალკოჰოლიკების მიერ ჩადენილ დანაშაულობათა რიცხვის ზრდას და უფრო და უფრო ადამიანის ფიზიკურათ და მორალურათ დავარდნას, რის სათავეა ალკოჰოლი, მიმართავს მთავრობას მიიღოს სასწრაფოთ შემდეგი ზომები: 1. ჩაყენებულ იქნას კანონების ფარგალში ალკოჰოლის დამზადება, გაყიდვა და დაღვევა, განსაკუთრებით მადის მომყვანის; 2. თანდათან შემცირდეს სასმელთა დუქნების რიცხვი, ხოლო ახალის გახსნა პირდაპირ აიკრძალოს“.

ეს რეზოლიუცია დარჩა უშედეგოთ. ამიტომ აკადემია კიდევ ერთხელ უბრუნდება ამავე საკითხს და თავის სსდომაზე 20 აპრილს 1937 წელს მოითხოვს: „მთავრობამ მიიღოს ყველა ზომა განსაზღვროს რიცხვი სამიკიტნოების, გააუქმოს ალკოჰოლის ფაბრიკანტების პრივილეგიები, დაკეტოს შაბათობით და კვირაობით სასმელთა საწყობები, კანტორები, სამიკიტნოები და კაფე-სამიკიტნოები“. ეს მიმართვა დარჩა უშედეგოთ. რატომ? იმიტომ, რომ ოთხი მილიონი მოქალაქე ფულს იძენს ალკოჰოლის გავრცელებით და ამოდენა ამრჩეველთა გადაკიდება ვერ გაბედა ვერც ერთმა მთავრობამ, ვერც ერთმა პოლიტიკურმა პარტიამ.

ამ საშინელი ჭირის შედეგია ერის ჯანმრთელობის ძირბუდიანათ შერყევა. აი მაგალითები. 1937 წელს ითვლებოდა 35.000 ყრუ-მუნჯი, გარდა ომში დაყრუებულებისა. მთავარი მიზეზია მშობელთა ალკოჰოლიზმი. ავათმყოფთა რიცხვი კოსპიტალებში უდრიდა 1875 წელს 410.611, ხოლო 1933 წელს -- 1.153.409; გაწეული ხარჯი 85 ათასიდან ავიდა ორ მილიარდ ფრანკამდე; ავათმყოფ ბავშვების რაოდენობა საავათმყოფოებში 1876 წელს იყო 88.000 ხოლო 1936 წელს 181.000; ცლექიანთა რიცხვი, მიუხედავათ ყოველნაირ მიღებული ზო-

*) Alec Lahile. Questions d'Actualités.

მებისა, არა თუ არ კლებულობს, არამედ მატულობს. საავთ-
მყოფოების სტატისტიკით ისინი ითვლებოდნენ 1926 წელს
114.693, ხოლო 1937 წელს 299.367; სახელმწიფო ხარჯავს
ჭლექთან ბრძოლაზე 1925 წელს 25 მილიონ ფრანკს, 1937
წელს 59 მილიონს, ეს გარდა იმ თანხებისა, რომელიც ეძლევა
პროვინციებს ჭლექთან საბრძოლველათ, ამ თანხების რაოდე-
ნობა 1928 წელს უდრიდა 22 მილიონს, 1935 წელს კი 67 მი-
ლიონს.

მატულობს აგრეთვე რიცხვი გიყებისა. მთელ საფრან-
გეთში 1933 წელს ითვლებოდა 126 ათასი გიყი, ე. ი. ათიათას
მცხოვრებზე გიყი ირიცხებოდა სენის დეპარტამენტში 43,
ხოლო დანარჩენ საფრანგეთში 28. საერთოთ გიყთა რიცხვი
მატულობს ყველა კაპიტალისტურ ქვეყანაში. მათი რაოდენო-
ბა ითვლებოდა: ინგლისში 1888 წელს 82.000, ხოლო 1936
წელს 155.000; შვედეთს შტატებში 1880 წელს 40.000,
ხოლო 1936 წელს 353.000; პატარა ბელგიაშიც კი მათი რი-
ცხვი 8.000-დან ავიდა 23.000-დე და ასე მთელ ევროპაში.

მატულობს აგრეთვე რიცხვი ვენერიული ავთამყოფობის.
ამათი ოფიციალური აღრიცხვა სრულიად არ ხატავს სინამ-
დვილეს, ვინაიდან უმრავლესობა თვითონ წამლობს კერძო ექი-
მების საშუალებით. მაგრამ საავთმყოფოების სტატისტიკა მა-
ინც გეიჩვენებს ამ სენის გაერცელებას. მაგალითად, სიფი-
ლიტიკების რიცხვი ითვლებოდა 1930 წელს 99.000; 1932
წელს – 123.000; 1933 წელს – 150.000 და სხვა.

მატულობს რიცხვი დანაშაულობათა და სასამართლოების
მაერ დასჯილთა. საყურადღებოა, რომ დამნაშავე ბავშების
რიცხვი თანდათან იზრდება. 1925 წელს ითვლებოდა დამნაშა-
ვენი 914.000; 1930 წელს – 1.43.000; 1934 წელს – 1.064.

აღსანიშნავია აგრეთვე ერთი საოცარი მოვლენა. ქორწი-
ნების რიცხვი კლებულობს, ხოლო მუცლის მოშლა კი მატუ-
ლობს. მაგალითად, 1921 წელს ჯვარისწერა ითვლებოდა
455.543; 1933 წელს – 315.668; 1934 წელს – 298.482; 1938
წელს – 273.903, ხოლო მუცლის მოშლელსაა რიცხვი წელი-
წადში უდრის ნახევარ მილიონს.

აი, მოკლეთ, საფრანგეთის ეროვნული ჯანმრთელობის
სურათი, ბურჟუაზიის ხელმძღვანელობით ცივილიზაცია გა-
მოიხატა ხალხის ფიზიკურათ დაეარდნაში. უნდა ითქვას,

რომ ამავე დროს საფრანგეთის გონებრივმა განვითარებამ დიდად აიწია. თუ აქ ნაციონალური ბიოლოგია უკან-უკან მიდის, სამაგიეროთ სულიერი კულტურა, მასიური სწავლა-ცოდნა, ინტელექტუალიზმი მეტად გაძლიერდა. ამ მხრით საფრანგეთის ვერ ვერ შეედრება ვერცერთი ევროპიული ერი. ამ დიდებულ მიღწევას თან ახლავს ერთი დიდი ნაკლი, რამაც დაღუპა ძველი საბერძნეთი. ერის გონებრივ და ფიზიკურ მდგომარეობას შორის დარღვეულია წონასწორობა, გაწყვეტილია კავშირი, ვერც პირველმა აიყოლია მეორე, ვერც მეორემ დაიყოლია პირველი. ისინი ცალ-ცალკე მიდიან, მოპირდაპირე მიმართულებით ერთიმეორეს შორიდებიან. შესაძლებელია ამ დარღვეული წონასწორობის აღდგენა, ვრის ფიზიკურ ჯანმრთელობის გონებრივ ჯანმრთელობამდე აყვანა? ეს საკითხი დღეს უდგათ მეცნიერთ. ერთი ექიმში, არასოციალისტი, წერს: „პიროვნებათა განახლებისათვის აუცილებელია განახლება თანამედროვე ცხოვრების პირობების, ხოლო ეს შეუძლებელია ურევოლიუციოთ. არ კმარა შეგნება ცვლილების აუცილებლობის, საჭიროა ამასთანავე გქონდეს მისი განსორციელების მეცნიერული საშუალებანი; საჭიროა აგრეთვე ამ ტექნოლოგიური ცივილიზაციის დანგრევის პროცესმა დაბადოს ამ ცვლილებასათვის მიუცილებელი ნებისყოფა. გეაქვს კი საკმარისი წინერგია და შორსმჭვრეტელობა ასეთი გარდატეხისათვის? ერთი შეხედვით არა სჩანს, რომ ის გექონდეს. თანამედროვე ადამიანი დაეშვა აპატიამი ყველა საკითხის მიმართ გარდა ფული-სა. მაგრამ იმედი მაინც არის. თანამედროვე ორგანიზაცია წარმოების და საქმიეების ვერ თავსდება ადამიანის პიროვნების განვითარებასთან, თუ ეს ასეა, უნდა იქნას შეწირული თანამედროვე ცივილიზაცია და არა ადამიანი“*) ეს მეცნიერი, როგორც არა-სოციალისტი, ვერ ხედავს რეალურ გზას, ვერც სამისოთ მომზადებულ ხალხს და ამიტომ მთელ თავის იმედს აწყარებს „მცირედ გუნდზე“, რომელთაც „წინაპართა ენერგია“ შერჩათ.

21.5.41.

*) Dr. Alexis Carrel L'Homme cet inconnu 1940 გვ. 335.

დ ღ ე ს, ს ვ ა ლ

1. კითხვის დასვა

რა ხდება დღეს ქვეყანაზე – ყველა ხედავს. კაცობრიობის გადავარდნა სრულიად მოულოდნელათ უფსკრულში, მისი უცარი გახვევა გაუვალ სიბნელეში საყოველთაო სინამდვილეა.

შესრულდა ორი წელიწადი მას შემდეგ, რაც დღევანდელი ომი ატყდა და მას არავითარი დასასრული არ უჩანს; ის არა თუ არ იკვეცება და ვიწროვდება, არამედ, პირიქით, თანდათან ფართოვდება, ახალ-ახალ ხალხებს და ტერიტორიებს ეფინება და მსოფლიო ქარიშხალათ ხდება. ამ ჟამათ ის აწევება ახლო აღმოსავლეთს, იპყრობს სპარსეთს. კავკასია იმწყვედევა ომის რკალში.

ომი ძველი ამბავია. ამ გზაზე მოდის ადამიანი თავიდანვე. მან უეჭველათ უნდა დახოცოს და დაარბიოს თავისავე მსგავსნი. კაინმა, როცა ვერაუინ ნახა მოსაკლავათ, თავისი ძმა აბელი მოკლა. ეს აწყვეტილი ტალღა ადამიანთა შორის გადაიქცა აუცილებელ სტიქიურ მოვლენათ და ბოლოს და ბოლოს საზოგადოება გახდა იძულებული მისთვის მიეცა რაიმე კალაპოტი, განსაზღვრული წესები და სავალდებულო პრინციპები. ამათ შორის მორალურათ მისაღები იყო ერთი წესი: ომი წარმოებს მეომართა, შეიარაღებულ ბანაკთა შორის. მშვიდობიანი, უიარაღო, მცხოვრებნი გამოიყო ამ წრიდან და მათ არ ერჩოდენ. ეს ველურობის დროს გამოიმუშაებულნი სამხედრო ყოფაქცევა დღეს სავსებით უარყოფილია განათლებული კაცობრიობის მიერ და მის ალაგას აღმართულია დროშა ომის ყველასი ყველას წინააღმდეგ. ღამით, სიბნელეში ჩუმათ თავს ესხმიან ქალაქებს და სოფლებს, ანგრევენ მათ, ხოცავენ ქალებს, ბავშვებს, მოხუცთ, ავითმყოფთ, მთელ მშვიდობიან მოსახლეობას და ამას ომს უწოდებენ. შეიარაღებუ-

ლი მოპირდაპირე ჯარები ერთიმეორეს გაუბრძან, თავთავის შინ იკეტებიან, ხოლო მათ შაგიერობას სწევენ აშეებული საჰაერო აპარატები. ამათი მოქმედება ქებადიდებას იწვევს თავიანთი მთავრობებიდან, მთელი საზოგადოებიდან და ამ შეფასებას დიდი ზეიმით აცხადებენ. თუ საშუალო საუკუნეში იარაღგატეხილი მებრძოლის მოკვლა შეიარაღებული მოწინააღმდეგის მიერ ითვლებოდა სამარცხვინო მოქმედებათ, ახლა, პირიქით, სწორედ უიარალოთა ყლელა გადაიქცა საქებრათ და საამაყოთ; ასეთია უმაღლესი ცივილიზაციის უდაბლესი საომარი მორალი.

ამ მორალის შედეგი რა იქნება თუ არა უთავბოლო ნგრევა ადამიანის ნაშრომის და ნაღვაწის. ინგრევა აუარებელი შენობები, იძირება ზღვაში აუარებელი გემები და საქონელი, ნი-აედება მასიურათ კაცობრიობის სიმდიდრე და ნაამაგარი. და ეს არა თუ იწვევს პროტესტს, პირიქით იწვევს აღტაცებას, დაჯილდოებას და წაქეზებას. ომის მეთოდი სრული განმეორებაა ყაჩაღების მეთოდის, იმ განსხვავებით, რომ ყაჩაღები სხვის სიმდიდრეს თვითონ ეპატრონებიან, ხოლო განათლებულები ზღვაში ყრიან, არც შენ და არც მეო.

სამხედრო ზნეობის დაცემას ემატება სამოქალაქო ზნეობის დაცემა. ამის გასაშტერებელი და დამახასიათებელი ნიშანია კენტერბირიის არქიეფისკოფოზის გამოსვლა, რომლითაც უბრძანა ინგლისის სამღვდელეობას ილოცეთ სტალინის გასამარჯვებლათო. მათი ერთათერთი მოწოდებაა ილოცონ ქრისტეს სადიდებლათ და მისი მოძღვრების გასავერცელებლათ. საბჭოებმა კი დაანგრიეს თავის საბრძანებელში ეკლესია, სდევნიან სამღვდელეობას, მთელ ქრისტიანობას, მთელ რელიგიურ მოძღვრებას, ხოლო ინგლისის ეკლესია კი ნატრულობს ამ მდევნელთა გამარჯვებას, ქრისტიანობის განადგურებას! ამაზე უფრო დაბლა დაცემა რელიგიური მორალის წარმოუდგენელია. მით უფრო გამქრალია ყოველივე ზნეობა და პრინციპი პოლიტიკაში. ინგლის-ამერიკა საჯაროთ მუშაობენ მოსკოვის გასამარჯვებლათ, რის შედეგი იქნება მთელი ევროპის კონტინენტის გასაბჭოება, ე. ი. მთელი თანამედროვე კულტურის დაქცევა და მის ალაგას ძველი ეგვიპტური მონური სოციალური წყობის გაბატონება. ამას ისინი არ დაგიდევენ იმ იმედით, რომ მათ კუნძულზე, მათ შინ ეს ჳირი ვერ გადავა, ხოლო სხვა

ქვეყნების ბედი ფეხებზე კიდათ. ინგლის-მოსკოვის შეერთებული ჯარები შევიდნენ სპარსეთში, ბოლშევიკები იქ ამყარებენ საბჭოთა წესებს, არღვევენ მოელ ადგილობრივ წყობას ყოველგან, სადაც კი ხელი მიუწვდებათ, ხოლო ინგლისისათვის ეს მისაღები, ხელის შესაწყობი და მოსაწონია.

რამია საქმე, რატომ ასე ძირბუდიანათ აფორიაქდა კულტურული ევროპა და ამერიკა, რამ გამოიყვანა ისინი თავისი ნორმალური კალაპოტიდან, აუმღვრია სული და გული, დაუბნელა გონიერება და გადაისროლა პრიმიტიული საზოგადოების დაბალი საფეხურის უკან? ამ ღრმა გარდატეხის ახსნა ზერელე მიზეზებით, თითო-ორი პირების ბოროტი განზრახვით; ავი სულის ავით ნაფიქრით იქნებოდა თავის მოტყუება, დიდი საკითხის ბანზე აგდება და ოცნებების ტყვეობაში თავისი ნებით მოქცევა. ისტორიული მსვლელობა არ არის ნაუცფათევი, არეულ-დარეული პროცესი; ის მუდამ მიმდინარეობს ლოდიკურათ, მის ნაბიჯების ერთიმეორესთან დაკავშირებით, ერთიმეორის განსაზღვრით და თანდათან ცვლილებით. მოულოდნელი აქ თავისთავათ არაფერია. რაც ხდება — აუცილებელია; მოულოდნელია მხოლოდ ადამიანისათვის, განსაკუთრებით ზერელე და დაუფიქრებელისათვის. ხოლო ამ სათაკილო თვისებით არიან, მუდამ იყვენ და იქნებიან, შეაყრობილნი კმაყოფილი, გამძლარი და განებიერებული პირები და წრეები, დღევანდელ სიამოვნებაში ჩაფლულნი და ხვალინდელი დღის დაუნახავნი. მოსალოდნელ ომზე არა ერთხელ მიუთითეს ეკონომისტებმა და მსწავლულებმა მართველ წრეებს, მაგრამ მათ ყური მოიყრუეს, თავისი სურვილი სინამდვილეთ მიიღეს და ქვეყანა მოუმზადებლათ დაახვედრეს ამოვარდნილ გრიგალს.

და რაღა შორს გავიხედოთ, მიმოვიხედოთ ჩვენს ირგვლივ, ჩვენს ემიგრაციისაკენ, რომელმაც სრულიად ზერელეთ, ალმაცერათ შეხედეს ჩვენს გაფრთხილებას. 1938 წ. დეკემბერში მიმართული ჩვენი წერილი ერთი ფრონტის შესაქმნელათ და მოახლოებული მსოფლიო გარდატეხისათვის ერთად დარაზმულათ დასახვედრათ დარჩა უშედეგოთ. რაც მოხდა რვა თვის შემდეგ — არავინ მოელოდა. ხოლო რაც მოხდა — გარკვეულათ იყო ნავარაუდები მიმართვაში. აი რას ვსწერდით სიტყვასიტყვით ამ საგანზე:

„ამ უამათ კაცობრიობა იმყოფება ხალხთა და ტერიტორი-

ათა გადანაწილების პერიოდში. ასეთი გადანაწილება უკანასკნელ ერთ საუკუნეში ორჯერ მოხდა: 1815 წ. ვენაში, რაიცა დაარღვია 1848 წ. რევოლიუციამ და 1919 წ. ვერსალში, რაიცა დაირღვა ჩვენ თვალწინ, ირღვევა მისი ნაშთები ყოველდღე. კაცობრიობა მოშორდა ვერსალის კალაპოტს, ხოლო ახალი ჯერ ვერ შეუქმნია. ნათელია მხოლოდ ის გეზი, საითკენაც მიიმართება მისი მთავარი ხაზები. ის იწყება შუაგული ევროპიდან ერთი მხრით, შორეული აღმოსავლეთიდან მეორე მხრით და ორივენი შეიყრებიან აღმოსავლეთი ევროპის ვრცელ სივრცეზე. ამ მოძრაობის მეთაურნი არიან უკმაყოფილო სახელმწიფონი, რომელნიც ვერ ეტყვიან თავის ვიწრო ჩარჩოში და ცდილობენ მის გაგანიერებას ეკონომიურათ და პოლიტიკურათ.

„ჩვენი დროის ასეთი მიმდინარეობა არ არის ვინმეს მიერ შეთხზული, მოცლილ ჭკუის სააყალმაყალო ნაყოფი. ის მოდის სტიქიურათ, სრულიად ობიექტიურათ, ცხოვრების სიღრმიდან, მსოფლიო ეკონომიური კრიზისიდან, რაიცა არ ემორჩილება ადამიანის სურვილებს და ნებისყოფას. მოდის ის როგორც შეუჩერებელი, გარდაუვალი ქარიშხალი და აფორიქებს ყველა საზოგადოებას, ყველა ერს, მიუხედავათ მისი პოლიტიკური წყობილების და იურიდიული გამოხატულებისა. ამ ფარგალში მოთაქსებული უკმაყოფილო ერები თამაშობენ აქტიურ როლს, ხოლო გამაძღარი, განებივრებული კმაყოფილი ერები განცვიფრებით შეყურებენ ამათ აქტივობას და ცდილობენ ეს ტალღა ააშორონ თავის საზღვრებს. ესენი პასიურ პოზიციაზე მაგრდებიან“.

აი ამ წერილში ანუსხულია არა მარტო შემდეგ გავარდნილი მეხი, არამედ ამასთანავე ნაჩვენებია მისი გამომწვევი მიზეზი — მსოფლიო ეკონომიური კრიზისი. ეს არ იყო მარტო ჩვენი პირადი ნააზრევი. საფრანგეთის საგარეო სავაჭრო საზოგადოების მიმართვაში 1933 წ. მთავრობისადმი ფრახილათ, მაგრამ ხაზგასმით, ნათქვამია:

„პოლიტიკა კარის ჩაკეტვის, ეკონომიური იზოლიაციის და ოტარკიის თან აატარებს უდიდეს რისკს მსოფლიო მშვიდობიანობისათვის“*). ამ უკანასკნელ ათი წლის განმავლობა-

*) იხ. გამოცემა: Union française des Industries exportatr, № 3, გვ. 68, 1933.

ში ასეთი გაფრთხილება არა ერთხელ გამოცხადებულა საქმის მცოდნე და მოაზროვნე ხალხისაგან, მაგრამ ყველა ეს რჩებო- და უშედეგოთ.

ამნაირათ, უღაო არის ერთი ფაქტი: დღევანდელი ომის მი- ზეზი უნდა ვეძიოთ მსოფლიო ეკონომიკაში. მხოლოდ ამ გზით შეგვიძლია მივიდეთ მომავლის გამოცნობამდე, ნამდვილი სა- ვალი გზის და მოქმედების გათვალისწინებამდე. მაშასადამე ისმება საკითხი:

რა სახის და შინაარსის არის ის ეკონომიური წყობა, რო- მელიც იძლევა ასეთ გაუგონარ კატასტროფას მთელი საკა- ცობრიო ცივილიზაციისა, მთელი მოპოვებული კულტურისა და განვითარებისა.

2. ორგვარი ეკონომიკა

არის ორგვარი ეკონომიური წყობა, ერთი მოდის დასაბა- მიდან, ადამიანთა პირველი საზოგადოებიდან და გრძელდება დღევანდლამდე. ეს არის მიწათმოქმედება, სასოფლო მეურნეო- ბა და მასზე აგებული სოციალური ურთიერთობა ერში და ერ- თა შორის. მეორეა ახალი მოვლენა. იწყება მეთურამეტე საუ- კუნის ბოლოდან, გაძლიერდა მეცხრამეტეში და სავსებით გარ- დაქმნა მთელი ძველი სოციალური წესწყობილება. ეს არის მრეწველობა. თანახმათ ამ ეკონომიური დაყოფისა, იყოფა ცი- ვილიზაცია; ისიც ორია — აგრარიული და ინდუსტრიალური. მათი დამახასიათებელი თვისებები არ ძვეს მოთხოვნილებათა, ნეღლი მასალების, სასიცოცხლო პირობების განსხვავებაში. ყველა ადამიანს ყველა ეპოქისა ეჭირვება ბინა, ჩაცმა-დახურ- რვა, ჭამა-სმა, რაიცა კმაყოფილდება მუდამ ერთნაირათ, ერთი და იგივე მასალებით. განსხვავება იწყება თვით ამ ნაყოფთა მოპოვების საშუალებებიდან, როგორ, რა წესით მუშა მუშა- ობს, რა შრომის მეთოდით იკმაყოფილებს თავის მოთხოვნი- ლებას. მრეწველობა, აღებმიცემობა, ვაჭრობა ძველი ამბა- ვია, ის არსებობდა მუდამ სხვადასხვა ფორმით და სახით. ამ მხრით არაერთარი განსხვავება არ არის, მაგ., ძველი ფინიკი- ელთა ვაჭრობის და ახალი ინგლისის შორის. ორივეს ერთნა- ირათ გააქვთ თავისი საქონელი უცხოეთში ვასაყიდათ, ორივე ერთნაირათ სდებთან მსოფლიო ბაზრის მეთაურნი და ბატონნი.

მაგრამ მათ შორის მზგავსებაც კი არ არის გასაყიდი საქონლის დამუშავების წესებში. ყველა ეპოქის ნივთი მუშავდებოდა ხელით, ადამიანის მუსკულების პირდაპირ ამუშავებით. ამატომ ნაყოფი იყო ცოტა, ძვირი, თუმცა ღირსებით წინებულნი, მაგრამ ღარიბისათვის ხელმიუწვდენელი. ხალხი მას ვერ ყიდულობდა და თვითეული ოჯახი იძულებული იყო თავისი სამოსი თვითონვე დაემუშავებია თავისივე ბინაზე. ამ ბაზაზე ერთდებოდა სამიწათმოქმედო და სამრეწველო მეურნეობა. ორივე წარმოადგენდა ერთ მთლიან ეკონომიკას, ხოლო ალებ-მიცემობა რჩებოდა ხვედრი მდიდარი მუშტარის და მდიდარი ვაჭარის, რაიცა წარმოადგენდა ერის პატარა უმცირესობას. რასაკვირველია შრომის ასეთი ვიწრო დარგი ვერ გაბატონდებოდა ეკონომიურ წყობაში, ვერ დაეცილებოდა მეურნეობას, ვერც მუშაობით, ვერც კულტურით, ვერც მნიშვნელობით. ცივილიზაცია რჩებოდა აგრარული.

აი ამ ძველისძველ ეკონომიურ წყობაში პირველათ ხდება უდიდესი რევოლიუცია 1769 წ., როცა უბრალო ხელოსანმა ჯემს უატმა, ინგლისში, თავისი სართავი იარაღი აამუშავა არა ხელით, არამედ ორთქლით, მის მიერ გამოგონებული მანქანით. ფაბრიკა ჩნდება, თანამედროვე ინდუსტრია არსდება, საქონელს და მის მუშაკს შორის ტექნიკა დგება. ერთი სიტყვით, ცივილიზაცია იცვლება, მისი ერთი ხანა მეორეს მოსდევს იმის თანახმად, თუ რა იარაღით ადამიანი იკმაყოფილებს თავის საარსებო მოთხოვნილებას, რა წესით ის თავს ირჩენს. ამ მხრით მისი ისტორია იყოფა ოთხ პერიოდათ: ნადირობა (შვილდ-ისარი), მეჯოგეობა (პირუტყვი), მიწათმოქმედება (თოხი და წალდი) და მრეწველობა (მანქანა).

ამჟამათ კაცობრიობა იმყოფება ამ უკანასკნელ პერიოდში. მაგრამ ეს არ ნიშნავს ყველა ერის ამ ხაზზე გათანასწორებას და ერთ უღელში შებმას. მრეწველობა გაადვილებულია ტექნიკის საშუალებით, ის დღეს მასიურათ ამზადებს საქონელს. მიუხედავად ამისა, ის ყოველგან ვერ გაბატონდა, ყოველგან ვერ შეიტანა ძველი ეკონომიკის ნგრევა და ახალის დამკვიდრება. პირიქით, წმინდა სამრეწველო ქვეყნები რიცხვით და მცხოვრებთა რაოდენობით მეტათ მცირეა დანარჩენ კაცობრიობასთან შედარებით. ისინი შეიცავენ: ინგლისს, გერმანიას, საფრანგეთს, ჩრდილოამერიკის შტატებს, იაპონიას და პატარა ერებს: ბელ-

გიას, პოლანდიას და შვეიცარიას. თუ ამ უკანასკნელთ გამო-
ვაკლებთ საერთო რიცხეს, როგორც მცირე მნიშვნელოვანი გავ-
ლენის საერთაშორისო ურთიერთობაში, დავინახავთ რომ ქვე-
ყანას ეკონომიურათ გაუბატონდა ზეთიოდე ერი, ჩაითრია თა-
ვის გავლენაში დანარჩენნი და მიყავს კაცობრიობის მთელი ის-
ტორია თავის ნებისამებრ.

ამნიარად, ორ მილიარდ მცხოვრებთა შორის წმინდა სამ-
რეწველონი არიან სამასი მილიონი, ყველა დანარჩენნი შეი-
ცავენ აგრარიულ ქვეყნებს მცირე ინდუსტრიით. ამათ შორის
ერთი ძირითადი განსხვავებაა: პირველნი ერთ დღესაც ვერ გას-
ძლებენ უსაზღვარგარეთთ, ვერ იცხოვრებენ საკუთარი სა-
ნოვაგით, ვერ აამუშავებენ ფაბრიკა-ქარხნებს მხოლოდ საკუ-
თარი ნედლი მასალით და ამიტომ იძულებულნი არიან ყველა
ეს საქონელი შემოიტანონ უცხოეთიდან. მეორენი კი, პირი-
ქით, ცხოვრობენ თავისივე მიწის ნაყოფით, თავის მრეწველო-
ბას ამუშავებენ თავისივე ნედლი მასალით, გასატან-შემოსა-
ტანი საქონელი აქვთ მცირე, არ არიან დამოკიდებულნი მსოფ-
ლიო ბაზარზე და საერთაშორისო კრედიტზე. მაგრამ მათ არ
ეშვება ინდუსტრიალური ეკონომიკა და ითრევს ძალით თუ
ნებით თავის სააღებ-მიცემო სფეროში. მისი ფუძეა მსოფლიო
ბაზარის არსებობა, ე. ი. ყოველგან გატანა თავის საქონლის გა-
საყიდათ და იქიდან შემოტანა დაუმუშავებელი მასალების. მას
არ ძალუძს შეაჩეროს, დაასუსტოს თავისი მრეწველობა, ვი-
ნაიდან ეს იქნებოდა დამშვეა მცხოვრებთა დიდი უმრავლე-
სობის, მთელი ერის დაქცევა. ცხადია, ინდუსტრიალურა ადა-
მიანის საარსებო ინტერესი მოითხოვს უცხო საქონლის შემო-
ტანას, ხოლო შემოტანა შეუძლებელია, თუ სამაგიერო არ გაი-
ტანა, ისე როგორც გატანა შეუძლებელია, თუ არ შემოიტანა.
აგრარიულ ერში მუშაობენ იმდენათ და იმდენს, რომ თავის
რჩენის საშუალებანი მოიმუშაონ და ბელელში შეინახონ. მეტს
არ ეძებენ, ვინაიდან გასავალი არ აქვს; შრომის გაყოფა სუს-
ტია, ყველას ყველაფერი აქვს თავისივე სახლში, ვაჭრობა მცი-
რეა. მათ ეჭირვებათ მხოლოდ ნაცმა-დაზურვის საქონლის შე-
ძენა, რაიცა მისი ბიუჯეტის მცირე ნაწილს შეიცავს. სამრეწ-
ველო ქვეყანაში მუშაობენ არა თავისთვის სახმარი საქონლის
შესაქმსელათ, არამედ სხვისი მოთხოვნაილების დასაკმაყოფი-
ლებლათ, სხვა ქვეყანაში გასატანათ და იქ მიღებულღი ფულით

სანოვაგის შემოტანას. აქ მთელი ცხოვრება დამოკიდებულია ფულის ტრიალზე, ყველაფერი იყიდება, ყველა ყველაფერს ყიდულობს. ამ პროცესის ოდნავათაც წაბორძიკება, შეჩერება, ან შესუსტება, ბადებს საშინელ კრიზისს, ხალხს ეკარგვის თავის რჩენის წყარო, ჩამოვარდება უმუშევრობა, უფულობა, უპურობა, საერთო აფორიაქება. ასეთი უბედურობა აგრარიულ ქვეყანას ეწვევა მხოლოდ მოუსავლობის დროს, როგორც შედეგი ბუნების მოვლენისა. ამ მოულოდნელი დამშევის შესამსუბუქებლათ იღებენ წინასწარ ზომებს, ინახავენ საზოგადო ბელელში ხორბლეულობას და გაჭირვების დროს მცხოვრებთ ურიგებენ. ასე იყო ყოველგან ძველათ, არის ახლაც ბევრ ალაგას. პირველია შედეგი ადამიანის საქმიანობის, მისი უგუნურობის, ხოლო მეორეა შედეგი ბუნების, რაიცა არ ემორჩილება ადამიანის ნებისყოფას და ძალაუნებურათ მისაღებია. ომის დროს განსაკუთრებით იფეთქებს ღრმა განსხვავება ამ ორ ეკონომიკას შორის. მაგალითად, დიდი ომი წარმოებდა ჩვენს საზღვრებთან, მაგრამ ჩვენი ხალხის ყოფა-ცხოვრება ამით არ აფორიაქებულა. ის ისე იკეცებოდა, როგორც ყოველთვის. აქ, ინდუსტრიალურ ქვეყანაში, გამარჯვებული თუ დამარცხებული — ორივე ერთნაირ უმწეო მდგომარეობაში ვარდებიან და იძულებული არიან ხელოვნურათ შეიმოკლონ კვება, შეივიწროვონ თავის რჩენა. რაკი უცხოეთიდან სანოვაგის მიღება გაძნელებულია, ხოლო შინ კი არ გააჩნიათ, შიმშილობა თავისთავათ ბოძებულია. სწორედ ამ იარაღის იმედი აქვს ინგლისს გერმანიის დასამარცხებლათ.

ამ ორგვარი ეკონომიკის შედეგია ორგვარი ომი, ორი სხვადასხვა მიზეზებით ატეხილი ხალხთა ერთი-მეორის ელღეტა. ყველა ძველებურ ომს იწვევდა ორი გარემოება: ადგილობრივათ ჩამოვარდნილი შიმშილი და აქედან წარმომდგარი აუცილებლობა უცხოეთში სანოვაგის შოვნისა (ატილი, ჩინგისხანი და სხვ.), ანდა გაბატონებული მართველობის ამბიცია იყოს ბრძანებელი რაც შეიძლება მეტი ხალხის, მეტი ტერიტორიის (ალექსანდრე მაკედონელი, ქსერქს, რომის იმპერატორები და სხვ.). აი ეს ომის ძველი ხასიათი მოსპო თანამედროვე სამრეწველო განვითარებამ და ჩაუყარა საფუძველი ახალი ხასიათის ომებს, წმინდა სავაჭრო სამრეწველო თვისებისა. ამ განსხვავების ორ მაგალითს იძლევა დღევანდელ ომში რე-

სეთი და გერმანია. პირველი წარმოადგენს ომიანობის ძველ ტიპს, მეორე კი — ახალს. გერმანია პირდაპირ აცხადებს, რომ მისი მიზანია მოიპოვოს „სიცოცხლის არე“, ე. ი. ისეთი ეკონომიური ბაზარი, სადაც შეიძლებოდა მისი საქონლის გასაღება და საიდანაც შეეძლება სამაგიერო ნედლი მასალის და სანოვაგის შემოტანა. დასავლეთის ყველა სამრეწველო სახელმწიფო მოეწყო ამ ნიადაგზე, ყველას აქვს, პატარა ბელგიასაც, თავისი „საარსებო არე“; ამის გარეთ დარჩა ერთადერთი გერმანია და ისიც იძულებულია ამ სახით იაროს. რუსეთს კი არავითარი ახალი საარსებო სივრცე არ ეჭირვება, მისი საკუთარი სივრცე, მასი მოსახლეობა, მისი ეკონომიკა სრულიად არ საჭიროებს საგარეო არეს, ყველაფერი შინ აქვს. ბალტიკას, პოლონეთს, რუმინიას აგერ ახლა თავს დაესხა და დაიმორჩილა არა ეკონომიური მოტივებით, არა თანამედროვე სამრეწველო აუცილებლობით, არამედ ძველებური მოტივებით, ძველი დესპოტების ამბიციით — იბატონონ რაც შეიძლება მეტ ხალხზე, მეტ ტერიტორიაზე. ამ პეტრე პირველის ანდერძს ახლა სტალინი მისდევს და ინგლისთან შეთანხმებით ფიქრობს მის განხორციელებას. ევროპის ყველა ომი 1914 წლამდე იყო ომი ძველი ტიპის, აგრარიული ხასიათის და მისგან გამომდინარე პრინციპების. 1870 წლის საფრანგეთ-გერმანიის ომს არ ქონდა არავითარი ეკონომიური სარჩული; ის იყო გამოწვეული პრუსიის მიერ ნაციონალური მოსაზრებით, როგორც საშუალება პრუსიის ჰეგემონიის დამკვიდრებისა გერმანელ სახელმწიფოთა შორის და ამათი თავის მოყრის მის საჯარველს ქვეშ. მხოლოდ დიდი და დღევანდელი ომით ისსნება ახალი ხანა სავაჭრო შეიარაღებული კონფლიქტებისა ევროპაში და მით მსოფლიოში. ეს საფესვით ახალი მოვლენაა. ცივილიზაციის ახალი საფეხურია, რაიცა უნდა გათავადეს ან მისი დანგრევით ან მისთვის ახალი ეკონომიური კალაპოტის შექმნით და მით მისი გაჯანსაღებით.

იკითხავეთ, კაპიტალიზმი არსებობს დიდხანია, მრეწველობა გაბატონდა გასული საუკუნის მეორე ნახევრიდან, სოლო სამრეწველო შინაარსის ომები ატყდა ბოლო ზანებში; რატომ, რამ გამოიწვია ეს ახალი საერთაშორისო სამკედრო-სასიცოცხლო გადამტერება? ამის გასაგებათ საჭიროა გაეგოთ კაპიტალიზმის უკანასკნელი ეტაპის ფორმა და შინაარსი.

3. კაპიტალიზმის ექვანიევი

თანამედროვე ეკონომიკა წარმოადგენს არსებითად ეკონომიკას გაცვლის, ეკონომიკას ბაზრის. წარმოების სვე-ბედი წყდება ამ ასპარეზზე. ამიტომ სრულიად ბუნებრივია სახელმწიფო ზრუნავდეს ამ ნიადაგზე დაიცვას და გაამაგროს თავისი საქონელი, გაუწიოს მას მფარველობა. ამ გზაზე იღგა ყველა მთავრობა მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნის პირველი სახეურისა. ერთადერთ ინგლისს არ ეშინოდა უცხო კონკურენციისა და ამიტომ თავისუფალი ვაჭრობა, ლიბერალიზმი, მისი დოქტრინა და მისი პოლიტიკა გახდა სავაჭრო ასპარეზზე. ამ გარემოებამ გაზარდა ლონდონის ბაზარი იმდენათ, რომ ის გადაიქცა მსოფლიო ბაზრათ, ფასების რეგულიატორათ მთელი ქვეყნის საქონლისათვის. ნაპოლეონ მესამე ბაძავს ინგლისს და პროტექციურ სავაჭო სისტემას სცვლის ლიბერალურზე. თავისუფალი შეჯიბრება, საქონლის ყიდვა-გაყიდვა მისი ღირსების თანახმათ, გახდა საერთაშორისო ეკონომიურ პოლიტიკათ. ამიტომ ბაზრის საკითხი არ იჭრებოდა ხმალით, ძალდატანებით, ომით, არამედ თავისუფალი კონკურენციით, შეჯიბრებით; კარგი და იაფი საქონელი თავისთავად იმარჯვებდა. გამარჯვებულ გერმანიას 1871 წ. არავითარი სააღებმიცემო პრივილეგიები, არავითარი „საარსებო არე“ არ მოუთხოვია, ვინაიდან მისი მჭრელი ფარხმალი იყო თავისუფალი კონკურენცია. ის იღგა დარაჯათ რეინზე. საფრანგეთმა არ დამინგრიოს გაერთიანებული გერმანიას და ყოველივე ზომას იღებდა ამ საშიშარი მეზობლის ყურადღება მიეპყრო ევროპიდან აფრიკისაკენ, ჩაება საკოლონიო ძიებაში. მაროკოს საკითხში მას არ გამოუჩენია შეურიგებლობა, არც თავისთვის მოუთხოვია „ჯილდოთ“ ნაჭერი ტერიტორია. ამ ეკონომიური პოლიტიკის შედეგი მრეწველობის და აღებ-მიცემობის დიდად გაზარდა, ქალაქების და საწარმოვო ცენტრების აყვავება, სოფლის ხალხის ამ ცენტრებისაკენ დაძვრა და ახალ-ახალ დარგებში მოსახლეობის ჩაბმა. მაგალითად, გერმანიაში ითვლებოდა 1870 წ. მცხოვრებნი სოფლად 64 პროც., ქალაქად — 36 პროც., ხოლო 1910 წ. — 40 პროც. პირველი, 60 პროც. — მეორე. ინგლისში 1850 წ. სოფლელნი ირიცხებოდენ 50 პროც., ამდენივე ქალაქელნი, ხოლო 1910 წ. — პირველნი 22 პროც., მეორენი —

78 პროც. ამ ტემპით ვითარდებოდა ყველა სხვა სამრეწველო ერნი*). ამდენი ხალხის ჩაბმამ სამრეწველო დარგში გამოიწვია მსოფლიო საგარეო ვაჭრობის გაზრდა. ის უდრიდა 1898 წ. 82 მილიარდ ოქროს მარკას, 1895 წ. 113 მილიარდს, 1913 წ. 169 მილიარდს (იქვე გვ. 26). ამაში ევროპის წილი იყო, 1895 წ., შემოტანის სამიმეოთხედი (72 პროც.) და გატანის ორიმესამედი. მას შემდეგ ევროპის საგარეო ვაჭრობა მიდის უკან, მისი გატანის წილი 65 პროცენტიდან ვარდება 62 პროცენტამდე 1913 წ. იწყება მსოფლიო ვაჭრობის სფეროში ევროპის ჰეგემონიის შესუსტება, რაიცა აფორიაქებს განებივრებულ დასავლეთს და აბამს დიდ ომში ახალი ბაზრების მოსაპოვებლათ.

ამ დიადი ნივთიერი აღორძინების წინამძღოლი და ჰეგემონი შეიქმნა ინგლისი, ხოლო ინგლისში ლონდონის ცენტრი, რომელსაც ეწოდება სიტი. აქ ძვეს მსოფლიო ვაჭრობის სეზბედი. მის ცნობებს, მის გამოცხადებულ ფასებს ყურს უგდებენ დედამიწის ყველა კიდეში და იქმნება თუ ილუქება მრავალთა სიმდიდრენი. რეიტერის სააგენტოს დირექტორი ამბობს: „იმ დღეს, როცა ამერიკელები გამოარკვევენ ბამბის მოსავლის რაოდენობას, მთელი ქვეყანა ჩვენს სააგენტოებს ყურს უგდებს, რომ ჩვენი ფასებით გაითვალისწინონ ამ საქონელის ადგილობრივი ფასები. ერთი ციფრი იწვევს ერთ ალაგას სიმდიდრის გაქრობას, მეორე ალაგას კი მის შექმნას. ალექსანდრიაში იწვევს მთელ აჯანყებას, კალკუტაში სპეკულიანტებს ამწყვდევენ სადგომში და მხოლოდ ჩვენი გამოცხადების შემდეგ უშვებენ ბალკონებზე, საიდანაც მოგროვილ და მღელვარე ხალხს თითებით უჩვენებენ ჩვენს ფასებს. ჩვენს სააგენტოს ასი წელიწადია კარები არ დაუხურავს, ყოველ ორ-სამ წუთში ქვეყანას ვაძლევთ საეკონომიო ცნობებს“**). მუდმივი შეუჩერებელი ლტოლვა მსოფლიოს საქონლის სიტესაკენ — მსოფლიოს ბაზრის მიუცილებელი თვისებაა. ფასების თავისუფალი ცხრილი აქ დგება გარეშე ყოველნაირი ძალდატანებისა. სიტი არის თვითმართველი ერთეული, რომელზედაც არავითარი ძალა არ

*) იხ. Wl. Woylinsky: Die vereinigten Staaten von Europa. გვ. 114.

**) იხ. A. Dauphin-Meunier: La Cite de Londres. გვ. 11.

აქვს პარლამენტს, არც მეფეს. ეს არის ვაჭართა რესპუბლიკა და მის ღირექტივებს ასრულებს ყველა სავაჭრო ცენტრი მთელ მსოფლიოში. აქ არის ბაზარი არა მარტო საქონლის, არამედ ამასთანავე ფულის, კაპიტალის. მისი მეთაურობით გამოდის ბაზარზე სანოვაგე და ნედლი მასალა, ის ერევა მის დამუშავებაში და გაყიდვაში, ის ერევა ვალების აღებაში და გადახდაში, ყველა ანგარიშებს ასწორებს ისე, რომ არ ხმარობს არც ქალაქის, არც ოქროს ფულს, უბრალო ანგარიშების გასწორებით. ის უზრუნველყოფს ფულის ბაზრის მოქმედებას, ერთი ქვეყნის ვალიუტის გაცვლას მეორე ქვეყნისაზე. ერთი სიტყვით, სიტე არის მსოფლიოს აღებ-მიცემობის ნამდვილი დიქტატორი (იქვ. გვ. 17). განა ამ როლს შეეშება ინგლისი ოდესმე, ისიც თავის ნებით?

დიდი ომის წინ უცხოეთის მთელი სესხის 60 პროც. განაღდება ხდებოდა ინგლისში. მისი რაოდენობა უდრიდა 1900 წ. 45 მილიონ გირვანქას, ხოლო 1913 წ. 84 მილიონს. სიტე მუდამ ცურავს სხვის საქონელში და კაპიტალში. „სიტეს არ აქვს პოლიტიკური პრინციპი, სწერს ერთი მკვლევარი, მას აქვს ერთი პრინციპი, პრინციპი მოგების. ის არც კონსერვატორია, არც ანტი-სოციალისტი. ის ემხრობა ყოველივეს, რაც კი აძლიერებს საქმეს, ებრძვის ყველაფერს, რაც კი ამცირებს მოგებას“. მონტესკიო სწერდა, რომ ყველა ერი უმორჩილებს კომერციის ინტერესებს პოლიტიკურ პრინციპებს, გარდა ერთადერთი ინგლისისა. ის კი, პირიქით, პოლიტიკურ ინტერესებს უმორჩილებს კომერციის ინტერესებსო. მას შემდეგ ეს განსაკუთრებითი თვისება ინგლისის საზოგადოებისა სავსებით ბატონდება და ედება ურყევ საფუძვლათ მთელ საშინაო თუ საგარეო ურთიერთობას. ამით აისხნება ლოიდ ჯორჯის ცნობილი აფორიზმი, ჩერჩილის დაკავშირება რუსეთის ტირანიასთან, კენტემბირის მთავარი ეპისკოპოსის ლოცვა, ყოველივე ადამიანური ღირსების დამცირება, ყოველივე მორალის უარყოფა, თუ კი ამით მოგება ექნება, ვაჭრობა გაიზრდება, გამოიჩინა გამრავლდება.

მთავრობა ყოველგან მოსაქმე ბურჟუაზიის იარაღია. ამ მხრითაც ინგლისის მაგალითი დამახასიათებელია. სიტე არის პაციფიური მიდრეკილების, საჩამ მშვიდობიანობა მის ინტერესებს ემსახურება, მოგება უზრუნველყოფილი აქვს. მაგრამ

როგორც კი ეს წყარო შეერყევა, მთავრობა მირბის მის მისა-
ხმარებლათ მთელი თავისი ძალღონით. ინდოეთი ვაჭრების
კომპანიამ დაიპყრო ჯერ ვაჭრობით, ხოლო როგორც კი ინ-
დუსებმა წინააღმდეგობა გაუწიეს, ინგლისის მთავრობა იარა-
ღით მიეშველა და მთელი ორას მილიონიანი მხარე თავის
კოლონიათ გამოაცხადა. მთა-მადნების კომპანია, ცნობილი სე-
სილ როდის მეთაურობით, იწყებს სამხრეთ აფრიკაში მუშა-
ობას; აქ ის ეხეთქება ადგილობრივ ხალხების მტრულ გან-
წყობილებას, მთავრობა დაუყონებლივ მათ უცხადებს ომს;
იწყება ტრანსვაალის ომი, რაიცა ორი წლის ბრძოლის შემ-
დეგ თავდება ინგლისის გამარჯვებით. 1897 წ. ჩინეთმა რკი-
ნისგზის კონცესია მისცა ბელგიელთ, სიტყ აფეთქდა, როგორ
ჩვენ არ მოგვეცესო. სოლიუსბირის მთავრობამ დაუყონებლივ
წარუდგინა ჩინეთის მთავრობას ულტიმატუმი — მიეცეს ბრი-
ტანიის კომპანიას ექვსი რკინისგზის ხაზის შენების კონცე-
სიაო. ჩინეთი არ დათანხმდა, ინგლისი თავისი სამხედრო
ფლოტით მიაღდა ჩინეთის პორტებს საომრათ. ჰეკინი შეშინ-
და და დათმო. საერთო წესია — სადაც კი ინგლისელი ვაჭარი
მიდის, მას მისდევს ინგლისელი სალდათი: ამ ათი წლის წი-
ნეთ საფრანგეთის კომპანიამ ყოფილი და მომავალი მინის-
ტრების მონაწილეობით შეიძინა აფრიკის ერთ თავისუფალ
კუთხეში მოამადნები. ერთი წლის შემდეგ მთავრობა ომს უცხა-
დებს ამ კუთხეს, იწყება აბდულ კერიმის ეპოპეია, რაც თავ-
დება მისი დამარცხებით და დატყვევებით. ამნაირათ, კაპი-
ტალი და იარაღი ყოველგან ერთად მიდიან ხელიხელ ჩაკი-
დებული, ერთიმეორის მეგზური და დამხმარე. იაპონია არის
მთავარი კონკურენტი ინგლისის შორეული აღმოსავლეთის
ბაზარზე; ამის გამო ინგლისის მთავრობა ყოველივე საშუალე-
ბით ეხმარება ჩანკაი შეკს იაპონიის ჩინეთიდან გასაძეველათ.
მთავარი მისი იარაღია უცხო სახელმწიფოთა მოსამხრობათ
ფული. ამ გზაზე მხოლოდ ერთი სახელმწიფოდან მიიღო უარი,
ეს არის გერმანია. 1939 წელს ივლისში, ომის ერთი თვის წინ,
სიტყმ მისცა წინადადება ბერლინს, რომ ის დაეხმარება მას
ფინანსიურათ და ეკონომიურათ იმ შემთხვევაში, თუ გერმანია
თავის სამხედრო ეკონომიას გადააქცევს სამოქალაქო ეკონო-
მიათ, სიმდიდრის შესაქმნელათ. პასუხათ მიიღო: „ეს ჰლანი
არის ბრიყული. ლონდონში უნდა მიხვდენ ერთხელ მაინც,

რომ გერმანია ეძიებს არა ფულს, არამედ თავისუფლებას იმოქმედოს როგორც სურს ყველა დარგში“ (იქვ. გვ. 287).

სამაგიეროთ აგრარიული ქვეყნების ფულით მოყიდვა უფრო ადვილი გახდა. რუსეთი დიდ ომში ჩაება საფრანგეთ-ინგლისის კოალიციაში იმიტომ, რომ მათგან მიიღო მილიარდები სესხი. ოსმალეთმა დღევანდელი ომის დაწყებიდანვე აიღო ინგლისის ხაზი იმიტომ, რომ მისგან მიიღო მრავალი მილიონები. ერთი სიტყვით, კაპიტალისტური მეურნეობის მთელი საშინაო და საგარეო მუშაობა აგებულია მხოლოდ ფულზე, სულ ფული და ფული. საქმის კაცი მთავარი პიროვნებაა, ყველა დანარჩენი, ვინც უნდა იყოს იგი, ფასობს იმდენათ, რამდენათ მას ემსახურება, მის საქმიანობას ხელს უწყობს, მის სიმდიდრეს ამრავლებს.

ამნაირათ, ამ წესით და მუშაობით ევროპის სამი ინდუსტრიალური სახელმწიფოს ეკონომიური ჰეგემონია განმტკიცდა მსოფლიოში. მოხდა ეს მექანიკურათ, თავისთავად, თავისუფალი ვაჭრობის და მთავრობათა პოლიტიკური მფარველობის წყალობით. მათი საშინაო და საგარეო სავაჭრო წონასწორობა შეიქმნა ამ მიღწეულ მაღალ ბაზაზე. მაგრამ ამ პროცესს გვერდში ამოუდგა ერთი აჩრდილი, ერთი ახალი პროცესი, რომელმაც მას ბოლოს და ბოლოს დაეთარი აურია. ეს პროცესია აგრარიული ქვეყნების მიერ ინდუსტრიალიზაციის, საკუთარი მრეწველობის გაჩენა და მით განთავისუფლება ამ ახალ მოვლენილ ბატონისაგან. აი ეს ახალი მეტოქე, ეს ინგლის-გერმანიის მსოფლიო ბაზრის შერყევა საფრთხეში აგდებს მათ მოგებას. აქ მოხდა ერთი მოულოდნელი ამბავი. იმის მაგიერ, რომ ამ ორ სახელმწიფოს საერთო საფრთხე საერთო ძალღონით თავიდან აეცილებიათ და ძველი მოქმედების ხაზი გამოესწორებიათ, ერთმანეთს წაესიენ და ასტეხეს ურთიერთშორის დიდი ომი. საქვეყნოთ დამტკიცდა, რომ ინდუსტრიალური ერები ერთმანეთს ვერ ეწყობიან, თავის მტერთ ერთიმეორეში ხედავენ და მზათ არიან გააქრონ უფრო სუსტი, რომ მის ნანგრევზე თავისი შერყეული ბატონობა განამტკიცონ.

4. კაპიტალიზმის წონასწორობის დარღვევა

დიდი ომიდან იარაღით გამარჯვებული გამოვიდა ინგლისის კოალიცია, ხოლო ნივთიერათ დამარცხებულნი აღმოჩნდნენ ყველა, ორივე კოალიცია, ე. ო. ის სატკივარი, რის განკურნება მებრძოლებმა თავის მიზნათ დაისახეს, კიდევ უფრო გაღვივდა და უკურნებელ სენათ გადაიქცა.

ევროპის აშლილობამ პირველყოვლისა აიძულა აგრარიული ქვეყნები დაწყებული პროცესი ინდუსტრიალიზაციისა ჩქარი ტემპით ეწარმოებია და ამ გზით ევროპიდან საქონლის შემოტანის შეუძლებლობა ადგილობრივი საქონლით შეეცსო. მშვიდობიან ერთა ეკონომიკა ვითარდება, მეომართა ეკონომიკა სუსტდება. ამიტომ მიუხედავათ ომის შემდეგ დაწყებული ფართე მუშაობისა, ახალ-ახალი სიმდიდრის შექმნისა, ომის წინანდელი ნივთიერი დონე ვერ ბრუნდება. ბრიტანიის საგარეო გატანის ღირებულებამ შედარებით 1913 წელთან დაიწია პროცენტულათ შემდეგნაირათ: 1913 წ. — 100, 1920 წ. — 71, 1921 წ. — 50, 1927 წ. — 79, 1929 წ. — 82. ამავე დროს მსოფლიოს საგარეო ვაჭრობამ აიწია 18 პროცენტით, ამათ შორის ამერიკის 51 პროც., დომინიონების 31 პროც., ხოლო მთელი ევროპის კი დაეცა 55 პროცენტიდან 46 პროცენტამდე, ე. ო. ძველი ქვეყნები უკან მიდიან, ახალი წინ მოდიან*). ინგლისში აღმოჩნდა მთელი მხარეები ინდუსტრიალურათ დანგრეულა. ამავე დროს ინგლისი იძულებულია შემოტანა გააძლიეროს, რომ მცხოვრებნი არ დაიმშეს და რევილიუცია არ ატყდეს. ამ სავაჭრო დეფიციტის დაფარვა გაადვილდა ინგლისის ფინანსიური როლით მსოფლიოში. სიტე ისევ დარჩა კრედიტის მონოპოლისტათ. 1924—1929 წლებში ინგლისის ბანკებმა გამოუშვეს სესხი მილიარდი სტერლინგი. ამასში არა-ინგლისელთა სესხი უდრიდა 779 მილიონს. მიუღი ემისია, ბანკებიანა, კი უდრიდა მილიარდ რვაას მილიონს. ფინანსიურ როლში ინგლისს ომის შემდეგ უთანასწორდება მხოლოდ შეერთებული შტატები, სიტეს გვერდში ამოუდგა ნიუ-იორკის ვალსტრიტი. და თუ წინეთ ლონდონი ასესხებდა სხვას გაცილებით მეტს, ვინემ თვითონ სესხულობდა, ხოლო ამერიკა სესხულობდა მეტს, ვინემ ასესხებდა, ომის შემდეგ ეს როლი

*) André Siegfried: La Crise Britanique au XX siecle 1931.

შეიცვალა — შტატების გასესხებული თანხა დიდათ აჭარბებს ნასესხს, ხოლო ინგლისის ამ სფეროს ბალანსი შეირყა. 1929 წ. ამერიკის ემისია უცხოეთისათვის აღმატებოდა ინგლისისას 50 პროცენტით.

დამარცხებული გერმანიის საეკონომიკო ბალანსი, რასაკვირველია, დიდათ დაზარალდა. მისი საგარეო ვაჭრობა უდრიდა 1913 წ. 13 პროცენტს მთელი მსოფლიო ვაჭრობისა, ხოლო 1924 წ. კი 7 პროცენტს. საფრანგეთის კი აიწია შეიღობი პროცენტიდან რვა მდე. საერთოდ ბრიტანიის ნაწილმა მსოფლიო ვაჭრობისა აიწია 18 პროცენტს. 1913 წ., 20 პროცენტამდე 1927 წ. ხოლო დასავლეთი და ჩრდილო ევროპის დაწია 38 პროცენტს 31 პროცენტამდე. შტატების აიწია 12-დან 16-მდე, დანარჩენ მსოფლიომ 30-დან 32-მდე. ყოველ შემთხვევაში დიდი ომის შემდეგ პირველი ათი წლის განმავლობაში ინდუსტრიული ქვეყნები, გარდა გერმანიისა, მაინც ახერხებენ შემოკლებული წონასწორობის შენახვას, თუმცა წინანდელ დონეს ვერ აღწევენ. ამ შემოკლებული წონასწორობის ძირბუდიანათ ნგრევა იწყება 1929 წლიდან, როცა გვირგვინდება მეორე დიდი ომით.

რა და როგორ მოხდა?

პირველყოფლისა ინგლისი კარგავს წინანდელ ბაზრებს; რუსეთის ვაჭრობა მოშორდა, გერმანიას არა შემოაქვს იქიდან ვალიუტის გამო, როგორც დაღარიბებულს; სამხრეთ-ამერიკაში ინგლისი შესცვალა შეერთებულ შტატებმა; ამის გამო ინგლისის გატანა 1914 წ. შედარებით შემცირდა 30 პროცენტით. დაიბადა ნაციონალური ეკონომიური პატრიოტიზმი, ლიბერალიზმის დატოვება და ისევე პროტექციონიზმის განახლება. ასეთსავე მდგომარეობაში ჩავარდა ამერიკა, სადაც მეურნეობა დიდათ დაზარალდა, სამეურნეო ნაწარმოების ბაზარი შემცირდა, მრავალი გასატანი საქონელი გაუყიდველი დარჩა და ფერმერები ჩავარდნა ვალში. ამის შედეგი იყო საგარეო ბაჟების აწევა 1930 წ. გარეშე კონკურენციის თავიდან მოსაშორებლათ. ფერმერებმა სული მოითქვეს, მაგრამ მოელი ერი ჩაჯარდა გასაჭირში. გამვირდა ნედლი მასალა და სანოვავე, აქედან მუშა ხელიც. ამან გამოიწვია სამრეწველო საქონლის გაძვირება იმავე გლეხებისათვისაც. ამ ჩიხას გამოსასწორებლათ ათასმა ეკონომისტმა მიმართეს კონგრესს პროტექ-

ციონიზმის გაზვიადების გასაუქმებლათ, მაგრამ უნაყოფოთ. სწავლულებს არაეინ უყურებს, კერძო ინტერესებია გადამწყვეტი. ამ ორი დიდი სახელმწიფოს ეკონომიური არეგ-დარეგა ედება ყველა ინდუსტრიალურ ერს და ითრევს მათ თავის თხრილში. ეს გახდა აუცილებელი, სტიქიური მოკლენა, რაიცა გამომდინარეობს თვით კაპიტალისტური წყობიდან. და მართლაც, თვითეული კაპიტალისტი იძულებულია, რაც შეიძლება მეტი საქონელი გაყიდოს, რომ ამით თავისი წარმოების გაგრძელება შესძლოს, მუშები მშიერი არ დარჩეს, მოგება გაადიდოს, ახალ-ახალი მანქანები შეიძინოს, მეტოქეობამ არ დაღუპოს. ერთი სიტყვით, ვიდოდეს ერთი სავალდებულო საწარმოო გზით. ამავე ხაზს მისდევს მეურნე, რომ თავისი ვალეები გაისტუმროს, გადასახადები გადაიხადოს და სხ. ასეთ ბირობაში საგარეო ვაჭრობის შემცირება ნიშნავს კატასტროფას, რაიცა აფეთქდა მსოფლიოში 1929 წელს და შემდეგ ის ვერ განელდა; აი ციფრები:

მსოფლიო ვაჭრობა (შემოტანა-გატანა) ოქროს დოლარით უდრიდა 1929 წ. 68 მილიარდს, 1937 წ. 31 მილიარდს, 1938 წ. 27 მილიარდს, დაეცა 60 პროცენტით. ამათ შორის განსაკუთრებით დაზარალდა ინდუსტრიალური ქვეყნები, ხოლო აგრარიულნი ირჩენენ ძველ მდგომარეობას. მაგ. ინგლისის გატან-შემოტანა უდრიდა 1929 წ. 8 მილიარდ 956 მილიონს. 1938 წ. 3 მილიარდ 840 მილიონს. შტატები იმავე წლებში 9 მილიარდ 805 მილიონს. 1938 წ. 2 მილიარდ 957 მილიონს. გერმანია ექვსი მილიარდიდან ჩამოვიდა ორ მილიარდამდე, საფრანგეთი ოთხი მილიარდიდან მილიარდ სამას მილიონამდე, და ასე ყველა სამრეწველო ქვეყნები. თუ შევადარებთ ომის წინანდელ მდგომარეობასთან ამ უკან-უკან დახევას მივიღებთ შემდეგ ციფრებს:

ევროპას, რუსეთიანა შემოქონდა 1913 წ. 13 მილიარდის, 1938 წ. კი — 8 მილიარდის, გაქონდა 11 მილიარ. და 6 მილიარდის; ხოლო აზიას ურუსეთოდ — იმავე წლებში შემოქონდა ორი მილიარდის: გაქონდა იმავე რაოდენობით. აქ ომის წინანდელი სავაჭრო ბალანსი სავსებით დაცულია, კრიზისი არ არის. ასეთსავე მდგომარეობაშია აფრიკა. ლათინური ამერიკა, ცოტაოდენი დაწვეით*). საქონლის ეს მოძრაობა წონით თითქ-

*) Comerce mondial 1938. გამოცემა ერთა ლიგის. 1939 წ.

მის ერთი და იგივეა, ხოლო ღირებულებით კი დაცემულია. მაგ სანოკავეს ღირებულებამ 1929 წ. შედარებით დაიწია 1930 წელს 83 პროცენტამდე, 1931 წ. 63 პრ., 1938 წ. 39 პროცენ. ნელლი მასალა 77 პროც. ჩამოვიდა 40-მდე, ხოლო სამრეწველო საქონლის 83 პროცენ. 41 პროცენტამდე. საერთოდ ვაჭრობის ღირებულება დაეცა 40 პროცენტამდე. მაშასადამე, მსოფლიო გაღარიბდა (იქ.).

ამავე დროს სამრეწველო და სამეურნეო საქონლის რიცხვი-წონა არა თუ არ დაცემულა, არამედ, პირიქით, დიდათ გაიზარდა და რომ ბურჟუაზიული ანარქიული ეკონომიკის ალაგას არსებობდეს სოციალისტური ეკონომიკა ქვეყანა სიმდიდრეში შეტოპავდა. ახლა კი სწორედ ეს სიმდიდრე გახდა მიზეზი მსოფლიოს დაღარიბების. აი ზოგი ციფრები: ჩრდილო-ამერიკაში ხორბლის მოსავალი იყო 1913 წ. 187 მილიონი კვინტო, 1929 წ. 287 მილიონი. ფოლადი იმავე წლებში 31 მილიონიდან ავიდა 52 მილიონამდე, ბამბა 28 მილიონიდან 39 მილიონამდე, ასევე ნავთი, სპილენძი, და სხვ. საზოგადოებას არავითარი საქონელი არ დაკლებია, მაგრამ მათი დამუშავება გახდა საზარალო ფასების დაცემით, ვალებში ვახვევით, წარმოების შემცირებით, უმუშევართა გამრავლებით, ამათი მუქთათ რჩენით, სახელმწიფო ბიუჯეტის საამისოთ გაზდით, მთელი რივი ეკონომიური და ფინანსიური პერტურბაციით. ყველა ეს ხდება ერთი მიზეზით: ქვეყანას პატრონი არ ჰყავს, მეთაურობა უვარვისია, ბატონები ჩაფლულია ღვრია წყალში ნადირობით, კერძო ინტერესები ბრძანებელია, საერთო ინტერესი მსხვერპლია.

სამეურნეო კრიზისი იწყება 1930 წლიდან, როცა აუარებელი პურეულობა მოიწვიეს, ხოლო ამავე დროს წინა წლის მოსავალიც არ იყო გასადებული. ხორბლეულობის უდიდესი ნაწილი კანადაში დარჩა საწყობებში. 1931 წელს აქ ითვლებოდა 580.000 გლეხი სავსებით ვაკოტრებული, რომელთაც სახელმწიფო ხაზინა ეხმარებოდა როგორც უმუშევართ (ეს ათ მილიონ მღ. ხოვრებზე). პურის მოსავალი მთელ ქვეყანაზე ირიცხებოდა 1926—30 წ. წ. 919 მილიონი კვინტო, 1931 — 32 წ. წ. 947 მილიონი კვინტო, 1932 — 33 წ. წ. 959 მილიონი, ამასში დაახლოებით ერთი მესამედი შემოქონდათ ევროპაში, ხოლო აქედან ვაქონდათ მეტად მცირე. შემოქონდათ, რასაკ-

ვირველია, ინდუსტრიალურ ქვეყნებში, სადაც დიდი უმრავ-
 ლესობა მცხოვრებლებისა ქალაქის ხალხია და შინაური სანო-
 ვაგით ვერ გამოიკვება*)). ეს არის აუცილებელი შემოტანა,
 რის ხარჯების დაფარვა მოითხოვს დაბუშავებული საქონლის
 გატანას ანდა ფინანსიურ კომბინაციებს. გაუსაღებელი, საწყო-
 ბებში დაგროვილი სანოვაგე და ნელლი მასალა თანდათან მა-
 ტულობს. ამათი რაოდენობა ირიცხებოდა 1925 – 29 წ. წ. შე-
 დარებით 70 პროც. მეტი 1932 წ., ხოლო 1925 წ. შედარე-
 ბით ორჯერ მეტი. ამავე პერიოდში ნელლი მასალის ფასები და-
 ეცა 40 პროცენტით (იქ.).

ამ სავაჭრო-საწარმოო არეუ-დარევას მიემატა ფინანსების
 არეუ-დარევა. ფული არის მოსაშუაღე ორ საქონელს შორის
 მათ ერთიმეორეზე გადასაცვლელათ. ამით ის ემორჩილება
 წარმოებას, საქონლის დამუშავების წესებს. ძვირი საქონელი
 მეტს ფულს თხოულობს მის შესაძენათ. ეს ასე იყო გაგებული
 კლასიკურ კაპიტალიზმში და კლასიკურ საეკონომიო მეცნი-
 ერებაში. დიდი ომის შემდეგ ეს გაგება ქრება, ფული აღარ
 ემორჩილება საქონელს, პირიქით, დიდი ცდაა საქონელი დაუ-
 მორჩილონ ფულს და დაამტკიცონ, რომ ფასები ფულის, ვა-
 ლიუტის მოწესრიგების საქმეა და არა წარმოების. ფინანსის-
 ტებმა მოიპოვეს დამოუკიდებლობა და გამოვიდენ ბატონათ
 მსოფლიო ბაზრის. „გაწესრიგებული ვალიუტა“ გახდა საერთო
 ლოზუნგათ. იწყება ფულის გამრავლება ინფლაციით, თითქოს
 ამით სიმდიდრე მრავლდებოდეს. ამ აწყვეტილ გაყალბებულ
 ვალიუტას შეებრძოლენ საღი ვალიუტის პატრონი ქვეყნები
 და გაჩაღდა მათ შორის საფინანსო ომი. წარმოების წონასწო-
 რობის გვერდით დაირღვა აგრეთვე ფინანსიური წონასწორო-
 ბაც. რა ზომები იქნა მიღებული ამ სენის წინააღმდეგ?

5. ზ ო მ ე ბ ი

რაკი კრიზისი გადაიქცა საერთაშორისო მოვლენათ, ცხა-
 დია მისი შენელებაც მოითხოვდა საერთაშორისო მოთანხმე-
 ბულ ზომებს. ეს გზა კიდევაც სცადეს საეკონომიო კონფერენ-
 ციების მიწყობით. ასეთი კონფერენციები იყო 1920 წ. ბრიუ-
 სელში, 1922 წ. გენუიაში, 1927 წ. ენევეაში, 1932 წ. ლოზანა-

*) Union Française იქ. გვ. 110. კუანტო უღრის 100 კაღოს.

ში, 1933 წ. ლონდონში. ვერც ერთ ამ თავყრილობამ მიზანს ვერ მიაღწია, ვერ შეთანხმდნენ, საერთო ზომა ვერ მიიღეს. რატომ?

თვითეულ სახელმწიფოში კრიზისმა მოახდინა ახალი დაჯგუფება სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში. ბურჟუაზია დანაწილდა ორათ: მწარმოებელი და საქონლის გარეთ გამტანი, ამათ მალლა წამოსკუპდა ფინანსების კომბინატორები. პირველი ითხოვდა მისი საქონლის დაცვას უცხო კონკურენციიდან, ამით ფასების აწევას და მუშაობის გაგრძელებას. ამათ მიემხრენ მეურნეები, სანოვაგის და ნედლი მასალის დამზადებელნი — ესენიც ითხოვდნენ უცხო სამეურნეო საქონლის აკრძალვას და შინაური ბაზრის დამარტოვებას. მაღალი ფასები და მათი დაცვა გამოცხადდა მწარმოებელთა საარსებო მოთხოვნილებათ. მათ წინ აღუდგა გარეთ გამტანი ბურჟუაზია და მოითხოვდა ხალხთა შორის ვაჭრობის გაადვილებას. პროლეტარიატი განზე გადგა, ეს ჩვენ არ გვეხებაო და შორიდან შეყურებდა ამ ატეხილ ბრძოლას. და რადგანაც პარლამენტის მთავარი ამრჩეველია პირველი ორი კატეგორიის მეკენჭენი, დეპუტატები ვერ ილაშქრებენ თავის ამრჩეველთა წინააღმდეგ, ემორჩილებიან მათ დირექტივებს და აკანონებენ მათ ინტერესებს. გადაისროლეს ლიბერალიზმი და აღადგინეს პროტექციონიზმი. ეს პროცესი, ლიბერალიზმის კალაპოტიდან ამოვარდნა, იწყება 1922 წლიდან. ამ წმინდა ეკონომიურ ტენდენციას მიემატა საფინანსო ტენდენცია სახელმწიფოსი — გაიჩინოს ახალ-ახალი წყარო ბიუჯეტის, გაზარდოს გასავალი შემოსავლის გაზრდით, გაიჩინოს მრავალი მოხელეობა, დაეხმაროს ნაციონალური ეკონომიკის შექმნას — ერთი სიტყვით ფული და ფული. ყველა სახელმწიფო ხურავს თავის საზღვრებს მაღალი ბაჟებით. საფრანგეთი იგონებს „კონტინენტებს“ (ე. ი. საქონლის შემოტანის უფლების გაცემას თვითეულ პირზე); ცენტრალური ევროპა იწყებს დევიზების კონტროლს, ინგლისი აძლიერებს ბაჟებს, ეთიშება ევროპას და უახლოვდება დომინიონებს, ერთი სიტყვით, იწყება ეგრედ წოდებული ოტარკია, თავისივე საშინაო რესურსებით დაკმაყოფილება.

ამ ფორმის ეკონომია ძველი ამბავია; ის პირველათ გამოიგონა სპარტის რესპუბლიკამ, რომელიც უცხოელს არ აჭაჭანებდა თავის საზღვრებში და არც რაიმე გაცვლა-გამოცვლას

აწარმოებდა მათთან. ოტარკია იქ ნიშნავდა მონოპოლიას, რაიცა იყო მთავრობის ხელში. იქ აღორძინდა სრული ეტატიზმი, აქ კი სანახევროთ, მთელი ეკონომიკის მფარველობით და საგარეო ხელმძღვანელობით. ამ ხაზზე ბოლოს და ბოლოს შედგა საშინაო ეკონომიური პოლიტიკა, რაიცა სოციალისტებმა მიიღეს სოციალიზმის დაწყებათ. სწორედ საკვირველი მოვლენაა. ქვეყნიერება პატარავდება, ყველა ხალხი, მთელი ხმელეთი ტექნიკურ გამოგონებათა წყალობით ერთმანეთს უახლოვდება, ემესობლება, მანძილი კარგავს ძველ გამთიშველ მნიშვნელობას, სამღვილი ფაქტიური ძთლიანობა კაცობრიობის პირველათ ახლა დგება, ზოლო ეეროპა სწორედ ახლა ამოვარდა ამ კალაპოტიდან, ამ ევოლიუციიდან და დაუბრუნდა საშუალო საუკუნურ პარტიკულიარიზმს. გაბატონდა უკიდურესი ნაციონალიზმი, მე ვარ და ჩემი ნაბადი, სხვა ყველა ფეხებზე მკიდიო. ეკონომიურმა კრიზისმა დაბადა მორალური კრიზისი.

მართალია, ეკონომიკის ასე უეცრათ არევიარევა იყო მოულოდნელი. ის იწყება 1929 წლიდან, როგორც შედეგი სამეურნეო საქონელზე ფასების დაცემის; ამან გამოიწვია ნიუ-იორკის ვალსტრიტის (ბირჟა) კრაზი, რასაც სამრეწველო ევროპამ ოქტომბერშივე უპასუხა თავისი ბაზრის დახურვით. კრედიტი შემცირდა, გასესხებამ იკლო, ხალხი მოიცვა შიშმა და ფული შინ შეინახა. საქონლის კრიზისს ემატება კრედიტის კრიზისი, კაპიტალი გარბის ასპარეზიდან და იმალება, ხდება სტერლინგის დევალიუაცია 30 პროცენტით (დეკემბერი, 1931 წ.), ამან კიდევ გამოიწვია საყოველთაო დევალიუაცია. მთელი ეს დიდი ძლიერებით ამოვარდნილი ფაქტების ქარტეხილი დავთარს უბნევს მეთაურობას, ყველა პარტიას, ყველა მთავრობას და ესენი თავთავის კუნჭულში იმალებიან. იყო კი სხვა გზა?

კრიზისი გამოიწვია სამეურნეო საქონლის გაუსაღებლობამ, ამან გამოიწვია გლეხების და ფერმერების მიერ ვალების გადაუხდელობა ბანკებისათვის. აქედან ამ ბანკების კრიზისი. გზა იყო ერთი: ვალების გაუქმება, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა და ამ ახალ ვალებისაგან განთავისუფლებულ ბაზაზე ახალი ეკონომიკის აგება. ეს ზომა არავის წამოუყენებია, არც სოციალისტებს, სოლონსაც კი ვერ მიბაძეს; აირჩიეს ბანკების დახმარება, საამისოთ სახელმწიფო ბიუჯეტის გაზრდა,

რაც დიდათ დააწვა მთელ ერს. ერთი სიტყვით, სახელმწიფომ თავის ოპეკაში მიიღო და თავისი შემოსავლიდან აძლია დასმარება მეურნეობას, ინდუსტრიას, გლეხებს, უმუშევრებს. ამავე დროს საგარეო ვაჭრობა მცირდება, შემოსავალი კლებულობს, ფასები შიგნით მატულობს — ერთი სიტყვით, მეფდება ნამდვილი ქაოსი. სახელმწიფო ამ ახალი ხარჯების დასაფარავათ ბაჟებს უმატებს, პროტექციას აძლიერებს; ის უფრო და უფრო შორდება მსოფლიო ბაზარს. ყველას სურს გაყიდოს და არაფერი იყიდოს.

ერთა ლიგა აფრთხილებს ყველა მთავრობას. თავის ეკონომიურ მოხსენებაში 1932 წ. ის სწერს: „აუცილებელია მოხდეს ეკონომიური განიარაღება. თუ ეს არ მოხდა, თუ ამ მხრით გადამჭრელი ნაბიჯი არ გადიდგა ლონდონის კონფერენციაზე, მოხდება ყველა ერის მიერ მთელ ქვეყანაზე ოტარკიული სისტემის მიღება, რაიცა დაეცემა დამბლათ ეკონომიურ პროგრესს. ასეთი ზომა ძირიანათ შეანგრევს საერთაშორისო ფინანსიურ წყობას, ცხოვრების დონე დაიწვეა და არსებული სოციალური სისტემა დაიღუპება. თუ ეს მოხდა, ამის მიზეზი იქნება არა აუცილებელი ბუნებრივი კანონი, არამედ ადამიანის ნებისყოფის და გონების სიგლაზე. მთავრობათა პასუხისმგებლობა ნათელია“ (იქ. გვ. 115).

გაფრთხილება დარჩა უშედეგოთ. ლონდონის კონფერენციამ ის არ მიიღო. რატომ? აი აქ გამოჩნდა ახალი მიმართულება, რომელმაც პირველათ თავი იჩინა მაკდონალდის კაბინეტში 1930 წ. და შემდეგ განვითარდა სავაჭრო წრეებში. ეს ახალი აზრი მდგომარეობდა მსოფლიო ბაზრის დანაწილებაში და კუთხური, თავისი საკუთარი საიმპერიო ბაზრის შექმნაში. რაც უნდა ყოფილიყო დაცული სპეციალური ბაჟებით და ერთიპერიისათვის შიგნით სავაჭრო პრივილეგიის მიცემით. დაწყებულ სტიქიურ დანაწილებას მსოფლიოსი და ნაციონალური ეგვიზმის გაბატონებას მიეცა მკაფიო პოლიტიკური და ეკონომიური სახე. ამ დაქსაქსულობის დროშა ააფრიალეს პირველათ ტრედიუნიონებმა. 1930 წ. მე-62 კონგრესზე ქალაქ ნოტინგამში, სექტემბერში. საბჭომ წარადგინა თავისი პროექტი ეკონომიურ საკითხებზე, სადაც გაატარა მთავარი დებულება პროტექციისა მთელი ინგლისის იმპერიისა, დომინიონების და კოლონიებთან ერთად და უცხოელებისაგან თავის დაცვა

საბაჟოებით. ამ წინადადებას შეებრძოლენ იმ საბუთით, რომ ის საერთაშორისო სინდიკალურ ორგანიზაციის დოქტრინას საე-სებით ეწინააღმდეგება, ის ითხოვს საბაჟოების სავსებით მოშლას, ხოლო პროექტი კი მას კიდევ უფრო ამწვავებს. ამ გზით მოხდება მთელი ქვეყნის მშრომელთა დაყოფა ეკონომიურ ჯგუფებათ და მომზადდება ნიადაგი ახალი ომი-სათვისო. ხმის უმეტესობით გავიდა საბჭოს წინადადება, რასაც მხარი დაუჭირა მაკდონალდის მთავრობამ*). იმავე თვეში მოწვეულნი ერთა ლიგის სესია, სადაც ბრიანმა წარადგინა თავისი პროექტი ევროპის ფედერაციისა, გათავდა უშედეგოთ მი-ნისტრ ჰენდერსონის პროტესტის გამო. ამნაირათ ინგლისი დაადგა საბოლოოთ პარტიკულიარიზმს, ევროპიდან და მსოფ-ლიოდან გამოყოფის პოლიტიკას მუშათა პარტიის მეთაურო-ბით. ბრიანის დამარცხების შემდეგ საიმპერიო ბლოკის იდეა დაიბადა და გავრცელდა საფრანგეთშიაც.

იწყება ამ მიმართულების ცხოვრებაში გატარება, რომლის შემდეგ არავითარი საერთაშორისო ეკონომიური კონფერენ-ცია აღარ მოწვეულა. შედგა პირველათ ინგლისის საიმპერიო ეკონომიური ბლოკი, მას მიყვა საფრანგეთი, ბელგია, პოლან-დია, იაპონია — ყველა სამრეწველო ერი, ვისაც რაიმე კოლო-ნია გააჩნდა, გარდა ერთადერთი გერმანიისა, რომელსაც არა-ვითარი კოლონია არ ჰქონდა და ჩაიჭვდა თავის ვიწრო საზ-ღვრებში. შეერთებულ შტატებმაც კი მიბაძა ინგლისს მის ერ-თადერთ კოლონიის — ფილიპინების—თავის ეკონომიურ მთლი-ანობაში შემოყვანით. ამ გარემოებამ მათი ვაჭრობა თავის კო-ლონიებთან გაზარდა, რასაკვირველია. ინგლისის გაზრდა 30 პროცენტიდან 50 პროცენტამდე, საფრანგეთის 12-დან 27-მდე, პოლანდიის 5-დან ათამდე. მაგრამ საერთო ვაჭრობის და-ვარდნას, როგორც ზემოთ დავინახეთ, ამ ახალმა მალამომ ვერ უშველა. ერთა ლიგის ეკონომიური კომისიის აზრით, პირი-ქით, ამ მსოფლიო ბაზრის დეზორგანიზაციამ კიდევ უფრო არივდარია მსოფლიო ვაჭრობა. კომისია სწერს: „მსოფლიო ვაჭრობის დაშლა ეკონომიური ჯგუფების შექმნით არის შედე-გი ვაჭრობის რეგლამენტაციის და ფულის გაცვლის კონტრო-ლის, რითაც სხვადასხვა ქვეყნები ფიქრობდენ თავისი საერთა-

*) იხ. თურნალი L'Europe nouvelle № 657, 1930.

შორისო ვაჭირების შემსუბუქებას. არავითარი საბუთი არ არის ვაფიქროთ ამ რღვევის შეჩერების შესაძლებლობაზე. პირიქით, ამ მსოფლიო ვაჭრობის რღვევის ტენდენცია ძლიერდება*). და მართლაც, ის ისე გაძლიერდა, რომ ერთი წლის შემდეგ მივიღეთ მეორე დიდი ომი.

ამნაირათ, ყველა მიღებულ ზომებმა კრიზისი ოდნავათაც ვერ შეაჩერა, ვერ შეარბილა, ევროპა ვერ გამოიყვანა წინანდელ ნორმალურ სავაჭრო გზაზე. რატომ? იმიტომ რომ კრიზისის მიზეზი ძვეს სხვაგან, რაზედაც ჩვენ მიუთითებთ ჯერ კიდევ 1930 წ., როცა ვსწერდით: „ეს მთავარი მიზეზია დასავლეთის სამრეწველო მონოპოლიის დარღვევა და აგრარული ქვეყნების თანდათან ემანსიპაცია მისი სამრეწველო ჰეგემონისაგან“ და სხ.*). ის ტენდენცია შემდეგ დიდათ გაძლიერდა, რაიცა მტკიცდება ციფრებით, მაგ. 1938 წ. მსოფლიო ვაჭრობაში განსაკუთრებით თვალსაჩინოა აგრარული ქვეყნების მიერ გაძლიერებული მოთხოვნილებანი და შეკვეთები მანქანების და სხვა სამრეწველო იარაღების. დღევანდელი ომი კიდევ უფრო აძლიერებს აგრარული ერების ინდუსტრიალური ერებისაგან ჩამოშორებას და მომავალშიაც კრიზისის კიდევ უფრო გამწვავებას.

ცხადია, ყველა ეს მიღებული ზომები სჭრის რა ობიექტურათ გამთელებულ კაცობრიობას მოპირდაპირე ნაწილებათ, ეპირდაპირება მსოფლიო ევოლიუციას, მის აუცილებელ სავალ გზას და მით აგდებს საფრთხეში მთელ დასავლეთს, მთელ მის კულტურას და არსებობას. ეს სახიფათო გზა აღებულია მხოლოდ იმიტომ, რომ გაბატონებულნი ცდილობენ დიდი მოგების მაძიებელთა ჯიბე იქნას დაცული და რაც შეიძლება მეტი სიმდიდრით გატენილი. სოციალისტები იყვენ მოწოდებულნი შებრძოლებოდენ ამ საფრთხეს, წამოეყენებიათ საერთაშორისო სოლიდარობის დროშა და დაეცვათ ეკონომიურ სფეროში ინტერნაციონალიზმი. და სწორედ ეს ვერ მოხდა. ინგლისის სოციალისტები ხსნიან სწორედ ამ ახალ გვერდს ისტორიისა და მას ბაძავენ კონტინენტებიც. ბელგიის და სა-

*) Commerce mondial.

**) იხ. „ბრძოლის გზა“ № 12, 1931 წ. დაიბეჭდა წინა წელს ფრანგულათ და გერმანულათ.

ფრანგეთის სოციალისტებმა კრიზისის დასაძლევად წამოაყენეს ერთი მალამო: გაძლიერება მოხმარების, შესაძლებლობა მეტი ყიდვის და მეტი ხარჯვის. აქედან მუდმივი მოთხოვნა დღის ქირის მომატების, ნაკლები მუშაობის და სხვა ცნობილი რეფორმიზმი. ე. ი. ბევრი ჭამა და ბევრი ჩაცმა აღადგენს მსოფლიო ბაზარსო! მაგრამ ეს ხომ აშკარა უტოპიაა, ერთი კილო პურის აღაგას ათი კილო პურს ვერ შეჭამთ დღეში. ვერც ერთი ხელი ტანისამოსის ტარების მაგიერ ათ ხელს ვერ ატარებთ. ეს აშკარათ შეუსაბამო წამალი მხოლოდ ოპორტიუნისმიის დასაფარავი საშუალებაა, ბურჟუაზიული დემოკრატიის ტყვეობაა, სააგიტაციოთ და საკარიერიოთ გამოგონილი. როცა კარლ მარქსს დაუყენეს საკითხი, რომელი სჯობია, პროტექციონიზმი თუ თავისუფალი ვაჭრობაო, მან მიუგო: ორივე მიუღებელია სოციალისტური ეკონომიკისათვის, ხოლო კაპიტალიზმის ფარგალში მათ შორის ვარჩევ თავისუფალ სავაჭრო რეჟიმს, როგორც საშუალებას თვით კაპიტალიზმის ჩქარის ტემპით დასანგრევათო (იხ. მისი სიტყვა ამ საგანზე). თანამედროვე სოციალისტები ამ ხაზზე ვერ დადგენ, თავისუფალი ვაჭრობა ვერ დაიცევეს და სავსებით ჩადგენ აღებული ნაციონალური ეგოიზმის საეკონომიო პოლიტიკაში, რაიცა დათავდა პოლიტიკური და კულტურული განკერძოებით. ამ მსვლელობით ევროპის დემოკრატია მივიდა ინგლისის კუნძულურ სულისკვეთებამდე, ჩადგა მის კალაპოტში და ააფრიალა ანტიჰუმანიური და ანტიკაცობრიული ბაირადი — ოლონდ მე ციყო კარგად, სხვა ყველა წყალს წაულიაო. მათი მთელი ცდა მდგომარეობდა იმაში, რომ აგორებული უკმაყოფილების ტალღა შუაგული ევროპისა თავის საზღვრებიდან სხვის საზღვრებისაკენ მიედენა და თვითონ აზვირთებული დელევისაგან მშრალათ გამოსულიყო.

ამ იზოლიაციური (განმარტოების) სისტემით აიხსნება ის საოცარი ფაქტი, რომ 1930 წ. ტრაევისტების კაბინეტმა ინგლისში არ დაამტკიცა ფრანგ-ინგლისელი ექსპერტების პროექტი ლამანშის წყალქვეშ გაყვანათ ტუნელი და ინგლისი გადამბულიყო ევროპის კონტინენტთან ხმელეთის გზით.

ევროპა ვერ გაერთიანდა. ის დარჩა დაყოფილი 26 საბაჟო სისტემით, ექვსიათას კილომეტრზე გადაებული საბაჟო ხიდებით. საფრანგეთის საგარეო მოვაჭრენი ითხოვენ ამ ბა-

რიერების მოშლას, ისინი სწერენ: „ეკონომიური შეთანხმება გერმანიას და საფრანგეთს შორის იქნება შესავალი საეკროპიო კავშირის, ურომლისოთ ხსნა არ არის... დრო გვაჩქარებს თუ არ გვინდა ერთად დავიღუპოთ“. ეს და მრავალი ასეთი მიმართვა მრავალი საზოგადოებათა, ერთა ლიგის, მსწავლულთა და უანგარო პირების რჩება მგლის თავზე სახარების კითხვათ. სიტის ყოყონური და კუნძულური პსიქიკა ხდება საერთო პსიქიკათ. რაკი მწარმოებელმა მიიღო დაცვა მისი საქონელის უცხო მოცილეებისაგან, ფასები აიწია, ყველაფერი გაძვირდა. ამას მოყვა მუშის ხელფასის აწევა, ამას კიდევ საქონლის და ასე დაუსრულებლივ, სწორედ, როგორც თხის ვაჭარს მოუვიდა, თხა ვიყიდე, თხა გაყვიდე, მოსაგები ვერა ვნახე.

სახელმწიფო ერევა საქმეში თავისი ეტატიური ეკონომიკის გაძლიერებით ნაციონალური წარმოების სახსნელათ გაკოტრებისაგან. ფინანსიური პოლიტიკა გახდა მთავარი ღერძი მრეწველობის მუშაობის. ამ მხრით არის ორნაირი წყობა: სადაც მრეწველობა მთავარი დარგია მუშაობის, იქ მას ემორჩილება ფინანსები, სადაც, პირიქით, ფინანსებია მთავარი დარგი, მრეწველობა მას ემორჩილება. პირველის მაგალითია გერმანია, მეორის — ინგლისი. იქ სამრეწველო შრომა იძლევა თანხების დაგროვებას, აქ თანხების დაგროვება იძლევა საქონლის გამრავლებას. გერმანიაში შემდეგ მრავალჯერ გაკოტრებისა დიდი ომის შემდეგ, ორასი მილიარდი კონტრიბუციის გადახდისა და მარკის განიავებისა. რასაკვირველია, ლაპარაკიც კი არ შეიძლებოდა თანხების შინ დაგროვებით ფაბრიკა-ქარხნების ამუშაებაზე. ინგლისში, სიტეში, უღვეელი წყაროა ფულის დაგროვების. ხალხი ფულს ინახავს და აბარებს ბანკებს; ბანკი იძულებულია ეს თანხები ჩადვას საქმეში, რომ შესძლოს პროცენტების გადახდა. საქმეთა გაფართოვება და გაძლიერება აუცილებელი პირობაა ფინანსების გაძლიერების, რაც იძლევა ფულის დაგროვების შესაძლებლობას. ამ გზას მისდევს საფრანგეთიც. მომჭირნეობა, შენახვა და გასესხება გახდა საერთო, სახალხო დროშათ. იშვიათია ისეთი ბირი, ვინც უნდა იყოს ის, რა დაბალ ქირასაც იღებდეს, რომ მთელი თავისი შემოსავალი დახარჯოს, უეჭველათ ერთ ნაწილს ინახავს, ბანკებს ან სახელმწიფოს აბარებს, შავი დღისათვის ემზადება. და თუ დაგროვილი თანხების ამუშაება შინ არ შეიძლება სავსებით ნაწილი გადის

გარეთ, ეძლევა სესხათ უცხოეთს, კრიზისის ხანაში, უცხოეთის წინაშე შიშინაობამ, შეაფერხა ეს უკანასკნელი ოპერაცია და გასატანი კაპიტალი მიიმართა კოლონიებისაკენ, ოტარკიულ საიმპერიო ასპარეზისაკენ. მაგრამ ეს ასპარეზი ვიწროა, ამიტომ დაგროვილი თანხის ასპარეზი ხდება თავისი ნაციონალური ბაზარი სახელმწიფოს სახით. მთავრობა უშვებს ბონებს ბიუჯეტის შესავსებათ, მას ყიდულობენ ბანკები და კერძო პირები და სამაგიეროთ იღებენ პროცენტებს ხაზინიდან. საფრანგეთის ბიუჯეტის ნახევარზე მეტი იხარჯება ამ პროცენტების გადახდაში. რა დიდი ღირებულების არის კერძო თუ სახელმწიფო აქციები სჩანს შემდეგი ციფრებიდან: 1929 წ. საფრანგეთში ის უდრიდა 307 მილიარდ ფრანკს ნომინალურად, ფაქტიურათ 430 მილიარდს. ამაში მთავარი ადგილი უჭირავს სახელმწიფო ქაღალდებს ანუ რენტას — 152 მილიარდი, შემდეგ მოდის რკინისგზათა კომპანიები — 45 მილიარდი, უცხოეთის აქციები — 69 მილიარდი და სხვ. დიდი ომის წინ უცხოეთში იყო გასული 40 მილიარდი, ამას შორის 12 მილიარდი რუსეთში. ომის შემდეგ ფინანსები საჭირო გახდა შინაური დანგრეული ცხოვრების ასაწყობათ, ქვეყნის აღსადგენათ, რასაც მოუნდა თითქმის მთელი კრედიტი, ხოლო გარეთ გადიოდა ძლიერ ცოტა. ამავე დროს ფრანკის ღირებულობის დაცემამ და ინფლიაციამ მოსწყვიტა ის საგარეო ფულის ბაზარს, რამაც ჩაჭედა ინტერნაციონალური ფინანსები ნაციონალურ ჩარჩოში. ეკონომიური ნაციონალიზმის თვალსაჩინო წევრი ხდება ფინანსებიც. ასე ერთდება დღეს სამი დარგი ეკონომიკისა ოტარკიულ — კუთხურ მთლიანობაში: მრეწველობა, მეურნეობა და ფინანსები. ამ ძმობის სუსტი წევრია მეურნეობა, რომელიც თავის მხრით ითხოვს დაცვას არა მარტო უცხოეთისაგან, არამედ აგრეთვე კოლონიისაგანაც. მრეწველობის და ფინანსების სფეროში კოლონიები ვერ შეეცილებიან დედა სამშობლოს, მაგრამ სამეურნეო დარგში კი კოლონიის საქონელს ვერ უძლებს საფრანგეთის ასეთივე საქონელი თავისუფალი კონკურენციით. ამ საგანზე ჯერ კიდევ დავა და ბრძოლაა.

ეგვევ პროცესი ამუშავდა ინგლისში. ომის შემდეგ უცხოეთის ემისიას შეებრძოლენ, პირველ რიგში დგება ემისია კოლონიებისათვის. ეს უკანასკნელი შეიცავდა 1920 წ. 37 მილიონ ვირ., 1923 წ. 91 მილიონს, 1927 წ. 100 მილიონს და

სს. ამავე დროს ეცემოდა უცხოეთის ემისია. კრიზისის დაწყებ-
ზიდან უცხო ემისია სავსებით აიკრძალა (1931 წ.), მთავრობის
ემისიამ იმატა, 1929 წ. ის იყო 65 მილიონი, 1937 წ. — 95
მილ., 1939 წ. ავიდა 800 მილიონამდე. მთელ სატრიალებელ
კაპიტალს კონტროლს უწევს მთავრობა. 1937 წ. მის კონტ-
როლს ქვეშ ირიცხებოდა 584 მილიონი სტერლინგი.

ამ ახალი საქმიანობისაგან გამოვარდა გერმანია. მას არც
კოლონია ქონდა, არც ფინანსები, არც ფართე მეურნეობა; მას
დაურჩა მხოლოდ კარგათ აწყობილი ფაბრიკა-ქარხნები, გა-
წესრიგებული ინდუსტრია, აუარებელი გასატანათ დამზადებუ-
ლი საქონელი, აუარებელი სანოვაგის და ნედლი მასალის შე-
მოტანის აუცილებლობა, ხოლო უცხო ბაზარი ყოველგან ჩა-
კეტილი, ყველა ერთიმეორისაგან განკერძოებული, „არსაიდან
ხმა, არსაიდან ძახილი“, ყველა ერი მის-მის ბედზე მიშვებუ-
ლი.

ომმა იფეთქა; დამწყვდეული 80 მილიონი გერმანელი
ხმალს იღებს და დაკეტილ ფანჯრებს ამტვრევს.

6. გერმანია

გერმანიის ინდუსტრიალიზაცია იწყება 1870 წლიდან. ამ
დროს მისი მოსახლეობა შეიცავდა 63,9 პროც. სოფელეთ,
36,1 პროც. ქალაქეთ, ე. ი. წარმოადგენდა აგრარიულ ქვეყანას.
ეს ურთიერთობა შემდეგ იცვლება ამნაირათ: 1880 წ. სოფ-
ელნი 58,6, ქალაქელნი 41,4; 1890 წ. 53,0 და 47,0; 1900 წ.
45,7 და 54,3; 1910 წ. 40 და 60; 1920 წ. 37,1 და 62,9 პრო-
ცენტს. ასე თანდათან მატულობს არასოფელეთა რიცხვი დღე-
ვანდლამდე (ვოიტინსკი, L. C.). ამავე დროს მცხოვრებთა სის-
ქით გერმანიას უჭირავს მეორე ადგილი, შემდეგ ინგლისისა,
თითო კვადრატ კილომეტრზე მოდის 127 სული, ინგლისში კი
151. გერმანიის სწრაფი ინდუსტრიალიზაცია აშკარაა.

მაგრამ აქ მოხდა ერთი მოვლენა, რაც არსად არ მომხდარა.
ყოველგან ინდუსტრიალიზაციას მოყვა ძველი კალაპოტიდან
გამოსვლა არა მარტო ეკონომიურათ, არამედ ამასთანავე პო-
ლიტიკურათ, კულტურულათ, მოქალაქობრივათ, იდეურათ,
სულიერათ, ზნე-ჩვეულებრივათ — ყოველმხრივი განახლება. ამ
საერთო ევოლიუციიდან გამოთიშულია მხოლოდ გერმანიის

ხალხი; აქ მან თანამედროვე ტექნიკური აღორძინება და ძველი ეკონომიური საფუძველის გამოცვლა მოახდინა ძველ ჩარჩო-ში, არც ერთი ძველი პოლიტიკური თუ იდეური შენობა არ შეუცვლია. აქ ოდნავათაც არ შერყეულა ფიხტეს იდეები, პოპენცოლერნ-ბისმარკის მსოფლმხედველობა, იუნკრული სოციალური ინსტინქტები, ხალხურ-სოფლური ადათ-ჩვეულებები; სოფლელნი მიაწვენ ქალაქებს, ფაბრიკა-ზაოდებს და თან წაიღეს მამა-პაპათა პსიქოლოგია, აღზრდა და თვისებები; არის ეს ნაკლი, თუ ღირსება? ეს სადაოა; მხოლოდ უდაო არის ერთი ფაქტი: ეს შეერთება ახალი ეკონომიური შეიარაღების ძველ სულთან და ხორცთან, ძველ ხასიათთან და მუსკულებთან აძლევს ერს სულიერ ძალას, მუშტის სიმაგრეს, ნაციონალურ სიამაყეს და ენერგიას. ეგ შეერთება ძველი და ახალი ცივილიზაციის არის დამახასიათებელი გერმანიის ერის. ამ ძირითად თავისებურობის გაუგებრობა ბადებს ყველა საერთაშორისო გაუგებრობას, საიდანაც ევროპა დღემდე ვერ ამოსულა. ჩვენს წინ დგას ძველი გერმანელი, ახალი ტექნიკით შეიარაღებული. ახალი გერმანელი შორეული მომავლის საქმეა, თუ ოდესმე მას გაჩენა მოეღის.

გერმანიის ინდუსტრიალიზაცია ხდება სწრაფათ, ოც წელიწადში, მრეწველობის და მეურნეობის წონასწორობა მკაცრათ ირღვევა მოკლე დროში, სულიერი ევოლიუცია კი საჭიროებს დიდ დროს, ხანგრძლივ პროცესს შეცვლის და განახლების ეს ორი ევოლიუცია ერთმანეთს ვერ ეწევა, ერთმა აიწყვიტა და გაიქცა, მეორე ვერ აიწყვეტს, მისდევს ნორმალურ, ბუნებრივ მსვლელობას. ეს ნელი პროცესი მართველობის სფეროში გამოიხატა წყობილების სიმაგრეში. ბურჟუაზია დაეპატრონა ეკონომიკას; მაგრამ ვერ დაეპატრონა მართველობას, აქ ისევ ძველი ბატონები — იუნკრები და პოპენცოლერნები დარჩნენ. 1918 წ. რევოლიუცია იყო შედეგი არა შინაგანი პროცესის, არამედ საგარეო მარცხის, უცხო ძალთა გავლენით და კარნახით. აქაც ბატონი ვახდა არა ბურჟუაზია, არამედ ბლოკი ლიბერალ-სოციალისტების, რამაც ერის იმედი ვერც ერთ ასპარეზზე ვერ გაამართლა და ბოლოს ის იქნა აფეთქებული შინაური ძალებით. პიტლერის გაბატონებამ მთელი ევროპა გააოცა, მაშინ როდესაც საქმარისი იყო მოვეგონებიათ ფიხტეს და კაფედრის სოციალისტების შმოლერვაგენრის და სხვათა

მოძღვრება, რომ ეს მოვლენა მის განხორციელებათ მიეღოთ, ევროპიელნი ერთიმეორის ისტორიას ან არ იცნობენ, ან თავისი სურვილები სინამდვილეთ გამოაქვთ. დღესაც მეორდება ეს ამბავი. რუზველტი და ჩერჩილი აცხადებენ, რომ ჰიტლერთან არავითარ საზავო მოლაპარაკებას არ გამართავენ, ე. ი. მას არ სცნობენ გერმანიის წარმომადგენელათ; ეს არის პირწმინდა განმეორება ვილსონის განცხადების 1917 წ. 4 დეკემბერს ამერიკის კონგრესის წინაშე, სადაც ის უარს ამბობდა რაიმე მოლაპარაკებაში შევიდეს ვილჰელმ მეორესთან. მეორდება ერთი და იგივე განცხადება სრულიად სხვადასხვა გარემოებაში. ე. ი. როგორც ამ ოცი წლის წინ არ სცნობდენ გერმანიის მეთაურობას, არ სცნობენ არც ახლა, თუმცა ეს მეთაურობა დიდათ გამოიცვალა. ცხადია იცვლება მხოლოდ მეთაურობა, გერმანია რჩება უცვლელი. მაშასადამე, საქმე გვაქვს ამ მუდმივ, ურყევ მოვლენასთან, გერმანიის ხალხთან, რომლისაგან გამოსორბება მართველი წრეების იქნებოდა თავის მოტყუილება, ილიუზიების შექმნა. ასეთი ილიუზიები ერთხელ შეიქმნა, დემოკრატია იქაც გამეფდა, მაგრამ იმავე ძალამ, რომელმაც ეს ცვლილება მოახდინა, ის გადააყენა და მის ალაგას სხვა მთავრობა დააყენა. გერმანია ერთია, მისი ისტორია, წასული და აწმყო ერთია და თუ ამას ვიცნობთ, გამოსავლის მონახვა გაადვილდება. ვილსონის ძველი სიტყვა: „ჩვენ არ შეგვიძლია მივიღოთ გერმანიის დღევანდელი ბატონების სიტყვა, როგორც გარანტია რაიმე შეთანხმების“-ო*), მეორდება ახლა ჰიტლერის შესახებ.

იმედები გამართლდა, ბატონები გამოიცვალენ, დემოკრატიული რესპუბლიკა დაარსდა, მაგრამ საგარეო პოლიტიკა მაინც ძველი დარჩა. 1922 წ. გენუის კონფერენციას, ე. ი. ევროპის დემოკრატიას, გამოეყო დემოკრატიული გერმანია და რაპოლოში ხელშეკრულება დადვა მოსკოვის ტირანიასთან. ვილსონის და კლემანსოს განხორციელებული ნატურა ამუშავდა თავიდანვე მათ წინააღმდეგ. და დღესაც არ უკვირდებიან რატომ ეს ასე ხდება, რატომ ეს შუაგული ევროპა დასავლეთის ჭკუაზე არ დგება და მუდამ თავისას იმეორებს, მუდამ ტყისაკენ იყურება, ამ საკითხის ახსნა იქნებოდა გერმანიის სულისკვეთების გაგება, მისი გასაჭირის ცნობა, მისი ახალი ეკონომიკის გათვალისწინ-

*) E. Denis: l'Allemagne et la Paix. 1918 გვ. 132 და სხ.

ნება და შესაფერი გამოსავლის ჩვენება. ამ შემთხვევაში ომიც არ მოხდებოდა. მაგრამ სიბრძავე ვილაცასთვის სასარგებლოა, სანამდელიც მიფუნჩეხება ვილაცასთვის ხელსაყრელია. ეს ვილაცა გახლავს გაბატონებული ბურჟუაზია და მისი მორჩილი ხელისუფლება. ეგენი თავისით არ შეეშობიან თავის ქონების მცირე ნაწილსაც, თუნდაც ქვეყანა დაიქცეს.

ისტორია მეორდება მატემატიკური სისწორით. არა თუ დღევანდელი ომი არის წინანდელის გაგრძელება, არამედ მთელი დღევანდელი იდეოლოგია, მიზანი, დეკლარაციები, მთელი აგიტაცია და პროპაგანდა ახლანდელი გერმანელებისა არის განახლება, თავისათ გამოტანა დიდი ომის გერმანიის. მიზანი, დროშა, საშუალება რჩება ძველი. 1918 წ. 15 ივნისს კინდერბურგის მიერ გამართულ ნადიმზე მეფე ვილჰელმმა წარმოსთქვა გრძელი სიტყვა, სადაც სხვათა შორის თქვა: „დღეს გამართულია ბრძოლა არა ორ სტრატეგიას შორის, არამედ მსოფლიოს ორგვარ გაგებას შორის. ერთის გაგება პრუსიული, გერმანული, მეორეა ინგლისური. ეს ორი მსოფლმხედველობა დგას პირისპირ; აუცილებლათ საჭიროა ერთ-ერთის დამარცხება. ზედმეტია თქმა იმის, თუ რატომ ვიბრძვით, ყველამ იცის ეს, მტერიც კი მას აღიარებს. ჩვენ გავიმარჯვებთ, გაიმარჯვებს გერმანული შეხედულობა მსოფლიოზე“ (იქ. გვ. 250). რა შინაარსის არის ეს გერმანული გაგება? „პრუსიული მილიტარიზმი, განაგრძობს იგივე, რასაც ეომებიან ჩვენი მტერნი, ჩვენ შევექენით, ჩემმა წინაპრებმა და მე. ის არის განხორციელება ჩვენი გრძნობის მოვალეობის, წესიერების, ერთგულების და მორჩილების“. გერმანიაში სუვერენია სახელმწიფო, პიროვნება მისი მორჩილია, მას ემსახურება. ეს აზრი ჯერ კიდევ მირაბომ გამოხატა ასე სხარტულათ: „პრუსია არის არა ერი, რომელსაც ყავს ჯარი, არამედ არის ჯარი, რომელსაც ყავს ერი“. აქ ცხოვრების მომწყობი, ხალხის წინამძღოლი, კლასების ხელმძღვანელი არის ერთად ერთი ძალა, მაგარი, ურყევი ხელისუფლება. ამ წყაროდან გამოდის ადამიანის მთელი უფლება და მოვალეობა. ის არის ერთად ერთი მსაჯული. ეს დოქტრინა საესეებით ეწინააღმდეგება, დასაველეთის მთელ მოძღვრებას, ლიბერალურ და დემოკრატიულ მსოფლმხედველობას. ეს ორი მოპირდაპირე ხაზებია რომელიც არსად არ ერთდებიან. ამ იდეური დროშის ქვეშ მიდი-

ოდა დიდი ომი. იგივეა ახლაც, არავითარი ცვლილება, არავითარი მიხვევ-მოხვევა არ მომხდარა. შინაარსი, ამ დოქტრინის ასპარეზი ახლა უფრო გაფართოვებულია, ვინემ ის იყო წინა ომში. მაშინ ომის გამოცხადებული მიზანი იყო შუაგული ევროპის შექმნა გერმანიის ხელმძღვანელობით, ახლა კი მთელი ევროპის გაერთიანება იმავე გერმანიის მეთაურობით. საბუთები კი ორივე შემთხვევაში ერთნაირია. აი რას სწერდა გეოპოლიტიკის შემქნელი მენციერი გერმანელი ერნესტ ჟაკ ამ საგანზე: „გამგის და ბატონობის როლი ეკუთვნის გერმანიას იმით, რომ ყველა ერში მხოლოდ მას შეუძლია ორგანიული შემოქმედება. დამახასიათებელია, რომ პირველ გერმანელ მეცნიერმა მე-15 საუკ. ნიკოლა დაკემ უკვე გამოთქვა შეხედულება მოპირდაპირეთა ერთიგვიეობაზე. ის ამბობს ამით იმ ორგანიულ იდეალზე, რომელიც არის საფუძველი გერმანული მისტიკის, ლეიბნიცის და კანტის სისტემის, ფიხტეს, ჰეგელის, შელინგის და შოპენჰაუერის. ეს არის მსოფლმხედველობის ერთიანობა პიროვნებას და მთელის მორიგება ნაწილის და საერთოსი... მთლიანობა სხვადასხვაობაში, სხვადასხვაობა მთლიანობაში, ე. ი. ჰარმონია — აი მუდმივი იდეა, მუდმივი საგანი გერმანული აზროვნების და, მიუმატებთ, გერმანული პოლიტიკის“. საგარეო მინისტრი კულმანი ამ „გერმანულ სულს“ ასეთ სორცში ათავსებს: „რას ითხოვს გერმანია? მას სურს იცხოვროს უშიშრობაში, თავისუფალი, ძლიერი, ბატონი იმ საზღვრებში, რაც მას გაუხაზა ისტორიამ, ზღვების იქითაც, ჩვენი ძალის ღირსი სამფლობელოებით და ჩვენი საკოლონიზაციონიჭის შესაფერი, რის აშკარა საბუთი ჩვენ ვაჩვენეთ. ამასთანავე უნდა გექონდეს ყველა შესაძლებლობა განვაკითვროთ ჩვენი ვაჭრობა დაუბრკოლებლათ ზღვებზე, მთელ მსოფლიოში“.

ამ სიერთო გუნდს ემატებოდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის უმრავლესობა ფოლმარის და ბერნშტეინის მეთაურობით, რომლის წინააღმდეგ გაილაშქრა კაუცკიმ თავისი წიგნით „სამშუალო ევროპა“. პარტიის სამხედრო მოსაზრება მოთავესებულია ლენშის წიგნში, სახელწოდებით „სამი წელი მსოფლიო რევოლიუციისა“, რაიცა უნდა ჩაითვალოს პიტლერიზმის წინამორბედათ. ავტორის აზრით წარმოებს უმთავრესათ არა უბრალო ომი, არამედ რევოლიუცია. ის სწერს: „ჩვენი

გამარჯვება იქნება სასარგებლო მთელი ქვეყნისათვის, პირველყოვლისა დემოკრატიისათვის, ვინაიდან ეს იქნება იმავე დროს გამარჯვება სოციალიზმის. აფრიკის ორგანიზაცია, მაგალითად, შესაძლებელია მხოლოდ სახელმწიფო სოციალიზმით; ხოლო კაპიტალიზმი, რომელმაც დაიწყო ომით თავისი ბატონობის გასამტკიცებლათ, გაათავებს მას როგორც ტყვე სოციალიზმის. თუ გერმანიამ გაუძლო სამ წელიწადს საშინელ მის ირგვლივ შემორტყმულ კოალიციას, ამის მიზეზია მისი წინ წაწეული ეკონომიური წყობა, რაიცა ამზადებს მას სოციალისტური ევოლიუციისათვის. სახელმწიფოს ინდივიდუალური გაგება განწირულია. ის გაქრება საფრანგეთის და ინგლისის დამარცხებით, სადაც ის დაიბადა და აქვს უარყოფითი გავლენა აზროვნებაზე. გერმანიაში არასოდეს არ ყოფილა, როგორც ეს ინგლისშია, ხელისუფლება ერთი კლასის სამსახურში. ის მუდამ იღვა კერძო ინტერესების მალა და ემსახურებოდა საერთო ინტერესებს. გერმანიის ისტორიული მისიაა თანხმობის განხორციელება პირველათ ისტორიაში სახელმწიფოს და ხალხს შორის. მოკავშირეთა დამარცხება იქნება არა დამარცხება დემოკრატიის, არამედ მსოფლიო რეაქციის, რასაც მეთაურობს ინგლისი. რა საწყლათ სჩანს საფრანგეთის რევოლიუცია შედარებით იმ რევოლიუციასთან, რომელსაც დღეს გერმანია ახდენს! ინგლისის ბატონობის დანგრევა გერმანიისაგან შეედრება მხოლოდ რომის დანგრევას ტევტონებისაგან. კაცობრიობას ეხსნება ახალი ერა“*).

კმარა, აზრი და მიმართულება ნათელია. ნაციონალ-სოციალიზმის საფუძველი და მისი ტაქტიკა მოცემულია, გერმანიის ჰეგემონია ბედნიერების მომცემია.

რამ გამოიწვია გერმანიის ასეთი თავის განწირვა, ასეთი დიდი ომი? ლენში იძლევა ამის ნამდვილ და მკაფიო პასუხს. ის სწერს: „შრომის განაწილება, ეს ცივილიზაციის ერთი კანონთაგანი და პროგრესის პირობა, ჩვენ გვხდის დამოკიდებულებათ მსოფლიოსაგან. ხოლო ინგლისი და ამერიკა უარს გვეტყოდენ მოგვეიდონ, ან თუ მოგვეიდიან — საზარალო ფასებში, ნედლი მასალა, ურომლისოდაც ჩვენი მრეწველობა და მეურნეობა ვერ იარსებებს... მაშასადამე, გერმანია ვალდე-

*) E. Denis L. C. გვ. 120.

ბულია, თუ არ სურს დაიღუპოს, ინგლისი დაამარცხოს“. ჩინებული ახსნაა, სწორი მიზეზი ნაჩვენებია, ინდუსტრიალიზაცია — ომის სათავეა.

როგორც ხედავთ, დღევანდელი მსოფლიო პრობლემა, სამხედრო და იდეოლოგიური დაპირდაპირება არის პირწმინდა განმეორება ასეთივე მოვლენის ამ ოცი წლის წინეთ. მას შემდეგ ევროპას წყალი უნაყავს, ოღნავათაც წინ არ წასულა, არც ერთი საერთაშორისო ამოცანა არ გადაუჭრია, თვითეული მიხმიზდა უდარდელათ წამოწოლილა და მომავალზე არ უფიქრია.

აქვე ირკვევა მეორე გარემოება, რაც დღეს მაინც უნდა იყოს უდაო და ნათელი. გერმანია არის ერთი, მთლიანი ნაციონალური ერთეული, თავისი საკუთარი წარსულით, აწმყოთი, პოლიტიკური და იდეური თავისებურობით. მისი მოქმედება, სხვადასხვა რეჟიმის და ეპოქის გამოლაშქრება არ არის შემთხვევითი, უცაბედი, არამედ მომდინარეობს ერთი და იმავე ძირითადი წყაროდან, ლოდიკურათ აცმული და ისტორიულათ აუცილებელი.

სად არის გამოსავალი?

7. ჩ ის უ ი

ინგლის-ამერიკის დღევანდელი სამხედრო და პოლიტიკური ხაზი არის განმეორება დიდი ომის ასეთივე ხაზის. მაგრამ ერთი ფაქტი ზომ უდაოა — ამ ხაზის მაშინდელმა გამარჯვებამ ვერ გადასჭრა დასმული პრობლემა და ის ისევ დაისვა დღეს გადასატრელათ. ერთი და იმავე მოვლენის ასე დაჟინებით განმეორება ნათლად ამტკიცებს იმას, რომ გაბატონებული საზოგადოება იბეკნება ერთდამავე ადგილზე, იმყოფება ჩიხში, საიდანაც გამოსავალი არა თუ ვერ უპოვია, არც კი ეძებს მას. მას ურჩევნია იჯდეს აქ, განაგრძოს დამჯდარი ცეკვა, ხელიდან ჭრ გაუსხლტეს სადავე და არ გადაიქცეს მეხუთე ბორბლათ. ამ ეტლში შებმულია დღეს, როგორც იყო წინა ომში, სოციალისტებიც და მათთან ერთათ საერთო ზოროთ იმეორებენ: ჯერ გამარჯვება, მერე რეფორმებიო. ჩვენ ვნახეთ ორივე ეს ლოზუნგი განხორციელებული, იყო გამარჯვება, იყო რეფორმები, სოციალისტური სამინისტროებიც. მაგრამ ტვირთი ადგილიდან არ დაძრულა, არავითარი მალამო

არ მონახულა, ამკეებული სტიქია არ მოთოკვილა და ადამიანის სამსახურში არ შესულა. პირიქით, ჩიხში მომწყვედულთა საქმიანობა მიიმართა მდგომარეობის გაუარესებისაკენ, ერთა ერთიმეორისაგან გამოყოფის და წინააღმდეგობისაკენ, საერთაშორისო უთანხმოების გამწვავებისაკენ.

რა რევს დღეს ევროპას? ერთი ბრძებისათვისაც დასანახავი მოვლენა: გერმანიის უკიდურესი ინდუსტრიალიზაცია და ძველ ჩარჩოში მასი მოუთავსებლობა. ამ ინდუსტრიალიზაციის გამაგრება და გაფართოება მოხდა თვით ინგლისის დახმარებით, მისი კაპიტალის მილიონობით ამ საქმეში ჩადებით. საყოველთაოთ ცნობილია, რომ გერმანიის დამარცხების დღიდან სიტე შეიპყრო შიშმა, ვაი თუ საფრანგეთს ჩაუვარდეს ხელში ევროპის ეკონომიური ჰეგემონიაო, პირი იბრუნა გერმანიისაკენ, მისცა დიდძალი სესხი მისი ეკონომიის აღსადგენათ, გახდა უეცრათ მთელი ინგლისი გერმანოფილათ. ამ ხაზს ის შერჩა ბოლომდე, ომის ატეხამდე. 1934 წ. ინგლისის ბანკმა, მიუხედავათ წინეთ გაკემული და არდაბრუნებული თანხებისა, მისცა გერმანიას 750.000 სტერლინგი, რაიცა იქნა დახარჯული ნედლი მასალის ყიდვაში და სამხედრო მზადების გაძლიერებაში. 1939 წლის დასაწყისში, ჩეხოსლოვაკიის პირველ დანაწილების დროს, იმავე ბანკის მეთაური მონტაგიუ ნორმანი იწყებს ეკონომიურ მოლაპარაკებას გერმანიასთან, აგზავნის მთელ დელეგაციას მრეწველების, ბანკების და ვაჭრებისას დიუსელდორფში. ეს ლაპარაკი წყდება ჩეხოსლოვაკიის მეორეთ გაყოფის და ანექსიის შემდეგ, მაგრამ ჩეხოსლოვაკიის მიერ ინგლისის ბანკში შენახული ოქროს კაპიტალს აძლევენ ბერლინს. ინგლისის და გერმანიის მრეწველთა კავშირების ერთად მუშაობა, ერთი მეორისათვის დახმარება და ხელის შეწყობა წარმოებდა დიდი ომის შემდეგ შეუწყვეტლივ 1939 წლის სექტემბრამდე. ხოლო ამავე დროს ინგლისი სრულიად არ ფიქრობდა იმაზე, თუ სად, როგორ უნდა გაყიდოს გერმანიამ ამ დიდი მრეწველობის ნამუშიერი, სად არის მისი ბაზარი. ერთი მხრით ის ეხმარება აუარებელი ნივთის დამზადებაში, მეორე მხრით კი უკეტს ყოველი მხრიდან გასატან კარებს. უხშობს მსოფლიო ბაზარს, კმნის საკუთარ კუთხურ სავაჭრო ერთეულს და მით ამზადებს ნიადაგს საერთაშორისო აფეთქებისას.

ბრიტანიის სავაჭრო ჰეგემონია იყო მსოფლიო ბაზრის და თავისუფალი ვაჭრობის ხანაში. მაგრამ ამავე ჰეგემონიის დაცვა კუთხური ბაზრის და პროტექციონიზმის ხანაში არის სრული უტოპია, სრული შეუძლებლობა და უდიდესი სიბრიყვე. ჰეგემონიის დრო წავიდა და ამ წასულის დასაბრუნებლათ, ამ უტოპიის მისაღწევათ იღვრება სისხლი, იწირება აუარებელი მსხვერპლი. ეს საშინელება ვერ შეჩერდება, ვერ გათავდება, დღეს თუ შეწყდა, ხვალ იფეთქებს, კაცობრიობა, იქნება მუდმივ, გაუთავებელ შიშში და ძრწოლაში მანამდის, სანამ მის ეკონომიკაში არ შეიქნება ახალი წონასწორობა. ხოლო ის ვერ მონინახება არსებულ ჩიხში, ის უნდა მოინახოს მის გარეთ, თვით ამ ჩიხის დახშობით.

დღევანდელ ომს მოიგებს გერმანია თუ ინგლისი — ეს სრულიად არ სჭრის მათ შორის ატეხილ დავას. მოხდება მხოლოდ ან პირველის ძველ მდგომარეობაში ჩარჩენა, ან მეორის პირველის მდგომარეობაში მოქცევა. ეს იქნება მხოლოდ ადგილის გამოცვლა, ერთის მაგიერ მეორის წაქცევა, ხოლო პრიობლემის პრობლემათ დატოვება. ვინ არევეს ქვეყანას, ერთის ინდუსტრია თუ მეორის — ეს სულერთია დანარჩენი კაცობრიობისათვის, რომელიც არ არის და არც სურს იყოს მონაწილე ამ აყალმაყალის. წარმოვიდგინოთ წარმოუდგენელი. ორივე მორიგდენ, ყველა დღეს არსებული ინდუსტრიალური ქვეყნები იკმაყოფილებენ თავის საარსებო მოთხოვნილებას უჩხუბრათ. გაინაწილეს ქვეყანა თანხმობით. მაგრამ ხომ შესაძლებელია, აუცილებელიც არის აღორძინდეს ახალი ინდუსტრიალური ქვეყანა. მაგალითათ რუსეთი გახლეს გერმანიათ, ჩინეთის ეკონომია გადაიწყოს ევროპიულათ, ერთისიტყვით, გაჩნდეს ახალი კერანი ეკონომიურა დაუდგერობის და პოლიტიკური შფოთისათვის. დაისმება იგივე პრობლემა, როგორ არჩინონ ამოდენა უმამულო და უსახლკარო ხალხი. საიდან მიეცეს მათ საჭირო ნედლი მასალა და სანოვაგე. აგრარიული ერების ინდუსტრიალიზაცია დაწყებულია და თუ ეს პროცესი იწარმოვა მათ შორისაც ისე სტიქიურათ, ისე აწყვეტილათ და უპატრონოთ, როგორც დასავლეთში, ცხადია მოკლე დროში კაცობრიობა დადგება ყოფნა-არყოფნის დილემის წინაშე. დღეს ეს დილემა დაუდგა გერმანიას ევროპაში, იაპონიას აზიაში. ორივე მის ახლო-მახლო ეძებს მსა-

არსებო სივრცეს». ხვალ დაუდგება სხვა ერებს — და ასე სტიქიის მსხვერპლი გახდება თანამედროვე კულტურა და მისი მატარებელი ხალხები. ვერც კოლონია დარჩება მუდამ კოლონიათ სხეების საჯიჯგნათ და სათელათ. ისინიც გამოვლენ დღევანდელი უმწეო მდგომარეობიდან. დაეპატრონებიან თავის ქვეყანას, თავის სიმდიდრეს და მიინდომებენ შესვლას საკაცობრიო ოჯახში როგორც თავისუფალი და თანასწორი წევრი.

ამნაირათ, დღის წესრიგში დგას არა ზერეღე და წარმავალი მოვლენა, როგორიც არის ომი და ზავი. არამედ ის მუდმივი, უცვლელი ძირითადი ფაქტორი, რომელიც იწვევს ამ კატასტროფებს და რაიცა არ თავდება. თუ პირველი დიდი ომი ამ მხრით კიდევ არ იყო ნათელი, კიდევ ეგონათ — ეს რაღაც ხელიენურათ, უცაბედათ ატეხილი დავიდარაბაა, ახლაც ასე თვალდახუჭვით მიდგომა ამ მოვლენისადმი, ახლაც ძველებურათ ყურის მოყრუება და გაუგებრობა ნიშნავს ცეცხლზე ნავთის დასხმას და ავარდნილ ალში თავისი ხელით გახვევას.

მაშასადამე, ძირითადი საკითხია ერთი: რა უყონ ინდუსტრიალიზაციით თავმოყრილ ზედმეტ მოსახლეობას, როგორ და რით არჩინონ ის. წინეთ ამ სენს ებრძოდენ გადასახლებით, უმუშეირნი გადიოდენ სამშობლოდან და სახლდებოდენ უცხოეთში თავისუფალ ადგილებში. ეს იყო ერთნაირი შეკეთება, აწეწილი მდგომარეობის ბრძოლა მოვარდნილ ეკონომიურ ნიაღვართან. ამ წესით აშენდა ამერიკა და მრავალი კუნძულები. ეს ლტოლვა უცხოეთისაკენ დიდი ხანია შესუსტდა და ბოლოს შეწყდა. ამის მიზეზია ორი გარემოება. ერთია უცხოეთის თავდაცვა ახალი ემიგრაციისაგან, უკვე გაშენებული და სახელმწიფოთ გადაქცეული ყოფილი კოლონიები აღარ უშეებენ თავის საზღვრებში უცხოელთ, მათში აღარ საჭიროებენ. ამ მხრით ყველა ერმა ჩაკეტა თავისი ჭიშკარი. ხოლო ინდუსტრიალური ქვეყნების ხელში მყოფი კოლონია დაკეტილია უცხოელთათვის ამ ბატონების მიერ. ამნაირათ, ემიგრაციას დაედვა საზღვარი მისი დაუშეებლობის გამო. მეორეა, ემიგრაციის განვითარებას შეეზომა ყველა სამრეწველო ქვეყნები დემოგრაფიული მოსაზრებით. დიდი ომის შემდეგ დიდათ იკლო ხალხის გამრავლება, მაშასადამე იკ-

ლო საწარმოვო და სამხედრო ცოცხალ ძალამ. ამიტომ მრავალ სახელმწიფოში აკრძალულია პროპაგანდა ემიგრაციის სასარგებლოთ, იღვენება სასტიკათ სამეიგრაციოთ ხალხის აღნუსხვა და უცხოეთში გაგზავნა; ხოლო უსაქმოთ დარჩენილთ შინ დასარჩენათ ეძლევათ ნიეთიერი დახმარება. ორივე ანტიემიგრანტული მოსაზრება — დაბადების შემცირება და ომისათვის მუდამ მზადება გამოიწვია იმავე ინდუსტრიალიზაციამ, ჭამა-სმის გაღმერთებამ, ზრუნვამ თავის სიამოვნებაზე და არა შთამომავლობაზე, საერთო მცნებათ გადაქცევამ — ჩემს მერე წარღვნაო. ეკონომიურ ჰეგემონიის ძიების და მოპოვებული ბატონობის შესარჩენათ საჭიროა სამხედრო ძალა, ერთისიტყვით, მთელი სამრეწველო ცივილიზაცია მიიშრათა გადასახლების წინააღმდეგ, როგორც საშუალება თავის დაცვის და თავის უპირატესობის შერჩენის*). ამას ზედ ერთის საერთო მიდრეკალება — რაც შეიძლება ნაკლები შრომით თავის რჩენა, თავისთავის შეუწუხებლობა და მოპოვებული საცხოვრებელი დონეს ადგილობრივათ შენახვა. ინგლისში მიუხედავათ ეკონომიური კრიზისისა მუშათა დღის ქირა არ დაწეულა, ხოლო ამერიკაში ის დიდათ გაიზარდა. ყველა ამ მიზეზებით აიხსნება ემიგრაციის დავარდნა. მაგალ. ინგლისში დიდი ომის წინ ყოველწლიურათ ემიგრაციის რიცხვი უდრიდა 400.000 ხულს, 1925 წ. კი დაიწია 140.524. მდე, 1928 წ. 136.834 და ასე ყოველ წლიური შემცირებით ემიგრაცია დავიდა უმნიშვნელო რაოდენობამდე (იხ. სიეფრიდი, L.C.). ცხადია, ეს ძველებური გამოსავალი დღეს სავსებით გამორიცხულია. საამისოთ გამოსაყენებელი ადამიანები ეკროპაში აღარ მოიპოვებიან. ყველას სურს შინ მოეწყოს დიციხოროს.

გამორიცხულია აგრეთვე შინაური რეფორმები — თავისუფალი კონკურენციის და ლიბერალური მსოფლიო ბაზრის აღდგენა. ეს იქნებოდა ფასების დავარდნა, მეურნეობის და მრეწველობის დაცემა, უმუშევართა გამრავლება, სახელმწიფოს ფინანსიური გაკოტრება, მთელი ეკონომიური არევე-დარევა უშიზნოთ და უპერსპექტივოთ; ეს შეუძლებელია პოლიტიკურადაც. გაბატონებული ბურჟუაზია თავისი ნებით არასოდეს

* იხ. L. Cioli, L. C.

ამ ზომასზე არ დათანხმდება, ამ ხაზით რეფორმიზმს არ აწარმოებს. ერთისიტყვით, არსებულ კაპიტალისტურ ფარგლებში, ნიხში შეჭრილი ეკონომიკის გაწესრიგება, მისი ორგანიული კრიზისის მოგვარება შეუძლებელია. მაშასადამე, ომიანობა, ერთიმეორის თავისმტკრევა ხდება ქრონიკულ, მიუცილებელ თანამგზავრათ არსებული საწარმოო რეჟიმის. ამ ჩიხიდან გამოსავალია მხოლოდ ერთი გზა, — ერთი საშუალება — ეს არის კაპიტალისტური ეკონომიკის სავსებით გადაწყობა ახალ სოციალურ საფუძველზე.

8. ეკონომიური ფორმები

ყველა ხალხს, ყველა ცივილიზაციას უდგებოდა დრო თავისი ეკონომიური წყობის, თავისი რჩენის საშუალებების გადაწყობის, რეორგანიზაციის, ძველის ალაგას ახლის აგების. სადაც ეს ვერ მოხერხდა, იქ დაიღუპა ერიც და კულტურაც. საბოლოოთ, საზოგადოების სვე-ბედი შეკავშირებულია არა იმდენათ ფიზიკურ, რამდენათ ეკონომიურ გეოგრაფიასან. ბუნებას ადამიანი ეგუება გაცილებით უფრო ადვილათ, ვინემ მის მიერ შექმნილ საარსებო პირობებს. პირველ შემთხვევაში ხელის შემშლელი არავინაა, საჭიროა მხოლოდ შრომა და გამჭრიახობა, მეორე შემთხვევაში ხელის შემშლელია იგივე ადამიანი, მთელი ჯგუფები, ხალხისაგან გამოყოფილნი და მის კისერზე მოკალათებულნი. ამათთვის არსებული წყობილება ჩინებულია, დასაცავია, რადგანაც მას უპყრია მისი მეთაურობა, მისი სიმდიდრე, მისი ბატონობა. აქ იმართება ბრძოლა არა პასიურ ბუნებასთან, არამედ აქტიურ ადამიანებს შორის, ერთიმეორის მოსარევათ და დასაჯაბნელათ. აი ამის გამო ვერსად ვერ აქნა დამყარებული ისეთი ეკონომიური წყობა, რომელიც გამომდგარიყო საფუძველათ ხალხთა ხანგრძლივი სიცოცხლისა და მუდმივობისა.

ამ მხრით თუ შევადარებთ თანამედროვე ეკონომიურ ფორმებს, დავინახავთ, რომ ახალი არაფერია ცისქვეშ, ყველა ისინი განმეორებაა ძველის, გარდა ერთათერთი შრომის პროცესისა, სამუშაო იარაღებისა, როგორც ზემოთ დავახასიათეთ. რაკი ეს ძირითადი საშუალება თავის რჩენისა ახალია, მოსალოდნელი იყო, რომ მისი ფორმა, მისი პოლიტიკური და სო-

ციალური ჩარჩოც იქნებოდა ახალი. მისი შინაარსის ნამდვილი გამომხატველი. სინამდვილეში ასე არ მოხდა. შინაარსი ახალია, ფორმა კი ძველი, ძველის ძველი. აქედან პრობლემა: ახალ შინაარსს მიეცეს ახალი კალაპოტი, მისი შესაფერი საზოგადოებრივი შენობა. ეს არის აუცილებელი, სრულიად გარდაუვალი საეკონომიკური საკითხი, რითაც მისი განხორციელება გაადვილებულია. პირველყოვლისა გავიცნოთ უარსაყოფი ფორმები.

საბჭოთა ეკონომიკა არის პირწმინდა განმეორება ძველი ეკვიპტის და ძველი პერუს ეკონომიკის.

ინგლისის სავაჭრო სისტემა არის ასლი ფინიკიელთა ასე-ღივე სისტემის, ხოლო ყველა სხვა სისტემა, ბურჟუაზიის გამეფებამდე, ბაბილონის.

ეკვიპტეში მთელი მიწა ეკუთვნოდა სახელმწიფოს, განაგებდა ფარაონი და მისი მოხელეთა შტატი. ქვეყანა იყო დანაწილებული რაიონებათ, რომელთა მეთაური ინიშნებოდა მთავრობისაგან. მიწების დამუშავება ხდებოდა კოლექტიურათ. რაიონი წარმოადგენდა ერთ კოლექტივს. მთელი სამეურნეო მოსახლეობა იყოფოდა ჯგუფებათ, რომელიც თვითნებულ სოფელში რიგრიგობით მუშაობდნენ სოფლის უფროსის მეთაურობით. მიწის მთელი მოსავალი — ხორბალი, ცხვრის, ნაწილი, ნათევზარი — გროვდებოდა რაიონის საწყობებში, რასაც ვანაგებდა განსაკუთრებით. მოხელე. მოსავლის ერთი მეოთხედი ეძლეოდა მის დამმუშავებელთ შრომის ფასათ, დარჩენილიდან ერთი ნაწილი ეძლეოდა მეფეს (ხაზინას) და ტაძრებს, ერთიც მოხელეებს, ჯარს, სამრეწველო მუშებს, დანარჩენი ინახებოდა საზოგადო ბელელში, რომ ამით თავიდან აეცილებიათ დამშევა გლახა მოსავლის დროს.

დაახლოებით ასეთივე ეკონომიური სისტემა ბატონობდა პერუსში ისპანის მიერ დაპყრობამდე (მე-15 საუკუნეში). მთელი მიწის მესაკუთრე იყო მეფე და იყოფოდა ორ ნაწილათ: ერთი ნაწილი ენდობოდა ხალხს და ნაწილდებოდა ოჯახთა შორის საჭიროების და სიმრავლის მიხედვით; გადანაწილება ხდებოდა ყოველ წელიწადს, მცხოვრებთა გამრავლების მიხედვით. მეორე ნაწილი იყოფოდა მეფეს, ხუცების და მალალ მოხელეთა შორის. მთელი მიწის დამუშავება და მოხმარა წარმოებდა მთავრობის კონტროლით და ხელმძღვანელობით.

მშრომელთა თვითეული კატეგორია ღებულობდა ბრძანებას მთავრობის აგენტებიდან როდის, რამდენი მაწა დაამუშაონ კოლექტიურათ. ასეთივე წესით მუშავდებოდა მრეწველობის დარგი. აკრუს ხალხს არავითარი საკუთრების უფლება არ ქონდა არა მარტო მიწაზე, არამედ ამასთანავე არც მის ნაყოფზე, მთელი სამეურნეო და სამრეწველო მოსავალი გროვდებოდა საერთო საწყობებში და აქედან ეძლეოდა ხალხს, მაღალ მოხელეთ და ჯარს, დანარჩენი ხაზინას. საწყობების გამგენი ინიშნებოდენ მთავრობისაგან).

აი ეს უაღრესად დესპოტიური და კოლექტიური საწარმოო წესები არსებობდენ ამ ორ ქვეყანაში ასეული წლები. ორივე წყობა დაინგრა არა შინაგანი ძალებით, არამედ გარედან შემოსევით. ცხადია, მოსახლეობა თვით იყო დაინტერესებული ასეთ მეურნეობაში, რაიცა აიხსნება ერთი გარემოებით: შრომის იარაღები იყო მეტად პრიმიტიული, დიდი მდინარეების ნიაღვარი მეტად საშიშარი, მოუსავლობა და წალექვა ხშირი და ყველა ამ ბუნებრივი დაბრკოლებათა დაძლევა შეიძლებოდა მხოლოდ კოლექტიური მუშაობით, საერთო ძაღღონით. სადაც კი ასეთი აუცილებლობა არ არსებობდა და მხოლოდ მიბაძულობით იქნა მზგავსი ეკონომიური წყობის შემოღება, როგორც ეს მოხდა ჩინეთში მეთერთმეტე საუკუნეში, ის ჩქარა დაინგრა შიგნიდანვე. ასეთივე ბოლო მოელოდა ბოლშევიკურ ეკონომიკას, რომ პიტლერი არ შესეოდა და ის იარაღით არ დაერღვია**. მეოცე საუკუნეში, ტექნიკის უმაღლესი განვითარების ხანაში პრიმიტიული ეკვიპტის და ბერუს მიბაძვა ვერასოდეს ვერ განხორციელდება, ვერ დაზგარდება თუ არა მუღმივი, შეუჩერებელი უკიდურესი ტერორით.

ფინიკიელები მისდევდენ ვაჭრობას და მრეწველობას, მეტად მცირეთ მეურნეობას. ქალაქის და სოფლის მცხოვრებთა რაოდენობა ძალიან წააგავდა დღევანდელ ინდუსტრიალურ ერისას. მათი პოლიტიკური მართველობა საესებით ეპირდაპირება ყველა სხვა ძველებურ დესპოტიურ მართვაგამგეობას. თვითეული ქალაქი იყო ავტონომიური, ყავდა სა-

*) ის. სიოლის აღნიშნული შრომა.

**) მაგრამ, როცა ის უკან გამოიქცა, მოსკოვმა თავისი ეკონომიკა ისევე ალაღვინა. შენიშვნა 1944 წ.

კუთარი მთავრობა და შეადგენდენ ერთ კავშირს მსოლოდ სა-
ჯარო საქმეებისათვის. თვითუელ მათ კოლონიას ქონდა დო-
მინიონის უფლებები, ხოლო ეკონომიურათ შედიოდენ მეტ-
როპოლიის საშუალებით საერთო ეკონომიურ ერთეულში. მა-
თი მთავარი ქალაქები სიდონი და ტირი (სირიაში) გახდენ ის
ორი სავაჭრო ცენტრი, რომლის ირგვლივ ტრიალებდენ ყველა
ქალაქები და დომინიონები. მათ შექმნეს საერთო ბაზარი (მა-
შინდელი მსოფლიო ბაზარი), რომლის მთავარი ასპარეზი იყო
ხმელთაშუა ზღვა და მის ნაპირებზე მდებარე ქვეყნები. ფინი-
კიელებმა დაასახლეს მრავალი ქალაქები და გააჩაღეს ვაჭრო-
ბა თავიანთ ირგვლივ და შორეულ ხალხებში. როგორც დღე-
ვანდელი ინგლისის საკომერციო სისტემიდან მომდინარეობს
მისი საკოლონიო პოლიტიკური და ეკონომიური სისტემა, ისე
ფინიკიელთა საკომერციო ინტერესები გახდა სათავე მთელი
მათი შინაური და საგარეო ურთიერთობის. განსხვავებაა მხო-
ლოდ იმაში, რომ ინგლის გვერდში ამოუდგენ კონკურენტე-
ბი. ისეთივე სავაჭრო და საწარმოვო ქვეყნები. ხოლო ფინიკი-
ელნი თავისუფალი იყვენ მოცილეთაგან; მათ ხელში ქონდათ
მთელი სავაჭრო მონოპოლია. ერთად ერთი ბერძნები უწევ-
დენ კონკურენციას, მაგრამ, როგორც ახალდაწყებულნი, მე-
ტათ მცირეს და სუსტს. ფინიკიელთა ნაციონალური ეგოიზმი
გამომდინარეობდა მათი ფაქტიური სავაჭრო მონოპოლიიდან.
ასეთივე მონოპოლია ქონდათ საზღვაო მიმოსვლაში. მათი
ვაჭრი, მათი გემი და მათი საქონელი ბატონობდა ყველა იმ
დროს ცნობილ ზღვებზე. ერთისიტყვით, ფინიკიელთა მთელი
ეკონომიური წყობა არის წინამორბედი, დიდათ მზგავსი თანა-
მედროვე ინგლისის. არის ერთი დიდი განსხვავება: ფინიკი-
ელთა მონოპოლიური მდგომარეობა იყო შედეგი მაშინდელი
საერთაშორისო ურთიერთობის, მოცილე და მოპირდაპირე
არავინ ყავდა და ამიტომ არც საჭიროებდა ომებს თავისი მონ-
ოპოლიის შესარჩენათ. დღეს კი ინგლისის, ან სხვა რომე-
ლიმე ერის, ასეთივე პრეტენზია არის არაბუნებრივი, ანტიკა-
ცობრიული, დაპირდაპირებული მსოფლიოს ობიექტიურ გან-
ვითარების მიმართ. აქ მარხია დასაბამი ერთა თანამედროვე
შუღლისა და ომებისა. ფინიკიურ როლს ვერც ერთი ერი დღეს
ვერ შეირჩენს; აქ აუცილებელია ერთა შორის თანხმობა და
სოლიდარობა; ძველ ილიუზიებს ნიადაგი გამოეცალა.

მესამე ტიპის ეკონომიკას წარმოადგენს ბაბილონი. აქ მიწა შეადგენდა კერძო საკუთრებას, რაიცა ქონდა მეფეს, ტაძრებს, ე. ი. სახელმწიფოს და ხალხს. კერძო პირი ამუშავებდა თავის საკუთრებას თავის სურვილისამებრ, მოსავალი მას ეკუთვნოდა, გაყიდდა, გააჩუქებდა, მოიხმარდა როგორც მოეპრიანებოდა. აღმოჩენილია მრავალი მაშინდელი საბუთები მიწის ყიდვა-გაყიდვისა. ამ კერძო საკუთრებასთან იყო დაკავშირებული მუშაობა საერთო ინტერესებისათვისაც. მესაკუთრენი ვალდებულნი იყვნენ დაემუშავებიათ სახელმწიფო მიწეები, მდინარეთა საირიგაციო დამბები და არხები, მთავრობის აგენტების მეთაურობით, მთავრობა ერეოდა მესაკუთრის და დაქირავებული მუშის ურთიერთობაში და აწესრიგებდა მას განსაკუთრებითი კანონებით. სამეურნეო და სამრეწველო მუშის დღის ქირა განსაზღვრული იყო კანონით; აგრეთვე მუშაობის დროს დაშავებულს ეძლეოდა შესაფერი სასყიდელი. ერთისიტყვით, ბაბილონი აერთებდა კერძო საკუთრების დაცვას საზოგადო ინტერესების დაცვასან და მით წარმოადგენდა ახალ ეკონომიურ წყობას.

საერთოდ ყველა ძველი სახელმწიფო მისდევდა ეკონომიურ ეტატიზმს, სახელმწიფო ძალაუფლების ჩარევას სოციალურ სფეროში. ზოგან ეს ხდებოდა კერძო ინიციატივის დამკვიდრებით და წახალისებით ბაბილონის ტიპისა, ზოგან კი მთავრობის სრული კონტროლით, აგერ-ეგერ სახელმწიფოს ერთადერთ მესაკუთრეთ აღიარებით. პტოლემის ეგვიპტეში სახელმწიფოს მონოპოლია გახდა მეურნეობა, ინდუსტრია და კომერცია, რომელთა ნაყოფს თვით მთავრობა ანაწილებდა.

ახიურ ხაზს რამდენიმეთ გამოეყო რომი, რომელიც დაეყრდნო კერძო საკუთრებაზე, მაგრამ დიდმა მესაკუთრემ თანდათან ჩაყლაპა პატარა და აქცია გლეხობა ბოგანოთ. შეიქმნა პლესი. დაიბადა აუცილებლობა ერში წონასწორობის აღდგენის, მდიდარ და ღარიბთა შორის საშუალო ქონების მქონებელთა ჩადგომის. ეს ხაზი გამოცხადდა ერთადერთ საშუალებათ ერის გადარჩენისა დანგრევისაგან. ამ მიზნით 132 წ. (ქრ. წინ) გრახმა შეიტანა სენატში კანონპროექტი: ჩამოერთვას დიდ მემამულეთ ოდესღაც მათთვის მიცემული საზოგადო მიწა (აგერ პუბლიკა) და დაურიგდეს ღარიბ რომაელთ და იტალიელთ, თითოს შვიდი ღესიატინა (ჰექტარი). კანონი

გავიდა, რამაც მოგვცა 73 ათასი წერილი მესაკუთრე რომში. შემდეგ ეგვევ პოლიტიკა გრძელდება, მემამულეთ კიდევ ჩამოართვეს მიწები და დაურიგეს ასიათას კაცს. ცეზარმა განაგრძო ეგვევ ხაზი. წერილი მესაკუთრების დასაცავათ დიდი მემამულეებისაგან კანონით დაწესდა ფულის პროცენტის მინიმუმი, არაუმეტესი ოთხის და ექვსისა. ერთი სიტყვით, მთელი ეკონომიური პოლიტიკა რესპუბლიკის პერიოდში მდგომარეობდა ერის დაცვასა და გაძლიერებაში წერილი მესაკუთრეთა შექმნით და მფარველობით.

დემოკრატიის შეცდომა იყო ის, რომ დიდი მემამულეობა კი არ ვააუქმა, არამედ ის დააბა. რესპუბლიკის დაცემა და იმპერატორების გამეფება იწყება ამ დამბულთა აწყვეტით და ძველი ძლიერების აღდგენით. იწყება წერილი მესაკუთრეთა განაიება. მხოლოდ მესამე საუკუნეში, როცა უსახლკართა გამრავლება საშიშარ ხასიათს ღებულობს, მთავრობა იწყებს ჩარევას კერძო პირთა ეკონომიკაში ისეთი სიძლიერით, რომ მთელი საქმიანობა გადადის მოხელეთა კონტროლში. რადგან ომების გამო გაიფადა მუშახელი მონების ყიდვით, მთავრობა კანონით აიძულებს ყველა დამქირავებულთ ერთიმესამედი მუშების უეჭველათ ყავდენ თავისუფალი მოსახლეობისაგან. ეს არ შევლის, ქალაქს მოაწყდა სოფლებიდან დიდძალი უმუშეირნი და ყოფილი წერილი მესაკუთრენი. სახელმწიფო ხდება იძულებული არჩინოს ეს უმუშეირნი, რაიცა კიდევ უფრო ამრავლებს მათ რიცხვს სოფლებიდან გამოქცეულებით. ამ გამოქცევის შესამცირებლათ კანონით მიაკრეს სოფლის მუშები სოფელს და სამუშაოს. წარმოიშვა ყმობა, ასევე მიაკრეს მემამულე თავის მამულს.

ამნაირათ, ეკონომიური საქმიანობა, რაიცა იყო თავისუფალი რესპუბლიკაში, ხდება სახელმწიფო მოვალეობათ, ეტატიურ დაწესებულებათ იმპერიაში. მთავრობას დაუმორჩილეს მეურნეობა და ხელოსნობა; კერძო მრეწველობა — ისე როგორც კერძო საკუთრება, ემორჩილებოდა მოხელეთა კონტროლს. სახელმწიფო გადაიქცა უზარმაზარ ტვირთათ, დააწვა მთელი თავისი სიმძიმით საზოგადოებას და ორ საუკუნეში მიიყვანა ის სიკვდილამდე. რომის იმპერია დაეცა, რომის ერი დაირღვა, სახელმწიფო მოიშალა და ამ ნანგრევზე აღმოცენ-

და ფეოდალიზმი. სამაგიეროთ აღმოსავლეთში აღორძინდა რომიდან გამოყოფილი მისი ნაწილი — ბიზანტია.

ბიზანტიაში განმეორდა იგივე მოვლენა: ბრძოლა სხვილ და წვრილ მესაკუთრეთა შორის. ბატონობდენ პირველნი და აქრობდენ და ყლაპავდენ მეორეთ — იმპერატორების მთავრობამ თავის მფარველობის ქვეშ მიიღო წვრილი საკუთრება; გლეხებს აუკრძალა აიღონ სესხი მემამულეებისაგან, ნება დართო გააუქმონ ხელშეკრულებები მათთან და სხ. გააუქმეს ბატონყმობა, მემამულეთ აუკრძალა ახალი მიწების შეძენა, შეამცირეს დიდი საკუთრება თავად აზნაურობის და ეკლესიის. ეს პოლიტიკა გაგრძელდა მე-7 — 9 საუკუნეებში. მაგრამ მემამულეებმა იარაღი არ დაყარეს; რაკი ის როგორც კლასი დარჩა, მისი მოქმედება ვერ შეაჩერა წვრილმა კანონმდებლობამ. მთავრობა მისდევდა ერთნაირ ნაციონალ-სოციალიზმს, ე. ი. სხვილი საკუთრების არა გაუქმებას, არამედ მის თავის სამსახურში ჩაყენებას, როგორც ეს დღეს გერმანიაშია; მაგრამ ეს „ჩაყენებული“ პირველ შემთხვევისათანავე აიწყვეტდა და თავის ბუნებას განაგრძობდა. თავის დამანგრეველ მოქმედებას — ღარიბთა ჩაგვრას აძლიერებდა. ბოლოს და ბოლოს ამ ბრძოლაში ეცემა მთავრობა, იმარჯვებენ მემამულენი ყველა თავისი ეკონომიური და პოლიტიკური შედეგებით. იწყება მგზავსათ დასავლეთისა ფეოდალიზმი. იმარჯვებს საბოლოოთ სხვილი კერძო საკუთრება და მის ნიადაგზე ჩაღდება ახალი ეკონომიური და პოლიტიკური წყობა. ეს წყობა დაანგრია აქ მხოლოდ გარეშე ძალამ, ისლამის შემოსევამ, ხოლო იქ, ევროპაში, შინაურ ძალამ — ბურჟუაზიამ და მეფობამ ერთად, ხოლო თვით მეფობა ბურჟუაზიამ და ხალხმა ერთად. დაიბადა ახალი ევროპა.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან აშკარაა ძველი მუდმივი ეკონომიური ხაზი: ეს არის ეტატიზმი, ხელისუფლების შეუჩერებელი ჩარევა ხალხთა ნივთიერ მდგომარეობაში და მიღება ზომების ამ მდგომარეობის აწყობის თავის შეხედულობისამებრ. ვერსად ამ მუშაობამ ერი და ცივილიზაცია ვერ გადაარჩინა დაღუპვისაგან, ვერ იხსნა რასა გაქრობისაგან. პირიქით, თვით ეს პოლიტიკა გახდა საზოგადოების ერთი უძლიერესი დამარღვეველი, როგორც მისი აუტანელი ტვირთი. იქ, სადაც ბატონობდა ხალხური დემოკრატია, შეხამება კერძო და სახელმწი-

ღო ინიციატივას შორის, როგორც ეს იყო რომის რესპუბლიკაში, ცივილიზაცია იფურჩქნებოდა, ცხოვრება წინ მიდიოდა, ერი და სახელმწიფო ახალგაზრდულ სიჯანსაღეს განიცდიდა. ამ წყობილების შეცვლა იმპერიით ხდება დასაწყისი დაქანების და ბოლოს გაქრობის. რატომ? იმიტომ, რომ ამ წყობილებაში გაიზარდა და იშვა სხვილი საკუთრება, ხდება დარბევა აგრარიული ქვეყნების ფუძის — წვრილ მესაკუთრეთა კლასის. ეს ქმნის საზოგადოების მეპატრონეთ — ეკონომიკაში შეძლებულთ, პოლიტიკაში მოხელეთ, ხოლო დაცემულ, დაღარიბებულ ხალხს მათ მაჩანჩალათ. ნაციონალურ ჩონჩხს სული ამოეცალა და ის დაიმსხვრა.

ისტორიული კანონია: ყოველგან, სადაც სხვილი მესაკუთრეთა კლასი ხდება ბატონი და არ ჩნდება ერში ძალა მისი ჩამომგდები, ერი ირღვევა ნაციონალურათ, პოლიტიკურათ, დემოგრაფიულათ და ფიზიკურათ. ვერავითარი პოლიცია, ვერავითარი სახელმწიფო ძალა რაგინდ მრისხანე იყოს ის, ამ პროცესს ვერ აჩერებს, პირიქით მას თვითონ ითრევს თავის ფერხულში და შლის.

და დღეს ევროპა, ახალი ევროპა, მივიდა სწორედ იმ ხაზამდე, საიდანაც დაიწყო რომის და ბიზანტიის დაშლა. მეორდება იგივე ეტატიზმი, იგივე შეძლებულთა ბატონობა, ბურჟუაზიის სახით, რაიცა იძლევა იმავე შედეგებს — დაავადებას, დასნეულებას, ერთიმეორის ჟლეტას და ხოცვას. წყდება ატლანტიკის ცივილიზაციის სვე-ბედი. ისიც უნდა გაყვეს მისი წინაპრების გზაკვალს, გაქრეს მსგავსათ ეფრატის, ნილოსის და ხმელთა შუა ზღვის ცივილიზაციისა, თუ შეძლებს გამობრუნებას, გაახალგაზდავებას და ქვითკირივით გამაგრებას. ვერავითარი საგარეო ძალა ამ აღორძინებას ვერ მოახდენს, მას მალამოთ ვერ დაედება; მხოლოდ შიგნიდან, ერის საშოდან უნდა წარმოსდგეს მკურნალი და წამალი. შემოსეული თუ შემოსული უცხო ხალხი, როგორც დამპყრობი და ბატონი, ახდენს მხოლოდ და მხოლოდ ერის გადაგვარებას, დაშლას და მის ნანგრევებზე სრულიად ახალი მოსახლეობის და წესწყობილების აგებას. მექსიკის და პერუს ძველი ხალხები და მათი ცივილიზაცია გააქრეს ისპანიელებმა რაღაც ორ საუკუნეში (15—17 საუკ.). ისინი აღარ არსებობენ არც ფიზიკურათ, არც კულტურულათ; ამკარაა, ძველი გაკვეთილი, ძვე-

ლი ეკონომიური წყობა არ იძლევა მისაბამ მაგალითს თანაჲქედროვე ხალხებისათვის; ის გეაძლევეს მხოლოდ უარყოფით მოკლენებს, რის მიბაძვა იქნებოდა მომაკვდინებელი საზოგადოებისათვის. მართალია, პრობლემა დღესაც იგივეა, რაც წინეთ იყო; ეს ნიშნავს იმას, რომ ყველა ერს უდგება ბოლოსდაბოლოს ერთნაირი ამოცანა, ვარდება მზგავს ხიფათში და, თუ ის ვერ მოიშორა თავის დროზე, აბოლავებს თავის ისტორიას ერთნაირათვე. მაგრამ თანამედროვე კულტურას აქვს ერთი დიდი უპირატესობა ძველის წინაშე, რაც იძლევა შესაძლებლობას მისი ჩიხის გატეხის და იქიდან გამოსვლის. ეს არის ახალი ტექნიკური შესაძლებლობანი, შრომის ახალი იარაღები და მასზე აგებული საწარმოვე პროცესი, ე. ი. მეცნიერება, კაცობრიობის დიდებული მიღწევები ამ სფეროში, რაც ასე აადვილებს შრომას და ცხოვრებას და დღეს კი ხელში ჩაუგდია ერთ მუჭა მოძალადეებს, ფინანსისტებს და პლუტოკრატებს. ამით განახლების გზა ნაჩვენებია.

9. კირითადი დეპულეზანი

ჩვენ წინ დგას გადასაჭრელათ პრობლემა არა პოლიტიკური და ნაციონალური, არა ტერიტორიების განაწილება და ამა თუ იმ საერთაშორისო რეჟიმის დაწესება. ბრიანის საევროპით ფედერატიული პროექტი უკვე დაძველებულია; მის განხორციელებას ამ ათი წლის წინეთ შეეძლო შეეკაუებია მერმინდელი უკუღმართი მსვლელობა; დღეს კი მაშინდელი სატკივარი გაღრმავებულია და ზემოდან სულის შებერვა მის ძირს ვერ ჩაწედება. ეს ძირი ზემოთ დავახასიათეთ. ვიმეორებთ: ინდუსტრიალურ ქვეყნებში თავმოყრილია აუარებელი უსახლკარო ხალხი, რომელსაც ეჭირება რჩენა, საჭმელი, ბინა, ჩაცმა-დახურვა. ამ მიზნის მისაღწევათ აუცილებელია ამ ხალხის ამუშავება, ხოლო ეს კი მოითხოვეს უცხოეთიდან შემოტანას ნედლი მასალის და სანოვაგის, ხოლო ამ ნივთების სასყიდელის გადახდა მოითხოვეს სამაგიერო ნივთის გატანას და აღებული სასყიდელით შემოტანილის ანაზღაურებას. როგორც კი ეს ორგვარი პროცესი ინგრევა, იწყება კრიზისი, ტყდება ერთა შორის შფოთი, იწყება ომი. აი ამ მდგომარეობიდან გა-

მოსავალი ვზა კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ვერ მოინახა. არ მოინახება და ის უნდა იქნას გამონახული მის გარეთ.

მაშასადამე, მშვიდობიანობის ფუძეა კაპიტალისტური ეკონომიკის გადაწყობა ახალ ნიადაგზე. ვის შეუძლია ეს? სახელმწიფოს? ჩვენ დავინახეთ, რომ სახელმწიფო თვით არის სათრეული დავარდნის ასაკში; ეტატიზმა არა თუ უშველა ერს, არამედ, პირიქით, ის გადააგლო უფსკრულისაკენ. ის არის მხოლოდ ზედშენობა ეკონომიური წყობისა და როგორც ამნაირი, მისი შეცვლა შესაძლებელია თვით ამ წყობის შეცვლით. ყველა ერი და მისი კულტურა დაანგრია ამ ზედშენობის გაზვიადებულ ძალამ, მისმა დამძიმებამ და აუტანელ ტვირთად გადაქცევამ. თავში ის უეჭველია ემსახურებოდა ამენებას, ბოლოს კი დარღვევას. ამ ფარგალში, დემოკრატიულ ქვეყნებში საბედისწერო როლი ითამაშა უკანასკნელი ხანის პარლამენტარიზმმა, ქვეყნის ხაზიენების დამოკიდებულებამ მეკენჭებზე, ხოლო მეკენჭეების — თავის პირად ინტერესებზე. თვით მუშათა მოძრაობა, რომელიც თავში პირად ინტერესებს უთანხმებდა საერთო სარგებლობას, ჩამოქვეითდა საბივშტექსო მოძრაობამდე, თავისი ვიწრო საპირადო მადამდე. ოლონდ ის ცხოვრობდეს კარგათ, ქვეყნის ბედი მას აღარ აწუხებს. უტილიტარიზმი, ეგოიზმი გაბატონდა საზოგადოებაში, მეკენჭეებში და ამან შეკრა, შებოჭა პარლამენტის და მისი ხელისუფლების აზროვნება და მოქმედება; იდეალი, პერსპექტივა, დინამიზმი გაქრა. ცხადია, პარლამენტარიზმის ზარი დარეკილია, მისი აღდგომა შეუძლებელია. და თუ მაინც აღსდგა — დიდი ხანი მას არ უწერია.

ყველა სახელმწიფო იყო და არის აგებული ინდივიდუალურ საფუძველზე, როგორც უარისყოფა ძველი საგვარეულო წყობისა, ე. ი. მისი მთავარი აზრია ერთი დებულება: ეკონომიურ საქმეს აწარმოებს პიროვნება, თავს ირჩენს როგორც მას სურს და შეუძლია. ეს დებულება უკიდურესათ გააზვიადა ბურჟუაზიამ. მაგრამ შედეგი კი ყოველგან ერთია: ამ გარემოებით ისარგებლეს ძლიერებმა, შეძლებულებმა და გახდენ მჩავერელნი სუსტის და შეუძლებელის. სახელმწიფო მათ ჩაუვარდათ ხელში.

ზოგ ალაგას მოინდომეს ამ ფარგლის გარღვევა და სოციალური წყობილების დამყარება ძალმომრეობით, დესპო-

ტიის და ტირანიის გაბატონებით. ასეთი მოვლენები იყო ძველათ, არის ახლაც, მაგრამ ეს ძალათ ძაცხონეობა, ეს პოლიციური წესებით თავზე მოხვეული სისტემა თავდება ყოველგან ერთნაირათ — ძალათ ძაცხონეთა გაბატონებით, ხალხის მათ საწველ ფურათ გადაქცევით, იგივე დაწუნებული შედეგით.

სახელმწიფოს ინდივიდუალური შინაარსი რჩება, ვიწროვდება მხოლოდ გაბატონებულ ინდივიდთა რიცხვი, შედარებით მთელ ხალხთან. როცა შინ არ ხდება არავითარი განახლება, ხალხი გაყავთ გარეთ, სხვა ხალხების დასაპყრობათ, სხვისი ნაშრომათ ხელის მოსათბობათ. ასე მოიმოქმედა ჩინგისხანმა, ატილამ და სხვებმა და მით გააქრეს თავისი ხალხები პოლიტიკურათ და ფიზიკურათ.

ამიტომ არის, რომ გულგატეხილი სოციალისტები-უტოპისტები (სენ-სიმონი, ფურიე და სხვ.) ქადაგებდენ ქვეყნის განახლებას ნებაყოფლობით, ერთიმეორის დაჯერებით, პირველყოელისა ბურჟუაზიის დარწმუნებით სოციალურ წყობილების უადრესობაში, ძალა ბოროტებაა, ნებაყოფლობა ბედნიერებაო. ეს გზა შემდეგი სოციალისტების თაობამ უარყო, ძალა აუცილებლათ აღიარა, მაგრამ ბოლოსდაბოლოს პარლამენტარიზმის სახით. სოციალისტების ახალმა, დიდი ომის მერმინდელ თაობამ ისევ ძველი ილიუზია გაიხადა თავისათ, ისევ უტოპიას ჩაებლაუჭა, რის შესაბამობა დღეს საყოველთაო ფაქტია. ყოველ შემთხვევაში დავა ძალის და ნებაყოფლობის ურთიერთობაზე, მათ სიაკვარგეზე მოდის ძველთაგან და ჯერაც არ გათავებულა. ეს არის საკითხი რევოლუციის და ევოლიუციის, იარაღით ბრძოლის და სიტყვიერი ბრძოლის. ეს არის დავა გამძღარის და მშვიერის. პირველი ყოველთვის მომხრეა არსებულის, ვინაიდან აქედან ამოაქვს მას თავისი სიძლიერე. მეორე მუდამ უკმაყოფილოა და ნატრულობს უკეთეს არსებობას. ეს ბუნებრივია. არაბუნებრივია მხოლოდ ის, რომ პირველთა აზროვნებას თავს ახვევენ მეორეთ და ცდილობენ ესენი გადაიყვანონ კმაყოფილთა ბანაკში. აქ პრინციპს, ისტორიულ სინამდვილეს არავენ დაგიდევს.

საზოგადოთ ცნობილია, რომ არც ერთი დიდი მოვლენა საზოგადოებაში არ მომხდარა ძალის გარეშე. იძულება მუდამ მჭრელია, მხოლოდ გასარჩევია მისი საგანი, საითკენ ის მიიმართება. ქრისტიანობა, რეფორმაცია, დიდი რევოლუცია

იმარჯვებს იძულებით, ხმალით 30 წლის ომის შედეგი გახდა გამარჯვება რეფორმის; ამ ომს არავინ ვმობს იმიტომ, რომ ნაყოფი დიდებული გამოიღო. ნაპოლეონის ომები შავ დაფაზე არვის გაუკრავს იმიტომ, რომ ამ გზით მთელ ევროპას მოვლვა განახლების ბორიო. ხე ნაყოფით გამოიცნობა.

მაგრამ ომი იმიტომ, რომ მაჭამეთო, სხვა ვცარცვო და დავიმონავო — საძრახისი და სამარცხვინოა. და სწორედ ამ სამარცხვინო პერიოდში შევიდა ეს ჩვენი ნაქები ცივილიზაცია. ეს საბივმტექსო ომი გარეთ — არის გაგრძელება ასეთივე ომის შიგნით. რა ხდება ერში? მუდმივი ბრძოლა არსებობისათვის. როცა ეს მიმართულია ბუნების წინააღმდეგ — ეს არის წყარო პროგრესის და წინსვლის. მაგრამ მთავარი მისი ასპარეზია ადამიანთა შორის. აქ არის ბრძოლა მუდმივი, გაუთავებელი. მისი ხაზები ერთხელ და სამუდამოთ აღბეჭდილია.

ვინ ვის ებრძვის? წერილი მესაკუთრენი ერთიმეორეს არ ებრძვიან. მათი დავაა წერიმალეზზე, მეზობელის საზღვარზე, სხვისი ღორის და ძროხის ეზოში ჩამოსვლაზე და სხვა ამნაირზე. ისინი ერთიმეორეს ქონებას არ ართმევენ, არ იმორჩილებენ, ყმათ არ იხდიან. ასევეა მუშათა შორის. პროლეტარს პროლეტართან არა აქვს რა სადაო. ყველა ერთ ტაფაში იწვიან. ერთი სიტყვით, მცირე შეძლების ადამიანთა შორის ბუნებრივი თანხმობა და მორიგებაა. ამიტომ არის ნათქვამი — ხალხი თავისთავს არ მტრობსო. მაგრამ არის უმცირესობა, ხალხის მალლა, ხალხის ზურგზე მოკალათებული საზოგადოება. რომელიც მუდმივ შეუჩერებელ ბრძოლაშია მასთან. სხვანაირათ მას არ შეუძლია ბატონურათ არსებობა, ხალხი შრომაშია, ის კი განცხრომაში. მათ შორის ბუნებრივი, აუცილებელი წინააღმდეგობაა, მუდმივი ომია, ხან ბარაღით, ხან უიარაღოთ, მაგრამ უეჭველათ კანონის და ხელისუფლების დახმარებით ბატონების სასარგებლოთ. მოაცილეთ ერს ეს ნაწილი, ეს მეტი ბარგი და მიიღებთ თანაბარ საზოგადოებას, ერთ მთლიან სოციალურ ერთეულს, რომლის შიგნით ღრმა ეკონომიური კონფლიქტი მომსპარია. სახელმწიფო ამ ჭირს მას ვერ მოაცილებს, თავისთავს ვერ უღალატებს, თავის ბატონებს ვერ გადაუდგება. ამ ოპერაციისათვის მიუცილებელია ერთი გარემოება — თვით ხალხი უნდა გახდეს სახელმწიფოთ, უკმაყოფილონი და ჩაგრულნი ხელისუფლებათ, ხოლო ეს კი შე-

უძლებელია გარეშე ძალისა, იძულებისა. ასეთი გარდაქმნა არასოდეს მშვიდობიანათ არ მომხდარა. დაბალ კლასებს არაოდეს არ შეუცვლია მაღალი ურევოლიუციოთ, თხოვნით და ვედრებით.

როცა ასეთი გარდატეხის ყამი მოახლოებულია, როცა რევოლიუცია მომწიფებულია, მაგრამ ის მაინც არ ხდება, ის რჩება ჩაგრულთა შეგნების გარეთ, ნაციონალური კატასტროფა აუცილებელია; ერთი მაგარი წიხლი საკმარისია მისი ქიშკარის ჩასამტვრევათ და მთელი ერის ასაფორიაქებლათ. ამის მაგალითი მოხდა ჩვენი თვალის წინ.

ძველათ სამშობლოს დაცვაში იყო დაინტერესებულნი მემამულენი, ბატონები, ვინაიდან ეს იყო იმავე დროს დაცვა მისი მამულის, უძრავი ქონების, მისი უფლების. მონა და ყმა გამორიცხული იყვენ ამ წრიდან, როგორც საკუთრებას მოკლებულნი და ამიტომ არა დაინტერესებულნი სამშობლოს დაცვაში. ამიტომ მათ არ ქონდათ უფლება იარადის ტარების და ომში მონაწილეობის მიღების. ისინი იყვენ უსამშობლონი. ახალ ეპოქაში ხალხის ეს მდგომარეობა რამდენათმე შეიცვალა, ის განთავისუფლდა ყმობისაგან, მიეცა კერძო საკუთრება, პოლიტიკური უფლება, გავლენა სახელმწიფო აპარატებზე — ერთი სიტყვით, ცნობილი იურიდიული სუვერენობა, ის გახდა ღირსი სამშობლოს დაცვის, თუმცა მეთაურობას მაინც შეძლებულნი იტოვებენ ომის ველზედაც. ამ ევოლიუციის ბოლო ეტაპზე მოხდა ერთი ამბავი: ხალხის მოძრაობამ ძალზე შეარყია და შეაშინა მაღალი კლასები, ორივე ბანაკი ერთიმეორეს დაუპირდაპირდენ, ერთიმეორე შეაშინეს და ეს ჭიდილი ვერ დაასრულეს. ორივე შოიცვა უკმაყოფილებამ, ორივეს დაეკარგა ინტერესი სამშობლოს დაცვის, ვინაიდან აღარ აცოდენ ვინ რისთვის უნდა აბრძოლოს, ვისი ქონება შეინახოს. აი ამ საერთო დამაბუნებით ისარგებლა გერმანიამ და მსუბუქათ შეამტვრია საფრანგეთის კარები. ყველა, მაღალი და დაბალი, უსამშობლო აღმოჩნდენ. უძრავ საკუთრებას რაკი ღირებულება დაეკარგა, ხოლო ერის ტერიტორია სწორედ ასეთი საკუთრების კრებულია, ცხადია, მის ამ დაეარდნილ საქონლის დაცვისათვის სისხლს აღარ ანთხევენ, მას მსხვერპლათ აღარ ეწირებიან.

და ასე. სოციალური საკითხის თავის დროზე მოუწესრი-

გებლობა სპობს პატრიოტიზმს, სამშობლოს სიყვარულს და აქცევს ერს დარღვეულ ბრბოთ.

როგორ წარმოიშვა ჩვენში მიწის საკუთრება — ეს არ არის აღნიშნული ჩვენ მატრიანეში. ხოლო ევროპაში მისი წარმოშობა, დიდი მემამულეების გაჩენა — ცნობილია რა გზით მოხდა. ეს გზაა ძალა. რომის იმპერიაში შესეული გერმანელები ძალით არღვევდენ საკუთრების უფლებრივ ნორმებს და მესაკუთრეს ართმევდენ ერთ ორ მესამედს საკუთრებისას. ინგლისის ლატიფუნდიები დაყრდნობილია ხალხის გაცარცვაზე შესეულ ნორმანდიელების მიერ მეთერთმეტე საუკუნეში. ხოლო თუ დღეს საკუთრების საკითხი დააყენე მის ნამდვილ ნიადაგზე, თუ განიზრახე მისი შესწორება დროის მოთხოვნილების თანახმად — ყურს გამოგიჭედენ უფლების ქებათაქებით და მისი ხელშეუხებლობის დაცვით. საფრანგეთის სოციალისტურ პარტიამ თავისი ძველი პროგრამის მოთხოვნილება მემამულეთა საკუთრების ჩამორთმევის შესახებ გააუქმა, ახალში აღარ შეიტანა.

ამნაირათ, ინდივიდუალურ ნიადაგზე აგებული სახელმწიფო ვერ გამოიცვლის თავის ხასიათს, ვერ გადავა სოციალურ საფუძველზე თუ არა ძალით, მისი ბატონების დაცემით და მათი ეკონომიური და პოლიტიკური შესაძლებლობის ხალხისათვის გადაცემით. მიზანშეწონილი რეფორმისტული მუშაობა შესაძლებელია მხოლოდ შემდეგ, როცა ძალაუფლებას დაეპატრონებიან წვრილი მესაკუთრენი და მუშები; სახელმწიფოც გარდაიქმნება მათი სახისამებრ. მოხელეობა შემცირდება, ბიუჯეტი შემოკლდება, გადასახადები შემცირდება, საკუთრებას და შრომას წონა და ფასი მიეცემა. ერთი სიტყვით, დღეს ერზე გაბატონებული აპარატი მის სამსახურში ჩადგება.

რასაკვირველია, შრომის ასეთ პირობებში ჩაყენება თავისთავად არ ქმნის მას უზრუნველყოფილათ ახალი ბატონების მოვლინებისაგან. აქ ისმება საკითხი თავისუფლების შესახებ, რისთვისაც ამდენი რევოლიუცია მოახდინეს და რაც ბოლოს გადაიქცა თავისავე ანტიტეზათ. თავისუფლება გახდა მთავარი იარაღი სხვისი ჩაგვრის და დამორჩილების; საზოგადოთ, ისტორიას თუ დავაკვირდებით დავინახავთ, რომ მუდამ შექმლებულნი იცავდენ და ითხოვდენ თავისუფლებას თა-

ვისთვის, როგორც მთავარ საშუალებას მათი გამდიდრებისა. ფეოდალ და მეფეს შორის სწორედ ამ ნიადაგზე იყო ბრძოლა გამართული; ერთი თავს იცავდა, მეორე თავს ესხმოდა და მორჩილებას სთხოვდა. ეს ბრძოლა გათავდა მეფის გამარჯვებით და ფეოდალის ალაგმვით. ეგევე შუღლი ატყდა მეფეს და ბურჟუაზიას შორის, რის მსხვერპლი გახდა მეფობა; ერთადერთი ბურჟუაზიული თავისუფლება დარჩა გამარჯვებული დღევანდლამდე და ის გამოცხადებული ადამიანურ თავისუფლებათ. და სწორედ ეს უკანასკნელი მისი საბუდარი შეიქმნა მთავარ დამარღვეველ ძალათ ერის და საზოგადოების. სანამ ის არ მოისპობა, სანამ მას და იძულებას შორის წონასწორობა არ დამყარდება, სოციალურ კალაპოტში არ ჩადგება, მანამდე ცდა ხალხური ეკონომიკის შექმნის და გამტკიცებისათვის ამაოა. პირველყოფილი სახალხო წყობილება სწორედ დაარღვია თავისუფლებამ, ვისაც როგორ მოეპრიანება ისე მოქმედებამ. პოლიცია ქუჩის ყაჩაღს სდევს, საზოგადოების ყაჩაღს კი ხელს უწყობს. ერთი ვექსილით მთელი ოჯახის აწიოკება, ქალის და ბავშვის ქუჩაზე გამოყრა — კანონიერია, ხოლო ამ მცარცველის ხელის შეხება უკანონოა, დასასჯელია. ერთის თავისუფლება ყოველ ფეხის ნაბიჯზე იქცევა მეორისათვის იძულებათ. დესპოტიათ. მომრევის მომრევი მუდამ ჩნდება. დღეს თუ ერთი თავისუფლათ ანადგურებს მასზე უფრო უსუსტეს, მეორე, მასზე უფრო ძლიერი, ანადგურებს მას. და ეს ერთიმეორის შეუჩერებელი ნგრევა არის პირმშო შვილი თავისუფლების. მაგრამ ამავე დროს ჩვენ ვაძიებთ ისტორიიდან და ვხედავთ დღეს, რომ თავისუფლების სავსებით გაუქმება იძლევა ტირანიას; ხალხი ცეივა წინანდელზე უარეს მდგომარეობაში.

მაშასადამე, აწყობა სოციალური ეკონომიის ისეთ საფუძველზე, რომელზედაც დაცულია წონასწორობა თავისუფლებას და იძულებას შორის, არის მთავარი, ერთათერთი პირობა მისი სიმაგრის და ხანგრძლივობის. კერძო ინიციატივა ხალხური თანაბრობის ფარგალში, სახელმწიფო და საზოგადო ინიციატივა სოციალური სარგებლობის ჩარჩოში — აი მთავარი ხაზი ნაციონალური ეკონომიკის. ეს არის ნამდვილი, სახალხო და იმავე დროს ეროვნული სოციალიზმი, რომ-

ლის ნიადაგზე შეიძლება მხოლოდ აშენდეს მშვიდობიანი საერთაშორისო ურთიერთობა. ყველაზე უფრო აწეწილია ეს ურთიერთობა ევროპის დასავლეთში.

10. დასავლეთი

მუდმივი, გაუთავებელი ომი წარმოებს ევროპის დასავლეთში. აქ, ამ პატარა ტერიტორიაზე თავმოყრილი მრავალი ერი და სახელმწიფო ვერ თავსდება ერთმანეთთან და არსებითად აგრძელებენ ახალ ფორმაში, ძველ გაუთავებელ შფოთს ფეოდალური პერიოდისა. ყველა სხვა კონტინენტზე მშვიდობიანობა გაცილებით უფრო ხანგრძლივია, ომი იშვიათი, მეზობლობა და წესრიგი უფრო მკვიდრი. და თუ აქაც ხანდახან ირღვევა მშვიდობიანობა — ეს უეჭველათ დასავლეთის ოინებით, კარნახით და მონაწილეობით. მაშასადამე, მსოფლიო მშვიდობიანობის აწყობა უნდა დაიწყოს მისი დამარღვეველი დასავლეთიდან. აქ ითვლება 27 საბაჟო ტერიტორია და 650 კონვენცია. ვისთვის არის ეს დაჩეხილი კონტინენტი სასარგებლო?

პირველყოვლისა, ის სასარგებლოა იმათთვის, ვისაც მასთან კომერციული საქმე აქვს; პატარა სუსტ სახელმწიფო ერთეულს უფრო ადვილათ ჩაითრევს დიდი და მდიდარი სახელმწიფო, ვინემ გაერთიანებულ და გაძლიერებულ პოლიტიკურ ერთეულს. ბრიანის ფედერატიული პროექტი არ მიიღო პირველყოვლისა ინგლისმა, ისე როგორც ერთა ლიგაზე წარდგენილი წინადადება საერთო შეიარაღებული ძალის შექმნაზე და მისი ლიგის განკარგულებაში ჩაყენებაზე. ასეთი დიდი ამბები ხდება არა უბრალო ჟინიანობით ან გაუგებრობით, არამედ წინასწარი გაზომვით და გამოთვლით. 1914 წ. ინგლისის მთავრობის სახელით თემთა პალატაში ედუარდ გრეიმ განაცხადა: „ჩვენი შოვალეობაა ყოველგან მთელ მსოფლიოში, სადაც კი ბრიტანიის კაპიტალი მოითხოვს კონცესიებს, და რომლის წინააღმდეგ არავითარი პოლიტიკური მოსაზრებაც ვერ მოიყვანება, ის დავიცვათ, მოვეხმაროთ რაც ძალა და ღონე გვაქვს; დავარწმუნოთ უცხო მთავრობა იმაში, რომ როგორც მისი, ისე ჩვენი ინტერესია მიეცეს კონცესიები რკინისგზების თუ სხვა საქმეების ბრიტანიის ფირმებს“. ხო-

ლო ეს „დარწმუნება“ უფრო ადვილია პატარა და უმწეო ხელისუფლების. გაყავი და იბატონე — რჩება კაპიტალისტების მოქმედების დროშათ როგორც შინ, ისე გარეთ. 1931 წ. გერმანიის და ავსტრიის დემოკრატიულ მთავრობების გადაწყვეტილება საბაჟო კავშირის დაარსების შესახებ ჩაფუშა ინგლისმა. როცა რურის საკითხი დადგა, ინგლისმა არ დაანება საფრანგეთს მისი დაჭერა და ძალით ვერსალის ხელშეკრულობის დაცვა. ეს იქნებოდა საფრანგეთის გავლენის გაზრდა ევროპაში და ეს მის ანგარიშში არ შედიოდა. ამ მიზნით სიტემ მისცა სესხი პიტლერის მთავრობას, დაეხმარა შეიარაღებაში. ერთი სიტყვით, მთელ კონტინენტზე აწარმოებდა ერთიმეორის დაპირდაპირების პოლიტიკას. ინგლისის მთავარი ბაზარი როგორც საქონლის, ისე ფულის არის ევროპა. ამ კრიზისის ხანაშიც ევროპაში მას შექონდა 68 პროცენტი თავისი სხვა ქვეყნებიდან შემოტანილი საქონლისა, როგორც მოსაშუალო, ხოლო თავისი ფაბრიკაციიდან 34 პრ. გატანისა. ინგლისის მილიარდები ბრუნავს კონტინენტზე. ასეთივე მნიშვნელობა აქვს დასაუღეს შეერთებული შტატებისათვის. მან ასესხა ევროპას 1914—1929 წ. 385 მილიარდი. მართო ევროპის სინემატოგრაფში ჩადებულ ამერიკის კაპიტალმა მოიგო 1929 წ. მილიარდ ორასი ათასი ფრანკი. შარლ პომარე ერთ თავის წიგნში*) სწერს: „შეერთებულ შტატებმა, მრავალი ჩვენი საქმეების შეყიდვით, შეიძინა ევროპის ბევრი მრეწველობა, ხოლო მთავრობებისათვის ფულის სესხებით შეიყიდა სახელმწიფოები“. ევროპის გამთელება საესებით ეწინააღმდეგება ანგლო-საქსონების კომერციულ ანგარიშებს, როგორც სიტეს, ისე ვალსტრიტის კაპიტალისტებს, რომელთა სამსახურშია მათივე მთავრობები. ევროპა თავისი განვითარებული და გამრავლებული მოთხოვნილებებით წარმოადგენს უდიდეს ბაზარს მსოფლიოში. ამიტომ რა გასაკვირალია, ის იყო მუდმივი საძიებელი და საბრძოლველი გემრიელი ლუკმა ინდუსტრიალური ქვეყნებისათვის.

ცხადია, დასაუღეთის გამთელება იმათგან, ვინც მუდამ მუშაობს მისი დაგლეჯის და დანაწილებისათვის, შეუძლებელია, განუხორციელებელი ოცნებაა. საერთაშორისო კაპიტალის კონკურენცია არ ანებებს კაპიტალისტურ მთავრო-

*) A. Demangeon: Le Declin de l'Europe 1920.

ბებს შეთანხმდენ, შეერთდენ და ერთათ მოაწყონ დასავლეთის ან სხვა რომელიმე ქვეყნის ექსპლოატაცია. სიტი არ სცნობს თანასწორობას, ამსანაგობას ფულის მომგებთა შორის. აქედან კონფლიქტი და ომი. ინგლისი იცავს დასავლეთის ძველ კომერციულ წყობას, ვინაიდან ეს ანიჭებს მას უპირატესობას, გერმანია ანგრევს ამ წყობას და სურს შექმნას მთლიანი ევროპა, ვინაიდან ეს იქნება მისი საკომერციო ბაზა, მისი „სასიცოცხლო სივრცე“. ორივეს უნდა ჭამა, თავისი უსახლკარო ხალხის რჩენა, მილიონებისათვის სამუშაოს მიცემა, თავისი კაპიტალის გამრავლება და მოგება, მუდამ მოგება. აი ამ ხაზზე ერთდება ბურჟუაზია და პროლეტარიატი, მოგების და სამუშაოს მაძიებელნი, ნედლი მასალის შემომტანთა და მისი დამმუშავებელი მუშაკების. აქედან, ერთი საომარი საშინაო ფრონტი ინგლისში და გერმანიაში. ერთი იცავს თავის მსოფლიო ბატონობას, მეორეს სურს მოიპოვოს ასეთივე ბატონობა და მით გამოვიდეს ჩაგვრის და სიღარიბისაგან. მებრძოლთა ამ ნიადაგზე მორიგება ხდება შეუძლებელი და რომც ის მოხდეს, ეს იქნება დროებითი შესვენება, წყალზე ფეხით გაჩერება, ვერსალური თავის შექცევა, რაიცა ახლო მომავალში იმავე შედეგით გათავდება. საუკეთესო ზავი იქნება სფეროების განსაზღვრა; გერმანიას ევროპა, ინგლისს ზღვები და ზღვებს იქით მდებარე სამფლობელოები, მათი 500 მილიონი მცხოვრებით, იაპონიას აზია, შტატებს ამერიკა. მაგრამ ეს იქნება ცალფეხა ზავი, კონფლიქტის ძირის ხელუხლებლათ დატოვება და მაშასადამე მათი ხელახალი სამკვდრო-სასიცოცხლო დატაკება.

ობიექტიურათ გამთელებული კაცობრიობა, უნდა გამთელდეს სუბიექტიურათ, სულიერათ, პოლიტიკურათ, ეკონომიურათ, კულტურულათ. მსოფლიოს შარა-გზა ამ მხრით მიიმართება; მასთან მებრძოლი აუცილებლათ ამ გზაზე დაეცემა. ნავში ჯდომა და მენავესთან ბრძოლა დალუპვით თავდება. ჩვენ ვზივართ ამ ნავში, მას მეთაურობს მეცნიერება, ის გვიჩვენებს მოგზაურობის მიმართულებას, მაგრამ გაბატონებულნი, ფულის და სიმდიდრის მაძიებელნი ებრძვიან ამ მეთაურობას, სტოვესენ ამ სავალ გზას და უფსკრულისაკენ ერეკებიან თავისთავს და სხვებს. ამ აუცილებელი ევოლიუციის შემქნელი და მატარებელია სწორედ ის ევროპა, რომე-

ლიც ყველაზე უფრო მას ეწინააღმდეგება და არ ანებებს ბუნებრივ მსვლელობას. მეცნიერება მუშაობს კაცობრიობისათვის, ადამიანის საკეთილდღეოთ, ხოლო მის ნაყოფს დაპატრონებია მგელ-კაცები და თავის ჯიბისთვის იყენებენ.

დასავლეთის მთავარ ეკონომიურ ფუძეს ევროპის გარეთ წარმოადგენენ კოლონიები. ბრიტანიას აქვს, გარდა ღომინიონებისა, 29 მილიონი ოთხკუთხი კილომეტრი უცხო მიწა, 389 მილიონი მცხოვრებით, საფრანგეთს 11 მილიონი 58 მილიონი სულით, ბელგიას 2 მილიონი 7 მილიონი მცხოვრებით, ჰოლანდიას 2 მილიონი 49 მილიონი მცხოვრებით და სხვ. ყველას ერთად 52 მილიონი კვადრატული კილომეტრი 515 მილიონი ქვეშევრდომით, გარდა გერმანიისა, რომელსაც არავითარი კოლონია არ გააჩნია. აშკარაა, დემოკრატიული ევროპა დაყრდნობილია არა ევროპიელთა დაპყრობაზე და დაჯაბნებაზე. მაგრამ 500 მილიონი ხალხის გამორიცხვა კაცობრიობის სავალი გზიდან, მსოფლიო ევოლიუციიდან აღემატება ადამიანის ძალ-ღონეს, თუნდაც ეს ძალ-ღონე იყოს სიტი. მათი გამოღვება და თავისუფლებისათვის ბრძოლა დაწყებულია და უცხო ბატონებს უქადის განდევნას. ის ეკონომიური წყობილება, რომელიც თავისთავს უწოდებს დემოკრატიულს, ხოლო ცდილობს იცხოვროს მეოთხედა კაცობრიობის დამონებით წინდაწინ განწირულია. ამ საქმეში მას დღეს ეცილებიან არადემოკრატიული ქვეყნები და ორივენი ერთათ ფიქრობენ ერთიმეორის განადგურებით თავის ბატონობის განმტკიცებას. ეს იმავე დროს არიან კულტურული ქვეყნები, სადაც ცივილიზაცია მართლა ავიდა უმაღლეს საფეხურზე. მაგრამ ეს ამტკიცებს მხოლოდ ერთ არსებულ ფაქტს: ეკონომიური მეთაურობა და კულტურა ერთმანეთისაგან გაიყარენ; პირველს არ მეთაურობს მეორე; ორივენი ცალ-ცალკე მიდიან, ერთმანეთს შორდებიან. და თუ ისინი ვერსად ვერ შეიყარენ, ვერ გაერთენ ახალ მეთაურობაში და ბოლომდე განაგრძეს გამოთიშავი სავალი გზა, დაბოლოვდება ეს პროცესი ელინურათ: საბერძნეთი დაეცა, ხოლო მისი კულტურა გადასახლდა რომში. ასეთი კანდიდატი უკვე ყავს დასავლეთს; ეს არის ამერიკა, ეს არის აზია; ატლანტიკის ადგილს დაიჭერს წყნარი ოკეანე, ერთხელ კიდევ განმეორდება ძველი ამბავი. და სწორედ ამ ხრამში გადავარდნის თავიდან ასაცილებლათ აუცილებელია

ერთი პირობა — დასავლეთის კულტურა მისი მეცნიერების მე-
თაურობით დაეპატრონოს ეკონომიურ განვითარებას და ის
შიმართოს ერთა განახლების და აღორძინებისაკენ.

როგორ?

11. ორი არინცივი

ერთია აგრარიული კულტურის, მეორეა ინდუსტრიალუ-
რის. თანახმათ პირველისა, ადამიანი შრომობს თავისი ნა-
მუშევრის თავისთვის მოსახმარათ, ხოლო ზედმეტის გასა-
ყიდათ ან გადასაცვლელათ იმ ნივთზე, რაც მას აკლია. თანა-
ხმათ მეორისა, ადამიანი შრომობს თავისი ნაყოფის გასაყი-
დათ. აღებული ფულით ყველა საჭირო ნივთის შესაძენათ.
აქ პურის მომყვანიც კი პურს ყიდულობს, მეჯოგე ხორცს
ყიდულობს; არავინ, არც ერთი სოფლის თუ ქალაქის ოჯახი
არ აკეთებს თავისთვის სახმარ საქონელს, ყველაფერი ბაზრი-
სათვის, ყველაფერი ფულისათვის. ერთი ჩემი მდიდარი მეზო-
ბელი ცხოვრობს მხოლოდ ერთი საქონლის ყიდვა-გაყიდ-
ვით — ნიორით. მეურნე ცხოვრობს ერთი რომელიმე ნაყოფის
მოყვანით. მაგ. კიტრით, ან ნესვით, ან ხაპით, ხილით — სწო-
რედ იმით, რაც მას პირდაპირ სახმარათ არ ეჭირვება.

ეს ორგვარი შრომის გაყოფა, უეჭველია, წარმოადგენს
ორ უკიდურესობას, რაიცა აღარ შეეფერება თანამედროვე
საზოგადოებას და მის ტექნიკურ მიღწევებს. ამ მხრით, აგრა-
რიული ერი ზარალობს მისი მეცნიერული ჩამორჩენით,
შრომის იარაღების დაძველებით, შრომის მცირე ნაყოფიერე-
ბით, მაშასადამე სიღარიბით. სამაგიეროთ ის საფუძვლიანათ
ზის მიწაზე, არ არის შემთხვევების მსხვერპლი, არ არის მუდ-
მივ აფორიაქებული, მოუსვენარი, სამუშაოს მძებნელი. მისი
სოციალური და ეკონომიური წონასწორობა შენახულია. ინ-
დუსტრიალური ერი დიდათ იგებს მეცნიერული აღმოჩენებით,
შრომის იარაღების განახლებით და ნაყოფიერებით, სიმდიდ-
რის შექმნით, ზღვა ნივთების დაგროვებით. სამაგიეროთ, ადა-
მიანი გახდა ამ ევოლიუციის ყმა; მას თავს დააწვა მისივე სიმ-
დიდრე და მოუსპო სიმშვიდე, უზრუნველყოფა, სულიერი და
სოციალური წონასწორობა. აქ არის გამეფებული ქრონიკუ-
ლი კრიზისი, რასაც ბაღებს ხან საქონლის სიმრავლე და მუშ-
ტრის ნაკლებობა, ხან პირიქით, მუშტრის სიმრავლე და სა-

ქონლის ნაკლებობა. კაცმა არ იცის მათი საჭიროების რაოდენობა, ყველაფერი მიშვებულია ალაღებელზე, შემთხვევაზე, ვისაც როგორ მოესურვება. შრომა გაადვილებულაა, მაგრამ მშრომელი გაცილებით უფრო მიკრულია სამუშაოზე, ვინემ აგრარიული კულტურის მშრომელი; მას არ აქვს დრო არც ოჯახისათვის, არც საზოგადოებისათვის, არც თავისთვის; სახალსო შკოლის გათავებიდან ის დილით ადრე მირბის სამუშაოსაკენ, საღამოს გვიან მორბის შინისაკენ. დრო არ აქვს არც სწავლის, არც კითხვის, არც დაფიქრების ე. ი. შრომის იარაღის გაუმჯობესობამ სრულიად არ გააუმჯობესა ადამიანური ცხოვრება; ტექნიკამ ის დაიპყრო სულიან-ხორციანა და წაართვა ყველა საშუალება იყოს თავისთავის ბატონი და პატრონი. ის მისდევს მის ბრძანებას და ემორჩილება მას.

რა სიმდიდრე იქმნება ინდუსტრიალური მეთოდით სჩანს შემდეგი ციფრებიდან: დიდი ომის წინ საფრანგეთში კერძო პირთ ქონებით წელიწადში შემოსავალი 39 მილიარდი ფრანკი; ორთაშუა რიცხვით ერთ მილიონ მცხოვრებს ერთი მილიარდი; გასავალი ქონებით 32 მილიარდზე მეტი; შეუნახავთ 5—6 მილიარდი. ამ თანხების 39 პროც. გადიოდა გარეთ სესხის სახით, რის საერთო ჯამი უდრის 40 მილიარდს. აგრარიულ ქვეყანას ასეთი სიმდიდრე არც კი დაესიზმრება. ის ცხოვრობს მეთოდურათ, დღითიდღე შეურყევლად, მკვიდრ ნიადაგზე.

მაშასადამე, ორივე სისტემას აქვს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. აქედან ამოცანა: როგორ შეიძლება შეერთება, ერთ სამოქმედო პრინციპათ გადაქცევა ორივეს დადებითი თვისებების და თავიდან მოცილება დასავლობის. გზა, ერთადერთი: ინდუსტრიალური ქვეყნის ნაწილობრივი აგრარიზაცია, აგრარიულის ნაწილობრივი ინდუსტრიალიზაცია და მათ შორის მკვიდრი წონასწორობის დამყარება. ამით მოხდება ორი პრინციპის სინტეზი, ერთი ეკონომიური სათავის შექმნა და ამ საფუძველზე ყველა საწარმოო კვანძების გახსნა და წინააღმდეგობათა მორიგება. ეს წარმოშობს მთელ რიგ შესაძლებლობას. პირველყოვლისა გაფართოვდება შინაგანი ბაზარი; თავის რჩენის და დასამუშავებელი მასალების დიდი ნაწილი იქნება საკუთარი მეურნეობის ნაყოფი. შემოტანა მოიკლებს, მაშასადამე გატანაც მოიკლებს; ორივე შემთხვევაში

ნაციონალური ეკონომია გახდება მთავარი წყარო ინდუსტრიის და მისი მუშაკების ცხოვრების. ინდუსტრიალიზაციას და ყველა მის თანამგზავრ მოვლენებს დაედება საზღვარი. პირველყოვლისა მოისპობა უთავბოლო მუშაობა უთავბოლო საქონლის ყიდვა-გაყიდვა და შეუჩერებელი კრიზისები. პირველ რიგში დადგება მოთხოვნილების დაახლოვებითი ვარაუდი და მათი შესაფერი დამაკმაყოფილებელი ნივთიერი საშუალებათა დამუშავება და შექმნა. პირობები იქნება აგრარული, ხოლო მეთოდი ინდუსტრიალური.

რასაკვირველია, ამ ორი ელემენტის შედუღება მოითხოვს ერთ მიუცილებელ საშუალებას — მეურნეობის გამოყვანას დღევანდელ ტექნიკურ ჩამორჩენილობისაგან და მის აყვანას ფაბრიკულ მაშინიზმის სიმალდემდე. მიწათმოქმედების გაადვილება, მისი მთელი სიმძიმის ადამიანის ფიზიკური ძალღონისაგან მანქანაზე გადატანა. მსგავსად მრეწველობისა, გახსნის გზას ქალაქელთა სოფლისაკენ დაბრუნებისა. სამეურნეო და სამრეწველო ჰარმონია შესაძლებელია მხოლოდ მათ შრომის იარაღთა წონასწორობით. მაშასადამე, დღევანდელი დაბეჩავება მიწათმოქმედების და მთელი ყურადღების მიქცევა ერთადერთი სამრეწველო იარაღების გაუმჯობესებისაკენ ერთხელ და სამუდამოთ უნდა იქნას დაგმობილი და შრომის ეს ორი დარგი გათანასწორებული. დღეს მთელი კულტურა ემსახურება მრეწველობას და ვაჭრობას, ე. ი. მასიურ დამუშავებას და სწრაფათ წაღებ-წამოღებას. სოფელი კი გამორიცხულია ამ პროცესიდან; აქ ისევე იხენება და ითესება, როგორც ამ ასი წლის წინეთ, არაერთარი პროგრესი, არაერთარი გაადვილება. ამიტომ რა გასაკვირალია, სოფლიდან ხალხი ქალაქებში გარბოდეს, მიწათმოქმედება მძიმე ტვირთად ხდებოდეს. მიწის და ქარხნის მუშა მსგავს ტექნიკურ პირობაში უნდა იქნას ჩაყენებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არსებულ სამუშაო ურთიერთობის შენახვით, ორი პრინციპის შეერთება ვერ მოხდება. სოფლის და ქალაქის გათიშვა გაგრძელდება. მთელი წარმოების წესი ისე უნდა იყოს გათანასწორებული და გაადვილებული, რომ მომუშავეს შეეძლოს თავისუფლათ არჩევა სად როგორ იმუშაოს, იყოს ხან მეურნე, ხან ფაბრიკის მუშა, ან სეზონობით ერთიც და მეორეც. პოლიციური ძალით მათი მირეკ-მორეკვა მოგვეცემს ბოლშევიკურ საკატორ-

ლო შრომას, ჩეკისტების და ტყვიისმფრქვევლებით შემორტყმულს.

ჩველა ძველ ეკონომიკაში, სადაც ცხოვრების მთავარი წყარო იყო მიწა, ხელისუფლება იღებდა ყოველგვარ ზომებს ამ წყაროს მოსავლელათ და მისი დამუშავების ასაწყობათ. მხოლოდ ბურჟუაზიულ პერიოდში იქნა მიტოვებული ეს ზრუნვა, მიწათმოქმედება მიშვებული თვითულის ნებაყოფლობაზე. ეს ხაზი დაიწყო მერკანტილიზმის ეპოქამ, მე-17 საუკუნიდან, როცა პირველათ გამოცხადდა ინდუსტრიის უაღრესობა მეურნეობაზე, მისი განსაკუთრებითი მფარველობა, ხოლო მიწათმოქმედების თავისი მზრუნველობის გარეშე დატოვება. ამ მოძღვრებასა და პრაქტიკას ფიზიოკრატებმა დაუპირდაპირეს მიწათმოქმედების უაღრესობა და ითხოვედნ მის დახმარებას, გამხნეებას, არხების და გზების გაყვანას, ჭაობების ამოშრობას, ახალ-ახალი თესლების დარიგებას და გავრცელებას, ტექნიკურ გაუმჯობესებას და სხვ. ამ დავაში ერევიან ლიბერალები ადამ სმიტის მეთაურობით და აფრიკალებენ დროშას სახელმწიფოს სრულ ჩაურევლობას ეკონომიურ საქმიანობაში, როგორც მრეწველობაში, ისე მეურნეობაში და ალბ-მიცემობაში. ბურჟუაზიის პოლიტიკურ გამარჯვებასთან ერთად იმარჯვებს ეს ეკონომიური ლიბერალიზმი და ორი ძირითადი დარგი წარმოებისა მიშვებულ იქნა მათ „ბუნებრივ კანონებზე“, ვისაც როგორ მოესურვება. მათ შორის იწყება წინააღმდეგობა, შუღლი და მტრობა. მრეწველთა ინტერესია იაფი სანოვაგის შემოტანა უცხოეთიდან თავის მუშის დღის ქირის დასაწევათ, მეურნეთა ინტერესი კი მოითხოვდა სულ წინააღმდეგ ზომებს. ეს დაპირდაპირება გრძელდება დღეიანდღამდე, საიდანაც მუდამ მრეწველნი გამოდიან გამარჯვებულნი, გლეხები დაჩაჩანაკებულნი. ძლიერსა და სუსტს შორის თავისუფალი მეტოქეობა მუდამ თავდება პირველის გამარჯვებით. ამიტომ არსებულ ეკონომიურ წყობაში მეურნეობის გამოყვანა დაბეჩავებისაგან სრული უტოპიაა. ამის მაგალითია გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული მთავრობის პირველი დიდი ცდა მიწათმოქმედების აღორძინებისათვის დიდი ომის შემდეგ; მან მართლაც მიიღო ამ მხრით ფართე ზომები, გაამრავლა მიწის ნაყოფი, დაეხმარა გლეხებს კრედიტით და სხვ. ომის წინ თუ ხორბლის მოსავალი უდრიდა წე-

ლიწადში 3.765.000 ტონას, ომის შემდეგ აიწია 3.823.000 ტონამდე, ასევე დათესილი მიწის რაოდენობა 1914 წ. იყო 1.677.000 ჰექტარი, 1928 წ. 1.731.000 ჰექტარი. კარტოფილის ყანა გადიდა 88 ათასი ჰექტარით. ერთი სიტყვით, მეურნეობა აყვავდა, მაგრამ ვერავითარ მაღამოთ საერთო მატერიალურ მდგომარეობას ვერ დაედვა. პირველყოვლისა იმიტომ, რომ ამ ნივთიერ პროგრესს მოყვა ფინანსიური რეგრესი. აღებული სესხი დააწვა მძიმე ვალათ სოფლელთ. მაგალითად 1928 წ. სამეურნეო ვალი უდრიდა 19,5 მილიარდ ოქროს მარკას*). აგრარიული წარმატება შეიქნა წყაროთ ფინანსისტების გამდიდრებისა, ხოლო საერთო კრიზისი კი გამწვავდა.

ცხადია, არსებულ ეკონომიური წყობილების ჩარჩოში შეუძლებელია არა თუ ორი პრინციპის შედუღება, აგრარიული და ინდუსტრიალური წონასწორობის შექმნა, არამედ უბრალო სამიწათმოქმედო აღმშენებლობის გატარებაც. რა ნაბიჯიც უნდა გადადგათ, რა ზომებიც მიიღოთ, უეჭველათ ბოლოსდაბოლოს ხელში ჩაუვარდებით კაპიტალისტებს; და თუ შინაური კაპიტალი დაეარდნილია, მის საშველათ მორბის უცხო კაპიტალი, ოღონდ მას მოგების ნიადაგი უჩვენეთ. თანამედროვე საზოგადოებას შემორტყმული აქვს მაგარი ბურჟუაზიული კედელი, რომლის შიგნით მომწყვდეული ყველა ძალა მისი ტყვე, მისთვის მომუშავეა. ამ ჩარჩოდან გამოსვლა შეუძლებელია მის დაუნგრევლათ, მის ალაგას ახალი ჩარჩოს, ახალი ეკონომიური წყობის დაუმყარებლათ. არსებული სოციალური სტრუქტურის გამოცვლა პირველი, მიუცილებელი ნაბიჯია აგრარიული განახლებისა, ინდუსტრიის საზოგადოების სამსახურში ჩაყენებისა.

ამ ამოცანის გადაწყვეტა შესაძლებელია ომით?

12. ომი და ზავი

ომს, საგარეო თავსდასხმას და დაპყრობას, არასოდეს არ მოუხდენია შინაგანი სოციალური გადატრიალება, თუნდაც ასეთი მიზანი მას დაესახოს. ძველ რომაელთა მრავალი დაპყრობანი მუდამ თავდებოდა ერთნაირათ — დამორჩილებულთ სტოკებდენ თავის ქერქში, თავის ზნე-ჩვეულებათა და ეკონო-

*) იხ. Giraud, L. C.

მიური წყობის ამართ და კმაყოფილდებოდენ ხარკის აღებით და უმაღლესი ხელისუფლების თავის სურვილისამებრ აწყობით. ნაპოლეონის გამარჯვებული ლაშქარი ყოველგან დაკავებულ ტერიტორიაზე აუქმებდა ბატონყმობას, მაგრამ როგორც კი წავიდოდა წინ. მის უკან გაუქმებული წყობა ისევ აღგებოდა და ძალაში შევიდოდა. შინაგანი ცვლილების, ერთი ეტაპის შეცვლა მეორეთი მუდამ იყო და არის შედეგი შინაგანი ევოლიუციის, თვით ხალხთა ყოფა-ცხოვრების თანდათან ცვლილების და ამის თანახმად იდეური განახლების. თუ ერი არ არის მზად ასეთი გადატეხისათვის. ვერავითარი საგარეო იძულება მას ვერ გადაახტუნებს თავისთავზე, ვერ აურევს მის აუცილებელ სავალ გზას.

სამაგიეროთ ომს შეუძლია მიაყენოს დიდი ზარალი მეომართ, გადაადგოს ისინი უკან, ჩააგდოს გაუთავებელ კრიზისში, გამოიწვიოს დიდი რევრესი ყველა სფეროში. მაგალითი შორს არ არის. დიდი ომის წინ ცხრა მეომარ სახელმწიფოს ქონდა ვალი 26 მილიარდი დოლარი. ხოლო ომის ბოლოს, 1918 წ. გასულს, ვალის რაოდენობა ავიდა 236 მილიარდამდე, ამათ შორის დამარცხებული ცენტრალური სახელმწიფოების აყო 66 მილიარდი. საფრანგეთის ომით გამოწვეული ზარალი უდრიდა 120 მილიარდ ოქროს ფრანკს; ამაში დანგრეული შენობების და ძეგლების ზარალი უდრიდა 34 მილიარდს, ქურნეობის 19 მილიარდს, 11 მილიარდს მადნების, ფაბრიკა-ზაოდების 22 მილიარდი და სხვ.). ომით დახოცილთა თუ დასახინჩრებულთა რიცხვია რვა მილიონი. ზარალი ნივთიერი, ზარალი დემოგრაფიული.

ასეთი ზარალი ასატანი, დასაეიწყებია, თუკი მას მოყვება გაუმჯობესობა ნივთიერი მდგომარეობის, გადახალისება და განახლება ძველი აზროვნობის, მთელი იდეური წყობის. ნამდვილათ კი მოხდა სრულიად წინააღმდეგი; გაუთავებელი ეკონომიური კრიზისი და აქედან წამომდგარი მეორე დიდი ომი, იდეური და პოლიტიკური უკან დაქანება. მორალური და საზოგადოებრივი რღვევა. ამ უკან-უკან სიარულში ყველას გაასწრო სოციალისტებმა, რომელთაც დასტოვეს კლასიკური სოციალიზმი და გახდენ ნეოსოციალისტები, ე. ი. სარეფორმო და საპარლამენტო კომბინატორები; მათ გზას

*) A. Demangeon: Le Declin de l'Europe 1920.

გაყვენ სინდიკატები, რომლებმაც თპორტიუნზიმის დროშით დაამარცხეს ბელგიაში ვანდერველდი, ხოლო აქ დაექვემდებარენ შოსკოვის აგენტებს ყუოს მეთაურობით. ყველა მოიცვა პირადი ინტერესების საკითხმა, დღიურ საყველპურო ანგარიშებმა: ხოლო საერთო ინტერესები, სარგებლობა მთელი კლასის, მთელი ნაციის, მთელი ხალხის, მათი თვალთახედვიდან გაქრა. სოციალური პრძოლის ადგილი დაიჭირა ჳგუფურმა დემაგოგიამ. ერთი სიტყვით, ომმა მოგვცა დიდი ნივთიერი და სულიერი რეაქცია მსოფლიოს მასშტაბით.

ამნაირათ, შინაგანი სოციალური წყობის შეცვლა შეიძლება მხოლოდ შინაგანი ძალებით. ამ შემთხვევაში ომი შეიძლება გამოდგეს მომწიფებული ნიადაგის მუჯღუგუნათ, ინერციისაგან გამომყვანათ და დაბმული რევოლიუციური ქარტეხილის ამხსნელათ. ასე მოხდა რუსეთში, სადაც საზოგადოება ძველი სიბნელისაგან სანათლეზე გამოვიდა, მაგრამ ჩქარა ისევ უკან ჩაბრუნდა, თან ჩაიყოლა არარუსთა ერებიც. ასე მოხდა გერმანიაში, რამაც ვერ გაამართლა ხალხის მოლოდინი და წარმოშვა პიტლერიზმი. ომს შეუძლია შესცვალოს მხოლოდ საერთაშორისო ურთიერთობა, დაიპყრას ერთი ერი, გაანთავისუფლოს მეორე, ააწყოს მესამეთა დამოკიდებულება, ერთი სიტყვით, ხალხთა საგარეო წყობა. ასეთი ცვლილების ხანგრძლივობა დამოკიდებულია თვით ამ ცვლილების შინაარსზე და მისთვის მომზადებულ ნიადაგზე. აქ ყველაზე უფრო მკვიდრი ცვლილებაა დამონებული ერის განთავისუფლება, რის ნიადაგი ყველა თანამედროვე ერში მომზადებულია.

რასაკვირველია, დღევანდელი ომი თავისი ნიშნობლივი თვისებით არ გავს წინანდელ ომებს, არ გავს არც უკანასკნელ დიდ ომს. ყველა წინანდელ შეტაკებაში აბრძოდენ დაახლოებით ერთი და იგივე საზოგადოება დაყოფილი ნაციონალურ ბანაკებათ. ისინი იდგენ საერთო ეკონომიურ და იურიდიულ საფუძველზე, იზიარებდენ საერთო პოლიტიკურ მსოფლმხედველობას — ეილქელმის გერმანია და რესპუბლიკანელი საფრანგეთი წარმოადგენდენ მზგავს უფლებრივ წყობილებას. მათ შორის განსხვავება იყო რაოდენობითი და არა თვისებითი, პოლიტიკურ ფორმებში და არა თვით პრინციპში.

სრულიად სხვა სახეს შეიცავს დღეს მეომარი ბანაკები. გერმანია და ინგლისი წარმოადგენენ ორ მოპირდაპირე საზო-

გადოებათ, რომელთა შორის არც ერთი მხარე მათი იდეური და პოლიტიკური წყობისა ერთმანეთს არ გვანან. დემოკრატია და ტოტალიტარიზმი ერთიპეორეს უარყოფენ. ამ დავაში ჩაბმული საბჭოთა რუსეთი ამ სახელს ვერ სცვლის. ის ორივე წყობის ერთნაირათ წინააღმდეგია და მხოლოდ გლახა სტრატეგიის და მანიოვრების კარნახით ხან ერთს ემზრობა, ხან მეორეს. ბოლოს ორივესაგან განწირულია. ასე თუ ისე, ამ ომში დატაკებულია სამგვარი იდეოლოგია, რომელთა გამარჯვება დაკავშირებულია ხმალის გამარჯვებასთან. ამათ შორის, ბურჟუაზიული დემოკრატია ძველია, მისი მისია გათავებულია, მისი ძირი ამოვარდნილია; წასულში მან ითამაშა დიდი როლი, გაამართლა ბევრი იმედები, მაგრამ ეს თავისი მისია ბოლომდე ვერ შეირჩანა, ერი და სახელმწიფო დიდი გადატეხის წინაშე დააჩოქა, თვითონაც მორალურათ დაეცა. მისი აღდგენა შეუძლებელია, მისი მემკვიდრეობა თავისუფალია. უკვე მოძველდა აგრეთვე ბოლშევიზმი, უდროვო დროს დატკნა იმით, რომ ვერსად ვერ გაამართლა ხალხთა იმედები. წოველგან ითამაშა დამშლელი და დამგრევი როლი, როგორც თავის შინ, ისე გარეთ. საბჭოთა ხალხები მისი მოსისხლე მტერია. ახალია მხოლოდ ნაცისტური მსოფლმხედველობა, დიდი იმედების მომცემი გერმანიის ხალხისათვის და რაც სხვებსავეთ ჯერ არ გაკოტრებულა. მისი ზარი დაირეკება მაშინ, როდესაც თავისი ერის იმედებს ვერ გაამართლებს და ეს საბოლოოთ გამოირკვევა. დღევანდლამდე კი ის, პირიქით, გასამტერებელი სიმტკიცით ახორციელებს ყველა თავის განცხადებას, ყველა თავის საგარეო პროგრამას. მაშასადამე, მოულოდნელი ამბები მოსალოდნელია მხოლოდ ამ ბანაკიდან, ახალ მოვლენათა სერიის გახსნას თუ დაკეტვას აქედან უნდა მოველოდეთ. ამ მხრით საყურადღებოა გერმანიის სამხედრო სარდლობის მიმართვა რუსეთის ხალხისადმი, სადაც ის უცხადებს, რომ მას მოაქვს „ნამდვილი სოციალიზმი“, მემამულეების და კაპიტალისტების ვაქრობა, გლეხის კერძო საკუთრების და თავისუფალი კოლმეურნეობის შემოღება და სხვ. ეს მოწოდება, ერთობ ძალიან დაგვიანებული, ომის მესამე თვის ბოლოს გამოცხადებული, აღბეჭდავს სარუსეთო პროგრამას გარკვეულათ; მისი ნაკლია სიჩუმე ნაციონალურ საკიოხზე, რაიცა აიხსნება ალბათ სტრატეგიული მოსაზრე-

ბით. ყოველ შემთხვევაში, ეს ძიწოდება პირდაპირ სცემს ინგლისს, რომელიც ამაგრებს ტირანიულ კოლხოზებს, გლეხობის გაბოგანებას, ყოველივე კერძო საკუთრების მოსპობას რუსეთში. ამ მხრით, გერმანიის გამარჯვება მოსკოვზე უეჭველია ნიშნავს ხალხის სურვილების გამარჯვებას ეკონომიურ სფეროში*).

ჩვენ არ ვიცით რას ნიშნავს გერმანიის გამარჯვება ევროპაში სოციალურათ და ნივთიერათ. ამის პროგრამა მას არ გამოუქვეყნებია; ამ საკითხში ის დუმს, ისე როგორც ინგლისი. ეს ორი მოპირდაპირე ქვეყანა ეკონომიური სტრუქტურით ერთიმეორის განმეორებაა, ინდუსტრიალიზაცია და მასზე აგებული სოციალური ურთიერთობა მათი ძირია. ამ ძირის შეცვლა, ახალი წყობის შექმნა ორივესათვის მომწიფებულია, ორივესათვის ისტორიული აუცილებლობაა. ხმალი ამ კვანძს ვერ გახსნის, სამხედრო გამარჯვება ვერ შესცვლის ხალხთა ფუძეს გარეშე ამ ხალხთა სურვილისა და მომზადებისა. ანტიბოლშევიკური რევოლიუცია მომზადებულია საბჭოთა იმპერიაში. ანტიბურჟუაზიულის მომზადება მერმისის საქმეა. ყველა სოციალისტური ელემენტები დღეს დაშინებული, დაფანტული და დავარდნილია. მათ არც იღვია შერჩათ, არც დინამიკა. ომმა მხოლოდ ერთ საკითხში ითამაშა რევოლიუციური როლი — მან გახადა აშკარა ბურჟუაზიული რეჟიმის სიღამპლე და მისი ამოვდების აუცილებლობა.

ამ ლეშის გადათრევა საჭიროებს ზავს, მშვიდობიანობას, ერის ყურადღების ამ საკითხისაკენ მიქცევას. გარეშე ძალმომრეობა, უცხო ოკუპაცია აფუჩეჩებს და აბნელებს საშინაო სატკივარს, ასუსტებს შინაურ უთანხმოებას და ქმნის ყალბ ერთსულოვანობას თავისთავათ მისახვედრ და ნათელ ჭირვარამზე. რასაკვირველია, გარეშე უღელი არავის სურს; ეს ზურგიელიძის ჭეშმარიტება დღეს ჩრდილაკს სოციალურ უთანხმოებას და ქმნის აზრის და მოქმედების ზერელობას. ეს არც ოკუპანტებისათვის არის სასარგებლო, რამდენათ მათი მიზანია მთლიანი ევროპის შექმნა, რაიცა საფრანგეთის გარეშე შეუძლებელია. ხოლო ამ მომავალი გამთელების ნიადავის მომზადება შესაძლებელია ზავის ჩამოვდებით ევროპის

*) ეს მამართვა აღმოჩნდა მხოლოდ სარდლობის აზრი და არა მთავრობის და ნაცისტების. ის არ განმეორებულა. შენ. 1944.

დღეს დაკავებულ ერებთან და მით მათი მეგობრობის მოპოვება: ყოველდღიური საყველბურო შეწუხებით იჩაგრება მომავალი მშვიდობიანობა და მეზობლური ურთიერთობა*), საფრანგეთის სულისკვეთება მზათაა დიდი საშინაო რეფორმისათვის; პარლამენტარიზმმა ყველას თავი მოაძულა, ახალი წყობილების დამკვიდრება აუცილებლათ აღიარებულია, საჭიროა მხოლოდ მისი მიგნება და გატარება. ეს კი შესაძლებელია მშვიდობიან ატმოსფეროში. ომმა აღმოაჩინა მთავარი სენი, ზავმა უნდა მოგვცეს მისი განკურნება, მისი მოჭრა და მოშორება. სოციალური ქირურგია ამ შემთხვევაში ერთადერთი წამალია.

ყოველნაირი ზავი თავისთავად ამ გადატრიალებას ხელს ვერ შეუწყობს. ნაციონალური ჩაგერის და უღელის ხელშეკრულობა ითამაშებს იმავე მიფუნჩების როლს, რასაც დღეს თამაშობს ოკუპაცია. მოთანხმება თანახმობის ნიადაგზე, ურთიერთის გაგების და სასიცოცხლო ინტერესების დაცვა ორივე მხარისთვის შექმნის მკვიდრ, ხანგრძლივ მშვიდობიანობას და გასწმენდს საზოგადო აზროვნებას სოციალური შემოქმედებისათვის. სწორედ სამარცხვინოა, ორი მეზობელი კულტურული ერი დაემზგავსენ ორ მოყიყინე მოსახლვრე გლესს. გერმანია-საფრანგეთის მეტოქეობა იწყება მხოლოდ ნაპოლევონ პირველის შემდეგ; გერმანია დამარცხდა 1807 წ., გაიმარჯვა 1871 წ., დამარცხდა 1918 წ., გაიმარჯვა 1940 წ. აი ამ სამხედრო დოლს ბოლო უნდა მოეღოს და ორივე ერთნაირათ ჩადგენ სამშვიდობო კალაპოტში. მაგრამ არის კალაპოტი და კალაპოტი; ერთია დროს მომგები, დაუღეგარი, მზათ პირველ შემთხვევისათანავე აფეთქდეს. მეორეა ხანგრძლივი, საფუძვლიანი, ომის უარისმყოფელი და მშვიდობიანი მოთანხმების მოციქული. პირველში ჩვენ ვიმყოფებით კარგახანია; ყველა საერთაშორისო უბედურობა აქედან მომდინარეობს. მეორე კი მოსაპოვებელია, დასამყარებელია; მხოლოდ მის ბაზაზე გახდება შესაძლებელი მართლა ზავი, მართლა მშვიდობიანობა და მყუდროება.

ზავი და მშვიდობიანობა განუყრელათ დაკავშირებულია ახალი ეკონომიური წეს-წყობილების დამყარებასთან.

*) ეს დღემდე ვერ შეიგნო და ვერ განახორციელა გერმანიამ, რის გამო ომს აგებს. შენიშ. 8 აგვ. 1944.

ნათქვამია: თუ საძირკველი დანგრეულია, მასზე კედლის აგებისათვის ყოველი შრომა დაკარგულია. სოციალურ ცხოვრებაში საძირკველია ეკონომიკა, ზედშენობაა პოლიტიკური და იდეური წყობა. არსებული ეკონომიკა მუდამ ანგრევს და აფორიაქებს ადამიანთა ურთიერთობას შინ და გარეთ. ცხადია, ზავის უზრუნველსაყოფათ, მშვიდობიანი განვითარების შესაქმნელათ აუცილებელია ამ ძირითადი მიზეზის ამოგდება, დაფუძნული ფუძეს ამოყრა და მის ალაგას ნამდვილი, შესაფერი და ურყევი საძირკველის ჩაყრა. ე. ი. საკითხია ორგანიული ცვლილების, სტრუქტურის გადაწყობის და გაჯანსაღების. ასე ესმოდათ ეს ძველათ. კლასიკურ სოციალიზმს და მის წინამორბედთ და მიმდევართ. ეს ასე აღარ ესმით მხოლოდ დიდი ომის შემდეგ. ამ რევიზიის მეთაურათ გამოვიდა მეორე ინტერნაციონალი, არა სიტყვით, არამედ საქმით, პოლიტიკით, სოციალური ბრძოლით. რა წამოაყენეს მათ?

წამოაყენეს დამუშავებული სიმდიდრის, ერის შემოსავლის განაწილება, ვის რამდენი უნდა მიეცეს, ვინ როგორ დაჯილდოვდეს, მთელი სარეფორმო ბრძოლა დატრიალდა ამ პრობლემის ირგვლივ. გასანაწილებელი მართლაც დიდი თანხებია, როგორც ზემოთ დავინახეთ. ორმოცი მილიარდი წლიური შემოსავალი ვის არ აღუძრავს შიდას. ვინ არ დაფაცურდება მის წასაგლეჯათ. მაგრამ ეს საკითხი აწუხებს არა მარტო მუშებს და სოციალისტებს, არამედ ყველას, ბურჟუას ისე, როგორც პროლეტარს, ინტელიგენციას ისე, როგორც გლეხს. ეს არის საერთო ნიადაგი, რომელზედაც ყველა დგას და ერთმანეთს ებრძვიან, ერთიმეორეს წაგლეჯ-წამოგლეჯენ. ამ სფეროში არავითარი განსხვავება არ არის არც ერთ დაჯგუფებას, პარტიას თუ პოლიტიკურ წყობილებას შორის. აქ თავს იყრიან ლიბერალები, რეაქციონერები, სოციალისტები, ნაციისტები, ფაშისტები— ყველა, ვინც კი დღეს ქვეყნის ბედს განაგებენ. ნაციონალ-სოციალიზმი მხოლოდ ერთი ფორმაა სიმდიდრის განაწილებისა, რაიცა არაერთხელ უცდიათ ძველათ. მეტი ნაწილი სახელმწიფოს, ნაკლები კერძო პირთ — აი მისი მწამსი. ამ მხრით ის ენათესავება ბოლშევიზმს, როგორც გაზვიადებულ ეტატიზმს.

სოციალისტთა შორის ამ ახალ ნიადაგზე გარკვეული სარე-
ფორმო პლანი წამოაყენა ბელგიის მუშათა პარტიამ, შემუშა-
ვებული დემანის მიერ და მიღებული პარტიის კონგრესზე 1934
წ. აქ დასმულია მიზანი და საშუალება. პირველი «მოქმედება
ფინანსიური კაპიტალის მონოპოლიური ძლიერების წინააღმ-
დეგ, ხელშეუხებლათ სხვა ფორმის კერძო საკუთრებისა». მე-
ორეა საარჩევნო ბიულეტენი, პარლამენტარიზმი*), რეფორმის
სათავეა კრედიტის ნაციონალიზაცია, სახელმწიფოს ხელში გა-
დასვლა, საიდანაც დაიწყება ინდუსტრიალური განახლება. ეს
არის ანგარიში კომერციული, უფულოთ საქმე არ დაიწყება,
ასეთი «პლანი» განხორციელებულია გერმანიაში, სადაც მთე-
ლი კრედიტი მთავრობის ხელშია და ის ხმარდება კერძო წარ-
მოებას მოხელეთა კონტროლით. კლასიკური პოლიტიკური ეკო-
ნომია, დაწყებული ადამ სმიტით, სიმდიდრის საფუძველათ
აღიარებდა შრომას, წარმოებას, ზედმეტი ღირებულების შექმ-
ნას, რაიცა შემდეგ ნაწილდება მცხოვრებთა შორის. მამსა-
დამე, ძირია შრომის ორგანიზაცია, ხოლო შედეგია შემოსავა-
ლი; ამაში შედის ფინანსებიც. ამ შედეგის სათავეთ გამოტანა,
მთავარ ფაქტორათ დასახვა, საიდანაც ვითომ დაიწყება წარ-
მოების რეორგანიზაცია, ნიშნავს იმავე განაწილების ფარგალ-
ში ჩამწყვედევას და რეფორმიზმით თამაშს. ფინანსებისთვის
ასეთი უადრესი ეკონომიური როლის მინიჭება დაიწყეს აგერ
ახლა, დიდი ომის შემდეგ. პირველათ ამერიკელებმა წამოაყე-
ნეს ლოზუნგი: გაწესრიგებული ფინანსები — აი სათავე გაწეს-
რიგებული ეკონომიისა; მას აყვენ ევროპიელები. ეს დოქტრინა
მოდის არა სოციალისტური, არამედ ბურჟუაზიული წრეებიდან.
უკმაყოფილო ვაჭართა და მრეწველთა იდეოლოგებიდან; ესენი
საჭიროებისამებრ ვერ შოულობენ კრედიტს ან ის ძვირათ უჯ-
დებათ და სამართლიანათ ფიქრობენ სახელმწიფოს ხელიდან
უფრო იოლათ და შედევათიანათ იშოვიან. განსხვავება მხოლოდ
იმაშია, რომ ეს ზომა სოციალისტებს გამოაქვთ ანტიკაპიტა-
ლისტურ ზომათ, ხოლო ბურჟუებს კაპიტალისტური წარმო-
ების გასამაგრებლათ და მრეწველობის ბანკების უღლისაგან
რამდენიმეთ გასანათავისუფლებლათ, როგორც ეს წინა პერიოდ-
ში იყო. წინეთ, ბანკირი იყო დამოკიდებული მრეწველზე, მის-

*) იხ. Henri de Man: Pour un Plan d'Action. 1934.

გან ღებულობდა შესანახავათ თანხებს; ახლა კი, პირიქით, მრეწველია დამოკიდებული ბანკირზე, რომელიც თავის უდიდეს თანხებს ღებულობს ყოველი მხრიდან, გარეშე მრეწველთა კლასისა. და სწორედ რამდენიმეთ მაინც დაბრუნება პირველი ეტაპისაკენ შესაძლებელია კრედიტის ნაციონალიზაციით.

უეჭველია, ასეთი წმინდა ბურჟუაზიული რეფორმის განხორციელება შესაძლებელია პარლამენტარიზმით, კენჭების მოხერხებულათ ამუშავებით. და თუ მაინც ის ზელგიაში ვერ განხორციელდა, ამის მიზეზათ დემანი თავის ახალ მოგონებაში ასახელებს კულისების ინტრიგებს, რაშიაც მონაწილეობას იღებდენ სოციალისტებიცო. სწორი იყო პლანის მხოლოდ ერთი ღებულება: ბლოკი მუშების, გლეხების და წვრილი ბურჟუაზიის. მაგრამ ამ დიდ კოალიციას დაუსახეს მეტად მჭლე მიზანი და ამიტომ ვერავითარი შთაბეჭდილება მოსახლეობაზე ვერ მოახდინა. აქ დიდი ხანია ეს კლასები ერთიმეორისაგან გათიშულია, მათ შორის თხრილი გავლებულია, ისინი სხვადასხვა იდეოლოგიაში და პოლიტიკურ ხელმძღვანელობაში აღზრდილია. მუშათა პარტიის ეს ახალი დირექტივა მეტად დაგვიანებულია. პარტიას თავიდანვე უნდა ეფიქრა და ეზრუნა ამ საგანზე და არ მიეგლო არა-პროლეტარები სხვა პარტიებისათვის, როგორც ერის უკანონო შვილები. ესენი არ გაქრენ წინააღმდეგ მოლოდინისა. ამ ფაქტს დიდის ვანცეიფრებით აღნიშნავს დემანი თავის «პლანში» და ასკვნის: რაკი ისინი კიდევ არსებობენ და ჩვენსკენ არ მოდიან, ჩვენ მივიღეთ მათთანო. და კიდევაც მივიდენ... პარლამენტის კულისებამდე... ნუ დაივიწყებთ, რომ ეს «პლანი» ითვლებოდა ინტერნაციონალში საუკეთესო შემოქმედებათ, მას ბაძავდენ ფრანგები, მას აქედენ აქედან-იქიდან და გათავდა სკანდალურათ, მოცლილთა გათამაშებათ.

ომმა ნათელყო, რომ საკითხი უფრო ღრმაა, ვინემ პლანგბი. თუ წინეთ სოციალისტურ გარდაქმნას ასაბუთებდენ ერთი მწარმოებლური კლასის ინტერესებით, ახლა გამოირკვა, ამ განახლებაში გაცილებით მეტად დაინტერესებულია მთელი ერი, მთელი კულტურა და ცივილიზაცია, ვინემ მისი რომელიმე ნაწილი. მოსაწესრიგებელია არა ფინანსები, არა დღის ქირა და კლასთა ბრძოლა, არა ფასები და ვაჭრობა, არამედ ხალხთა არსებობის პირობა, ერთა განვითარების და მშვიდო-

ბიანობის შესაძლებლობა. რაკი ეს მხარე ადამიანის ცხოვრებისა ასე ძირბუდიანათ გასვარა უთავბოლო ინდუსტრიალიზაციამ, ცხადია, მისი მოწესრიგება, მისი ხელში დაჭერა და წინამძღოლობა დღევანდელი დროის მთავარი საზრუნავი საგანია. ე. ი. უნდა იქნას შეცვლილი თვით გეზი არსებული ეკონომიური პროცესის, მისი გზაკვალის ხელახალი გავლებით და მისთვის ფართო ადამიანური მიზნის დასახვით.

წარმოება მოითხოვს სამ ელემენტს: მუშას, ტექნიკას, ნედლ მასალას. პირველია ფაქტორი ნაციონალური, მეორე ინტერნაციონალური, მესამე მსოფლიო ურთიერთობის. სამივე ამ საარსებო წყაროს დაეპატრონა ვიგინდარები, სიამოვნების და გამორჩენის მაძიებელნი და თავის ჯიბისათვის ქვეყნიერებას რეყენ. ამათი გადადენა და მათ ალაგას ამ საჭირო ელემენტების შემქმნელთა მიერ დაკავება — პირველი ნაბიჯია ახალ გზაზე. მშრომელი და მეცნიერება ხელიხელ ჩაკიდებული უნდა მიდიოდენ და წარმოების საკითხს განაგებდენ. ამ ხაზზე მიუცილებელია შეერთება ნაციონალური და საერთაშორისო ელემენტების და მათი საერთო ძალღონის მოთანხმება. მუშა ინდუსტრიას შინ ყავს, მაგრამ ნედლი მასალა მოსატანი აქვს. სწორედ ამ საჭიროებამ გამოიყვანა გერმანია თავისი საზღვრებიდან და ამტრეყიებს სხვის ღობეებს. მტრეყვის შეცვლა თანხმობით ვერ მოხდა ბურჟუაზიის ნიადაგზე, ის მიხდება მხოლოდ მშრომელთა ნიადაგზე.

ამ ორ სხვადასხვა საფეხურზე გადამჭრელ როლს თამაშობს ორი სხვადასხვა საჭიროება. დღევანდელი ბატონები მხოლოდ შეძლებას ეძებენ, ფულს აგროვებენ და ამ დროშას უმორჩილებენ მთელ საშინაო და საგარეო პოლიტიკას. ხვალინდელ ბატონებს, მშრომელთ, ექნებათ გადასაჭრელათ დასმული მხოლოდ ერთი საკითხი, საკითხი თავის რჩენის. ე. ი. ის, რაც დგას, იდგა და იდგმება მუდამ ადამიანის წინაშე. ძველ პატრიარქალურ საზოგადოებაში ამ საჭიროებაზე ზრუნავდა ოჯახი და გვარი, მთელი საგვარეულო წყობილება. შემდეგ ის შესცვალა ინდივიდუალურ წყობილებამ, თვითეული თავისთვის, თვითეული თავის შინ. ახლა კაცობრიობა ბევრი ცდის და მარცხის შემდეგ მიადგა ისევ ძველ გზას — ინდივიდუალური წყობის შეცვლას სოციალურით, ოჯახი რჩება ძველებურათ, საგვარეულო წყობილება ფართოვდება ნაციონალურ წყობი-

ლებათ იმავე ძველი დროშით და შინაარსით: დაეხმაროს ადამიანს მიუცილებელი სასიცოცხლო მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში. ამ ხაზზე იარსებებს სამი მომქმედი საფეხური: ოჯახი, თემი, ერი. ამათი მოღვაწეობა ცალ-ცალკე თავის სფეროში და ერთად საერთო ამოცანებისათვის, ურთიერთის დახმარება და ხელის შეწყობა მოგვცემს მკვიდრ, ურყევ საფუძველს, რომელზედაც აეგება თანამედროვე ნაციონალური და ინტერნაციონალური სოციალური წყობილობა. მხოლოდ ამ გზით, ამ ნიადაგზე აღმოცენდება ხანგრძლივი მშვიდობიანობა, ნათიერი კეთილდღეობა და კაცობრიობის გამთელება, ერთი სიტყვით, ტექნიკა, ინდუსტრია, მეურნეობა აწყობილი ადამიანთა მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ ერში და ერთა შორის — ერთადერთი სოციალური დროშაა, ერთადერთი მხსნელი ჩაგრული, დაბნეული კაცობრიობის...

ლი ო ვ ი ლ ი. 20.9.41.

ევროპა და კაცობრიობა

ამ ორი საუკუნის წინ დასავლეთი ევროპა არაფრით არ განსხვავდებოდა დანარჩენი კაცობრიობისაგან, არც ეკონომიურათ, არც პოლიტიკურათ და სოციალურათ, არც გონებრივათ. ისიც, როგორც ყველა დანარჩენი ხმელეთი, წარმოადგენდა აგრარიულ ქვეყანას, თავს ირჩენდა იმავე წესებით, შრომის ისეთივე იარაღებით და განაწილებით, როგორც ყველა ხალხი. მათ შორის იყო განსხვავება მხოლოდ მანძილის მხრით, მეტათ დაშორებულნი ერთიმეორისაგან, მცხოვრებნი და მოსაქმენი მის-მისდა, ღარიბნი მიმოსვლით და კავშირებით. ამ სფეროში გაცილებით უკეთ იყო აწყობილი ერთიმეორის დაახლოება აღმოსავლეთში, ვინემ დასავლეთში. კაცობრიობის ცენტრი გახდა ახლო აღმოსავლეთი არაბების მეთაურობით და მიმზიდველი ძალა დანარჩენი შორეული ხალხებისათვის. მის მეზობლათ ჩნდება მონღოლების მეთაურობით ახალი ცივილიზაცია ჩინეთ-ინდუსებისა და ეს სამივე კუთხე ხდება ერთ მთლიან ერთეულათ. ევროპიელთა სანატრელი შეიქმნა ამ ქვეყნებთან დაკავშირება, იქიდან საქონლის მიღება, სავაჭრო და გონებრივი დაახლოვება, რომის დანგრევის შემდეგ ევროპა ხდება გარიყული, გამოცალკევებული საკაცობრიო გზებიდან და მიმწყვდეული ატლანტიკის ოკეანის ნაპირებისაკენ. ამას მიემატა კიდევ რელიგიური განსხვავება, დასავლეთის ვიწრო კათოლიკურ რწმენაში ჩაჭერა და ამ ნიადაგზე ატეხილი საშინაო და საგარეო ლაშქრობა. ევროპა ჩაეარდა სრულ იზოლიაციაში დანარჩენი მსოფლიოსაგან. მისი ყოფა-ცხოვრება, მისი სვე-ბედი არავის აინტერესებს მის გარეთ, არსაიდან მიემუერებიან მისკენ ჭკუის სასწაულათ, მაგალითების მისაღებათ, მისი შთაგონებებით სახელმძღვანელოთ. ხმელთაშუა ზღვის ცივილიზაციის ნანგრევებზე მოიკალათა ევროპის სხუადასხვა მოდგმის პრიმიტიულ ხალხებმა, უმრავლესობა გერმანიის რასისა

და სასულიერო წოდების მეთაურობით თავიდანვე დაიწყო თავისი ახალი კულტურის შექმნა. ერთი სიტყვით, კაცობრიობა იმყოფებოდა ერთდამავე ეკონომიურ ღონეზე — მისი თავის სარჩენი ტექნიკა შეიცავდა ერთდამავე სადა იარაღებს: გუთანი, სატეხი და ხერხი, ხელენო და წალღი; ხოლო უმუშეერთა, სხვისი შრომით მცხოვრებთა, ერთადერთი იარაღი იყო ხმალი. ეს ხმალი მიიმართებოდა უმთავრესათ თავისი თანამემამულეების და მეზობლების წინააღმდეგ, იშვიათად შორეული ხალხების და ქვეყნების დასაპყრობათ. მხოლოდ შიმშილობა და ავანტიურიზმის სიყვარული გაიყვანდა მეომართ თავის საზღვრებიდან შორეულ ადგილებისაკენ, რაიცა თავდებოდა უკან დაბრუნებით მოკლე დროში. ერთადერთ რომმა გააგრძელა დაუსრულებელი დაპყრობა, რაიცა გათავდა მასთან ერთად. საერთოდ მთელი კაცობრიობა იმყოფებოდა ერთნაირ სადა ბუნებრივ მდგომარეობაში, რაც შეიძლება მეტი შინაგანი წონასწორობის დაცვით, გამეფებული ზნეჩვეულებით და მიღებული მორალით. დასავლეთი წარმოადგენდა მხოლოდ ამ მთელის ერთ ნაწილს, ერთ კუთხეს, დაშორებულს ყველა ცენტრებისაგან და ინტერეს მოკლებულს. ყველა ხალხის და პიროვნების ძირითადი საზრუნავი საგანი იყო თავის სარჩენი საკმაო ნაყოფის დაგროვება. ჭამა-სმა დიდათ შესარგი გახდა მთავარ დროშათ; სიმდიდრის დაგროვება, სიმდიდრის შენახვა და საშვილი-შვილთ გადაცემა სრულიად არ შედიოდა ადამიანთა მზრუნველობის ფარგალში. სადა ტექნიკის გამო მეფობდა მუდმივი ნივთიერი გაჭირვება, საქონლის ნაკლებობა და ამიტომ მცხოვრებთა გამრავლება მეტათ ნელი ნაბიჯით წარმოებდა. 1650 წ. კაცობრიობის წევრთა რიცხვი უდრიდა 545 მილიონს, რაიცა თანდათან ნელი ნაბიჯით ავიდა 1800 წ. 906 მილიონამდე.

ამნაირათ, ამ ასი წლის წინეთ კაცობრიობა წარმოადგენდა მცირერიცხოვან, სადა, ღარიბ ადამიანთა კრებულს, ბუნებასან მჭიდროთ გადაბმულს, მისი ბრძანების და გავლენის ქვეშ მომუშავეს და აუჩქარებლათ თავისი საქმიანობის და სიცოცხლის გამაგრძელებელს.

და აი მთელი ეს საუკუნოებით აწყობილი ცხოვრება და ურთიერთობა ძირბუდიანათ გადატრიალდა უკანასკნელ საუკუნეში, სავსებით ამოვარდა ძველი კალაპოტიდან. აეწყო ახალი ურთიერთობა და სწრაფი ნაბიჯით გავექანეთ წინ, უცნობი გა-

უთვალისწინებელი მერმისისაკენ. რა ძლიერების მატარებელია ეს ამოვარდნილი ქარიშხალი სჩანს იქიდან, რომ მის მეფობაში ადამიანთა რიცხვი დედამიწაზე ავიდა ორ მილიარდამდე (1935 წ.), ე. ი. ის გაორდა. სულ მცირე დროში დედამიწა დაპატარავდა, მანძილს დაეკარგა ძველებური მნიშვნელობა, ზღვა და ხმელეთი გასწორდა, სიმდიდრე გამრავლდა, იშვა სრულიად ახალი საზოგადოება, ახალი ადამიანი. ამ ძირითად რევოლუციის მომნიჭებელია სამი მოვლენა: ტექნიკა, კაპიტალიზმი, ინდივიდუალიზმი. პირველის განვითარებამ მოგვცა ახალი სამუშაო იარაღები, გააბატონა მაშინიზმი, მექანიზმი; მეორემ მოგვცა მრეწველობა, ინდუსტრიალიზმი, მესამემ კერძო ინიციატივა, პირადი თაოსნობა, ეკონომიური და შემდეგ პოლიტიკური თავისუფლება. ამ ევოლუციის მეტაური გახდა დასავლეთი და მით ის ერთი დაკვრით მოექცა კაცობრიობას სათავეში. მთელი ამ პროცესის საფუძველია, უეჭველია, ტექნიკის აღორძინება, რაიცა გამოიხატა სამუშაო, სამიმოსვლო და საკავშირო სფეროებში. მთელ ამ მსვლელობას მეტაურობს მეცნიერება, ადამიანის მიერ ბუნების ძალთა გაგება და მათი თავის სასარგებლოთ ამუშავება. ახალი ევროპის, ახალი ცხოვრების შემქნელი არიან ის იშვიათი ადამიანები, რომელნიც ჩაკეტილნი თავთავის ლაბორატორიებში, მუშაობენ შეუჩერებელივ ახალ-ახალ აღმოჩენებისათვის და აადვილებენ ცხოვრებას და შრომას. აი ამ მიღწევებს იყენებენ კერძო პირები, ქმნიან თავის სასარგებლოთ წარმოების სხვადასხვა დარგებს და ეპატრონებიან მთელ ეკონომიკას.

ამ ახალი ტექნიკური ეკონომიკის ძირითადი დამახასიათებელი თვისებაა შრომის უმწვერვალესათ გაყოფა, ერთი ადამიანის, ერთი დაწესებულების მიერ ერთი რომელიმე საქონლის კეთება, მისი გაყიდვა, რომ ამ გზით შეიძინონ სხვა, სხვების მიერ დამზადებული და მისთვის საჭირო საქონელი. მაშასადამე, ამ ნივთიერი წყობის ზეორე თვისებაა საქციალიზაცია, ერთი განსაზღვრული ხელობის ცოდნა და გამოყენება. თანამედროვე წარმოება არის სხვადასხვა ხელობათა მისმისდა ამუშავება და დამუშავებულის ცალცალკე გასაღები. ამ წესის კალპოტში ჩადგა სასოფლო მეურნეობაც. აქაც შევიდა სპეციალიზაცია; პურის მომყვანი მარტო პურს ყიდის, ხოლო ყველა სხვა ნაყოფს ყიდულობს. ეს კიდევ ცოტაა, ის თავის პურს

თავის საჭიროებისათვის არ აფქვევს და არ აცხობს; მთელ თავის მოსავალს ყიდის, ხოლო გამომცხვარ პურს ყიდულობს. აი ამ გარემოებამ ძირიანათ შესცვალა ძველი ეკონომიკა. თუ წინეთ თვითეული ქვეყანა იკვებებოდა და ცხოვრობდა სრულიად დამოუკიდებლათ სხვა ქვეყნებისაგან, ახლა ვერც ერთი სამრეწველო ქვეყანა ვერ კმაყოფილდება შინაური ნაპუშიერით და იძულებულია შემოიტანოს უცხოეთიდან აუცილებელი საქონელი, დასამუშავებელი სამრეწველო ნედლი მასალა და საკვები ნაყოფი. ამისათვის კი საჭიროა დამუშავებული ნივთის გატანა და გაყიდვა. ვაჭრობა გახდა ძარღვი მთელი ეკონომიური წყობის. წარმოიშვა ერთი მთლიანი მსოფლიო ეკონომიკა, რომლის თვითეული მატარებელი ერი განუყრელათ გადაება ერთმანერთს.

აღამიანთა ეკონომიური ჯაჭვის აუცილებელი, ბუნებისაგან ბოძებული, რგოლი არის მხოლოდ ორი: შრომა და ნაშრომის მოხმარა, ე. ი. მწარმოებელი და მომხმარებელი. ყველა სხვა რგოლი კვიან გამოგონებულია. ფილოსოფოსი პლატონის სიტყვით, პირველი ვაჭარი ვაჭრობდა იმიტომ, რომ იყო საწყალი, ღარიბი, ან სუსტი მუშაობისათვის, ავთამყოფი ან ზარმაცი და ცდილობდა იოლათ თავი ერჩინა. აი ეს ერთხელ გამოუნაკლისი ავთამყოფი რგოლი დღეს გახდა ეკონომიკის მთავარ მამოძრავებელ და სულის ჩამდგმელ მოვლენათ; არას შემქნელი გაბატონდა შემქნელზე და გახდა მათ მეთაურათ. აგებს ორივე აუცილებელი რგოლი, იგებს მათ შორის ჩამდგარი არა-აუცილებელი ზედმეტი რგოლი და მას მიყავს მთელი ქვეყნიერება თავის ჭკუაზე.

აი ამ ახალი ეკონომიური იარაღით მიადგა ევროპა კაცობრიობას და შეუდგა მისთვის ანგარიშის გასწორებას. ბუნებრივი იყო ეს ანგარიში გასწორებული ყოფილიყო ვაჭრობის მეთოდით, გაცვლა-გამოცვლით. თუ ინგლისელს ეჭვივება ცვილონის ჩაი, მისი შეძენა ადვილია ყიდვა-გაყიდვით. ნამდვილათ კი მოხდა წინააღმდეგი, მას დასჭირდა ჩაისან ერთად თვით ცვილონი მისი მცხოვრებლებით, დასჭირდა კოლონიები საკუთრებათ. აქედან წარმოიშვა დღევანდელი საოცარი მოვლენა: 37 მილიონ ინგლისელს თავის მარჩენალათ ყავს 500 მილიონიანი კოლონიები, საფრანგეთის 40 მილიონ მცხოვრებს ყავს 100 მილიონი კოლონისტები და ასე ბოლომდის; სამრეწველო

ქვეყნებმა გაინაწილეს კაცობრიობა, ყველა ის კუთხეები, რომელნიც «გლახათ» მდებარეობდა და შექმნეს თავისი იმპერიები დაბრიყვებულ ხალხთა ანგარიშზე.

დასავლეთი მოველინა კაცობრიობას დამპყრობელათ.

ევროპა დაუპირდაპირდა რა კაცობრიობას იარაღით ხელში, იმავე დროს მან გასწია ფართო მუშაობა თავის ეკონომიკის გასავერცელებლათ და მის ფერხულში ყველა ერების მოსაქცევათ. ამ მუშაობის მთავარი საშუალება გახდა პრინციპი თავისუფალი კონკურენციის, თავისუფალი ვაჭრობის და ღია კარების. მამასადამე ალებ-მიცემობის საკითხებს სწყვეტდა თავისუფლათ გამოცხადებული ფასები. ამ დროშის მატარებელი შეიქმნა ინგლისი, რომელსაც გაყვა დანარჩენი ევროპა. დამკვიდრდა გამთლიანებული მსოფლიო თავისუფალი ეკონომიკა, რომლის ძირითად კანონებს დაექვემდებარენ ყველა ნაციონალური ეკონომიკა, ყველა საალებშიცემო და საწარმოო წესები. კაპიტალიზმი გადაიქცა მსოფლიო მოვლენათ, მთელ ხმელეთზე გაბატონებულ საწარმოო ფორმათ. ამ ახალ ნივთიერ გადაწყობას მოყვა პოლიტიკური, ნაციონალური და სულიერი გადაწყობა. გამოღვიძება დამორჩილებული ერების და კოლონიების, ხალხთა ბრძოლა თავისუფლების მოსაპოვებლათ შინ და გარეთ, ერთა სუვერენობა და საკუთარი სახელმწიფოს დაარსება გახდა საყოველთაო, საკაცობრიო დროშა. მთელი ეს მიმდინარეობა დაუპირდაპირდა დასავლეთს და ძალა დაატანა მას ის იცნას და ანგარიში გაუწიოს. ინგლისი ხდება იძულებული შემოიღოს დომინიური სამართველო სისტემა, ავტონომიური კოლონიალური გამგებლობა, იცნას მრავალ ერთა და ხალხთა დამოუკიდებლობა ამერიკაში, ერთი სიტყვით, გააკეთა ფართო პოლიტიკური დათმობები, ერთი პირობით — ეკონომიკის მსოფლიო ჰეგემონია ხელიდან არ გაუვარდეს. იწყება მსოფლიოს გამთლიანება ეკონომიურათ და პოლიტიკურათ ევროპის წინამძღოლობით და მის ნიადაგზე ყალიბდება ერთი მთლიანი ცივილიზაცია, დარღვეული ასი წლის წინეთ დასავლეთის განდგომით და აღორძინებით. ეს გამაერთიანებელი მიმდინარეობა განსაკუთრებით ძლიერდება დიდი ომის ხანაში და შემდეგ. რაკი ევროპა ერთიმეორეს დაერია, საკმაო სამრეწველო საქონელს იქიდან შორეული ქვეყნები ვეღარ ღებულობდენ, იძულებული გახდენ თვით გაეჩინათ ინდუსტრია, შემდგარიყვენ ინ-

დუსტრიალიზაციის გზაზე. გაჩნდა მრავალი სამრეწველო ცენტრები ევროპის გარეთ და მით დაიწყო ინგლისის და მისი მიმდევარი დასავლეთის ეკონომიური ჰეგემონიის დაქანება და ბოლოს დაცემა. ამის შედეგი გახდა ორი გამანადგურებელი მოვლენა: მრავალი მილიონი მუშის უმუშევრათ დარჩენა და ფინანსიური არეუდარევა, ყველა მაგარი ვალიუტის დაცემა, კრიზისი სამრეწველო, კრიზისი ფინანსიური. ცივილიზაციის გამთლიანება ითხოვს სავაჭრო-საწარმოვო გათანასწორებას მსოფლიოსი. ამით ევროპა ჩავარდა გამოუვალ ჩიხში და აქედან გამოსაძვრენათ იფეთქა მეორე დიდმა ომმა. ამათ ვერ გაიყვეს კაცობრიობა, ვერ მორიგდენ სხვისი ქონების განაწილებაში და ფიქრობენ ძველებურათ, მათებურათ, კიდევ ერთხელ ჯერ ერთიმეორე დაარბიონ და შემდეგ დედამიწა გამარჯვებულთ გადასცენ. ე. ი. ძველი იმპერიალისტური იდეოლოგია რჩება უცვლელათ ახალ მოვლენათა ასპარეზზე, გადაწყობილ მსოფლიო ეკონომიკის საფუძველზე, რაიცა მას სრულიად არ უდგება. გონება კონსერვატორია, სინამდვილე რევოლიუციური. ცხოვრება მოითხოვს მსოფლიოს მორიგებას, ერთი საერთო ცივილიზაციის ცნობას და მის შიგნით თანხმობით დაბინავენას. ხოლო ადამიანები ამ ისტორიულ აუცილებლობას არ სცნობენ და მას მუდამ ებრძვიან.

არის ორგვარი მოვლენათა სერია: ისტორია ადამიანების და ისტორია ეკონომიური მსვლელობის, ეს ორი პროცესი ერთიმეორეზე განუყრელათ გადაბმულია, მაგრამ ვითარდება პირველის დაჯახებით, დაბმით და მეორის აშვებით, სტიქიურ, შეუჩერებელ მოვლენათ გადაქცევით. ეს ორი რგოლი მუდმივ ბრძოლაში არიან ერთმანეთთან და ყოველთვის უსულო მოვლენა იმარჯვებს სულიერ არსებაზე. ადამიანის შემოქმედებამ აიგდო თვით ავტორი, თვით შემოქმედი და თავის ტიკინათ გაიხადა. თავიდანვე ადამიანი ფიქრობს და მუშაობს ერთი საჭირობოროტო საკითხის გადასაწყვეტათ — როგორ ირჩინოს თავი, რა ჭამოს-სვას. არცერთი ცხოველი არ საჭიროებს ამდენ დავიდარაბას თავის გამოსაკვებათ. მიუხედავათ ამდენი ცდისა ვერცერთმა საზოგადოებამ ვერ გადასწყვიტა ეს საკითხი, ვერ მოაწყო და ვერ ააწყო ამ ძირითადი მოთხოვნის ნორმალური დაკმაყოფილება; ის მას მუდამ საფიქრელათ და საბრძოლველათ აქვს. ამ მხრით ყველა გაუღილ დროსთან შედარებით გა-

მოსარჩევია დღევანდელი დრო — არასოდეს ეს პრობლემა არ ყოფილა ისე გართულებული, გამწვავებული და თავსატკრევ-ვით გადაქცეული, როგორც ახლა არის. სტიქია სავსებით დაე-პატრონა თანამედროვე ადამიანს. მოთხოვნილება გამრავლებუ-ლი, წარმოება გართულებული, მოხმარა გაჭირვებული — აი დღევანდელი ევროპის ბატონ-პატრონნი; ეს სამი რგოლი შე-ადგენენ ერთ ჯაჭვს, რაიცა შემოეხვია ადამიანს კისერზე და მას სულს უხუთავს. აქ მთავარია მოხმარა, მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, მაგრამ მისი ასრულება გაცილებით უფრო ძნელი შეიქნა, ვინემ დამუშაება. ე. ი. ნივთი და ადამიანი ერ-თიმეორეს დიდათ დაშორდენ და საჭირო გახდა მთელი რიგი ტექნიკურე ზომებისა მათ დასაახლოებლათ; ის, უეჭველია, ვერ იცხოვრებს ძველებურათ, მხოლოდ თავისი სამშობლოს მოსავალით; მას ეჭირება სხვადასხვა ნაყოფის უცხოეთიდან შემოტანა. აი ეს უბრალო საქმეც კი ვერ აუწყვია დასავლეთს ისე, რომ ერთიმეორე სისტემატურათ არ ანადგურონ, ცოფი-ანი მგლებივით ერთიმეორეს არ დაერიონ. განათლება დაემონა ველურობას, მეცნიერება გახდა გზადახიდი დაბალი ეგოისტური ანგარიშის გასასწორებლათ. ერთისიტყვით, უღაო არის ერთი დიდი ფაქტის არსებობა: ადამიანის მიერ შექმნილი ტექნიკა და ეკონომია მას მოერია, თავის სიმძიმეს ქვეშ მოაკალათა, თავზე წააჯდა და არ აძლევს საშუალებას ადგეს, გამოძერეს და თვით უკარნახოს მას თავისი გადაწყვეტილება.

ჩვენ, ქართველებს, ერთი ჩინებული ანდაზა გვაქვს: დრონი მეფობენ და არა მეფენიო. ზოლო დრო ნიშნავს არა უბრალო უშინაარსო წელთა აღრიცხვას, არამედ იმ ცვლილებებს და ახალახალ მოვლენებს, რაც მას მოაქვს. აი ამ მოვლენებზე, თუ მეფეც ვერ იმეფებს, უბრალო მომაკვდავი როგორ იმეფებს. ყველა მას ემორჩილება, მის ფარგალში ტრიალებს და თავს ინუგეშებს — თავისუფალი ვარო. ყველა რევოლიუციათა შო-რის მხოლოდ ერთმა გაარღვია ეს გარემოებათა რკალი, იშოვა გამოსავალი, მაგრამ მთლათ მაინც ვერ ამოაგდო ის. ეს არის საფრანგეთის დიდი რევოლიუცია. ეს გაბედული აწყვეტა დაბ-მულე საზოგადოების ვერაფრათ ეჭაშნიკა დროს და შეუდგა ახალ-ახალი ფაქტებით მის ჭკუაზე მოყვანას, თავის ადგილის მიჩენას და კიდევაც მიუჩინა. ეს მოთვინიერება ისე გაღრმავდა, რომ ბოლოს თვით სოციალისტებიც კი დაეჭვდენ რევოლიუ-

ციის, ხალხის აწყვეტის საჭიროებაში და გამოაცხადეს — ჯერ ადრეა, გვეყოფა ყოველდღიური რეფორმიზმიო. ცივილიზაცია წარმოდგენილია როგორც აზროვნების მართველობა, გონების უმაღლესი ბატონობა, ნამდვილათ კი თვით ეს აზროვნებაა ყმა ნამდვილი მართველის, ობიექტიური პირობების, რაიცა მას უკარნახებს შინაარს და გეზს. ამ უშველვებელი ტვირთის არეკა და იქიდან ადამიანის გამოძვრენა ადვილი არ არის.

ყველა რეფორმატორი, ყველა საზოგადო მოღვაწე, მთელი მათი ამაღლა აზროვნობენ და მუშაობენ ამ ტვირთის ქვეშ; იწუნებენ მის ამა თუ იმ კუთხეს, ამა თუ იმ სახურავს, ფიცარს; არიან გართული მის შეკეთებაში, გადაწყობ-გადმოწყობაში, სხვადასხვა საწვრიმალ ღონისძიების მიღებაში. ამ წრიდან გამორიცხულია მხოლოდ მეცნიერება, მის ლოდების სიმძიმეს არავითარ ანგარიშს არ უწევენ მეცნიერები. და ეს იმიტომ, რომ ამათი სამუშაო სფეროა არა ადამიანი და მისი ინტერესი, არამედ ბუნება, ასტრონომია, ფიზიკა, ქიმია, ჩვენზე დამოუკიდებელი მოვლენები. აქ ადამიანი უფრო თავისუფლათ მსჯელობს, მიუდგომლათ იკვლევს, ახალ-ახალ აღმოჩენებს აკეთებს. როგორც კი ბუნებიდან გამომოვივართ საზოგადოებაში, ადამიანთა შორის, ჩაღდება ბრძოლა, დაპირდაპირება, ჯერ იდეურ სფეროში, შემდეგ პრაქტიკულ მუშაობაში, ირევა მონასტერი. აი ამ არევიდარევიას და მის მსვლელობას ეწოდება ისტორია. მისი შინაარსი მუდმივ ცვალებადობაშია, რაც მოხდა, არ მეორდება, რაც არის აღარ იქნება. მაგრამ ერთი მისი განუყრელი თვისება უცვლელი რჩება — ისტორიის სუბიექტი, მისი მატარებელი და სულის ჩამდგმელი — ადამიანი მუდმივი პატიმარია მის მიერვე შექმნილი ფაქტების, კულტურული მიღწევების, პროგრესიული მსვლელობის. და ეს მისი დაქვემდებარება მით უფრო სრულია, რაც უფრო წინ მივივივართ, რაც უფრო ვითარდება ადამიანი და მისი ცივილიზაცია. ამიტომ არასოდეს კაცობრიობა ისე მიკრული არ ყოფილა თავისავე ნამოქმედიარზე, როგორც არის დღეს. ხოლო აქ რაოდენობით განსხვავებაა — დასავლეთი უფრო ღრმათ ჩაიფლა მის მიერ აგებულ უზარმაზარ შენობაში, ვინემ ჩამორჩენილი ხალხები თავის მსუბუქ ღამისსათევში. რამდენი სიმდიდრე იღუპება დღევანდელ ომში, რამდენი შრომა და ნაშრომი ნიავდება, ეს ყველამ იცის. მაგრამ ეს ყველა სხვადასხვა რაზმათ დამწყრი-

ვებული ტაშს უკრავს ამ საერთო რბევას, საერთო დაღარიბებას. გამამდიდრებელი ტექნიკა გადაიქცა ადამიანის უგუნურობით გამალარიბებელ ტექნიკათ.

ამნაირათ, ევროპამ გაიარა სამნაირი ისტორიული პროცესი: პირველათ ის იმყოფებოდა კაცობრიობის ერთ ჩვეულებრივ გეოგრაფიულ ნაწილათ, მისგან დაშორებული და რამდენიმეთ ჩამორჩენილი. მეორე პერიოდი იწყება მისი ამ განმარტოვებიდან ამოსვლით, აღორძინებით, კაცობრიობის მეთაურათ და ამაღორძინებელი წინამძღოლათ გადაქცევით; მესამე, მიმდინარე ხანაში ის დაუპირდაპირდა კაცობრიობას, თავის შინაგან დაცემაში ითრევს მას, ანგრევს ყველა საშინაო და საგარეო შემაერთებელ ხიდებს, გამოდის უსაშინლესი მსოფლიო რეაქციის მებაირაღეთ და წამაქეზებლათ.

მთელი ეს ტრადიკული უკანასკნელი საფეხური არის შედეგი ერთი უბრალო ჩვეულებრივი მოვლენის. ადამიანს თავს დააწვა მისმიერ შექმნილი სიმდიდრე, მისი ნამუშიერი და მას სულს უხუთავს; აღარ იცის როგორ მოიხმაროს, როგორ უწინამძღვროს ისე, რომ შექმნილი ქონება არ განაცარმტვერდეს. თუ მან გააკეთა ბევრი საქონელი და ვერ გაასაღა ან გაყიდა დაბალ ფასებში, ის იღუპება, წაგებულია; გააკეთა ცოტა და გაასაღა, მაინც იღუპება, ხარჯებს ვერ ასწორებს, თანამედროვე რთული ტექნიკის შენახვას ვერ ახერხებს; იძულებულია აილოს სესხი სესხზე, დაეყმოს ბანკებს, არასმკეთებელ ფინანსიურ სპეკულიანტებს. ამ წაქცევ-წამოღგომაში იბეკება თანამედროვე ევროპა და მასთან ერთად მეტნაკლები სიმწვავეით დანარჩენი კაცობრიობა. ამ ეკონომიურ ხლართს ემატება პოლიტიკური. თანამედროვე მიმოსვლის და საკავშირო აპარატების წყალობით სავსებით ისპობა ძველებური პარტიკულიარიზმი და აქცევს ორ მილიარდ მცხოვრებთ ერთ მთლიან ერთეულათ, ერთიმეორის მეზობლათ, ერთ ოჯახათ. ამიტომ ყოვლად შეუძლებელია მოაწყო ერთი კუთხე ისე, რომ სხვა კუთხეს არ შეეხო, მის მოწყობაზედაც არ იზრუნო. მოუწყობელი ერი უეჭველათ დაანგრევს მოწყობილს. მაშასადამე, დღის წესრიგში დგას არა ერთი ერის, ერთი კუთხის თუ რასის ცხოვრების აწყობა, ეს უტოპიაა, არამედ მთელი კაცობრიობის. აქ შეიძლება იყოს განსხვავება არა მიზანში, არამედ მეთოდში, ტაქტიკაში, საიდან დაიწყო, რომელი კუთხე მოწყვეს

პირველათ და როგორ გააერთიანო ეს მუშაობა: დანარჩენებზე. ძველებური ნაციონალიზმი, მე ვარ და ჩემი ნაბადი, ობიექტიური პროცესით მოკვდა, ის ძირბუდიანათ ეწინააღმდეგება თანამედროვე ტექნიკურ მსვლელობას. და სწორეთ ამ მკვდარი-სათვის ჩაფრენამ, მისი ცოცხლათ წარმოდგენამ და სახელმძღვანელო დროშათ გადაქცევამ მოგვცა მეორე დიდი ომი. საფრანგეთ-ინგლისმა წარმოადგინა — ჩვენ კარგათ ვართ მოწყობილი, სხვები წყალს წაუღიაო; მოვიდენ ეს სხვები და მათ თავი გაუხეთქეს. მიიღეს უღმობელი ისტორიის ღირსეული განაჩენი.

და ასე, ისტორიის მსვლელობა მიდის ერთი მიმართულებით, ხოლო ადამიანის ჭკვა-გონება მეორე, მის მოპირდაპირე, გზებით. გამოდის რომ ცხოვრების აუცილებელი პროცესი მიმართება თვით ცხოვრების წინააღმდეგ. სტიქია რჩება ბოლომდე საზოგადოების ბატონპატრონი, მას აღვირის ამდები და ხელმძღვანელი არ ყავს. ვინც მას არ სცნობს, არ ემორჩილება, სასტიკათ ისჯება; და რადგანაც საზოგადოება არ გებულობს, არ უკვირდება მის განაჩენს და მოქმედებს თავის ფანტაზიის და სურვილების თანახმათ, ჯდება საბრალდებულო სკამზე, დასჯილი და დაცემული. თვითეული მუშაკი თავის მუშაობაში და მოფიქრებაში თავისუფალია; ხელოსანი, მწერალი, არტისტი, ტექნიკი — ყველა მომქმედი მოქმედებს როგორც ფიქრობს, როგორც მოისაზრებს, მხოლოდ თვით ეს ძირე მისი მუშაობისა, მისი გონებრივი პროცესის, ისაზღვრება გარეშე ძალით, უმისოთ შექმნილი მოვლენებით და ფაქტებით. მართლა თავისუფალი შემომქმედი არ არსებობს. გამონაკლისს შეადგენენ გენიოსები, ძველი ფილოსოფოსები, მხატვრები და მუსიკოსები. მათ შესძლეს ამაღლდენ გამეფებულ სოციალურ რკალზე, მიღებულ ზნე-ჩვეულებათა და აზროვნობაზე და ამიტომ არ იქნენ თანამედროვეთაგან დაფასებული. გენიოსობა სწორედ მდგომარეობს საზოგადოებაზე ამაღლებაში, თავისი სულის განთავისუფლებაში გარეშე მოვლენათა ტირანიისაგან. ასე ესმოდათ ეს საკითხი ძველ ფილოსოფოსებს. ახლა ეს დებულება სასაცილოა. დიდი კაცი ხდება სწორედ ის, ვინც ყველა ამ თვისებას უარსყოფს, სავსებით ემორჩილება გამეფებულ ურთიერთობას, აქებს და აღიდებს საზოგადოების ყველა ინსტიტუტებს, ყველა სურვილებს, რომ ამით შეიძინოს მისი თანა-

გრძნობა, დაიმსახუროს მისი ნდობა, გახდეს მისაღები საზოგადო მოღვაწე და გაშლილ სუფრას ფართეთ შემოუჯდეს.

ცნობილია რომ ბუნებაში არსებობს სასტიკი წონასწორობა, პლანეტების ერთიმეორეთი შეკავება, ერთიმეორის დახმარება, რომ საერთო მსვლელობა და არსებობა თანაბრათ შესძლონ. საკმარისია ეს სოლიდარობა ერთი წუთით შეწყდეს, რომ მთელი სამყარო აფორიაქდეს, ერთმანეთს დაეჯახონ, ბრძოლა გააჩაღონ და ჩვენი დედამიწაც უფსკრულში გადაჩეხონ. მაშასადამე კანონი წონასწორობისა, ე. ი. არსებობის უზრუნველყოფა მისი ერთ კალაპოტში ჩაყენებით, ერთ ხაზზე დამაგრებით არის ძირითადი კანონი ბუნების. და სწორედ ეს საყოველთაო გარდაუვალი ბრძანება სავსებით უარყოფილია ადამიანებისაგან და მის ალაგას წამოყენებულია ბრძოლა ყველასი ყველას წინააღმდეგ. პირველყოფილი საზოგადოება, საოჯახო-სათემო წყობილება, როგორც ბუნებისაგან ახლათ გამოსული და მასთან დაახლოვებული კიდევ ინახავდა ურთიერთ წონასწორობას, ერთიმეორის დახმარებას და თანხმობას. აქ ბრძოლა წარმოებდა გარეშე მტერთან, შიგნით მეფობდა მშვიდობიანობა. როგორც ეს წყობა დაინგრა, აღორძინდნენ კლასები, ღარიბ-მდიდარნი, დაერიენ ერთმანეთს, გაჩაღდა დაუსრულებელი რღვევა ყოველნაირი წონასწორობის და მივედით იქ, რასაც დღეს ვხედავთ. ასე რომ ჩვენი ქვეყანა, კაცობრიობა არის პირდაპირი უარისყოფა ბუნების და მისი საარსებო კანონების. მსოფლიოს დისციპლინა დარღვეულია, მისი ფარგლიდან ადამიანები გამოვარდნილია და უგზოუკვლოდ, საალაღებდოთ მოხეტიალეთ გადაქცეულია. მათ სრულ განკარგულებაში მოიქცა ბუნების ეს ჩვენი პაწია წერტილი, დედამიწა, იცხოვრეთ როგორც გსურთო, ხოლო ეს სურვილი კი უთვალავია, ერთიმეორის მეტბრძოლია, ერთი გეზის უარისმყოფელია. ორ მილიარდ მცხოვრებს ორი მილიარდი სხვადასხვა სურვილი აქვს. ამათი თავის მოყრა და ერთ უღელში შებმა შეუძლებელია. საერთო არევა, შენჩემობა, ერთიმეორის დამონება, ხოცვა და ჟლეტა გადაიქცა ჩვეულებრივ მოვლენათ. ეს პროცესი დებულობს უმწვერვალეს და უსასტიკეს სახეს სწორედ ჩვენს დროში, ცივილიზაციის ხანაში. რატომ?

ამ დამახასიათებელი მოვლენის მთავარი მიზეზია ერთი ახალი დროშა, რაიცა წინეთ არ არსებობდა და თუ აქაიქ არსე-

ბობდა მეტათ ფრთაშეკვეცილათ მისი გატარების სიძნელის გამო. ეს დროშა სიმდიდრის შეძენა, რაც შეიძლება მეტი კაპიტალის, მეტი ოქრო-ვერცხლის, მეტი საქონლის დაგროვება. წინეთ მთავარი მიზანი იყო თავის კვება, ახლა ეს გაადვილებულია, მიღწეულია და მისი ალაგი დაიჭირა გამდიდრებამ. რაკი მრეწველობის პერიოდში, ახალი ტექნიკის ბატონობაში შესაძლებელი ხდება მასიური წარმოება და გასაღება, მამასა-დამე, სიმდიდრის დაგროვება ჯა რაც მთავარია, შენახვა — ამ მდგომარეობით სარგებლობა გადაიქცა საყოველთაო ლტოლვილებათ. ფული და ფული, სხვა ყველაფერი ტყუილია — აი საამდროვო სიმბოლო სარწმუნოებისა. ძველათ სიმდიდრე ნიშნავდა ქეიფს და ჭამა-სმას. ახლა რაც უფრო მდიდარია კაცი, მით ნაკლებს ხარჯავს თავის-თავზე, მით მეტს ინახავს და საქმეში დებს, რომ შეძენილი თანხა მუდმივათ ზარდოს. აი ეს მედროშენი და მედროვენი დაეპატრონენ ევროპას, გადაიტანეს თავისი სამოქმედო ასპარეზი მსოფლიოში და ჩაითრიეს თავის გავლენის ქვეშ ყველა ხალხები. იშვა ახალი ევროპა, ახალი ევროპიული ეკონომია და პოლიტიკა. ჩინეთი ოთხასი მილიონი მცხოვრებით ცხოვრობს და მრავლდება თავის საზღვრებში, გარეთ ერთი მოთლა მიწა არ შეუძენია, ხოლო აქ ორას მილიონიანი ევროპა ვეღარ ეტევა, ვეღარ ცხოვრობს ისე, თუ ქვეყნიერება არ დაიმორჩილა, არ წააღებდა და თავისი მეზობელიც თან არ მიიყოლა. ის არ ინდობს არც თავისთავს, არც სხვას.

საზოგადოება იყოფა ორ ფენათ; ერთი, მისი დიდი უმრავლესობა, მუშაობს თავისი ხელით მხოლოდ იმ მიზნით, რომ თავი ირჩინოს, ბუნებრივი საარსებო მოთხოვნილებანი დაიკმაყოფილოს, მეორე, მცირე უმცირესობა, ფიქრობს არა თავის რჩენაზე, ეს მისთვის წერიმალაია, არამედ სიმდიდრის შეძენაზე, ქონების დაგროვებაზე და ამ გზით მომუშავე ნაწილზე გაბატონებაზე. მთელი დღევანდელი არევიდარევა მოდის აი ამ წრეებიდან, ამ დიდმადიანი უაღვირო მოსაქმეებიდან, ბნელეთში მოჭახრაკებული ჯგუფებიდან. მაგრამ ესენიც შებოჭილი არიან მათგან დამოუკიდებელი მდგომარეობით, არსებული ეკონომიური წესებით და მისგან გამომდინარე სავალი გზებით. რაკი ძირი საქმიანობისა ისაზღვრება ობიექტიური ფაქტებით, სავაჭრო და საწარმოო კანონებით, ცხადია მის ნიადაგზე მო-

მუშავე მას ემორჩილება და მის ხაზზე მიიმართება. რაკი მწარ-
მოებელი აწარმოებს გასაყიდათ, უცნობი ბაზრის და მუშტრი-
სათვის, რის სივრცე და რაოდენობა მან არ იცის, ცხადია ის
მუშაობს თვალდახუჭული, ბნელეთში, საეგებოთ, რაც ხან გა-
უმართლდება, ხან არა. აქედან გაუთავებელი კრიზისები, მეტ-
ნაკლები სიღრმის და სიფართის. გონიერი არსებანი, ადამიან-
ნები თავმოყრილნი ერთად, ერთ საზოგადოებათ, ერთ საქმეში
და იმავე დროს არ იციან რას ვისთვის აკეთებენ, რით გათაე-
დება მთელი მისი ჭაპანწყვეტა. გონება მათ ეხმარება მუშაო-
ბის აწყობაში თვით შრომის პროცესში, მაგრამ სრულიად არ
ეხმარება: მიზანშეწონილად მუშაობაში, არ იცის რით და რო-
გორ დაბოლოდება დამუშავებული საქონლის სვე-ბედი. უეჭ-
ველია ასეთ საზოგადოებას აქვს საბუთი იყოს მუდამ ნერვებ-
აშლილი და აფორიაქებული. გამოსავალი ნათელია. წარმოების
განთავისუფლება სტიქიისაგან, ალაღბედისაგან და მისი და-
მორჩილება განსაზღვრული მიზნისათვის — ერთადერთი მალა-
მო არის ამ სენისა. მაშასადამე, ბაზრის ცოდნა, მოთხოვნილების
გამოთვლა, მუშტართა გამოანგარიშება, ერთი სიტყვით, ეკო-
ნომიკის დამორჩილება გონებისათვის და მისი ხელმძღვანე-
ლობა — ერთადერთი გზადახიდა ამ ლაბირინტიდან გამოსავა-
ლათ. ნამდვილათ კი არცერთი საზოგადოება, არცერთი მთავ-
რობა ამ მიმართულებით არ მუშაობს, არაერთარ ცდასაც კი
ამ მხრით არ ახდენს, არც ბურჟუაზიულს, არც სოციალის-
ტურს. ყველა ერთნაირათ ცურაობს სტიქიის მორევეში და კმა-
ყოფილდება ამა თუ იმ ნაპირზე მიდგომ-მოდგომით წუმპესაგან
გამოუსვლელათ. სულ ბოლო ხანებში, ამ ხუთი წლის წინეთ,
გამოიგონეს ერთადერთი წამალი, შექმნეს თავთავისი კუთხუ-
რი ბაზარი საკუთარი კოლონიებთან ერთად, დასჭრეს მთლი-
ანი მსოფლიო სავაჭრო ასპარეზი, დაირიგეს თითო ნაჭერი,
გარდა გერმანიისა და იაპონიისა, და შეუდგენ ამ ახალ სა-
ფუძველზე თავისი წარმოების გადაწყობას. ეს იყო შორეული
წარსულისაკენ დაბრუნება, აყენება დიდი ხანია გარდაცვლილი
ნაციონალურ-ადგილობრივი ბაზრების, ჩაბერვა ძველი სუ-
ლის ახალ გულაში, რაიცა დათავდა, სხვა გამოსავალი არ ქონ-
და, საშინელი კატასტროფით. ხალხს და ერს პატრონი არ
აღმოაჩნდა.

ამნაირათ, ეკონომიკის სამი განუწყვეტელი რგოლი — წარ-

მოება, გასაღება და მოხმარა — ფაქტიურათ გაყრილი, თვითრეული ცალ-ცალკე, ერთიმეორეზე დამოუკიდებელია. მათი ერთობა არის მხოლოდ აბსტრაქციაში, წარმოდგენაში და არა სინამდვილეში. რასაკვირველია, თუ არ იწარმოვა, არაფერი გაიყიდება, მოთხოვნილება ვერ დაკმაყოფილდება. მაგრამ ეს სამნაირი პროცესი ცალ-ცალკე ვითარდება, თავ-თავის გზას იკეთებს, არსად არ შეიყრება. ერთი ეკონომიკა ასე დაშლილათ არსებობს, შინაგანი წინააღმდეგობით, მისი ელემენტების ერთმანეთთან ბრძოლით. ამ სამი წლის წინეთ ბრაზილიაში აუარებელი ყავა ზღვაში გადაყარეს, ბევრი მოგვივიდაო, ზოლო აქ, ევროპაში, მას სანთლით ეძებდენ და ძვირათ ყიდულობდენ. გადაყარეს მხოლოდ ერთი მოსაზრებით — ბევრი საქონლის ბაზარზე გატანა დასცემს მის ფასებს, შემოსავალი დავარდება, ბანკების ვალს ვერ გადავიხდით, დავიღუპებითო. ე. ი. წარმოების შენახვა მოითხოვდა ნაწარმოების განადგურებას. მიზეზი აშკარაა: არც ევროპამ იცოდა რამდენი ყავა საჭიროა, არც ბრაზილიამ რამდენი მოიმუშაოს. თვალდახუჭული მუშაობა ასეთ შედეგს იძლევა. ასევე მოუვიდა საფრანგეთის პურს; მხოლოდ აქ დაწვის მაგიერ შეინახეს, ბაზარზე არ გამოუშვეს, გაიფუდებო; მთავრობა დაეხმარა ფერმერებს ფასების ხელოვნურათ აწევვაში, რომ ფინანსისტების ვალი დაეფარათ. თუ წინეთ იაფი საქონელი სახალხო ღოზუნგი იყო, ახლა პირიქით, ძვირი საქონელი სანატრელი პოლიტიკა გახდა. თვით ლეონ ბლიუმის მთავრობამ თავისი უთვალავი ოფისებით და მოხელეთა გამრავლებით ეს ფასები სამეურნეო ნაწარმოებზე უმაღლეს ხარისხამდე აიყვანა. ბანკები დაკმაყოფილდენ, გაცემული სესხი დაიბრუნეს. იყო მეორე გზა, ვალების გაუქმება და მით ფასების დაწვევა, მაგრამ ეს ხომ რევოლიუციური რეფორმაა, პარლამენტარიებისათვის მიუღებელი. ერთი და იმავე ადგილის ბეკნა ნიშნობლივი თვისებაა თანამედროვე დემოკრატიზმის და რეფორმიზმის.

თუ წარმოებას და მოხმარას შორის არ არის კავშირი, თვით თეულ ამ დარგში მაინც უნდა იყოს რაიმე წონასწორობა, რაიმე ერთობა. ნამდვილათ კი აქაც იგივე დაშლაა, რაც ყოველგან. წარმოება შედგება მრავალნაირი ხელობისაგან, სხვადასხვა დარგისაგან. არავითარი ერთობა არ არის როგორც ხელობათა შორის, ისე თვით ერთდამავე ხელობაში. ერთდამავე საქო-

ნელს ამზადებენ მრავალი დაწესებულება; ესენი ერთმანეთს არც კი იცნობენ, ვინ როგორ და რამდენს ამზადებს მეორემ არ იცის. ასევეა კომერციაში; გამყიდველთა შორის არავითარი მთლიანობა და ერთად მუშაობა არ არსებობს; ეგევე დაშლაა მყიდველთა შორის. შემოღებული კოოპერატივები ვერავითარ ცვლილებას ამ დარგში ვერ ახდენენ. მართალია, არსებობს სავაჭრო ამხანაგობები და ტრესტები, მაგრამ ამით არსებითი მხარე არ იცვლება, თვითეული ასეთი ორგანო მუშაობს მის-მისდა, მათ შორის მუდმივი მოცილეობაა. ამ სფეროში იგივე ძველი პროცესი ბატონობს, ახალი არაფერია.

სამაგიეროთ სპეციალისტების გამრავლებამ მოახდინა დიდი ცვლილება საზოგადოების წყობაში. ახლა იშვიათია ისეთი მშრომელი, რომელიც არ იყვეს რაიმე დარგის სპეციალისტი. დღევანდელი საზოგადოება თანდათან ხდება კრებული სპეციალისტების, ხელობების; შრომის თანდათან გაყოფა პიროვნებათა შორის ძლიერდება. უპროფესიო კაცი თითოთ საჩვენებელია. ხელობა გადაიქცა თავის რჩენის ერთადერთ წყაროთ. მრავალი ხელობა დაედვა სარჩულათ სოციალურ დაყოფას — კლასებს. წინეთ მუშა მუშისაგან არ განირჩეოდა მუშაობით, ახლა კი სხვადასხვანაირათ მუშაობს, სხვადასხვა სპეციალისტია და მათ აერთებს მხოლოდ სოციალური მდგომარეობა, კაპიტალისტისაგან დამოკიდებულება. ამ ურთიერთობაში არავითარი ცვლილება სპეციალიზაციას არ შეუტანია; ზოგი იღებს მეტ ხელფასს, ზოგი ნაკლებს, მაგრამ მათი საფუძველი საერთოა, ის არ ისპობა. ხელობის გამრავლება და განსხვავება ვერ აწელებს სოციალურ განსხვავებას. ამ სფეროში ხდება მხოლოდ ერთნაირი ცენტრალიზაცია; ხელობა რიცხვით მრავლდება, კლასების რიცხვი მცირდება. თანდათან ორი კლასი ყალიბდება, საზოგადოება ორათ იყოფა. მხოლოდ ერთი მოვლენაა ახალი: ხელობა დღეს გაცილებით უფრო პატივცემულია, ვინემ წინეთ იყო. მჭედლობა წინეთ იყო სამარცხვინო, ახლა კი სანაქებოა. და ასე ყველა ხელობა. ამით სხვადასხვა ხელობის ხალხი ერთმანეთს დაუახლოვდა მორალურათაც, ერთიმეორის პატივისმცემელი გახდა, საერთო უღელში შეება. მათ შორის მეტი მატერიალური და იდეური თანასწორობაა, ვინემ იყო წინეთ. არ ისპობა, არც მსუბუქდება მხოლოდ ერთი უთანასწორობა დამჭირავებლის და დაჭირავებულის. ამიტომ სოცია-

აღური შენობის სიმძიმე სრულიად არ შემსუბუქებულა; პირი-
ქით, მის ქვეშ დღეს გაცილებით მეტი ხალხი გმინავს, ვინემ
წინეთ. მთელ სიმდიდრეს ქმნიან ხელობის მცოდნენი, ხოლო
ეპატრონებიან უხელობონი, არასპეციალისტები, იმ საბუთით
რომ მათ ფული უშოვიათ და საქმე დაუწყვიათ. იშვა ახალი
ქვეყანა, ქვეყანა ხელობათა, ხოლო მას ისევ ძველი ქვეყანა,
ძველი კლასი განაგებს.

სპეციალიზაციის განვითარება ხდება ტექნიკის, ე. ი. მეც-
ნიერების განვითარებით, ბუნების კანონების თანდათან გაგე-
ბით და გამოყენებით. და ვინაიდან ეს დაწყებული მსვლელობა
უფრო და უფრო გაძლიერდება, აშკარაა, სპეციალიზაციაც მას
გაყვება და ის მთელ ქვეყანას, თვითეულ პიროვნებას მოედება.
ბოლოს და ბოლოს მთელი საზოგადოება დანაწილდება ხელო-
ბათა ერთეულებათ, რაიცა ერთმანეთს გადაებმება განუწყვეტ-
ლათ. ერთი ხელობის დაცემა ან შესუსტება დაამშვეს მის მა-
ტარებელთ და ცხოვრებას აურევს სხვებს. ამიტომ ამ ობიექ-
ტიური პროცესის აუცილებელი შედეგი უნდა იყოს დანაწი-
ლებული შრომის გამთლიანება, მისი შეგნებულათ წინამძღო-
ლობა. აი ეს დასკვნა ჯერ კიდევ ვერ შევიდა საზოგადოების
გაგებაში. ახალი შინაარსი ძველ სოციალურ ჩარჩოს ვერ შორ-
დება. და ასე ყოველთვის, ცხოვრება რევოლიუციურია, აზ-
როვნება კონსერვატიული; ეს მას ვერ ეწევა, ხან მას მიჩან-
ჩალებს, ხან პირუკულმა შეტრიალდება. დრომოჭმული სოცი-
ალური შენობა ადამიანს თავს დააწვა და ჩაიჭირა სულიან-
ხორციანა თავის ბრჭყალებში. გასაქანი არ აქვს.

და მართლაც, მუშაკი მუშაობს სახელოსნოში, ამზადებს
უამრავ ნივთს, დიდის ყურადღებით და სიბეჯითით; მაგრამ
მისი გონება ამას იქით აღარ მიდის, არ იცის და არც აინტე-
რესებს ამ ნივთების სვე-ბედი, შემდეგი მოგზაურობა, ვის
მიაქვს, როგორ მიაქვს, ვის ხელში გადავა, იაფია, ძვირია,
აღარაფერი არ იცის ამ დარგში, ეს მას არ ეკითხვის. ის მუ-
შაობს როგორც მწარმოებელი, სრულიად არ მუშაობს რო-
გორც მომხმარებელი. დამუშავება ხდება სოციალურათ, ერთად,
განაწილება კი ინდივიდუალურათ, ცალ-ცალკე. ტექნიკა აად-
ვილებს დამუშავებას, მაგრამ მუშის მდგომარეობა ამით არ
იცვლება, ვინაიდან არ ურევია განაწილების და მოხმარების
საქმეში. თუ წინეთ ასეთი განდგომა კერძო პირისა მთელი ეკო-

ნომიური მექანიზმიდან იყო დასაშვები და ასახსნელი, დღეს ეგვიპე მოვლენა გაუგებარი და დაუშვებელია. როცა ადამიანი ხმარობს იმას, რასაც თვითონ ამუშავებს, მისი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ხდება პირდაპირ მისმიერვე, გარეშეთა ჩურეკლათ, მაშინ ის დიდათ თავისუფალია სოციალური შენობის სიმძიმისაგან; თვით ეს შენობაც მოკლებულია ეკონომიურათ ჩაგვრის სიმკაცრეს. არავის არ აქვს საძებარი ლუკმა პური თავის ოჯახის გარეთ. იქ, სამაგიეროთ, ძლიერია ჩაგვრა პოლიტიკური, ნაციონალური, ადამიანური და სხვა. დღეს, როცა თავის სარჩენი მასალა ყველა ოჯახს გარეთ აქვს საძებარი და შესაძენი, მდგომარეობა სავსებით შებრუნებულია და მოითხოვს ამ ახალი ამოცანის მოწესრიგებას თვით საზოგადოების მიერ; აქ ადამიანი ჩაგარდნილია ფულის ტირანიამი, მას მხოლოდ ამ მეტალით შეუძლია თავი ირჩინოს და ამიტომ იძულებულია მხოლოდ მის შეძენაზე იფიქროს და იშრომოს. ის დახურდავდა, თავის კვების მეტი აღარაფერი ახსოვს; ჩაკეტილია თავის ვიწრო ხელობაში, დრო არ აქვს გარეთ გაიხედოს, მთელს თვალი გადაავლოს, გაიგოს და შეიგნოს რა ხდება მის ირგვლივ.

ეკოლიუცია ეკონომიური და ეკოლიუცია სოციალური მიმართებიან ერთიმეორის წინააღმდეგ, სხვადასხვა გზით. როცა პირველი აადვილებს თავისრჩენას, სიმდიდრის დაგროვებას, მეორე აძნელებს ცხოვრებას, ამწვაკვებს ადამიანთა ურთიერთობას, აძლიერებს ჩაგვრას და შინაურ ბრძოლას. ამ ორი პროცესის შეერთება, მათი სინტეზი შორეული დროის საქმეა. ყველა წინანდელი ეკონომიური წყობა შეადგენდა საფუძველს სოციალური წყობისა. აქ იყო დაცული მათ შორის კავშირი და ლოლიკა. მხოლოდ ამ ერთ საუკუნეში დაირღვა ეს კავშირი, ისინი გაიყარენ. ჩვენს პრიმიტიულად მომუშავე გლეხს გაცილებით მეტი თავისუფალი დრო რჩება, ქალაქებშიაც კი მიდის სამუშაოთ, ვინემ ფრანგის გლეხს, მიუხედავათ მისი უკეთ ტექნიკურათ შეიარაღებისა. მას დრო სრულიად არ რჩება არა თუ ქალაქში სამუშაოთ, კრებაზე მისასეღელათაც. ის მუდმივათ ჩაბმულია თავის ხელობაში. ეს სოციალური სენი ასენიანებს ერს პოლიტიკურათ, ნაციონალურათ, მორალურათ; მისი მეთაურობა. ხელთ უპყრია უმუშეერთ, უხელობოთ, არას შემქმნელთ, ენა დაგრძელებულთ. ესენი ღვანან მოედანზე და

უჩინებენ გამველ-გამომველთ თავის სახარებას. საქმის ხალხს დრო არ აქვს თვითონ იფიქროს, თავისი გონების პატრონი თვითონ იყოს; მას ეჩქარება და პირველ მოქნილ მოენეს ადვილათ აყვება, მას ნლობას უცხადებს. პარლამენტარიზმი ამ ურთიერთობის პოლიტიკური გამომხატველია. დახურდავებულ საზოგადოებაზე კარიერისტები გაბატონებულან. დღევანდელი ომის წინა წლებში საფრანგეთში გაჩნდა ახალი მიმართულება — საგარეო ომის წაგებით მართველობის ხელში ჩაგდება მემარჯვენეთა მიერ («დეფუტიზმი»). ერის დაცვა ამოეარდა მათი პროგრამიდან. ასეთივე დასკვნამდე მივიდენ მარცხნივ, სოციალისტები, რომელთაც ნაციონალური საკითხი, ნაციის მომზადება თავდაცვისათვის გამოაცხადეს ნაციონალიზმით, ნაციონალისტების და არა სოციალისტების ხელობათ; ესენი არ იყვენ დამარცხების მომხრე, მაგრამ საქმით მის წინააღმდეგ არას აკეთებდენ, ერს არ ამზადებდენ. ამნაირათ, მარჯვნივ, მარცხნივ და შუაში მდგომნი დამჯდარი მოცეკვავენი — ყველა მსოლოდ თავათვის წრეზე ზრუნავენ, ხოლო მთელი, საზოგადოება, ერი თვალთახედიდან დაკარგეს. ეკონომიური და ნაციონალური ევოლიუცია ერთიმეორეს დაშორდენ, ერთიმეორეს არ ფარავს.

რასაკვირველია, ეს ეკონომიური განვითარება ყოველგან ერთი სახის, ერთი შედეგის არ არის. ზოგან ტექნიკის აყვავება ამავრებს ერს, ამთელებს მას შიგნიდან, ზოგი კი მას შლის და ანაწილებს. გერმანიის ტექნიკურ აყვავებას არ დაურჩა შესაფერი გასავალი, საჭირო სააღებშიცემო სიერცე და ჩაიმწყვდა თავის ოთხ კედელში. ამ სატუსალომ დაახლოვა პატიმარნი, დააკავშირა მჭიდროთ ერის ნაწილები და მოამზადა ისინი ციხის კარების დასამტვრევათ და გარეთ გამოსასვლელათ. საომარი სულისკვეთება და მორალი გაძლიერდა. აქედან მომდინარეობს მისი ძლევა მოსილი სამხედრო მოქმედება. საფრანგეთ-ინგლისი კი იმავე პროცესმა გადაისროლა დაუძლურებისაკენ, მათ არაფერი აკლდათ ეკონომიურ და ტექნიკურ სფეროში, აკლდათ მხოლოდ შინაგანი სოციალური მთლიანობა და მორალური გამძლეობა.

შექმნილმა მსოფლიო ეკონომიურ მთლიანობამ ვერ მოგვცა იურიდიული მთლიანობა, ხალხთა და ერთა თანასწორობა. დღეს ისე, როგორც ხუთასი წლის წინეთ, თვითეული დიდი

სახელმწიფო ფიქრობს მხოლოდ თავისთავზე, თავის უაღრესობაზე, თავის ტერიტორიის ძველებურათ გადიდებაზე. მიუნხენის კონფერენციის მესამე დღეს, როცა ჩეხიის ინტერესები სავსებით გერმანიას შესწირეს, ინგლისის პრემიერმა ჩემბერლენმა განაცხადა თემთა პალატაში თავის გასამართლებლათ: ჩვენ პატარა ერის სვე-ბედი არ გვაინტერესებსო. ე. ი. მსოფლიო მხოლოდ დიდი ერების საკუთრებას შეადგენსო. მაგრამ ეს ბატონები განა მორიგდენ? ეკონომიურ მსვლელობამ ააფეთქა ყველა ძველებური ეკონომიური ბარიერები, ხოლო ამ ბატონებმა ის ისევ ააგეს, ვითომ ვიძყოფებოდეთ საშუალო საუკუნეებში. შეიქმნა ახალმოდის ეკონომიკა, არც ღია, არც დაკეტილი, დაჭრილი, დაუეჭილი. სოლიდარობა შრომის პროცესის არ იძლევა სოლიდარობას საზოგადოების. პირველია უსულო, ინერციული მოვლენა, ვითარდება სრულიად დამოუკიდებლათ ადამიანთა ნებისყოფისაგან. ის შედგება მრავალი ნაწილებისაგან. აქვს მრავალი გასაძრომ-გამოსაძრომი ხერხელები და ბილიკები, რომელთა თავისმოყრა და ადამიანის სამსახურში ჩაყენება საზოგადოების საქმეა. სწორედ ეს არ ხდება; პირიქით, თვითეული ფიქრობს იმაზე, თუ ამ სტიქიას ის რას გამორჩება, რამდენ ლუკმას შეატეხს; ის არის საგანი შუღლის და ბრძოლის და არა ერთობის. ე. ი. შეიცვალა, განახლდა ადამიანის სასიცოცხლო პირობები, მაგრამ თვით ადამიანი არ შეცვლილა, ახლაც ის ისეთივე მტაცებელი დარჩა, როგორც იყო მასჟამსაშინა.

კაპიტალიზმის მსვლელობაში ეს მტაცებელთა ფენები განიცდიან ცვლილებებს; ხან ერთი ჯგუფი წამოაჯდება მას, ხან მეორე. წინა პერიოდში ეკონომიკას მეთაურობდა მრეწველთა წრე, მოსაქმე და მოღვაწე შეძლებულები; ამჟამათ ისინი გადაარეკილია უკანა ადგილებზე, გახდენ დამოკიდებულნი ახლა გაბატონებულ ფენებზე; ესენი შეიცავენ ფინანსისტებს, ბანკირებს, არასმკეთებლებს და მხოლოდ სხვისი ქონებით სპეკულიანტებს. ამათ თავს მოახვიეს მთელ ეკონომიკას თავისი სულისკვეთება და გაგება. პირველყოვლისა გამოცხადდა საერთაშორისო ფულათ ოქროს ვალიუტა, რომლის ღირებულების სასწორზე იწონება ყველა საქონელი, მთელი აღებმცემობა. ვისაც ეს ლითონი მეტი აღმოაჩნდება, ის ხდება ქვეყნიერების ბატონ-პატრონი, მსოფლიოს მთავარი კომერსანტი. დიდი ომის

წინ ასეთი იყო მხოლოდ ერთი სახელმწიფო — ინგლისი. მან მოათავსა სამშობლოს გარეთ 65 მილიარდი ოქროს მარკა, ხოლო საფრანგეთმა 30 მილიარდი, გერმანიამ 20 მილიარდი. ამერიკის ჩრდილოეთ შტატებს პირაქეთ ამათი ემართა 6 მილიარდი დოლარი. იქ კიდევ არ ბატონობდენ ფინანსისტები. დიდი ომის შემდეგ საფრანგეთმა გაცემული თანხების ორი წილი დაკარგა რუსეთში, ოსმალეთში, ეგვიპტეში და სხვაგან, გერმანიამ დაკარგა სავსებით; ერთ ბატონობა შერჩა ინგლის, რომელსაც გვერდში ამოუდგა შტატები. ამერიკა მსესხებელისაგან გადაიქცა გამსესხებლათ; ომის შემდეგ პირველ ათ წელიწადს უცხოეთში მან მოათავსა 13 მილიარდი დოლარი (1923—1934 წ.). ანგლის-ამერიკის ფინანსები შეერთდენ და გაიყვეს მსოფლიოს ფულის ბაზარი. ახლა ამჟამად დღევანდელი საომარი კოალიციის სარჩული; ინგლის-ამერიკას გადაწყვეტილი აქვს აარაღით ხელში დაიცვან თავისი ფინანსიური ჰეგემონია, დაიცვან თავისი ბანკირები, ფინანსისტები. ამ მიზნით არავითარ კოალიციას არ ერიდებიან; მზათ არიან ევროპას შეუსიონ მოსკოველები, ოღონდ დანარჩენი ქვეყანა მათ დარჩეს. ფინანსიური ბატონობის გაძლიერება სჩანს შემდეგი ციფრებისაგან: ევროპის ბანკებმა ასი წლის განმავლობაში დიდი ომის წინ გაასესხეს 110 მილიარდი ოქროს ფრანკი. ხოლო ომის შემდეგ ათი წლის განმავლობაში ამდენივე — სულ 220 მილიარდი. ამდენი თანხის დაგროვება სულ მოკლე დროში ფინანსისტების ხელში ნიშნავდა ამჟამათ და უდაოთ მთელი ეკონომიური ძალაუფლების გადასვლას ფინანსისტების, ამ რიცხვით პატარა წრის, ხელში. რა გასაკვირალია, ესენი გაბატონებულიყვენ პოლიტიკაში და დამემორჩილებიან ყველა მთავრობები.

ამ გადასხვაფერებულ მსოფლიო ეკონომიკაში გაქრა საქონლის თავისუფალი ტრიალი, შემოიღეს «ოტარკია»; გაქრა მცხოვრებთა ახალ-ახალ თავისუფალ მიწებზე დასახლება, კოლონიების შექმნა, მოისპო ემიგრაცია; გაქრა ფულის თავისუფალი ტრიალი, შემოიღეს კონტროლი, დევიზები და სხვ.

ამ საერთო ეკონომიური ევოლიუციის გვერდით მოდის პოლიტიკური ევოლიუცია — გაძლიერდა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიურ საქმეებში, დამყარდა ეტატიზმი, საშინაო ეკონომიის ხელმძღვანელობა, მთავარი საწარმოო დარგების — მეურნეობის, მრეწველობის და ვაჭრობის კონტროლი, ერთი სი-

ტყვიტ, გაბატონებული ფინანსისტები სახელმწიფო ძალაუფლების საშუალებით თავის სამსახურში აყენებენ მთელ ეკონომიკას. მივიღივართ დაქანებული რომის გზით — ყველაფერი სახელმწიფოს, ყველაფერი სახელმწიფოსაგან.

პირველი ცდა ამ საერთო მდგომარეობის შემსუბუქების, ძველი ეკონომიური ერთობის აღდგენის გააკეთა ერთა ლიგამ. ეს მეცადინეობა გათავდა სრული დამარცხებით უმთავრესათ ინგლისის წყალობით. ბრიტანიის ყველა მთავრობა ტრაჰაისტებიანა წინ გადაედობა ვენევის ცდას როგორც ეკონომიურ, ისე პოლიტიკურ და საერთაშორისო ურთიერთობის სფეროში და ამიტომ ვენეველთა პროექტები დარჩა ცარიელ ქალაღათ. ბრიანიც კი იძულებული იყო თავისი პროექტი ეეროპის კონფედერაციის შექმნის და საერთო თავდაცვის მოწყობის შესახებ უკან წაედო. რატომ ხდება ეს, ასეთი მოყრუება, აშკარა ფაქტების დაუნახაობა და სიბნელეში დარჩენის მოსარჩლეობა? ახსნა უბრალოა, მეთაურობა ეკუთვნის იმათ, ვინც ღვრია წყალში ნადირობით ცხოვრობენ, ვინც საერთო ცეცხლის გაჩენით ხელს ითბობენ, საზოგადო არევ-დარევიტ თავისთვის საუკეთესო გამოსავალს პოულობენ. კრიზისი მათ არ ეხება, მათი ქონება ამით მატულობს და არა კლებულობს. რანაირათ მოხდა, რომ ერთი ქუჩის, ერთი ბირჟის აფეთქებამ ნიუ-იორკში ააფეთქა მთელი მსოფლიოს ეკონომია, დაბადა ქრონიკული კრიზისი და შედეგად მეორე დიდი ომი? ამ გარემოებას რომ დაეცა ფინანსისტების ყოვლად შემძლებლობა, მათი პრესტიჟი და გავლენა—ასეთ კატასტროფას ვერ მივიღებდით. მაგრამ სწორედ ეს გაუთავებელი ღრმა კრიზისი შეეხო არა მათ, შეანძრია არა მათი ქონება, არამედ ფართო საზოგადოების, მცხოვრებთა დიდი უმრავლესობის. ამოდენა ფინანსების დაგროვება ბანკების კასებში, ამოდენა თანხების ცენტრალიზაცია და ბაზარზე გამოშვება შესაძლებელი ხდება არა იმიტ, რომ თვით ფინანსისტები იძლეოდენ რამეს თავის ქონებიდან, არამედ ხალხის ჯიბით, მცხოვრებთა მომჭირნეობით, მათი მცირე შემონახული თანხების ბანკებისათვის მიბარებით. ამ მილიარდების ერთადერთი წყარო არის უმთავრესათ მცირე მესაკუთრენი, ხოლო გამკარგულებელი და მომხმარებელი ბანკირები. კრიზისი ამ თანხებს კი არ აქრობს, ოქროს კი არ ფანტავს, არამედ მას ართმევს პატრონებს და აძლევეს სპეკულიანტებს, ბანკირებს

და ბირჟევიკებს. ერთი სიტყვით, საზოგადოების საკუთრება, მშრომელთა მიერ თავისი მუყაითობით შექმნილი ქონება ვარდება რა არა მშრომელთა განკარგულებაში ანგრევს იმავე საზოგადოებას. ამ ბოროტებასთან ბრძოლა ეტატიზმით, მოხელეთა გამრავლებით, პოლიციური ზედამხედველობით და კონტროლით ვერაერთარ დადებითი შედეგს ვერ იძლევა და არც შეუძლია მოგვცეს. მთავარია კერძო პირის ეკონომიკა, მისი მუშაობის და საარსებო პირობების დაცვა და აწყობა, რაიცა მოგვცემს აწყობილ სახელმწიფო ეკონომიკას. ამ ძირითად საკითხს არ ეხებიან, კერძო პირის დამანგრეველი მუშაობა თავისუფალია, საშინაო ბრძოლა ყველასი ყველას წინააღმდეგ გაჩაღებულია, ძლიერის უპირატესობა დაცულია, ბოროტების ძირი ხელუხლებელია; ზერელე რეფორმიზმით, სახელმწიფო ბიუჯეტის და მოხელეთა რიცხვის გადიდებით მისი ამოთხრა შეუძლებელია. პირიქით, ამ გაბატონებულ შაიკას ჩაუვარდა ხელშეწყობით სახელმწიფო მისი ბიუჯეტიანა და გაიხადა ის თავის საწველ ფურათ. ეს კიდევ ცოტაა, მასვე ჩაუვარდა ხელში ახალი თეორეტიული პრინციპების გამოგონება და გამოცხადება, ახალი ეკონომიური დოქტრინის შეთხზვა და მის თავისი წისქვილის აბრუნება.

კლასიკური ეკონომიური მეცნიერების თანახმად საქონლის ღირებულების ძირია შრომა, მის დამუშავებაზე დახარჯული დრო და ძალ-ღონე. ფული მხოლოდ მოსაშუაღვა ნაშრომთა გასაცვლელათ. აი ეს ჭეშმარიტება თავდაყირა დაატრიალეს და ღირებულების წყაროთ ფული გამოაცხადეს. აქედან დაიბადა ეკონომიური პოლიტიკა — ფულის ტრიალის მოწესრიგებით ეკონომიური მოწესრიგება. ამ ნიადაგზე შეერთდენ ხაზინა და ბანკები, სახელმწიფო და ფინანსისტები და ერთად ჩაუდგენ სათავეში ფულის აღებ-მიცემობას, ვალიუტის შექმნას და მოხმარას, რაიცა ორმაგი კატასტროფით გათავდა — ფინანსიურის და შემდეგ სამხედროთი. ეს ბატონები თავისი ოქროთი გაიქცენ საფრანგეთიდან გერმანელების შემოსვლისას იმ იმედით, რომ კვლავ დაბრუნდებიან წაღებული სავსე ტომრებით და ძველ გზას განაგრძობენ. მაგრამ მათ მიერ გათელილ გზაზე ახლა შედგენ დარჩენილნი, ახალი სპეკულიანტები და შექმნილი მდგომარეობიდანაც თავის სასარგებლო გამოსავალს პოულობენ, ახალგამოჩეკილი «გროსისტები» განაგრძობენ ამ მიმართულე

ბით მუშაობას და ახალი სამხედრო დროის ეკონომიურ ზომებს იყენებენ თავის სასარგებლოთ. მიდის იგივე ეკონომიური პროცესი, რაც ომის წინ; ვერავითარი საგარეო კატასტროფა მას ვერ აჩერებს, ვერ ბორკავს. მისი გამჩერებელი და მოძრევია ერთადერთი საშინაო კატასტროფა, რევოლუცია, რაიცა არსაიდან სჩანს.

წინა ეპოქაში, ამ 20—30 წლის წინ, ფული არასოდეს არა ყოფილა ეკონომიკის ცენტრი, არ აღიარებულა მის ბატონათ, წინამძღოლათ. რა მოხდა შემდეგ? მოხდა ერთი ახალი ამბავი, წინეთ ფული იყო მხოლოდ ერთი, ლეგალური, სახელმწიფოს მიერ გამოშობილი მისი გარანტიით. მას ქონდა თავისი მუდმივი ღირებულება და არც შეადგენდა საგანს სპეკულიაციისა. ვალიუტა იყო ურყევი, მუდმივი; ახლა კი — ეს მისი სუვერენობა და მუდმივობა გაქრა. ფულს უშვებენ ახლა კერძო ბანკებიც, რომლის რაოდენობა დიდათ აჭარბებს ხაზინის გამოცემულს. ფულის ეს ახალი ფაბრიკაცია ხდება, რასაკვირველია, სახელმწიფო ბანკის დასტურით, ხოლო ეს ბანკი შედგება ყველა კერძო დიდი ბანკის წარმომადგენლებისაგან. და რადგანაც ყველა თავის საქონელს იცავს, ამიტომ ფულის უაღრესობის გამოცხადება ნიშნავს ამ ბანკების უაღრესობის ცნობას. ეს საკვირელი ამბავი, ეს კერძო ბანკების ხაზინის როლში მოვლინება აიხსნება ერთი მიზეზით — ფინანსისტების პოლიტიკურათ გაბატონებით, მართველობის სადავის მათ ხელში გადასვლით. ხელი ხელს ბანს. საითაც გავიქეცი, იქით წავიქეციო, ნათქვამია. საითკენაც უნდა მიბრუნდე, ყოველგან ამ ახალ ბატონებს ეჩეხები.

ასეთ საერთო ეკონომიურ და სოციალურ პირობებში დღის წესრიგში დგას არა მრავალნაირი რეფორმების აუცილებლობა, არამედ ერთი, ერთადერთი რეფორმის მოხდენა; ეს არის მთელი ეკონომიკის რეორგანიზაცია, მისი არსებული საფუძვლის დანგრევა და ახალზე გადაწყობა. ფულის საკითხის წინ წამოწევა და მისი გაზვიადება არის მხოლოდ საშუალება ამ ძირითადი პრობლემის დასაფარავათ. ფული თავისთავათ, თუნდაც ოქროს იყოს, არავითარ სახმარ ღირებულებას არ წარმოადგენს; ის არც იჭმევა, არც ისმევა, არც ჩაიცმევა. ყველა ეს თვისება აქვს მხოლოდ ნივთს და ამიტომ თვითეულ ამათგანს უნდა ქონდეს მიჩენილი თავისი ბუნებრივი ადგილი. ად-

ვილი შესამჩნევია მიმდინარე ცხოვრება, სადაც ფული ასეთ დიდ როლს თამაშობს. ძნელი გასარჩევია ეკონომიური მექანიზმი მთლიანათ, საიდანაც გამომდინარეობენ ყოველდღიური მოვლენები. ამიტომ ის საეხსები მივიწყებულია და მთელი ყურადღება მიპყრობილია ამ გარეგანი შედეგებისაკენ. აქედან წვრილმალ ცვლილებები, ზერელე რეფორმები.

ყველა ცნობილი ეკონომისტები თავის მოვალეობათ თვლიდნენ შესწავლას ეკონომიური პროცესის და გამოკვლევას მისი განვითარების კანონების. ეს იყო მეთოდი მეცნიერული, ერთადერთი მიღებული. ისინი სრულიად არ იკვლევდნენ, არ აყენებდნენ საკითხს მისი შეცვლის, მისი გარდაქმნის შესახებ. ერთადერთი გამონაკლისია კარლ მარქსი. ის გაყვა მათ გზას, მეცნიერულათ შესწავლის და გამოკვლევების მეთოდს. ხოლო დასკვნა გააკეთა ახალი, დაასაბუთა არსებული ეკონომიკის შეცვლის, უფრო მაღალ დონეზე მისი დაყენების აუცილებლობა. მან შეაერთა მეცნიერება და პოლიტიკა, ევოლიუცია და რევოლიუცია. მაშასადამე, ეკონომიკისადმი მიდგომა შესასწავლათ შეიძლება ორნაირათ, მეცნიერულათ, როგორც უდგებიან ბუნების მოვლენებს და მეცნიერულ-სოციალურათ ე. ი. ბუნების უენომენი შედის ბუნების კომპეტენციაში, ჩვენგან დამოუკიდებელ სამყაროს მართვის კანონის ფარგალში, რის შეცვლა თუ შენახვა ადამიანის ძალ-ღონეს აღემატება. ხოლო ეკონომიური მოვლენა შედის ადამიანის კომპეტენციაში, როგორც მის მიერ შექმნილი და სამართავი. მისი შეცვლა მის ხელშია. ეს უკანასკნელი შესაძლებლობა მივიწყებულია; დღესაც ეკონომიკას უდგებიან როგორც ბუნებას და ამით თავი მოაქვთ — მეცნიერებას ვემსახურებითო. ამ მიმართულების შრომები ბევრი გამოდის, იკვლევენ ყველა წვრილმალებს, მაგრამ საყველ-პურო რეფორმებს ვერ შორდებიან; რაც უცვლელათ არსებობს, ის გონიერია.

არც ერთ ეპოქაში, არც ძველ და არც ახალ ისტორიაში საზოგადოება არ ყოფილა ისე გაუგებარი და უვიცი თავისი დროისა, როგორც არის დღეს, ეს უკანასკნელი ოცი წელიწადია. დღევანდელი საშიშარი სამხედრო ქარტეხილიც ვერ აღვიძებს მას. არ გამოყავს ინერციიდან და არ უხელს თვალებს მრავალი მოსალოდნელი უბედურებისაკენ. გრძელდება ერთიმეორის გაუგებრობა, ბაბილონის გოდოლის ენათ შერევა, სი-

ნამდვილის და ერთიმეორისაგან დაშორება. მოხდა ერთი მსოფლიო ეკონომიური მოვლენა, საბოლოო გაიმარჯვა კაპიტალიზმის ფინანსიურ ფორმამ. ეს ღრმა რევოლუცია ჩატარდა ურევოლიუციოთ, გარეგანი მშვიდობიანობით, ხოლო დამალულათ, ცხოვრების სიღრმეში დიდი მიხგრეუ-მონგრევით. როგორც კი ის შეუდგა წარმოების და აღებ-მიცემობის, მთელი ნივთიერი ურთიერთობის აწყობას თავის სახისამებრ, ატყდა დაუსრულებელი კონფლიქტები, შეტაკებები, არეუ-დარეუა ეკონომიურ, პოლიტიკურ და ნაციონალურ სფეროებში, რაიცა სიღრმიდან მალლა ამოვარდა იარალით ხელში. ეს უღმობელი ტრაგედია წარმოდგენილია არა როგორც აუცილებელი შედეგი არსებული წყობისა, არამედ როგორც შემთხვევითი მოვლენა, რის დაბმა და მოთვინიერება ერთადერთი მაღამოა. კაპიტალიზმის უკანასკნელი საფეხურის გაკოტრება, ფინანსიური ბატონობის ასე საჯაროთ დაცემა ნიშნავს გაკოტრებას მარტო ამ რგოლის თუ საზოგადოთ მისი მომავლინებელი კაპიტალიზმის? სწორედ ამას არ სცნობენ დღევანდელი მილიტარისტები და რეფორმისტები. მათი აზრით, კაპიტალიზმი ჩინებულია, ოღონდ ის იყოს მათ საბრძანებელში, ემორჩილებოდეს სახელმწიფოს და არა ბანკებს. ბირჟის ალაგას პოლიცია — დაბნეულთა გამოგონებაა. ამით აიხსნება ის საოცარი მოვლენა, რომ დღემდე ვერავითარი სამერმისო მოქმედების სოციალური პროგრამა ვერ გამოაქვეყნეს მოკავშირეებმა და მათ პარტიებმა. ამასწინეთ ინგლისიდან ლაპარაკობდა მუშათა პარტიის დიდერიო ჰედმონდი; წარმოადგინა პლანი ერთა ფედერაციის ევროპაში, გერმანიის ხანგრძლივი ოკუპაცია და სხვ. არავითარი ეკონომიური პროგრამა არ დაუსახელებია. ჰიტლერის მოპირდაპირეთ არავითარი სახვალიო სოციალური გეგმა არ აქვთ, გარდა ბოლშევიკებისა. ყველა გავლილ თაობას ქონდა რაიმე საზოგადოებრივი იდეალი; დღევანდელი მოკლებულია მას, სხედან თავცარიელნი და ხელცარიელნი ისტორიის ნაპირზე და შორიდან გასცქერიან ზღვათა დელვას. თვითეული ფრანგი იმედოვნებს — ვიდაც მოვა და მას გაანთავისუფლებს «ტიკეტების» ტყვეობისაგან, ხოლო თვითონ კი საამისოთ საჯდო მიდან არ ინძრევა. ვისაც ეკარგება იდეია, მას ეკარგვის ენერგიაც.

და აი უცებ ამ საერთო უთაობასა და უპროგრამობაში გა-

ისმა ხმა რომის პაპის, რომელმაც მთელი სოციალური გარდაქმნის გეგმა წარმოადგინა საშობაო დეკლარაციაში. მან წამოაყენა შემდეგი პრინციპები:

1. საერთაშორისო მშვიდობიანობის დამყარება ერის საშინაო მშვიდობიანობაზე (დებულება სავსებით ჩვენი).

2. შინაური მშვიდობიანობა დაეყრდნოს ისეთ წესწყობილებას, რომელშიაც ადამიანი არ იქნება საგანი ექსპლოატაციის (ჩვენი).

3. საზოგადოებას უნდა ქონდეს მორალი, დაყრდნობილი ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე; ესეც ჩვენია იმ განსხვავებით, რომ მორალს იძლევა არა მარტო ერთი რელიგია, არამედ სხვანიც, რასაც ერთვის სამოქალაქო ხასიათის მოძღვრებანიც. საერთოთ, მორალის საჭიროება და აუცილებლობა მისაღებია.

სწორედ სამარცხეინოა დაყუდებული ბერი იძლეოდეს მომავალი გარდაქმნის პროგრამას, ხოლო პოლიტიკური მოღვაწენი სდუმან. ცხადია, ვატიკანი ყველაზე ნაკლებ გავლენას განიცდის ფინანსიური ტირანიისაგან, უფრო თავისუფლათ გრძნობს თავს და მით ეძლევა შესაძლებლობა ცოტა რამ მაინც გაიგოს და გამოთქვას დღევანდელი ურთიერთობაზე თავისი შეხედულობანი. სამაგიეროდ, სამოქალაქო საზოგადოებას მისი აღარაფერი ესმის, რა ხდება მის ირგვლივ და მის შიგნით ვერ შეუგნია და იბეკნება ერთ ადგილზე. საკვირველია, შევანათეთ ფიზიკურ მოვლენათა სიბნელეში, გავიგეთ მისი მრავალი საიდუმლოებანი, ხოლო საზოგადოების საიდუმლოებანი რჩებიან დამალულნი, ბნელეთით მოცული და გაუგებარი ადამიანისათვის. ჩვენს გარეშე მდებარე მოვლენებს ჩინებულათ ვსწავლობთ, ხოლო ჩვენს შორის მდებარე მოვლენათა არაფერი გვეყურება. ამის მიზეზია ერთი — ეს უვიცობა სასარგებლოა იმათთვის, ვინც თავის ქონებას იძენს ამ საერთო სიბრიყვის წყალობით; ბუნებისაგან თავის დაცვა შევისწავლეთ, ხოლო ამ ოზრებისაგან თავის დაცვა ვერ მოვაწყვეთ. ეს არც ისე ადვილი საქმე გამოდგა, როგორც ამ ოცდაათი წლის წინ გვეგონა. ძველი გაზეპირებული ფორმულები გამოსადეგი იყო ძველი სადა სოციალური ურთიერთობის გასაგებათ; იმავე ფორმულებით მიდგომა დღევანდელ გართულებულ პირობებისადმი ვეღარ იძლევა მოსალოდნელ შედეგებს. მაგალითად, წინეთ სწავლა, ნასწავლ

ლი ხალხის გამრავლება ნიშნავდა ერის წინსვლას და საუკეთესო წყობილებისათვის მომზადებას. ახლა ეს ასე აღარ არის. ნასწავლნი და განათლებულნი შეადგენენ დიდ ფენას ერისაგან გამოყოფილს და მის ზემოთ მდგომ ფართე გავლენიან კრებულს და ამავე დროს ჩაბმულს გაბატონებული წყობილების სამსახურში. წამოყენებულია მთელი ლოქტრინა, მიღებულია ყველა ზომები ამ ხალხის მნიშვნელობის გასაზვიადებლათ და მისთვის საბატონო ადგილის გასაზიარებლათ. ეს ლოქტრინა არის მოძღვრება — შეიქმნას საზოგადოების საშოდან გამოყოფილი ზეკაცები, ფრანგულათ «ელიტ», ანუ გამორჩეულნი, ჩვენებურათ ინტელიგენციის ნაღები, ანუ უმაღლესი ინტელიგენცია, რომელიც უნდა მეთაურობდეს ცხოვრების ყველა დარგს, იძლეოდეს სახელმძღვანელო აზრებს და ამასვე ასრულებდეს. ამათი სახელებია პოლიტიკური მოღვაწენი, დეპუტატები, ვეკილები, ორატორები, პროფესორები, დიდი მოხელენი, ბანკირები და სხვადასხვა. ეს მოძღვრება არსებობს დღეს ყოველგან, როგორც დემოკრატიულ ისე დიქტატურულ ქვეყნებში, იმ გარჩევით, რომ ერთის საფუძველია თავისუფლება, თავისუფალი შერჩევა, ხოლო მეორის ჯოხი, ბრძანება, მაღლიდან არჩევა და დანიშვნა ამა თუ იმ პირის ამა თუ იმ თანამდებობაზე. ე. ი. სხვადასხვა მეთოდი, საშუალებები მათ ერისაგან გამოსაყოფათ, ხოლო თვით არსებით მხარე ამ მიმართულების ერთი და იგივეა, ორივე ერთნაირათ აღიარებენ ამ რჩეულთა უაღრესობას, უპირატესობას და მათთვის მთელი საზოგადოებრივი მისიის ჩაბარებას. მათ შორის, მაშასადამე, არის პრინციპიალური ერთობა, აღიარება რჩეულთა უმაღლესი მოწოდების, და არარჩეულთა, მასის, მათდამი დამორჩილების. მისაღება კი ეს ლოქტრინა?

რჩეულთა თეორია დასაშვებია იმ დარგებში, რაიცა არ ეხება პირდაპირ ადამიანის ეკონომიურ ინტერესებს, სოციალურ ბრძოლას და შენ-ჩემობას. ასეთი დარგია მხოლოდ ერთი — მეცნიერება, ბუნების სამეფოს კვლევაპიება, ასტრონომიული და ტექნიკური აღმოჩენათა სფეროები. სრულიად მიუღებელია იმ დარგებში, რომელნიც ეხებიან ადამიანის მართვა-გამგეობას, სადაც მთავარ როლს თამაშობს ნივთიერი ინტერესები, კარიერა, ეგოიზმი, ერთის გამდიდრების და მეორეთა დამორჩილების წყურვილი, რისგამო არავითარ მიუდგომელ მსჯელობას

და მოქმედებას ადგილი არ აქვს. ამ ასპარეზზე რჩეულთა თეორიის განადგება ნიშნავს ერის დიდი უმრავლესობის, გლეხების, მუშების, მცირე მესაკუთრეების დაყმობას მცირე გუნდისათვის. აი ამიტომ დემოკრატიაში, ე. ი. სახელათ ხალხის ბატონობაში, ბატონობს სინამდვილეში არა ხალხი, არამედ ეს მცირე გუნდი ინტელიგენციისა, ყველა ეს მოლაპარაკე და კარიერის მაძიებელთა წრეები. როცა ერთ სოციალისტ დეპუტატს შეეკითხენ — რატომ პალატაში მუშებს არ ირჩევთო, მან უპასუხა — ჩვენ მაშინ თავი რით ვირჩინოთო! ჩინებული «საელიტო» პასუხია. მუშამ თავი ირჩინოს ფაბრიკაში მუშაობით, ინტელიგენტმა ლაპარაკით. პოლიტიკა ეკითხვის ინტელიგენციას, ხალხის მოწოდებაა მხოლოდ ერთი — მას მისცეს თავისი კენჭები და მას დაემორჩილოს ახალ არჩევნებამდე. და სწორედ ამ შინაარსის კონსტიტუციაა განხორციელებული საფრანგეთში. ხალხი ოთხ წელიწადში ერთხელ იკრიბება, ირჩევს დეპუტატებს და ამით ათავებს თავის სუვერენობას; ამ ტექნიკური პროცესის, ამ კენჭობიას გარეშე მას აღარაფერი არ ეკითხვის, ნამდვილი სუვერენია არა გლეხი და მუშა, არამედ ინტელიგენცია.

ეს სოციალური ევოლიუცია აქ გაჩერებულიყო მისი უარყოფითი თვისებები განახევრდებოდა, მისი შეკეთება შესაძლებელი იქნებოდა. მაგრამ ყველა მოვლენას თან ახლავს ლოლიკა, განვითარების აუცილებლობა და მიყავს ის შესაფერ დასკვნამდე. რაკი ინტელიგენცია გამოცხადდა მართვა-გამგეობის მთავარ ძალათ, მას გაეხსნა ფართე საკარიერო ასპარეზი. ის შეიპყრო ფულის შოვნის, დიდი ჯამაგირების წყურვილმა. ის ბუნებრივად მივიდა ამ წყურვილის მოსაკლავ წყაროსან, ფინანსიურ ოლიგარხიასან და ჩადგა მის სამსახურში. დამოუკიდებელი «რჩეულნი» აღარ არსებობენ. აი ამ გარემოებამ გაამაგრა კაპიტალიზმის ეს უკანასკნელი საფეხური, გააძლიერა ბანკების ყოვლად შემძლებლობა, ხალხის მათდამი დამორჩილება, სამრეწველო და სააღებ-მიცემო კაპიტალიზმის ჩამოქვეითება — ერთი სიტყვით, ხელი შეუწყო საზოგადოების დასნეულებას და გამოფიტვას.

ამ ორი უსაქმო ხალხის შეკავშირებამ, მონიძე ინტელიგენციის და სპეკულიანტი ფინანსისტების გაბატონებამ, მოგვცა ის საოცარი, გასაშტერებელი ფაქტი, რაიცა აქ მოხდა. რო-

გორც კი გამარჯვებულნი გერმანელნი შემოვიდნენ, ეს ბატონე-ბი გაიქცენ ბორდოში და ერთი დაკვრით ხელი აიღეს მართვე-ლობის აპარატებზე, გამონახეს ერთი მოხუცი ლენერალი და მას აკიდეს მთელი ეს სიმძიმე, წაქცეული გემის კაპიტნობა და თვითონ დაიფანტენ. არავითარი ბრძოლა, არავითარი პოლი-ტიკური გადახალისება, არავითარი წინააღმდეგობა — არაფერი ადამიანური, მხოლოდ და მხოლოდ დაშინებული, დავარდნილი, ნებისყოფას და ხასიათ მოკლებული მეთაურების ბრძოლის ვე-ლიდან გაქცევა. ინტელიგენციამ გაჭირვების დროს გამოაფინა თავისი თვისება: უილაჯობა, უხასიათობა, გამბედაობის და მხნეობის უქონლობა, გაჭირვების და სიმძიმის აუტანლობა, იოლი ცხოვრების ძიება, ლხინში ხალხთან ყოფნა, ჭირში მის-გან გაქცევა. ამათ ამარა მყოფი ერი დამარცხებულია. ხალხსა მოდის ბრძოლის და განვითარების ველზე ათასი წლობით, იტანს უთვალავ გაჭირვებას, იბრძვის თავდადებულათ არსებო-ბისათვის. მასში აღზრდილი და შთანერგილია ხასიათის სიმაგ-რე, ძლიერი ნებისყოფა, მებრძოლი სული; საფრანგეთის ხალხ-მა ყველა ეს თვისება საქვეყნოთ გამოაფინა დიდი რევოლიუ-ციიდან დაწყებული, ყველა მოგებულ თუ წაგებულ ომში ის თავის სადარაჯოზე ამყათ რჩებოდა და ღირსეულ გამოსავალს პოულობდა. და ახლა მთელი ეს ისტორიული ხაზი უცებ წა-იშალა, ბრძოლის ველიდან გაქრა, ერი დაჩოქილი მიიმალა. ასეთი ბედი არგუნა მას ინტელიგენტურ და ფინანსიურ ოლი-გარხიამ, ენის, საწერ-კალამის და ოქრო-ვერცხლის მოტრ-ფიალეთა ბატონობამ. თქმულება: როგორიც ღვედელი, ისეთი ერი, გამართლდა.

ერთხელ კიდევ დამტკიცდა, დამტკიცდა საშინელი ტრაგე-დიით ის, რომ ერის მებრძოლია ის, ვინც ცხოვრებაში მებრ-ძოლია, ვინც თავისი მძიმე შრომით, თავისი მარჯვენით გზას იკაფავს და შეადგენს საზოგადოების საფუძველს. ამათი გადა-რეკა ერის სათავედან და მის ალაგას მორეკა უხერხემალო, გაძრომ-გამოძრომით ცხოვრების მაძიებელთა არ შეიძლება არ გათავდეს ნაციონალური კატასტროფით; რომის სახელოვანი პერიოდის მეთაურები, ყოვლად შემძლე სენატორები და სარდ-ლები თავისუფალ დროს ყანას თოხნიდნენ და ამით თავს ირ-ჩენდნენ. ყველა ომში მოპოვებულ ქონებას ხაზინას აძლევდნენ. როცა ეს მეთაურობა შეიცვალა ჩინის და ჯამაგირის მაძი-

ებელ მოხელეებით, რომი დაეცა. შემოჭრილ ბანდებმა გერმანელებისა ნაწილ-ნაწილ დაშალეს ის და დაიპყრეს. მსგავსი მოვლენა განმეორდა დღეს ჩვენი თვალის წინ. ისტორიის გაკვეთილიდან არას სწავლობენ.

საზოგადოების შინაგანი ურთიერთობის ასე შებრუნება გამოიწვია ერთმა დიდმა ცვლილებამ, ახალმა შეხედულებამ სიმდიდრეზე, რამაც ძირბუღიანათ ამოაგდო ძველი პსიქოლოგია, ყველა წინანდელი ეკონომიური წარმოდგენა. თვითეული ეძებს სიმდიდრეს, ეს ძველი ამბავია. მხოლოდ იცვლება წარმოდგენა სიმდიდრეზე. წინეთ მას ხედავდნენ სხვადასხვა სახის უძრავ საკუთრებაში, მიწა-ადგილი, შენობები, ფაბრიკა-ქარხნები და სხვ. დიდი ომის შემდეგ სიმდიდრე დაისახა მოძრავ ქონებაში, ფულის მოგროვებასა და შენახვაში. შემნახველი კასები, კერძო თუ სახელმწიფო საფინანსო დაწესებულებები გადაიქცნენ მთავარ ცენტრათ თანხების დაგროვებისა და აქედან წარმოება-აღებ-მიცემობაში დაბანდებისა. მეპატრონეთ ეძლევა მცირე სარგებელი, ხოლო ამ მოსაშუალოთ, გადამცემ გამსესხებლებს რჩებათ დიდძალი მოგება. ამიტომ ყველა მესაკუთრის, ამათ შორის გლეხებისაც, სურვილია თავისი უძრავი ქონება გადასცვალონ მოძრავზე, მოიპოვონ ფული და მისი საშუალებით თავი ირიჩინონ. ამ ტენდენციას აძლიერებს აგრეთვე სახელმწიფოს მძიმე გადასახადი, ეტატიზმი, ბიუჯეტის მუდმივი ზრდა, მოხელეთა გამრავლება, რის ხარჯები მესაკუთრეთ აწევთ გადასახადების სახით; მას ემატება ხაზინის მიერ მუდმივი სესხიანი ქაღალდების გამოცემა და გაყიდვა — ერთი სიტყვით ყოველი მხრიდან ფულის მოთხოვნილება. ფულის ასეთი მნიშვნელობის გაზვიადებამ მოგვცა მისი უარყოფითი მხარეებიც. ვალიუტა სპეკულიაციის მთავარი საგანი ხდება, რაცია სცემს ფულის ღირებულებას. 1921 წლიდან 1934 წლამდე წარმოებს მუდმივი დევალიუაცია, ფულის ფასის დაცემა, მასასადამე, ხალხის სიმდიდრის განიავება; მიუხედავთ ამ ცნობილი მოვლენისა, ხალხის ფსიქოლოგია არ შეცვლილა, ძველი შეხედულება სიმდიდრეზე ვერ აღსდგა. და ახლაც, მიუხედავთ ფულის ღირებულების საშინლათ დევარდნისა, ერთი კილო კარაქის ფასი 20 ფრანკიდან ოთხას ფრანკამდე ავიდა, მოქალაქე განაგრძობს ძველებურათ ფრანკებზე ლოცვას. უძრავი საკუთრების შექენას ახლაც ისე გაურბიან, როგორც წი-

ნეთ. ამით აიხსნება ის საოცარი მოვლენა, რომ უძრავი საკუთრების ფასი არ შეცვლილა, სახლი და მიწა ქირავდება თუ იყიდება ძველებურათ.

რაკი ასე დაეცა უძრავი ქონების ძალა და მნიშვნელობა, ამით დაეცა თვით ტერიტორიის მნიშვნელობა, ნაციონალური შეგნების და პატრიოტიზმის საფუძველი. ადამიანი მიკრულია არა სამშობლო მიწა-წყალზე, თავს ირჩენს არა მისი დამუშავებით და გამოყენებით, არამედ მოძრავი, გამფრინავი ლითონით, უსაზღვრო და უსამშობლო ქონებით. სადაც მცხოვრები ამ წყაროს იშოვის, მისი სამშობლოც იქ არის; ვინც მის მოპოვებაში ხელს არ შეუშლის, მისი მტერი არ არის; სამშობლოს ოკუპაცია უცხო ძალისაგან სავსებით მისაღებია თუ შრომის თავისუფლება და საკვები მასალა ერს არ დააკლდება. ამიტომ გერმანიის შემოსევას პირველ ხანაში შეხედენ აქ მეგობრულად და თუ შემდეგ ეს ამბავი აღარ მოეწონათ — ამის მიზეზია არა სამშობლოს დაცვის იდეია, არამედ საჭმელის ნაკლებობა, «ტიკეტები»-ს შემოღება. და ახლაც ერთი აზრი ტრიალებს საზოგადოებაში, ოღონდ ეს სანოკავის შევიწროება მოგვაცილონ, თუნდაც ბოლშევიკები შემოვიდნენ. ამჟამათ მთელი საფრანგეთი სწუხს ტყვეების გამო, ხოლო არავინ სწუხს იმაზე, თუ მათ რა ჩაიღინეს, რანაირათ სამარცხვინოთ უარი თქვეს ტერიტორიის დაცვაზე და უბრძოლველათ იარაღით ხელში ტყვეთ ჩაბარდნენ გერმანელებს. ასეთ ლაჩართ ძველი რომაელები არ მიაკითხავდნენ, არ გამოისყიდდნენ, ხოლო დაბრუნებულთ სამართალში აძლევდნენ, როგორც მოღალატეთ. ხოლო აქ, საფრანგეთში, იმათ გმირათ სახავენ. ერთისიტყვით, პატრიოტიზმის ნივთიერი ბაზის შერყევამ მოგვცა შერყევა იდეური, თავდაცვის ნიადაგის, ნაციონალური სულისკვეთების და თავის დადების. მოქალაქე არ არის მიკრული სამშობლო ტერიტორიაზე, ის მხოლოდ მისი ბინადარია, დროებითი სტუმარია; მისი სიცოცხლე უფრო დამოკიდებულია ნიუ-იორკის ბირჟაზე, ვინემ პარიჟზე. მას ხელთ უპყრია სხვადასხვა ქვეყნის და საქმის აქციები და ობლიგაციები და ამით ზომავს ქვეყნიერებას. ის ძირამოვარდნილია, მუდმივი მოარულია, მაწანწალა მცხოვრებია, დაუდგრომელი და ნერვებაშლილი. ძილში და ღვიძილში ელანდება მხოლოდ ფული და მის მიერ დაპყრობილია. კიდევ მაღლობა ღმერთს, რომ ჩვენი ერი ასე შორს ჯერ არ წასულა,

კაპიტალიზმის ამ ფაზაში არ შესულა და თავის ნიადაგს არ მოსწყვეტია.

ამნაირათ, კაპიტალიზმის მიმდინარე საფეხურმა აშალა რა ეკონომიკის ყველა მხარეები, შეიტანა სრული არეულობა წარმოების ყველა დარგში, დაშალა მთელი ნაციონალური სულიერი შენობა, დაუკარგა ერს ფეხის მოსამაგრებელი მკვიდრი ნიადაგი და დაამსგავსა ის უსამშობლო ადამიანთა გროვას. აგრარიულ ქვეყანაში ბატონობენ ადამ-ჩვეულებანი, საუკუნოებით შექმნილი ხალხური სიბრძნე, რითაც ხელმძღვანელობს, რასაც ანგარიშს უწევს მცხოვრები. აქ კი, პირიქით, მოშლილია ყველა ძველი ჩვეულებანი, არ მუშავდება და არ მყარდება ახალი, არ არსებობს არავითარი სახელმძღვანელო სულიერი ცენტრი და სიტყვა-პასუხი მომწყვედულია ერთ აჩემებულ ვიწრო კუნჭულში. არავის არავისი ჯავრი არა აქვს. ყველას ახსოვს მხოლოდ თავისი თავი, სხვის ამბავს, რაგინდ ახლობელი იყოს, არ კითხულობს, მეზობლის და ნათესავის ყოფა-ცხოვრება არ აინტერესებს. აი მაგალითად რა ამოვიკითხე დღეს გაზეთებში. ერთი მოხუცი ქალი იდგა მარტო; სამი წელიწადია ბინის ქირა არ გადაუხდია; სახლის პატრონმა უჩივლა, აიღო აღმასრულებელი ფურცელი და ბოქაულით მიადგა კარებს ავეჯოულობის ასაწერათ. რადგანაც შიგნიდან კარი არ გაუღეს; ჩამტერიეს შესავალი, შევიდნენ და ნახეს მდგურის ჩონჩხი ლოგინში. თურმე მდგმური მომკვდარა სამი წელია და ამ ხნის განმავლობაში არ გამოჩნდა ვინმე მისულიყო და ეკითხა მისი სვე-ბედი, თუმცა ნათესავები ბევრი ყოლებია. ადამიანის სული ასე გაცივდა, რკინათ გადაიქცა, ცოცხალი გული აღარ არსებობს. მას დაეკარგა შინაგანი წონასწორობა და შეტოპა აფორიაქებულ სოციალურ მორევში. ხან მისი სასწორი აიწვევს მაღლა-მაღლა და მას გონია ცამდე მივალწიეო, ხან დაიწვევა დაბლა-დაბლა და გონია ქვესკნელი გავიარეო. ამ მუდმივ საქანელაზე ზის ჩვენი ქებული ევროპიელი და შფოთავს უგზო-უკვლოთ მოხეტიალე აღვირწახსნილი. ის გზაშია, გადაშავალ ხანაშია; ორში ერთი: ან მართლა გადავა ახლათ აწყობილ ცხოვრების წესებში და მით გამოვა დღევანდელი კრიზისიდან, ან გადავა საკვებით სასიკვდილო, გამანადგურებელ არეულობაში და მით ბოლო მოეღება. განვითარებული ტექნიკა გადაიქ-

ცევა ევროპის სამარეთ თუ მის აღდგომით — აი ის ორი გამოსავალი, რომელთა შორის უნდა მოხდეს არჩევანი.

ევროპამ ვერ მონახა გამოსავალი მშვიდობიანი გზით და მიაშურა იარაღს, გზების ასარეკათ, ახალი მერმისის ძალით შესაქმნელათ. ცხადია, ის გრძნობს არსებული საფუძვლის შერყევას, მის არეულობას და ეძებს საშუალებას მის შესაკეთებლათ თუ შესაცვლელათ. აქ კი სუფევს აზრთა სრული აბნეულობა. ორივე მეომარი ბანაკი ფიქრობს კრიზისის გამოსწორებას შეკეთებით, შესწორებით, მიწვევ-მოწვევით; ხოლო თვით საფუძვლის შეცვლა, მის ალაგას ახალი საძირკველის ჩაყრა მათი აზროვნობიდან გამორიცხულია; ერთადერთი გამონაკლისია მოსკოვი, რომელიც ფიქრობს ევროპის გაბედნიერებას ყოველგან საბჭოთა წყობილების დამყარებით, რუსული ეკონომიკის მთელ მსოფლიოზე გაერცელებით. ეს იქნება მართლა შეცვლა, მაგრამ შეცვლა მომაკვლინებელი წყობილებით, ადამიანის და ადამიანური ურთიერთობის განადგურებით და ძველი აზიური ბარბაროსობის გაბატონებით. აი ამ გამოსავალს დღეს ამაგრებენ და ხელს უწყობენ თვით ევროპიელები, ინგლისის მოკავშირენი. ე. ი. დასავლეთი იმდენათ დაიშალა, მისი ძირი იმდენათ აინგრა, მისი ცივილიზაცია იმდენათ დაიჩიხა, რომ თავის დასაკლავ დანას თვითონვე ლესავენ, შინაური, სამეზობლო ანგარიშების გასწორებას თვითმკვლელობით ფიქრობენ. ატლანტიკის ცივილიზაციას დასაბამიდან ასეთი სულიერი კრიზისი არ განუცდია; ის მუდამ მიდიოდა თავაწეული, გამწვლილი დროშით, თავისთავის ერთგული და წინამძღოლი. ახლა? ახლა დაუჩოქა მოსკოვს და მასზე დაამყარა თავისი იმედები! და ეს სწორედ ის ერებია, რომელნიც სამართლიანად ითვლებოდნენ ცივილიზაციის მეთაურათ და მედროშეთ*). ეს ერთი ფაქტი, დასავლეთის შინაური ანგარიშების გასწორების საშუალებათა ძებნა ბოლშევიკურ აღმოსავლეთში საუკეთესო საბუთია ევროპის დაქანების და სიღამბლის.

კაცობრიობა მოვალეა კარგად დააკვირდეს და შეისწავლოს ევროპის დღევანდელი მდგომარეობა, არ აყვეს მის ფეხის ხმას თვალდახუჭული, არ მიიღოს მისი უარყოფითი, დამლუპველი წესები და მით თავისთავს გამოუჭედოს საიმედო ხანგრძლი-

*) იხილეთ ამ საკითხზე ჩემი წერილები იბრძოლის ხმა № 39 და 40.

ვი მომავალი. მეცნიერება, ტექნიკა, რასაკვირველია, მისაღებია, გამოსაყენებელია; მაგრამ სრულიად არ არის მისაღები ამ ტექნიკის ხალხთა რბევის, ქალ-ბავშვების ზოცვის იარაღთ გადაქცევა. მეცნიერების უდიდესი როლი უმდაბლესათ დაეცა; ის გადაეკიდა საზოგადოებას და სპობს. დღევანდელი ამბების შემყურე თავისთავს უნებურათ ეკითხება: განა არ სჯობდა კაცი დარჩენილიყო შეიარაღებული შვილდისარით, პრიმიტიულ ბუნებრივ მდგომარეობაში. მეცნიერება და ცხოვრება დაეჯახა ერთმანეთს; პირველი სჭედს წალმა, მეორე უკულმა. მაშასადამე, ეს მათი დაპირდაპირების მოშლა, მათ შორის თანხმობის ჩამოგდება, ერთ გზაზე, ერთი მიმართულებით მათი მსვლელობის პარმონიულათ აწყობა დღევანდელი მთავარი გადასაჭრელი ამოცანაა. ევროპის ნორმალურ კალაპოტში მოქცევა არ არის მარტო ევროპის საჭირბოროტო საკითხი. ის ეხება ყველას, მთელ კაცობრიობას. ეს საკაცობრიო საკითხია.

მეცნიერული გონება განმარტოვებულია, მას გვერდში ვერ ამოუდგა სოციალური გონება, საზოგადოებრივი რაციონალიზმი. ეს მათი გაყრა წარმოებს თავისთავათ, სტიქიურათ, განგანზე გათიშული მსვლელობით. ცხადია ამ გათიშვის მოსპობა სრულიად შეუძლებელია იმავე რაციონალიზმის საშუალებით. სწავლა-ცოდნა, განათლება ამ უკანასკნელ ხანაში გაცილებით უფრო განვითარებული და გავრცელებულია, ვინემ იყო ოდესმე. და რომ ეს დარგი იყოს წყარო ბედნიერების, ქვეყნათ სამოთხე დამყარდებოდა. დახედეთ და ნახავთ რა ჩინებული ხელმძღვანელოებია შემოღებული შკოლებში, რა მოწიწებით ეპყრობიან მასწავლებლები თავის მოვალეობას, რა გულმოდგინეთ სწაულობენ შეგირდები. როგორც სწავლას ათავებენ და ცხოვრებაში გამოდიან, შკოლებში შეძენილი ჰუმანიური მსოფლმხედველობა, შეძენილი ადამიანური წარმოდგენები ეკარგებათ და მწარე სინამდვილის ტყვეთ ხდებიან, წმინდა წყლიან წუმპეში ვარდებიან. მაშასადამე, დასანგრევეია ის კედელი, რომლითაც საზოგადოება შემორტყმულია, დასალეწია ის ფარ-ხმალი, რომლითაც საზოგადოებას თავს დასდგომიან და მას ყურს აბამენ საითკენაც და როგორათაც მოესურვებათ. ეს კი შესაძლებელია არა ცარიელი სიტყვებით, კეთილი სურვილებით, პარლამენტებით და კენჭებით, არამედ მაგარი ხელით, ხალხთა რევოლიუციით. სწორედ ამ მეთოდს

ებრძვიან ყველა გაბატონებულნი, ყველა ძალათ მაცხო-
ნენი და თავისი მაგარი ხელით ამაგრებენ თავის შემქცევ გა-
სართობ ორატორიას, სალაპარაკო და საკარიერო დაწესებუ-
ლებებს. მეორე ინტერნაციონალიც კი ამ ჭაობში ჩაიფლა, ენა
და კენჭი სოციალური სენის მთავარ მაღამთ გამოაცხადა. ის
გადაუდგა თავის ძველ კლასიკურ მოძღვრებას და სოციალურ
უტოპიას აეკვიატა. ახალი თაობის, ახალი ინტერნაციონალის
მოვალეობაა გამონახოს დაიწყოებული ძველი გზა, გაითვალის-
წინოს აწინდელი მდგომარეობა, მთელი ეკონომიური ევოლიუ-
ცია და მის შესაცვლელათ ააფრიალოს რევოლიუციური დროშა.

სწავლა-ცოდნის გავრცელებამ ვერავითარი ცვლილება ვერ
შეიტანა ადამიანთა ურთიერთობაში. ძველი მოძღვრება მორალ-
ზე, ჭეშმარიტებაზე, კაცობრიობის გაბედნიერებაზე სავესებით
დაიწყოებულია, მოცლილთა თავის შესაქცევათ გამოცხადებუ-
ლია. გონებრივი სიმალლე, შექენილი განათლება, სულიერი სის-
პეტაკე მეტ ბარგათ მიჩნეულია. ყველა ამ განძს ფარავს და დევ-
ნის ადამიანთა ერთმანეთთან შეუჩერებელი ბრძოლა, მათი
ბურხლი, ქიშკობა და ერთიმეორის რბევა. წინეთ თეორეტიკო-
სებს, განათლებულ პირებს დიდი გავლენა ქონდათ, მათ ჭკუას
ეკითხებოდენ, პატიჟებდენ მართეული წრეები; ხშირათ მათ
რჩევას არ ასრულებდენ, მაგრამ ყურს მაინც უგდებდენ. ახლა
მათ დაეკარგათ ძველი ბაზარი, მათი ადგილი დაიჭირა ბანკი-
რებმა, ბირჟეენიკებმა, გაძრომ-გამოძრომის სპეციალისტებმა.
მათ ეკუთვნის სახელიც და სახრავიც. 1871 წ. დაარსებულ
„პოლიტიკური მეცნიერების შკოლის“ შესახებ სიხარულით
სწერდა ტენი: «ამ შკოლის ლექციების დასკენები გადაიქცევი-
ან საფუძვლად ყველა იმ ზომებისა, რაც ჩვენ აუცილებლათ
უნდა მივიღოთო» და სხვ. ე. ი. შკოლა გასწევს საზოგადოების
მეთაურობასო. აი ეს რწმენა. ინტელექტუალიზმში, მაღალი გო-
ნების ბატონობაში სავესებით დაამხო მერმინდელ საზოგადო-
ებამ. ის არ სცნობს ხელმძღვანელათ არა პოლიტიკურ შკო-
ლას, არამედ არც ობიექტიურ მეცნიერებას. ახლა იგებენ და
აფასებენ მხოლოდ უტილიტარულ ცოდნას, რა გამოადგება თა-
ვისი არსებობის გასაადვილებლათ. რადგანაც ამ მიზანს ემსა-
ხურებიან ცალ-ცალკე, იბადება მათი დაუსრულებელი ჯახი და
შეტაკება. მაღალი იდეია, წმინდა განათლება ამ მეთოდს უარ-

ყოფს. ამიტომ ის დაგმობილია, და დაბალი იდეია, საბიუშტექ-
სო დროშა გამოფენილი და მოწონებულია.

უჭკველია, დღევანდელი სოციალური ამოცანა გაცილებით უფრო რთული და ძნელი გადასაჭრელია, ვინემ ის იყო მეთვრამეტე საუკუნეში. მაშინ დღის წესრიგში იდგა საკითხი თავისუფლების, საშუალო საუკუნური შემბოჭავი არტახების დაღეწვის, რომ ამით თვითეულს შესძლებოდა თავის ჭკვაზე ემუშავა და მოეწყო თავის ცხოვრება, როგორც პიროვნებას, ისე ერს. მთელი ეს მუშაობა და ბრძოლა წარმოებდა ერთი დროშის ქვეშ, რომელსაც ეწერა: ჰუმანიზმი, ადამიანობა. ეს ტალღა გადმოვარდა მე-19 საუკუნეშიაც, მოგვცა ახალ-ახალი ნაკადულები სოციალური და ნაციონალური შინაარსის, მოაღწია ჩვენამდეც, წარმოშვა არა ერთი რევოლიუცია, მოიარა ქვეყანა კიდისკიდემდე და ბოლოს, უკანასკნელ ოცდაათ წელიწადში, ისე შეჩერდა, შენეღდა, გაქრა, ისტორიას ჩაბარდა. ამ დიდებულ მოძრაობას მეთაურობდა საფრანგეთი. ინგლისს არასოდეს არავითარი საკაცობრიო იდეალი არ მოუცია სხვებისათვის; ის მუდამ იჯდა თავის კუნძულზე და ფიქრობდა მხოლოდ თავისთავზე. მისას მიხვიდოდი თავს შეგაყვარებდა, შენსას მოვიდოდა თავს შეგაძულებდა. და ეს მუდამ, დღევანდლამდე.

და ასე ერთიმეორის გვერდზე მიდიოდა ორი მიმდინარეობა — საკაცობრიო და ეგოისტური, ჰუმანიური და უტილიტარული. პირველი მოკვდა, მეორე დაეპატრონა მთელ ასპარეზს. ამ ხანათ ვიმყოფებით უკანასკნელის სრულ სამეფოში. ყველა პიროვნება, ყველა ერი ფიქრობს მხოლოდ თავის თავზე, თავის ბატონობის გაძლიერებასა და გავრცელებაზე, სხვისი ჭირი, ღობეს ჩხირი მათი საერთო მრწამსია. და ეს მიუხედავად მათი სხვადასხვანაირი სახისა. ერთია ლიბერალური, მეორეა პოლიტიკური, არსება კი ორივეს ერთია. ჰუმანიზმის შემკვიდრე შეიქმნა მექანიზმი. ცხოვრების ეს ერთი ელემენტი დაეპატრონა მთელ ცხოვრებას, მთელ ადამიანს, მის სულს და გულს. რაც დაითვლება და ჯიბეში ჩაიდება საერთო იდეალია; ყველა ამ არითმეტიკით გატაცებულია. ის მთელი აზროვნების და მუშაობის ერთადერთი მამოძრავებელია. მეოცე საუკუნე მეთვრამეტის ანტიტიზაა, მისი სრული უარყოფაა.

არის კი დღევანდელი მდგომარეობა დასავლეთის უკანასკ-

ნელი სიტყვა? გაათავა ატლანტიკის ცივილიზაციამ თავისი ასაკი, მოჭამა თავისი დრო, თუ კიდევ შეიძლება მისი გამობრუნება, ძველი სულისკვეთების აღდგენა? განახლების და აღდგენის ყველა ელემენტები არსებობენ — ტექნიკური, პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური. მაგრამ არსებობენ ცალ-ცალკე, ერთმანეთთან დაუკავშირებლათ, განთვითებულათ. არ არის საერთო იდეა, საერთო იდეალი, რომელიც ამ ელემენტებს აერთებს და ერთ სულს ჩაბერავდეს. თვითული ადამიანი მომწყვეულია სახელოსნოში, თავის გონებრივ თუ ფიზიკურ სამუშაო კუნჭულში, არ არის არავითარი შეგნება იმის, რომ სიმდიდრის დაგროვება თავისთავათ არ იძლევა სიცოცხლის ამალვებას, მოწესრიგებას და გახანგრძლივებას. სამაგიეროთ ამ სიბნელეში შეანათა ერთმა ძველმა სადაო დებულებამ. ეს არის კლასიკური სოციალიზმის მოძღვრება იმაზე, რომ შრომა არის სათავე ყველა სიმდიდრის. ზოგან ეს თეორია აღიარებულია სწორათ, მისაღებათ, მაგრამ მის გამოხატულებას, მის პრაქტიკულ მატარებელს წართმეული აქვს შესაფერი გავლენა და მნიშვნელობა. ამ დებულების ეკონომიკის სოციალურ საფუძველათ გადაქცევა, მისი ცხოვრებაში გატარება და აღჭურვა შესაფერი პოლიტიკური უფლებებით, უეჭველია, იქნება ახალი სიტყვა, ახალი ურთიერთობა, რაიცა დაედება დვრიტეთ ატლანტიკის ცივილიზაციის განახლებას და გაგრძელებას. ერთმა სიტყვამ — თავისუფლებამ — ძირბუდიანათ გადააბრუნა საშუალო საუკუნური წესწყობილება და გამოსჭედა ახალი ევროპა. ასეთივე როლი შეუძლია ითამაშოს დღეს აგრეთვე ერთ სიტყვას, ეს სიტყვაა შრომა. არის კი ეს შესაძლებელი?

ობიექტიურათ მისი ნიადაგი მზათაა. მისი შესაძლებლობა ბოძებულია. რაკი ტექნიკა შეიქმნა მთავარი იარაღი სიმდიდრის შექმნის გაადვილების, ცხადია ამ იარაღის ამამუშავებელი და გამაცოცხლებელი უნდა იყოს თავი და ბოლო მთელი ეკონომიური წყობის და საზოგადოებრივი ურთიერთობის. მაგრამ ეს ლოდიკა ეხეთქება არსებულ პოლიტიკურ წყობას და მარცხდება. მექანიზმი ვერ სჭრის, ვერ გადასჭრის დასავლეთის პრობლემას. მისი გადამჭრელი ძალაა ადამიანი, მისი შეგნება და გადაწყვეტილება. და სწორედ ეს ართულებს და ამნელებს თვით პრობლემას. მექანიკა მას ასადავებს, აადვილებს, აზროვნება კი აბრკოლებს, ბოჭავს და ამნელებს. რატომ?

თვით გადასაჭრელი ამოცანა მეტათ ფაქიზი და დამაფიქრებელია. საზოგადოება შედგება პიროვნებებისაგან: ინდივიდი მისი საფუძველია. ცხოვრების ცენტრში, მისი თავი და ბოლო არის ადამიანი, ე. ი. არსებობს ორი ელემენტი ერთი სოციალური მთელის: პიროვნება და მათგან შემდგარი თავყრილობა; არის ორი ინტერესი, ორი მამოძრავებელი ძალა: ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი. ამ შეერთებაში პირველი ალაგი უჭირავს პიროვნებას; ის შეიძლება წარმოვიდგინოთ საზოგადოების გარეშე, მარტოთმარტო მცხოვრები. როგორც ის, ალბათ, იყო საზოგადოების თავის მოყრის წინ. საზოგადოება კი შეუძლებელია არსებობდეს პიროვნებათა გარეშე. ადამიანები შეიკრიბენ ერთად საერთო ძალ-ღონით უკეთესი ცხოვრების მოსაწყობათ. მაშასადამე, პირველ ყოვლისა უნდა იქნას დაცული მისი ინტერესები; მაგრამ მის გვერდით არსებობს საერთო ინტერესები, რომლის წაქცევა წააქცევს კერძო პირთ. აქედან პრობლემა: მოხდეს ამ ორი რგოლის ერთ ხაზზე აცმა ისე, რომ ერთიმეორეს არ ებრძოდეს, არ არღვევდეს და ერთად შეთანხმებულათ ვიდოდეს. ეს არ არის ახალი ამოცანა. ის ძველისძველია, მისი გადაჭრა არა ერთხელ უცდიათ, მაგრამ ყოველთვის ეს ცდა დამარცხებით გათავებულა. ამ მიმდინარეობის ისტორია ნათლად გვიჩვენებს, რომ პიროვნებაზე მუდამ ბატონობდა საზოგადოება, ხოლო საზოგადოება ხელში უვარდება ადამიანთა ვიწრო წრეს, რომლის მართველობის ერთადერთი ფარხმალია ძალა. დესპოტიზმი მსოფლიო მოვლენაა; პიროვნებათა დამონება და დაყმობა საყოველთაო ნაკადულია. გამოინაკლისია საზოგადოების აწყობა პიროვნებათა თავისუფლებაზე, რაიცა დაიწყო ძველ საბერძნეთში, გადმოვიდა რომში, შემდეგ ორივე მოისპო, ანთებული კერა ჩაქრა და თან გაიყოლია მისი მატარებელი ერები. ეს ტალღა გამოცოცხლდა მე-18 საუკუნეში, აინთო ინდივიდუალური კერანი, შეანძრია მთელი ევროპა, მთელი მსოფლიო და დღეს ათავენს ძველებურათ საერთო ნგრევით და საბედისწერო შედეგებით. ცხადია, ვერც ამ ახალმა მიმდინარეობამ გადასჭრა ძველი პრობლემა, ვერ მოჭრიგა ინდივიდი და საზოგადოება, ვერ გამოინახა მათი საერთო კალაპოტი და შიგ ვერ ჩააბა კაცობრიობა.

| და დღეს დგას იგივე საკითხი ინდივიდუალური და სოციალური მოვლენათა შეთანხმება, მათ შორის ბრძოლის და დაჟ

პირდაპირების მოსპობა, საერთო ხაზის გაკლება და მასზე ორივეს ჰარმონიულად მსვლელობა. ყველა ცდა ამ მიმართულებით თავდება ან პიროვნების დამონებით ან საზოგადოების დაშლით. პირველის საქვეყნო მაგალითია დღეს რუსეთის საბჭოთა წყობილება. აქ პიროვნება წაშლილია, ადამიანი როგორც ამნაირი, არ არსებობს. ეს არის უბრალო გაგრძელება ძველი დესპოტიზმის იმ განსხვავებით, რომ აქ მისი საფუძველია არა მარტო პოლიტიკური ძალა, არამედ უმთავრესათ ეკონომიური ძალა. მართალია, არც აქ თქმულა ახალი სიტყვა. მსგავსი წესწყობილება არსებობდა წინეთაც. საკმარისია მოვიგონოთ პერუს წითელკანიანთა ისტორია მე-12 — 16 საუკუნისა, რასაც სავსებით ბაძავენ რუსეთის თეთრკანიანები.

აი მოკლეთ პერუს ეკონომიკა. აქ მცხოვრებთა მრავალ სხვადასხვა ტომთა შორის გაბატონდა ერთი ტომი, სახელათ ინკას და თავს მოახვია ყველა დანარჩენთ თავისი სოციალური და პოლიტიკური წყობილება. ინკას მეფე გახდა მეთაური მთელი პერუს. მიწა-ადგილი ჩამოერთვა მესაკუთრეთ და გამოცხადდა სახელმწიფო ქონებათ; მისი დამუშავება და ნაყოფის განაწილება სწარმოებდა მთავრობის მოხელეთა მეთაურობით და განწესებით. მთელ მოსახლეობას მართველნი უკარნახებდნენ რა იმუშაონ, როგორ იმუშაონ, რამდენი სჭამონ, როგორ ჩაიცივან, როგორ იფიქრონ, რა ილოცონ — ერთი სიტყვით თვითეული მხარე ადამიანის ფიზიკური და სულიერი არსებობისა ისაზღვრებოდა მართველთა მიერ, მის დაუკითხავათ და ნებადაურთველათ. ხალხი გადაეჩვია საკუთარ ფიქრს, საკუთარ თაოსნობას, რაიმე საქმის გამოწყობას და აქტივობას; ის ემორჩილება მხოლოდ ბრძანებას; გონებრივი სიზარმაცე გახდა საერთო თვისება. პიროვნება «მე», გაქრა, მცხოვრებნი გადაიქცენ ბრბოთ, ჯოგათ, რომელსაც მეჯოგე მოხელე დენის საითყენაც მოესურვება. ამ წყობილებას ბევრი ევროპიელი უწოდებდნენ და დღესაც უწოდებენ სოციალიზმს*). აი ამ ქვეყანას შეესიენ ისპანელები მე-16 საუკუნეში და გაიმართა ხანგრძლივი ომი; ბერუელები დარჩნენ ერთგულნი ინკასი, არ მოისურვეს ისპანური წყობილების შემოღება, ხმა შეუბრუნებლათ ემორჩილებოდნენ თავიანთ მართველებს და შეებრძოლენ მომხთურთ მთე-

*) იხ. L. Boucllin. Les Incas de Perou.

ლი თავისი ძალღონით. აღმოჩნდა პიროვნება სავსებით დამო-
ნებული იდეურათ და ფსიქოლოგიურათ, მოკლებული ყოველივე
საკუთარ სურვილებს და ნებისყოფას, მიჩვეულნი ბრძანების
შესრულებას, აღზრდილნი მათრახით, დამორჩილებული სუ-
ლიერ-ხორციელათ; ვერავითარი თავისი გამოსავალი მათ ვერ
მიონახეს და აყვენ ინკასელებს. ომი გაგრძელდა, ბოლოს და ბო-
ლოს გაიმარჯვეს ისპანიელებმა, გადააქციეს პერუ თავის კოლო-
ნიათ; ხოლო წითელკანიანები დღევანდლამდე დარჩენ პასიურ
მცხოვრებლებათ, ვერ გადალახეს შეზღვილი ინერცია, ვერ აღად-
გინეს პირადული ღირსება, თავმოძვონეობა და კაცური კა-
ცობა.

პერუს მაგალითით დღეს ბევრი ანტისოციალისტი სარგებ-
ლობს სოციალიზმთან საბრძოლველათ. მაგრამ საკმარისია ცო-
ტაოდენი დაფიქრება, რომ ასეთ წყობაში რაიმე ნატამალი სო-
ციალიზმისა არ დაინახოთ. აქ არ არის არავითარი ბატონობა
საზოგადოების, ხალხის არც თავისთავზე, როგორც მთელზე,
არც პიროვნებაზე, როგორც ადამიანზე. ორივეზე ერთნაირათ
ბატონობს მცირე გუნდი ძალმომრეთა, ინკას — ბოლშევიკების
სექტა. თუკი სოციალიზმი მართლა პიროვნების მკვლელია,
როგორც ამტკიცებენ ბოლშევიკური მაგალითით მოწინააღმდე-
გენი, რასაკვირველია, ის მიუღებელია. ასევე მიუღებელია ინ-
დივიდუალიზმი, თუ ის საზოგადოების დამაქცეველია. ხოლო
რომ ის მართლა ასეთი თვისების გამოდგა ამ ბოლო ხანებში —
ეს ჩვენ ზემოთ დავინახეთ. სოციალისტური ეკონომიკის გა-
მოცდილება ჯერ არ ყოფილა. სამაგიეროთ ინდივიდუალურ
ეკონომიკაში ყელამდე ვცურავთ და შიგ ვიხრჩობით.

პიროვნება საზოგადოების წინააღმდეგ, საზოგადოება პი-
როვნების წინააღმდეგ — ორივე ეს დილემა მიუღებელია, ორი-
ვეს თანხმობა და ერთ მთელათ გადაქცევა — საუკეთესო გამო-
სავალია. სამწუხაროთ არსებულ აზრთა აბნეულობა ყველა ამ
საკითხებზე მიეწერება უმთავრესათ სოციალისტურ მთავრო-
ბათა სრულ უსუსურობას. მათი მოღვაწეობა გერმანიაში, ავსტ-
რიაში, ინგლისში და საფრანგეთში გათავდა ერთნაირათ — ცა-
რიელი ადგილის ბეკით, უსაქმო ტრაბახობით. სოციალიზმს
სახელი გაუტყდა და მით მომზადდა ნიადაგი პლუტოკრატი-
ული და დესპოტიური მართველობის. ამიტომ რა გასაკვირა-
ლია, ბოლშევიზმი სოციალიზმით გასაღებუდიყო და მას კი-

დე უფრო გატეხოდა სახელი. ამ ხაზზე იმუშავეს თვით მეორე ინტერნაციონალის მეთაურებმა, როცა ისინი ხშირათ აცხადებდნენ საბჭოთა წყობილებას სოციალისტურ წყობილებათ, თუმცა თავისებურს, არადემოკრატიულს. გამოდიოდა რომ ხოციალიზმის დამახასიათებელია არა მისი ეკონომიკა, არამედ პოლიტიკა. ამ აზრთა საერთო აბნეულობით ჩინებულათ ისარგებლეს ბატონობის მაძიებლებმა და ხალხს მაგრათ შემოაჯდნენ.

და ასე, დგას დღესაც იგივე პრობლემა, რაც წინეთ, კიდევ უფრო დახლართული და დაბნელებული. ინდივიდუალიზმი სოციალიზმის წინააღმდეგ, სოციალიზმი ინდივიდუალიზმის წინააღმდეგ; მათ შორის ხიდი ჩატეხილია. თავისუფლებამ მოგვცა პლუტოკრატია, იძულებამ ბოლშევიზმი, არც ერთი არ არის მისაღები. მაგრამ რაკი შესაძებ გზა ვერ მოუნახავთ — იძულებულნი არიან ამ ორ ბოროტებას შორის მოახდინონ არჩევანი. ამ ჩიხიდან გამოსვლა შესაძლებელია, აუცილებელია, საამისოთ გამონახული საშუალებებით, ნათელი აზროვნებით და სინამდვილესთან ანგარიშის გაწევით.

გაეიხსენოთ, ვინ იყვენ ძველათ და ახლათ თავისუფლების მედროშენი და მებრძოლნი, საბერძნეთ-რომში და მეთვრამეტე საუკუნის ევროპაში. ესენი იყვენ წვრილი მესაკუთრენი, წვრილი გლეხობა და წვრილი ვაჭარ-მრეწველნი. სხვილი საკუთრება, გარდა დიდი მემამულეებისა, არ არსებობდა. საფრანგეთის დიდი რევოლიუცია იყო რევოლიუცია სწორედ ამ დაბალი კლასებისა, წინააღმდეგ გაბატონებული თავადაზნაურული მიწათმფლობელობისა და მასზე აგებული პოლიტიკური ძალმომრეობისა. ჩრდილო-ამერიკაში შემოდებული თავისუფლება და დემოკრატიული კონსტიტუცია იმავე მეთვრამეტე საუკუნეში ეყრდნობოდა მხოლოდ წვრილ საკუთრებას, ფერმერებს და მედუქნეებს. მაშასადამე, ისტორიულათ თავისუფლების ეკონომიური შინაარსი იყო მხოლოდ წვრილი ეკონომიკა და ხელოსნობა. არც კაპიტალიზმი, არც პროლეტარიატი იმ დროს კიდევ არ არსებობდა: იყო მხოლოდ ჩანასახი, დაწყება ამ ორი ახალი პროცესისა. აი ამ თავისუფალი, სოციალურათ ერთფეროვანი საზოგადოების დანაწილება, ახალი ძლევაამოსილი კლასების აღორძინება და მათ შორის ბრძოლის გაჩაღება მეცხრამეტე საუკუნის საქმეა. გაჩნდა ორგვარი ინდივიდუალიზმი, ორგვარი თავისუფლება: წვრილი და სხვილი მწარმოებლების. პირ-

გელში თანდათან პარტახდებიან, ირლევეიან, მეორენი ძლიერდებიან და მთელ ქვეყანას ეპატრონებიან. დიდი საკუთრება, დიდი უძრავი და მოძრავი ქონება თავს დააჯდა წვრილ საკუთრებას, დაქირავებულ მომუშავეთ და მათ სულს უზუთავს. თავისუფლება გახდა იარაღი ერის დიდი უმრავლესობის თავისუფლების მოსასპობათ და ახალმოსული ბატონობისათვის დასამონებლათ.

ამნაირათ, არის ორგვარი ინდივიდუალური ეკონომიკა, ორნაირი პიროვნება და მათი თავისუფლება. ერთი თავს იცავს, თავისი პირადი შრომით თავს ირჩენს, მეორეა თავდამსხმელი, სხვისი შრომით, სხვისი საკუთრების განადგურებით სიმდიდრის შემძენელი. მთელი წასული და დღევანდელი კრიზისის ამტეხი ეს უკანასკნელია. მათი თავისუფლება არის თავისუფლება საერთო ნგრევის, საყოველთაო ცარცვის და დაუსრულებელი ომების. საკმარისია ამ ურთიერთობის გათვალისწინება, რომ მალამო მოინახოს. თხა და მგელი ერთად ვერ იძოვებენ; დააბით მგელი, გაუშვით თხა — ერთადერთი წამალია. ე. ი. ისპობა თავისუფლება არა ადამიანის, არა მუშაობის და თავის რჩენის, არამედ სხვისი ცარცვის, მშრომელთა დამონების და დაჩაჩანაკების. ამ ორგვარი ინდივიდუალიზმის, ორგვარი თავისუფლების ერთიმეორისაგან გარჩევა, გამოცალკეება და შესაფერათ შეფასება ერთადერთი გზაა სოციალური ლაბირინტიდან გამოსასვლელათ.

თუ წვრილი მესაკუთრენი ბუნებრივი მატარებელია ინდივიდუალიზმის, პროლეტარიატი ასეთივე ბუნებრივი მატარებელია სოციალიზმის, ერთად მუშაობის და ცხოვრების. ერთობა და თანხმობა ამ კლასის არსებობით სოციალური საფუძველია, მუშა ჩაბმულია ვიწრო ტექნიკურ სამოქმედო რკალში, არ აქვს არავითარი საკუთარი ნებისყოფა და თაოსნობა ამ სფეროში, ის თვითონ გადაქცეულია მანქანათ, ვიწრო სპეციალისტათ, მოკლებული ყოველივე ეკონომიურ თვითმოქმედებას. მისი მდგომარეობის გაუმჯობესების ერთადერთი საშუალებაა თავისი კლასის გაერთიანება და შეერთებული ძალებით თავისი ინტერესების დაცვა მეპატრონეთა წინაშე. პროლეტარიატი არის ერთი დიდი სოციალური ერთეული, ერთ უღელში შებმული, ერთნაირი დადებითი და უარყოფითი თვისებებით აღჭურვილი, მისთვის აუცილებელია თავისუფლება არა ეკონომიური საქმიე

ბნობისათვის, როგორც წერილი მესაკუთრე, არამედ სოციალური ბრძოლისათვის კაპიტალიზმის წინააღმდეგ. აი ამ აუცილებლობით იდება ხიდი მას და წერილ მესაკუთრეთა შორის და ხდება შესაძლებელი მათი დაკავშირება საერთო მტრის — სხვილ მესაკუთრეთა წინააღმდეგ. იბადება საერთო ინტერესები, საერთო ნიადაგი ბრძოლისა და თავის დაცვისა. ეს ობიექტიურათ შესაძლებელი ურთიერთობის დამყარება მათ შორის დღევანდლამდე ვერ განხორციელდა ევროპაში სოციალიზმის მედროშეთა მრუდე აზროვნების გამო. ის, რაც მარქსმა კაპიტალიზმის თვისებათ აღიარა — მასების გაპროლეტარება — მისმა მიმდევრებმა გადააქციეს სუბიექტიურ სურვილათ, პროგრესის სამკაულათ და დაასკვნეს — სოციალური რევოლუცია უნდა მოხდეს როგორც სხვილი, ისე წერილი საკუთრების ნანგრევზე. ამით ეს ორი კლასი დააკავშირეს და პროლეტარიატი განამართოვეს. ამ დოქტრინის პრაქტიკული განხორციელება მოახდინეს რუსეთში ბოლშევიკებმა; საყოველთაო გაპროლეტარება ყველა მისი შედეგებით აქ გატარებულია. რაც აქ ვერ შესძლო ყოვლად შემძლე კაპიტალიზმმა, იქ პოლიციამ ჩეკისტური მეთოდით შესძლო; მთელ ერს წაერთვა საკუთრება და გადაეცა ერთ მუჭა ტირანებს. მას თან გადაყვა თავისუფლება, ეკონომიური, პოლიტიკური, ნაციონალური, სოციალური. ხალხი გადაიქცა სხვის საბალახოზე მობალახე ჯოგათ. ჯოხით მისადენ-მოსადენ ბრბოთ. ადამიანს დაეკარგა პირადობა, საზოგადოებას დაეკარგა ადამიანობა. თუ ეს გასტანა კიდევ დიდხანს, მივადლებთ პერუს ტომების კულტურულ დონეს, ტაინებათ გადაქცეულ მცხოვრებთ. ამის ნიშანს უკვე იძლევიან ქართველი ტყვეები.

ასე აბნეულ-დაბნეული ევროპა იარაღით ხელში წარსდგა კაცობრიობის წინაშე და შიშით თუ ნებაყოფლობით, ისიც ჩაითრიეს თავის დავარდნაში. ამ ევროპიდან არაფერი აქვს დანარჩენ ქვეყანას მისაღები და მისაბაძავი. პირიქით, მისი ვალია თავი დაიცვას ამ მოძალადესაგან, არ შეითვისოს მისი უარყოფითი მხარეები, არ გაყვეს მის დღევანდელ გზას და არ გაათაოს მისებურათ — დაცემით და გადაგვარებით. არის კიდევ ერთი იმედი, იმედი ევროპის შემობრუნებისა, დამარღვეველი პროცესის უარყოფისა და ახალ გზაზე შედგომისა. ამ გამოსავალის მონახვა და განახლების დროშის აფრიალება არის ის-

ტორიული მოწოდება დასავლეთის ახალი თაობის, იმ თაობის, რომელიც ჯერ კიდევ უკანა რიგებზე დგას, საზოგადო სარბიელზე არ გამოსულა, დრომოჭმულ თაობის იარაღათ გადაქცეულა და მის შემყურეთ რჩება. მაგრამ ამ ახალ მოძრაობას ეჭირვება ნათელი აზრი, სინამდვილის გაგება და თავის დადება. მხოლოდ რწმენა და იდეალი იძლევა მტკიცე ნებისყოფას, ხასიათის სიმაგრეს და მხნეობას.

პირველ ყოვლისა საჭიროა ვიცოდეთ როგორ მიუდგეთ დაავადებულ სოციალურ პრობლემას; დღეს არსებობს მხოლოდ ორგეარი მიდგომა — ბოლშევიკური და ბურჟუაზიული, რუსულ-კომუნისტური და ევროპიულ კაპიტალისტური. უკანასკნელათ აღმოცენებული სხვადასხვა სახის «სოციალიზმი» არსებითად განმეორებაა რეფორმიზმის, კაპიტალიზმის ბაზაზე მიწყობ-მოწყობის. ჩვენი ამოცანაა გამონახვა მესამე გამოსავალის, მესამე მიდგომის და მის საფუძველზე აგება სამოქმედო პროგრამის. როგორ?

ორი ძირითადი მოვლენის, პიროვნული და საზოგადო ინტერესების შედუღებით და გატარებით თავისუფლების ფარგალში. ეს, რასაკვირველია, შეუძლებელია პოლიციური წესებით, ჯოხით. მართალია, საერთაშორისო ანგარიშების გამოსწორება ერთადერთ საშუალებათ აღიარებულია ჯოხი, ძალმომრეობა, მაგრამ აქაც ის ყოველთვის იყო და არის ხანმოკლე, დროებითი, რაიცა ხანგრძლივათ ვერავითარ წესებს ვერ ამყარებს. მომრევის მომრევი არ ილევა. მით უფრო ის მიუღებელია საშინაო ურთიერთობაში, როგორც ნორმალური საფუძველი წესწყობილების. ძალადობა აუცილებელია, მაგრამ რომელი? თავისუფლების მაგიერ თუ თავისუფლების ფარგალში? ხალხის მიერ აწყობილი ეკონომიური და პოლიტიკური წყობა, უეჭველია, საჭიროებს მფარველობას, დაცვას, შეიარაღებულ ძალას; საკითხავია მხოლოდ ერთი: ვის ხელშია ეს ძალა, ხალხის თუ მის ზურგზე მოკალათებული ბატონების. მასასადამე, პრობლემის არსებითი მხარე ძევს არა ამ სფეროში, არა პოლიტიკურ წრეებში, არამედ ეკონომიურ საფუძველში, რაზედაც აგებულია მთელი სოციალური შენობა. აი ამ ხაზზე გადაწყობა, დამპალი ეკონომიკის აღაგას საღის შემოღება — ერთადერთი საჭირობოროტო საამდროეო ამოცანაა. რაკი წვრილი საკუთრება არის ნივთიერი საძირკველი ინდივიდუალიზ-

მის, პიროვნული თავისუფლების, ხოლო სხვილი საკუთრება იძლევა ნივთიერ ბაზას სოციალიზმისათვის — ცხადია ამ ორი ხაზის დაცვა და მათი შეერთება იძლევა ახალ ეკონომიკას, ახალ სოციალურ ურთიერთობას. თავისუფლება წერილ მესაკუთრეთათვის დადებითი ხარისხისაა, მათი ამშენებელი, ხოლო სხვილი მესაკუთრეთათვის ის არის იარაღი სხვისი რბევის, სუსტის ჩაგვრის და ექსპლოატაციის. აი ამ დამანგრეველი თავისუფლების მოსპობა შესაძლებელია მოსპობით მისი ძირის — კერძო სხვილი საკუთრების და მისი გადაცემა საზოგადოებისათვის. პიროვნების წერილი საკუთრება და ერის სხვილი საკუთრება ერთადერთი გზა და ხილია ხალხური, ეროვნული სოციალიზმის. უშრომელთა, სხვისი ყვლეფით მცხოვრებთა ინდივიდუალიზმი ქრება. თვით მუშაობის პროცესი, ნივთის დამზადების ტექნიკა არ იცვლება. მრეწველობა ცოცხლობს და ვითარდება მუშათა ხელით, მეურნეობა — გლეხების შრომით. ამ ორი კლასის დაახლოება, დაკავშირება და ერთ პოლიტიკურ მთელათ გადაქცევა გახდება საძირკველი ამ ახალი წყობილების. თუ ეს პრინციპი მისაღებია, მისი ფორმები და პრაქტიკული სახეობა წერიმალეებია. მხოლოდ ერთი მისი სახე დასაგმობია, სრულიად მიუღებელია. ეს არის ეტატიზმი, სხვილი საკუთრების სახელმწიფოს ხელით ამუშავება და მისი სვებედის მოხელეთა ამართ დატოვება. ეს გამოიწვევს საერთო უამყოფილებას, რეაქციას, ბურჟუაზიული თავისუფლების და წარმოების დაბრუნებას. რაკი სოციალური ეკონომიკის საფუძველია სხვილი წარმოების დასაკუთრება, ცხადია მას ეჭირვება შესაფერი სხვადასხვანაირი ფორმა — ეს ფორმებია: სახელმწიფო, სათემო, საერობო, კოოპერატიული, საამხანაგო, მუშათა და ტექნიკოსების ასოციაციები და სხვ. ყველა ეს ფორმები ეწყობა სრულიად დამოუკიდებლათ სახელმწიფოს იძულებითი აპარატისაგან, მუშაობენ საკუთარი წესებით და გამართლებას პოულობენ თავიანთი საქმიანობით. ამავე დროს ხდება ნებაყოფლობითი შეკავშირება კერძო წერილ მესაკუთრეთა და მათი შეყვანა საერთო სოციალური ეკონომიკის ქსელში. ყველა საკრედიტო დაწესებულება გადადის ამავე უმაღლესი ეკონომიური მართველობის ხელში და მუშაობენ მისი წინამძღოლობით. ერთი სიტყვით, მთავარია ორი პრინციპის მოთანხმების ცნობა და მისი გატარებისათვის ბრძოლა. დანარჩენი პრაქტი-

კული ზომების გამონახვა და განხორციელება ადვილათ მისაგნები და შესასრულებელია.

ეს იქნება ახალი ევროპა, გადაწყობილი, თავის ეკონომიურ დინამიზმზე გაბატონებული, თავისთავის პატრონი და შეგნებული წინამძღოლი. ეს იქნება ღრმა რევოლუციით დაწყებული ახალი ევოლუცია, მისი პირველი რგოლი, რის განვითარება აღებული მიმართულებით მოგვეცემს დასრულებულ ჰუმანიურ სოციალურ შენობას. ამ დროშით ის წარსდება კაცობრიობის წინაშე, როგორც მისი მეგობარი, საშინაო და საგარეო მშვიდობიანობის მოციქული და ადამიანის ადამიანობის უმაღლესი დამცველი. აი ამ ევროპას ყველა მიიღებს, ყველა დაენდობა და მის გზა-კვალს გაყვება. კაცობრიობის გამთელება, საშინარი სენისაგან განკურნება, ურთიერთშორის მორიგება და ბუნებისაგან მოცემული ნიადაგით თანხმობით სარგებლობა მხოლოდ ამ საშუალებით, ამ დროშით შესაძლებელი გახდება. |

რა სდება მსოფლიოში

დღევანდელი საერთაშორისო მდგომარეობის გასაგებათ, პირველყოელისა, უნდა ვიყოდეთ რა მოხდა მსოფლიოში, რა ურთიერთობა დამყარდა, ურთიერთობა არა პოლიტიკური, თუ ეკონომიური, არამედ გეოგრაფიული, ბიოლოგიური, ობიექტიური. ვინ ვის მეზობლობს, ვის გაეხსნა ახალი გზები, ვის დაეხშო გასავალ-გამოსავალი, ვინ აიშვა, ვინ დაიბა, ვის რა პერსპექტივა მიეცა, თუ დაეხურა.

დიდი ხანია დასავლეთი ევროპა მეთაურობდა, წინუძღოდა კაცობრიობას. დღეს ყველასათვის აშკარაა, რომ ეს მეთაურობა მას წაერთვა, ის დავარდნის, დაღმართის გზაზეა შემდგარი და სწრაფი ნაბიჯით უკან მიიქანება. მისი მოადგილე ჯერ არ სჩანს, სჩანან მხოლოდ ამის პრეტენდეტები.

რით აიხსნება მდგომარეობის ასე ძირიანათ შებრუნება, დასავლეთის ასე დაქანება?

ევროპა გეოგრაფიულათ იყოფა სამ ნაწილათ: აღმოსავლეთი, შუაგული და დასავლეთი. პირველი ეკუთვნის სლავიანურ რასას, ეწოდება რუსეთი, მეორე — გერმანელთა მოდგმას, ეწოდება — გერმანია-აესტრია, ხოლო მესამე ლათინთა რასას — ეწოდება საფრანგეთი, იტალია, ისპანია. პირველ წყებასთან დაკავშირებულია ჩამომავლობით სლავიანები. მეორესთან ჩრდილოეთით მდებარე პატარა ერები და აგრეთვე რამოდენიმე ინგლისი, ხოლო მესამესთან პატარ-პატარა დაჯგუფებები — შვეიცარიიდან, ბელგიიდან და სხ.

ამ სამი ერთეულის ურთიერთობა და მდგომარეობა საზღვრავდა ევროპის სახეობას და მოქმედებას. ამ სამიდან თავიდანვე განზე იდგა და გამოცალკეეებულათ ცხოვრობდა რუსეთი: მან არაერთხელ მოინდომა დასავლეთში შემოჭრა და მასზე თავისი გავლენის გავრცელება, მაგრამ ვერ შესძლო. რუსეთმა

მხოლოდ ერთხელ მოაღწია პარიჯამდე 1812 წელს და ისიც შუაგული ევროპის დახმარებით.

ევროპის გარუსებას და რუსეთის გაევროპიელებას ხელს უშლიდა მათ შორის აღმართული დიდი ჯებირი — გერმანიის რასა, რომელიც თავიდანვე ეპირდაპირებოდა მის მარჯვნივ და მარცხნივ მცხოვრებ რასებს. ის არ გახდა ჩამორჩენილი რუსებსავე, არც წინწაწეული ფრანგებსავე, მას მუდამ ქონდა თავისი საკუთარი პოზიცია ყველა დარგში, რითაც გერმანელი გერმანელობდა. ის არ გარომაელდა, არ შევიდა ლათინურ ცივილიზაციაში, მაშინ როდესაც გალები დაიპყრო ცეზარმა არა მარტო ნაციონალურათ და გეოგრაფიულათ, არამედ კულტურულათ და, რაც მთავარია, რასიულათ, კელტები გახდნენ ლათინები. როცა გერმანელთა მოდგმის ტომი ფრანკები შეესიენ გალების ქვეყანას და აირიენ მათში, ისინიც ვერ ირჩენენ თავის გვარ-ტომობას და ლათინდებიან. ამ ორი მოდგმიდან, ერთ მოდგმათ ქცეულნი, წარმოიშვა ფრანგთა ერი და ავიდა ცივილიზაციის მაღალ საფეხურზე. სამაგიეროთ მათ დაკარგეს პრიმიტიული, მამა-პაპური სისხლი და ხორცი, ველური, ტყიური ორგანიზმი და მით დასუსტდა მათი მუსკულები, გაძლიერდა ნერვები, გონებრივი სისაღე იჭერს ფიზიკური სისაღის ადგილს. ფრანგები დაემორჩილენ რომს სარწმუნოებრივ სფეროშიაც. როცა რომი დაეცა, ეს საევროპიო ცენტრი მოისპო, მის ალაგს იჭერს კატოლიციზმი პაპის მეთაურობით. კვირინალის მემკვიდრე ხდება ვატიკანი. ფრანგები არ ეყრებიან ამ ახალ ბატონსაც. მათ შორის რეფორმაცია, ე. ი. ვატიკანისაგან განდგომა ვერ პოულობს ნიადაგს.

სრულიად სხვა გზით მიდიან გერმანელები. ისინი ვერ დაიმორჩილა რომაელებმა ვერც პოლიტიკურათ, ვერც მხედრულათ, ვერც მორალურათ. მათ შორის ბრძოლა გრძელდება საუკუნეთა განმავლობაში. რომიდან მოსულ ქრისტიანობას ღებულობენ მეტათ გვიან, ისიც ნაწილ-ნაწილათ, მაგრამ პირველი შემთხვევით სარგებლობენ ვატიკანისაგან განდგომისათვის. იფეთქა რეფორმაციამ, ლიუტერის ანტირომაული მოძღვრებით და მთელი გერმანია მას ღებულობს თავის სარწმუნოებათ. ერთი სიტყვით, ეს ველური გერმანული რასა არჩევს იყოს თავის ველურობაში, ვინემ შევიდეს უმაღლეს ლათინურ ცივილიზაციაში. ის რჩება საკუთარი გვარ-ტომული სისხლით და ხორ-

ცით, ხასიათით და ნებისყოფით. ის მაგრათ აფრინდება ბუნებას და არ იცვლის ზნე-ჩვეულებათ.

რუსთაველი სწერს: თავსა ახლათ ვერვინ იშობს, არ საქნელი არ იქნების. ე. ი. რასაც ადამიანი სჩადის, ის გამომდინარეობს მისი დაბადებიდან, მისი შთამომავლობიდან, მისი სისხლი და ხორცისაგან. ეგევე ითქმის ერზე. მისი აღორძინების და განვითარების ხაზი მისი დაბადების მიერ ბოძებულია გარდუვალი საკუთარი, ორიგინალური თვისებებით, რითაც ის განირჩევა სხვა ხალხისაგან; ეს არის მისი სასიცოცხლო საკუთრება, საფუძველი მისი ხანგრძლივობის. როგორც კი ეს ძირი შეირყევა, ხაზი მოიშლება, სხვა ხალხში აირევა, მისი დაცემა აუცილებელია, მისი გადაგვარება მოახლოვებულია.

ამნაირათ, რომის შემოტევას გაუძლო გერმანელებმა და დარჩენ თავის საფუძველზე, ვერ გაუძლეს ფრანგებმა და გადავიდნ სხვის საფუძველზე. ეს დიდი განსხვავება გერმანია-საფრანგეთს შორის დაედვა საფუძველათ მათ პოლიტიკურ და მეზობლურ ურთიერთობას. გერმანელთა რასიზმი არ არის ახალი ამბავი, არ არის გამოგონილი ჰიტლერის მიერ; ის მოდის თავიდანვე, მოდის როგორც დიდი მამოძრავებელი ძალა მთელი ხალხის; ის ღრმათ გამჯდარია მის სისხლში და ხორცში. ჰიტლერმა ამ ღრმა ნაციონალურ ტალღას მისცა კარიკატურული ხასიათი, არა ადამიანური გამოხატულობა და მას დიდი ხნით გაუფუჭა სახელი. ეს კარიკატურა, უეჭველია, გაქრება; მაგრამ მისი ძირი, გერმანელთა რასის თავისებურობა, ძველი ურყევი თვისებების მუდმივობა ხელუხლებელი დარჩება.

ევროპის სამი რასის მდგომარეობა დღეს ნათელია: ლათინური, დასავლეთის მცხოვრებნი, დაქანებულია, არა გარეგანი ძალადობით, არამედ შინაგანი დაუძლურებით, თავისი დრომოჭმული თვისებებით; გერმანული, შუა ევროპის მცხოვრებნი, რასიულათ მაგარია, ბუნებრივი ძველი ძალ-ღონე შერჩენილი აქვს, მაგრამ პოლიტიკურათ დაცემულია, არა შინაგანი დაუძლურებით, არამედ გარეშე ძალმომრეობით, წაგებული ომის პირობებით. მესამე, რუსული-სლავიანური რასა, საუკეთესო საგარეო პირობებშია, ის, როგორც გვარტომობით, ურყევია, მაგარია, მისი შინაგანი ძალღონე დაუშრეტელია; მისი პრიმიტიული, უცვლელი ძველისძველი ფიზიკური და სულიერი თვისებები ქმნის მის სიმაგრეს, სიმტკიცეს, თავის მიწა-წყალ-

ზე მიკრულათ. ამიტომ მისი დაპყრობა დასავლეთმა ვერასოდეს ვერ შესძლო; ნაპოლეონმა სცადა, მაგრამ ჩქარა იძულებული გახდა გამოქცეულიყო მოსკოვიდან, ასეთივე ბოლო იგემა პიტლერმა. სამაგიეროთ, ვერც რუსეთმა დაიპყრო ევროპა, ვერ გადმოლაზა დიდი ხნობით დასავლეთის საზღვარი და ევროპიელი ვერ დააჩოქა. მისი მთავარი, ერთადერთი, ჩამჭერი თავის საზღვრებში იყო მისი დასავლეთის მოსაზღვრე — გერმანიის რასა, გერმანელთა იმპერია. უკანასკნელი ასი წლის დიპლომატიის ისტორია, დაწყებული გასული საუკუნის მე-30 წლებიდან, ნათლათ მოწმობს დასავლეთის, გერმანიის მეთაურობით, მთელ მუშაობას რუსეთის საგარეო გავლენის მოსასპობათ. ამ მხრით განსაკუთრებით საყურადღებოა ბრძოლა ბალკანეთის სლავიანთა ერების ირგვლივ. მოსკოვი ცდილობდა მათ განთავისუფლებას ოსმალთა ბატონობისაგან, დასავლეთი კი, პირიქით, ამ ტენდენციას ებრძოდა, დამპყრობელთ მხარს უჭერდა. 1877 წლის რუსეთ-ოსმალეთის ომი დამთავრდა ოსმალეთის დამარცხებით და სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულობით, რაიცა დიდათ არ მოეწონა დასავლეთს, განსაკუთრებით ავსტრიას და ინგლისს და მოწვეულ იქნა ბერლინში ევროპის სახელმწიფოთა კონგრესი ხელშეკრულობის გადასახედავათ. ის მართლაც «გადახედეს», ე. ი. მთავარი მუხლები რუსეთის გავლენის გამაძლიერებელი ბალკანეთში ამოაგდეს, სლავიანთა დიდი სახელმწიფოს შექმნა უარყვეს — ერთი სიტყვით, რუსეთი ბალკანეთში არ შეუშვეს. სლავიანთა თავის მოყრა რუსეთს მეთაურობით, რასაც სლავიანოფილები ქადაგებდენ მე-18 საუკ. ბოლოდან ვერას გზით ვერ განხორციელდა მიუხედავათ მრავალი ცდისა და მსხვერპლისა. ოსმალეთის ულლიდან განთავისუფლებული ბალკანეთი გახდა დამოკიდებული ევროპის შუაგულ და დასავლეთის ერებზე.

დღეს მთელი ეს მდგომარეობა სავსებით შეცვლილია. საკმარისი გახდა გერმანიის დამარცხება და დარღვევა, რომ რუსეთი მთელ ბალკანეთს თოფის გაუსვრელათ დაპატრონებოდა. სლავიანოფილთა დოქტრინა სავსებით განხორციელდა. მათი მამამთავარის ბოლტინის სიტყვა: «დასავლეთი დალპა, რუსეთი უნდა დაეპატრონოს მასო», ხორციელდება. გადიდებული იუგოსლავია, ბოლგარია, ჩეხო-სლოვაკია, რუმინია, პოლონეთი — მოსკოვის ირგვლივ დარაზმულია. აქედან ევროპა გამო-

დენილია. დავაა მხოლოდ შინაური რეჟიმის შესახებ. თუმცა დემოკრატიობას ყველა თავგამოდებით იჩემებს. რუსეთი რომ ბალკანეთის საკითხის გადაწყვეტით დაკმაყოფილდებოდეს — საერთაშორისო მშვიდობიანობა ადვილათ დამყარდებოდა. მაგრამ მის გვერდით და მასთან ერთად იყო და არის დასმული მეორე დიდი საკითხი: მოსკოვის იმპერიის თავისუფალი სანაოსნო გზა, მისი დიდ ოკეანეში მოკალათება და თავისი ბაზების შექმნა. გზა კი ორია: დარდანელით ხმელთაშუა ზღვა, დასავლეთით ატლანტიკაში გასვლა. ეს მეორე გასავალი არის შორს, სახიფათოა, ხოლო პირველი ახლოა და ხელმისაწვდენი. პეტრე დიდის მიერ დატოვებული ანდერძი, რაიცა ვერც ერთმა მეფემ ვერ გადასჭრა, ეხება სწორედ დარდანელს და ის დგას დღის წესრიგში. პეტრე სწერს: «მიახლოება რაც შეიძლება ახლოს კონსტანტინოპოლის და ინდოეთისაკენ. ვინც იქ იბატონებს — იქნება მსოფლიოს ნამდვილი ბატონი». ხოლო სწორედ ამ «მსოფლიოს ბატონობაზე» ოცნებობს მოსკოვის მაჟორიტი გაბატონებული ამაღალი სტალინის მეთაურობით.

ამ იმპერიალისტურ ხაზზე შეერთებულია რუსეთის ისტორიული საგარეო ამოცანა და საბჭოთა იდეოლოგია. ამ ამოცანის გადაჭრა ვერ შესძლო მეფეთა წყობილებამ, ახლა მას სჭრის კომუნისტების წყობილება. საგანი, მიზანი ერთიდაიგივეა, საშუალება განსხვავებულია. ამ საერთო მიზანს ბოლშევიკები ფარავენ გვარიან მოხერხებულათ, რითაც თავბრუს ახვევენ დაბნეულ ევროპიელთ. ლენინის დებულება — კომუნისტიან ყოველგან ან არსად — მათი გამორჩენილი დროშაა, რომელსა ქვეშ მოკალათებულია ყველა ჯურის რუსის ნაციონალისტება და შოვინისტები.

ამნაირათ, ძველი რუსეთის საჰეგემონიო დროშა აფრიალებულია დღეს მოსკოვის მიერ გაცილებით უკეთეს ხელსაყრელ პირობებში, ვინემ ის იყო წინეთ, ოდესმე. მისი გეოგრაფიული ხაზი ბოძებულია, იგივე, რაც წინეთ იყო — დარდანელი, ხმელთაშუა ზღვა. ამას ემატება მეორე, რომელიც წამოიჭრა ყირიმის ომის დროს და მიუხედავათ ბოლგარიის და რუმინიის განთავისუფლებისა — ვერ განხორციელდა. ეს ხაზია დუნაის ორივე ნაპირების ხელში ჩაგდება, მის ირგვლივ მდებარე ერებას თავის ირგვლივ შემოკრება და ამ გზით ევროპის შუაგულში შემოსვლა. ეს დროშა წინეთ მრავალჯერ დამარცხებული გერ-

მანულ-ლათინური რასების მიერ, უარყოფილი სავსებით ბერ-
ლინის და ვერსალის საზავო კონგრესებზე, დღეს სავსებით
განხორციელებულია. ყველა ღუნაის ირგვლივ მდებარე სახელმ-
წიფონი ვენამდე რუსეთის ხელქვეითია. მართალია, ამ გარე-
მოებას დღეს მოკავშირენი თელიან დროებით მოვლენათ; ამის
ერთადერთი საბუთია მათი სურვილი, მათი თვალების დახუჭ-
ვა და აშკარა ფაქტების დაუნახაობა. ისინი ფიქრობენ, ეს სა-
კითხი მოაგვარონ საკონფერენციო ლაპარაკით, ორ წყალსშუა
გაჩერებით. მართალია, დღეს რუსეთი შემოსულია ევროპაში
მეორე გზით — პრუსიით და დგას ბერლინში მაგრათ. მაგრამ
მოსკოვი კარგად ხედავს ამ პოზიციის დროებითი ხასიათს,
გერმანიის ტერიტორიაზე მოკავშირეთა დაბანაკებას და რუსე-
თისათვის გზის გადაღობვას საფრანგეთისაკენ წასასვლელათ.
გერმანიის გზა არ არის საიმედო, თუ კი თვით გერმანიის ხალ-
ხი არ მიემხრო საბჭოებს, არ მიიღო მათი საშინაო წყობილე-
ბა, რაც დიდათ საეჭვოა. ამ ნიადაგზეა დღეს გამართული ბრძო-
ლა მოსკოვ-ანგლო-საქსონებს შორის, რომელნიც ითხოვენ
გერმანიის გაერთიანებას, ერთი მთავრობის შედგენას, ერთი
ეკონომიური ერთეულის შექმნას, რასაც ჯერჯერობით ებრძ-
ვიან ბოლშევიკები. ყოველ შემთხვევაში ეს საევროპიო ხაზი
რუსეთისათვის საეჭვოა, დაუდგარია, მაშინ, როდესაც ღუნაის
ხაზი უფრო მკვიდრი და საიმედოა.

ასე, თუ ისე, რუსეთი უკვე შემოსულია დასავლეთში ხმე-
ლეთით, ორი ჰიმართულებით; დარჩა დარდანელი და ხმელთა-
შუა ზღვა აუღებელი და ბრძოლაც მის ირგვლივ მზადდება. ამ
სარუსეთო ექსპანსიას აქვს ერთი შავი წერტილი — კომუნიზმი,
რასაც არ იზიარებენ არც ერთი სლავიანური ხალხი, და მათ ძა-
ლით თავზე ახვევენ. ყოველგან დგას შინაური რეჟიმის სა-
კითხი.

მთელ ისტორიულ წასულში მსოფლიო ცენტრათ ითვლებო-
და ერთი რომელიმე ადგილი. ეფრატი, ქალდეა, ეგვიპტი, ათი-
ნა, რომი, პარიჟი. ამჟამათ საფრანგეთი დაქანებულია, მსოფ-
ლიო ცენტრი მომსპარია. მადა გაედვიძა მოსკოვს და ფიქრობს
ის გახდეს ეს ცენტრი, მისგან გამოდიოდეს მანათობელი ვარს-
კვლავები. ამ დიდი მიზნის მიღწევა ითხოვს ერთ აუცილებელ
გარემოებას: ზღვაზე ბატონობას. ყველა წასული ცივილიზაცია
იყო წყალთა ცივილიზაცია, ეფრატი, ნილოსი, ხმელთაშუა

ზღვა, ატლანტიკი. რუსეთს ასეთი ბოლაზი არ გააჩნია; ამიტომ ის აწევება ხმელთაშუა ზღვის ხელში ჩაგდებას და ამ გზით მსოფლიოზე ბატონობას.

არასოდეს ევროპას არ ესმოდა რუსეთი და არც ახლა ეს-მის. მას აინტერესებდა ეს დედამიწის მეექვსედი მხოლოდ როგორც საქონლის და ფულის სავაჭრო ბაზარი. მას არა-ერთხელ დასდგომია ხელსაყრელი მომენტები დახმარებო-და მას პოლიტიკურათ, იდეურათ და დაეკავშირებია მთლათ თუ არა ნაწილობრივ, იქ მოსახლე არარუსის ერები მაინც ევ-როპისათვის. საამისო დიდი შემთხვევა, რომელიც მას დაუდგა პირველ მსოფლიო ომის განმავლობაში, ხელიდან გაუშვეს. ასეთივე პოლიტიკა გრძელდება დღეს; ომამდის გამოიცა მრავალი წიგნები, გამოკვლევები საბჭოთა წყობილების შესახებ; ის იყო აღიარებული ტირანიულ, ფაშიზმის მონათესავე წყო-ბილებათ. ახლა ყველა ეს უცებ დავიწყებულია, ის აღიარებუ-ლია დემოკრატიათ; მის წინაშე იჩოქებენ, ეარშიყებიან დაუს-რულებლივ. ძველი რომაელები ამბობდენ: როცა იუპიტერს სურს ვინმეს დაღუპვა, პირველყოვლისა მას ჭკვას წაართმევ-სო. ევროპას ის წართმეული აქვს; აქ თავისივე წვენში იხარ-შებიან, მისი ადგილის დამჭერია ერთადერთი ამერიკა. დუელი რუსეთ-ამერიკას შორის მოახლოვებულია. მათ შორის დიდი მანძილია, მათი საზღვარი შორი-შორს მდებარეობენ, მათი შუღლის გადაწყვეტა არც ასე ადვილია. რუსეთი არ მიდის, ვერც მივა ამერიკაში; ბრძოლის ასპარეზია ხმელთაშუა ზღვა, სპარსეთ-ოსმალეთის ტერიტორია, მეტათ ვიწრო ასპარეზი მსოფლიო ჰეგემონიის მოსაპოვებლათ. ამ საკითხის გადაწყვე-ტა თავის სასარგებლოთ მოსკოვმა უნდა სცადოს რაც შეიძ-ლება ადრე, რომ მზათ დაუხვდეს მომავალ დიდ საფრთხეს. ეს საფრთხე მისთვის დადგება მხოლოდ ერთ შემთხვევაში: როცა გერმანია და იაპონია გამოვლენ დამარცხების გაჭირვებიდან, აღდგებიან და თავისუფალ სახელმწიფოთ იქცევიან. ორივე ეს ერი არის ახალი, ფიზიკურათ მაგარი ხალხები, ჯერ კიდევ არ დაუთავებიათ თავისი სასიცოცხლო გზები, არც მიახლო-ებულან დაღმართისაკენ. პირიქით, ფიზიკურათ, რასიულათ, ბიოლოგიურათ ახალი ხალხებია მსგავსათ რუსეთისა და მამა-სადამე მათი მომავალი აღორძინება უეჭველია. და როცა ეს მოხდება, რუსეთი ჩაიჭრება ორ რკალს შორის და მისი გა-

ხეტია მას გაუჭირდება. ამიტომ მისი ინტერესია ეს არ მოხადეს. ყოველ შემთხვევაში არ დაჩქარდეს; ხოლო როცა ევროპა და ამერიკა ამავე მიზანს ემსახურებიან, როცა ისინი ყოველნაირ ზომას იღებენ გერმანია-იაპონიის დასამარხავათ ამით ისინი ემსახურებიან მხოლოდ მოსკოვს და არა თავისთავს, არა კაცობრიობას.

ამგვარათ, დღევანდელი საერთაშორისო მდგომარეობა და ურთიერთობა მოეწყო სავსებით რუსეთის სასარგებლოთ. ახლა მხოლოდ საკითხია: როგორ და რათ გამოიყენებს ის ამ შექმნილ ობიექტიურ პირობებს. მოსკოვის ბოლშევიკურ ხელისუფლებისაგან არ უნდა გამოველოდეთ სხვა რომელიმე გზას, გარდა იმისა, რომელიც მას აღებული აქვს, იცავს და აგრძელებს, ამ გზის ერთი მუხლია ხმალი, ხოლო მეორე პროპაგანდა და საამისო კადრების შექმნა უცხოეთში. ორივე ეს იარაღი ემსახურება ერთ დროშას — რუსეთის ექსპანსიას, მის ხელქვეით კაცობრიობის თავის მოყრას, მოსკოვის მექათ გადაქცევას, ე. ი. რუსულ ნაციონალისტურ და შოვინისტურ იდეოლოგიას. ეს მიმართულება რუს-კომუნისტებში ამჟამათ გაბატონებულია და მას შესაფერი ნაყოფი მოაქვს შიგნით და გარეთ. ჩრდილო-კავკასიის ხალხთა გადასახლება და მათ ალაგას რუსების ჩამოსახლება ერთი მხრით და საერთაშორისო კონფერენციაზე საბჭოთა მხოლოდ რუს-სლავიანური რესპუბლიკების წარმოდგენა, ყველა სხვა რესპუბლიკის არ დაშვება — აი ამ ნაციონალისტური მიმართულების შედეგია. რუსი, უკრაინელი და თეთრი რუსი — აი საბჭოთა ნამდვილი ერები, დანარჩენები არ არიან გამოსაჩენი და მათი მოსახლეობის აყრა-გაქრობა დროს და გარემოების საქმეა. ჩრდილო-კავკასიის მოსახლე უძველესი ერების გასაქრობი მომიზეზება გამოცხადებულია ოფიციალურათ. ინგუშები, ჩეჩნები და სხვები გერმანიას მიემხრენო, მაგრამ ასეთი ამბავი სხვაგანაც კი მოხდა, საფრანგეთის ოფიციალური მთავრობა და მცხოვრებლების დიდი ნაწილი მიემხრო გერმანელთ, მაგრამ ფრანგთა გადასახლება არავის მოუთხოვია, სჯიან მხოლოდ მეთაურთ. ელასოვის საჰიტლერო ჯარში ითვლებოდა ნახევარი მილიონი რუსი, დაისაჯა მეთაურობა და არა საერთოთ რუსობა და სხვ. გადასახლებულთა სიაში ითვლებოდა აგრეთვე საქართველო, და თუ ეს არ მოხდა ამის მიზეზია ქართველი ხალხის სიღინჯე და გამოცდილება, ის არ აპყვა

პიტლერის პროპაგანდისტებს, არ დაიძრა თავისი ადგილიდან და მოსკოვის შოვინისტებს არ მისცა საბაბი თავისი ველური ზრახვების განსახორციელებლათ. მაგრამ ეს საფრთხე არ გამქრალა, საჭიროა დიდი გაზომილი სიფრთხილე, რომ მათ მახეში პატარა არა რუსის ერები არ ჩავარდნენ.

არის ორნაირი ცივილიზაცია: აგრარიული და ინდუსტრიალური. პირველმა ქვეყანა დაბადა, გააშენა, მეორე კი მას ანგრევს, ანგრევს ორი გზით: რასიულათ და ტექნიკურათ. ინდუსტრია მცხოვრებთ სტაცებს ბუნებას, მიწა-წყალს, თავს უყრის რამოდენიმე ცენტრებში, აძლიერებს მათში ფიზიკურ და მორალურ დაერდომილებას, სწრაფი ნაბიჯით აშორებს სოფელს, მეურნეობას, აძლიერებს გონებრივათ, ასუსტებს ფიზიკურათ — მის კუნთებს, მის ნერვებს, ზორციელ სიმაგრეს და გამძლეობას. ადამიანი ხდება უბინო, მოხეტიალე. სამუშაოს მაძიებელი, აყრილ-დაყრილი; სადაც საჭმელს იშოვის, მისი სამშობლოა; ხოლო მშრომელთა ნივთიერი მდგომარეობა მუდამ გაჭირვებულია. ამავე დროს კლებულობს ერის გამრავლება, დაბადების შემცირებით. ის რასიულათ უკან მიდის, გადავარებისაკენ მიიშართება. ის ადვილათ ხდება მსხვერპლი პრიმიტიული აგრარიული ქვეყნის. მართალია საბჭოთა ხელისუფლება აჩქარებს რუსეთის ინდუსტრიალიზაციას, ევროპისათვის დამსგავსებას, მაგრამ ვინაიდან ეს ხდება პოლიციური ძალდატანებით, გარეგანი შემოტევით და არა შინაგანი ნებაყოფლობითი მსელელობით, მსგავსათ დასავლეთისა, ამიტომ ხალხის ფიზიკურათ დავარდნა, მორალურათ ვატეხა ასეთივე სწრაფი ტემპით ვერ ხდება. ქვეყანა მაინც რჩება აგრარიული ყველა თავისი რასიული და ფიზიკური შედეგებით. დავარდნილი დასავლეთი ამ ამომავალი ადამიანების შემოტევას ვერ გაუძლებს.

ინდუსტრიალიზმის მიზეზი და შედეგია ტექნიკის განვითარება მეცნიერების პრაქტიკულათ გამოყენება. რომ ეს გამოყენება სწარმოებდეს მხოლოდ შრომის გასაადვილებლათ მართლაც დიდი მიღწევა იქნებოდა. მაგრამ ის უფრო ემსახურება ქვეყნის დანგრევას, ადამიანთა უღეტას, ქალ-ბავშვების დაუზრგველობას. ერთი სიტყვით, ველურობის მეცნიერულათ დარაზმვას და მით კაცობრიობის რღვევას. წინეთ ომი სწარმოებდა ველზე, თანაბარი იარაღებით მეომართა შორის. ახლა სულ წინააღმდეგ, არავინ არჩევს მეომარს და არამეომარს, თანას-

წორ იარაღებით შეტევას. დაუზოგველათ იფლიტება მშვიდობიანი მცხოვრებნი, ინგრევა სახლები, გზები, შეგროვილი სიმდიდრე და მანქანები. ინდუსტრიალური ომი გაცილებით უფრო ველური ხასიათისაა, ვინემ იყო ველურების.

ამ საერთო მდგომარეობაში დღეს პირისპირ დგას მხოლოდ ორი ქვეყანა, ორი წყობილება: რუსეთი საბჭოებით, ამერიკა დემოკრატიით. საბჭოების გამარჯვება მოგვეცემს მსოფლიოს გასაბჭოებას, ე. ი. საყოველთაო დიქტატურას, ყოველგან ბიუროკრატიის და პოლიციის გაბატონებას, ტერორის გამეფებას — კაცობრიობის გაბოლშევიკებას.

ამერიკის და მისი მოკავშირეების გამარჯვება დაანგრევს რა საბჭოებს ყველგან დაამყარებს ფულის ბატონობას, ნაციონალურ ეგოიზმს, ყოველივე პრინციპის, იდეური მორალის, ჰუმანიური ურთიერთობის დასამარებას, რასაც მოყვება გაუთავებელი საშინაო და საგარეო შუღლი და განხეთქილება.

საბჭოთა დიქტატურა, თუ კაპიტალისტური ანარქია? არც ერთი, არც მეორე; ჩვენ გვაქვს მესამე გზა, სავსებით განსხვავებული საბჭოებისაგან, ეკონომიურათ განსხვავებული ბურჟუაზიული დემოკრატიისაგან. თავისუფლების, ხალხური დემოკრატიის ჩადგომა დღევანდელი სოციალური ურთიერთობის სათავეში და მის მიერ მთელი ეკონომიკის მეთაურობა — ერთადერთი მისაღები დროშაა; ხაზი მისი მუშაობისა მიიმართება ერთი გარკვეული მიმართულებით: მოისპოს ანარქიული ეკონომიკა და ჩაყენებულ იქნას ის გარკვეულ კალაპოტში. პირველი ნაბიჯი ამ მხრით არის ინდუსტრიალიზმის შესუსტება, აგრარული წარმოების გაძლიერება, მათ შორის წონასწორობის დამყარება, მათი ერთიმეორის დამხმარეთ და დამატებათ გადაქცევა. ეს რეფორმა შესაძლებელია, მხოლოდ ერთ შემთხვევაში — მთელი სხვილი ინდუსტრიის, სხვილი ფინანსების და პომეშჩიკური მიწის საკუთრების ნაციონალიზაცია, საზოგადოების ხელში გადაცემა და მისი საშუალებით მთელი მეთაური ეკონომიკის დაპატრონება. ყველა წერილი დარგები, ისე როგორც ყველა წერილი საკუთრება, რაიცა ვერავითარ მეთაურობას ვერ უწევს ეკონომიკას და თვით არიან მისი მსხვერპლნი, რჩება წერილმესაკუთრეთა ხელში, ჰარმონიულათ დაკავშირებული სოციალურ ეკონომიკასთან*).

*) იხ. ჩემი «ჩვენი გზა».

ამნაირათ, დღევანდელი საერთაშორისო მდგომარეობა ხასიათდება მისი ძირითადი გადასხვაფერებით ომის წინანდელ მდგომარეობასთან შედარებით. დაეცა ორი ჰეგემონია — საფრანგეთის ევროპაში, ინგლისის მსოფლიოში. გზა გაეხსნა ერთი მხრით რუსეთს, მეორე მხრით ამერიკას, რომელთა შორის კონფლიქტი დაწყებულია, ჯერ იდეურ-პოლიტიკური, რასაც მოყვება მეორე დიპლომატიურ-მხედრული. ორივე ემზადება დღეიდანვე ამ მეორე გადამჭრელი გამოსვლისათვის.

ინგლისს შორდება მისი კოლონიები, დაწყებული ინდოეთიდან. ყველა მიიღტვის თავისუფლების და დამოუკიდებლობისაკენ. რუსეთი, პირიქით, აფართოვებს თავის გავლენას. მის ირგვლივ თავს იყრის მთელი სლავიანთა მოდგმა და მათი სახელმწიფონი. ამ ორ მოპირდაპირე მოძრაობას ახასიათებს მათი არსებობის მეთოდი. რუსეთი გადის მსოფლიოში ორგვარა, ერთიმეორის დამანგრეველი, ღროშით: ნაციონალურით და კომუნისტურით; ბოლგარიაში გაბატონებული «ნაციონალური ფრონტი» არის პსევდონიმი კომუნისტური ბატონობის. ასეთი პსევდონიმებით მოსკოვი გადის გარეთ და პოულობს გამომხაურებას. ინგლისი არ საჭიროებს არავითარ პსევდონიმს. ელაპარაკება ყველას აშკარა, თანამედროვე ენით და ცდილობს ნაციონალურათ ჩამოშორებული კოლონიები სულიერათ მაინც მასთან იყვენ.

ყოველ შემთხვევაში, ნათელია არსებობა ორი ბლოკის: ამერიკის და რუსებ-სლავიანების. მესამე — ევროპის არ სჩანს, დარღვეულ-დანგრეულია. ორი ბლოკის შემატაკებელი ტერიტორია არის ერთი, აშკარა და ცნობილი. ეს არის ჩინეთი, წყნარი ოკეანე: აქ მათი ინტერესთა წინააღმდეგობა მიიღებს მკაცრ ხასიათს ერთ შემთხვევაში — თუ რუსეთი შევიდა ჩინეთში, პირდაპირ თუ გადაცმულათ — ჩინელ კომუნისტების საშუალებით. აი ამ გარემოებას დღეს უფრთხის მოსკოვი და ცდილობს ეს ნაადრევი ნაბიჯი არ გადადგას. მის წინაშე დგას უახლოესი და უსაჭიროესი პრობლემა — ხმელთაშუა ზღვის და შუაგული ევროპის დაპატრონება და როცა ამ მიზანს მიაღწევს, წყნარი ოკეანის საკითხი მერე დადგება. რუსეთის აშკარა მიზანია შეადგინოს ახალი კონტინენტი, დაეპატრონოს დასავლეთს და აღმოსავლეთს და შექმნას ერთი უძლეველი ბლოკი. და თუ ეს მისი ოცნება ფაქტი გახდა, ამერიკა იძულებ-

ბელი იქნება ქედი მოიხაროს და მის წინაშე დაიჩოქოს. ეკვ
რე, აა დაჭრილია, დაქსაქსული, ძველ ძლიერებას მოკლებული,
კონსერვით განვითარებული, ფიზიკურათ დავარდნილი; ის ვე
რავითარ წინააღმდეგობას ვერ გაუწევს ამომავალ პრიმიტიულ
ხალხთა ენერჯიას, ბუნებრივ სიმაგრეს, თავის დაღებას და
მსხვერპლის წინაშე უშიშროებას. რუსის ხალხი მიეჩნევა თავის
შინ გაიღოს დიდი მსხვერპლი, იყოს გაბმული ცხოვრების და
მუშაობის სასტიკ უღელში. ამასთან შედარებით საგარეო
მსხვერპლი მცირეა, ხოლო მოგება კი მიმზიდველია.

რასაკვირველია, მოპირდაპირე ბლოკს აქვს ერთი დიდი
კოზირი მოსკოვის წინააღმდეგ — გამოუცხადოს ბრძოლა ბოლო
შევიკურ წყობილებას, გააჩალოს შინაგანი რევოლუციური
მოძრაობა, მიემხროს მას და განამარტოვოს ხელისუფლება,
ამავე მუშაობაშია ჩაბმული მოსკოვი ყველა სხვა სახელმწიფო
ებში ადგილობრივი კომუნისტური პარტიების და არალეგალუ
რი ორგანიზაციების საშუალებით. მას ყოველგან მთელ მსოფ
ლიოში ყავს მეხუთე კოლონა. ისინი ყველა არაკომუნისტურ,
დემოკრატიულ ხელისუფლებას ყოველგან ძირს უთხრიან, ხო
ლო ყველა ეს დემოკრატები პირღია შეყურებენ ამ სანახაობას
და არავითარ სამაგიერო ზომებს არ ღებულობენ. ომამდე რუ
სეთი იყო გამოცხადებული ანტიდემოკრატიულ ქვეყნათ, ხოლო
ახლა მის წინაშე იჩოქებენ, მას დემოკრატიულათ აღიარებენ,
მის სიტყვას სახარებათ იღებენ. იუპიტერი მართალია, წასაქ
ცევით გამზადებულს გონება ეკარგება.

ევროპა ახლაც არ არის მიმხვდარი, რომ მისი ომის წი
ნანდელი პოლიტიკა — შენ შენთვის და მე ჩემთვისო — დღეს
დარღვეულია, არც ერთ ერს არ შეუძლია კარჩაკეტილათ
რცხოვროს; საერთაშორისო ურთიერთობა უნდა აეგოს საერ
თო ხაზის საშინაო პოლიტიკაზე. რუსეთი მოდის თავისი ხა
ზით, მას არ მალავს, არც ამბობს — შენ შენთვის, მე ჩემთვი
სო, რითაც ის დასავლეთს აყრუებდა ომის წინ; ხოლო ეს სანა
ქებო «დემოკრატია» თვალის წინ ვერას ხედავს და განაგრ
ძობს წამოწოლილი უდარდელ ღიღინს.

ერთი სიტყვით, ყველა მიმდინარე ობიექტიური და სუბი
ექტიური პირობები მუშაობენ საბჭოების სასარგებლოთ. და
ისმება საკითხი: შესძლებს კი კრემლი მოიხმაროს ეს იშვიათი
მოვლენა თავის სასარგებლოთ?

თავისთავათ ცხადია, რომ ეს დიდი საკითხი მოლაპარაკებით, მშვიდობიანი გზით ვერ გადაწყდება. ყველა საამისო მომენტი ომის გათავებისას კრემლმა ხელიდან გაუშვა. მან ვერ დაიჭირა ბოლგარიიდან საბერძნეთი, ვერ გავიდა ეგეის ზღვაზე, ყველგან ინგლისმა მიასწრო, თუმცა რუსის ჯარები იქვე ახლოს საზღვარზე იდგა. ასევე დაემართა სპარსეთში. ის ვერ გაშორდა აზერბაიჯანს, ვერ გაემართა სპარსეთის ზღვის ყურესაკენ, აქაც ინგლისმა მოასწრო. თუ ეს გაბედული სამხედრო ნაბიჯები საბჭოებმა ვერ გადადგეს და ფაქტების წინაშე მოპირდაპირენი ვერ დააყენეს, რასაც უეჭველია, მოყვებოდა მოლაპარაკებით დავის გადაწყვეტა, ცხადია, ასეთი ნაბიჯების გადადგმა დღეს ყოვლად შეუძლებელია უომრათ. ეს კარგათ ესმით მოპირდაპირე ბანაკებს და ყველა საამისოთ ემზადება. სტალინმა ორჯერ გამოაცხადა თავის სიტყვაში, რომ საჭიროა საჩქარო სამხედრო მზადება, რომ სხვებმა არ დაგვასწრონ და თავზე არ დაგვეცენო. ეს მოტივი, რასაკვირველია, გასამართლებელი გამოგონებაა, ნამდვილი საომარი პლანების დასაფარავთ. უდაოა მხოლოდ მისი სამხედრო მზადება დიდი ტემპით და მთელი დიდი ინდუსტრიის ამჟამათ ამ ხაზზე ამუშაუება. ამ მუშაობის ნაყოფიერათ დაგვირგვინება ითხოვს დროს; ხოლო ამ ვადას ის იძენს საზავო კონფერენციის გაზვიადებით, მისი ცარიელ ლაპარაკათ გადაქცევით, გაუთავებელი დამჯდარი ცეკვით, რასაც აყვა მოკაქშირეთა გულუბრყვილო მოცეკვაუებტ.

ერთი სიტყვით, რუსეთი მიდის ომისაკენ მსოფლიოს ჰეგემონიის ხმალით მოსაპოებლათ.

არის ორგვარი ომი, ორნაირი სამხედრო მეთოდი: აზაური და ევროპიული. პირველის წარმომადგენელნი არიან ატილა, ჩინგისხანი და მათი მიმდევარნი, მეორის ცეზარი და სხვა მრავალნი ევროპიელნი. მათ შორის დიდი განსხვავებაა: პირველნი ეყრდნობოდენ თავის ქვეშევრდომების დამონებას, თავის ხალხზე მოძალადეობას, ტირანიულ ხელისუფლებას. ამ გზით მათ გაყავდათ თავისი შეიარაღებული ხალხი ბრძოლის ველზე და აღწევდენ დიდ გამარჯვებებს. მაგალითად, ატილამ გადმოლაზა მთელი რუსეთი, მთელი ევროპა და საფრანგეთში შემოვიდა. აქ, პუატიესთან, ის დაამარცხა აეციმ, გააბრუნა უკან, მაგრამ ის გამაგრდა ვენგრიაში, სადაც შექმნა ახალი სახელმწიფო. სამაგიეროთ, მის სამშობლოს აქედან არავითარი შეღავათი არ მი-

28. ნ. ჟორდანია

ულია, მისი მდგომარეობა არ შეცვლილა, ხალხის დამონება არ შერბილებულა, რის გამო ის თვითონ გახდა შემოსევის სარბიელი და ჩქარა სამუდამოთ დაეცა.

ომის ევროპიული მეთოდი ეყრდნობა თავისი ხალხის თავისუფლებას, ქვეშევრდომთა მდგომარეობის გაუმჯობესობას, მათ ომის ველზე შეგნებულათ გაყვანას, ყოველგან რეფორმების შემოღებას, დაპყრობილთა დამპყრობელთა შორის სულიერი კავშირის დამყარებას — ერთი სიტყვით, სამშობლოს გადიდებას არა მარტო ტერიტორიულათ, არამედ აგრეთვე კულტურულათ, პოლიტიკურათ და ეკონომიურათ. ცეზარის რომაელთა ლაშქარი შეიცავდა თავისუფალ მოქალაქეთ, თავის სამშობლოს უმაღლეს პატრონთ.

აი ეს ორი მეთოდი დღესაც ჩვენ წინ დგას: რუსეთმა ომი მოიგო, რუსეთში არაერთი რეფორმა, ხალხი ისევ დაყმობილია ხელისუფლებისადმი, როგორც ომამდე იყო. მოკავშირეებმა ომი მოიგეს — მათ სამშობლოში დიდი რეფორმები დაიწყო, ინგლისი და საფრანგეთი დაადგა სოციალიზმის გზას დემოკრატიის შენახვით და გაფართოვებით. მათზე დამოკიდებულ ერებს აძლევენ ნაციონალურ და დემოკრატიულ თავისუფლებას — ერთი სიტყვით, ხმალი ქარქაშში ჩააგეს, რეფორმები აამეტყველეს.

რუსეთი მისდევს აზიურ მეთოდს. ის ემზადება ომისათვის. მაგრამ არც მოპირდაპირეთ სძინავთ. ასეთივე დიდი მზადებაა ამერიკაში. 11 სექტემბრის ცნობით იქ უკვე გადასდევს 480 მილიარდი ფრანკი სამხედრო მრეწველობისათვის საჭირო მასალების შესაძენათ. იქ უკვე შექმნეს ერთი მთლიანი შტაბი ხმელეთის და ზღვის ჯარების. სამხედრო მინისტრის ამხანაგმა კენეტმა განაცხადა ათი სექტემბრის სიტყვაში შემდეგი: «ჩვენი არსენალები აგროვებენ იარაღს, საომარ მასალას ყოველი გვარისას იმდენს, რომ ახლო მომავალში შესძლონ აწარმოვონ მეორე ომი. სამხედრო დეპარტამენტის გადაწყვეტილებით პირველივე მობილიზაციამ უნდა მოგვცეს გაწრთვნილი ჯარი და შეიარაღებული არა ნაკლებ 4.500.000 კაცისა».

რუსეთ-ანგლო-საქსონების შეტაკება აუცილებელია; ამ საშიშროებას აგვაცილებს, ჩვენ ქვეყანას ააცილებს ომის ასპარეზათ გადაქცევას ერთი გარემოება: თუ რუსეთი ჩაეტევა თავის კალაპოტში, თავის საზღვრებში, უარს იტყვის ექსპან-

სიაზე და შეუდგება შინაგან რეფორმებს — პოლიტიკურს, ეკონომიურს, ნაციონალურს. საბჭოთა კავშირში არ არის ხალხის მოპირდაპირე კლასები — არც ბურჟუაზია, არც პომეშიკები; ხალხის მაჯით დამუშავებული აუარებელი ქონება, რომელიც დღეს მოხელეების ხელშია, უნდა გადავიდეს ხალხის ხელში, რომელიც თავისუფლათ მოიხმარს მას თავის სასარგებლოთ. მხოლოდ ეს გამოსავალი მისცემს რუსეთს შესაძლებლობას გამოვიდეს დღევანდელ მილიტარისტულ ჩიხიდან და დადგეს მშვიდობიანათ მსოფლიოს შარა-გზაზე ახალი დროში: სოციალიზმი, დემოკრატია. შეძლებს კი ის ამ გარდატეხის მიღებას? მრავალმილიონიანი მოხელენი, მილიონი კომუნისტები და მათი ამყოლნი თვითონ თავის ნებით გააგდებენ ხელიდან ბატონობის სადავეს? რასაკვირველია არა, ისტორიამ სასწაულები არ იცის. დაგუბებული სისხლი უნდა გამოვიდეს.

ყველა ხალხს აქვს შექმნილი თავისი არსებობის და განვითარების ბაზა, საფუძველი, თავისუფლათ მიღებული და აღიარებული. შეიძლება საბოლოო ნაეთსადგურის მიღწევას, ყველა დაბრკოლებათა გადალახვას დიდი დრო მოუნდეს; მთავარია გზის გამონახვა და მასზე საბოლოო გაჩერება. და სწორეთ ეს აუცილებელი ბაზა საბჭოთა იმპერიას არ აქვს, ხოლო ის, რაც აქვს — აქვს ხალხზე ძალდატანებით, ტერორისტული რეჟიმით და მაშასადამე, უნიადაგო და უმწეო. პირველი რევოლიუცია, ხალხის პირველი გამარჯვება ბიუროკრატიაზე ამ ნიადაგს საესებით დაანგრევს და გზას გაუხსნის ახალ წყობილებას. და სწორეთ ამ ბედის თავიდან აცილებას კრემლში ფიქრობენ ერთი საშუალებით — მსოფლიო ჰეგემონიის მოპოებით, თავისი უკმაყოფილო ხალხების კმაყოფილათ გადაქცევას დაპყრობილ ქვეყნებში მათი გაბატონებით. ჩიხში მომწყვდეული ბოლშევიკებისათვის ერთადერთი გამოსავალია ომი; მათ არ ძალუძთ სხვა გამოსავალი მონახონ, თავისი ცოდვები სხვა საშუალებით გამოისყიდონ.

ამ მეტათ რთულ მოსალოდნელ გარემოებათა წინაშე დგას ჩვენი პატარა სამშობლო, საქართველო. მას კარზე ურახუნებს ორი საშიშროება: ომის ასპარეზათ გადაქცევა, ჩრდილო-კავკასიის სვე-ბედის მოახლოვება. სიფრთხილე და სიფხიზლე ჩვენი ლამპარია.

ევროპიული ანუ მარქსისტული სოციალიზმი საქართველოში შემოვიდა ვარშავის კარებიდან და დაუპირისპირდა რუსულ ნაროდნიკულ სოციალიზმს.

1890 წელს რამოდენიმე ახალგაზრდამ დავამთავრეთ თბილისის სასულიერო სემინარია და სხვადასხვა დროს გავემგზავრეთ ვარშავის საბეითლო ინსტიტუტში შესასულებლად.

ამ დროს მარქსის მსოფლმხედველობას არ ვიცნობდით და არც გავვეგონა ამის შესახებ რაიმე, გარდა თვით სახელი მარქსისა და მისი წიგნის „კაპიტალ“-ისა, რაიც არ წავგიკითხავს. მე ჩემდათავად უნდა ვთქვა, რომ გავემგზავრე, როგორც ნაროდნიკი ლაეროვის შკოლისა და ვებრძოდი მიხაილოვსკის მიმართულებას. ვარშავაში ჩავედი აგვისტოს გასულს 1891 წლისა. დაეარსეთ თვითგანვითარების ქართველთა წრე, სადაც წავიკითხე მოხსენება: „რა არის პროგრესი“, თავიდან ბოლომდე რუსული სოციალიზმის ტენდენციის. 1892 წ. იანვარში დაარსდა რუსი სტუდენტების წრე და მიგვიწვიეს ქართველებიც. ეს წინადადება მივიღეთ ორმა, მე და ფილიპე მახარაძემ. და, აი აქ პირველად გავიცანი მარქსისტული მსოფლმხედველობა.

ამ წრის ხელმძღვანელს, გვარად ვიტკინს, მოჰქონდა კაცუცკის გერმანული წიგნი; იქვე გვითარგმნიდა და გვიხსნიდა ისტორიულ მატერიალიზმს. ეს იყო ჩემთვის დიდი აღმოჩენა, რამაც გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა ჩემ შეხედულებებზე. უტოპიურ სოციალიზმს თანდათან ვეთხოვებოდი და რამოდენიმე თვის მეცადინეობის შემდეგ მიხაილოვსკის ლაეროვიც მივაყოლე. ამავე დროს ხელში ჩამიგვარდა პლახანოვის ნაწერები. განსაკუთრებით დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მისმა წიგნაკმა ტიხომიროვის წინააღმდეგ. ამ რუსულ ლიტერატურას ვაგზავნიდით საქართველოში, სადაც კავშირი და მი-

წერ-მოწერა მქონდა სამ პირთან: ეგნატე ნინოშვილთან, სი-
ლიბისტრო ჯიბლაძესთან და დიმიტრი კალანდარიშვილთან;
ესენი, თავის მხრივ, აცნობდნენ ახალ ლიტერატურას თავის
მეგობრებს. იმავე წელს ზაფხულში მე ავად გავხდი ფილტვე-
ბით და ექიმების რჩევით გავემგზავრე სამშობლოში. ზაფხუ-
ლი გავატარე ჯუმათის მონასტერში, მისი წინამძღვრის ბი-
ნაზე. იქ რამდენჯერმე მინახულეს ეგნატემ და სილვამ. გექონ-
და ხანგრძლივი ბაასი რევოლუციონურ მუშაობაზე. ენკენის-
თვეში მე გავემგზავრე ს. ჯიბლაძისას ამაღლებაში და იქი-
დან ორივე ჩვენ წავედით სოფ. სურებში ის. რამიშვილის
სანახავად.

ვნახეთ მისი შკოლა, მისი საქმე, წმინდა ნაროდნიკული
მოდვრებით, გეზით და მიდრეკილებით. გექონდა მუსაიფი
საერთო მუშაობის და სამუშაო პროგრამის შემუშავების შესა-
ხებ. მე დავბრუნდი შინ, ლანჩხუთში და დამხვდა ეგნატე, ჭი-
ათურიდან ჩამოსული. მან მითხრა, რომ იქ აღმოაჩინა ღიდად
მომზადებული მარქსისტი და უსათუოდ უნდა გაეცნო, მისი
ვინაობა კარლო ჩხეიძეო, თან იხუმრა, სახელიც მოწმობს
მის მარქსისტობასო. დამისახელა აგრეთვე მრეწველი კაკა-
ბაძე, როგორც ჩვენი წრის კაცი, რამაც ცოტა გამაკვირე.
ერთი სიტყვით აღმოჩნდა რომ, მარქსისტები გურიას გარე-
თაც არიან და საჭიროა მათი თავის მოყრა. ეგნატე გაემგზავ-
რა უკანვე და იქიდან მაცნობა, კრების მოწვევა შეიძლება
ყვირილაში, ი. კაკაბაძის ბინაზე და თუ თანახმა ვარ, აცნო-
ბებს ყველას. მაშინვე თანხმობა ვაცნობე. შობა — ახალ-წლის
შუა ყვირილაში შევიყარეთ საქართველოში მყოფი ყველა მარ-
ქსისტები ანუ ისეთები, რომლებსაც თავი მარქსისტებათ მო-
ჰქონდათ. აქ იყვნენ: ე. ნინოშვილი, კ. ჩხეიძე, მიხა ცხაკაია,
ის. რამიშვილი, დ. კალანდარიშვილი, არსენ წითლიძე, ევგე-
ნი ვაწაძე, რაუდენ კალაძე, ის. კვიციანიძე და ი. კაკაბაძე —
მასპინძელი. ბოლოს, კრების გათაყებისას ჩამოვიდა სილ. ჯიბ-
ლაძე. გაიმართა აზრთა გაცვლა-გამოცვლა და კამათი. არავის
არ აღმოაჩნდა რაიმე დაწერილი გეგმა.

თავშივე გამოირკვა ორნაირი მიდრეკილება, ძველი უტო-
პიურ-ნაროდნიკული და მარქსისტული.

ამ კამათის დროს ევ. ვაწაძემ იქვე რუსულად ჩამოწერა
უმრავლესობის ტენდენციის პრინციპები, მსგავსად პროგრა-

მისა, რაიცა შეიცავდა ათიოდე მუხლს; ეს იყო განმეორება უტოპიური სოციალიზმის მთავარი დებულების: აჯანყება, რევოლუციონური მთავრობა, სოციალიზმის დამყარება, — სწორედ ის, რაც შემდეგ თვალწინ გაიშალა ბოლშევიზმის სახით. პროგრამაში ადგილი არ დაურჩა არც ნაციას, არც დემოკრატიას. ვაწაძის პროექტი იქნა მიღებული და კრება დაიშალა. ამ დროს ჩამოვიდა ს. ჯიბლაძე და მასთან ერთად გავემგზავრე გურიაში. ჩვენ ორისათვის აშკარა იყო მარქსიზმის დამარცხება ყვირილაში და გადავწყვიტეთ საქმის შემობრუნება. მოგვემხრო ეგნატეც და მან ითავა კრების მოწვევა, როცა წარმოვადგენდი პროექტს განსხვავებულს ყვირილასაგან. მე მაშინვე შევეუდექი და იანვრის გასულს ვაცნობე ეგნატეს: მზადა ვარ.

დავნიშნეთ მეორე კრება იმავე ჯგუფის თბილისში, თებერვლის გასულს, ყველიერის უკანასკნელ სამ დღეს. შეიკრიბა იგივე ჯგუფი გარდა რამოდენიმე პირისა, რომელნიც სიშორის გამო ვერ ჩამოვიდნენ, (ის. რამიშვილი და სხვ.)

პირველ ყოვლისა მოვახდინეთ გამოკვლევა იმის, თუ კიდევ არის ვინმე სხვა ეროვნების მარქსისტი. ამ მიზნით მივმართეთ სტეფანე დანდუროვს, რომელიც იცნობდა მემარცხენე ინტელიგენციას. მან განაცხადა, რომ მარქსისტი მას არავინ ეგულება და თვით მარქსიზმი რუსეთის სინამდვილეში, მით უფრო კავკასიაში, დიდი სიბრძივეა. ჩვენ ჩვენი გზა გვაქვს, ევროპას კიდევ თავისიო. გაიმართა კამათი. ბოლოს გვითხრა: კვირა საღამოს რევოლუციონური ინტელიგენციის „ვეჩერინკაა“, მოდით იქ. და ეგება იქ ნახოთ ვინმე თქვენი თანამოაზრეო, მოგეცა მისამართი და დაეშორდით.

მეორე დღესვე შევიკრიბეთ და ჩემი მოხსენება „რა ვაკეთოთ“ წავიკითხე. მოხდა საკვირველი ამბავი; ყვირილას პროგრამა არავის გახსენებია. მის დამცველად არავინ გამოსულა. ჩემი პროექტის დასკვნებს არავითარი კამათი არ გამოუწვევია, მხოლოდ დასაბუთება არ მიაჩნდათ საკმარისად და ითხოვდნენ გაძლიერებას ისტორიული მაგალითებით. განსაკუთრებით ამ მხარეს აწეებოდა კ. ჩხეიძე. მეორე დღესვე შევედი „საზოგადო ბიბლიოთეკაში“ გოლოვინის პროსპექტზე, გადმოვიღე დუბროვინის ისტორიული მასალები, მე-19 საუკუნის დასაწყისის აწერილობა ჩვენში, შევაგვე ჩემი მოხსენება და

შემდეგ კრებაზე წარუდგინე ამხანაგებს. ეს იყო შაბათი თუ კვირა დილა, აქ ერთხმად იქნა მიღებული ჩემი პროექტი და დაბეჭდა გამოქვეყნებია ლეგალურ პრესაში.

შავ ორშაბათს კიდევ შეიყარა ჩვენი ჯგუფი და გადაწყვიტა პრაქტიკული მუშაობის დაწყება; წერით, სიტყვით და ორგანიზაციების დაარსებით, პირველყოვლისა თბილისში. ამნაირად ჩამოყალიბდა ქართველ მარქსისტთა პირველი ჯგუფი, გარკვეული პროგრამით და მოქმედების გეგმით.

ამ ჯგუფს მე დავშორდი მანძილით, საზღვარგარედ გავემგზავრე ამავე წელს მაისში, ჯგუფის დადგენილებით. მასთან მქონდა მუდმივი მიწერ-მოწერა და კავშირი. ამ ჯგუფის საჯარო გამოსვლა მოხდა ეგნატე ნინოშვილის საფლავეზე და დაერქვა მ ე ს ა მ ე დ ა ს ი. ეს მოხდა 1893 წ. ეს ლეგალური სახელი სწორედ მისწრება იყო იმ არალეგალურ ხალხისთვის და ჩვენც ეს სახელწოდება შევიფერეთ ყველა ჩვენ ლეგალურ გამოსვლაში.

შემდეგ ამ ჯგუფს ჩამოშორდნ ზოგი მისი წევრები და დაუბრუნდნ რუსულ სოციალიზმს ბოლშევიკების სახით. ყვირილას პროგრამა ისევ აღდგა. სოციალიზმი რუსული და ევროპიული დღესაც ერთმანეთს ებრძვის.

„რა ვაკეთოთ“ მე დაუტოვე „ივერიას“ დასაბეჭდათ, — არ დაბეჭდა. შემდეგ გაუგზავნე „მოამბეს“ და დიდი ყოყმანის შემდეგ მან გამოაქვეყნა 1894 წ. სათაური გამოუცვალე, დავარქვი „ეკონომიური წარმატება და ეროვნება“.

როგორ ცხოვრობდა და მუშაობდა ნოე

როგორც ნოე სწერდა თავის წიგნში „ჩემი წარსული“, ჩვენი ეკონომიური შესაძლებლობა მისი პრეზიდენტობის დროს იყო ძალიან განსაზღვრული. მახსოვს, ერთხელ, როცა ჩვენ სადღაც მივდიოდით, შემომხედა და გულდაწყვეტით მითხრა: ისე ხარ ჩაცმული, რომ შენ შემხედავს მზარეული ქალი ეგონებო. მაგრამ ტანისამოსი ხომ ციდან არ ცვივა! საქართველოს სამი წლის დამოუკიდებლობის დროს მე ვერ შევძელი ერთი კაბა მეყიდა და საფრანგეთშიც ისე ჩამოვედით, რომ არც ერთი გროში არ გექონდა შემონახული. კიდევ კარგი, რომ თბილისიდან წამოსვლისას თან წამოვიღე ბალიშები და საბნები, რომლებიც ნოეს დის, გულჩინას შეკვეთით დაგვიმზადეს ლანჩხუთელმა ქალებმა!

უცხოეთში, სანამ პილსუდსკი იყო ცოცხალი, პოლონეთის მთავრობა გვეხმარებოდა და გექონდა ცოტათ თუ ბევრათ განსაზღვრული ბიუჯეტი. მაგრამ იმდენი საშუალება კი არ მოგვეპოვებოდა, რომ ბავშვები საზაფხულოდ წაგვეყვანა სადმე დასასვენებლად. ბავშვები ხშირად ავადმყოფობდნენ ზამთრობით და ანდრეიკას (უფროსი ვაჟის) გარდაცვალების შემდეგ მე ძალიან მეშინოდა მათაც არაფერი დამართოდათ.

ჩვენ ვცხოვრობდით ქალაქგარეთ — სენ მორში, სადაც გექონდა ბინა დიდი ბაღით. ნოე სულ მეუბნებოდა, ახლა ჩვენ აღარ დაგვჭირდება სადმე სააგარაკოდ წასვლაო. მაგრამ მე გადავწყვიტე, რათაც უნდა დამჯდომოდა, მომეხერხებინა ნოეს და ბავშვების წაყვანა მთაში. ამისთვის ათი წლის განმავლობაში ყოველ წელიწადს ვაწყობდი პატარა საზაფხულო პანსიონს. ვშოულობდი პენსიონერებს, და ეს საშუალებას გვაძლევდა ჩვენც აგარაკზე მთებში გავეტარებოთ ზაფხული.

სენ მორში ნოე ხშირად ავადმყოფობდა. ერთხანს თითქ-

მის მთელი წელიწადი იწვა ლოგინში. სიარულიც კი ეძნელებოდა. ორი პატარა ბავშვი გვეყავდა, ერთი — ერთი წლისა და მეორე — სამი წლისა. მესამე — უფროსი ქალიშვილი ასმათი — (ატია) სასწავლებელში დადიოდა და თან ოჯახშიაც ნოეს და ბავშვების მოვლაში მუშაობდა.

ნოეს გულის ავადმყოფობას წამლობდნენ ექიმები, მაგრამ გაუმჯობესება არ ეტყობოდა. ბოლოს ნოემ მიმართა გულის ავადმყოფობის ერთ დიდ სპეციალისტს და ჩვენდა გასაკვირველად მისგან ასეთი პასუხი მიიღო: „თქვენ გული ჯანმრთელი გაქვთ, მაგრამ ავით ხართ სელულიტით, რომლის მორჩენა შეუძლია მხოლოდ ერთადერთ ექიმს — (გვარი არ მახსოვს), რომელმაც აღმოაჩინა ეს ავადმყოფობაო“. თავის მხრივ ურჩია წასულიყო სამკურნალო წყლებზე. ნოემ ეს რჩევა მიიღო და ექიმობდა ამ წყლებზე ათი წლის განმავლობაში. ხარჯებს მეგობრულათ გვიხდიდა დაუვიწყარი იოსებ ელიგულაშვილი.

უმისოთ ნოე ექიმობას ვერ შესძლებდა, მით უმეტეს, რომ პილსუდსკის გარდაცვალების შემდეგ არავითარი განსაზღვრული ბიუჯეტი არ გექონდა. ომის დროს საზაფხულო პანსიონის გაწყობაც შეუძლებელი გახდა და ჩვენ აღარ შეგვეძლო დასასვენებლად სადმე წასვლა. მე მივაშურე ისევ ლევილს, სადაც მოგვიზომეს 1500 კვ მეტრი საბოსტნე ადგალი. პირველ წელს გვეხმარებოდა კოლია ნაჟარაძე. შემდეგ კი გადავედით გიორგი ერაძის განკარგულებაში და მან მოგვიჩინა მომუშავეთ გიორგი ჟღენტი, რომელიც კვირაში ერთ დღეს მუშაობდა ჩვენს ნაჭერ მიწაზე.

მოკვყავდა კარტოფილი, ლობიო და სიმინდი, ვიკეთებდით ფქვილის ლომს და ეს იყო ჩვენი მთავარი საზრდო. ნოე ამბობდა, გ. ერაძე არის ჩვენი მარჩინალიო. მე თვითონაც დავდიოდი ლევილში სამუშაოდ, პარიზის გარეუბან ვანვიდან, სადაც ვცხოვრობდით. ზოგიერთი ამხანაგი არ იყო კმაყოფილი იმით, რომ ნოეს ვტოვებდი მარტოს. მაგრამ მე რომ არ მიმეხედა ლევილში ჩემი ბოსტნისათვის, ჩვენი საქმე რიგიანათ ვერ წავიდოდა.

ტანისამოსის საყიდელი ფული არ გვექონდა. მაინც ძალიან ვცდილობდი დამერწმუნებია ნოე, რომ მისთვის საჭიროა ერთი საზაფხულო პალტო, — მრცხვენოდა უცხოელების, რომლებსაც ის თავის ძველ პალტოში ხვდებოდა. მაგრამ მან არ

შილო ჩემი რჩევა: „მე ახლა იმ ასაკში ვარ, რომ ტანისამოსი აღარ მაინტერესებსო“.

შინ, ოჯახში ის თვითონ ალაგებდა თავის ოთახს და ანთებდა ღუმელს. როცა ჩემ სახეზე ამჩნევდა სიბრაღულის გრძნობას, ღიმილით მეუბნებოდა: „კარგი აზრები სწორეთ ოთახის დაგვის დროს მომდის თავშიო“. შეიძლება ეს ხუმრობაც არ იყო! ამბობენ ხელებით მუშაობა ანვითარებს ადამიანის ტვინსა და გონებასო და ამიტომ აქვთ გლეხებს „საღი გონებაო“.

ერთხელ შევედი ნოეს ოთახში და ვხედავ, რომ ის გრებს თავის ნაწერების შავს და ყრის ბუხარში ცეცხლის გასაჩაღებლად. „რას შვრები ამას — შეემახე მე — განა არ იცი, რომ ეს ხელნაწერები ღიმი ისტორიული ღირებულებისაა?“ და ასე გადავარჩინე ბევრი რამ დაწვისაგან.

ჩემი გულის მდგომარეობის გამო მე არ შემეძლო ოჯახის ყველა სამუშაოს გაკეთება და ნოე მეხმარებოდა. ჯანმრთელობის მხრივ ხომ ისიც მოისუსტებდა და მხოლოდ რეგულიარული ცხოვრების წესების დაცვით და მტკიცე ხასიათით შესძლო მან იმდენ ხანს შეენარჩუნებია სიცოცხლე.

ნოეს სამჯერ-ოთხჯერ გამოაჩნდა ჭლექის ნიშნები. მხოლოდ 1922 წელს განიკურნა სავსებით ამ საშინელი სენისაგან ექიმ მანიუხინის წყალობით. ხშირად ცივდებოდა ერთი ოთახიდან მეორეში გადასვლის დროს (ომის დროს ჩვენ არ შეგვეძლო მთელი სახლი გაგვეთბო, ცენტრალური გათბობა კი მალე გაფუჭდა). როცა თავს კარგათ გრძნობდა, ნოე ყოველგვარ ამინდში დღეში ორჯერ მიდიოდა სასეირნოდ. შინაც მეხმარებოდა ოჯახში. თვითონ ყიდულობდა სურსათ-სანოვაგეს, აწყობდა და ალაგებდა სუფრას. ხან იმასაც ცდილობდა, რომ თავისი პერანგები თვითონ გაეუთოვებია. მაგრამ მე ვუშლიდი, მეშინოდა არ დაეწვა.

წერდა ის ყოველთვის საღამოს ხუთი საათიდან შვიდამდე. მის მაგიდაზე არ ეწყო არც წიგნები, არც გაზეთები. მასალას ის ამზადებდა წინდაწინ. მახსოვს, როცა ნოე პირველად გავიცანი, ის მეუბნებოდა: „მე მჭირდება მხოლოდ კალამი და ქაღალდი. სხვა არაფერიო“. იმ დროს ის იყო 35 წლის. მაშინაც ღიმი გულმოდგინებით ეკიდებოდა თავის ნაწერებს. ერთი თავის სტატია მან ხუთჯერ გადაწერა. საერ-

თოდ წერა იყო მისთვის ისეთივე ორგანიული მოთხოვნა, როგორც საჭმელ-სასმელი. მას ესმოდა ის, რაც უნდა დაეწერა. ფითქოს ვიღაც უკარნახებდა. გარედან მოზღვავებული აზრები არ აძლევდნენ მოსვენებას და მხოლოდ მაშინ დამშვიდდებოდა, როცა თავის აზრებს ქალაღლზე გადაიტანდა. შემოქმედება იყო მისთვის უდიდესი კმაყოფილება. როცა სტატიის წერას გაათავებდა, ჩამოვიდოდა ჩემთან სახეგაბრწყინებელი, განათებული თვალებით.

ყველაზე მეტათ უფრთხოდა მრავალსიტყვიანობას და მეორე დღეს იწყებდა დაწერილის მოწურვას, შემოკლებას, მიუხედავად ჩემი პროტესტებისა. თავის სტატიებში ბევრი გამოთქმები შემოჰქონდა თავის დედისგან მოსმენილი. მთელი 30 წლის გადმოხვეწილობაშიაც ის მუდამ გრძნობდა ღრმა კავშირს თავის ერთან.

ჩვენ ხშირად ვლაპარაკობდით საქართველოზე, მის მომავალზე. ბევრი რამ შეუძლია პატარა საქართველოს? — შევეკითხე ნოეს: „ათენა იყო მხოლოდ ერთი ქალაქი, მაგრამ მან შექმნა ცივილიზაციაო“ — იყო მისი პასუხი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი :

1. ქ ა რ თ ე ლ ი ნ ა ც ი ო ნ ა ლ ი ს ტ ე ბ ი — დაიბეჭდა ცალკე წიგნაკად ა.ს ფსევდონიმით, ჟენევა, 1904.
2. ბ რ ძ ო ლ ა — პირველად დაიბეჭდა ხელმოუწერლად, ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1925, № 1; შესულია კრებულში: ნოე ჟორდანიას, რჩეული ნაწერები ემიგრაციაში, გამომცემელი ვალიკო ჩუბინიძე, პარიზი, 1956, გვ. 13-15 (ქვემოთ შემოკლებით: რჩ. ნაწ.).
3. ქ ა რ თ ე ლ ი ე რ ი ს ა ფ რ თ ხ ე შ ი — ჟურნ. „ჩვენი დროშა“, პარიზი, 1950, № 5; რჩ. ნაწ., გვ. 15-19.
4. ქ ა რ თ ე ლ ი ს ო ც ი ა ლ - დ ე მ ო კ რ ა ტ ი ა — ჟურნ. „ჩვენი დროშა“, პარიზი, 1949, № 3; რჩ. ნაწ., გვ. 19-24.
5. 26 მ ა ი ს ი — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1933, № 33; რჩ. ნაწ., გვ. 24-27.
6. ქ ა რ თ ე ლ ე რ ს — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1931, № 12; რჩ. ნაწ., გვ. 27-29.
7. დ ი დ ო თ ა რ ი დ ო — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1930, № 9; რჩ. ნაწ., გვ. 30-32.
8. ე რ ი ს თ ვ ი თ გ ა მ ო რ კ ე ვ ე ვ ა — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1925, № 1; რჩ. ნაწ., გვ. 32-38.
9. მ ი მ დ ი ნ ა რ ე პ ო ლ ი ტ ი კ ა — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1925, № 2; რჩ. ნაწ., გვ. 40-44.
10. დ ე კ ლ ა რ ა ც ი ა — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1940, № 14 (93); რჩ. ნაწ., გვ. 45-46.
11. ნ ა მ დ ე ი ლ ი დ ა ყ ა ლ ბ ი კ ო მ უ ნ ი შ მ ი — დაიბეჭდა ცალკე წიგნაკად, პარიზი, 1925.
12. ჩ ე ე ნ ი ტ ა ქ ტ ი კ ა — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1925, № 5 და № 6; გამოიცა ცალკე წიგნაკადიც, პარიზი, 1926; რჩ. ნაწ., გვ. 47-64.
13. ხ უ თ ი წ ე ლ ი — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1926, № 8; რჩ. ნაწ., გვ. 64-66.
14. ს ა დ ლ ე ი ს ო — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1926, № 14; რჩ. ნაწ., გვ. 67-69.
15. ა თ ი წ ე ლ ი — ჟურნ. „ბრძოლა“, პარიზი, 1927, № 27-28; რჩ. ნაწ., გვ. 69-75.
16. ჩ ე ე ნ ი გ ზ ა — „ბრძოლა“, პარიზი, 1928, № 31-32; რჩ. ნაწ., გვ. 75-92.
17. ს ა ქ ა რ თ ე ლ ო ს ს ა გ ა რ ე ო პ ო ლ ი ტ ი კ ა — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1934, № 43, № 44, № 45; რჩ. ნაწ., გვ. 93-111.
18. კ ა ვ კ ა ს ი ი ს კ ო ნ ფ ე დ ე რ ა ც ი ა — გაზ. „ბრძოლის ხმა“, პარიზი, 1934, № 45; რჩ. ნაწ., გვ. 112-114.

19. ო რ ი ქ ე ე ყ ა ნ ა - ე უ რ ნ. „ჩეენი დროშა“, პარიზი, 1950, № 7; რი. ნაწ., გვ. 132-135.
20. დ ე მ ო კ რ ა ტ ი ა - დაიბეჭდა ცალკე წიგნაკად, პარიზი, 1933.
21. ჩ ე ე ნ ი გ ზ ა - დაწერილია 21. V. 1941; დაბეჭდილია კრებულში: ნ. ჟორდანი, ახალი ნაწერები, პარიზი, 1948, გვ. 7-47 (ქვემოთ შე- მოკლებით: ახ. ნაწ.).
22. დ ღ ე ს, ხ ვ ა ლ - დაწერილია 20. IX. 1941; ახ. ნაწ., გვ. 49-112.
23. ე კ რ ო პ ა და კ ა ც ო ბ რ ი ო ბ ა - დაწერილია 20. II. 1943; ახ. ნაწ., გვ. 113-154.
24. რ ა ხ დ ე ბ ა მ ს ო ფ ლ ი ო შ ი - დაწერილია 14. IX. 1946, ახ. ნაწ., გვ. 195-208.
25. რ ო გ ო რ ი ე ო - იხ. ე უ რ ნ. „ჩეენი დროშა“, პარიზი, 1988, № 112, გვ. 12-15.
და მ ა ტ ე ბ ა :
ი ნ ა ე ო რ დ ა ნ ი ა - როგორ ცხოვრობდა და მუშაობდა ნოე. ახ. ე უ რ ნ. „ჩეენი დროშა“, პარიზი, 1988, № 112, გვ. 20-22.

შ ი ნ ა რ ს ი

ნოე ჟორდანია (შესავალი წერილი გ. შარაძისა)	III
ქართველი ნაციონალისტები	I
ბრძოლა	39
ქართველი ერი საფრთხეში	42
ქართველი სოციალ-დემოკრატია	46
26 მაისი	52
ქართველ ერს	56
დიდი თარიღი	59
ერის თვითგამორკვევა	62
მიმდინარე პოლიტიკა	69
დეკლარაცია	75
ნაპლეილი და ყალბი კომუნისზმი	77
ჩვენი ტაქტიკა	105
ხუთი წელი	124
სადღეისო	127
ათი წელი	130
ჩვენი გზა	137
საქართველოს საგარეო პოლიტიკა	155
კავკასიის კონფედერაცია	176
ორი ქვეყანა	179
დემოკრატია	183
ჩვენი გზა	229
ღღეს, ხვალ	275
ვერობა და კაცობრიობა	347
რა ხდება მსოფლიოში	393
როგორ იყო	408
ღ ა მ ა ტ ე ბ ა: ინა ჟორდანია. როგორ ცხოვრობდა და მუშა- ობდა ნოე	412

რედაქტორები: მ. ჯაველიძე, ლ. თაყარაძე -
მხატვარი რ. შაქარაშვილი
მხატვრული რედაქტორი თ. შარიფაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი ლ. ჭელიძე
კორექტორი ე. ჟვანია
გამომშვები მ. წიფწიაძე

სბ № 7163

გადაეცა წარმოებას 15.12.89. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 28.04.90. სა-
ბეჭდო ქაღალდი № 1. 84 X 108¹/₃₂. გარნიტური ლიტერატ. ბეჭდვა მაღალი.
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 23,52. პირ. სალ.-გატ. 23,86. საალრ.-საგაჰომც.
თაბახი 21,01. ტირაჟი 50 000. შეკვ. № 2368.

ფასი 6 მან.

გამომცემლობა „საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის 5.

საქართველოს სსრ ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტის
თბილისის ი. ჭავჭავაძის სახ. წიგნის ფაბრიკა, გრიგოლ რობაქიძის
გამზირი № 7.

Тбилисская книжная фабрика им. И. Чавчавадзе Госу-
дарственного комитета по печати Грузинской ССР пр.
Гр. Робакидзе № 7.